

SCI-CONF.COM.UA

MODERN SCIENCE: INNOVATIONS AND PROSPECTS

**ABSTRACTS OF V INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
FEBRUARY 6-8, 2022**

**STOCKHOLM
2022**

MODERN SCIENCE: INNOVATIONS AND PROSPECTS

Proceedings of V International Scientific and Practical Conference

Stockholm, Sweden

6-8 February 2022

Stockholm, Sweden

2022

UDC 001.1

The 5th International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects” (February 6-8, 2022) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. 771 p.

ISBN 978-91-87224-02-7

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/v-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-science-innovations-and-prospects-6-8-fevralya-2022-goda-stokholm-shvetsiya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: sweden@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 SSPG Publish ®

©2022 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Андрєєва О. Ю.* 16
САНІТАРНИЙ СТАН СОСНОВИХ НАСАДЖЕНЬ, ПРОЙДЕНИХ
НИЗОВИМИ ПОЖЕЖАМИ В УМОВАХ ПОЛІССЯ УКРАЇНИ.
2. *Андрусяк Ю. І., Маурер В. М., Яворовський П. П.* 24
УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛІСОСТАНІВ ДУБА З
МЕТОЮ АДАПТУВАННЯ ДО ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ
КЛІМАТУ ТА УНЕМОЖЛИВЛЕННЯ ЇХ ДЕГРАДАЦІЇ У
МАЙБУТНЬОМУ.
3. *Зеленянська Н. М., Мандич О. М.* 31
ПІДВИЩЕННЯ КАЛУСОГЕННОЇ ЗДАТНОСТІ ПІДЩЕПНИХ
ЧУБУКІВ ВИНОГРАДУ.
4. *Йолкіна Л. В.* 37
ІНТРОДУКЦІЯ ВИДІВ ТА СОРТІВ ПРЕДСТАВНИКІВ РОД.
ASTER L. В УМОВАХ ВІДКРИТОГО ҐРУНТУ.

VETERINARY SCIENCES

5. *Боровкова В. М., Безуглий М. Д., Бусигіна І. Е., Кібенко Н. Ю.,
Мироненко Л. С., Юрко П. С., Щербак О. В.* 42
СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ НЕСПЕЦИФІЧНОЇ РЕЗИСТЕНТНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН.
6. *Данілова І. С., Данілова Т. М.* 46
ВИЗНАЧЕННЯ ВІКУ БРЮХОНОГИХ МОЛЮСКІВ.
7. *Довгій Ю. Ю., Гудь А. О.* 51
ОСОБЛИВОСТІ ПОКАЗНИКІВ КІЛЬКОСТІ ЕРИТРОЦИТІВ З
МІКРОЯДРАМИ В КРОВІ ЗДОРОВИХ І ХВОРИХ НА
ФАСЦІОЛЬОЗ КОРІВ ЗА РІЗНОЇ ІНТЕНСИВНОСТІ ІНВАЗІЇ.
8. *Довгій Ю. Ю., Мельнійчук І. В.* 54
ВПЛИВ КОМПЛЕКСНОГО ЛІКУВАННЯ НА ОРГАНІЗМ КОТІВ
ЗА ОТОДЕКТОЗУ.

BIOLOGICAL SCIENCES

9. *Korzhov Ye. I.* 57
INFLUENCE OF EXTERNAL WATER EXCHANGE ON THE
FORMATION OF THE SPECIES NUMBER AND BIOMASS OF
SPRING ZOOPLANKTON IN THE LAKES OF MOUTH SECTION
OF THE DNIEPER.
10. *Rudnytska O. V., Yefimova Yu. V., Minchenko O. H.* 64
SINGLE-WALLED CARBON NANOTUBES AFFECT THE
EXPRESSION OF MICRORNA AND BRAIN DEVELOPMENT IN
DANIO RERIO EMBRYOS.

11.	Астремський А. О. ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ОРГАНІЗМУ ДО ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ В УМОВАХ РУХОВИХ РЕЖИМІВ РІЗНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ.	67
12.	Василенко О. В., Беденко О. В., Куритив А. И. ОЦЕНКА ДИНАМИКИ БИОЛОГИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ ПОЧВЫ УРБОЭКОСИСТЕМ.	72
13.	Тімова А. В., Довгань О. В., Міхов В. В. ІНТЕГРАЛЬНІ МЕТОДИ МЕДИКО-БІОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ В ПРОЦЕСІ РЕАДАПТАЦІЇ В УМОВАХ М'ЯЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АЛАКТАТНОГО ТА ЛАКТАТНОГО РЕЖИМІВ ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.	76
MEDICAL SCIENCES		
14.	Baryskiy V. V., Sydorchuk R. I., Knut R. P. GROIN HERNIA: ANATOMICALLY DETERMINED RISK FACTORS FOR THE RECURRENCE.	83
15.	Liudkevych H. P., Sukhan D. S., Muzychuk O. M., Solovei O. S., Lysytska Ye. V. HTRA1 AS AN ONCO SUPPRESSOR AND GENETIC MARKER FOR BREAST CANCER.	85
16.	Liudkevych H. P., Sukhan D. S., Stoika Ya. V., Orlenko V. S., Haidukov N. V. INFLUENCE OF HTRA HELICOBACTER PYLORI FOR THE DEVELOPMENT OF CHRONIC GASTRITIS AND GASTRIC CANCER.	92
17.	Nechytailo O. Yu. PATHOPHYSIOLOGY OF THE LOWER LIMBS CRITICAL ISCHEMIA IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS.	99
18.	Tsodikova O. A., Lisova M. A., Sarkisian M. A. FEATURES OF PUBERTY IN GIRLS WITH OVERWEIGHT AND OBESITY.	102
19.	Yevstihnieiev I. V. SOME ASPECTS OF THE ETIOLOGY OF HEAD AND NECK LYMPHADENOPATHIES.	105
20.	Азизов А. М., Асилова С. У. НАШ ОПЫТ ЛЕЧЕНИЯ БОЛЬНЫХ С АНКИЛОЗИРОВАННЫМ ТАЗОБЕДРЕННЫМ СУСТАВОМ.	109
21.	Антонов А. Г., Клименко М. О., Татарко С. В., Сургай Н. М. ПАТОГЕНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРИТЕРІЇВ ВИЗНАЧЕННЯ ДАВНОСТІ ЗАПОДІЯННЯ МЕХАНІЧНИХ УШКОДЖЕНЬ.	112

22. *Атаманчук К. В., Колач О. В., Барладин О. Р.* 115
ОПТИМІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ
КАРДІОРЕСПІРАТОРНОЇ СИСТЕМИ МЕТОДАМИ ФІЗИЧНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ,
ХВОРИХ НА ДИТЯЧИЙ ЦЕРЕБРАЛЬНИЙ ПАРАЛІЧ.
23. *Вовк В. В., Кулик А. А., Вовк В. Т.* 122
ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНИХ ТА ПРОМЕНЕВИХ ПРОЯВІВ У
ПАЦІЄНТІВ З МІОФАСЦІАЛЬНИМ БОЛЬОВИМ СИНДРОМОМ
ТА СИМПТОМОМ.
24. *Жужгіна Є. С., Данченко Є. А.* 126
ІНФІКУВАННЯ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ У ХОДІ ЛІКУВАННЯ В
ВІДДІЛЕННЯХ ДИТЯЧОЇ ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІЇ.
25. *Зоркіна К. В., Субота А. В., Бобро Л. М.* 131
ОСОБЛИВОСТІ ХОСПІСНОЇ ДОПОМОГИ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ
ЄВРОПИ.
26. *Коваленко Н. І., Вовк О. О., Новікова І. В.* 138
ВИВЧЕННЯ ДИНАМІКИ ЕТІОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ УМОВНО-
ПАТОГЕННОЇ МІКРОБІОТИ ПРИ РИНИТАХ.
27. *Різнюк О. І.* 144
ВПЛИВ МЕТОДИКИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ НА ДЕЯКІ
ПОКАЗНИКИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я У ПАЦІЄНТІВ З
КАРДІОЛОГІЧНОЮ ПАТОЛОГІЄЮ.
28. *Розуменко В. Д., Хорошун А. П.* 147
ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ НА ГЛІАЛЬНІ
ПУХЛИНИ ГОЛОВНОГО МОЗКУ.

CHEMICAL SCIENCES

29. *Sklimko Yu. E., Pisanenko D. A., Koshchii I. V., Mihalchenko A. A.* 151
SYNTHESIS OF NITROGENOUS HETEROCYCLES BASED ON
ADAMANTYL-CONTAINING AMIDOALKYLATING REAGENTS.
30. *Капко В. О., Подобій О. В.* 156
ДОСЛІДЖЕННЯ РЕОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ
АНТИВІКОВОГО КРЕМУ ДЛЯ РУК З ЕКСТРАКТОМ
ТОЛОКНЯНКИ.

TECHNICAL SCIENCES

31. *Klymenko A. V.* 159
ADHESION OF KEVLAR COATINGS TO METAL SUBSTRATES.
32. *Pernebekov Saken, Dzhunusbekov Aitmuhamed, Balabekov Zetbek, Assil Dauletali, Mankaraeva Bibimariam* 161
MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE SPHERE OF
TRANSPORT AND LOGISTICS SERVICES IN KAZAKHSTAN.
33. *Savchuk V. D., Nazarenko V. M.* 166
TRANSPORTATION OF FOUR TYPES OF PETROLEUM
PRODUCTS ON A TANKER «JO PROVEL».

34.	Брацлавець Б. С. СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕТАЛЕЙ ПЛАСТИЧНИМ ДЕФОРМУВАННЯМ.	172
35.	В'юненко О. Б., Ковальов Р. С. РОЗРОБКА ГЕНЕРАТОРУ 3D КОНТЕНТУ НА ПРИКЛАДІ ГЕНЕРАТОРУ МЕША РЕЛЬЄФУ МІСЦЕВОСТІ.	175
36.	Єр'оміна К. А., Томіна А.-М. В., Лисенко О. Б., Носенко В. К. ВПЛИВ АМОРФНОГО СПЛАВУ НА ЗНОСОСТІЙКІСТЬ АРОМАТИЧНОГО ПОЛІАМІДУ ФЕНІЛОН.	178
37.	Зеленько Е. СИНТЕЗ НЕДОЛІКІВ МЕТОДУ ПРЯМИХ ПОСТАВОК З МЕТОЮ ЇХ ПОДАЛЬШОГО УСУНЕННЯ.	181
38.	Катаєва Є. Ю., Бреус Б. В. АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗРОБКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБРОБКИ ВІЗУАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.	184
39.	Крикунов Д. Є. ЗАХИСТ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З КЛІЄНТСЬКОЮ АРХІТЕКТУРОЮ ВІД ПОРУШЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ПРОГРАМНОГО КОДУ.	188
40.	Кучеренко Ю. С. ОБІРУНТУВАННЯ МЕХАНІЧНОГО СПОСОБУ ПІДГОТОВКИ ПОВЕРХНІ ДЛЯ НАНЕСЕННЯ ПОКРИТТІВ.	190
41.	Михайловська О. В. ФІЗИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ УЩІЛЬНЕННЯ СУМІШІ ГРУНТУ З ВІДХОДАМИ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВOSTІ.	193
42.	Савченко О. О. ОЦІНКА ВПЛИВУ РОЗРОБКИ КАР'ЄРІВ НА ДОВКІЛЛЯ (НА ПРИКЛАДІ ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ).	198
43.	Склипус А. А., Николаюк-Ртищева М. В. ЛАБОРАТОРНЫЙ МИКРОПРОЦЕССОРНЫЙ РЕКОНФИГУРИРУЕМЫЙ СТЕНД ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ МИКРОПРОЦЕССОРНОЙ ТЕХНИКИ.	205
44.	Щербина М. Є. АНАЛІЗ СИСТЕМ ОРГАНІЗАЦІЇ РУХУ ПОЇЗДІВ МІЖ СОРТУВАЛЬНИМИ СТАНЦІЯМИ.	210
45.	Ялина О. О. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАНОТЕХНОЛОГІЙ В ТЕХНІЧНОМУ СЕРВІСІ.	213
46.	Янішевський В. Ю. ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗРАХУНКУ ОБ'ЄМНОГО ГІДРОПРИВОДУ.	216

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

47. *Грібова В. В., Перстньова В. В., Сікіраш Ю. Є.* 219
ЗАДАЧА ПРО ВИГИНИ ЗАЩЕМЛЕНОЇ ПО КОНТУРУ
ПЛАСТИНИ З ТОНКИМ ЛІНІЙНИМ ВКЛЮЧЕННЯМ. МЕТОД
МІНІМІЗАЦІЇ НЕВ'ЯЗКИ ЗА ЕНЕРГІЄЮ.
48. *Демисенов Б. Н., Демисенова Ж. С., Мнайдарова С. С.* 227
НЕЕВКЛИДОВО КОЛЬЦО ГЛАВНЫХ ИДЕАЛОВ.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

49. *Абдуллаев А. Х.* 234
КРИТЕРИИ ПРОЯВЛЕНИЯ ЗОЛОТОРУДНОСТИ УЧАСТКА
АРДАКШАН МАЛЪГУЗАРСКИХ ГОР УЗБЕКИСТАНА.
50. *Абдуллаев А. Х., Стельмах А. Г.* 239
КОСМОСТРУКТУРНЫЕ МОДЕЛИ ЗОЛОТОРУДНЫХ ОБЪЕКТОВ
МАЛЪГУЗАРСКИХ ГОР УЗБЕКИСТАНА.

ARCHITECTURE

51. *Antonenko I. V.* 244
FEATURES OF DESIGN OF RECREATIONAL INSTITUTIONS ON
THE WATER IN THE STRUCTURE OF THE YACHT CLUB.
52. *Фостащенко О. М., Архінова К. К., Полікарпова Л. В.,
Фостащенко Д. О., Рогожніков Р. Є.* 250
МІСТО ЗАПОРІЖЖЯ – МІСТО ЗРУЧНОЇ, БЕЗПЕЧНОЇ ТА
КРЕАТИВНОЇ УРБАНІСТИКИ.

PEDAGOGICAL SCIENCES

53. *Havenko S., Khadzhyanova S.* 258
RESEARCH OF METHODS EFFICIENCY OF EMPLOYMENT
CARRYING OUT FOR STUDENTS IN THE DIRECTION OF
PREPARATION "PAPERMAKING AND PRINTING" IN THE
CONDITIONS OF THE COVID PANDEMIC.
54. *Shapochka K., Kurchatova A.* 263
TO THE ANALYSIS OF THE "PEDAGOGICAL
CONDITIONS" CONCEPT IN THE CONTEXT OF TEACHING
PRESCHOOL CHILDREN THE RULES OF CONDUCT.
55. *Zhauynshiyeva Z. B., Koshkin A. T.* 267
INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A TOOL
OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES.
56. *Абдикаюмова Н. А.* 272
ОРГАНИЗАЦИЯ УРОКОВ ХИМИИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ
ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ.
57. *Акімова О. В., Сапогов М. В.* 280
РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ
ПАРАДИГМИ.

58.	Анастасова Н. М., Самсонова К. В. ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ ЗАСОБАМИ ЕРГОТЕРАПІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.	284
59.	Балануца О. О. МУЛЬТИМЕДІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ДИПЛОМАТА.	288
60.	Бєлкова Т. О., Бойченко Г. А. ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.	293
61.	Богун К. М., Гергуль С. М. РОЛЬ ГУМОРУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.	300
62.	Волошенко М. О. СОЦІАЛЬНІ ПРАЦІВНИКИ ТА КЛІЄНТИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОВІДНОСИН.	309
63.	Дем'янюк Н. Ю. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАГІСТРАНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «ФОЛЬКЛОР УКРАЇНИ».	313
64.	Дрожин В. Ю., Черненко А. В. СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ З ПРЕДМЕТА «СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА».	317
65.	Журавська Н. С., Ящук С. П., Слюсар В. М. ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ СУСПІЛЬСТВА: УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.	323
66.	Іванова В. В. ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ СЛОВЕСНОГО ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ.	327
67.	Кальбус О. І., Шастун Н. П. ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ТОПІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ В НЕВРОЛОГІЇ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ.	330
68.	Крамаренко А. М. МЕТОДИКО-ПРИРОДНИЧА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ НУШ.	333
69.	Маркович В. О., Носко Ю. М. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ХАРЧУВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.	338
70.	Медиева С. Х., Садыков К. И., Абильдина С. К., Бородосов А. Ж., Бизюлева Л. А., Анисимова М. Ф., Сувашбаева Л. А. ОБОСНОВАНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДИЗАЙНА ПРИ ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ.	345

71.	Мироненко О. В., Тютюрай В. О. СПЕЦИФІКА ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	351
72.	Минтус О. І. БІНАРНИЙ УРОК, ЯК ОДНА З ФОРМ ІНТЕГРАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ.	357
73.	Мунтян Л. М., Мунтян І. В., Костиренко Т. П. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.	360
74.	Новосельська Н. Т., Вороновська Ю. М. КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.	366
75.	Носко Ю. М., Маркович В. О. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ХАРЧУВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.	370
76.	Пакулин С. Л., Перебейнос В. Б., Калмыкова Ю. С., Феклистова И. С., Пакулина А. С. ОПТИМІЗАЦІЯ АРСЕНАЛА І НАУЧНОЕ ОБОСНОВАНІЕ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТИ ИЗУЧЕНИЯ БРОСКОВ В ДЗЮДО НА ЭТАПЕ НАЧАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ.	378
77.	Радзієвська І. В. АНАЛІЗ СТАНУ ФАХОВОЇ ОСВІТИ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР В УКРАЇНІ.	385
78.	Славська Я. А., Гончаров Ю. В., Бондаренко О. А. СОЦІОЛОГІЯ М. ВЕБЕРА ТА АКСІОЛОГІЯ ОСВІТИ.	396
79.	Стегній Т. А. КОМП'ЮТЕР І МУЗИКА. СУЧАСНІСТЬ І ТРАДИЦІЙНІСТЬ.	403
80.	Сторонська О. С. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.	408
81.	Тадеуш О. Х., Гохман О. Р., Ємельянова Д. В. ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ ДО РОБОТИ З ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ДО УЧАСТІ В ФІЗИЧНИХ ОЛІМПІАДАХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.	412
82.	Трофіменко Ю. Ю., Жорняк О. І., Кордон Ю. В., Колодій С. А. ПОНЯТТЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ, ЯК ФУНДАМЕНТ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ В УКРАЇНІ.	419
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
83.	Каранетрова О. В., Євстєєва О. В. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ САМОСТАВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.	423

84.	Лісницька В. В. ОСНОВНІ ПРИЧИНИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ.	430
85.	Онїшкевич А. Д. МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ МЕТОДУ Л. БОРОВСЬКОЇ «ЧОЛОВІЧОК».	437
86.	Падалиця К. О., Туриніна О. Л. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ У ПОДРУЖНІХ ПАРАХ.	441
87.	Пазухина С. В. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ДИВЕРГЕНТНОГО МЫШЛЕНИЯ У ДЕТЕЙ С РАЗНЫМИ ВИДАМИ ОДАРЕННОСТИ.	448
88.	Пріснякова Л. М., Бова А. ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я.	454
89.	Пріснякова Л. М., Циганенко А. ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ДОМІНУЮЧИХ ІНСТИНКТІВ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.	457
90.	Савельєва Є. О. АКМЕОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ПРОДУКТИВНОГО СТИЛЮ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ.	463
91.	Сергієні О. В., Пашкова Г. Г., Пріснякова Л. М. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ САМОТНОСТІ ОСІБ ФЕРТИЛЬНОГО ВІКУ.	468
92.	Трет'як К. ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ НА ВИБІР СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ У КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ.	478
93.	Федотова С. М. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ НЕПІДГОТОВЛЕНOSTІ ДО МАТЕРИНСТВА.	485
94.	Черная Н. ИНДИВИДУАЛЬНО ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ И ВОЗРАСТНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ АКТИВНОСТИ - ОПТИМИЗМА ЛИЧНОСТИ.	493
95.	Шеленкова Н. Л., Косовська К. Ф. ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ РЕКЛАМИ ЯК ЗАСОБУ ВПЛИВУ.	497

JOURNALISM

96.	Бездіжа А. А., Подаряца О. І., Гайда О. М., Скопик Х. М. МОЛИТОВНИК ЯК ВИД ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.	500

ART

97.	Sokolova A. THE RENAISSANCE OF THE ENGLISH NATIONAL MUSIC SCHOOL IN THE 20TH CENTURY IN THE EXAMPLE OF E. ELGAR'S WORK.	507

CULTUROLOGY

98. *Никифоров А. М., Гулей О. В., Никифоров Н. М.* 512
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СИСТЕМИ ДЕКОРУВАННЯ ІНТЕР'ЄРІВ
ВІЗАНТІЙСЬКИХ ХРАМІВ.

POLITICAL SCIENCES

99. *Банчук-Петросова О. В.* 515
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
100. *Добровольський Ю. В.* 519
СУЧАСНИЙ СТАН ЦИФРОВІЗАЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ
УПРАВЛІННІ.
101. *Іванова-Биканова В. Є.* 523
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ АЛЬТЕРНАТИВ: ЗНАЧЕННЯ
ПОЛІТИЧНОГО ПЕРФОМАНСУ.
102. *Чернецька Є. О.* 525
ПУБЛІЧНІ ПРОСТОРИ ЯК ОБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.

PHILOLOGICAL SCIENCES

103. *Богатько В. В., Бевз М. О.* 530
УРОК УКРАЇНСЬКОЇ ПО НОВОМУ (ЕЛЕМЕНТИ ІГРОВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ CLASSCRAFT У 5 КЛАСІ).
104. *Гаргаєва О. В., Чанні В. О.* 537
ОСОБЛИВОСТІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ
ОДИНИЦЬ НОВОГРЕЦЬКОЮ МОВОЮ НА ПРИКЛАДІ НОВЕЛИ
«СКОТНИЙ ДВІР» ДЖОРДЖА ОРУЕЛЛА.
105. *Ткаченко О. В., Аль-Газо Н. В., Заборовская С. В.* 543
ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТА «СТРАХ» В НЕМЕЦЬКОЇ І
РУССЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІИ.
106. *Шевців Г. М.* 547
ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЗАЦІЇ ТЕРМІНОСИСТЕМ В УМОВАХ
СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

107. *Ковнєрова І. О.* 553
КОНЦЕПТ «ПАРАДИГМА» В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ.
108. *Пучкова Д. Д.* 559
ОСМИСЛЕННЯ ПІЗНАННЯ ЯК БІОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ.

ECONOMIC SCIENCES

109. *Dmytryshyn R., Shostak S., Kot T., Korobova N.* 563
SECTORAL REGULATION OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT
FOR SECURITY OF THE ARMED FORCES AND REALIZATION
ACCORDING TO THE IDEAS OF THE SELF-GOVERNMENT
COUNCIL «NADIYA».

110.	Duksenko O., Daviduyk V. MANAGEMENT OF INNOVATIVE RESOURCE SAVING AT THE MICRO LEVEL IN THE CONTEXT OF TRANSFORMATIONAL CHANGES IN THE ECONOMY.	570
111.	Makaliuk I., Kharytonenko D. MODERN ASPECTS OF ANALYSIS OF EFFICIENCY OF SALES ACTIVITY OF THE ENTERPRISE.	577
112.	Адашкевич С. П. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ СТРУКТУРЫ И СПЕЦИАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ (НА ПРИМЕРЕ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ БЕЛАРУСИ).	584
113.	Антошкін В. К., Рунчева Н. В., Авсеєвич М. П., Микула С. В. СЕРВІСНА ФУНКЦІЯ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ В БІЗНЕСІ.	590
114.	Антошкіна Л. І., Сердюк О. О., Матросов А. С., П'ятак В. Г. ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.	594
115.	Гнатишин Л. Б., Прокопишин О. С., Лега О. В. ТОРГІВЛЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ.	598
116.	Гурбик Ю. Ю., Качанова А. Р. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ПІДПРИЄМСТВА».	606
117.	Квасницька Р. С., Кудрик Н. В., Хитра О. Ю. СИСТЕМА КОМПЛІАЄНС-КОНТРОЛЮ: ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ, ПРИНЦИПИ Й ЕТАПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ.	609
118.	Крупенко М. І. УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У СФЕРІ ОНЛАЙН МЕДІА.	616
119.	Ковальчук К. В. ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО БРЕНДУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.	620
120.	Корнілова О. В., Лохман Н. В., Шерстюкова К. Ю. СУЧАСНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА.	623
121.	Кузьмин С. С. ОТКРЫТЫЕ ИННОВАЦИИ И СТРАТЕГИИ РОСТА ФИРМЫ.	629
122.	Лапицька Н. В., Городиська О. В., Ребенок Є. В. ЕКОНОМІЧНА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВТОРИННИХ ПРОДУКТІВ ОЛІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА ДЛЯ ЗБАГАЧЕННЯ ЖИТНЬО-ПШЕНИЧНОГО ХЛІБА.	636
123.	Ломсадзе-Кучава М. К. МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И СТРАТЕГИЯ.	640
124.	Одарюк В. М., Чала Т. Г. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЗМІНИ РЕЛІГІЙНИХ ПОГЛЯДІВ НАСЕЛЕННЯ СВІТУ.	647

125.	<i>Парубець О. М., Кальченко О. М., Садчикова І. В., Тарасенко О. О.</i>	652
	СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.	
126.	<i>Пахуча Е. В.</i>	656
	СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПРОДУКТІВ УКРАЇНИ.	
127.	<i>Пишенин І. К.</i>	662
	ОСОБЕННОСТИ ИНТЕГРАЦИОННОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА.	
128.	<i>Пікус Р. В., Коровін С.</i>	666
	ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ.	
129.	<i>Плотніков О. В.</i>	675
	ЗОВНІШНІ ВПЛИВИ НА СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.	
130.	<i>Попова Ю. С., Галич А. С.</i>	683
	ІННОВАЦІЙНІ МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПРОСУВАННЯ ОРГАНІЧНОЇ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В ІНТЕРНЕТІ.	
131.	<i>Романова О. В., Рєпіна С. О.</i>	688
	ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ ОПТОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.	
132.	<i>Семенча І. Є., Батрак К. Д.</i>	695
	ОЦІНКА ОСНОВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ БАНКУ.	
133.	<i>Чала В. С.</i>	702
	РОЛЬ ЗЕЛЕНОГО КРЕДИТУВАННЯ НА СВІТОВИХ РИНКАХ ЗЕЛЕНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ.	
134.	<i>Череп О. Г., Коротич А. В.</i>	709
	ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОТИВАЦІЇ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ПІДГРУНТЯ ЇХ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ.	
135.	<i>Шнурко А. М., Мартиненко О. В., Головка С. О.</i>	712
	ФОРМУВАННЯ ТА ПОДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ.	

LEGAL SCIENCES

136.	<i>Hrytskevych P., Titova V.</i>	718
	ABUSE OF PROCEDURAL RIGHTS DURING PROOF IN THE CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE.	
137.	<i>Андрусенко О. А., Слюсарчук А. С.</i>	722
	КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧО-РОЗШУКОВИХ ДІЙ.	
138.	<i>Костенко О. В.</i>	729
	ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕТА ВСЕСВІТУ.	

139.	Оніщик Ю. В., Хміль В. В. ПРИНЦИПИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	734
140.	Свинаренко Ю. П., Озимок С. А. ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ.	739
141.	Мухитдинова Ф. СТРАТЕГИИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ: ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНТЕРЕСОВ ЧЕЛОВЕКА И РАЗВИТИЯ МАХАЛЛИ.	743
142.	Француз А. Й., Солодкий Р. О. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВІВ У СФЕРІ РОЗГолошення інформації.	752
143.	Шевченко А. Є., Кудін С. В., Авсеєвич В. П., Сердюк І. В. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПОРІВНЯЛЬНА ІСТОРІЯ ПРАВА».	760
144.	Шуліма А. О. ТЕМПОРАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ПРАВОСУДДЯ.	765

AGRICULTURAL SCIENCES

УДК 630

САНІТАРНИЙ СТАН СОСНОВИХ НАСАДЖЕНЬ, ПРОЙДЕНИХ НИЗОВИМИ ПОЖЕЖАМИ В УМОВАХ ПОЛІССЯ УКРАЇНИ

Андрєєва Олена Юрїївна

к.с.-г.н., доцент кафедри лісівництва

лісових культур та таксації лісу

Поліський національний університет

м. Житомир, Україна

Вступ. На санітарний стан лісів впливають абіотичні, біотичні та антропогенні чинники, серед яких провідне місце посідають шкідливі комахи, збудники хвороб і пожежі [1-3]. Поширення зазначених чинників в лісовому масиві значною мірою визначається типом лісорослинних умов, віком, відносною повнотою та складом насаджень, поєднання яких формує певний мікроклімат [4]. Під впливом природних і антропогенних чинників змінюються вік, склад і повнота насаджень, а також розподіл площі за типом лісорослинних умов [5-6]. Такі зміни можуть змінити принадність насаджень до певних шкідливих організмів і ризик поширення пожеж, які виникають за сприятливих для цього погодних умов [7-8]. Тому для визначення загрози погіршення стану насаджень доцільно періодично оцінювати характеристики насаджень і кліматичні показники. Навесні 2020 року в насадженнях Полісся поширилися масштабні пожежі. У зв'язку із цим було актуальним оцінити чинники впливу на стан насаджень через рік після низової пожежі.

Мета роботи – оцінити залежність стану насаджень через рік після низової пожежі від віку та характеристик пошкодження стовбура вогнем.

Матеріали та методи. Дослідження були проведені у соснових насадженнях ДП «Коростишівське ЛГ» на ділянках пройдених низовими

пожежами.

Санітарний стан соснових насаджень через рік після пожежі оцінювали на 15 пробних площах, закладених у молодняках (5 ПП), середньовікових (7 ПП) і стиглих чистих деревостанах (3 ПП) у свіжому суборі у Смолівському та Івницькому лісництвах. Визначено основні таксаційні показники насаджень, на кожному дереві – висоту нагару, відносну висоту нагару (від висоти стовбура, %), висоту максимального розташування грубої кори та висоту опіку тонкої кори (як різниці двох попередніх показників), категорію санітарного стану. Для кожної пробної площі розраховували середні значення цих показників, середній індекс санітарного стану та відпад дерев (у відсотках).

Результати та їх обговорення. Зазвичай, санітарний стан дерев і насаджень, уражених низовими пожежами, залежить від їх первинного стану, висоти нагару та меж розташування грубої кори. Залежно від цього дерева відновлять початковий стан або загинуть за 2-3 роки після пожеж.

На ділянках пройдених низовими пожежами у серпні 2020 року та у 2021 році, було здійснено оцінку санітарного стану. Для цього обирали дерева з різним ступенем пошкодження вогнем – високим та низьким. На контролі пожеж не було. Оцінку стану дерев здійснювали двічі – травень-серпень 2021 року.

Результати аналізу розподілу дерев сосни звичайної на дослідних ділянках згідно обліку у травні 2020 року свідчать, що на ділянках серпневих пожеж з високим ступенем пошкодження здорові дерева відсутні, ослаблені дерева становлять 10 %, а переважна більшість дуже ослаблені та усихаючі. Частка свіжого сухостою становить 15 %, а сухостій минулих років – 10 % (табл. 3.5). На ділянках пройдених пожежами у серпні з низьким ступенем ураження переважну більшість становили слабо уражені (40 %) та сильно уражені (31 %) дерева. Старий сухостій був відсутній, а свіжий складав 2 %.

На ділянках пройдених пожежами у квітні 2021 року, старий сухостій у травні 2021 року не виявляли, а дерева свіжого сухостою (5 %) з'явилися тільки там де була відмічена висока інтенсивність пожежі. На ділянках пожеж у квітні

з високою інтенсивністю, відмічалось мало дерев I -III категорій СС, порівняно з ділянками де відмічалась низька інтенсивність пожежі, а всихаючи дерева становили (IV категорії) 24 і 5 % на ділянках з високим та низьким ступенем інтенсивності пожежі у квітні. На контролі практично усі дерева були I-II категорій санітарного стану, а тільки 5 % були III категорії санітарного стану (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Санітарний стан дерев на пробних площах
згідно обліку у травні 2021 р.**

Низова пожежа	Ступінь інтенсивності пожежі	Категорії санітарного стану дерев, %					
		I	II	III	IV	V	VI
У серпні 2020	висока	0	10	35	30	15	10
У серпні 2020	низька	12	40	31	15	2	0
У квітні 2021	висока	15	32	24	24	5	0
У квітні 2021	низька	20	45	30	5	0	0
На контролі	відсутня	50	45	5	0	0	0

Категорії санітарного стану дерев визначали на тих же ділянках у серпні 2021 року (табл. 2).

Таблиця 2

**Санітарний стан дерев на пробних площах
згідно обліку у травні 2021 р.**

Низова пожежа	Ступінь інтенсивності пожежі	Категорії санітарного стану дерев, %					
		I	II	III	IV	V	VI
У серпні 2020	Висока	0	5	15	50	20	10
У серпні 2020	Низька	8	40	31	18	3	0
У квітні 2021	Висока	0	35	28	20	17	0
У квітні 2021	Низька	29	52	14	5	0	0
На контролі	Відсутня	48	41	10	1	0	0

Під час обліків, проведених у серпні, здорових дерев не виявили на ділянках високоінтенсивних пожеж, не зважаючи на терміни їх проходження. На ділянках з низьким ступенем квітневих пожеж 2021 року частки дерев I категорії становили у 3,6 разу більше, ніж на ділянках серпневих пожеж 2020 року.

Свіжий сухостій становив 20 і 17 % на ділянках із високим ступенем інтенсивності пожежі у серпні 2020 року та у квітні 2021 року відповідно. Кількість дерев IV категорії була більшою на ділянках із низьким ступенем інтенсивності пожежі. На контрольній ділянці деякою мірою підвищилась кількість дерев III категорії санітарного стану – 10 %, а у 1 % дерев погіршився стан до IV категорії.

Інтегральна характеристика поділу дерев згідно категорій санітарного стану – це показник індексу санітарного стану, який необхідно визначати враховуючи усі дерева (I_{c1-6}) та тільки життєздатні дерева (I_{c1-4}).

Аналіз показників індексу санітарного стану показує, що згідно обліку у травні у найгіршому стані були насадження, пройдені високоінтенсивною пожежею у серпні 2020 року ($I_{c1-6}=III,8$) (рис. 1). Це всихаючі насадження. Згідно обліку, проведеного у серпні 2021 року, їх стан погіршився більше ($I_{c1-6}=IV,2$). Тут же у рік пожежі зареєстровано сухостій, зарахований до категорії VI. На цій же ділянці у травні 2021р. реєстрували дерева свіжого сухостою, частка яких зроста у серпні 2021 року 15-20 %.

Індекс санітарного стану дерев на ділянці, пройденій пожежею слабкої інтенсивності у серпні 2020 року, був вищим, ніж на ділянці слабкої інтенсивності у квітні (див. рис. 1).

Погіршення стану насаджень, ушкоджених серпневою пожежею 2020 року порівняно з пожежею весняною, можна пояснити тим, що тоді вже призупинився ріст пагонів, а відновлення крон не відбулося. Процеси синтезу захисних речовин, які протистоять заселенню дерев шкідниками стовбурів, було пригнічено вогнем. Тому такі дерева успішно заселялись короїдами останніх поколінь, що пришвидшувало відпад дерев.

Пожежа у квітні 2021 року пройшла на початку вегетації сосни звичайної, коли пагони розпочинали свій ріст. Часто такі дерева відновлюють свій ріст і показники санітарного стану. Під час пожежі літ імаго лубоїдів підходив до завершення, а верхівковий короїд та шести зубчастий розпочинали літ і успішно заселяли принадні ослаблені дерева.

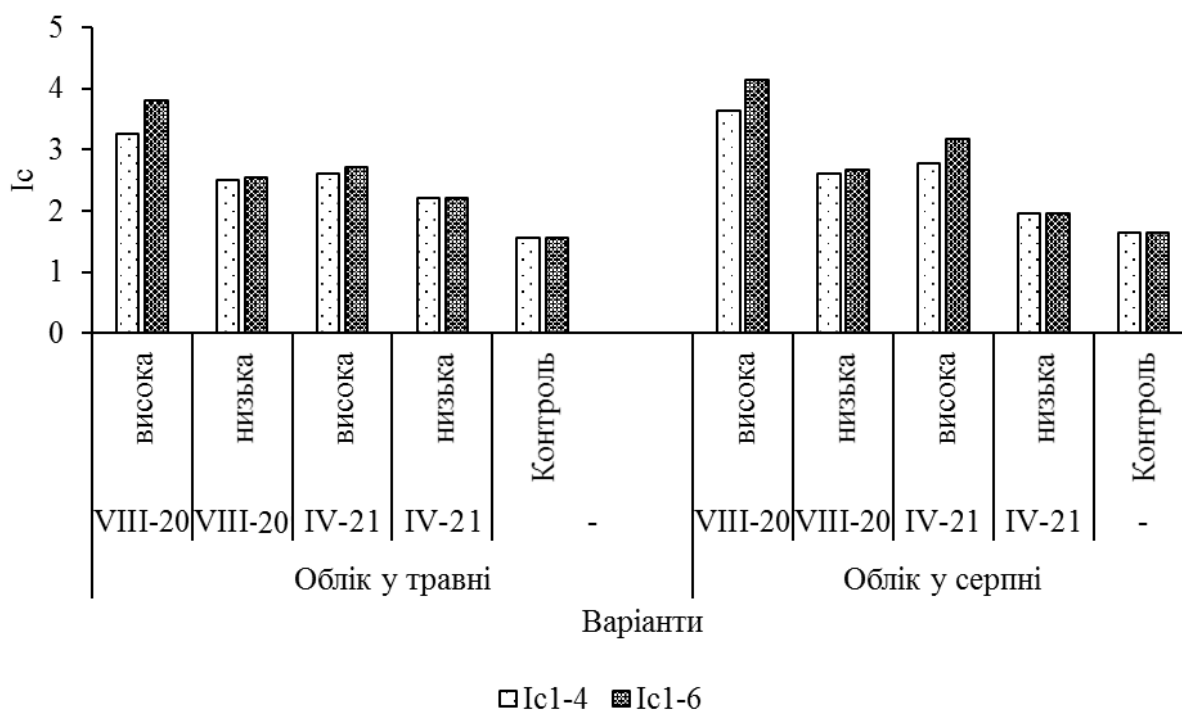

Рис. 1 Показники індексів санітарного стану дерев сосни на ділянках із різною інтенсивністю та термінами виникнення пожеж

Індекси стану дерев на контролі у травні-серпні 2021 року не змінилися, хоч у серпні обліковано 1 % дерев IV категорії санітарного стану.

Показники I_{c1-6} та I_{c1-4} мали однакові значення, у місцях відсутності загиблих дерев – на контролі у травні-серпні і на місці квітневої пожежі низького рівня інтенсивності (див. рис. 2). На інших ділянках показники I_{c1-6} були вищими, ніж I_{c1-4} . Одночасно згідно даних травневого обліку 2021 року деревостан після пожежі у серпні 2020 року вважається дуже ослабленим за показником I_{c1-4} та усихаючим – за показниками I_{c1-6} . На інших ділянках показники обох індексів однаково класифікують стан насаджень.

Тому, згідно показників санітарного стану дерев на ділянках серпневої пожежі 2020 року з високим ступенем інтенсивності пожежі під час двох обстежень є усихаючими, на ділянках пожежі у серпні 2020 року з низьким ступенем інтенсивності пожежі – дуже ослабленими, а решта ділянок – ослаблені.

У відпаді дерев сосни на пробних площах переважав свіжий сухостій. Старий сухостій виявлено на одній пробній площі в молодняках (14 %), одній пробній площі у середньовікових насадженнях (7 %) і двох – у стиглих

деревостанах (7 і 6 %). Частка дерев 6 категорії не залежала від дії вогню та мало впливала на сумарний відпад дерев (табл. 3).

Таблиця 3

Результати кореляційного аналізу показників, що характеризують вплив пошкодження вогнем на відпад соснових насаджень

Показники	Діаметр, см	Відносна висота нагару, %	Висота опіку тонкої кори, м	Частка дерев 5 категорії стану, %	Частка дерев 6 категорії стану, %
Частка дерев 5 категорії стану, %	-0,74	<i>0,61</i>	0,70	1	
Частка дерев 6 категорії стану, %	0,10	-0,09	-0,21	0,02	1
Сумарний відпад, %	-0,69	<i>0,57</i>	0,63	0,97	0,25

Примітки: $n=15$; $df=14$; $r_{0,05}=0,50$; $r_{0,01}=0,62$; напівжирним шрифтом виділені коефіцієнти кореляції, які значущі при $P=0,01$, а курсивом – які значущі при $P=0,05$.

Частка дерев свіжого сухостою (5 категорії санітарного стану) достовірно зменшувалася у міру збільшення діаметра дерев ($r=-0,74$; $P=0,01$) і збільшувалася у міру збільшення відносної висоти нагару ($P=0,05$) та висоти опіку тонкої кори ($P=0,01$) (див. табл. 3).

Частка свіжого сухостою в молодняках становила від 16 до 54 % (у середньому 33,6 %) (рис. 2).

Свіжий сухостій був відсутнім на 4 пробних площах із семи в середньовікових насадженнях, максимальним був на одній пробній площі (14 %), а середній становив 3,8 %. У стиглих деревостанах свіжий сухостій виявлений лише на одній пробній площі із трьох, становив 2 %, а середній показник для цієї вікової групи становив 0,7 %.

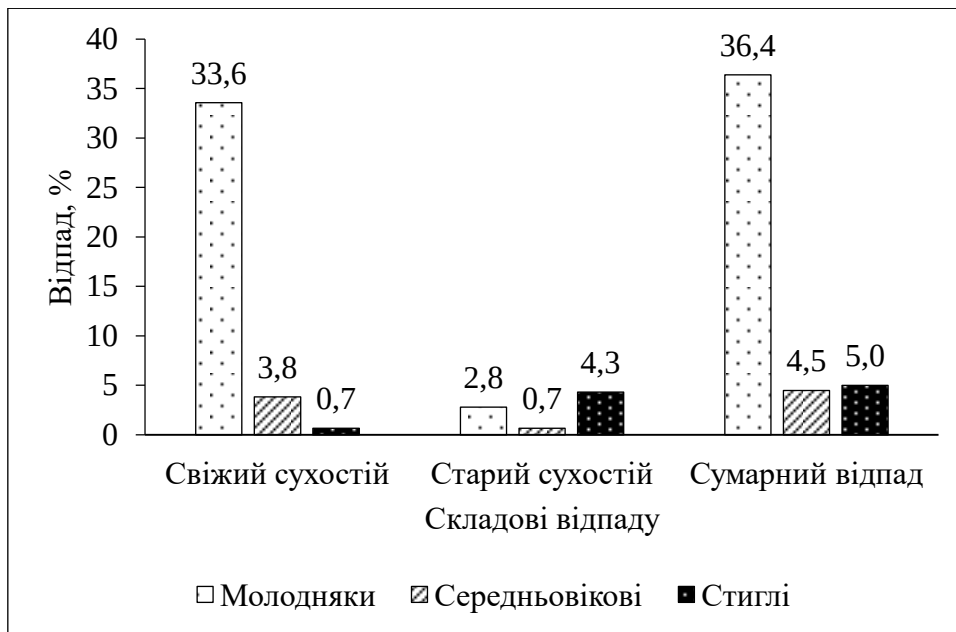

Рис. 2 Відпад дерев сосни у насадженнях різних вікових груп

Одержані дані підтверджують найбільшу небезпеку низових пожеж для молодняків і важливість сприяння швидшому росту насаджень не тільки для підвищення їхньої продуктивності, але й для прискорення формування грубої кори, яка захистить дерева від дії вогню.

Висновки. 1. У чистих соснових насадженнях, охоплених низовою пожежею навесні 2020 року в умовах свіжого субору відносна висота нагару зменшувалася у міру збільшення діаметра в молодняках, збільшувалася у середньовікових деревостанах і зменшувалася у стиглих деревостанах.

2. Санітарний стан дерев через рік після пожежі залежить від їхнього віку, погіршується у міру збільшення відносної висоти нагару, зменшення максимальної висоти розташування грубої кори та збільшення висоти опіку тонкої кори. Найгірший санітарний стан мають дерева, в яких зона тонкої кори починається нижче від висоти нагару.

3. У відпаді дерев сосни на пробних площах переважав свіжий сухостій. Частка дерев 6 категорії не залежала від дії вогню та мало впливала на сумарний відпад дерев.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева О. Ю., Вишневський А. В., Болюх С. В. Динаміка популяцій короїдів у соснових лісах Житомирської області. Науковий вісник НЛТУ України. 2019. Вип. 29, № 8. С. 31–35.
2. Зібцев С.В. Сошенський О. М., Гуменюк В. В., Корень В. А. Багаторічна динаміка лісових пожеж в Україні. *Ukrainian Journal of Forest and Wood Science*. 2019. Т. 10, №. 3. С. 27-40.
3. Andreieva O., Goychuk A. Forest site conditions and the threat for insect outbreaks in the Scots pine stands of Polissya. *Folia Forestalia Polonica*. 2020. Vol. 62 (4). P. 270-278.
4. Andreieva O. Y., Zhytova O. P., Martynchuk I. V. Health condition and colonization of stem insects in Scots pine after ground fire in Central Polissya. *Folia Forestalia Polonica, Series A – Forestry*, 2018, Vol. 60 (3), 143–153.
5. Андреева О. Ю., Іванюк І. Д., Іванюк Т. М., Буднік І. П. Типологічна структура соснових насаджень Центрального Полісся. Лісівництво і агролісомеліорація. 2020. 136. С. 165-171.
6. Андреева О. Ю., Мартинчук І. В. Динаміка загрози поширення осередків соснових пильщиків зі зміною повноти деревостанів. Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія "Фітопатологія та ентомологія". 2017. № 1–2. 11–17.
7. Борисенко О. І. Тенденції зміни рівня пожежної небезпеки насаджень ДП "Кремінське ЛМГ". Лісівництво і агролісомеліорація. 2017. Вип. 130. С. 139–145.
8. Мешкова В. Л., Коленкіна М. С. Масові розмноження соснових пильщиків у насадженнях Луганської області: Монографія. Х.: Планета-Прінт, 2016. 180 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛІСОСТАНІВ ДУБА З МЕТОЮ АДАПТУВАННЯ ДО ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ КЛІМАТУ ТА УНЕМОЖЛИВЛЕННЯ ЇХ ДЕГРАДАЦІЇ У МАЙБУТНЬОМУ

Андрусяк Юрій Ілліч,
аспірант

Маурер Віктор Мельхіорович,
канд. с.-г. наук, професор,

Яворовський Петро Петрович,
докт. с.-г. наук, професор
Національний університет
біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

Введение./Introduction. Нині, в умовах антропоцену, усе більш очевидним стає, що лісові екосистеми є найбільш потужними стабілізаторами нашого швидко трансформуючогося довкілля. Водночас відомо, що їх стабілізуюча роль, значною мірою, залежить від біологічної стійкості лісових ценозів та їх стану. У цьому контексті, з урахуванням глобального потепління клімату, особливо актуальним є підвищення біологічної стійкості лісових екосистем дуба на етапі відтворення, що сприятиме кращому адаптуванню їх до негативних глобальних змін і ефективнішому виконанню ними стабілізуючих функцій.

Цель работы./Aim. Починаючи з ХІХ століття, через суттєве збільшення обсягів суцільно-лісосічних рубок, яке призвело до зменшення частки найбільш стійких природних насіннєвих дібров та зростання площі порослевих і штучно створених садінням сіянців деревостанів дуба, спостерігається стійка тенденція погіршення стану його насаджень.

Загалом, проблема всихання та деградації насаджень дуба звичайного унаслідок їх масового всихання в ареалах його зростання та суттєвого зменшення його частки у мішаних лісах має давню історію і широко обговорюється в наукових і виробничих колах лісівників різних країн

[2–4, 7-11]. Чотири хвилі масового всихання дерев і насаджень дуба минулого століття не оминули і Україну. Остання хвиля масового всихання дуба, яка розпочалася у 70-і роки минулого століття, набула катастрофічних масштабів і попри те, що нині частка дібров у лісовому фонді України сягає близько 25%, загрожує повним зникненням виду в умовах потепління клімату та низкою екологічних, економічних і соціальних проблем.

Саме тому, в умовах сьогодення, як ніколи актуальним є удосконалення відтворення дібров з метою адаптування їх до глобального потепління клімату та унеможливлення масового всихання його насаджень у майбутньому. Виходячи із зазначеного, головною ціллю наших досліджень був пошук ефективних шляхів підвищення стійкості майбутніх дібров на етапі відтворення та адаптування їх лісостанів дуба до очікуваних негативних змін довкілля.

Матеріали и методы./Materials and methods. На тлі глобальних змін клімату, чинниками ослаблення можуть бути і лісівничі заходи, які не відповідають природі розвитку лісового біогеоценозу. У цьому контексті особливо суттєвим є вплив робіт з відтворення лісів, які визначають особливості розвитку майбутніх дерев і насаджень [1]. Тому очевидно, що унеможливити ослаблення дерев і масове відмирання насаджень можливо за умови застосування прийомів, в основі яких еколого-лісівничі пріоритети, які наближають процес відтворення лісів до природного генезису корінних лісових біогеоценозів. З урахуванням зазначеного і сформульованого нами завдання, предметом досліджень слугувала оцінка ефективності різних способів тривалого зберігання жолудів посівного призначення.

З метою виявлення потенційно можливих факторів ослаблення та причин всихання культурценозів у майбутньому була проведена еколого-лісівнича оцінка застосовуваних у регіоні типів лісових культур дуба. Аналіз дозволив встановити ключовий чинник, яким, на нашу думку, є спосіб закладання культур (посів, садіння), який найбільш суттєво впливає на стійкість штучних насаджень.

Особлива увага в процесі досліджень була приділена пошуку шляхів

можливого збільшення частки культур дуба, закладених посівом за рахунок способів, що дозволяють продовжити термін збереження кондиційних посівних якостей жолудів упродовж двох і більше років. З метою виявлення можливих резервів удосконалення було закладено активний експеримент з вивчення ефективності різних способів зберігання жолудів дуба та їх впливу на посівні якості насіння (доброякісність, схожість) і збереженість сходів.

Дослідження проведені за використання як загальних наукових методів пізнання (гіпотези, спостереження, експерименту, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, моделювання, формалізації, узагальнення та ін.), так і методик вивчення спеціальних біологічних та лісівничо-таксаційних питань, зокрема таких як: польовий експеримент, математично-статистична обробка даних та інші.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Дослідженнями встановлено, що першими, деградує культурценози ослаблені ще на етапі їх створення [4, 5]. Тому особливо важливим є виявлення причин ослаблення деревостанів. Проведений нами аналіз показав, що чинниками ризику та причинами ослаблення лісових культур на етапі їх створення найчастіше є:

- ігнорування посіву насіння при створенні культур як способу, який найбільше відповідає природному лісовідновленню;
- застосування для відтворення лісів географічно і типологічно нерайонованого садивного матеріалу (насіння, сіянців);
- використання сіянців з травмованою кореневою системою (пошкодженням стрижневого кореня) і порушеною коренелистовою кореляцією;
- порушення вимог і правил садіння сіянців (загинання, сплюснення коренів при затисканні їх мечом Колесова і т. і.).

Зазначене дозволяє зробити висновок, що запобігти ослабленню дерев дуба та підвищити стійкість і адаптивність дібров можливо за рахунок:

- збільшення частки насінневого природного поновлення у загальних обсягах відтворення лісів;
- суттєвого нарощування у штучному лісовідновленні дуба площі

культур, створених посівом жолудів;

- науково-обґрунтоване збільшення частки культур, закладених сіянцями із нетравмованою кореневою системою (особливо в жорстких умовах).

Прийняття науково обґрунтованого рішення, щодо упередження масового всихання дібров на етапі їх відтворення, не можливе без встановлення справжніх причин цього явища. У цьому контексті певний інтерес представляють дані щодо етіології масового всихання дібров в Україні у минулому столітті [1]. Деградація порослевих деревостанів дуба та його культур, створених садінням сіянців з травмованою кореневою системою та низька частка серед всихаючих лісостанів природних насінневих дібров і насаджень, створених посівом жолудів, а також результати розкопок і досліджень особливостей будови корневих систем, дозволили авторам зробити висновок, що відмирають передусім, дерева дуба з не притаманною виду кореневою системою (без стрижневого кореня). Як відомо стрижневий та якірні корені дуба забезпечують стійкість виду у посушливі роки та у разі падіння рівня ґрунтових вод. Тому, під час створення культур дуба звичайного, вкрай важливим є використання такого виду садивного матеріалу, який сприяє утворенню стрижневої і не травмованої кореневої системи. Як уже зазначалося вище, таким матеріалом є жолуді дуба. У зв'язку з 5-6 річною періодичністю урожайних років дуба, особливий інтерес представляють дані щодо ефективності способів, які дозволяють продовжити термін зберігання посівних якостей (доброякісності, ґрунтової схожості) жолудів. У польовому експерименті нами апробовано 4 способи, три з яких традиційні (табл.) і сучасний, запозичений у лісівників Польщі – зберігання жолудів у пластикових діжках після термотерапії в насіннесховищі з автоматизованим підтриманням температури та вологості, який дозволяє зберігати їх доброякісність упродовж 3-4 і більше років [6]. Останнє сприяє використанню посіву жолудів для створення культур дуба у неврожайні роки.

Як видно з наведених даних, і у проведеному нами експерименті, доброякісність жолудів найкраще зберігається за використання саме цього

способу, який в останні роки запроваджується у практику лісгоспів (одним з перших було ДП «Тетерівське ЛГ». При цьому, вища якість жолудів після зберігання, зумовлює більшу ґрунтову схожість жолудів і збереженість сходів.

Таблиця 1.

Доброякісність та ґрунтова схожість жолудів і збереженість сходів залежно від способу їх зберігання

Спосіб та місце зберігання жолудів	Доброякісність, %		Ґрунтова схожість, %	Збереженість, %
	до зберігання	після зберігання		
У земляній траншеї з піском	100,0	90,1	$87 \pm 4,4$	$88 \pm 4,5$
В мішках у проточній воді	100,0	87,1	$85 \pm 4,5$	$86 \pm 4,3$
В піску у погребі	100,0	70,0	$61 \pm 3,2$	$43 \pm 3,2$
У діжках в насіннесховищі після термотерапії жолудів	100,0	98,3	$96 \pm 4,6$	$98 \pm 4,4$

Збільшення частки посіву жолудів для відтворення дібров, за рахунок зазначеного способу їх зберігання, сприятиме екологізації застосовуваних типів лісових культур і, тим самим, підвищенню стійкості штучних насаджень дуба. Доречно зазначити, що даний спосіб є ефективним як для створення традиційних наступних суцільних і часткових культур дуба, так і класичних – попередніх.

Іншим способом досягнення зазначеної мети є використання для створення культур сіянців дуба із закритою кореневою системою. У разі їх використання, вкрай важливо аби корені сіянців у ємностях не закручувалися. З цією метою сіянці дуба із закритою нетравмованою кореневою системою слід висаджувати після досягнення їх стрижневим коренем основи ємності.

Выводи./Conclusions. Покращення забезпеченості потреби лісокультурних робіт кондиційними жолудями посівного призначення можливе за рахунок продовження терміну їх зберігання до двох і більше років. Таким способом є зберігання жолудів дуба звичайного після їх термотерапії у пластмасових діжках за технологією лісівників Польщі у спеціальних насіннесховищах з автоматичним регулюванням температури і вологості повітря. Запровадження його у практику штучного лісовідновлення дозволить

використовувати посів жолудів і у неурожайні роки. Збільшення у загальних обсягах штучного лісовідновлення частки культур дуба, створених посівом жолудів сприятиме підвищенню адаптивності дібров та унеможливить їх деградацію в умовах потепління клімату у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубець М.А. Сучасні проблеми лісознавства, лісівництва та лісового господарства / М.А. Голубець /Наук. пр. ЛАНУ. – Вип. 2.–Львів: НУ „Львівська Політехніка”.–2003.–С. 20–26.
2. Кальной П.Г., Маурер В.М. К вопросу о причинах усыхания дуба черешчатого в зеленой зоне г. Киева. Лесной журнал. – 1978. – №5. – С. 23–26
3. Лохматов Н. А. Об усыхании дуба обыкновенного в пределах его ареала. Причины усыхания дубрав в Молдавии: сб научн. тр. АН МССР. Кишинев: Штиинца, 1980. С. 129–142.
4. Маурер В.М., Кайдик О.Ю., Екоадаптаційне відтворення лісів: навч. посіб. для студентів ВНЗ спеціальності «Лісове господарство». Київ : ВЦ НУБіП України, 2016. 220 с.
5. Маурер В.М., Пінчук А.П. Стан та якість робіт з відтворення лісів в Україні та шляхи їх покращення. - Науковий вісник НУБіП України. Серія: Лісівництво та декоративне садівництво. – 2013. – Вип. 187. – Ч. 1. – С. 328–334
6. Сучасні технології лісового насінництва та деревного розсадництва: навч. посіб. / Маурер В.М.,Пінчук А.П.,Косенко Ю.І.,Бобошко-Бардин І. М. Київ: НУБіП України, 2018. 88 с.
7. Delatour C. Oak decline and pathogens. Rev. For. France. 1989. № 2.P. 182–185.
8. Hartmann G., Blank R. Winter frost, insect defoliation and attack by *Agrillus biguttatus* as causal factors in the complex of oak decline in northern Germany. Forst and Holz. 1992. Vol. 47. № 15. P. 443–452.
9. Klepac D. Redonculate oak (*Quercus robur* L.) in Croatia. VinkovciZagreb, 1996. 559 p.

10. Murray J. S. The fungal pathogens of oak. The British Oak. 1974. P. 235–249.

11. Petrescu M. Is there *Ceratocystis fagacearum* (Bretz) Hunt, in our oak forests presenting die back phenomena? Revista Padurilor. 1984. Vol. 99. № 2. P. 81–85. HA

ПІДВИЩЕННЯ КАЛУСОГЕННОЇ ЗДАТНОСТІ ПІДЩЕПНИХ ЧУБУКІВ ВІНОГРАДУ

Зеленянська Наталя Миколаївна,

доктор сільськогосподарських наук,

старший науковий співробітник,

заступник директора

з науково-інноваційної діяльності

Мандич Олеся Михайлівна,

аспірант,

Національний науковий центр

«Інститут виноградарства і виноробства

імені В. Є. Таїрова», НААН

м. Одеса, Україна

Вступ. Здатність рослин відновлювати пошкоджені тканини та органи, а також цілісний організм з певної його частини називають регенерацією. Вона відіграє важливу роль при розмноженні рослин шляхом щеплення. Процеси регенерації у рослин регулюють біологічно активні речовини – фітогормони, які стимулюють поділ і диференціацію клітин в ушкоджених ділянках [1].

Щеплення – це технологічний процес, який включає трансплантацію частини однієї рослини на іншу, їх з'єднання і зрощення для отримання цілісної рослини. При щепленні камбій обох компонентів повинен тісно стикатися, внаслідок чого на поверхні зрізів підщепи і прищепи починає утворюватися калусна тканина, і як результат, відбувається зрощення компонентів [2, с. 5-6].

Щеплення – є найбільш поширеним способом розмноження винограду. Воно дозволяє вирішити чотири головних проблеми: боротьбу з філоксерою шляхом щеплення культурних сортів винограду на філоксеростійкі підщепи; боротьбу з нематодами шляхом щеплення європейських сортів на нематодостійкі підщепи; просування культури винограду у північні райони шляхом щеплення культурних сортів з низькою морозостійкістю коренів на морозостійкі підщепи; боротьбу з хлорозом, який викликається підвищеним вмістом карбонатів у ґрунті шляхом щеплення на стійкі до карбонатів підщепи.

Крім того, щеплення широко використовують для ремонту і реконструкції виноградників шляхом перещеплення, заміни малопродуктивних насаджень без їх перезакладки та ін. [3, с. 7-8]. Для виготовлення щеп винограду використовують однорічні здерев'янілі пагони, розрізані на чубуки певної довжини. У процесі щеплення після механічного поранення клітин, та при контакті їх вмісту з повітрям, на поверхні зрізів утворюється так званий ізолюючий прошарок. Дослідження М. П. Кренке (1968), Г. А. Боровикова (1935) показали, що в утворенні ізолюючого прошарку беруть участь мертві, перерізані ножом клітини кори, камбію, паренхіми, відмерлі, подразнені зовнішні клітини калусу із загрубілими, вкритими корком оболонками. Чим раніше розпочинається утворення калусу на місцях порізу, тим меншим буде шар мертвих клітин і тоншим – ізолюючий прошарок. Якщо калус у компонентів щеп формується одночасно по всьому колу зрізу, напливи калусу швидше зникаються, і їх зовнішня поверхня не встигає загрубіти. І навпаки, якщо калусоутворення обох компонентів щеп відбувається не одночасно, то ізолюючий прошарок стає товщим [2, с. 47-53, 4, с. 53-56].

Тому дуже важливо визначити фактори, які сприятимуть інтенсифікації та ранньому прояву калусоутворення на компонентах щеп. Аналіз літературних джерел показав, що важливу роль у вирішенні цього питання відіграють біологічно активні речовини, особливо комплексні, створені на базі продуктів природного походження. Одним із таких продуктів є зелена одноклітинна водорість *Chlorella vulgaris* Beijer. Це активний продуцент природного антибіотику хлорелін та біомаси, яка містить вітаміни, мінерали, амінокислоти, фізіологічно активні речовини та ін. Останні прискорюють утворення коренів, ріст, розвиток і цвітіння рослин, підвищують власний імунітет, антистресову стійкість рослин.

З огляду на вищенаведене, метою нашої роботи було встановити вплив суспензії живої хлорели на повноту та інтенсивність утворення калусної тканини на зрізах підщепних компонентів винограду.

Матеріали і методи досліджень. Дослідження проводили протягом

2019 – 2021 рр. у відділі розсадництва, розмноження та біотехнології винограду Національного наукового центру «Інститут виноградарства та виноробства ім. В. Є. Таїрова» НААН України. Матеріалом для досліджень були підщепні чубуки винограду сортів: Р х Р 101-14, Б х Р Кобер 5 ББ, Добриня.

Підщепну лозу нарізали на двовічкові чубуки, осліплювали їх та протягом 36 год. вимочували у водних розчинах суспензії живої хлорели. Для роботи використовували водні розчини суспензії штаму - *Chlorella vulgaris* Beijr. чистий та з додаванням германію.

Таким чином, схема досліджень включала наступні варіанти:

Варіант 1 – Вимочування підщепних компонентів у дистильованій воді (контроль);

Варіант 2 – Вимочування підщепних компонентів у розчині *Chlorella vulgaris* Beijr. + Gr (розведення 1:5);

Варіант 3 – Вимочування підщепних компонентів у розчині *Chlorella vulgaris* Beijr. + Gr (розведення 1:1);

Варіант 4 – Вимочування підщепних компонентів у розчині *Chlorella vulgaris* Beijr. + Gr (без розведення);

Варіант 5 – Вимочування підщепних компонентів у розчині *Chlorella vulgaris* Beijr. (розведення 1:5);

Варіант 6 – Вимочування підщепних компонентів у розчині *Chlorella vulgaris* Beijr., (розведення 1:1);

Варіант 7 – Вимочування підщепних компонентів у розчині *Chlorella vulgaris* Beijr. (без розведення).

Після вимочування підщепні компоненти загортали в декілька шарів фільтрувального паперу, вологий тканинний матеріал і розміщували в термостаті при температурі 28°C, вологості 100 – 90% на 21 день для стратифікації. Після її завершення проводили обліки повноти та інтенсивності утворення калусу на зрізах підщепних компонентів (%), визначали масу вологого та сухого калусу (г), його обводнення (%).

Результати досліджень та їх обговорення. Отримані результати

показали, що вимочування підщепних чубуків у водних розчинах суспензії живої хлорели, загалом, сприяло більш інтенсивному та рівномірному утворенню калусу. Але, порівняно з контролем (варіант 1), найкращі результати було отримано після вимочування підщепних компонентів у розчинах суспензії *Chlorella vulgaris* Beijer., розведення 1:5 (варіант 5) (табл. 1).

Таблиця 1

**Вплив суспензії живої хлорели на регенераційну здібність
компонентів щеп винограду**

Варіанти дослідів	Утворення калусу, %		Маса калусу, г		Обводнення калусу, %
	кругове	³ / ₄ кола зрізу	вологого	сухого	
Добриня					
1	47,5	15,7	0,3124±0,010	0,0300±0,001	90,4
2	53,7	16,6	0,5147±0,018	0,0535±0,003	89,6
3	50,0	20,0	0,4284 ±0,012	0,0419 ±0,001	90,3
4	28,7	18,4	0,2055±0,010	0,0187±0,001	90,9
5	74,7	22,4	0,6037±0,016	0,0612±0,004	89,8
6	70,2	22,0	0,3851±0,011	0,0377±0,001	90,2
7	27,2	18,6	0,2139±0,009	0,0196±0,002	90,8
Р x Р 101-14					
1	37,7	16,0	0,3693±0,012	0,0369±0,001	90,0
2	49,6	18,4	0,5380±0,018	0,0579±0,002	89,2
3	40,0	17,0	0,4027 ±0,009	0,0407 ±0,001	89,5
4	30,0	20,0	0,2458±0,009	0,0228±0,001	90,7
5	57,1	31,2	0,6108±0,020	0,0640±0,004	89,5
6	52,4	26,2	0,4113±0,019	0,0420±0,004	89,8
7	20,0	19,8	0,2227±0,010	0,0199±0,001	91,0
Б x Р Кобер 5 ББ					
1	50,0	22,2	0,3772±0,011	0,0366±0,003	90,3
2	57,1	23,3	0,5685±0,014	0,0586±0,004	89,7
3	50,4	24,0	0,4200±0,010	0,0429±0,002	89,8
4	55,5	26,5	0,3369±0,010	0,0272±0,002	91,9
5	70,0	21,2	0,6274±0,015	0,0569±0,006	90,9
6	65,5	19,0	0,3477±0,010	0,0337 ±0,003	90,3
7	50,4	38,5	0,2332±0,010	0,0195±0,001	91,6

Так (у середньому за сортами), у цих варіантах 57,1 – 74,7% підщепних чубуків мали круговий калус і 21,2 – 31,2% - підщепних чубуків характеризувалися $\frac{3}{4}$ його розвитку по колу зрізу. У варіантах дослідів, де

підщепні чубуки вимочували у розчинах суспензії *Chlorella vulgaris Beijer.* + Gr розведення 1:5 (варіант 2) кількість чубуків із круговим калусом зменшувалася на 13,7%, кількість чубуків із 3/4 калусу по колу зрізу – на 5,5%. Проте у порівнянні з контролем нами відмічено більш високу інтенсивність процесу калусоутворення: кількість чубуків із круговим калусом була більшою за контроль на 9,0 – 11,0%.

Після вимочування підщепних компонентів у розчинах суспензії хлорели розведення 1:1 так само отримали відмінні (у напрямку збільшення) від контролю результати після застосування штаму *Chlorella vulgaris Beijer.* У середньому за сортами така різниця знаходилася на у межах 12,0 – 20,0%. Вимочування в аналогічному розчині суспензії хлорели штаму *Chlorella vulgaris Beijer.*, збагаченого германієм не завжди давало відмінні від контролю результати. Застосування для вимочування підщепних чубуків винограду нерозведеної з водою суспензії позитивних результатів не дало. Навпаки, ми відзначили зменшення кількості чубуків, що мали круговий калус та калус на 3/4 кола зрізу, як у порівнянні з іншими дослідними варіантами, так і у порівнянні з контролем.

У розрізі сортів, у найкращих варіантах (варіанти 5, 6 та 2, 3), найбільшою кількістю чубуків із круговим калусом характеризувалися сорти Добриня (50,0 – 74,0%) та Б х Р Кобер 5 ББ (50,0 – 70,0%), дещо їм поступався сорт Р х Р 101-14 (40,0 – 57,0%). Для визначення калусогенезу щеп, чубуків винограду важливими показниками є маса калусу та загальне його обводнення. Вони характеризують структуру калусу, умови для утворення провідних судин ксилеми, зрощення компонентів. Їх визначення дало змогу стверджувати, що більш ефективним для вимочування підщепних чубуків винограду є водні розчини (розведення 1:5) штаму суспензії *Chlorella vulgaris Beijer.* та *Chlorella vulgaris Beijer.* + Gr. Після вимочування чубуків винограду у розчинах *Chlorella vulgaris Beijer.* маса вологого калусу перевищувала контрольний показник на 93,2% (Добриня), 65,3% (Р х Р 101-14), 66,3% (Б х Р Кобер 5 ББ), після вимочування – у розчинах *Chlorella vulgaris Beijer.* + Gr. маса вологого калусу

перевищувала контрольний показник на 64,7% (Добриня), 45,6% (Р х Р 101-14), 50,6% (Б х Р Кобер 5 ББ). Після застосування водних розчинів *Chlorella vulgaris* Beijer. та *Chlorella vulgaris* Beijer. + Gr. розведення 1:1 показники маси вологого та сухого калусу були меншими за вищенаведені для розведення 1:5, але також були достовірно більшими за контрольні. Так, різниця за масою вологого та сухого калусу між дослідними і контрольними варіантами дорівнювала 30,1% (вологий калус) і 32,7% (сухий калус) у сорту Добриня, 10,1% (вологий калус) і 12,1% (сухий калус) у сорту Р х Р 101-14 та 18,3% (вологий калус) і 21,9% (сухий калус) у сорту Б х Р Кобер 5 ББ. За показником загального обводнення калусу нами було відмічено його зменшення, порівняно з контрольним значенням у абсолютних одиницях, у п'ятому, другому, шостому та третьому варіантах. Але така різниця не завжди була достовірною.

Висновки. У результаті проведених досліджень було встановлено стимулюючий ефект суспензії живої хлорели на калусогенну здатність підщепних компонентів винограду. Показано, що їх вимочування у розчинах *Chlorella vulgaris* Beijer., *Chlorella vulgaris* Beijer. + Gr. розведення 1:5 та 1:1 сприяло розвитку рівномірного, кругового (по колу зрізу) з більшою масою, калусу. Останні показники є головними для успішного зрощення компонентів щеп і формування єдиного, цілісного організму – щепленого саджанця винограду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шерер В. А., Зеленьянская Н. Н. Выращивание виноградных саженцев. Одесса: ННЦ «ИВиВ им. В. Е. Таирова», 2010. 96 с.
2. Кренке Н. П. Трансплантация растений. Москва: Издательство «Наука», 1968. 335 с.
3. Мишуренко А. Г., Красюк М. М. Виноградный питомник. Москва : Агропромиздат, 1987. 268 с.
4. Боровиков Г. А. Анатомия и физиология прививки у виноградной лозы. Харьков: Держсільгоспвидав, 1935. 80 с.

ІНТРОДУКЦІЯ ВИДІВ ТА СОРТІВ ПРЕДСТАВНИКІВ РОД. *ASTER L.* В УМОВАХ ВІДКРИТОГО ҐРУНТУ

Йолкіна Лариса Віталіївна

викладач вищої категорії

ВСП Житлово-комунальний коледж ХНУМГ

ім. О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Введение./Introductions. В наш час квітникарство все більше набуває тривалого розвитку, що потребує теоретичного та практичного підґрунтя, безперервної роботи над вдосконаленням сучасних агротехнік вирощування декоративних рослин.

Дослідницька робота сприяє вирішенню цієї задачі та має декілька позитивних аспектів. По-перше допомагає вирішити конкретні виробничі питання, студенти набувають практик навичок у постановці досліду, способах розмноження та догляді за рослинами, вчаться аналізувати результати та робити висновки на основі аналізу. По-друге такий вид діяльності має велике виховне значення. В процесі проведення дослідів у студентів виховується творче ставлення до роботи, відпрацьовуються спостережливість, дисциплінованість, акуратність, здатність до планування та організації своєї роботи.

В умовах відкритого ґрунту, виникла необхідність у проведенні інтродукційних випробувань сортів родини *Aster L.* які користуються широким попитом серед квітників та ландшафтних дизайнерів.

Починаючи підготовку до дослідницької роботи вивчались літературні джерела, проводились спостереження за маточними рослинами, визначались високопродуктивні агротехнічні заходи певних культур, кількість варіантів досліду.

Об'єктами дослідницької роботи стали види родини *Aster L.*

Цель работы./Aim. Види родини *Aster L.* є одними з найпривабливіших

квітково-декоративних рослин з періодом цвітіння з весни до пізньої осені. На території Північного сходу України в дикій природі росте понад 26 видів. Вони невибагливі, не потребують додаткових агротехнічних заходів вирощування. В зв'язку з цим актуальним стало проведення інтродукційних випробувань сортів даних представників, що дасть можливість розширити сортимент квітково-декоративних багаторічників для озеленення міст та населених пунктів.

Материалы и методы./Materials and methods. Види рода *Aster* L. є одними з найпривабливіших квітково-декоративних рослин з періодом цвітіння з весни до пізньої осені. Рід наліковує понад видів 250 Флора СССР. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1959. – Т. XXV. – 630 с. Жизнь растений.– М.: Просвещение, 1980. – Т. 5. – ч. 1.багаторічних трав'янистих рослин, які переважно ростуть в Північній Америці, Євразії та Північній Африці

З середини 60-років XX сторіччя, в ботанічному саду Харківського національного університета імені В.Н. Каразіна пройшли інтродукційні випробування 36 сортів, що відносяться до 7 видів роду *Aster*. Серед раніше вивчених видів слід відмітити *Aster amellus* L., *A. maackii* Regel, *A. glehnii* Fr.Schmidt, сортів – *A. amellus* 'Schone von Ronsdorf', *A. dumosus* L. 'Lady Henry Maddok', *A. farreri* W.W.Sm. & Jeffrey 'Berggarten', *A. novae-angliae* L. 'Rudelsburg', 'Harrington Pink', *A. novi-belgii* L. 'Antwerpse Perel', 'Eventide', 'Crimson Brocade', 'Mounte Everest'.

В наш час в колекції культивуються 27 сортів роду *Aster* – *A. alpinus* L. 'Albus' и 'Roseus'; *A. amellus* 'Blutenteppig', 'Dolmatic', 'Grandiflora superba'; *A. dumosus* 'Alba', 'Blue Bouquet', 'Goluboj Issukul', 'Jablonevy Zvet', 'Lilac Time', 'Niobea', 'Prof. Anton Kippenberg', 'Ronald', 'Roseus', 'Snowdrift', 'Snowsprite', 'Violet Carpet', 'Weiss'; *A. novae-angliae* 'Barr's Pink', 'Cyclamen Purpurea', 'September Ruby', 'Violaceae'; *A. novi-belgii* 'Alba', 'Amethyst', 'Nancy Ballard', 'Plenty', 'Red Sunset'.

Об'єктами дослідження у відкритому ґрунті ВСП «Житлово-комунальний коледж ХНУМГ ім. О.М.Бекетова» стали 27 сортів 5 видів роду *Aster* L з колекції ботанічного саду відповідно загально запропонованим методикам автор

Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. – М.: Колос, 1973. – 336 с.
Фенологічні спостереження проводили візуальним методом. Методика фенологических наблюдений при ботанических исследованиях / Под ред. Г.Э. Шульц. – М.: Б. и., 1966.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. В таблиці 1 наведені результати вивчення морфологічних особливостей 11 сортів айстри багаторічної. Вивчені сорти по висоті можна розділити на дві групи:

- низькорослі (32-44см), компактні, їх можна використовувати для створення бордюрів та груп в скельних садах. До цієї групи нами віднесено 5 сортів – «Alba», «Blue Bjuquet», «Lilac Time », «Niobea», «Violet Carpet»;
- середньорослі (50-97см), можна використовувати для створення яскравих плям на газонах та міксбордерах. До цієї групи ми віднесли 6 сортів – «Goluboj Issukul», «Nancy Ballard», Prof. Anton Kippenberg, «Ronald», «Snowdrift», «Weiss».

Діаметр суцвіть вивчених сортів айстри багаторічної коливається в межах 2,08-4,14 см, водночас достовірних відмінностей за цими ознаками не виявлено. Кількість суцвіть на 1 пагоні коливається від 32,33 штук у сорту «Nancy Ballard» до 111,67 штук у сорту «Snowdrift». Вивчення розміру листків у всіх сортів не дозволило виявити достовірних відмінностей. Довжина листків в межах 2,04-5,54см, ширина 0,50-1,55см. Коефіцієнт мінливості практично завжди був вагомим. Спостереження за фенологічним розвитком представників роду *Aster* показало, що відростання починається дружно та приходить на третю декаду березня (таб.2). Поява суцвіть відмічалась практично для всіх сортів в третій декаді серпня. Виключенням є сорти «Violet Carpet», суцвіття у якого з'являються у першій декаді серпня та «Goluboj Issukul», поява суцвіть для якого характерна у другій декаді серпня. Початок цвітіння для сортів «Alba», «Blue Bjuquet», «Ronald», «Goluboj Issukul», «Nancy Ballard», спостерігалась в першій декаді вересня, а у інших сортів цвітіння розпочиналось у другій декаді вересня. Виключенням є сорт «Niobea», цвітіння якого розпочинається в першій декаді жовтня. Тривалість цвітіння від 24 днів у

сорту «Goluboj Issukul» до 50 днів у сорту «Violet Carpet». У більшості сортів айстри багаторічної цвітіння триває від 37 до 41 днів.

Таблиця 1.

Морфологічні особливості представників роду *Aster* L.

Сорт	Висота рослин, см		Діаметр суцвіття, см		Кількість суцвіть на пагоні, шт.		Розміри листків, см			
							довжина			шири на
	M±m	V,%	M±m	V,%	M±m	V,%	M±m	V,%	M±m	
<i>Aster dumosus</i> 'Alba'	32,33±2,18	44	2,22±0,33	25	75,33±3,17	60	2,94±0,42	30	0,80±0,20	25
<i>A. dumosus</i> 'Blue Bouquet'	40,00±4,08	50	3,16±0,14	3	75,67±10,61	30	4,25±0,30	10	1,55±0,17	8
<i>A. dumosus</i> 'Goluboj Issukul'	97,00±0,97**	1	4,14±0,41	20	138,67±3,09**	20	6,10±0,42	15	1,34±0,18	20
<i>A. dumosus</i> 'Lilac Time'	36,67±1,78	26	2,32±0,30	19	68,33±2,24	22	2,50±0,46	50	0,53±0,22	56
<i>A. dumosus</i> 'Niobe'	43,75±1,74	28	2,08±0,27	17	90,00±3,4	39	2,04±0,48	55	0,50±0,20	98
<i>A. dumosus</i> 'Prof. Anton Kippenberg'	50,00±2,71*	28	2,26±0,45	47	59,67±3,78	72	3,76±0,65	68	0,68±0,28	82
<i>A. dumosus</i> 'Ronald'	57,33±1,43*	11	3,16±0,55	48	102,00±7,07	7	3,77±0,74	73	0,62±0,29	82
<i>A. dumosus</i> 'Snowdrift'	56,67±1,31*	9	2,94±0,26	9	111,67±2,94*	22	5,54±0,52	24	0,94±0,19	19
<i>A. dumosus</i> 'Violet Carpet'	22,00±1,68	39	2,38±0,25	13	46,67±2,94	55	3,42±0,51	46	0,67±0,20	31
<i>A. dumosus</i> 'Weiss'	62,67±1,25*	7	2,94±0,25	11	55,33±2,31	29	4,86±0,89	82	0,76±0,29	76
<i>A. novi-belgii</i> 'Nancy Ballard'	57,67±1,48*	11	3,48±0,27	10	32,33±2,31*	42	3,18±0,39	23	0,76±0,19	29

Примітки: М – середнє арифметичне; m –похибка середнього арифметичного; відмінності достовірні $p \geq 0,95$ (*); $p \geq 0,99$ (**).

Таблиця 2.

Фенологічні спостереження за представниками роду *Aster*.

Таксон	Початок відростання	Поява бутонів	Цвітіння			Тривалість цвітіння, дні
			початок	масово	закінчення	
<i>Aster dumosus</i> 'Alba'	25.03	20.08	10.09	24.09	20.10	41
<i>A. dumosus</i> 'Blue Bouquet'	25.03	21.08	10.09	24.09	20.10	41
<i>A. dumosus</i> 'Goluboj Issukul'	25.03	15.08	09.09	15.09	02.10	24
<i>A. dumosus</i> 'Lilac Time'	25.03	20.08	15.09	05.10	28.10	44
<i>A. dumosus</i> 'Niobe'	25.03	25.08	01.10	17.10	01.11	31
<i>A. dumosus</i> 'Prof. Anton Kippenberg'	25.03	25.08	15.09	10.10	25.10	41
<i>A. dumosus</i> 'Ronald'	25.03	25.08	09.09	18.09	15.10	37
<i>A. dumosus</i> 'Snowdrift'	25.03	25.08	15.09	01.10	01.11	46
<i>A. dumosus</i> 'Violet Carpet'	25.03	01.08	31.08	18.09	20.10	50
<i>A. dumosus</i> 'Weiss'	25.03	25.08	15.09	01.10	25.10	41
<i>A. novi-belgii</i> 'Nancy Ballard'	25.03	25.08	10.09	01.10	20.10	40

Выводы./Conclusions. Аналізуючи результати фенологічних спостережень дійшли висновку ,що вивчені сорти роду *Aster* є

вискодекоративними, невибагливими рослинами, які не потребують додаткових агротехнічних заходів при вирощуванні. Їх можна використовувати в квітниках різного призначення, створюючи як солітери, групи так і в поєднанні з іншими багаторічниками в бордюрах та міксбортерах. Такі квітники зберігають декоративний ефект з літа до пізньої осені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. – М.: Колос, 1973. – 336 с.
2. Жизнь растений. – М.: Просвещение, 1980. – Т. 5. – ч. 1. – 430 с.
3. Hajdu, Tibor (1990). Revolution, Counterrevolution, Consolidation. У Peter F. Sugar. *A History of Hungary* (вид. [New printing].). Bloomington: Indiana University Press. с. 297. ISBN 0253355788.
4. Lutz D. Schmadel, *International Astronomical Union*. Dictionary of Minor Planet Names. — 5-th Edition. — Berlin Heidelberg New-York: Springer-Verlag, 2003. — 992 с. — ISBN 3-540-00238-3.
5. Методика фенологических наблюдений при ботанических исследованиях / Под ред. Г.Э. Шульц. – М.: Б. и., 1966.
6. Морфологія плодів та насіння квіткових рослин світової флори / Й. Й. Сікура, А. 7.Й. Сікура, В. В. Капустян. — Київ : Знання України, 2008. — Т. Кн. 4. — 80 с. 8.Р.А.Карписонова // Анкилоз — Банка. — М. : Большая российская энциклопедия, 2005. — (Большая российская энциклопедия : [в 35 т.] / гл. ред. Ю. С. Осипов; 2004—2017, т. 2). SBN 978-966-316-213-3.
9. Українська радянська енциклопедія у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. — 2-ге вид. — К. : Головна редакція УРЕ, 1974—1985.

VETERINARY SCIENCES

СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ НЕСПЕЦИФІЧНОЇ РЕЗИСТЕНТНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН

Боровкова Вікторія Миколаївна,

к.вет.н., доцент

Безуглий Микола Дмитрович,

д.с.-г.н., професор

Бусигіна Ірина Едуардовна,

к.біол.н., доцент

Кібенко Наталія Юріївна,

старший викладач

Мироненко Лілія Сергіївна,

старший викладач

Юрко Поліна Сергіївна,

к.вет.н., доцент

Щербак Олена Валентинівна,

к.с. - г.н., зав.кафедрою

Державний біотехнологічний університет,

м. Харків

Вступ. Агропромисловий комплекс України є потужним виробником продукції рослинництва і тваринництва. Щороку українські аграрії вирощують та переробляють величезну кількість продовольства, як для внутрішнього ринку так і на експорт. Тому забезпечення галузі тваринництва сучасними ветеринарними препаратами є важливою задачею сучасної науки. Значну шкоду тваринництву завдають інфекційні хвороби, які можуть носити масовий характер, тому розробка сучасних біотехнологічних препаратів (вакцин, сироваток) є складовою продовольчої безпеки.

Згідно «Переліку зареєстрованих ветеринарних препаратів, кормових добавок, готових кормів та преміксів», наповнення якого займається

Державна ветеринарна і фітосанітарна служба України, в 2015 році в нашій країні реєстрацію отримали 47 вітчизняних і 236 імпортованих імунобіологічних препаратів, які використовуються в птахівництві. Найактивніше на українському ринку продаються ліки, вироблені в Нідерландах, США та Франції, частка яких досягає майже 40 відсотків. На даний в Україні функціонують Херсонська, Сумська, Дніпровська, Полтавська і Харківська ветеринарні біофабрики. Дуже приємною звісткою було відкриття компанії «Біофарм» в місті Дергачі Харківської області. Асортимент даної фабрики включає в себе вакцини проти інфекційного риніту птиці, хвороби Ньюкасла, ензоотичної пневмонії свиней та багато інших ветеринарних препаратів.

Мета роботи. Провести оцінку ефективності протимікробних та імуностимулюючих препаратів як альтернативи кормовим антибіотикам.

Матеріали та методи. Дослідження активності пробіотичних препаратів з метою профілактики і лікування шлунково-кишкових розладів, що виникають внаслідок технологічних стресів, порушення гігієнічних умов утримання і годівлі. Їх використання показано для прискорення пристосування тварин, особливо молодняку свиней, до несприятливих факторів зовнішнього середовища, підвищення їх продуктивності.

Результати та їх обговорення. Роль пробіотичних препаратів полягає в їх здатності конкурувати за поживні речовини та енергію з хвороботворними бактеріями, що зменшує їх токсичний вплив [1,2,3].

За використання пробіотиків у поросят підвищується фагоцитарна активність нейтрофілів та вміст імуноглобулінів. Встановлено, що їх застосування може змінити мікробне співвідношення в травному каналі, що може бути корисним для здоров'я тварин. Бактерії, які використовують у пробіотичній терапії, як правило, здатні продукувати молочну кислоту і належать до груп *Lactobacillus*, *Bifidobacteriae*.

Крім того, в якості пробіотичних препаратів використовують і деякі штами авірулентної кишкової палички, що в кишечнику можуть вступати в конкурентну взаємодію з ентеротоксигенними штамами свого виду [4,5].

За умови застосування телятам пробіотичних препаратів *Bifidobacterium*, *Lacidophilus* вміст гемоглобіну в крові підвищувався на 6,4 %, еритроцитів – на 7,8 %, лейкоцитів – на 10,9 %, у т.ч., лімфоцитів – на 17,8 %. При цьому підвищувався вміст імуноглобулінів, показники гуморальної ланки неспецифічного захисту – лізоцимна і бактерицидна активність сироватки крові, а також клітинної ланки – фагоцитарна активність нейтрофілів [6].

За використання речовин гумінової природи підвищується активність фагоцитозу нейтрофільними лейкоцитами, збільшується синтез загального білка, лізоциму і γ -глобулінів, нормалізується активність ферментів переамінування: аланінамінотрансферази і аспартатамінотрансферази. У печінці збільшується вміст глікогену, цистеїну, сульфгідрильних груп. У тваринництві препарати біогенних стимуляторів застосовують як терапевтичні засоби, а також з метою стимуляції росту тварин, в першу чергу, молодняка, збільшення багатоплідності, підвищення продуктивності.

Висновки. Отже, організм поросят повинен мати змогу своєчасно формувати якісну імунну відповідь, але під час цього негативний вплив від стимуляції імунної системи повинен бути зведений до мінімуму. Підвищення імунітету є особливо важливим у перші два місяці життя свиней, оскільки саме на цьому етапі постнатального періоду онтогенезу імунна система ще не повністю сформована. Ці ж заходи також є корисними для свиней старших вікових груп.

ЛИТЕРАТУРА

1. Beale L. K., Brouwers H. J. M., Turner B., Jordan D., Al Jassim R., Chapman T. A. Probiotics limit the severity of post-weaning diarrhoea. Manipulating Pig Production / ed. R. J. van Barneveld ; Australasian Pig Science Association, Victoria, Australia. Werribee, 2011. № 13. P. 51.
2. Barnett J. L. et al. The effect of design of tether and stall housing on some behavioural and physiological responses related to the welfare of pregnant pigs. Applied Animal Behaviour Science, 1989 Vol.24, №. 1. P. 1-12.

3. Davis M. E., Parrott T., Brown, D. C., de Rodas B. Z., Johnson Z. B., Maxwell C. V., Rehberger T. Effect of a Bascillus-based direct-feed microbial feed supplement on growth performance and pen cleaning characteristics of growing-finishing pigs. Journal of Animal Science. 2008. Vol. 86. P. 1459-1467.
4. Barnett J. L. et al. The effect of design of tether and stall housing on some behavioural and physiological responses related to the welfare of pregnant pigs. Applied Animal Behaviour Science, 1989 Vol. 24, № 1. P. 1-12.
5. Веревкина М. Н. Использование биологически активных веществ и адаптогенов в животноводстве. Технологии и организация производства продукции животноводства. Кормление и кормопроизводство. 2015. С. 40.
6. The effect of colostrum ingestion during the first 24 hours of life on early postnatal development of piglet immune systems / S. Ogawa et al. Animal Science Journal. 2016. Vol. 87, № 12. P. 1511-1515.

ВИЗНАЧЕННЯ ВІКУ БРЮХОНОГИХ МОЛЮСКІВ

Данілова Ірина Сергіївна,

кандидат ветеринарних наук

Державна дослідна станція птахівництва НААН, Україна

Данілова Тетяна Миколаївна,

кандидат сільськогосподарських наук

Державний біотехнологічний університет, Україна

Анотація. Збільшення виробництва та підвищення якості продуктів харчування – одна з основних сучасних проблем, що стоїть перед агропромисловим комплексом України. Для вирішення даної проблеми використовують додаткові, нетрадиційні види сировини, що містять повноцінні білки, жири, вітаміни, мінеральні та інші біологічно активні речовини, необхідні для організму тварин і людини. На теперішній час застосовують різні способи визначення віку молюсків: за розміром мушлі, висотою мушлі, за річними мітками або річними кільцями. Але за допомогою цих способів можна зробити лише приблизне припущення щодо віку. Метою наших досліджень було розробити спосіб визначення віку равликів на видах: *Helix pomatia*, *Helix aspersa maxima*, *Helix aspersa muller*. Проводили заміри діаметрів завитків равликів від западини гирла до кінця завитків штангенциркулем «ШЦЦ-1». Встановлено, що за допомогою вимірювань діаметру завитку можна визначити вік равлика. Якщо діаметр завитку дорівнює: від 4,8 до 7,7мм – молюск віком до 1 року, від 7,8 до 10,5мм – молюску 1 рік, від 10,6 до 12,5мм – молюску 2 роки, від 12,5мм і більше – равлику 3 роки і більше.

Ключові слова. вік, равлик *Helix aspersa maxima*, равлик *Helix aspersa muller*, равлик *Helix pomatia*.

Вступ. Нині Україна виходить на передове місце в Європі за експортом їстівних равликів, бо їх м'ясо вважається делікатесом і становить частину українського експорту харчових продуктів. Продолжительность жизни весьма

различна у наземных легочных улиток; тогда как виноградная улитка живет до 7 лет, мелкие виды гелицид достигают своего предельного возраста уже в 4-5 лет. Моллюски являются очень древними обитателями планеты Земля. Разные виды моллюсков были широко распространены еще 570 млн. лет назад в соленых водах кембрийского океана. Об этом свидетельствуют многочисленные ископаемые остатки того времени. По наличию именно этих ископаемых остатков разных видов моллюсков можно даже определять возраст горных пород. Моллюски и очень древние и одновременно современные животные, хорошо приспособленные к современным условиям обитания. В первую очередь это касается легочных моллюсков, и особенно наземных улиток, которые составляют чрезвычайно обширную группу, охватывающую свыше сорока семейств [1, 4].

Моллюски мають мушлю, яка формується протягом усього їхнього життя. Тому на ній наглядно відображаються зупинки росту у особин, які мешкають в умовах з різко вираженою сезонністю коливань температури. Однак, необхідність визначення індивідуального віку виникає при проведенні популяційних, наукових досліджень брюхоногих моллюсків [2, 5].

На теперішній час застосовують різні способи визначення віку моллюсків: за розміром мушлі, висотою мушлі, за річними мітками або річними кільцями [3]. Але за допомогою цих способів можна зробити лише приблизне припущення щодо віку.

Тому метою наших досліджень було розробити спосіб визначення віку равликів на видах: *Helix pomatia*, *Helix aspersa maxima*, *Helix aspersa muller*.

Матеріал і методи. Спочатку проводили відбір моллюсків і підготовку. Після чого моллюска розміщували на рівну площину догори завитками, причому мушлю моллюска клали гирлом до себе у будь-якому стані самого моллюска і заміряли діаметр завитку від западини гирла до кінця завитків штангенциркулем «ШЦЦ-1» з цифровою індикацією та двохстороннім глибиномером у цифровому виразі, у мм. Дані дослідження були проведені у 2017 році.

Результати досліджень. Нами було проаналізовано, що існує спосіб визначення віку молюсків *Helix pomatia* за допомогою лінії росту на мушлі молюска, як на зрізі деревинного стовбура, по кількості цих ліній можна встановити вік молюска. Недоліком є те, що колір мушлі молюска *Helix pomatia* у одних особин більш темний, у інших — більш світліший і кольорова гамма спостерігається від жовто-коричневого до коричнево-білого. Насиченість забарвлення залежить від навколишнього середовища і пов'язана з інтенсивністю освітлення. Колір мушлі може змінюватися в залежності від виду харчування.

Діє і спосіб визначення віку двостулкового молюска за допомогою виготовлення зрізу мушлі з орієнтацією зрізу від макушки мушлі до її краю. (Патент RU №1551307 от 23.03.90 Способ определения возраста двустворчатых моллюсков). Недоліком є те, що спосіб трудоемний та не дуже точний. Найбільш близьким до способу, що нами був розроблений, є спосіб визначення віку молюсків за допомогою кількості завитків мушлі, скільки завитків, стільки і років.

Для цього спочатку відбирали молюсків та розміщували на рівній площині догори завитками, причому мушлю молюска клали гирлом до себе і заміряли діаметр завитку від западини гирла до кінця завитків штангенциркулем «ШЦЦ-1» з цифровою індикацією та двохстороннім глибиномером, у мм.

Проводили вимірювання завитків різних видів равликів - вибірково, результати надаються в таблиці 1.

Таблиця 1

Вимірювання завитків різних видів равликів (n=15)

N п/п равлика	Вид равлика	Замір d завитку, мм	Визначення виду равлика
1	2	3	4
1	2	3	4
1	<i>Helix pomatia</i>	11,3	2 роки
2	<i>Helix aspersa maxima</i>	7, 7	До 1 року
3	<i>Helix aspersa muller</i>	4,9	До 1 року

4	<i>Helix pomatia</i>	12,1	До 2 років
5	<i>Helix aspersa maxima</i>	8,3	1 рік
6	<i>Helix aspersa muller</i>	4,5	До 1 року
7	<i>Helix aspersa muller</i>	7,8	1 рік
8	<i>Helix aspersa maxima</i>	9,8	1 рік
9	<i>Helix pomatia</i>	12,8	Більше 3 років
10	<i>Helix aspersa maxima</i>	7,5	До 1 року
11	<i>Helix aspersa muller</i>	11,1	2 роки
12	<i>Helix aspersa muller</i>	8,2	1 рік
13	<i>Helix aspersa maxima</i>	5,4	До 1 року
14	<i>Helix pomatia</i>	10,6	2 роки
15	<i>Helix aspersa maxima</i>	6,7	До 1 року

Аналізуючи дані таблиці, нами встановлено, що у дослідних видів равликів *Helix pomatia*, *Helix aspersa maxima*, *Helix aspersa muller* за вимірюваннями штангенциркулем діаметру завитку можна визначити вік равлика.

На даний спосіб визначення віку брюхоногих молюсків нами оформлено патент на корисну модель України.

Висновок. Таким чином, даний спосіб, що нами був запропонований є точний і може використовуватись при вирощуванні равликів. Для визначення віку равлика необхідно знати діаметр його завитка. Встановлено, що якщо діаметр завитку: від 4,8 до 7,7мм – молюск віком до 1 року, від 7,8 до 10,5мм – молюску 1 рік, від 10,6 до 12,5мм – молюску 2 роки, від 12,5мм і більше – равлику 3 роки і більше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грин Т. Насекомые: Полная энциклопедия / пер. с англ. М.В. Авдониной. Москва, 2019. 256 с.
2. Способ определения возраста двустворчатых моллюсков: пат. 551307 Россия: МПК 7, А 01 К 61/00; заявл. 11.05.88, опубл. 23.03.90, бюл. 11.
3. Сербина Е.А. Опыт изучения темпов роста пресноводных брюхоногих моллюсков семейства *Bythyniidae* по раковине. *Сибирский*

экологический журнал. 2010. №1. С. 29-39.

4. Стерлигова О.П. Методы определения возраста рыб и его практическое значение: учебное пособие. Петрозаводск: Карельский научный центр РАН, 2016. 57 с.

5. Уваєва О.І., Павлюченко О.В., Гураль Р.І. Нові знахідки прісноводних молюсків (gastropoda, bivalvia) у водоймах України. *Вісник ДАУ*. 2007. №1. С. 100-105.

**ОСОБЛИВОСТІ ПОКАЗНИКІВ КІЛЬКОСТІ ЕРИТРОЦИТІВ З
МІКРОЯДРАМИ В КРОВІ ЗДОРОВИХ І ХВОРИХ НА ФАСЦІОЛЬОЗ
КОРІВ ЗА РІЗНОЇ ІНТЕНСИВНОСТІ ІНВАЗІЇ**

Довгій Юрій Юрійович,
д.в.н., професор
Гудь Альона Олександрівна,
аспірант
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна

Анотація. Результати досліджень здорових і хворих на фасціольоз корів в господарстві П(ПО)СП «Світоч», с.Груд, Новоград – Волинського району, Житомирської області встановлено, що з наявністю 13 яєць фасціол в 1г фекалій при перегляді 1140 еритроцитів крові в них виявлено 11 мікроядер, що складає 0,96%, у клінічно здорових оглянули 1280 еритроцитів і зареєстрували 8 мікроядер (0,62%), що на 3% більше, ніж у контрольній групі тварин. З наявністю 18 яєць фасціол при перегляді 1660 еритроцитів у них встановили 18 мікроядер (1,08%) у клінічно здорових зареєстрували 1680 – 10 мікроядер (0,59%), що на 8% вище, порівняно з контрольними.

Це свідчило про підвищення еритропоезу і негативний вплив імуносупресивної дії трематоди *F. hepatica* на дихальні пігменти, що призвело до зменшення обміну кисню в тканинах.

Ключові слова: фасціольоз, еритроцити, мікроядра, токсини, корови

Фасціольоз є одними з найбільш небезпечних і поширених гельмінтозів, який спричиняє різке зниження продуктивності тварин. Неблагополучні з цієї хвороби є і території всіх сусідніх держав: Російської Федерації, Білорусі, Словаччини і Молдови. Серед гуморальних факторів у тварин, є найбільш вивченими серед них це: лізоцим, комплемент, лейкоїни, бета- лізини,

пропердин, інтерферон, антитіла (імуноглобуліни), інгібітори вірусів. Існує думка, що найважливішими елементами імунної системи є Т- і В- лімфоцити, які здійснюють імунні реакції. [3, с.64, 4,с.36].

Т- система забезпечує імунокомпетентність лімфоїдних клітин та регулює функції В- системи. Більша частина Т- лімфоцитів стає ефекторними клітинами: Т- кілери (вбивці), Т- хелпери виконують регуляторну функцію, прискорюючи імунологічну реактивність, Т-супресори послаблюють імунологічну чутливість організму [5, с. 10].

Мета. Встановити особливості показників кількості еритроцитів з мікроядрами у крові здорових і хворих на фасціольоз корів за різної інтенсивності інвазії.

Матеріали і методи. Дослідження були проведені в господарстві П(ПО)СП «Світоч», с.Груд, Новоград – Волинського району, Житомирської області. Досліджували еритроцити з мікроядрами – методом E.Schmidt.

Результати обговорення. Нашими дослідженнями встановлено, що інтенсивність інвазії у великої рогатої худоби хворої на фасціольоз, 13 яєць на перегляді 1144 еритроцитів з 11 мікроядрами, що складає 0,96%. У клінічно здорових тварин досліджено 1460 еритроцитів, у яких виявлено 8 мікроядер (0,54%), що на 3% більше порівняно з контролем.

За інвазії 14 яєць фасціол на перегляді 1520 еритроцитів у них було виявлено 16 мікроядер (1,05%). У клінічно здорових при перегляді 1580 еритроцитів зареєстровано 9 мікроядер (0,56%). Кількість мікроядер у хворих тварин була вищою на 7%. При 15 яєць фасціол на перегляді 1194 еритроцитів у них було виявлено 13 мікроядер (1,08%), у клітинах здорових тварин досліджено 1140 еритроцитів, у яких виявили 6 мікроядер (0,52%). Кількість мікроядер у хворих тварин була вищою на 5%. За наявності 16 яєць фасціол виявлено 16 мікроядер (1,26%). У клінічно здорових при перегляді 1620 еритроцитів - 8-мікроядер (0,49%). Кількість мікроядер у хворих тварин була вищою на 8%. Середній показник у хворих корів становив 1,04%, у здорових – 0,53%, $p \leq 0,01$. З наявністю 17 яєць фасціол при перегляді 1490 еритроцитів у

них зареєстровано 14 мікроядер, що складає 0,93%. У клінічно здорових досліджено 1460 еритроцитів, в них виявлено 4 мікроядер, що склало 0,61%. Кількість мікроядер у хворих тварин була вищою на 5%. З наявністю інвазії 19 яєць фасціол на перегляді 1280 еритроцитів у тварин виявлено 13 мікроядер, що становило 1,01%, у клінічно здорових при дослідженні 1580 еритроцитів – 9 мікроядер (0,56%). Кількість мікроядер у хворих тварин була вищою на 4%. З наявністю інвазії 21,0 яйця фасціол та перегляді 1165 еритроцитів у них реєстрували 11 мікроядер (0,94%), у клінічно здорових при перегляді 1270 еритроцитів- 7 мікроядер (0,55%), що на 4% вище порівняно з контролем.

Висновки. Отже, результати досліджень дають підстави стверджувати, що у хворих корів на фасціольоз, кількість еритроцитів з мікроядрами в крові збільшується. Кількість еритроцитів з мікроядрами у крові хворих тварин значною мірою залежала від ступеня їх інвазованості. Це переконливо свідчило про порушення еритропоезу і негативний вплив імуносупресивної дії трематоди *F. hepatica* на дихальні пігменти, що призводить до зменшення обміну кисню в тканинах. Де було нами виявлено різницю за цим показником у хворих і здорових тварин.

УДК:616:636.718.595.42.

ВПЛИВ КОМПЛЕКСНОГО ЛІКУВАННЯ НА ОРГАНІЗМ КОТІВ ЗА ОТОДЕКТОЗУ

Довгій Юрій Юрійович

д. в. н., професор

Мельнійчук Ірина. Віталіївна

аспірантка

Поліський національний університет

Житомир, Україна

Анотація. У результаті досліджень встановлено, що інтенсивність інвазії *O. cynotis* у інвазованих котів, на 10-добу лікування показник знизився з $17,8 \pm 0,92$ до $5,1 \pm 0,27$ екземплярів кліщів у мозку, а на 20-добу живих особин отодексів виявлено не було. Котів яких лікували за схемою: дектомакс + сірково-дегтяний лінімент + екстракт личинок воскової молі 25-ної. Це означало, що дектомакс проявив 100% ефективність щодо збудників котів за отодектозу, а засоби симптоматичної терапії не вплинули на його акарицидну дію.

Ключові слова: отодектоз, кліщ, коти, личинки воскової молі, дектомакс.

Акарози м'ясоїдних тварин належать до іназійни хвороб, які характеризуються високою контагіозністю й можливістю необмеженого поширення.

Ряд авторів стверджують, що в усіх країнах світу серед домашніх і диких м'ясоїдних тварин отодектоз має надзвичайно широке розповсюдження.

В Україні отодектоз реєструється в багатьох областях і великих містах.

На отодектоз хворіють тварини усіх вікових груп, але найчастіше віком до 2-ох років. Серед котів відсоток ураження складає до 31,6%, собак – 8,6%, найменше у 4-6-ти річних тварин (відповідно), серед котів -17,5%, собак – 1,7%.[5,с.192].

Мета роботи. Встановити ефективність комплексного лікування та його

вплив на гематологічні показники за отодектозу котів.

Матеріали і методи досліджень. Виробничі дослідження проведені в приватній ветеринарній клініці «Велика Ведмедиця» в м. Києві у період 2020-2021 р. Для цього було проведено дослідження на 105 голів собак і 86 голів котів. Де матеріалом для дослідження слугували собаки у яких демодекоз протікав у лускатній формі і носив локальний характер. Для визначення інтенсивності інвазії (II) кліщів зшкрібки шкіри досліджували вітальним методом за Приселковою, життєздатність кліщів визначали через 2, 12 та 24 години за допомогою світлового мікроскопа за малого збільшення. Для постановки діагнозу також враховували клінічні ознаки і результати акарологічних досліджень.

Дослідження інтенсивності інвазії *O. cynotis* у івазованих котів показало, що за схеми лікування: дектомакс + сірково-дігтярний лінімент + екстракт личинок воскової моли 25-ної, на 10-добу лікування цей показник знизився з $17,7 \pm 0,92$ до $5,1 \pm 0,27$ екземплярів кліщів у мозку, а на 20-ту добу живих особин отодектозів виявлено не було.

Слід зазначити, що результат був однаковим для тварин дослідної групи, це означало, що дектомакс проявив 100% ефективність щодо збудників отодектозу, а засоби симптоматичної терапії не впливали на його акарицидну дію. Клінічне обстеження тварин показало, що у котів дослідних групи в кількості 20-ти котів, свербіж та болючість у області вух в середньому на 8-му добу лікування, припинення ексудації відмічали на 11-добу, ушкодження шкіри повністю загоювалися на 1-добу, а почервоніння зникало на 19-добу.

Спостерігаючи за вмістом лейкоцитів у крові дослідних котів, ми встановили, що у тварин на 10-ту добу лікування цей показник підвищився на 1,8% ($22,40 \pm 0,82$ на $21,80 \pm 0,87$ відповідно)

Таке явище, на перший погляд, здається не закономірним. Адже загибель збудників в організмі дослідних тварин повинна була призвести до згасання запальних процесів та відобразитись у зниженні вмісту лейкоцитів і змін у лейкограмі крові.

Такі результати, на нашу думку, пов'язані з руйнуванням кліщів, що призвело до вивільнення в організмі значної кількості продуктів метаболізму та соматичних речовин збудників. Як наслідок, розвинулась вторинна інтоксикація організму посилення запальних і алергічних процесів.

Отже явище підтверджується також результатами дослідження лейкограми крові дослідних тварин до лікування на 10-ту добу експерименту. Так, вміст базофілів знизився з $6,30 \pm 0,15$ до $3,30 \pm 0,12\%$, еозинофілів – з $21,80 \pm 0,87$ до $20,40 \pm 0,56\%$ відповідно, але при цьому відмічено появу юних нейтрофілів – $1,4 \pm 0,08\%$.

Однак, при застосуванні котам, хворим на отодектоз, комплексного лікування, результати морфологічного дослідження крові вказували на згасання запальних та алергічних процесів в організмі, не зважаючи на вивільнення значної кількості токсинів збудників.

Так, на 20-добу вдалося досягти зниження кількості лейкоцитів з $22,40 \pm 0,82$ до $17,10 \pm 0,53$ Г/л, (на 23,2%, $P < 0,01$), в тому числі еозинофілів – з $20,40 \pm 0,6$ до $13,30 \pm 0,42\%$ (на 34,8%, $P < 0,01$), паличкоядерних нейтрофілів – з $7,60 \pm 0,20$ до $6,20 \pm 0,24\%$ (на 18,4% $P < 0,01$) та зникнення юних нейтрофілів.

Висновок Отже, застосування комплексної схеми лікування для котів за отодектозу дозволяє досягти високої терапевтичної ефективності. Ця схема дозволяє прискорити загоєння ураженої шкіри внутрішньої поверхні вушних раковин, а також у значній мірі захистити організм від токсинів кліщів та продуктів запалення в період одужання.

BIOLOGICAL SCIENCES

INFLUENCE OF EXTERNAL WATER EXCHANGE ON THE FORMATION OF THE SPECIES NUMBER AND BIOMASS OF SPRING ZOOPLANKTON IN THE LAKES OF MOUTH SECTION OF THE DNIEPER

Korzhov Yevhen Ivanovich

PhD, Candidate of Geographic Sciences,

Associate Professor

Kherson State Agrarian and Economic University,

Kherson, Ukraine

Introductions. The study of the impact of abiotic components on the biotic components of ecosystems, in the context of the rapid development of transdisciplinary areas of science, is one of the most pressing issues today. There are already a number of papers on the impact of abiotic factors on the biotic and abiotic elements of aquatic ecosystems, in particular on zooplankton groups in the study area, but the issue is still poorly understood and needs further discussion.

Aim and review of previous research. Previous studies have identified a number of relationships between indicators of biotic and abiotic parameters of aquatic ecosystems, which are presented in [3, 4, 6-10, 12, 13, 15, 17-21, 23, 24]. In particular, the relationships of individual elements of the hydrological regime were considered [3, 4, 6, 10, 12, 15] and hydrochemical regime for certain biotic units of aquatic ecosystems [13, 17, 20, 21, 23]. Zooplankton groups are no less sensitive to changes in living conditions, so at the first stage of research we aim to analyze the dynamics of quantitative indicators of this component of hydroecosystems.

Results and discussion. External water exchange of floodplains in the lower reaches of the Dnieper, of which there are more than 180, is formed as a result of short-term (intraday) fluctuations in water levels mainly, mainly caused by water intakes through the Kakhovka HPP dam. When the level in the channel network rises,

the Dnieper water flows into the reservoirs that are hydraulically connected to it, and when the water level decreases - its outflow from the reservoirs, due to which the water contained in the lake gradually, over time, completely changes to a new one. Thus, in modern conditions, depending on the capacity of the channels through which the reservoirs are connected to the channel network of the Dnieper, the water in them completely changes to a new one in an average of 10-13 days [6, 7, 16].

In the spring, when the Kakhovka HEPS operates in the basic peakless mode, level fluctuations in the channel network are minimal. This leads to an increase in the period of external water exchange and slowing down the change of water masses in them to new ones. At the same time, in the reservoirs of the region, due to the warming of water masses, zooplankton groups are actively developing, their quantitative indicators change sharply, their biomass (B) and species number (N) increase. Therefore, to exclude the influence of temperature factors, we considered the quantitative characteristics of zooplankton in typical reservoirs of the lower Dnieper separately only for the spring period. The average water temperature at the time of sampling fluctuated within 16–18°C.

Based on the materials presented by us in the report on research work for 2016-2018 "Study of water exchange of floodplains in the lower Dnieper as one of the main factors in the functioning of aquatic ecosystems" (№ state registration in Ukraine: 0216U004028), which were supplemented by studies 2018-2020 and partially published in [1, 5, 14, 22], we constructed a number of empirical relationships between the quantitative indicators of zooplankton in the floodplains of the region and external water exchange (Figs. 1, 2).

The dependences shown in Figures 1 and 2 are fairly well approximated by the equations:

$$B = 225.05 e^{0.06 \tau};$$

$$N = 23.377 e^{0.053 \tau}.$$

Due to the rather high values of the reliability of the approximation, estimated according to the methods [2, 11] (for biomass $R^2 = 0.755$, for the number - 0.712), these equations can be used for prognostic purposes and model calculations.

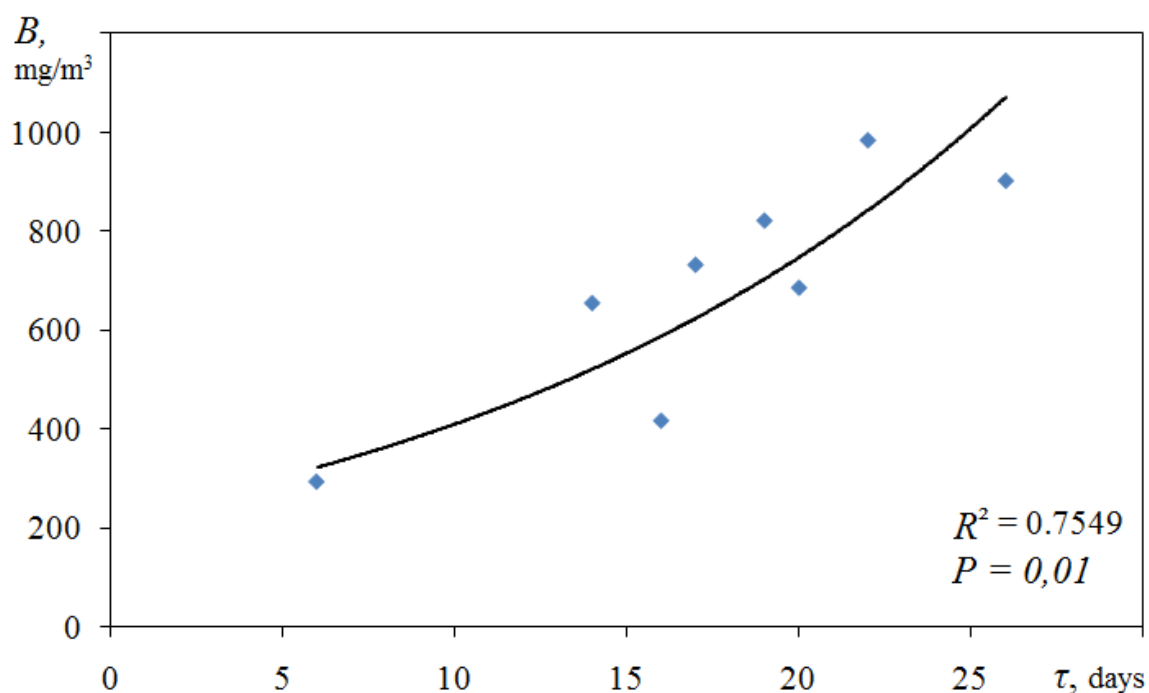

Fig. 1. Correlation between zooplankton biomass (B) and the period of external water exchange (τ) in reservoirs of the mouth section of the Dnieper in the spring season (data averaged for each reservoir for April-May 2016-2020)

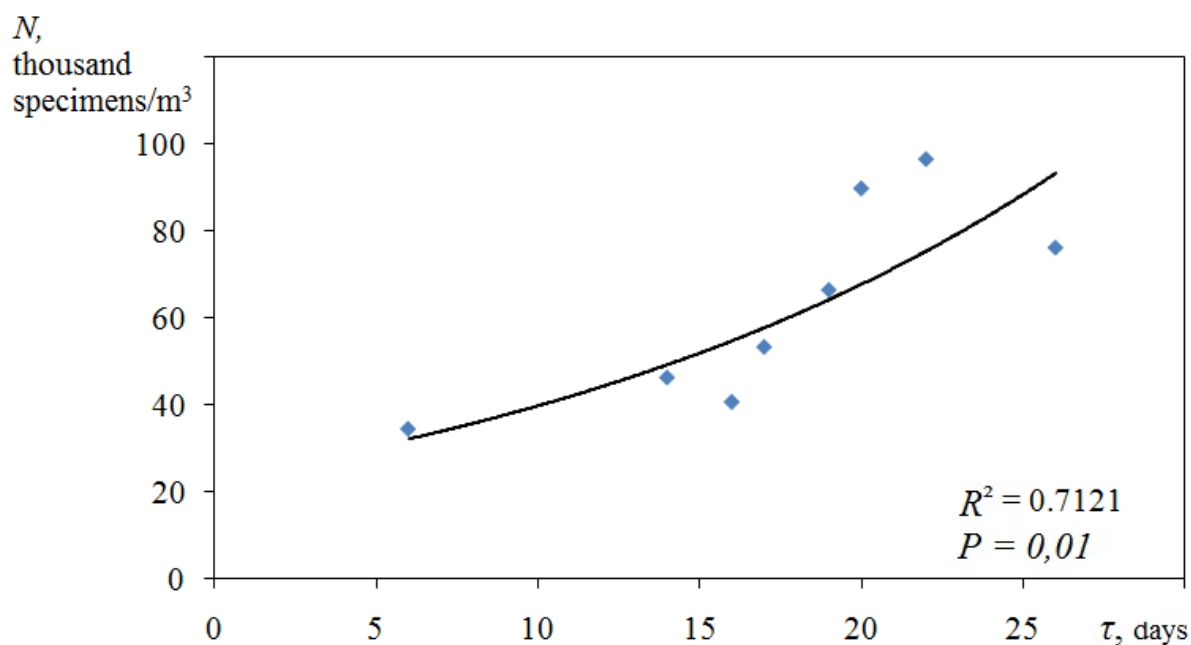

Fig. 2. Correlation between the species number of zooplankton (N) and the period of external water exchange (τ) in the reservoirs of the mouth section of the Dnieper in the spring season (data averaged for each reservoir for April-May 2016-2020)

However, it should be noted that these equations are acceptable only for the spring period of the year. In other periods, more significant abiotic factors of zooplankton formation and dependence can be distorted.

Conclusion. Having determined the presence of a number of dependences in the characteristics of zooplankton of floodplains of the region, the next step is to consider changes in its species composition under the influence of external water exchange and identify opportunities for modeling natural processes in aquatic ecosystems in spring and other seasons.

REFERENCES.

1. Екологічний стан урбанізованих заплавних водойм. Стеблівський лиман / Алексенко Т. Л., Овечко С. В., Коржов Є. І. та ін.; за ред. В. М. Тімченка, Т. Л. Алексенко. – Херсон. Херсонська гідробіологічна станція НАН України, 2011. – 48 с.
2. Зверев А.А., Зефиоров Т.Л. Статистические методы в биологии: учебно-методическое пособие / Казань, КФУ, 2013. - 42 с.
3. Коржов Є. І. Вплив прозорості води на кількісні показники зоопланктону водойм пониззя Дніпра / Є. І. Коржов, Л. М. Самойленко, А. М. Жур // Проблеми гідрології, гідрохімії, гідроекології : Мат. 6-ої Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (Дніпропетровськ, 20-22 травня 2014 р.). – Дніпропетровськ: ТОВ «Акцент ПП», 2014. С.148–150.
4. Коржов Є. І. Вплив режиму течій на кількісні показники фітопланктону мілководних водойм пониззя Дніпра / Є. І. Коржов, Г. М. Мінаєва // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – К.: Обрії. – 2014. – Том 2(33). – С. 61–65.
5. Коржов Є. І. Еколого-гідрологічна характеристика Кардашинського лиману / Є. І. Коржов, В. Л. Гільман // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – К.: Обрії. – 2015. – Том 2(37). – С. 100-108.
6. Коржов Є. І. Зовнішній водообмін руслової та озерної систем пониззя Дніпра в сучасний період / Є. І. Коржов // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – К.: Обрії. – 2013. – Том 2(29). – С. 37–45.

7. Коржов Є. І. Особливості впливу зовнішнього водообміну на гідрохімічний режим заплавних водойм пониззя Дніпра / Є. І. Коржов, А. М. Кучерява // Гидробиол. журн. – 54, №4. – 2018. – С. 112-120.

8. Коржов Є. І. Формування режиму солоності вод Дніпровсько-Бузької гирлової області під впливом кліматичних змін у сучасний період / Є. І. Коржов, О. В. Гончарова // Actual problems of natural sciences: modern scientific discussions: Collective monograph. Riga: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. – Р. 315-330.

9. Кутищев П. С. Просторовий розподіл зоопланктону Дніпровсько-Бузької естуарної екосистеми / П. С. Кутищев, К. М. Гейна, О. В. Гончарова, Є. І. Коржов // Гидробиол. журн. – 57, №4. – 2021. – С. 17-32.

10. Кучерява А. М. Формування кількісних показників бактеріопланктону заплавних водойм пониззя Дніпра з різною інтенсивністю зовнішнього водообміну / А. М. Кучерява, Є. І. Коржов // Наукові читання, присвячені Дню науки. Екологічні дослідження Дніпровсько-Бузького регіону. – Вип. 12. – Збірник наукових праць. – Херсон, – 2019. – С. 33-40.

11. Методи гідроекологічних досліджень поверхневих вод / За ред. В.Д. Романенка. – К.: ЛОГОС, 2006. – 408 с.

12. Мінаєва Г. М. Формування кількісних показників фітопланктону заплавних водойм гирлової ділянки Дніпра з різною інтенсивністю зовнішнього водообміну / Г. М. Мінаєва, Є. І. Коржов // Наукові читання, присвячені Дню науки. Екологічні дослідження Дніпровсько-Бузького регіону. – Вип. 12. – Збірник наукових праць. – Херсон, – 2019. – С. 13-27.

13. Науково-практичні рекомендації щодо покращення стану водних екосистем гирлової ділянки Дніпра шляхом регулювання їх зовнішнього водообміну / Є. І. Коржов. – Херсон, 2018. – 52 с.

14. Тімченко В. М. Гідрологічні засади поліпшення стану екосистеми пониззя Дніпра / В. М. Тімченко, В. Л. Гільман, Є. І. Коржов // Современные проблемы гидроэкологии. Перспективы, пути и методы решений: Материалы III Международной научной конференции. – Херсон, ПП Вишемирський В.С.,

2012. – С. 9–12.

15. Тимченко В. М. Динамика экологически значимых элементов гидрологического режима низовья Днепра / В. М. Тимченко, Е. И. Коржов, О. А. Гуляева, С. В. Дараган // Гидробиол. журн. – 51, №4. – 2015. – С. 81-90.

16. Тімченко В. М. Сучасні попуски Каховської ГЕС як фактор погіршення стану екосистеми Нижнього Дніпра / В. М. Тімченко, Є. І. Коржов // Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія: Мат. 5-ої всеукр. наук. конф. (Чернівці, 22-24 вересня 2011 р.). – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – С.257-259.

17. Шевченко І. В. Вплив абіотичних факторів на морфологічну варіабельність личинок *Fleuria lacustris* Kieffer, 1924 (Diptera, Chironomidae) / І.В. Шевченко, Є. І. Коржов, П. С. Кутіщев, О. В. Гончарова, В. Ю. Шевченко // Гидробиол. журн. – 56, №3 (333). – 2020. – С. 15-23.

18. Honcharova O., Kutishchev P., Korzhov, Y. A Method to Increase the Viability of *Cyprinus Carpio* (Linnaeus, 1758) Stocking of the Aquatories Under the Influence Advanced Biotechnologies / *Aquaculture Studies*. – Turkey, Trabzon: Central Fisheries Research Institute (SUMAE), 2021. – 21, P. 139-148.

19. Korzhov Ye. Analysis of possible negative environmental and socio-economic consequences of freshwater drain reduction to the Dnieper-Bug mouth region / Ye. Korzhov // *Perspectives of world science and education. Abstracts of the 8th International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Osaka, Japan, 2020. – P. 84-90.

20. Korzhov Ye. I. Overview of possible changes in the species composition of Dnieper-Buh estuary crustacean listed in the Red Book of Ukraine / Ye. I. Korzhov // *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference*. MDPC Publishing. Berlin, Germany, 2021. – P. 30-35.

21. Korzhov Ye. I. Peculiarities of External Water Exchange Impact on Hydrochemical Regime of the Floodland Water Bodies of the Lower Dnieper Section / Ye. I. Korzhov, A. M. Kucheriava // *Hydrobiological Journal – Begell House* (United States). Vol. 54, Issue 6, 2018. – P. 104-113.

22. Korzhov Ye. I. Zooplankton quantitative indicators of typical floodplains waters of the mouth section of the Dnieper in the spring period / Ye. I. Korzhov // Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Berlin, Germany. – 2022. – P. 79-84.

23. Shevchenko I. V. Effect of Abiotic Factors upon Morphological Variability of *Fleuria lacustris* Larvae (Diptera, Chironomidae) / I. V. Shevchenko, Ye. I. Korzhov, P. S. Kutishchev, O. V. Honcharova, V. Yu. Shevchenko // Hydrobiological Journal – Begell House (United States). Vol. 56, Issue 5, 2020. – P. 15-22.

24. Timchenko V. M. Dynamics of Environmentally Significant Elements of Hydrological Regime of the Lower Dnieper Section / V. M. Timchenko, Y.I. Korzhov, O. A. Guliayeva, S. V. Batog // Hydrobiological Journal – Begell House (United States). Vol. 51, Issue 6, 2015. – P. 75-83.

**SINGLE-WALLED CARBON NANOTUBES AFFECT THE EXPRESSION
OF MICRORNA AND BRAIN DEVELOPMENT
IN DANIO RERIO EMBRYOS**

Rudnytska Olha V.,

Ph.D. student

Yefimova Yuliia V.,

Ph.D. student

Minchenko Oleksandr H.,

Sc.D., Professor

Palladin Institute of Biochemistry,

National Academy of Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Introductions. Single-walled carbon nanotubes (SWCNTs) are able to cross the blood-brain barrier, penetrate through the cell membrane and accumulate in the nucleus which purposefully allows their use in health sciences as imaging probes and drug carriers in cancer therapy. At the same time, potential risks have also been recognized, as the hazardous impact of various carbon nanotubes on human health and the environment was previously shown. SWCNTs are not biodegradable, which consequently restricts their use in medicine and biology, raising concerns about their chronic genome toxicity. It was also shown that these carbon nanotubes may interfere with an immune response because they strongly suppress the expressions of cell surface glycoproteins such as *HLA-DRA* (major histocompatibility complex, class II, DR alpha) and *HLA-DRB1* as well as dysregulate the level of microRNAs such as miR-190b and miR-7, which possibly contribute to the down-regulation of both *HLA-DRA* and *HLA-DRB1* mRNA expressions. Furthermore, single-walled carbon nanotubes deregulate the expression of *LMNB1* (lamin B1), which participate in the control of genome stability, as well as many other genes indicating the genotoxic effect of these nanoparticles. MicroRNAs (miRNAs) are a class of endogenous small single-stranded non-protein-coding RNA molecules, often phylogenetically conserved, which play a critical role in the control of gene expression at the

posttranscriptional level mainly through interaction with the 3'-untranslated regions of target messenger RNAs and subsequent induction of their degradation or translational repression. It is interesting to note that microRNAs play an important role in the regulation of all metabolic processes as well as in neurodevelopment. Furthermore, the crucial regulatory role of miRNAs in zebrafish development was also shown. Zebrafish is an economically important freshwater fish species globally considered as a good predictive model for studying human diseases and development. There are data that dysregulation of microRNAs in neural tissue leads to malformations in brain development as well as to neurodegenerative diseases.

Aim. The aim of this study was to investigate the effect of low doses of SWCNTs on the expression of microRNAs associated with cell proliferation and brain development in *Danio rerio* embryos.

Materials and methods. *Danio rerio* embryos (72 hrs post-fertilization) were exposed under low doses of the functionalized SWCNTs (2 and 8 ng/ml of medium) for 24 or 72 hrs. The expression levels of microRNAs (miR-19, miR-21, miR-96, miR-143, miR-145, miR-182, and miR-206) were measured by real-time quantitative polymerase chain reaction using specifically for each miRNAs forward primer. Total RNA was extracted from zebrafish embryos using TRIZOL reagent. An RNA quantity, as well as spectral characteristics, was measured using NanoDrop One (Thermo Scientific). For polyadenylation and reverse transcription of miRNAs, we used Mir-X miRNA First-Strand Synthesis Kit (Takara, Japan). The values of microRNA expressions were normalized to the level of U6 RNA and represented as the percent of control (100 %).

Results and discussion. It was shown that the low doses of single-walled carbon nanotubes introduced the dysregulation of the expression of numerous related to cell proliferation and brain development microRNAs (miR-19, miR-21, miR-96, miR-143, miR-145, miR-182, and miR-206) in zebrafish embryos in dose-dependent (2 and 8 ng/ml of medium) and time-dependent (24 and 72 hrs) manner as well as the malformations in brain development. Thus, single-walled carbon nanotubes at very low quantities dysregulate the expression of microRNAs related to cell proliferation

and neurogenesis in *Danio rerio* embryo leading to significant and dose-dependent malformations in the area of the brain showing the genotoxic and neurotoxic effect on the early stages of embryonic development particularly on the development of the central nervous system. Many mechanisms of diverse carbon nanotubes toxicity are known: DNA damage, membrane damage, oxidative stress, changes in mitochondrial activities, altered intracellular metabolism, including dysregulation of numerous gene expressions as well as disturbances in the genome function. It is possible that most of these changes are mediated by reprogramming of the genome function introduced by endoplasmic reticulum stress. The miRNAs have also emerged as key regulators of endoplasmic reticulum homeostasis and important players in the unfolded protein response-dependent signaling. Moreover, the miRNAs biogenesis machinery appears to also be regulated upon endoplasmic reticulum stress, supporting the idea that endoplasmic reticulum stress is an important component of SWCNTs action similar to other nanoparticles.

Conclusions. Taken together, our data indicate that the low doses of SWCNTs disturbed the genome functions, reduced the level of miR-19, miR-21, miR-96, miR-143, miR-145, miR-182, and miR-206 expressions in dose-dependent and time-dependent manner, and interrupted the brain development in *Danio rerio* embryos showing possibly both genotoxic and neurotoxic effects. Currently, very little is known about the genotoxicity and neurotoxicity of SWCNTs as well as of many other nanoparticles, but a better understanding of the detailed molecular mechanisms of carbon nanotubes action is important not only in terms of promising therapeutic applications of carbon nanomaterials but is also required for careful assessment of potential exposure-related risks for human health. Furthermore, this data suggest more caution is needed in biological and medical applications of carbon nanotubes and most likely other nanoparticles.

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ОРГАНІЗМУ ДО ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ В УМОВАХ РУХОВИХ РЕЖИМІВ РІЗНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Астремський Антон Олександрович
магістрант 685 групи
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Адаптація – це пристосування організму до обставин і умов життя. Реакція організму на впливу внутрішнього і зовнішнього середовища відображає його загальний стан і рівень функціональних резервів. До числа важливих завдань, що стоять перед сучасною фізіологією і охороною здоров'я, відноситься вивчення закономірностей і особливостей адаптації людини до умов життя в залежності від віку, статі, тренуваності, трудової діяльності, інформаційних навантажень.

Мета роботи – вивчити проблеми адаптації організму до фізичних навантажень.

Матеріали та методи: аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідження.

Результати та обговорення. У зв'язку зі значним зростанням темпів життя, загальної комп'ютеризацією і зниженням рухової активності, оцінка адаптаційних можливостей і резервів організму дітей і юнаків є ще однією з складних і важливих проблем сучасної фізіології і медицини.

Зокрема, дія на організм людини різких змін температури середовища, коливання тиску, вологості, стресові впливу, фізичні навантаження турбують людину незалежно від віку та соціального стану.

Адаптація проявляється у змінах організму, зокрема, функцій серця, його хронотропних, дромотропних, батмотропних і інотропних властивостей.

При розгляді адаптації відзначаються два важливі аспекти:

1. Виникнення адаптації відбувається при постійному впливі подразника на протязі від декількох хвилин до декількох років (аж до століть);

2. В результаті змін зовнішніх умов, які тягнуть адекватні морфофункціональні порушення в організмі, характеризують саму адаптацію

У розвитку більшості адаптаційних реакцій простежуються кілька етапів адаптивного процесу.

Перша стадія, на думку професора Меєрсона Ф.З., – термінова адаптація, яка характеризується початком формування функціональної системи, відповідальної за адаптацію (відбувається мобілізація раніше сформованих адаптаційних фізіологічних механізмів), іншими словами, це процес термінового функціонального пристосування організму до якоїсь конкретної яку здійснюють роботи. Розвивається на самому початку дії як фізіологічного, так і патогенного фактора або змінених умов зовнішнього середовища. На цій стадії організм марнотратно витрачає свої ресурси: відбувається термінова мобілізація тих систем, які можуть забезпечити «захист» організму від фактору.

Реакції генералізовані і неекономно і часто перевищують необхідний для даних умов рівень. Число змінених показників в діяльності різних систем не виправдано велика. Управління фізіологічними функціями з боку нервової системи і гуморальних факторів недостатньо синхронізовано, вся фаза в цілому носить як би пошуковий характер і видається, як спроба адаптуватися до нового фактору або до нових умов, головним чином за рахунок органних і системних механізмів. Цими реакціями управляє центральна нервова система з широким залученням гормональних чинників (гормонів мозкової речовини надниркової залози (катехоламінів) наприклад), що, в свою чергу, супроводжується підвищенням тонусом симпатичної системи.

Наслідком активації симпатoadреналової системи є такі зрушення вегетативних функцій, які мають катаболічний характер і забезпечують організм потрібною йому енергією як би в передбаченні необхідних в недалекому майбутньому витрат. Ці запобіжні заходи є яскравою ілюстрацією

прояву «Випереджаючого» збудження вищих вегетативних центрів. Таким чином, термінова адаптація по Ф. З. Меєрсон - це екстрене функціональне пристосування організму до здійснюваної цим організмом роботи.

Специфічні особливості функцій організму, характерні для критичних періодів онтогенезу, залежать від спадковості і умов життя людини. Функціональна перебудова організму, яка дозволяє людині виконувати фізичні навантаження різної потужності і тривалості, а також розвивати більш високі м'язові зусилля, називають адаптацією до м'язової роботи. Її основою вважається мобілізація і використання функціональних резервів організму, а також вдосконалення наявних фізіологічних механізмів регуляції шляхом посилення нервово-гуморальних механізмів, що включаються в діяльність і удосконалюються при роботі м'язів і м'язових груп.

Очевидними проявами термінової адаптації при фізичних навантаженнях є збільшення теплопродукції у відповідь на холод, збільшення тепловіддачі у відповідь на спеку, зростання легеневої вентиляції, ударного і хвилинного обсягів крові і недолік кисню, пристосування органу зору до темряви, біг людини, обумовлений соціально значущою необхідністю.

Так, функціональна адаптивна система, відповідальна за рухову реакцію при термінової адаптації, характеризується граничним напруженням окремих її ланок і разом з тим певним недосконалістю самої рухової реакції. Залежно від інтенсивності, потужності і тривалості навантаження функціональні зміни в організмі, викликані терміновою адаптацією на одноразову фізичне навантаження, можуть зберігатися від 6 до 48 годин, а в деяких випадках і більше.

На терміновій адаптації заснований механізм довгострокової адаптації, який лежить в основі методики тренування. В результаті систематичних повторень фізичних навантажень (регулярність обов'язкове) системи організму, які забезпечують даний вид діяльності, на тлі отриманих результатів термінової адаптації від попередньої набувають довгострокові зміни, які виражаються в збільшенні продуктивності даної системи. Іншими словами, в результаті

регулярних фізичних навантажень тренуваність організму підвищується, і він може зберігати стійкий стан (задовольняти енергетичний запит) більш тривалий час і при більш високій інтенсивності навантажень.

У літературі зазначається, що діти і юнаки мають абсолютно різний характер адаптації до навантажень різної інтенсивності.

У дітей до певного моменту робота великий і помірної потужності супроводжується максимальним посиленням анаеробних процесів, так як компенсаторною активації аеробних реакцій у дітей не відбувається: знижується поточне споживання кисню, хвилинного обсягу серця, ударного обсягу серця, систолічного артеріального тиску. Тому для підтримки працездатності при граничному напруженні діяльності ССС і дихальної системи зростають анаеробні процеси.

На відміну від дітей, у юнаків спостерігається підвищення поточного споживання кисню і максимальне посилення гліколізу.

У міру наростання стомлення рівномірно підвищується ЧСС та активізуються дихальні процеси, в зв'язку з чим зростає вентиляція легенів, сприяючи швидкому усуненню з крові накопичень молочної кислоти. У юнаків робота великий і помірної потужності до певного моменту супроводжується стійким або відносно стійким станом діяльності систем організму.

У міру наростання стомлення активізуються дихальні процеси, рівномірно підвищується ЧСС. На відміну від дітей у юнаків робота великий і помірної потужності відбувається або при відносно стійкому, або стійкому стані діяльності систем організму.

Короткочасні навантаження тривалістю до 1 хв. 30 секунд, забезпечуються, як вважається, за рахунок анаеробних процесів, у дітей, проходить в змішаному аеробному-анаеробному режимі при повній мобілізації аеробних процесів з досягненням МПК і максимальною мобілізацією анаеробних джерел енергозабезпечення. Напруженість адаптації у дітей до різних режимів інтенсивності істотно відрізняється в порівнянні юнаками.

Деякі автори вважають, що, внаслідок виконання меншою роботи через

менших функціональних можливостей організму, високої інтенсивності обміну речовин, високого рівня вихідного функціонального стану систем, через що організму легше повернутися до вихідного стану, високої лабільності і рухливості нервових процесів, у дітей відновлювальний процес, як після нетривалої, так і після граничної по інтенсивності роботи йде швидше. У той же час інші вчені, які в своїх дослідженнях або збільшували тривалість і кількість повторень вправ, а також їх інтенсивність, або змінювали час відпочинку, вважають, що, чим старше вік обстежуваних осіб, тим в більшій мірі прискорюється відновлення вегетативних функцій і м'язової працездатності.

Висновки. Таким чином, на вплив фізичних навантажень першої відгукується серцево судинна система, адаптаційні можливості якої слід розглядати при здійсненні систематичної м'язової діяльності як форми адаптивних реакцій.

Встановлена пряма залежність формування серцево-судинної системи в онтогенезі від активності скелетних м'язів.

Адаптивні можливості серцево-судинної системи знижуються при малорухливому способі життя, що викликає, в свою чергу, розлади загальної працездатності і функціонування всього організму в цілому. Іншими словами, обмеження рухової активності суперечить потребам зростаючого і молодого організму дітей і юнаків, що позначається негативно на їх функціональному, емоційному і психічному стані.

ОЦЕНКА ДИНАМИКИ БИОЛОГИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ ПОЧВЫ УРБОЭКОСИСТЕМ

Василенко Ольга Владимировна,

к. с.-х. н., доцент

Беденко Оксана Виталиевна,

Киритив Андрей Иванович,

студенты

Уманский национальный университет садоводства

г. Умань, Украина

Аннотация: в данной работе представлен обзор динамики биологической активности почвы урбоэкосистем, что позволяет выявить и лучше понять закономерности процессов превращения почвенного органического вещества, учитывая антропогенное влияние на почву и ее свойства. Установлено, что целлюлозолитическая активность почвы лесопаркового биоценоза урбоэкосистемы, расположенного в жилом густонаселенном районе новостроек, была средней интенсивности. Это можно объяснить значительной антропогенной нагрузкой на биоценоз.

Ключевые слова: урбоэкосистема, целлюлозолитическая активность, эдафотопы.

В современной урбанизированной среде сконцентрированы серьезные экологические проблемы – загрязнение атмосферы, недостаточность чистой воды, постоянное разрастание промышленных территорий, деградация почвенного покрова и зеленых насаждений [1].

Одним из наиболее распространенных антропогенных изменений городской почвы является образование так называемого культурного слоя города. Процесс строительства новых жилых районов, а именно снятие верхнего плодородного слоя почвы, накопление строительного мусора и т. д. приводит к изменению химического состава городских почв, поскольку уменьшается

доступ к ним кислорода, влаги и тепла, замедляется почвообразующий процесс, так как ослабляется жизнедеятельность микроорганизмов. Именно поэтому актуально исследование, которое будет включать сравнение биологической активности эдафотопов с разной степенью гемеробии.

Целлюлозолитическую активность почвы относят к показателям ее актуальной биологической активности, отражающей биологический потенциал почвы, который характеризует энергию кругооборота углерода почвенными микроорганизмами и определяет уровень почвенного плодородия и продуктивности биоты [2]. Поэтому изучение интенсивности и направленности процесса распада клетчатки в зависимости от природных и антропогенных факторов имеет большое значение.

Нами была проанализирована целлюлозолитическая активность почв лесопаркового биоценоза и стрипоценоза методом Мишустина, Островой, Петровой (по интенсивности разложения полотна). Лесопарковый биоценоз, выбранный для исследований, находится в зоне новостроек городского района, а классический стрипоценоз (зеленые полосы разной величины и конструкции), расположенный в зоне парка, удаленной от антропогенного воздействия.

Согласно полученным результатам можно заключить, что при сравнении различных видов биоценозов биологическая активность почвы лучше будет проявляться в том из них, у которого меньше антропогенная нагрузка. Сприпоценоз в пределах парка имеет почвы с показателем очень сильной целлюлозолитической активности (83,4-81,2% в июне-июле). Это можно объяснить лучшими условиями увлажнения и реакцией pH близкой к нейтральной 6,9-7,3 (в зависимости от года исследований).

В свою очередь, целлюлозолитическая активность почвы лесопаркового биоценоза была ниже. Это можно объяснить антропогенной нагрузкой на биоценоз. Так как он расположен в жилом густонаселенном районе новостроек. Такие неблагоприятные городские условия, в первую очередь загрязнение почв, их уплотнение и высушивание, являются главной причиной торможения процесса разложения, который происходит главным образом под влиянием

ферментативной деятельности микроорганизмов.

Результаты исследований биологической активности таких городских почв свидетельствуют, что в сильно изменившихся почвах городских биоценозов количество микробных организмов значительно меньше, чем, например, у биоценозов с меньшей антропогенной нагрузкой.

Можно предположить, что снижение целлюлозолитической активности почвы уменьшает и объем гумификации или гумусообразования. Кроме того, на скорость разложения и гумусообразования влияют многие другие факторы: климат, материнская порода, рельеф, видовой состав растений. В условиях города все эти факторы гипертрофированы; главным образом изменены такие из них, как водно-воздушный режим почв, механический и химический состав, особенно почв новых жилых кварталов.

На показатели целлюлозолитической активности почв повлияла также реакция почвенного раствора. рН почв лесопарковой зоны, прилегающих к зоне новостроек, находится в пределах 7,0-8,0 и относится к сильно щелочной группе. Причина этого заключается в наличии во всех городских почвах значительного количества строительного мусора с присутствием в нем извести, которая, кроме того, попадает в почву еще и в процессе строительства и выдувания из стен штукатурки.

Следовательно, можно сделать вывод, что целлюлозолитическая активность почвы лесопаркового биоценоза была среднего уровня. Это объясняется антропогенной нагрузкой на биоценоз, так как он расположен в жилом густонаселенном районе новостроек. Такие неблагоприятные городские условия, в первую очередь загрязнение почв, их уплотнение и высушивание, являются главной причиной торможения процесса разложения, который происходит главным образом под влиянием ферментативной деятельности микроорганизмов. При сравнении различных видов биоценозов биологическая активность почвы лучше будет проявляться в той, у которой меньше антропогенная нагрузка.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Alzemeneva E. V., Mamaeva, Yu. V. Identity of the urban environment. *Engineering and Construction Bulletin of the Caspian Region*, 2021 (112). P. 40–47. doi: 10.52684/2312-3702-2021-36-2-40-47.
2. Марченко С. А., Кожевин П. А. Функциональная реакция микробного сообщества почвы как индикатора загрязнения стойкими органическими загрязнителями. *АгроXXI*, 2008. № 7. С. 31.

ІНТЕГРАЛЬНІ МЕТОДИ МЕДИКО-БІОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ В ПРОЦЕСІ РЕАДАПТАЦІЇ В УМОВАХ М'ЯЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АЛАКТАТНОГО ТА ЛАКТАТНОГО РЕЖИМІВ ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Тітова Анна Володимирівна,
к.н. з фіз.вих. та спорту
Довгань Олександра Василівна,
В.о. викладача, аспірант
Міхов Віктор Володимирович
Студент
ЧНУ імені Петра Могили

Вступ. Гармонізація та збалансованість тренувальних навантажень і процесів посттренувального відновлення, безсумнівно, будуть сприяти підвищенню змагальних досягнень спортсменів, виключаючи реальну загрозу можливих небажаних змін в їх серці. В останні роки значних змін зазнала методика підготовки спортсменів, при якій постійно різко зростає інтенсифікація тренувальних навантажень, що продиктовано прагненням до досягнення найвищого рівня сучасних спортивних результатів. Тренування спортсменів з використанням значних за обсягом і інтенсивності фізичних навантажень, але без урахування індивідуальних особливостей адаптації до них організму, зокрема, змін з боку серця, може привести до предпатологічних, а нерідко і патологічних порушень (перенапруження, порушення серцевого ритму, дистрофія міокарда, патологічна гіпертрофія тощо). Дедалі більшого прагнення до зростання спортивних результатів, але без належного та адекватного врахування морфологічної сторони процесів адаптації, супроводжується значним збільшенням смертельних випадків при заняттях спортом.

Мета дослідження : виявити специфічні особливості морфометричних показників міокарда лівого шлуночка легкоатлетів високої спортивної кваліфікації в залежності від характеру та спрямованості фізичних

навантажень.

Методи досліджень

Антропометричний метод дослідження. При оцінці показників діяльності органів і систем організму, в тому числі серцево-судинної, важливо враховувати особливості індивідуального розвитку людини.

Вивчення антропометричних показників у спортсменів в зв'язку зі спортивною спеціалізацією дозволяє встановити характерні риси будови тіла, які можуть сприяти досягненню високих спортивних результатів, а також бути критерієм у відборі для занять спортом.

У нашому дослідженні антропометричний метод застосовувався для визначення особливостей фізичного розвитку спортсменів під впливом фізичних навантажень різної спрямованості.

Виконання антропометричних досліджень проводилося за єдиною уніфікованою методикою, одними інструментами, в один і той же час дня (вранці натщесерце), досліджувані були без одягу та взуття.

Ехокардіографічний (ультразвуковий) метод дослідження серця . Для оцінки морфофункціонального стану серця спортсменів легкоатлетів використовувався метод ехокардіографії. Ехокардіографічний метод є одним з кращих неінвазивних методів для об'єктивного визначення розмірів серця і товщини його міокарда.

Статистичні методи обробки даних. Статистична обробка матеріалу здійснювалася для оцінки достовірності та порівняння отриманих результатів, одночасно проводилася перевірка репрезентативності результатів дослідження, їх можливості бути віднесеними на всю генеральну сукупність.

Результати дослідження. Особливості внутрішніх розмірів серця легкоатлетів різних спортивних кваліфікацій

Підвищення спортивної майстерності і, як наслідок, перехід спортсменів на більш високий рівень тренуваності, нерозривно пов'язаний зі змінами, що відбуваються в їх серці. Найбільші зміни зазнає лівий шлуночок серця - товщина його стінок (за рахунок природних змін, що відбуваються в міокарді),

а також обсяг його порожнини. Зміни внутрішньо серцевих розмірів внаслідок фізичного навантаження безпосередньо впливають на масу лівого шлуночка.

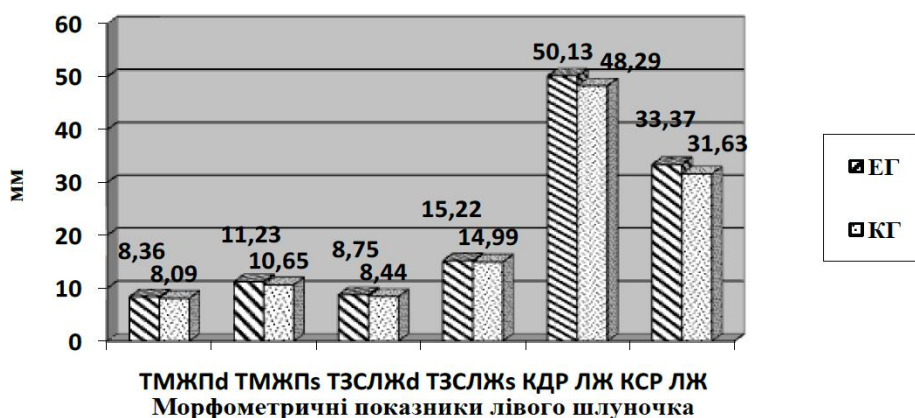
Таблиця 1

Внутрішні розміри лівого шлуночка серця легкоатлетів різних спортивних кваліфікацій в залежності від статі ($M \pm \sigma$)

показник	експериментальна група		контрольна група	
	чоловіки (n=52)	жінки (n = 48)	чоловіки (n=35)	жінки (n = 35)
ТМЖП _d , мм	8,36 ± 0,84 *	7,73 ± 0,86 *	8,09 ± 0,79	7,33 ± 0,90
ТМЖП _s , мм.рт.ст.	11,23 ± 1,36 *	10,33 ± 1,43 *	10,65 ± 1,27	9,94 ± 1,10
ТЗСЛЖ _d , мм	8,75 ± 0,92 *	8,29 ± 1,00 **	8,44 ± 0,91	7,70 ± 0,71
ТЗСЛЖ _s , мм	15,22 ± 1,34	14,29 ± 1,64 *	14,99 ± 1,74	13,56 ± 1,53
КДР ЛШ, мм	50,13 ± 4,46 *	45,65 ± 4,01 *	48,29 ± 4,16	44,34 ± 3,80
КСР ЛШ, мм	33,37 ± 4,18 *	30,42 ± 3,21 *	31,63 ± 3,06	28,94 ± 3,11
Примітки: * відмінності показників достовірні порівняно з такими контрольної групи відповідної статі $p < 0,05$; ** відмінності показників достовірні порівняно з такими контрольної групи відповідної статі $p < 0,01$				

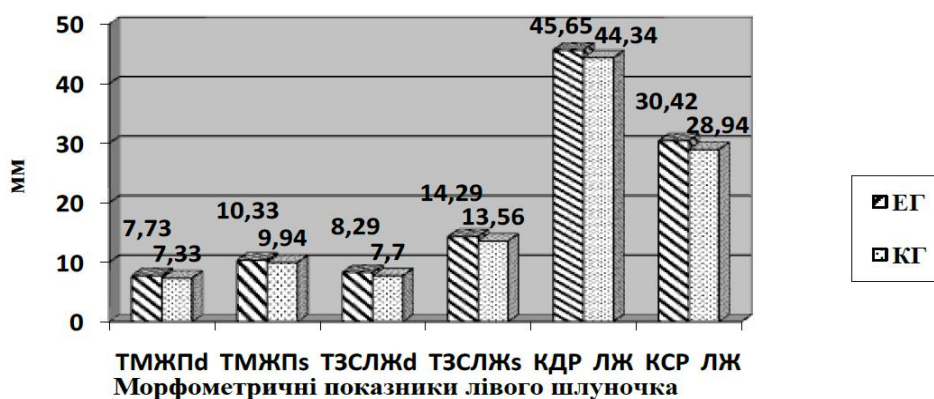
Методом ехокардіографії визначено такі метричні розміри лівого шлуночка серця легкоатлетів: товщина задньої стінки лівого шлуночка в діастолу (ТЗСЛЖ_d) і систолу (ТЗСЛЖ_s), товщина міжшлуночкової перегородки в діастолу (ТМЖП_d) і систолу (ТМЖП_s), діаметр порожнини лівого шлуночка - кінцево-діастолічний (КДР ЛШ) і кінцево-систолічний розміри (КСР ЛШ). Кількісні величини даних показників отримані для легкоатлетів високої спортивної кваліфікації (МСМК, МС, КМС - ЕГ) і легкоатлетів-розрядників (3-1 спортивні розряди - КГ). Спортсмени експериментальної і контрольної груп розділені за гендерною ознакою (таблиця 1).

Проведений статистичний аналіз середніх величин досліджуваних показників дозволив виявити достовірне збільшення всіх (крім ТЗСЛЖ_s у чоловіків) внутрішніх розмірів лівого шлуночка серця у легкоатлетів високої кваліфікації обох статей у порівнянні з такими у легкоатлетів-розрядників (рисунок 1).

ТМЖПд - товщина міжшлуночкової перегородки в діастолу, *ТМЖПс* - товщина міжшлуночкової перегородки в систолу, *ТЗСЛЖд* - товщина задньої стінки лівого шлуночка в діастолу, *ТЗСЛЖс* - товщина задньої стінки лівого шлуночка в систолу, *КДР ЛШ* – кінцево діастолічний розмір лівого шлуночка, *КСР ЛШ* - кінцево-систолічний розмір лівого шлуночка

Рис. 1. Порівняльна характеристика внутрішніх розмірів лівого шлуночка серця легкоатлетів різних кваліфікацій (чоловіки)

ТМЖПд - товщина міжшлуночкової перегородки в діастолу, *ТМЖПс* - товщина міжшлуночкової перегородки в систолу, *ТЗСЛЖд* - товщина задньої стінки лівого шлуночка в діастолу, *ТЗСЛЖс* - товщина задньої стінки лівого шлуночка в систолу, *КДР ЛШ* – кінцево діастолічний розмір лівого шлуночка, *КСР ЛШ* - кінцево-систолічний розмір лівого шлуночка

Рис.2. Порівняльна характеристика внутрішніх розмірів лівого шлуночка серця легкоатлетів різних кваліфікацій (жінки)

Збільшення кінцево-діастолічного і кінцево-систолічного розмірів лівого шлуночка серця свідчить про великі розміри цієї камери у висококваліфікованих легкоатлетів.

Таким чином, стаж занять спортом, а, отже, і підвищення спортивної майстерності, впливає на збільшення лінійних розмірів серця спортсменів та наявність незначної дилатації порожнини лівого шлуночка. Це можна пояснити як адаптаційну реакцію серця спортсменів на підвищені фізичні вимоги. Потовщення стінок серця пов'язано також з необхідністю забезпечення більшої сили скорочення міокарда при фізичних навантаженнях.

Великі внутрішньо серцеві розміри висококваліфікованих легкоатлетів призводять до більш високим числовим значенням маси міокарда лівого шлуночка. Доказом такого твердження є практичні результати проведеного дослідження, що показують, що маса міокарда лівого шлуночка залежить від антропометричних даних, а також від товщини стінок лівого шлуночка та розміру його порожнини. При порівнянні середніх величин маси міокарда ЛШ серця у чоловіків і жінок в контрольній та експериментальній групах встановлені наступні відмінності: ММЛЖ у чоловіків в КГ склала $199,16 \pm 47,07$, що достовірно більше такої в ЕГ - $181,99 \pm 38,80$ ($p < 0,05$); у жінок в КГ середнє значення ММЛЖ - $158,49 \pm 36,04$, в ЕГ - $137,75 \pm 32,41$ ($p < 0,01$). Отримані результати свідчать про великих значеннях ММЛЖ у легкоатлетів (чоловіків і жінок) високої кваліфікації, що узгоджується з даними літератури. Порівняльний аналіз внутрішньо серцевих розмірів ЛШ і ММЛЖ показав також, що в обох досліджених групах (ЕГ і КГ) вони достовірно менше у жінок-спортсменок (відмінності гендерного характеру). Отримані дані знаходять підтвердження в науковій літературі.

Такі результати можна пояснити відмінностями антропометричних даних чоловіків і жінок досліджених груп. В експериментальній групі зростання чоловіків склало $175,73 \pm 6,06$ см, жінок - $169,61 \pm 5,43$ см; середня вага у чоловіків був $70,20 \pm 9,18$ кг, у жінок - $59,55 \pm 7,95$ кг; площа поверхні тіла чоловіків дорівнює $1,85 \pm 0,15$ м², жінок - $1,67 \pm 0,13$ м². У контрольній групі

спортсменів зростання чоловіків - $176,43 \pm 6,43$ см, жінок - $166,31 \pm 6,48$ см; показник маси тіла у чоловіків в середньому склав $70,86 \pm 12,19$ кг, у жінок - $56,23 \pm 8,23$ кг; ППТ чоловіків - $1,86 \pm 0,18$ м², жінок - $1,61 \pm 0,14$ м².

Наведені дані дозволяють стверджувати, що у чоловіків контрольної і експериментальної груп достовірно більше довжина тіла, його маса, а також площа поверхні тіла, ніж у жінок. Отже, величини цих параметрів мають прямий вплив на внутрішні розміри ЛШ і масу його міокарда. У жінок все показники (внутрішньо серцеві, антропометричні, ММЛЖ) були достовірно менше в порівнянні з такими у чоловіків. Чим більше зростання, вага, а, відповідно, і ППТ, тим більше внутрішні розміри серця спортсменів та його маса.

Кореляційний аналіз зв'язків між ММЛЖ і товщиною стінок лівого шлуночка в ЕГ показав, що величина ММЛЖ прямо пов'язана з ростом ($r=0,7096$), вагою ($r = 0,7251$), ТМЖПд ($r = 0,67$), ТМЖПс ($r = 0,513$), ТЗСЛЖд ($r = 0,486$), ТЗСЛЖс ($r = 0,4$), КДР ЛШ ($r = 0,7312$), КСР ЛШ ($r = 0,8$). Прямий зв'язок між цими показниками простежується і в КГ легкоатлетів. Отже, при потовщенні стінок лівого шлуночка серця збільшується і маса його міокарда.

Збільшення маси серця спортсменів з підвищенням їх спортивної майстерності підтверджено дослідженнями інших вчених.

Висновки

1. Встановлено особливості морфометричних показників серця легкоатлетів високої кваліфікації. Показано достовірне збільшення всіх внутрішніх розмірів ЛШ легкоатлетів високої кваліфікації в порівнянні з такими у легкоатлетів-розрядників. У висококваліфікованих легкоатлетів зафіксовано підвищення числових значень морфометричних параметрів ЛШ від 1,5% до 7,1% (в залежності від параметра). Підвищення спортивної майстерності веде до збільшення метричних параметрів серця, незначною дилатації порожнини ЛШ, збільшення ММЛЖ.

2. Визначено числові діапазони і середні величини всіх морфометричних показників серця легкоатлетів високим та середнім спортивної кваліфікації.

Дослідження показало, що спостережувані величини метричних показників ЛШ серця легкоатлетів відповідають фізіологічним нормам. Отже, адаптація може розцінюватися як раціональна. Всі спортсмени мали товщину задньої стінки ЛШ і МШП до 12,0 мм і КДР ЛШ до 60,0 мм, що прийнято розцінювати як варіант фізіологічного спортивного серця.

3. Проведене дослідження показало варіативність морфометричних показників у легкоатлетів високої кваліфікації різних видів легкої атлетики. Виявлено особливості впливу фізичних навантажень різного спрямування на морфометричні показники серця. Легкоатлети зі швидкісної спрямованістю тренувань відрізняються дилатацій ЛП і ПЖ, в поєднанні з ГЛШ. У легкоатлетів з переважанням швидкісно-силових навантажень відзначається дилатація ЛП, поряд з нормальним об'ємом ЛШ; вправи на розвиток витривалості призводять до виникнення у легкоатлетів дилатації порожнини ЛШ і найбільшим розмірами серця.

4. Виявлено залежність зміни геометрії порожнини ЛШ серця легкоатлетів високої кваліфікації від переважної спрямованості їх фізичних навантажень. У легкоатлетів, що тренують головним чином швидкісні якості, в однаковій мірі зафіксовані випадки як ексцентричної (5,1%), так і концентричної гіпертрофії ЛШ (5,1%). Швидкісно-силова спрямованість тренувань призводить до розвитку у легкоатлетів КГЛЖ (9,8%) і КРЛЖ серця (7,3%). Легкоатлети, в тренувальному процесі яких переважає розвиток витривалості, схильні до ризику розвитку ЕГЛЖ (40 %).

MEDICAL SCIENCES

GROIN HERNIA: ANATOMICALLY DETERMINED RISK FACTORS FOR THE RECURRENCE

Baryskiy Vitalii Vasyliovych,

MD, surgeon of the surgical department #2,
RMNCE “Chernivtsi Emergency Medical Hospital”

Sydorchuk Ruslan Ihorovych,

MD, DM, Professor,
Professor of the General Surgery Department

Knut Ruslan Petrovych

MD, PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the General Surgery Department,
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Introductions. The analysis of scientific publications of last 5 years shows that the questions of anatomical preconditions, role of gender and physique in recurrences of groin hernias after mesh hernia repair remain up-to-date. Considered as a “gold standard”, tension-free hernioplasty has many advantages comparing to tissue repair, but the question of the graft’s size remains a subject of discussions. For today the surgeons have to use a standardized hernia mesh of 6×11 cm size for groin hernia repair, or, if the size doesn’t correspond to anatomy of groin of the patient, to use scissors to modify it or to make a proper graft from bigger piece of mesh. All the above may bring to mistakes and to increase the risk of recurrence of hernia.

Aim. To substantiate anatomical parameters influencing choice of graft’s size and shape in groin hernia repair.

Materials and methods. In the research took part 74 patients of both gender with primary groin hernias. In all patients were measured the following parameters: the distance from jugular notch to pubic symphysis, the distance from xiphoid

process to pubic symphysis, the distance between the lower edges of the costal arches, and the inter ASIS distance (between anterior superior iliac spines). For all the patients the vertical and horizontal indexes of the body were determined.

All the patients were divided into 3 groups due to type of physique on the basis of obtained data: 26 patients (35.1%) of endomorph type, 20 patients (27%) of ectomorph type and 28 patients (37.8%) of mesomorph type.

An in-depth analysis of anatomical parameters of the groin region was performed in these groups. The spinal distance, the height of hypogastrium, the distance from the pubic symphysis to anterior superior iliac spine, the distance from pubic tubercle to the deep inguinal ring were determined. Received data were used to calculate the optimal sizes of the prosthetic mesh for the groin hernia repair depending on the physique and gender.

Results and discussion. The obtained data show that the anatomical sizes of pelvis and groin regions in particular vary not only in people of different gender and body structure, but sometimes may vary in one person. That leads us to necessity of individual approach to the choice of size of hernia mesh in every individual case. The results of the measurements of anatomical parameters were used to calculate the optimal size of the allograft for the groin hernia repair for the patients of different physique and gender. We may conclude that groin allografts of standard size (6×11 cm) correspond not to all patients. During the operation, surgeons have to modify the size with the help of scissors or to use a bigger piece of mesh to form the graft of necessary size. All that may lead to mistakes and raise the risk of complications and recurrence.

Conclusions. The anatomical sizes of groin regions vary not only in people of different gender and body structure, but sometimes may also vary in one person, and require an individual approach to the choice of size of hernia mesh in every individual case.

HTRA1 AS AN ONCO SUPPRESSOR AND GENETIC MARKER FOR BREAST CANCER

Liudkevych Halyna Petrivna,
head of the PCR laboratory,
Sukhan Daryna Serhiyvna,
assistant professor of pathological anatomy department,
Muzychuk Oleksii Mikhailovich,
Solovei Oleksandr Serhiiovych,
Lysytska Yelyzaveta Viktorivna,
Students of the National Pirogov
Memorial Medical University
Vinnytsya, Ukraine

Introduction: Breast cancer is the most common cancer in women around the world. Although the widespread use of adjuvant therapies and hormonal drugs reduces breast cancer mortality, it is still difficult to determine who benefits from this treatment and for whom it may worsen the condition and accelerate tumor growth [1]. The use of genetic markers has complemented the diagnosis of breast cancer, prognosis, prediction of response to treatment and monitoring of tumor growth inhibition during and after treatment [2].

HTRA1 (High-Temperature Requirement A1) is expressed in many tissues of the body and is involved in various physiological processes and pathogenesis of diseases such as Alzheimer's disease, CARASIL, alopecia and osteoarthritis [3]. It is hypothesized that HTRA1 exhibits oncosuppressive properties. Baldi et al. found in the example of melanoma cells that the regulation of HTRA1 was significantly increased in primary tumors compared with metastases, and suggested that HTRA1 expression may be an indicator of disease progression and have a direct impact on tumor growth [4]. These assumptions indicate the important role of HTRA1 as a suppressor of tumor growth and a genetic marker of cancer.

Keywords: HTRA1, breast, cancer, serine protease, genetic marker.

Aim: to determine the role of HTRA1 gene as an oncosuppressor and genetic marker in breast cancer.

Materials and methods: 24 full-text versions of publications in scientometric databases were studied: PubMed, GoogleScholar, GeneCards. All sources of information were selected according to strict exclusion criteria and subjected to comparative analysis in accordance with a pre-designed research plan.

Results and discussion.

The HTRA1 gene is located in the long arm of chromosome 10 at position 26.13. The length of the protein polypeptide chain is 480 amino acids, and the molecular weight is 51287D [5, 6]. The HTRA1 serine protease is able to bind to proteins of the beta-growth family (TGF β), thus inhibiting their ability to send chemical signals. TGF β proteins typically help to control many important cellular functions, including cell proliferation, differentiation, cell motility, and apoptosis [7].

It is known that proteases, in addition to participating in protein catabolism, selectively break down various substrates, thus they affect the course of biochemical processes, survival and cell death [8]. For many years, proteases have been thought to be involved in tumor growth progression by destroying the extracellular matrix. In fact, this process is the driving force for cell migration and invasion [9]. Subsequently, Overall et al. refuted this hypothesis in their studies by treating patients with broad-range proteinase inhibitors, which showed no effects or even accelerated tumor growth [10].

This result indicates that extracellular proteases, in contrast, have antitumor properties. For example, serine proteases PRSS3 (also known as trypsinogen IV), PRSS8 (prostazine) and PRSS21 (testicine) have been classified as antitumor proteases [11]. From this it can be assumed that serine proteases from the HTRA1 family may exhibit oncosuppressive properties.

Today, breast cancer is the most common cancer in women. More and more researchers are studying the genetic mechanisms of tumor growth suppression [12]. Wang et al. also studied this question. They used high-quality purified antibodies and demonstrated that HTRA1 is strongly expressed in human breast tissue samples. In

contrast, expression was significantly reduced or completely lost in non-invasive intraductal carcinoma and invasive carcinomas [13].

In general, decreased expression of HTRA1 can lead to dysregulation of important cellular functions and promote tumor development. The basis for decreased regulation of HTRA1 in cancer is still unknown, but loss of heterozygosity or epigenetic modulation is widely postulated as possible mechanisms [14].

It is hypothesized that HTRA1 may also be implemented via the TGF β signaling pathway. The pleiotropy of TGF β suggests that it provides a complex role in tumor progression [15]. In one case, TGF β signaling pathways are not realized in cancers of the liver, pancreas, stomach and colorectal cancer [16]. Otherwise, high concentrations of signaling proteins are associated with a poor prognosis for patients [17]. In an in vitro experiment, Oka et al. HTRA1 has been shown to bind to a wide range of TGF β family proteins, including Bmp4, Gdf5, TGF β s and activin, which inhibit epithelial-mesenchymal transformation in mouse C2C12 cell lines [18].

Lehner et al. evaluated the effect of HtrA1 mRNA expression on cancer outcomes using molecular and in vitro methods to measure mRNA and promoter hypermethylation. In fact, promoter hypermethylation has an inhibitory effect on HTRA1 expression in breast tumors. Decreased regulation of HTRA1 was found in more than 50% of breast cancer samples and was associated with higher-grade tumors. Patients with higher levels of HTRA1 had a better prognosis, so HTRA1 can be considered a prognostic factor [19].

In addition, new therapeutic methods can be used to stimulate the re-expression of HTRA1, although the basis for reducing the regulation of HTRA1 in cancer cells can be difficult. Increased estrogen pathway stimulation may reduce HTRA1 expression, as described in a Syrian hamster nephrocarcinogenesis model after prolonged estrogenization [20].

Treatment of patients with breast cancer remains a topical issue today as an individual chemotherapy algorithm is selected for each patient. In this regard, the cooperation of serine proteases and certain chemotherapeutic drugs is of interest.

Folgueira et al. identified HTRA1 as one of only 3 genes (HTRA1, MTSS1,

CLPTM1) that could distinguish tumors that respond to doxorubicin from tumors that are not sensitive to its action. This property of HTRA1 greatly facilitates the selection of drugs for patients [21]. The suppressor mechanism of doxorubicin is realized by inhibiting the enzyme topoisomerase and DNA synthesis, as well as with the participation of reactive oxygen species, which are formed during redox reactions [22, 23].

Decreased HTRA1 regulation has been shown to increase the risk of tumor metastasis, whereas HTRA1 expression inhibits the growth and matrix invasion of metastatic cells. A feature of metastatic breast cancer is the activation of epithelial-mesenchymal transformation, which promotes growth and invasion [24].

Conclusions: A comparative analysis of foreign publications in scientometric databases, we found that serine protease, which is a product of HTRA1 expression, is involved in inhibiting the epithelial transition to mesenchymal and metastatic cells in breast cancer. We also found a strong relationship between the level of HTRA1 expression and the aggressiveness of the nosology, which indicates the prognostic value of the protease. Further studies should focus on the regulation of HTRA1 expression in breast cancer to be able to re-stimulate expression to inhibit tumor growth.

LIST OF REFERENCES

1. Braden A. M., Stankowski R. V., et al. Breast cancer biomarkers: risk assessment, diagnosis, prognosis, prediction of treatment efficacy and toxicity, and recurrence // *M Curr Pharm Des.* – 2014. – Vol. 20, Is. 30. – P. 4879-4898. doi: 10.2174/1381612819666131125145517.
2. Gonzalez-Angulo A. M., Morales-Vasquez F., et al. Overview of resistance to systemic therapy in patients with breast cancer // *Adv Exp Med Biol.* – 2007. – Vol. 608. – P. 1-22. doi: 10.1007/978-0-387-74039-3_1.
3. DeLuca A., DeFalco M., et al. Distribution of the serine protease HtrA1 in normal human tissues // *J Histochem Cytochem.* – 2003. – Vol. 51, Is. 10. – P. 1279-1284. doi: 10.1177/002215540305101004.

4. Baldi A., DeLuca A., et al. The HTRA1 serine protease is down-regulated during human melanoma progression and represses growth of metastatic melanoma cells // *Oncogene*. – 2002. – Vol. 21, Is. 43. – P. 6684-6688. doi: 10.1038/sj.onc.1205911.
5. Wang W., Zhao M., et al. Characterization of a novel HDAC/RXR/HtrA1 signaling axis as a novel target to overcome cisplatin resistance in human non-small cell lung cancer // *Mol Cancer*. – 2020. – Vol. 19, Is. 1. – P.134. doi: 10.1186/s12943-020-01256-9.
6. Fasano A., Formichi P., et. al. HTRA1 expression profile and activity on TGF- β signaling in HTRA1 mutation carriers // *J Cell Physiol*. – 2020. – Vol. 235, Is. 10. – P. 7120-7127. doi: 10.1002/jcp.29609.
7. Clark D. A., Coker R. Transforming growth factor-beta (TGF-beta). *Int J Biochem Cell Biol*. – 1998. – Vol. 30, Is. 3. – P. 293-298. doi: 10.1016/s1357-2725(97)00128-3.
8. Turk B. Targeting proteases: successes, failures and future prospects // *Nat Rev Drug Discov*. – 2006. – Vol. 5, Is. 9. – P. 785-99. doi: 10.1038/nrd2092.
9. Radisky D. C., Bissell M. J. Matrix metalloproteinase-induced genomic instability // *Curr Opin Genet Dev*. – 2006. – Vol. 16, Is. 1. – P. 45-50. doi: 10.1016/j.gde.2005.12.011.
10. Overall C. M., López-Otín C. Strategies for MMP inhibition in cancer: innovations for the post-trial era // *Nat Rev Cancer*. – 2002. – Vol. 2, Is. 9. – P. 657-672. doi: 10.1038/nrc884.
11. López-Otín C., Matrisian L. M. Emerging roles of proteases in tumour suppression // *Nat Rev Cancer*. – 2007. – Vol. 7, Is. 10. – P. 800-808. doi: 10.1038/nrc2228.
12. Ganz P. A., Goodwin P. J. Breast Cancer Survivorship: Where Are We Today? // *Adv Exp Med Biol*. – 2015. – Vol. 862. – P. 1-8. doi: 10.1007/978-3-319-16366-6_1.
13. Wang N., Eckert K. A., et al. Down-regulation of HTRA1 activates the epithelial-mesenchymal transition and ATM DNA damage response pathways //

PLoS One. – 2012. – Vol. 7, Is. 6. – P. 1-18. doi: 10.1371/journal.pone.0039446.

14. Lehner A., Magdolen V., et al. Down regulation of serine protease HTRA1 is associated with poor survival in breast cancer // PLoS One. – 2013. – Vol. 8, Is. 4. – P. 1-10. doi: 10.1371/journal.pone.0060359.

15. Liu Y. Epithelial to mesenchymal transition in renal fibrogenesis: pathologic significance, molecular mechanism, and therapeutic intervention // J Am Soc Nephrol. – 2004. – Vol. 15, Is. 1. – P. 1-12. doi: 10.1097/01.asn.0000106015.29070.e7.

16. Biswas S., Criswell T. L., et al. Inhibition of transforming growth factor-beta signaling in human cancer: targeting a tumor suppressor network as a therapeutic strategy // J Clin Cancer Res. – 2006. – Vol. 12, Is. 14. – P. 4142-4146. doi: 10.1158/1078-0432.CCR-06-0952.

17. Ivanović V., Demajo M., et al. Elevated plasma TGF-beta1 levels correlate with decreased survival of metastatic breast cancer patients // Clin Chim Acta. – 2006. – Vol. 371, Is. 1-2. – P. 191-193. doi: 10.1016/j.cca.2006.02.027.

18. Oka C., Tsujimoto R., et al. HTRA1 serine protease inhibits signaling mediated by Tgf beta family proteins // Development. – 2004. – Vol. 131, Is. 5. – P. 1041-1053. doi: 10.1242/dev.00999.

19. Zurawa-Janicka D., Kobiela J., et al. Changes in expression of serine proteases HTRA1 and HtrA2 during estrogen-induced oxidative stress and nephrocarcinogenesis in male Syrian hamster // Acta Biochim Pol. – 2008. – Vol. 55, Is. 1. – P. 9-19.

20. Chien J., Staub J., et al. A candidate tumor suppressor HTRA1 is downregulated in ovarian cancer // Oncogene. – 2004. – Vol. 23, Is. 8. – P. 1636-1644. doi: 10.1038/sj.onc.

21. Folgueira M. A., Carraro D. M., et al. Gene expression profile associated with response to doxorubicin-based therapy in breast cancer // Clin Cancer Res. – 2005. – Vol. 11, Is. 20. – P. 7434-7443. doi: 10.1158/1078-0432.CCR-04-0548.

22. Kalyanaraman B., Joseph J., et al. Doxorubicin-induced apoptosis: implications in cardiotoxicity // Mol Cell Biochem. – 2002. – Vol. 234-235, Is. 1-2. –

P. 119-124.

23. Kotamraju S., Kalivendi S. V., et al. Oxidant-induced iron signaling in Doxorubicin-mediated apoptosis // *Methods Enzymol.* – 2004. – Vol. 378. – P. 362-382. doi: 10.1016/S0076-6879(04)78026-X.

24. Baldi A., DeLuca A., et al. The HTRA1 serine protease is down-regulated during human melanoma progression and represses growth of metastatic melanoma cells // *Oncogene.* – 2002. – Vol. 21, Is. 43. – P. 6684-6688. doi: 10.1038/sj.onc.1205911.

INFLUENCE OF HTRA HELICOBACTER PYLORI FOR THE DEVELOPMENT OF CHRONIC GASTRITIS AND GASTRIC CANCER

Liudkevych Halyna Petrivna,

head of the PCR laboratory

Sukhan Daryna Serhiyvna,

Assistant professor of

pathological anatomy department, PhD

Stoika Yaroslav Vasylovych,

Orlenko Valeriia Serhiivna,

Students of the Vinnytsia National Pirogov

Memorial Medical University

Haidukov Nikita Valeriiovych,

Medical Intern

«Center of Mother and Child»

Vinnytsia, Ukraine

Abstract: HtrA is a family of serine proteases that plays a role in many processes in the human body. Over the last two decades, numerous studies have shown that the HtrA protein is also found in prokaryotes, in particular *Helicobacter pylori*, which is a significant etiologic factor in chronic gastritis and gastric cancer. HtrA *H. Pylori* is a factor in the virulence of this microorganism. This protein provides by resistance of the microbe to environmental factors because, in the absence of protein, HP (*Helicobacter pylori*) becomes sensitive to changes in pH and exposure to antibiotics. The proteolytic activity of HtrA HP provides transmigration of the microorganism into the gastric mucosa, by cleavage of the E-cadherin molecule and rupture of intercellular connections.

Materials and methods: full versions of articles from the last 15 years with high citation rates were selected and analyzed. The search used scientometric databases: PubMed, Google Scholar, GeneCards, and cross-references.

Aim: This review aims to systematize data on the role of HtrA for the microorganism *Helicobacter pylori*, which will further consider HtrA as a potential therapeutic target for the treatment of gastric diseases.

Keywords: HtrA1, HtrA, *Helicobacter pylori*, gastritis, gastric cancer

Results and discussions:

HtrA is a series of genes that encode proteins of the same name that belong to the serine protease family. Among the genes of the HtrA series are: HtrA1, HtrA2, HtrA3 and HtrA4. HtrA1 is involved in many physiological and pathological processes, such as apoptosis, proliferation, oncogenesis, embryogenesis, etc. [1]. The localization of the HtrA1 gene is 10q26.13, and the size is 53,355 bases [2].

HtrA1 is a protein that requires high temperatures, has proven serine protease activity, and can regulate transforming growth factor-beta [3]. This protein consists of four main domains: the trypsin-like domain of serine protease and the PDZ (post-synaptic density protein) domain at the C-terminal end, the IGFBP (insulin-like growth factor binding protein) domain, and the Kazal-type domain at N-terminal end [4-6].

HtrA1 is involved in protein quality control, recognizes aberrant proteins, and breaks them down into small fragments, thus preventing the synthesis of incorrect proteins in the body [7].

However, HtrA1 is also involved in many pathological processes, a significant place among which is occupied by HP-associated gastric diseases. Recent studies by Silja Wessler et al. showed that a similar protein from the family of serine proteases is found in bacteria, which is closely related to the mechanism of infectious diseases [8]. HtrA proteins in prokaryotes are contained in the periplasm, which can bind to the membrane and be released into the environment [9]. Among microorganisms, *Helicobacter pylori* is a common human pathogen and a class I carcinogen, which is the etiological factor of several gastric diseases ranging from gastritis to gastric cancer. Suneesh Kumar Pachathundikandi et al. found in bacterial isolates of this microbe HtrA protein [10].

Urszula Zarzecka et al. proved that the *H. pylori* HtrA protein is a homolog of the human serine protease family, as it has 2 domains that are also found in the structure of the human HtrA1 protein [11].

Given the statistics according to which HP is the cause of chronic gastritis and subsequent gastric cancer in almost 80% of cases, an important issue in modern medicine is the effective overcoming of this pathogen. Eradication of *H. pylori* is an important preventive task, but antibiotic resistance and aggressiveness of the bacterium are now quite high [12]. Benjamin Hoy, Tim Geppert et al. computer simulations have shown that the HtrA protein is essential for HP because it protects it from environmental factors [13].

Steffen Backert et al. believed that the HtrA protein family is important for stress regulation and protein quality control in prokaryotes. This control is provided by ATP-dependent chaperone proteins, which form complexes with improperly formed proteins and prevent their aggregation. The extracellular fraction of chaperones actually provide proper coagulation of proteins and resistance to environmental factors. At the same time, the inactivation of these proteins led to a significant reduction in the virulence of the HP strain [14]. These results have been confirmed by several other studies. Urszula Zarzecka, Aileen Harrer et al. demonstrated that *H. pylori* HtrA, in addition to protease, also exhibits chaperone activity, as well as inhibits lysozyme activity, and is stable under conditions of pH changes, osmotic, thermal stress, and the presence of metronidazole. At the same time, in the absence of the HtrA gene, the microorganism becomes more sensitive [15-17].

It has been proven that the HtrA family provides a direct effect of *H. pylori* on the gastric mucosa, which leads to the development of gastritis and gastric cancer [18]. Thus, HtrA affects the protein molecule E-cadherin, which is secreted in the stomach and prevents the development of diseases of the gastrointestinal tract. The role of serine protease is also determined by chaperone activity and the ability to control apoptosis [19]. E-cadherin is a protein that, due to its expression on neighboring cells and its homophilic association, provides intercellular adhesion and maintains the integrity of the gastric mucosa [20]. In addition to its role in cellular interaction, E-cadherin and the cadherin-catenin complex are involved in the regulation of various signal pathways. Violation of this regulation leads to complete

dysfunction of the signaling pathways, which affects the polarity of cells, their proliferation, and apoptosis in the development of stomach cancer [21].

Thomas P Schmidt et al. showed that the proteolytic activity of HtrA is a key point in the development of gastric diseases. Once in the human body, *H. pylori* have been shown to secrete a chaperone protein that cleaves E-cadherin ectodomains on epithelial cells and breaks intercellular connections, and transmits *H. pylori* to the stomach wall [22, 23]. HP adhesion to gastric epithelial cells correlates with increased mucin synthesis, leading to *H. pylori* colonization of the gastric mucosa. It was also found that the microbe can penetrate the gastric glands and form islands of the colonial population of bacteria. Barrier destruction and a compensatory increase in cell proliferation may further contribute to the invasion and metastasis of breast cancer by increasing heparanase expression [24]. *H. pylori*, which begins to act in the stomach wall through complex mechanisms of interaction between its pathogenic factors and environmental factors, causes the development of chronic HP-associated gastritis, and the problem of eradication of etiological factors, further leads to the transformation of inflammation into carcinogenesis [25, 26].

Conclusions:

It is clear that HtrA is an important factor in the virulence of HP because it ensures its stability and penetration into the stomach wall. The results of this review will further consider the HtrA protein of the microorganism as a target to facilitate the treatment of chronic gastritis and gastric cancer associated with *Helicobacter pylori*.

LIST OF REFERENCES

1. Yao Y, Li N. Effect of HtrA1 Polymorphism on Sensitivity to Chemotherapy in Patients with Colon Cancer. // Med Sci Monit. – 2020. – Vol. 26. – P. e921933. doi:10.12659/MSM.921933
2. <https://www.genecards.org/cgi-bin/carddisp.pl?gene=HTRA1>
3. Canfield AE, Hadfield KD, Rock CF, Wylie EC, Wilkinson FL. HtrA1: a novel regulator of physiological and pathological matrix mineralization? // Biochem

Soc Trans. – 2007. – Vol. 35, Is. 4. – P. 669-71. doi: 10.1042/BST0350669.

4. Cheng H, Zhu H, Cao M, Lu C, Bao S, Pan Y. HtrA1 suppresses the growth of pancreatic cancer cells by modulating Notch-1 expression. // *Braz J Med Biol Res.* – 2018. – Vol. 52, Is. 1. – P. e7718. doi:10.1590/1414-431X20187718

5. Israeli M, Elia U, Rotem S, et al. Distinct Contribution of the HtrA Protease and PDZ Domains to Its Function in Stress Resilience and Virulence of *Bacillus anthracis*. // *Front Microbiol.* – 2019. – Vol.10, Is. 255. - doi:10.3389/fmicb.2019.00255

6. Li Y, Yuan J, Rothzerg E, Wu X, Xu H, Zhu S, Xu J. Molecular structure and the role of high-temperature requirement protein 1 in skeletal disorders and cancers. // *Cell Prolif.* – 2020. – Vol. 53, Is. 2. – P. e12746. doi: 10.1111/cpr.12746.

7. Truebestein L, Tennstaedt A, Mönig T, Krojer T, Canellas F, Kaiser M, Clausen T, Ehrmann M. Substrate-induced remodeling of the active site regulates human HTRA1 activity. // *Nat Struct Mol Biol.* – 2011. – Vol. 18, Is. 3. – P. 386-8. doi: 10.1038/nsmb.2013.

8. Wessler S, Schneider G, Backert S. Bacterial serine protease HtrA as a promising new target for antimicrobial therapy? // *Cell Commun Signal.* – 2017. – Vol. 15, Is. 1. – P. 4. doi: 10.1186/s12964-017-0162-5

9. Skorko-Glonek J, Zurawa-Janicka D, Koper T, Jarzab M, Figaj D, Glaza P, Lipinska B. HtrA protease family as therapeutic targets. // *Curr Pharm Des.* – 2013. – Vol. 19, Is. 6. – P. 977-1009. doi: 10.2174/1381612811319060003.

10. Pachathundikandi SK, Tegtmeyer N, Backert S. Signal transduction of *Helicobacter pylori* during interaction with host cell protein receptors of epithelial and immune cells. // *Gut Microbes.* – 2013. – Vol. 4, Is. 6. – P. 454-74. doi: 10.4161/gmic.27001.

11. Zarzecka U, Matkowska D, Backert S, Skorko-Glonek J. Importance of two PDZ domains for the proteolytic and chaperone activities of *Helicobacter pylori* serine protease HtrA. // *Cell Microbiol.* – 2021. – Vol. 23, Is. 4. – P. e13299. doi: 10.1111/cmi.13299.

12. Sukri A, Hanafiah A, Mohamad Zin N, Kosai NR. Epidemiology and role

of *Helicobacter pylori* virulence factors in gastric cancer carcinogenesis. // *APMIS*. 2020. – Vol. 128, Is. 2. – P. 150-161. doi: 10.1111/apm.13034.

13. Hoy B, Geppert T, Boehm M, Reisen F, Plattner P, Gadermaier G, Sewald N et al. Distinct roles of secreted HtrA proteases from gram-negative pathogens in cleaving the junctional protein and tumor suppressor E-cadherin. // *J Biol Chem*. – 2012. – Vol. 287, Is. 13. – P. 10115-10120. doi: 10.1074/jbc.C111.333419

14. Backert S, Bernegger S, Skórko-Glonek J, Wessler S. Extracellular HtrA serine proteases: An emerging new strategy in bacterial pathogenesis. // *Cell Microbiol*. – 2018. – Vol. 20, Is. 6. – P. e12845. doi: 10.1111/cmi.12845.

15. Zarzecka U, Harrer A, Zawilak-Pawlik A, Skorko-Glonek J, Backert S. Chaperone activity of serine protease HtrA of *Helicobacter pylori* as a crucial survival factor under stress conditions. // *Cell Commun Signal*. – 2019. – Vol. 17, Is. 1. – P. 161. doi: 10.1186/s12964-019-0481-9.

16. Skórko-Glonek J, Figaj D, Zarzecka U, Przepiora T, Renke J, Lipinska B. The Extracellular Bacterial HtrA Proteins as Potential Therapeutic Targets and Vaccine Candidates. // *Curr Med Chem*. – 2017. – Vol. 24, Is. 20. – P. 2174-2204. doi: 10.2174/0929867323666161223145825.

17. Hoy B, Löwer M, Weydig C, Carra G, Tegtmeyer N, Geppert T, Schröder P et al. *Helicobacter pylori* HtrA is a new secreted virulence factor that cleaves E-cadherin to disrupt intercellular adhesion. // *EMBO Rep*. – 2010. – Vol. 11, Is. 10. – P. 798-804. doi: 10.1038/embor.2010.114.

18. Löwer M, Weydig C, Metzler D, Reuter A, Starzinski-Powitz A, Wessler S, Schneider G. Prediction of extracellular proteases of the human pathogen *Helicobacter pylori* reveals proteolytic activity of the Hp1018/19 protein HtrA. // *PLoS One*. – 2008. – Vol. 3, Is. 10. – P. e3510. doi: 10.1371/journal.pone.0003510.

19. Tegtmeyer N, Moodley Y, Yamaoka Y, Pernitzsch SR, Schmidt V, Traverso FR, Schmidt TP et al. Characterisation of worldwide *Helicobacter pylori* strains reveals genetic conservation and essentiality of serine protease HtrA. // *Mol Microbiol*. – 2016. – Vol. 99, Is. 5. – P. 925-44. doi: 10.1111/mmi.13276

20. Coopman P, Djiane A. Adherens Junction and E-Cadherin complex

regulation by epithelial polarity. // *Cell Mol Life Sci.* – 2016. – Vol. 73, Is. 18. – P. 3535-53. doi: 10.1007/s00018-016-2260-8.

21. Liu X, Chu KM. E-cadherin and gastric cancer: cause, consequence, and applications. // *Biomed Res Int.* – 2014. – Vol. 2014. – P. 637308. doi: 10.1155/2014/637308.

22. Schmidt TP, Perna AM, Fugmann T, Böhm M, Jan Hiss, Haller S, Götz C et al. Identification of E-cadherin signature motifs functioning as cleavage sites for *Helicobacter pylori* HtrA. // *Sci Rep.* – 2016. – Vol. 6. – P. 23264. doi: 10.1038/srep23264.

23. Perna AM, Reisen F, Schmidt TP, Geppert T, Pillong M, Weisel M, Hoy B et al. Inhibiting *Helicobacter pylori* HtrA protease by addressing a computationally predicted allosteric ligand binding site. // *Chem Sci.* – 2014. – Vol. 5. – P. 3583-3590. doi: 10.1039/C4SC01443J.

24. Chmiela M, Kupcinskas J. Review: Pathogenesis of *Helicobacter pylori* infection. // *Helicobacter.* – 2019. – Vol. 24, Is. 1. – P. e12638. doi: 10.1111/hel.12638.

25. Wang F, Meng W, Wang B, Qiao L. *Helicobacter pylori*-induced gastric inflammation and gastric cancer. // *Cancer Lett.* – 2014. – Vol. 345, Is. 2. – P. 196-202. doi: 10.1016/j.canlet.2013.08.016.

26. Wroblewski LE, Peek RM Jr. *Helicobacter pylori* in gastric carcinogenesis: mechanisms. // *Gastroenterol Clin North Am.* – 2013. – Vol. 42, Is. 2. – P. 285-98. doi: 10.1016/j.gtc.2013.01.006.

PATHOPHYSIOLOGY OF THE LOWER LIMBS CRITICAL ISCHEMIA IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS

Nechytailo Olena Yuriivna

PhD, Associate Professor

Department of anesthesiology and resuscitation

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Introduction Diabetes and smoking are the strongest risk factors for PAD (Peripheral Arterial Disease). Other well-known risk factors are advanced age, hypertension, and hyper-lipidemia (1).

In people with diabetes, the risk of PAD is increased by age, duration of diabetes, and presence of peripheral neuropathy. It is important to note that diabetes is most strongly associated with femoro-popliteal and tibial (below the knee) PAD, whereas other risk factors (e.g., smoking and hypertension) are associated with more proximal disease in the aorto-ilio-femoral vessels (2).

Diabetic lower limb ischemia often leads to limb necrosis and increases the risk of infection which is difficult to treat in most patients. It may require amputation and may even become life-threatening in some untreated cases.

Introductions. The worldwide prevalence of diabetes has continued to increase dramatically. The number of people with type 2 diabetes is increasing in every country with 80% of people with diabetes mellitus living in low- and middle-income countries. The poor control of hyperglycemia leads to multiple, primarily vascular, complications that affect small vessels (microvascular), large vessels (macrovascular), or both. Diabetic lower limb ischemia often leads to limb necrosis and increases the risk of infection which is difficult to treat in most patients. It may require amputation and may even become life-threatening in some untreated cases. It has been conservatively reported that, worldwide, a major amputation takes place every 30 seconds with over 2500 limbs lost per day. At least 60% of all nontraumatic lower extremity amputations are related to complications of diabetes.

Objective. The aim of the present study was to analyze the pathogenetic mechanisms of the formation of the lower limbs critical ischemia in subjects with diabetic foot syndrome (DFS) type 2 diabetes.

Materials and methods. In total 87 patients with type 2 diabetes and DFS in age 43-82 years were investigated. The patients were subdivided in 2 groups - first group with DFS without lower limbs critical ischemia (47 patients) and the second group consisted of 40 patients with lower limbs critical ischemia. Clinical and paraclinical investigations were done. Infrared thermometry of low limbs and sublingual biomicroscopy were done with digital devices. In study we used simple clinical screening methodic for diabetic neuropathy which included four tests: tactile and pain sensation, vibration perception, presence and level of Achilles reflex. Patients were treated with either oral hypoglycemic agents or insulin.

Results of the research and their discussion. The leading pathophysiological mechanism in all patients with DFS were microcirculation disorders, with a decrease in the number of functioning capillaries, and a slowdown in blood flow. The degree of these disorders corresponded to the asymmetry of the skin temperature of the extremities. The presence of microaneurysms and ampullary vasodilators was established according the results of sublingual biomicroscopy. In the first group in 87.5% and 68.7%, in the second group - in 94.2% and 88.2%. In keeping with the total level of these disorders in patients of the second group there was a significant difference with the first group with a high probability ($p < 0,01$). The most changes in the microcirculatory tract were observed in the precapillary vessels, which had a regulatory function of the blood flow. In particular, the spasm and some changes in the caliber of arterioles led to a violation of effective blood flow in the capillaries, which were accompanied by stasis and the exclusion of capillaries from functioning.

The second most frequent disorder was neuropathy, with the earliest symptom in the form of decreased vibration sensitivity. Approximately 75% of all study subjects had sensory neuropathy. The majority of such patients noted mild to moderate discomfort associated with the neuropathy. (Fig.1)

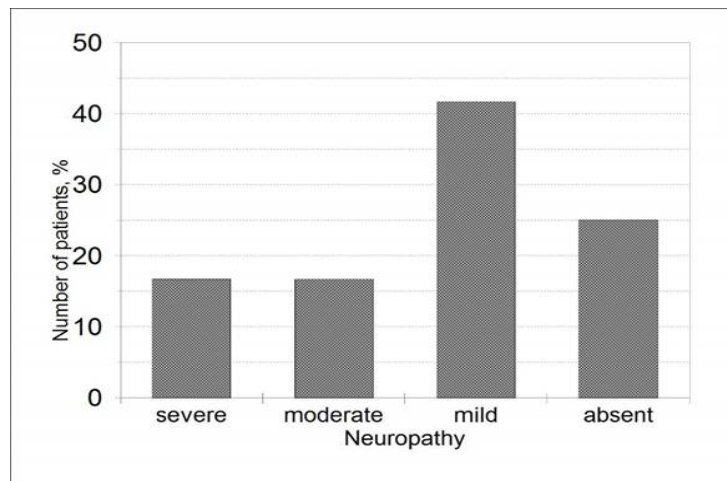

Fig.1. Frequency of sensory neuropathy forms in diabetic patients

Diabetic subjects with neuropathy were older and had longer duration of diabetes. The degree of neuropathy in our study correlated with age ($r=0.44$, $p<0.05$), duration of disease ($r=0.45$, $p<0.05$), level of diastolic blood pressure ($r=-0.28$, $p<0.05$) and local skin temperature ($r=-0.35$, $p<0.05$).

Osteoarthropathies developed in a smaller number of patients and correlated with the duration of diabetes. Reduced bone density in the lower limbs has been observed in these patients.

Conclusions. Thus, in patients lower limbs critical ischemia, all three pathophysiological mechanisms are present, with the prevalence of persistent microcirculation disorders. The diabetic sensory neuropathy is one of causative factors in critical lower limbs ischemia and development of DFS. The pathogenesis of DFS in general is complex and includes impaired glycemic control, microcirculation deterioration and sensory neuropathy. The simple clinical screening method which included four tests: tactile and pain sensation, vibration perception, presence and level of Achilles reflex is effective for diagnostic diabetic sensory neuropathy.

FEATURES OF PUBERTY IN GIRLS WITH OVERWEIGHT AND OBESITY

Tsodikova Ol'ha Anatoliyivna,

Doctor of Medical Science, Profesor

Lisova Maria Arshavirivna,

Doctor of Medical Science, Professor

Sarkisian Maryna Alexandrovna

Assistant

Kharkiv International Medical University,

Kharkiv, Ukraine

Introductions. The formation of female sexual function is a complex genetically determined process, the result of which is the achievement of biological and reproductive maturity [3, 4]. Sexual development is closely related to indicators of physical development, with the ratio of height and body weight, which are assessed by BMI. The optimal values of BMI for adolescent girls, which are determined by the percentile method, are in the range of 15-85 percentiles [1]. Inharmonious physical development due to overweight, obesity or its deficiency, negatively affects the formation of reproductive function [2]. However, the relationship between the parameters of physical development with the process of formation of female sexual function in certain age periods, in particular in adolescence, is insufficiently studied.

Aim. To study the features of the dynamics of puberty in adolescent girls with overweight and obesity.

Materials and methods. 84 school-age girls (8-15 years old) were examined, who were selected into the monitoring groups according to the results of the body mass index (BMI) according to WHO standards (SDS-standard deviation score): 1st group - overweight and obesity (O/O) - 42 girls, 2nd group - with normal body weight (NBW) - 42 girls. The level of sexual development was assessed by W.A. Marshal, J.M. Tanner. A one-sided Student-Fisher test was used to assess the reliability of the difference in mean values. The difference was considered significant

at $p < 0.05$.

Results and discussion. It is known that the average rates of menarche in the population of Ukrainian adolescent girls are in the range of 12-14 years, but these figures may vary (9-15 years). The appearance of menarche outside these limits is a good reason to examine the girl at a gynecologist. Our observation revealed a tendency to earlier menstruation (8-10 years) in adolescents of the 1st group. The mean age of menarche in girls with O/O was 11.6 ± 1.0 years (compared with NBW - 12.2 ± 1.2 years, $p < 0.05$).

Peculiarity of puberty of girls with O/O was a characteristic tendency to outstrip in terms of secondary sexual characteristics (SSC) in 35.7%: pubic hair, development of mammary glands, hair in the axillary region (in the group with NBW - 9.5%).

In girls with O/O, cases of violation of the sequence of stages of puberty (inverted puberty) in the form of isolated puberty (4.8%), which is considered a marker of hyperandrogenism, as well as a predictor of metabolic disorders and insulin resistance (IR). Significantly more often in girls with O/O ($55.2 \pm 9.2\%$) compared with NBW ($20.8 \pm 8.3\%$), menstrual disorders (MD) were registered: dysmenorrhea and oligomenorrhea ($p < 0, 05$). Juvenile bleeding (31.0%) and amenorrhea (24.1%) were found to be common in the O/O group. It is known that overweight in adolescence correlates with subsequent menstrual disorders in reproductive age such as amenorrhea and oligomenorrhea, combined with obesity and hirsutism, which justifies the need for medical supervision of this category of adolescents.

Conclusions.

1. The study found that the growth rate and timing of secondary sexual characteristics of girls depend on the body mass index: for girls with overweight and obesity is characterized by ahead of these terms. Also among girls of this group there were cases of violation of the sequence of stages of puberty in the form of isolated pubarche, which is a marker of hyperandrogenism, a predictor of metabolic disorders and insulin resistance.

2. In order to increase the effectiveness of scheduled medical examinations of

girls aged 8-15 years, it is recommended to calculate BMI; with BMI values of 85-97 percentiles and more, it is advisable to assess the level of sexual development in adolescents and consult a pediatric gynecologist in a timely manner.

LITERATURE:

1. Krylova O.B. Somatometric indicators of adolescent girls with different body weights / O. B. Krylova // Problems of uninterrupted medical education of science. - 2015. - No. 2. - S. 79-83. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psmno_2015_2_20.

2. Peculiarities of physical development and puberty of adolescent girls depending on body mass index / Tsodikova OA, Krylova OB, Rozhnov OO, Garbar KB // Bulletin of Vinnytsia National Medical University. - 2017. - № 1, Ч.2 (Т.21). - P. 227-230. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvnmu_2017_21_1 (2) __8

3. Tsodikova OA, Krylova OB Peculiarities of physical development and psychoemotional state in adolescent girls depending on body weight / OA Tsodikova, OB Krylova // Problems of continuous medical education and science. - 2016. - № 3. - P. 39-44. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psmno_2016_3_9.

4. Tsodikova, O., Bryntsova, S., & Garbar, K. (2021). Clinical and hormonal features of adolescent girls depending on body weight and period. InterConf, (53). removed from <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/12028>

SOME ASPECTS OF THE ETIOLOGY OF HEAD AND NECK LYMPHADENOPATHIES

Yevstihnieiev Ihor Volodymyrovych

c.m.s., assistant
Dnipro state
medical university

Introductions. Clinical examination of patients for the purpose of early diagnosis of lymphadenopathy (LAP) of the head and neck at the outpatient stage includes all available methods in accordance with the examination algorithm. The protocol for managing patients with LAP and methodological recommendations make it possible to optimize the work of a family doctor with this category of patients under conditions of significant workload and limited time at the reception. Relevance is determined by the possibility of the presence of diseases related to the competence of various specialists, including an infectious disease specialist, dentist, otolaryngologist, oncologist, hematologist. The timeliness of the consultation of a specialized specialist largely depends on the family doctor, which affects the life expectancy of patients.

Aim. Consider approaches to the clinical examination of patients with head and neck LAP at the outpatient stage of care.

Materials and methods. Journal articles, guidelines, curation protocols, materials of webinars and conferences were studied.

Results and discussion. In clinically oriented classifications, LAP is divided into generalized (two or more non-contiguous areas) and localized (regional). Generalized LAP often accompanies benign processes: infectious diseases, pathology of the immune system, storage diseases, etc. Generalized LAP can be determined in hematological malignancies and be accompanied by general symptoms. Localized LAP is classified into malignant and benign. Metastasis to lymphatic tumors often occurs from epithelial tumors of the head and neck. Suspicion of a metastatic lesion, first of all, should arise on palpation of an enlarged dense lymph node in the neck.

Lymphomas are classified as malignant localized LAPs. The density of the lymph node is less than with a metastatic lesion. The conditions with localized benign LAP include: 1) acute and chronic inflammatory diseases of the oropharynx and nasopharynx (tonsillitis, adenoiditis, etc.); 2) acute and chronic odontogenic inflammatory diseases (periodontitis, periostitis, osteomyelitis of the jaw, etc.); 3) ulcers, erosions, aphthae of the oral cavity; 4) boils, erysipelas of the skin of the face and neck.

Infectious diseases that are accompanied by LAP of the head and neck include: HIV infection, infectious mononucleosis, herpes infection, tuberculosis, etc. In patients under 40 years of age, LAP is more often caused by infectious causes, among malignant diseases, lymphomas predominate. In 88-90% of patients with malignant epithelial diseases of the head and neck, the detection of an enlarged, painless, dense lymph node is a late symptom; in 10-12% of patients, the detection of a neck lymph node with metastasis is defined as an early symptom in the absence of any clinical symptoms from the affected organ. At the same time, in cancer of the nasopharynx, metastases to the lymph node of the neck as the primary symptom of LAP are found in almost half of the patients.

In hemoblastoses, LAP is more often generalized (often cervical, axillary and inguinal lymph nodes are enlarged) with pronounced general symptoms (fever, severe weakness, weight loss, etc.). With lymphoma, the general symptoms are less pronounced, the lymph node is densely elastic with limited mobility; at later stages, several lymph nodes can become soldered to each other and to surrounding tissues, forming a conglomerate.

After collecting complaints and studying the anamnesis, it is necessary to examine the oral cavity and nose, the skin of the face, scalp, conjunctiva of the eyes. The patient may need to consult an otolaryngologist.

In regional LAP, an odontogenic infection involving the submandibular lymph nodes must be ruled out. In the absence of an odontogenic infection, when there is no pulpitis, periodontitis, the presence of a herpetic infection can be established. Characteristic rashes on the mucous membrane of the lips are determined. In case of

an odontogenic infection of the upper jaw, the following should be remembered. Lymph outflow from the tissues located anterior to the 8th tooth occurs in the pterygopalatine fossa. Therefore, the odontogenic inflammatory process of this localization, as a rule, does not lead to a pronounced LAP of the submandibular region.

When examining the pharynx on the tonsils, raids or purulent plugs can be found, swallowing is often painful. Angina and other infectious diseases are excluded. The outflow of lymph from the palatine tonsils goes to the upper cervical lymph nodes (along the internal jugular vein). These lymph nodes are located behind the imaginary line connecting the mastoid process with the hyoid bone. Submandibular lymph nodes with a dislocation anterior to this line have no relation to lymph drainage from the palatine tonsils. Therefore, with angina, the lymph nodes in the upper third along the internal jugular vein are painful and enlarged on palpation, which is a manifestation of lymphadenitis.

When the skin of the face is affected, the outflow of lymph to the regional lymph nodes is taken into account. For example, with a boil on the border with the scalp, drainage occurs in the parotid lymph nodes. With a typical course of lymphadenitis, the patient complains of the presence of a primary lesion, followed by the appearance of enlarged, moderately painful lymph nodes. In the anamnesis, attention is paid to the rapid enlargement of the lymph nodes. Regional LAP corresponds to drainage from the location of the pathological process. Palpated moderately painful lymph nodes, not soldered to the surrounding tissues, densely elastic consistency.

When adenophlegmon occurs, purulent fusion of the capsule of the lymph node occurs with infiltration of the surrounding tissues. Characterized by the presence of dense edema of the tissue that surrounds the lymph node and hyperemia of the skin. There is a fever, changes in the clinical analysis of blood as manifestations of a systemic inflammatory reaction.

Conclusions. 1. Drawing a conditional line from the mastoid process to the hyoid bone is important for distinguishing the submandibular lymph nodes from the

upper cervical (along the upper third of the internal jugular vein).

2. Lymph nodes along the upper third of the internal jugular vein are not related to the drainage of lymph from near the dental tissues of the lower jaw, oral mucosa, and facial skin.

3. In the lymph nodes along the upper third of the internal jugular vein, lymph drainage occurs mainly from deeper organs, for example, the pharynx, which must be taken into account when conducting differential diagnosis.

НАШ ОПЫТ ЛЕЧЕНИЯ БОЛЬНЫХ С АНКИЛОЗИРОВАННЫМ ТАЗОБЕДРЕННЫМ СУСТАВОМ

Азизов А. М.

Республиканский специализированный научно-практический
медицинский центр травматологии и ортопедии

Асилова С. У.

Ташкентская медицинская академия

На сегодняшний день существуют несколько методов оперативного вмешательства при анкилозированном бедренном суставе: паллиативные (декомпрессивные, денервирующие, реваскуляризирующие), стабилизирующие (артродез) и мобилизирующие (биологическая артропластика, эндопротезирование).

Изучение отдаленных результатов рядом авторов показало, что инвалидность после паллиативных вмешательств увеличивалась с 23 до 63 %, после артродезирования – с 20 до 75 %, при использовании различного рода интерпозитов между анкилозированными суставными поверхностями – до 67 %, и это стало причиной отказа большинства ортопедов от этих операций в пользу тотального эндопротезирования (ТЭ).

Цель исследования: изучить эффективность хирургического лечения методом тотального эндопротезирования у больных с анкилозированным тазобедренным суставом (АН ТБС).

Материал и методы исследования. Под нашим наблюдением находилось 213 больных с АН ТБС, получавших лечение с 2010 по 2021г. в отделении взрослой ортопедии РСНПМЦТО. Возраст большинства пациентов (67%) колебался от 35 до 65 лет.

Количество мужчин было 137, женщин – 76. Из них: 13 участников исследования страдали постостеомиелитическим, 39 – посттравматическим анкилозом ТБС и 161 - болезнью Бехтерева. Всем больным произведено ТЭ ТБС. Больных подразделили на две группы в основной группе 113 больных, в

контрольной группе 100 больных.

С особой тщательностью проводились клинико-инструментальные методы исследования: общий анализ крови, в том числе тромбоциты, биохимический анализ крови (белковый обмен, АЛТ, АСТ, билирубин, СРБ, который также свидетельствует о неспецифическом воспалительном процессе), МРТ, обзорная рентгенография таза, рентген-денситометрия, УЗ-доплерография. Хирургическое вмешательство производилось строго в периоде ремиссии заболевания.

ТЭ ТБС без цемента произвели у 83 больных основной группы и 66 – контрольной, а с цементом соответственно у 30 и у 34 пациентов.

Оценка функционального состояния пациентов производилась по 7 – бальной системе по R Judet , при этом принимались во внимание три параметра: боль, объем движений и ходьба. Результат интерпретировался как «хороший» – 12-10, «удовлетворительный» – 9 – 7,6, «неудовлетворительный» ниже 7,6 баллов.

В послеоперационном периоде функциональное состояние участников показали следующий результат: «хороший»- у 88.4%, «удовлетворительный» - у 10% и «неудовлетворительный» - у 4,6% пациентов.

Таким образом, в результате наших исследований можно сделать следующие выводы:

1.Тотальное эндопротезирование тазобедренного сустава у больных с анкилозированным тазобедренным суставом независимо от возраста является эффективным методом оперативного лечения, устраняющим болевой синдром и улучшающим качество жизни больного.

2. При лечении больных с анкилозированным тазобедренным суставом применение бесцементных эндопротезов дает возможность широкого внедрения эндопротезирования тазобедренного сустава.

3. У больных с анкилозированным тазобедренным суставом при выраженном остеопорозе, протрузионном коксите и при дефектах стенок вертлужной впадины применение костного цемента является оправданным

методом при тотальном эндопротезировании тазобедренного сустава.

4. Показанием к операции явились сумма 7,6 и ниже баллов, после операции среднее значение в основной группе стало 10,1 баллов, в контрольной группе составило 8,9 баллов. Эти показатели указывают об эффективности тотального эндопротезирования тазобедренного сустава.

ПАТОГЕНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРИТЕРІЇВ ВИЗНАЧЕННЯ ДАВНОСТІ ЗАПОДІЯННЯ МЕХАНІЧНИХ УШКОДЖЕНЬ

Антонов Андрій Геннадійович

к. мед. н., доцент, учбовий доцент каф.
патологічної анатомії,
судової медицини та гістології
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Клименко Микола Олексійович

д. мед. н., професор каф.
медичної біології та фізики, мікробіології,
гістології, фізіології та патофізіології
Медичний інститут ЧНУ імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Татарко Сергій Вікторович

д. мед. н., професор, зав. каф.
фізіології та патологічної фізіології
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Сургай Наталя Миколаївна

к. мед. н., доцент, зав. каф.
патологічної анатомії,
судової медицини та гістології
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Введення. Визначення термінів давності утворення ушкоджень фактично є визначенням окремого етапу патогенезу запалення, який спостерігається на момент проведення експертизи і строки розвитку якого добре відомі з літератури[1]. Врахування етапів патогенезу запалення, як типового патологічного процесу, у зоні ушкодження тканини дозволяє точніше визначити давність заподіяння механічних ушкоджень[2].

Мета роботи. Метою роботи є розгорнутий аналіз літератури, що

присвячена існуючим методам визначення зажиттевості та давності заподіяння механічних ушкоджень.

Матеріали та методи. Авторами була проаналізована література, яка присвячена існуючим методам визначення зажиттевості та давності заподіяння механічних ушкоджень[2,5,6].

Результати і обговорення. Встановлено, що усі існуючі методи мають дуже велику розбіжність в оцінюванні давності заподіяння ушкоджень. Використання однакових методів дослідження у різних дослідників призводить до отримання результатів, які можуть відрізнятися. Це може призводити до недостатньо обґрунтованих або до помилкових висновків про давність заподіяння механічних ушкоджень. Автори пояснюють це тим, що на ушкодження організм реагує розвитком типового патологічного процесу – запалення[3].

Висновки. Судово-медичні методи, що існують для визначення давності утворення ушкоджень, спрямовані на отримання експертної оцінки окремих проявів патогенезу запалення морфологічними, біохімічними та імунологічними методами[5]. Індивідуальна реактивність організму, яка визначає особливості перебігу будь-якого типового патологічного процесу[6], буде визначати індивідуальні терміни розвитку тих чи інших морфологічних, біохімічних та імунологічних змін у ділянці ушкодження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Новоселов ВП, Савченко СВ, Грицингер ВА, Саковчук ОА, Надеев АП. Воспаление как основа установления давности образования повреждений. Вестник судебной медицины. 2014;2(3):25-9.
2. Мішалов ВД, Петрошак ОЮ, Завальнюк ОХ, Юхимець ІО. Визначення прижиттевості, давності і послідовності утворення ушкоджень. Київ; 2012. 23 с.
3. Богомоллов ДВ, Богомоллова ИН, Завалишина ЛЭ, Ковалев АВ, Кульбицкий БН, Федулова МВ. Перспективы использования методов

иммуногистохимии для установления прижизненности и давности механических повреждений в судебно–медицинской практике. Судебно-медицинская экспертиза. 2014;57(5):35-9.

4. Хоменко ІП, Лурін ІА, Усенко ОЮ, Клименко МО, Якімова ТП, Михайлузов РМ, та ін. Вогнепальні поранення м'яких тканин (досвід антитерористичної операції / операції об'єднаних сил). Харків: Колегіум; 2020. 399 с.

5. Saukko P, Knight B. Knight's Forensic Pathology. 4th ed. New York: CRC Press; 2016. 680 p.

6. Dettmeyer RB, Verhoff MA, Schütz HF. Forensic Medicine. Fundamentals and Perspectives. Berlin: Springer; 2014. 1271 p.

ОПТИМІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ КАРДІОРЕСПІРАТОРНОЇ СИСТЕМИ МЕТОДАМИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ, ХВОРИХ НА ДИТЯЧИЙ ЦЕРЕБРАЛЬНИЙ ПАРАЛІЧ

Атаманчук Катерина Віталіївна,
бакалавр

Колач Ольга Володимирівна,
магістрант

Барладин Ольга Романівна,
к.мед.н., доцент

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Зростання частоти народження дітей з порушеннями розвитку різних сфер – рухової, інтелектуальної, психічної є важливою соціальною проблемою, яка набуває особливого значення під час демографічних змін [1]. За даними ВООЗ, кожна десята людина на земній кулі є інвалідом. Протягом останніх років спостерігається тенденція до збільшення числа дітей з інвалідністю.

Згідно даних Міністерства охорони здоров'я України, перше місце серед дітей з особливими потребами займають хворі з ураженням нервової системи (47,9%), а серед нозологічних форм переважає дитячий церебральний параліч.

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) - група непрогресуючих неврологічних розладів, які виникли в результаті недорозвитку чи ушкодження мозку в ранньому онтогенезі.

У клінічній картині даного захворювання переважають порушення опорно-рухового апарату. Їх дефект, в першу чергу, визначається патологією м'язового тону, здатністю утримувати статичну та динамічну стійкість у різних положеннях, виконувати довільні рухи, необхідні для самообслуговування та активної діяльності [2]. На думку багатьох учених ці

зміни супроводжуються порушенням дихання, а також патологією серцево-судинної та дихальної системи [3].

Фізична реабілітація дітей з ДЦП в умовах навчально-реабілітаційного центру посідає важливе місце. Вона покращує фізичний стан, сприяє ефективній корекції функціональної недостатності опорно-рухового апарату, забезпечує тренування серцево-судинної і дихальної систем, що призводить до кращої активності дитини у навчальній діяльності та адаптації у суспільстві [4]. Для цього в реабілітації використовують спеціальні рухові режими, корекційні фізичні вправи та пристрої [5].

Гармонійному розвитку рухових якостей та удосконаленню фізичного статусу, підвищенню емоційного стану сприяє рухова активність, яка відповідає можливостям організму дітей.

Літературні дані свідчать про те, що систематичних досліджень щодо оптимізації функціональної діяльності кардіореспіраторної системи дітей, хворих на дитячий церебральний параліч, дуже мало.

Беручи до уваги усе вище сказане, стає очевидною актуальність проведення даного дослідження.

Мета дослідження: обґрунтування, розробка та впровадження комплексної програми фізичної реабілітації для оптимізації функціональних можливостей кардіореспіраторної системи дітей молодшого шкільного віку, хворих на дитячий церебральний параліч.

Матеріали і методи. Дослідження проводилися на базі закладу освіти І-ІІІ ступенів «Тернопільський обласний навчально-реабілітаційний центр». Проведено детальне обстеження за участі невропатолога, ортопеда, педіатра 22 дітей молодшого шкільного віку (7-11 років), хворих на дитячий церебральний параліч.

Експериментальну групу склали 10 дітей, хворих на ДЦП, для яких, крім занять за стандартною методикою обласного навчально-реабілітаційного центру, використовували заняття у вертикалізаторі «Параподіум» та реабілітаційній кабіні для підвісної терапії, як методу кінезотерапії. Контрольну

групу склали 12 дітей, які займалися за класичною програмою реабілітації, що використовується в обласному навчально-реабілітаційному центрі (лікувальна фізкультура, механотерапія, теплові процедури у вигляді парафіно-озокеритових аплікацій на спастичні м'язи нижніх і верхніх кінцівок, класичний, сегментарний, рефлекторний масаж з диференційованим використанням прийомів, які враховують тонус м'язів).

В дихальній гімнастиці використовували статичні і динамічні дихальні вправи з елементами звукової гімнастики.

Заняття проводилися в залі лікувальної фізкультури 5 разів на тиждень у першій половині дня протягом 6 місяців.

Матеріал і методи дослідження: аналіз наукової і науково-методичної літератури, медико-біологічні методи та лікарсько-педагогічні спостереження, антропометричні дослідження, інструментальні методи дослідження, оцінка рухових функцій, проведення функціональних проб для оцінки стану дихальної системи, методи математичної статистики.

Результати і обговорення. Відповідно до даних аналізу спеціальної науково-методичної літератури та власних досліджень, була розроблена комплексна програма корекції функціональних можливостей кардіореспіраторної системи дітей, хворих на дитячий церебральний параліч, яка враховувала форму захворювання, ступінь тяжкості рухових порушень, особливості фізичного розвитку, вторинні відхилення.

Програма включала в себе сполучення методів ЛФК, масажу, занять у вертикалізаторі «Параподіум» та реабілітаційній кабіні для підвісної терапії. У ході дослідження нами було зроблено акцент на вправи, що стимулюють дихальну функцію, і таким чином нормалізують роботу кардіореспіраторної системи.

Для оцінки стану пацієнтів та ефективності програми реабілітації проводили початкове та кінцеве реабілітаційне обстеження згідно розробленої нами картки обстеження.

Данні антропометричних досліджень підтвердили відставання дітей

експериментальної групи від однолітків контрольної групи за показниками зросту на 1,74%, за масою тіла - на 1,13 %, окружності грудної клітки (ОГК) (в межах 1,50 %), але статистично достовірних відмінностей між ними не було ($P>0,05$).

Результати дослідження серцево-судинної системи дітей експериментальної і контрольної груп свідчили про малу тренованість та економічність роботи серця: збільшення показників ЧСС спокою на 2,08%, САТ на 2,25% , ДАТ на 2,05% та зменшення ПТ на 2,14 % порівняно зі своїми однолітками ($P>0,05$).

Встановлено, що адаптаційний потенціал в експериментальній групі знаходився на рівні напруженого механізму адаптації, в цьому ж діапазоні були показники контрольної групи ($P>0,05$).

Показник хвилинного об'єму кровотоку (ХОК) в експериментальній групі становив $4,91 \pm 0,21 \text{ мл} \cdot \text{хв}^{-1}$, що на 5,71% є більшим, ніж в контрольній групі і свідчив про тенденцію до достовірності. Серцевий індекс (СІ) як в експериментальній, так і в контрольній групах відповідав гіперкінетичному типу реакції серцево-судинної системи на навантаження.

Аналізуючи показники частоти дихальних рухів, можна відмітити, що в дітей експериментальної групи вони були вищі на 9,67 % в порівнянні з показниками контрольної групи дітей ($P<0,05$).

Аналіз показників функціонального стану дихальної системи засвідчив, що в дітей експериментальної групи частота дихальних рухів на 9,67% більша, а ЖЄЛ на 9,07% менша в порівнянні з показниками контрольної групи дітей ($P<0,05$). При цьому показники бронхіальної прохідності (БП) менші, ніж в контрольній групі на 8,31% ($P>0,05$).

Показники функціональних проб Штанге і Генчі у всіх пацієнтів були знижені й складали лише 26% від норми. Екскурсія грудної клітки була дуже низькою в експериментальній і контрольній групі і становила відповідно $2,74 \pm 0,62 \text{ см}$ і $2,35 \pm 0,48 \text{ см}$ ($P>0,05$).

Отже, за морфо-функціональними характеристиками не існує достовірної

різниці між дітьми молодшого шкільного віку, хворими на ДЦП, експериментальної та контрольної групи, вибірка однорідна, що підтверджується даними антропометричних показників, функціонуванням серцево-судинної та дихальної систем.

Після проведеного курсу реабілітації по запропонованій нами програмі для визначення її ефективності були проведені необхідні виміри і визначені середні показники діяльності серцево-судинної і дихальної системи для обох груп.

У дітей експериментальної групи після реабілітації показники ЧСС (спокою) зменшилися на 9,61%, САТ підвищився на 4,39%, ДАТ знизився на 5,27%, а ПТ – відповідно на 14,9%.

Встановлено, що адаптаційний потенціал після реабілітації в експериментальній групі знаходиться на задовільному рівні, в цьому ж діапазоні були показники контрольної групи, але наближені до напруженого механізму адаптації ($P > 0,05$).

Показник СВ після реабілітації в експериментальній групі збільшився на 10,98%, ХОК - на 11,37%. У дітей контрольної групи даний показник показав позитивну динаміку, зрісши на 7,89% ($P > 0,05$).

СІ в експериментальній групі збільшився на 11,51%, а в контрольній групі – на 7,88%, що відповідає гіперкінетичному типу реакції серцево-судинної системи на навантаження в обох групах.

Отже, використання фізичних вправ сприяло активізації адаптаційних механізмів серцево-судинної системи, збільшило витривалість організму дітей експериментальної групи до фізичних навантажень.

У дітей, хворих на ДЦП, експериментальної групи ЖЄЛ збільшилася в середньому на 15,26%, а в контрольній групі – 11,61%. Середні показники бронхіальної прохідності в експериментальній групі після реабілітації були більшими, ніж до реабілітації на 7,18%, а в контрольній групі - тільки на 3,11% ($P > 0,05$).

Показники проби Штанге після реабілітації в експериментальній групі

достовірно збільшилися на 8,56%, а в контрольній – на 5,25%.

Показники проби Генче - в експериментальній групі достовірно збільшилися на 7,84%, а в контрольній – на 4,89% і мали тільки тенденцію до достовірності

Екскурсія грудної клітки була дуже низькою в експериментальній і контрольній групі і після реабілітації становила відповідно $3,42 \pm 0,54$ см і $2,86 \pm 0,35$ см ($P < 0,05$).

Також нашими спостереженнями було встановлено, що після 6 місячного курсу лікування за програмою фізичної реабілітації у 43,8% дітей, хворих на ДЦП, експериментальної групи зменшилася спастичність м'язів у кінцівках, що уражені паралічем, у 53,6% хворих - збільшився об'єм рухів у суглобах, у 29,7% хворих - поліпшилася координація рухів. Поліпшення моторної активності і моторних можливостей позитивно вплинуло на функціональний стан серцево – судинної і дихальної системи.

Висновки. Вдосконалення існуючих комплексних програм фізичної реабілітації з використанням занять в параподіумі і реабілітаційній кабіні для підвісної терапії є ефективним, допомагає розширити можливості відновлення функціональних можливостей кардіореспіраторної системи, порушеної рухової функції у дітей, хворих на дитячий церебральний параліч, і тим самим буде сприяти їх інтеграції в соціум.

ЛИТЕРАТУРА

1. Корнеев Н. М. Детская инвалидность в Украине [Электронный ресурс] / Н.М. Корнеев, С.Р. Толмачева, Т.В. Пересыпкина, Т.П. Сидоренко // З турботою про дитину, 2012. – № 5. – С. 3–6
2. Лунь Г.П. Стан серцево-судинної системи у хворих на ДЦП до і після інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації //Український вісник психоневрології. –1999. - Том 7. - вип.2 (20). - С. 31-32.
3. Нагорна О. Діти з особливими освітніми потребами. Дитячий церебральний параліч [Текст] / Ольга Нагорна // «Початкова Освіта», - 2012, -

4. Абрамова Т.Ф. Фізична реабілітація дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарата. / Абрамова Т.Ф., Гончарова Г.А., Гросс Н.А.// Дитячий церебральний параліч. М.: Радянський спорт, 2000. - с. 131-135.

5. Луковська О. Л. Програма фізичної реабілітації дітей молодшого шкільного віку з ДЦП / О. Луковська, С. Афанасьєв, К. Бондаренко // Спортивний вісник Придніпров'я: 2008. - № 3/4 – Дніпропетровськ, 2008. – С. 252-254.

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНИХ ТА ПРОМЕНЕВИХ ПРОЯВІВ У ПАЦІЄНТІВ З МІОФАСЦІАЛЬНИМ БОЛЬОВИМ СИНДРОМОМ ТА СИМПТОМОМ

Вовк Вікторія Вікторівна,

к.мед.н., асистент кафедри ортопедичної стоматології

Кулик Анастасія Анатоліївна,

студент стоматологічного факультету

НМУ імені О. О. Богомольця

Вовк Віктор Тимофійович

асистент кафедри сестринської справи

Житомирського медичного інституту

Введення. Сконево-нижньощелепний суглоб є найскладнішим серед всіх суглобів з огляду біомеханіки та анатомо-фізіологічної структури. Гострий або хронічний больовий компонент при дисфункції сконево-нижньощелепного суглобу (дСНЩС) є найпоширенішим типом неодонтогенного орофасціального болю з включенням суміжних та взаємопоєднаних структур. Коморбідні больові та безбольові стани поширені серед розладів СНЩС(1). Етіологія дСНЩС за даними Ferreira LA, Grossmann E пов'язана з наявністю факторів ризику, такими як травма, парафункціональні звички, постуральний стан, оклюзійна мікротравма, системна схильність, порушення сну, і зовнішні та внутрішні психосоціальні фактори (2). Висновок про те, що психологічні зміни впливають на розвиток дСНЩС було підтверджено дослідженням «Orofacial Pain: Prospective Evaluation and Risk Assessment (OPPERA-)», яке показало, що початок дСНЩС був тісно пов'язаний з соматичними симптомами, в той час як сприйнятий стрес та його негативні наслідки також були пов'язані з загостренням та посиленням симптомів дСНЩС(4).

Патофізіологія дисфункціональних станів в суглобі нижньої щелепи є наслідком поєднаних багатфакторних зовнішніх та внутрішніх причин. Переважання артрогенних чи міофасціальних компонентів комплексу клінічних проявів є частиною діагностичних критеріїв в комплексному підході до

діагностики (3). Різноманіття додаткових променевих методів дослідження надають можливості прицільно поєднати клінічну симптоматику з рентгенологічними проявами патології, скласти план лікування в залежності від індивідуальних особливостей проявів.

Ціль роботи. Провести порівняльну характеристику клінічних та променевих проявів у пацієнтів з міофасціальним больовим синдромом та симптомом.

Матеріали та методи. Для проведення порівняльної характеристики клінічних та променевих проявів міофасціального больового синдрому та симптому були використані дані об'єктивного огляду та результати додаткових методів дослідження. При об'єктивному огляді звертали увагу та оцінювали ширину відкривання ротової порожнини, наявність клацання, крепітації, хрускоту в ділянці СНЩС, тонус жувальних та м'язів шийного відділу хребта за допомогою показника візуальної аналогової шкали, положення голівок нижньої щелепи за допомогою конусної томографії СНЩС.

Результати та їх обговорення. Загальна вибірка пацієнтів-23. На основі даних об'єктивного методу обстеження та після визначення середніх показників візуальної аналогової шкали(ВАШ) болю вибірку було поділено на підгрупи.

До 1 підгрупи входять пацієнти (19 осіб-82,6%)з характерним вираженням болем в жувальних м'язах та наявними більше трьох тригерних точок в m.masseter, m.temporalis, ВАШ 6.88 відкривання рота різке обмежене в середньому до 2 см. При цьому пацієнти відмічали значне напруження та біль в задній підпотиличній ділянці шийного відділу хребта. При оцінці динаміки рухів та визначення шумів в СНЩС не реєструвалось клацання, крепітація, хрускіт.

До 2 підгрупи належать пацієнти (4 особи-17,4%) ВАШ 6.25 з менш інтенсивним болем в обстежуваних жувальних, м'язах шийного відділу хребта. З анамнезу відомо, що 3 пацієнтів були психосоціально не адаптовані та кожний контакт з соціумом призводив до відчуття напруження зі сторони

щелепи та шиї. Відкривання рота в середньому 2,6 см. При оцінці рухів відмічалась незначно виражена крепітація, котра зі слів пацієнтів, одразу зникала після психологічної стабільності або після лікування у вертебролога.

При додатковому променевому дослідженні КТ СНЩС у пацієнтів 1 підгрупи визначалось дистальне положення голівок нижньої щелепи з звуженням задньої суглобової щілини, що відповідає проекції судинно-нервового комплексу. Отже, пацієнти 1 підгрупи мають поєднаний патологічний симптомокомплекс: підвищення тонуусу жувальних м'язів, м'язів шийного відділу хребта, ретропозиція голівок нижньої щелепи. Це може вказувати на комбінацію патологій зі сторони шийного відділу хребта та зубощелепного апарату. Міофасціальний больовий компонент є симптомом дисфункціональних станів в ділянці голівок нижньої щелепи.

При променевому дослідженні пацієнтів 2 підгрупи не реєструвалось зміщення голівок нижньої щелепи в корональній, аксіальній, сагітальній проекціях. Отже, 2 група – пацієнти з міофасціальним синдромом з переважанням етіологічних психосоціальних факторів та постуральних механізмів.

Висновки. Отже, за даними нашого дослідження, у пацієнтів знайдена певна кореляційна взаємодія між клінічними симптомами та результатами променевих методів дослідження. В клінічній характеристиці міофасціального больового симптому та синдрому переважає в стадії загострення біль та напруга не тільки в жувальних але і в м'язах шийного відділу хребта. При цьому, обмеженість відкривання ротової порожнини найчастіше поєднується з ретропозицією голівок нижньої щелепи. Таким чином, це надає можливість прогнозування та вибору тактики лікування, мультидисциплінарного підходу до надання допомоги пацієнтам з дисфункцією скронево-нижньощелепного суглобу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Kapos, F. P., Exposto, F. G., Oyarzo, J. F., & Durham, J. (2020). Temporomandibular disorders: a review of current concepts in aetiology, diagnosis and management. *Oral Surgery*, 13(4), 321-334.
2. Ferreira, L. A., Grossmann, E., Januzzi, E., Paula, M. V. Q. D., & Carvalho, A. C. P. (2016). Diagnosis of temporomandibular joint disorders: indication of imaging exams ☆. *Brazilian journal of otorhinolaryngology*, 82, 341-352.
3. Michelotti, A., Alstergren, P., Goulet, J. P., Lobbezoo, F., Ohrbach, R., Peck, C. & List, T. (2016). Next steps in development of the diagnostic criteria for temporomandibular disorders (DC/TMD): Recommendations from the International RDC/TMD Consortium Network workshop. *Journal of oral rehabilitation*, 43(6), 453-467.
4. Fillingim, R. B., Ohrbach, R., Greenspan, J. D., Knott, C., Diatchenko, L., Dubner, R., ... & Maixner, W. (2013). Psychological factors associated with development of TMD: the OPPERA prospective cohort study. *The Journal of Pain*, 14(12), T75-T90.

ІНФІКУВАННЯ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ У ХОДІ ЛІКУВАННЯ В ВІДДІЛЕННЯХ ДИТЯЧОЇ ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІЇ

Жужгіна Єлизавета Сергіївна

здобувачка вищої освіти медичного факультету
Дніпропетровського державного медичного університету

Науковий керівник:

Данченко Євген Анатолійович

викладач кафедри
медицини катастроф та військової медицини
Дніпропетровського державного медичного університету
м. Дніпро, Україна

Актуальність. Внаслідок сукупної дії численних факторів госпітального інфікування пацієнти відділення реанімації та інтенсивної терапії складають групу підвищеного ризику розвитку антибіотикорезистентних інфекційних ускладнень [1]. Головне вогнище інфікування хворих у критичних станах – дихальна система, особливо це актуально при проведенні респіраторної підтримки, внаслідок якої розвиваються вентилятор-асоційовані пневмонії (ВАП).

До факторів ризику розвитку ВАП, крім основного захворювання, методів штучної вентиляції легень (ШВЛ), належать і особливості ведення хворих у відділенні анестезіології та інтенсивної терапії (ВАІТ), що сприяють виникненню інфекційних ускладнень: тривала інтубація трахеї або перебування трахеостомічної канюлі, наявність назогастральних або назоінтестинальних зондів, методи санації трахеї.

Таким чином, актуальність проблеми інфікування у відділеннях реанімації та інтенсивної терапії пов'язана з високою інвазивністю маніпуляцій, що підвищують ризик зараження, а також антибіотикорезистентністю нозокоміальних інфекцій.

Метою даної роботи було визначення етіологічної структури інфікування дихальної системи при лікуванні у відділенні інтенсивної терапії.

Дослідження проводилося на базі відділення інтенсивної терапії дітей старшого віку та відділення інтенсивної терапії новонароджених у Дніпропетровській обласній дитячій клінічній лікарні (ДОДКЛ) м. Дніпро. Дослідженню підлягали діти від народження до 18 років, які були госпіталізовані у період із січня по листопад 2021 р. (за 11 місяців).

Методами підтвердження постреанімаційного інфікування дихальних шляхів були дані бактеріологічних посівів носа, зів, ендотрахеальної труби, трахеостомічної канюлі, а також клінічні та анамнестичні дані, які включали появу після лікування хрипів, жорсткого дихання, підвищення виділення харкотиння, зміну характеру харкотіння (у разі вентиляції), а також дані бронхоскопії, які були взяті з історій хвороб.

У таблиці 1 представлені показники щомісячного інфікування дихальних шляхів відносно кількості госпіталізацій. Загальний показник за 2021 рік становить 8,2% інфікування, що є високим показником, враховуючи вимоги до стерильності в відділеннях інтенсивної терапії.

Таблиця 1.

**Кількість інфікування дихальних шляхів за 2021 рік
в ВАІТ та ВАІТН ДОДКЛ**

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липня	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Усього
Випадки інфікування	1	2	1	5	0	2	2	1	0	3	3	20
Кількість госпіталізацій	18	23	12	16	24	17	32	25	22	25	31	245
Інфікування, %	5,6	8,7	8,3	31,3	0	11,8	6,3	4	0	12	9,7	8,2

У таблиці 2 представлена структура інфікування дихальних шляхів по збудникам та локалізації. Визначено, що у 8 пацієнтів з 245 були відсутні дані посівів, однак при аускультатії, бронхоскопії, за даними рентгенограми та клінічних проявів, а також присутності трахеостомічної канюлі більше 2

тижнів, можна зробити висновок про бактеріальне інфікування дихальних шляхів.

Таблиця 2.

**Кількість позитивних посівів збудників у різних локалізаціях
за 2021 рік у ВАІТ та ВАІТН ДОДКЛ**

	Зів	Ніс	Трахеостомі чна канюля	Ендотрахеальна трубка
<i>Klebsiella pneumoniae</i> (55,6%)	7	6	6	1
<i>Candida albicans</i> (13,9%)	3	0	1	1
<i>Pseudomonas aeruginosa</i> (8,3%)	1	0	2	0
<i>Acinetobacter baumannii</i> (13,9%)	2	1	2	0
<i>Staphylococcus aureus</i> (8,3%)	0	1	2	0

З 20 випадків інфікування лише у 1 пацієнта не проводилася штучна вентиляція легень. В результаті посіву зі слизової оболонки носа у нього був виявлений *Staphylococcus aureus*, але дані рентгенограми, клінічна картина показали відсутність запальних процесів.

Інші 19 випадків з 20 є вентилятор-асоційованими, з них тільки в одного хворого була ендотрахеальна трубка, решта 18 були з трахеостомічною канюлею, оскільки потребували тривалої підтримки ШВЛ (більше 2 тижнів). Згідно із західними протоколами догляду за хворими з трахеостоєю, її заміна повинна здійснюватися щотижня [2], тобто недотримання цієї рекомендації – це майже стовідсоткова гарантія розвитку вентилятор-асоційованої пневмонії.

Для порівняння додається таблиця позитивних посівів із дихальних шляхів пацієнтів віком від 18 років [3]. В обох таблицях збудниками є *Klebsiella pneumoniae*, *Candida albicans*, *Pseudomonas aeruginosa*, *Acinetobacter baumannii*, *Staphylococcus aureus* зі значним переважанням *Klebsiella pneumoniae*. У дорослому відділенні до перелічених вище збудників також приєднуються два види стрептокока.

Таблиця 3.

Кількість позитивних посівів збудників ВАІТ для дорослих [3]

	% від загальної кількості
<i>Klebsiella pneumoniae</i>	34,2
<i>Candida albicans</i>	12,0
<i>Pseudomonas aeruginosa</i>	15,0
<i>Acinetobacter baumannii</i>	5,0
<i>Staphylococcus aureus</i>	7,0
<i>Streptococcus pneumonia</i>	21,4
<i>Streptococcus epidermitidis</i>	5,4

Проблематика нозокоміальних інфекцій загалом, та інфекцій дихальних шляхів зокрема, у виборі антибактеріальної терапії (АБТ). При клінічній маніфестації та підтверджуючих даних додаткових методів дослідження необхідно негайно починати АБТ ще до результатів посівів на флору та чутливість до антибіотиків [4], проте стоїть питання про антибіотикорезистентність.

У відділеннях інтенсивної терапії через тяжкість хворих використовується комбіноване антибактеріальне лікування, а також лікування за допомогою антибіотиків широкого спектра дії, що призводить до стійкості до антибактеріальних препаратів [5], [6].

Препаратами вибору важких інфекцій, викликаних *Klebsiella pneumoniae*, є карбапенеми; *Pseudomonas aeruginosa* – цефалоспорини, карбапенеми, піперацилін/тазобактам з аміноглікозидом або фторхінолоном; *Acinetobacter baumannii* - високі дози карбапенемів [4].

Висновки.

1. Показник інфікування дихальних шляхів пацієнтів, яким проводили ШВЛ, становив 8,2% протягом року. Збудниками цих інфекцій була *Klebsiella pneumoniae*, *Candida albicans*, *Pseudomonas aeruginosa*, *Acinetobacter baumannii*, *Staphylococcus aureus* зі значним переважанням *Klebsiella pneumoniae* (55,6%).

2. ШВЛ не виконувалася у 5% випадків, 5% інтубовані ендотрахеальною трубкою, а інші 90% більше двох тижнів лежали з трахеостомічною канюлею, отже недотримання заміни трахеостомічної канюлі

щотижня – це майже стовідсоткова гарантія розвитку вентилятор-асоційованої пневмонії.

3. Проблематика інфекцій дихальних шляхів у реанімаційному відділенні в антибіотикорезистентності, що розвивається через комбіноване антибактеріальне лікування, а також лікування за допомогою антибіотиків широкого спектру дії. Проте антибіотикорезистентності неможливо уникнути, оскільки для зниження ризику летальності антибіотикотерапію необхідно призначати відразу за першої клінічної маніфестації бактеріальної інфекції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Нозокомиальная пневмония у взрослых: Российские национальные рекомендации / Под ред. акад. РАН Б.Р. Гельфанда; отв. ред. к.м.н., доцент Д.Н. Проценко, к.м.н., доцент Б.З. Белоцерковский. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ООО «Издательство «Медицинское информационное агентство», 2016. – 176 с.

2. Recommendations for Home-Based Ventilation Patients // Chest foundation URL: <https://foundation.chestnet.org/lung-health-a-z/covid-19-resources/>

3. Мурсякаева Р. Р. и др. Проблемы антибиотикорезистентности возбудителей пневмонии // Актуальные проблемы медико-биологических дисциплин. – 2019. – С. 176-181.

4. Рачина С. А. и др. Особенности этиологии и микробиологическая диагностика при нозокомиальной пневмонии у взрослых // Практическая пульмонология. – 2017. – №. 4. – С. 45-50.

5. Эсауленко Н.Б., Каменева О.А., Косякова К.Г., Зайцев А.А., Казаков С.П., Тутельян А.В., Акимкин В.Г. Нозокомиальные инфекции и микробиологический мониторинг в многопрофильных лечебных учреждениях. Медицинский алфавит. – 2018. – С. 14-19.

6. Бойко В. В., Иванова Ю. В., Головина О. А. Антибиотикорезистентность основных возбудителей интраабдоминальной инфекции (обзор литературы и собственные исследования) // Хірургія України. – 2016. – №. 4. – С. 108-116.

ОСОБЛИВОСТІ ХОСПІСНОЇ ДОПОМОГИ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Зоркіна Катерина Вікторівна
Субота Анастасія Володимирівна

Студентки 6 курсу

Науковий керівник:

Бобро Лілія Миколаївна

к.мед.н., доцент кафедри загальної
практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Анотація. Роботу присвячено аналізу стану хоспісної допомоги в деяких закордонних країнах, а саме в Польщі і Іспанії. Паліативна допомога намагається надати професійну, доказову та емпатичну відповідь на потреби невиліковних хворих та їхніх сімей. В Іспанії щорічно помирає 380000 людей і 50-60% з них закінчують життя термінальною стадією хвороби. Спостерігається стрімке зростання кількості програм і послуг паліативної допомоги, однак, покращення доступності паліативної допомоги для всіх пацієнтів все ще залишається однією з проблем охорони здоров'я. Серед критичних точок – недостатня та несвоєчасна допомога для онкохворих [1, с. 62]. Особливостями хоспісної допомоги в Польщі є розвиненість паліативно-хоспісної допомоги вдома [1, с. 96]. Таким чином, перевагою хоспісної допомоги в Україні, на відміну від Іспанії, є можливість охопити більший прошарок населення, особливо онкохворих, а недоліком є недостатня розвиненість хоспісної допомоги вдома у порівнянні з Польшею.

Ключові слова: паліативно-хоспісна допомога, Іспанія, Польща, Україна

Вступ. Хоспісна допомога – це важлива сторінка життя кожної людини з термінальної або невиліковною хворобою. Паліативна допомога в першу чергу

спрямована на полегшення страждання та максимальне покращення якості життя цих пацієнтів. Це передбачає, що фахівці та адміністрація закладів паліативної медицини беруть на себе завдання забезпечення всебічним доглядом, що враховує не лише фізичні, емоційні, соціальні та духовні аспекти, а й також те, що допомога надається в спеціальному місці. Це заклад з особливим акцентом на період вмирання і увагою до родичів у скорботі.

Пацієнти в запущеній і термінальній ситуації мають високу потребу та попит на догляд із залученням усіх рівнів допомоги в системі охорони здоров'я.

Паліативна допомога намагається надати професійну, доказову та емпатичну відповідь на потреби невиліковних хворих та хворих на пізніх стадіях та їхніх сімей.

Важливо також зазначити, що показником для використання паліативної допомоги також є великий тиск (емоційний, грошовий, нотаріальний, юридичний) на пацієнта з боку родичів, неможливість родичами самостійно організувати потрібний догляд або відсутність родичів в цілому. Система працює не лише для дорослих, а й для дітей будь-якого віку, що відповідають вище перерахованим критеріям, а також мають вроджені вади розвитку або наслідки пологових травм [1, с. 61].

Мета: виявити особливості хоспісної допомоги в Польщі і Іспанії за даними літературних джерел

Матеріал і методи: аналіз літератури, яка присвячена стану хоспісної допомоги в Польщі і Іспанії.

Результати та обговорення: за даними літературних джерел, в Іспанії щорічно помирає 380 000 людей і 50-60% з них закінчують життя термінальною стадією хвороби або загостренням хронічного захворювання. Однак ці великі показники не погіршують якість системи і наданих послуг для кожної людини в останній період її життя [3, с. 10].

В Іспанії спостерігається стрімке зростання кількості програм і послуг паліативної допомоги у відповідь на великий попит. Однак покращення доступності паліативної допомоги для всіх пацієнтів, все ще залишається

однією з проблем охорони здоров'я. Серед критичних точок – недостатня та несвоєчасна допомога для онкохворих. Стосовно дітей та неонкологічних хворих є недостатнє покриття в домашніх умовах, що можна назвати практично неіснуючим [4, с. 43].

Таким чином, аналіз літературних даних дозволяє виокремити основні положення іспанської системи:

- супровід пацієнта та родини відбувається відповідно до їхніх потреб;
- комплексний, доступний і справедливий догляд;
- безперервність догляду та координація рівнів допомоги;
- відкрите та чесне спілкування;
- етична рефлексія та участь пацієнта та родини у прийнятті рішення;
- міждисциплінарна командна робота;
- терапевтичні дії відбуваються на основі сучасної доказової бази;
- відсутність дискримінації за віком, статтю чи будь-якими іншими ознаками.

Паліативні втручання базуються на потребах пацієнта та родини, а не на подовженні критичного моменту життя.

Паліативна допомога включає в себе як послуги на рівні первинної медичної допомоги, так і на рівні спеціалізованої допомоги, комплексної оцінки стану, лікування, надання інформації та зв'язку із допоміжними структурами за потреби.

Догляд на дому загалом характеризується наданням допомоги хронічним, термінальним та знерухомленим пацієнтам. Організація часто залежить від місцевого Управління первинної медичної допомоги та його фінансування. Догляд за пацієнтами здійснюється через бригади первинної медичної допомоги та спеціальні групи підтримки, коли цього вимагає сама команда первинної допомоги. Домашня госпіталізація зазвичай займається курацією гострих процесів або проблем, що виникли через ранні виписки з терапевтичних чи хірургічних відділень за рахунок власних ресурсів

зазначеного медичного закладу. Фахівці лікарні відповідають за забезпечення бази допомоги. Програма домашнього догляду базується на основній передумові: “пацієнт, за яким доглядають вдома ніколи не повинен перебувати в ситуації, яка має нижчий рівень догляду в порівнянні з пацієнтом з подібним станом, який лікується в стаціонарі.

Команди підтримки вдома можуть забезпечити медичний догляд приблизно 200-300 новим пацієнтам / на рік з тривалістю втручань приблизно від 4 до 12 тижнів, і 20-40 хворим, які отримують паліативні послуги більше одного року.

Головними складовими структури паліативної медицини у лікарнях є:

- базовий рівень: 1 лікар, 1 медсестра + участь психолога та соціального працівника;
- повністю укомплектований: базовий + ще 2 спеціалісти на повній ставці;
- в інших областях також залучаються інші фахівці: фізіотерапевти, ерготерапевти, священики, провізори, дієтологи та інші;
- зв'язки та консультації від таких спеціалізованих послуг, як онкологія, лікування хвороб внутрішніх органів, геріатрія, сімейна медицина та інших плюс ще тих, що доповнюють паліативну медицину, як-от терапія болю;
- також рекомендується участь волонтерів у вигляді додаткового компонента команди паліативної допомоги, що забезпечить зв'язки із суспільством;
- залежно від свого місця розташування та можливостей КППМи можуть надавати консультації у стаціонарі, в амбулаторіях та в денних стаціонарах, телефоном, можуть сприяти іншим службам та можуть надавати безперервний медичний догляд різного рівня. Команди підтримки в стаціонарі можуть охопити 200-300 нових пацієнтів/рік.

Окремо важливо виділити паліативну службу і клініки допомоги скорботним - це такий ресурс, який спеціально спрямований на сприяння

скорботним родичам, особливо якщо ті страждають від затяжної реакції горя (від 10 до 20%). Це заклади або програми при закладах, що надають близьким померлих реабілітацію протягом тривалого терміну. У програму входить як індивідуальна допомога (робота з психологом), так і групові сеанси з людьми, що проходять через таку ж втрату. На групових сеансах учасники діляться досвідом, труднощами та успіхом у подоланні горя.

Вартість перебування у стаціонарі паліативної допомоги забезпечується державою та страховою медициною, але також існують приватні бригади лікарів, що працюють за контрактом за власні кошти замовників [4, с. 60].

Польська модель надання паліативної допомоги має дві гілки: стаціонарна, що найчастіше функціонує при онкологічних відділеннях великих лікарень, і так звана «домашня», створена у хворого вдома. Зрозуміло, що для більшості пацієнтів останній варіант є найбільш прийнятним, особливо при наявності всіх відповідних умов. Для більшості людей найбільш важливим є питання того, щоб їх вмирання та/чи смерть відбулися в оточенні сім'ї, друзів, у власному будинку, де вони почувають себе краще – і це є пріоритетом для хоспісної допомоги [5, с. 218].

Стаціонарний хоспіс призначений для тих, хто з різних причин не може перебувати в домашніх умовах, а також охоплює пацієнтів, які не мають рідних або якщо їхні родичі не можуть забезпечити їм належний догляд. Ця установа значно менша від госпіталю та значно більша за амбулаторію. Головна перевага перебування пацієнтів полягає у цілодобовому нагляді медичного персоналу – медсестер та лікарів. Окрім цього, в повсякденному піклуванні за хворими використовують доповнення до лікарських засобів (в тому числі сильних опіоїдних анальгетиків) і стандартні перев'язувальні матеріали та засоби догляду за пацієнтами, спеціальні функціональні ліжка з пневматичним регулюванням його положення і висоти, спеціальні матраци для запобігання пролежнів, насосні системи для інфузій, сечо- та калоприймачі, дихальна апаратура та інші залежно від можливостей та направленості цього хоспісного відділення приладдя.

На відміну від цього, хоспісна допомога вдома призначена для дорослих та дітей, яким сім'я може забезпечити належний догляд та може подбати про всеосяжне опікування помираючим членам сім'ї. Всі інші пацієнти, які не вимагають постійної і активної терапії, повинні бути під опікою «домашнього» хоспісу. Це умовно можна порівняти з відвідуванням та турботою сімейного лікаря, але з тією різницею, що таких пацієнтів найчастіше відвідує лікар-онколог або досвідчений фахівець з догляду за онкохворими та іншими невиліковними хворобами.

Важливу роль в якості надання довготривалої паліативно-хоспісної допомоги відводять розподілу обов'язків у команді фахівців, які опікуються тяжкохворими пацієнтами. Вибір джерела психологічної допомоги залежить від поглядів родини і хворого – це може бути фахівець-психолог чи духовник-капелан.

У Польщі щомісячна плата за перебування в закладі відповідає коштам, еквівалентним 70 % від доходу пацієнта (пенсія чи заробітна платня). Направлення пацієнта до такого центру вимагає запиту та направлення від лікаря, копії виписок із лікарні та інших медичних закладів, де обстежувався та проходив лікування пацієнт, медсестринського висновку з обсягу можливого догляду і згоди пацієнта. Також необхідні документи, що підтверджують суму доходу пацієнта (або юридичне погодження іншої особи, яка зобов'язується нести витрати за перебування пацієнта в закладі) і розділ пенсії чи відсотків заробітної плати за перебування в закладі на визначений період [6, с. 24].

Висновок: Таким чином, перевагою хоспісної допомоги в Україні, на відміну від Іспанії, є можливість охопити більший прошарок населення, особливо онкохворих, а недоліком є недостатня розвиненість хоспісної допомоги вдома у порівнянні з Польшею. Для України, яка стоїть ще тільки на початку шляху створення хоспісів та паліативної допомоги, багаторічний як позитивний, так і негативний досвід Польщі та Іспанії – є безцінним. Він потребує вивчення й осмислення. Тому практичні контакти з європейськими державами в цьому питанні є актуальними та потребують розуміння держави,

влади та суспільства, що «смерть, це те, що чекає кожного з нас»!

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Добровольская Е. П. Проблемы и перспективы развития паллиативной и хосписной помощи в Украине и других странах мира / Е. П. Добровольская, М. А. Федун // Соціальна політика щодо невиліковно хворих: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 15-16 203 березня 2012 р. – К. : Університет «Україна», 2012. – С. 60–63.
2. Bogusz H. Historia opieki paliatywnej w Wielkopolsce. Część I. Dwa nurty poznańskiej opieki paliatywnej / H. Bogusz, J. Łuczak // Medycyna Paliatywna. – 2012. – Tom 2. – P. 95–99.
3. Панграцці А. Паліативна допомога в Європі, волонтери та церква [Електронний ресурс] / Арнольдо Панграцці. – 2012. – Режим доступу: <http://www.sau.kiev.ua/docs/20130327/add.pdf>. 190. Cricelli C. Cure palliative domiciliary paradigma della complessita assistenziale / C. Cricelli // Quaderno di Monitor. – 2010. – n. 7. – P. 9–10
4. L'erogazione della cure palliative domiciliary / G. Scaccabarozzi, P. L. Aprile, P. Lovaglio [et al.] // Quaderno di Monitor. – 2010. – n. 7. – P. 42–63.
5. Buss T. Opieka paliatywna w Polsce – od idei do praktyki (również lekarza rodzinnego) / T. Buss, M. LichodziejewskaNiemiernko // Forum Medycyny Rodzinnej. – 2008. – Tom 2, Nr. 3. – P. 277–285.
6. Ciałkowska-Rysz A. Sytuacja i wyzwania opieki paliatywnej w Polsce / A. Ciałkowska-Rysz // Medycyna Paliatywna. – 2009. – Vol. 1. – P. 22–26.

ВИВЧЕННЯ ДИНАМІКИ ЕТІОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ УМОВНО-ПАТОГЕННОЇ МІКРОБІОТИ ПРИ РИНИТАХ

Коваленко Наталія Іллівна

к.б.н., доцент,

Вовк Олександра Олегівна

к.мед.н., доцент

Харківський національний медичний університет,

м. Харків, Україна

Новікова Ірина Володимирівна

завідуюча багатопрофільної клініко-діагностичної лабораторії

Комунальне некомерційне підприємство

Харківської обласної ради «Обласна клінічна лікарня»

м. Харків, Україна

Вступ. Слизова оболонка носа людини є першою точкою контакту з забрудненнями навколишнього середовища, що вдихаються. Подібно до того, як мікробіота кишечника може захищати слизову оболонку кишечника за допомогою імунної регуляції, мікробіота слизової оболонки носа, ймовірно, відіграє важливу роль в імунітет слизової оболонки.

Патогенез запальних захворювань носа пов'язаний з різними факторами, такими як анатомічна структура, спадковість та навколишнє середовище. Назальна мікробіота грає ключову роль координації функцій імунної системи. На виникнення та розвиток запалення носа істотно впливає дисфункція мікробіоти. [1].

Порожнина носа безпосередньо пов'язана із зовнішнім середовищем. При вдиханні носова порожнина може безпосередньо контактувати з різною мікробіотою, грибковими спорами та забруднюючими речовинами [2]. Мікробіота передньої частини носа здорових дорослих здебільшого складається з актинобактерій, фірмікутів та протеобактерій [3]. Дослідники досліджували передні відділи носа 236 здорових дорослих за допомогою мазків з носа і дійшли висновку, що *Staphylococcus*, *Propionibacterium*, *Corynebacterium* та *Moraxella* були найбільш поширеною мікробіотою в їх передніх відділах носа

[4].

Запальні механізми, що модулюються коменсальними та патогенними бактеріями, сприяють формуванню захворювання, крім спрощеного уявлення про те, що один мікробний патоген взаємодіє з господарем та викликає захворювання. Звичайно, хронічні запальні захворювання можуть бути результатом прямої бактеріальної інвазії на поверхні слизових оболонок, що призводить до порушення бар'єрної функції, скоординованого вродженої та адаптивної імунної відповіді та гострої запальної відповіді. Захворюваність і інформованість про носійство метицилін-резистентного *S. aureus* (MRSA) у передніх відділах носа останнім часом збільшилися і, як відомо, сприяють інфікуванню області хірургічного втручання та утворенню біоплівки, повільному загоєнню слизової оболонки після ендоскопічної хірургії пазух носа та призводить до ускладнень загального захворювання [5].

Мета дослідження: вивчення динаміки етіологічної структури та екологічних показників умовно-патогенної мікробіоти при гострих ринітах.

Матеріали і методи. У роботі використані результати бактеріологічних досліджень змивів з носа хворих на гострі риніти, проведених у 2010, 2015 і 2021 роках. Всього було обстежено 307 хворих. Бактеріологічне дослідження полягало у виділенні та ідентифікації чистої культури мікроорганізмів за морфологічними, культуральними та біохімічними властивостями згідно нормативних документів [6].

Екологічну характеристику мікробіоти здійснювали за індексом постійності [7], який розраховували для кожного виду мікроорганізмів як відсоток від загальної кількості досліджених штамів. Відповідно до отриманих значень індексу всі види поділили на постійні або домінантні (індекс $> 50\%$), рідкісні або додаткові ($25\% < \text{індекс} < 50\%$) і випадкові (індекс $< 25\%$).

Щільність мікробної популяції визначали за кількістю колонієутворюючих одиниць в 1 мл клінічного матеріалу, який виражали як Іг КУО/мл.

Результати та обговорення. Усього було виділено та ідентифіковано 124

штами у 2010 році, 89 штамів у 2015 році і 92 штами у 2021 році (табл. 1). За всі роки спостереження найчастіше виділялися грампозитивні бактерії, а саме 95,2% у 2010 р. і по 91 % у 2015 і 2021 рр. Найпоширенішими серед них були стафілококи *S. aureus* і *S. epidermidis*. За даними 2010 р. і 2021 р., найбільш поширеним був *S. aureus* (58,9 % і 41,3 % відповідно), частка *S. epidermidis* була 21,8 % і 39,1 % відповідно. У 2015 р. переважна більшість штамів були *S. epidermidis* (45,8 %) і *S. aureus* (37,0%). Різні види стрептококів були ідентифіковані у 9,6 % випадків у 2010 р., у 2,3 % у 2015 р. і у 1,1 % у 2021 р., причому *S. pyogenes* виділявся лише у 2020 р. Частка ентерококів з часом майже не змінилася (від 2,3 % у 2010 р. і 2015 р. до 3,3 % у 2021 р.). У кожному періоді спостереження виявлялися непатогенні коринебактерії, а саме у 3,2% випадків у 2010 р., у 5,6 і 5,5 % у 2015 р. і 2021 р. відповідно. Грамнегативні бактерії були представлені *E. coli*, *K. pneumoniae* і в одиничних випадках *S. freundii* і *P. mirabilis*. Їх частка становила 3,2 %, 7,6 % і 5,4 % у 2010 р., 2015 р. і 2021 р. відповідно. *K. pneumoniae* почала виділятися з 2015 р. Гриби роду *Candida* також з'явилися в клінічному матеріалі з 2015 р. і їх частка становила 2,3 % та 3,3 % у 2021 р. У переважній більшості мікроорганізми виділялися в монокультури, двокомпонентні асоціації були виявлені у 5-6 % хворих.

Таблиця 1

**Видовий склад на екологічна характеристика окремих представників
мікробіоти при ринітах**

Мікроорганізм	2010 рік		2015 рік		2021 рік	
	Кількість штамів	Індекс постійності %	Кількість штамів	Індекс постійності %	Кількість штамів	Індекс постійності, %
<i>S. aureus</i>	73	58,9	33	37,0	38	41,3
<i>S. epidermidis</i>	27	21,8	39	45,8	36	39,1
<i>S. haemolyticus</i>	0	0	0	0	1	1,1
<i>S. anhaemolyticus</i>	4	3,2	0	0	0	0
<i>Streptococcus</i> групи <i>viridans</i>	7	5,6	2	2,3	1	1,1
<i>S. pyogenes</i>	1	0,8	0	0	0	0
<i>E. faecalis</i>	0	0	2	2,3	3	3,3
<i>E. faecium</i>	3	2,4	0	0	0	0
<i>C. pseudodiphther-</i>	4	3,2	5	5,6	3	3,3

<i>riticus</i>						
<i>C. xerosis</i>	0	0	0	0	2	2,2
<i>K. pneumoniae</i>	0	0	4	4,5	4	4,3
<i>E. coli</i>	3	2,4	1	1,1	1	1,1
<i>C. freundii</i>	1	0,8	0	0	0	0
<i>P. mirabilis</i>	0	0	1	1,1	0	0
<i>Candida spp.</i>	0	0	2	2,3	3	3,3
Всього	124	100	89	100	92	100

За індексом постійності, домінантним видом був *S. aureus* протягом всіх років спостереження, до якого у 2015 і 2021 роках долучився і *S. epidermidis*. Інші види бактерій і гриби роду *Candida*, за цим показником, були випадковими.

Показники мікробного навантаження становили для *S. haemolyticus* – 8lgKYO/мл, *C. xerosis* – 7,5, *C. pseudodiphtheriticum* – 5,0, *S. aureus* 5,5, *K.pneumoniae* – 5,3, *Candida spp.* – 3,7, а для інших видів бактерій були представлені в межах 3,0-3,4 lg KYO/мл. Високий рівень мікробного навантаження для більшості видів може свідчити про їхню епідеміологічну значимість у формуванні вогнища запалювального процесу.

На рис. 1 представлені порівняльні характеристики мікроорганізмів за індексом постійності за 2010, 2015 і 2021 роки. Протягом дослідженого періоду незмінною залишається провідна роль *S. aureus* і *S. epidermidis*. Хоча частка *S.aureus* зменшилася порівняно з 2010 роком, він разом з епідермальним стафілококом належить до домінантних представників місцевого мікробіому. Представництво *S. epidermidis* у дослідженому мікробіоценозі натомість збільшилося за останні 11 років. Серед випадкової мікробіоти виявлялися гемолітичний стрептокок, ентерококи, непатогенні коринебактерії, кишкова паличка, клебсієла. Спостерігалася тенденція до зростання кількості грибів роду *Candida*.

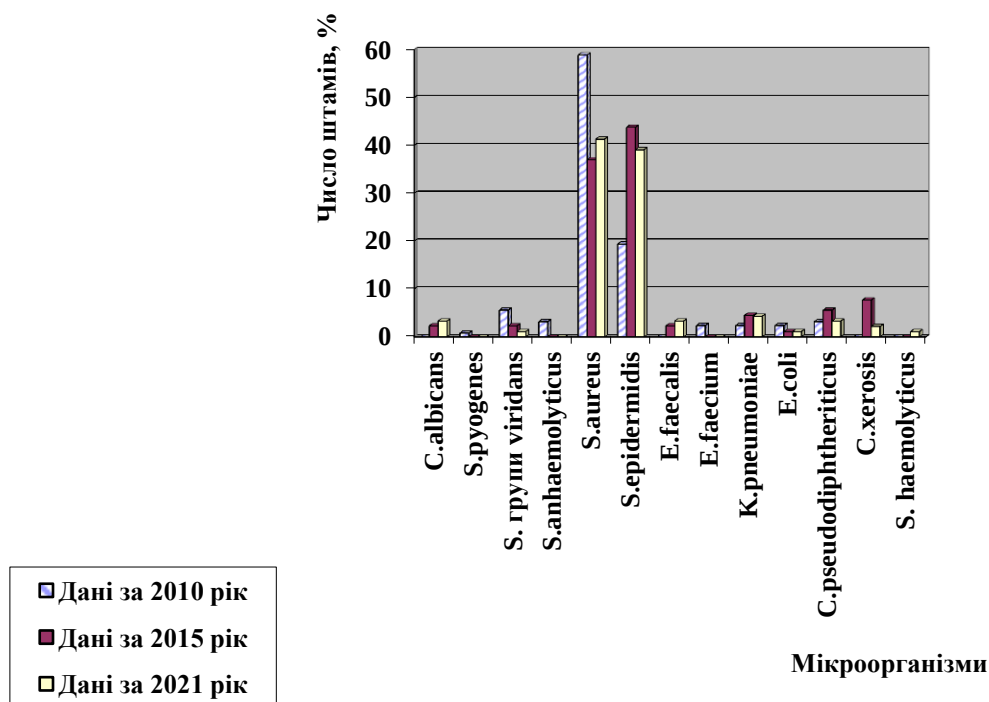

Рис. 1. Частота виділення мікроорганізмів із носа хворих на риніти

Таким чином, порівняльні дослідження етіологічної структури мікробіому носа хворих на гострі риніти, проведені протягом 11 років, показали, що незважаючи на зменшення частки *S. aureus* і *S. epidermidis*, вони залишаються домінантними насельниками носа, а щільність їхньої колонізації свідчить про основну роль у формуванні мікробіоценозу й участь у запальних процесах. Приєднання випадкових представників нормальної мікробіоти з високими показниками колонізаційної щільності може бути причиною ускладнення інфекційного процесу.

Висновки. За даними індексу постійності та рівня колонізації, представники нормальної мікробіоти людини *S. aureus* і *S. epidermidis* мають епідеміологічне значення у розвитку запальовального процесу при ринітах і можуть ускладнювати перебіг захворювання. Врахування екологічних показників мікробіоценозу доцільно при виборі тактики протимікробної терапії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Tai J, Han MS, Kwak J, Kim TH. Association Between Microbiota and Nasal Mucosal Diseases in terms of Immunity. Int J Mol Sci. 2021 Apr

29;22(9):4744. doi: 10.3390/ijms22094744. PMID: 33947066; PMCID: PMC812463.

2. Rawls M., Ellis A.K. The microbiome of the nose. *Ann. Allergy Asthma Immunol. Off. Publ. Am. Coll. Allergy Asthma Immunol.* 2019;122:17–24. doi: 10.1016/j.anai.2018.05.009

3. Bassis C.M., Tang A.L., Young V.B., Pynnonen M.A. The nasal cavity microbiota of healthy adults. *Microbiome.* 2014;2:27. doi:10.1186/2049-2618-2-27

4. Zhou Y., Mihindukulasuriya K.A., Gao H., La Rosa P.S., Wylie K.M., Martin J.C., Kota K., Shannon W.D., Mitreva M., Sodergren E., et al. Exploration of bacterial community classes in major human habitats. *Genome Biol.* 2014;15:R66. doi: 10.1186/gb-2014-15-5-r66.

5. Vickery TW, Ramakrishnan VR. Bacterial Pathogens and the Microbiome. *Otolaryngol Clin North Am.* 2017 Feb;50(1):29-47. doi: 10.1016/j.otc.2016.08.004. PMID: 27888914; PMCID: PMC5127453.

6. Приказ МЗ СССР № 535 от 22.04.1985 г. Об унификации микробиологических (бактериологических) методов исследования, применяемых в клинко-диагностических лабораториях лечебно-профилактических учреждений. – М., 1985. – 62 с.

7. Сытник С.И. Экологический подход к оценке кожной микрофлоры // Антибиотики и химиотерапия. – 1989. – Т. 34, № 6. – С. 466 - 472.

ВПЛИВ МЕТОДИКИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ НА ДЕЯКІ ПОКАЗНИКИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я У ПАЦІЄНТІВ З КАРДІОЛОГІЧНОЮ ПАТОЛОГІЄЮ

Різник Ольга Іванівна

к.мед.н., доцент

Запорізький державний медичний університет

м. Запоріжжя, Україна

Introductions. В даний час програми реабілітації та вторинної профілактики ішемічної хвороби серця (ІХС) успішно використовують у країнах з розвиненою економікою. У цих країнах за останні десятиліття смертність від серцево-судинних причин скоротилася на 2,5 - 3 % на рік. Це сталося завдяки застосуванню науково - обґрунтованих програм реабілітації та вторинної профілактиці. Фізичні навантаження мають виражений вплив на мозок, можуть зменшити симптоми депресії і тривожності, поліпшити настрій, мінімізувати ментальний стрес, викликати у пацієнтів позитивну самооцінку, з'являється можливість поліпшення когнітивних функцій, особливо у осіб похилого віку.

Aim. Вивчення впливу лікувальної фізичної культури на психологічний статус пацієнтів похилого віку кардіологічного профілю протягом постстаціонарного етапу реабілітації.

Materials and methods. Для реалізації встановлених задач, нами було вивчено стан 48 пацієнтів, які знаходилися під наглядом в клініці терапії та реабілітації суглобів і хребта, м. Запоріжжя. В групу спостереження було включено пацієнтів похилого віку з порушенням психоемоційного стану на тлі хронічних кардіологічних захворювань та 46 пацієнт контрольної групи. Серед них в групі спостереження: чоловіків – 16 (33 %), жінок – 32 (67 %), середній вік чоловіків складав $71,4 \pm 6,1$ років, жінок – $67,6 \pm 4,4$ роки. Контрольна група була порівнянна за статтю та віком з групою спостереження. В процесі реабілітаційних заходів всі пацієнти отримали консервативне лікування, яке

засноване на комплексній методиці. Методика включала масаж, дозоване витягування хребта (зняття напруги, розвантаження), дихальну гімнастику, рефлексотерапію, вертебро – суглобову гімнастику з елементами постізометричної релаксації, суглобову гімнастику з поступовим виробленням певного стереотипу рухів. Психологічний компонент здоров'я вивчався за допомогою шкал: психічне здоров'я, рольове функціонування, обумовлене емоційним станом; соціальне функціонування; життєва активність. Математична обробка даних проводилася за допомогою пакета статистичних програм STATISTICA 12.0 (StatSoft inc.) і пакету статистичного аналізу Microsoft Excel 2010.

Results and discussion. Оцінка психоемоційного стану пацієнтів основної групи показала наявність високого рівня тривоги за шкалою самооцінки особистісної та реактивної тривоги Спілбергера, шкалою самооцінки тривоги Шихана і госпітальної шкалою оцінки тривоги в порівнянні зі здоровими. Суб'єктивно відчуття внутрішньої тривоги проявлялося у пацієнтів наявністю внутрішньої напруги, занепокоєння, почуття страху, порушення сну, вегетативної дисфункції у вигляді тахікардії, пітливості. У той же час у цих хворих спостерігалася виражена депресія, оцінена за шкалою депресії і шкалою самооцінки депресії Цунга. На головні болі скаржилися – 40 (83,3 %), тривожні розлади відмічали – 18 (37,5 %), порушення астенічного характеру відзначалися у 36 (75 %) пацієнтів. Симптоми депресії та розлади настрою виявлялися у 40 (83,3 %) пацієнтів. Більш ніж у половини пацієнтів, переважно жіночої статі, було виявлено сильний кореляційний зв'язок з болем в ділянці серця і порушенням сну ($r = + 0,82$). Безсоння мали 44 (92 %) пацієнта, з них майже 66% склали пацієнти чоловічої статі. За результатами анкетування всіх хворих показник якості життя з використанням опитувальника Освестрі склав $(65,3 \pm 7.4) \%$.

При аналізі віддалених результатів протягом 6 місяців курсу фізичної реабілітації відмічали поліпшення самопочуття та настрою 40 (83,3 %) пацієнтів, зменшення внутрішньої напруги та рівня депресії 36 (75 %),

нормалізація сну спостерігалася у 32 (67 %) хворих, ($p < 0,05$). Всі пацієнти звернули увагу на зменшення епізодів загострення основної кардіологічної патології.

Conclusions. Таким чином, було доведено, що фізичні навантаження помірної інтенсивності можуть впливати не тільки на фізичний стан, але й поліпшувати психологічний настрій пацієнтів похилого віку, виконуючи кардіопротекторну і нейропротекторну дію. Як у контрольній групі, так і у хворих з хронічними захворюваннями серця відзначалося достовірне підвищення стрессорної стійкості, зниження тривожності і депресії, поліпшення настрою і сну. Включення в терапію у таких пацієнтів, які знаходяться на постстаціонарному етапі комплексної фізичної реабілітації, може сприяти не тільки усуненню тривожно - депресивних і психовегетативних розладів, але й зменшити прояви основного захворювання.

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ НА ГЛІАЛЬНІ ПУХЛИНИ ГОЛОВНОГО МОЗКУ

Розуменко Володимир Давидович

д.м.н., професор,
керівник відділу нейронкології

Хорошун Анна Петрівна

к.мед.н.,
завідувач відділення
фізичної терапії та реабілітаційного лікуванн
ДУ «інститут нейрохірургії
ім. акад. А. П. Ромоданова НАМН» України
м. Київ, Україна

Вступ. У роботі приведено аналіз показників якості життя хворих оперованих на гліальні пухлини головного мозку залежно від віку, статі, локалізації пухлини, ступеню виразності неврологічного дефіциту, ступеню злоякісності пухлини та впливу реабілітаційних заходів на їх динаміку.

Мета роботи. Дослідження якості життя (ЯЖ) хворих оперованих на гліальні пухлини головного мозку (ГПГМ) та впливу реабілітаційного лікування на його динаміку. Гліальні пухлини головного мозку, враховуючи їх специфічність лікування, значно змінюють психічний, та соціальний статус хворого, що впливає на якість життя хворих.

Матеріали та методи. У роботі проведено порівняльний аналіз показників ЯЖ 201 хворого, оперованих з приводу ГПГМ. У 54 (26,7%) хворих – гліоми типової структури, у 97 (48,2%)- анапластичні гліоми, у 50 (25,1%) - гліобластоми. Серед обстежених хворих було 120 чоловіків та 81 жінка. Вік хворих був від 18-74 років. Побудова клінічного діагнозу та тактика хірургічного лікування будувалась на результатах МРТ, КТ, ОФЭКТ.

Якість життя оцінювалась у динаміці: при надходженні до стаціонару (доопераційний період), після хірургічного видалення пухлини (ранній післяопераційний період) і після курсу реабілітаційного лікування

(на час виписки зі стаціонару). Якість життя визначали за шкалою Карновського з урахуванням оцінки їх загального стану та за оцінкою їх соціально-психологічної адаптації за показниками фізичного стану, психологічного благополуччя, соціальних взаємовідносин, функціональних здібностей (Патент України №43758А, 2001).

Як показали результати дослідження з 201 хворого на ГПГМ у післяопераційному періоді заходів реабілітації потребував 81 (40,2%) хворий. Необхідність проведення реабілітації була обумовлена наявністю неврологічного дефіциту, пов'язаного з ураженням пухлиною функційно-важливих мовно-рухових ділянок мозку.

Реабілітаційне лікування розпочинали у ранній післяопераційний період і воно в першу чергу було спрямоване на усунення набряку мозку, порушень мікроциркуляції та нейродинамічних порушень у ділянці “функціональної асінапсії”. До курсу реабілітаційних заходів включались також заходи апаратної терапії (3-4 день після оперативного втручання): електростимуляція паретичних кінцівок, заняття з фізичним терапевтом (з першого дня після операції вправи дихальної гімнастики, лікування положенням з ранньою активізацією хворих та у подальшому вправи, спрямовані на покращення м'язової сили та відновлення втрачених функцій), ерготерапевтом (вправи, спрямовані на відновлення соціальних, побутових, робочих, функціональних та рухових навичок), терапевтом мови (заняття, спрямовані на відновлення мовних функцій, комунікативної функціональності і незалежності пацієнта), психотерапевтом (допомога у подоланні стресу).

Результати та обговорення. Завдяки курсу реабілітаційного лікування у хворих спостерігалась позитивна динаміка у вигляді збільшення об'єму активних рухів у кінцівках, покращенням ходи, володінням побутовими навичками (одягання, вмивання, приймання їжі, користування предметами побуту та предметами зв'язку), покращення або відновлення мовної функції та комунікативної незалежності, покращення психологічного стану. Ступінь та швидкість відновлення порушених функцій залежала від локалізації пухлини,

характеру та методу оперативного втручання.

У ході дослідження визначено, що показники ЯЖ залежать від низки факторів. Найвищі показники ЯЖ було визначено у пацієнтів молодого віку (19-44 роки) як за шкалою Карновського так і згідно шкали соціально-психологічної адаптації, що свідчить про кращу соціальну адаптацію осіб, які захворіли у молодому віці. Хворі середнього віку (45-59 років) мали нижчі показники згідно обох шкал. Найнижчі показники ЯЖ за шкалою Карновського та за шкалою соціально-психологічної адаптації показали хворі похилого віку (60-74 роки), що свідчить про вагому залежність від оточуючих, невпевненість у майбутньому, втратою соціального статусу, фізичним обмеженням, обмеженням кола спілкування.

Жінки показали нижчий рівень показників ЯЖ ніж чоловіки як за шкалою Карновського так і згідно шкали соціально-психологічної адаптації. Жінки більш опікуються своїм станом, сімейними проблемами, зовнішнім виглядом, наявністю косметичного дефекту та є більш емоційними. Хворі, що мали мовні та рухові порушення мали показники якості життя нижчі, що свідчило про їх залежність від оточуючих та порушення соціальної адаптації.

Також, на показники якості життя впливає розташування ГПГМ. Хворі з ураженням функційно-важливих мовно-рухових ділянок мозку мали більш низькі показники ЯЖ, що свідчить про більшу ступінь виразності неврологічних порушень, пов'язану з обмеженням їх дієздатності, спілкування та мобільності у оточуючому середовищі, зниженням соціальних контактів.

Важливим показником, що впливає на ЯЖ хворих на ГПГМ є ступінь злоякісності пухлини. Із зростанням ступеню злоякісності пухлини спостерігається зниження показників якості життя.

У результаті досліджень при ГПГМ, після лікувальних заходів, що включали хірургічне видалення пухлини та заходи реабілітації, відсоток хворих з доопераційним індексом за шкалою Карновського 60 балів та нижче зменшився з 53, 8% до 17,7%, а відсоток хворих з доопераційним індексом за шкалою Карновського 70 балів та вище зріс з 46,2% до 82,3%. Згідно шкали

соціально-психологічної адаптації відсоток хворих з низьким рівнем якості життя, після курсу заходів, що включали хірургічне видалення пухлини та реабілітаційне лікування, зменшився з 47,8% до 14,6%, а відсоток хворих з високим та середнім рівнем якості життя зріс з 52,2% до 85,4%.

Висновки. Після проведення післяопераційних реабілітаційних заходів відсоток хворих з індексом Карновського 70 балів та вище зріс на 36,1%, а з середнім та високим рівнем якості життя за шкалою соціально-психологічної адаптації зріс на 33,2%. ЯЖ хворих на ГПГМ залежить від ряду чинників: віку, статі, локалізації пухлини, ступеню неврологічного дефіциту, ступеню злоякісності пухлини та інш. Реабілітаційні заходи запобігають виникненню ускладнень, надають можливість ранньої активізації хворих після хірургічного видалення пухлини, скорочують терміни лікування хворих, сприяють більш швидкому відновленню порушених функцій та поверненню хворих до соціального життя. Впроваджене лікування хворих на ГПГМ, що включає хірургічне видалення пухлини та реабілітаційні заходи, надає можливість забезпечити підвищення показників ЯЖ оперованих хворих.

CHEMICAL SCIENCES

SYNTHESIS OF NITROGENOUS HETEROCYCLES BASED ON ADAMANTYL-CONTAINING AMIDOALKYLATING REAGENTS

Sklimko Yurii Evgenovitch

Pisanenko Dmitrii Antonovich

Koshchii Iryna Volodymyrivna

PhD, Ass.Prof

Mihalchenko Aleksandr Andreevich

student

National Technical University
of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"

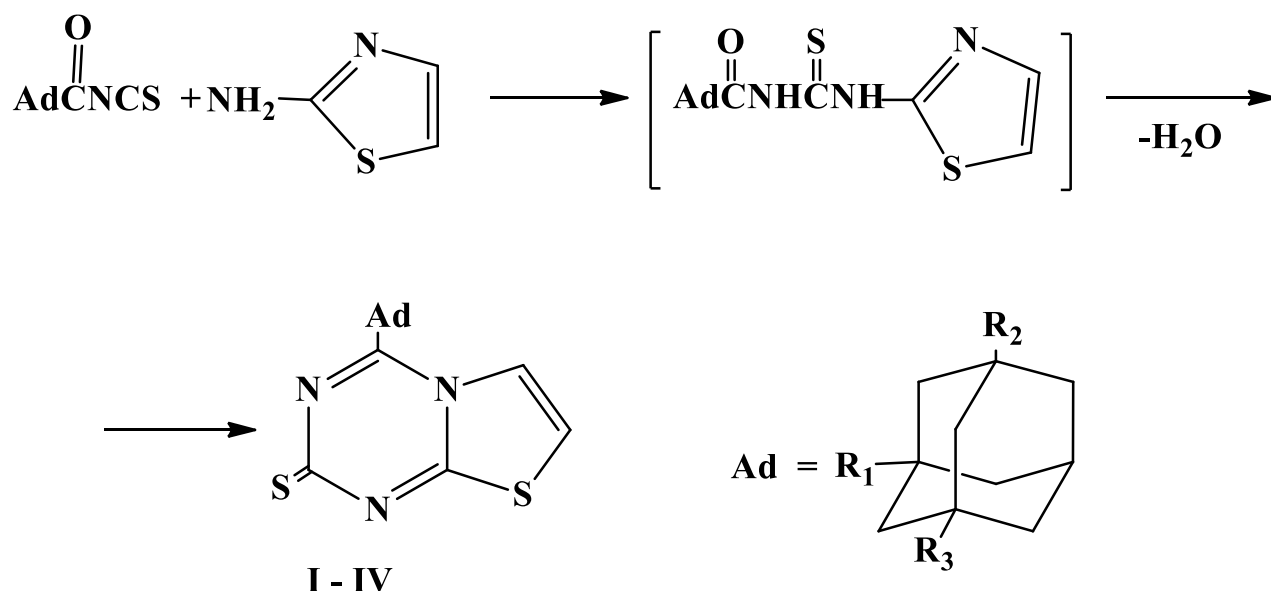
Kiyv, Ukraine

Introduction. Heterocyclic compounds occupy a significant place among physiologically active substances. A special place among them is occupied by compounds having an adamantyl radical as a substituent. The specific physiological activity of such heterocycles is known from many examples. However, their availability varies quite significantly, which is determined by the method of synthesis. The development of new methods for the synthesis of adamantyl-containing heterocycles is an urgent problem of organic synthesis and, therefore, is the subject of this study.

Condensation of adamantylisothiocyanate with 2-aminotiazol.

Thiazole derivatives show pharmacological activity: antimicrobial antiviral and antihistamines, diuretics and mitodepressants. We have found that the interaction of adamantylisothiocyanates with 2-aminothiazole in anhydrous acetone causes spontaneous condensation of intermediate N-acylthioureas into the corresponding alkyl-5-thioxo-3-thia-4, 6, 7a-triazaindene (I-V).

The yields of the reaction products ranged from 65 to 78%. Their structure was established by IR, NMR and mass spectrometry.

**I: $\text{R}_1=\text{R}_2=\text{R}_3=\text{H}$; II: $\text{R}_1=\text{R}_2=\text{H}$, $\text{R}_3=\text{CH}_3$; III: $\text{R}_1=\text{H}$, $\text{R}_2=\text{R}_3=\text{CH}_3$;
 IV: $\text{R}_1=\text{R}_2=\text{R}_3=\text{CH}_3$; V: $\text{R}_1=\text{R}_2=\text{H}$, $\text{R}_3=\text{CH}_3$, p-Ph**

Example of synthesis of condensed 1,3,5-hexahydrotriazine system using adamantyl-containing iminoalkylating reagent. Heterocyclic compounds of various natures serve as the basis for many natural and synthetic biologically active substances, and also have a number of other useful properties. Many of them are used, for example, as organic semiconductors, photoactive materials, antioxidants, additives for fuels and oils, materials for active media of liquid lasers, technical and food dyes, preservatives. Along with great practical significance, heterocyclic compounds are of undoubted theoretical interest as models for studying the relationship between the chemical properties of compounds and their structure, as well as for developing methods of organic synthesis, which is directly related to the structure of the compound. The most important, in this case, are the size of the cycle, the degree of saturation, the nature and number of heteroatoms.

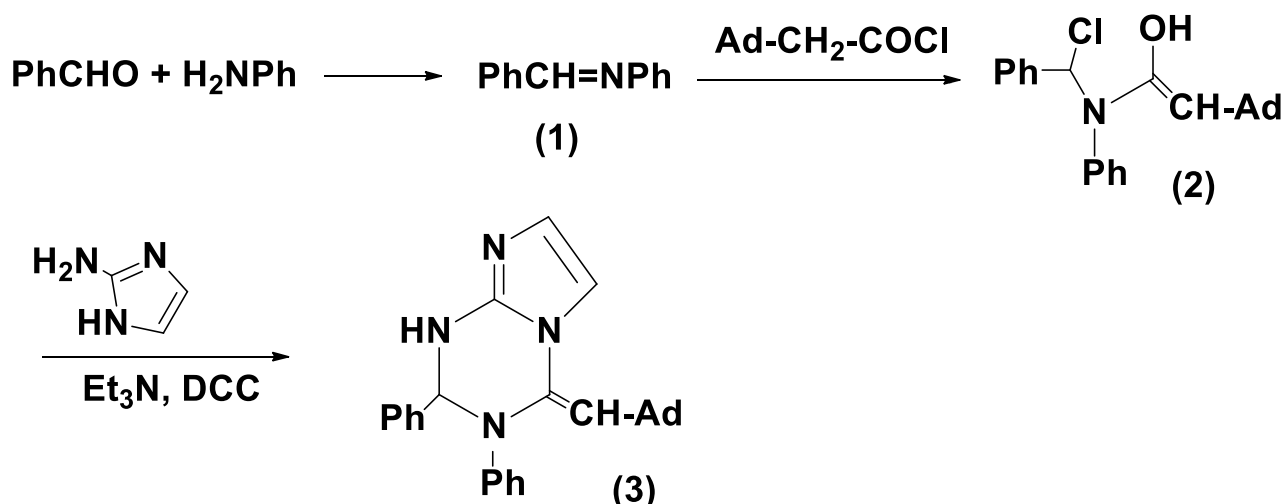
1,3,5-Triazines are usually most readily prepared by reactions of 2,4,6-trichloro-1,3,5-triazine. However, the ring system can also be synthesized by condensation reactions.

The aim of this work is to test the possibility of using an adamantyl-containing

imidoalkylating reagent in the condensation reaction.

Reagents from Lancaster were used as starting compounds. The structure of intermediate and final compounds was proved by IR and NMR spectrometry and mass spectroscopy.

The starting compound for the synthesis of the imidoalkylating reagent (2) was Schiff's base (1), which was obtained from benzaldehyde and aniline by a standard procedure. After isolation, imine (1) was treated with 1-adamantylacetic acid chloranhydride in dichloroethane. Equimolar amounts of 2-amino-imidazole as a condensation component, triethylamine and dicyclohexylcarbodiimide (DCC) were added to product (2) without isolation. The reaction took place at reflux for 2 hours. The yield of the condensation product (3) was 43%.

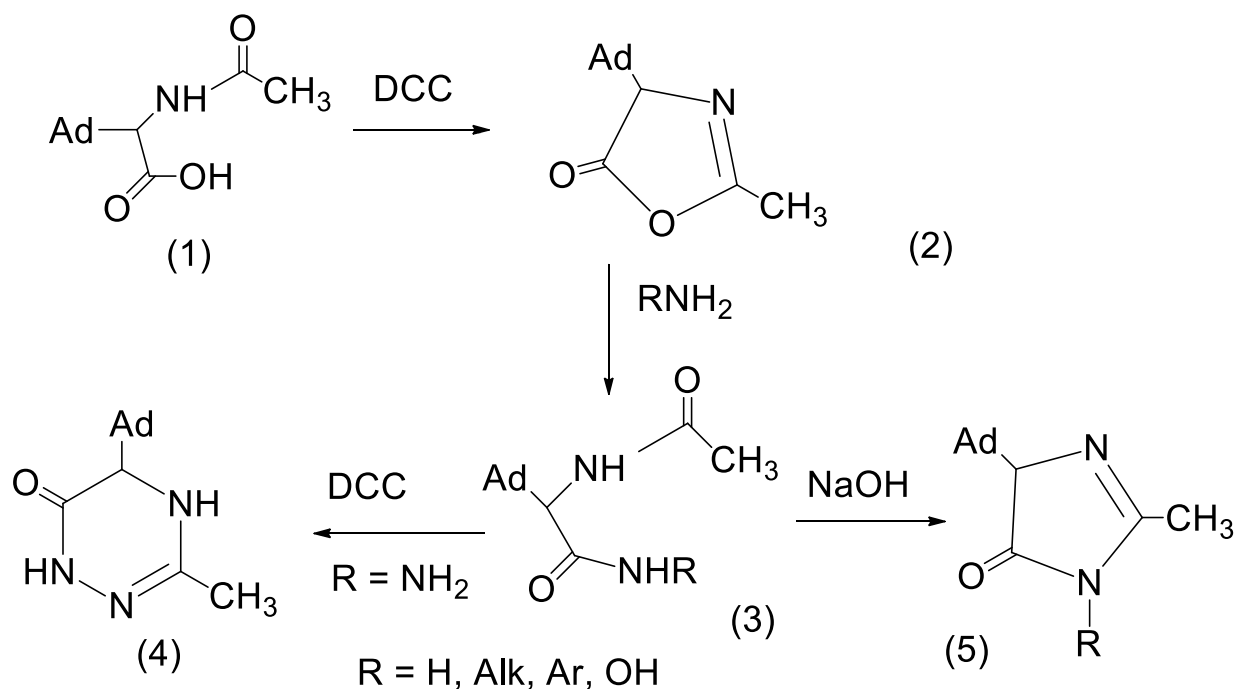
The method developed by us for the synthesis of compound (3) is a separate example of the synthesis of such systems. Wide possibilities for obtaining a family of similar compounds are opened by varying the substituents in the starting imide, adamantyl radical, and amine condensation component.

Cyclization of 1-adamantylglycine derivatives. The intramolecular cycles discussed in this section necessarily involve a functional substituent in the α -position to the adamantium nucleus and proceed, in most cases, with the participation of the amide group.

As can be seen from the scheme, treatment of acylated 1-adamantylglycine (1) with dicyclohexylcarbodiimide (DCC) in dry chloroform leads to oxazolone (2). Cleavage of the latter with various nucleophiles: ammonia, primary and secondary

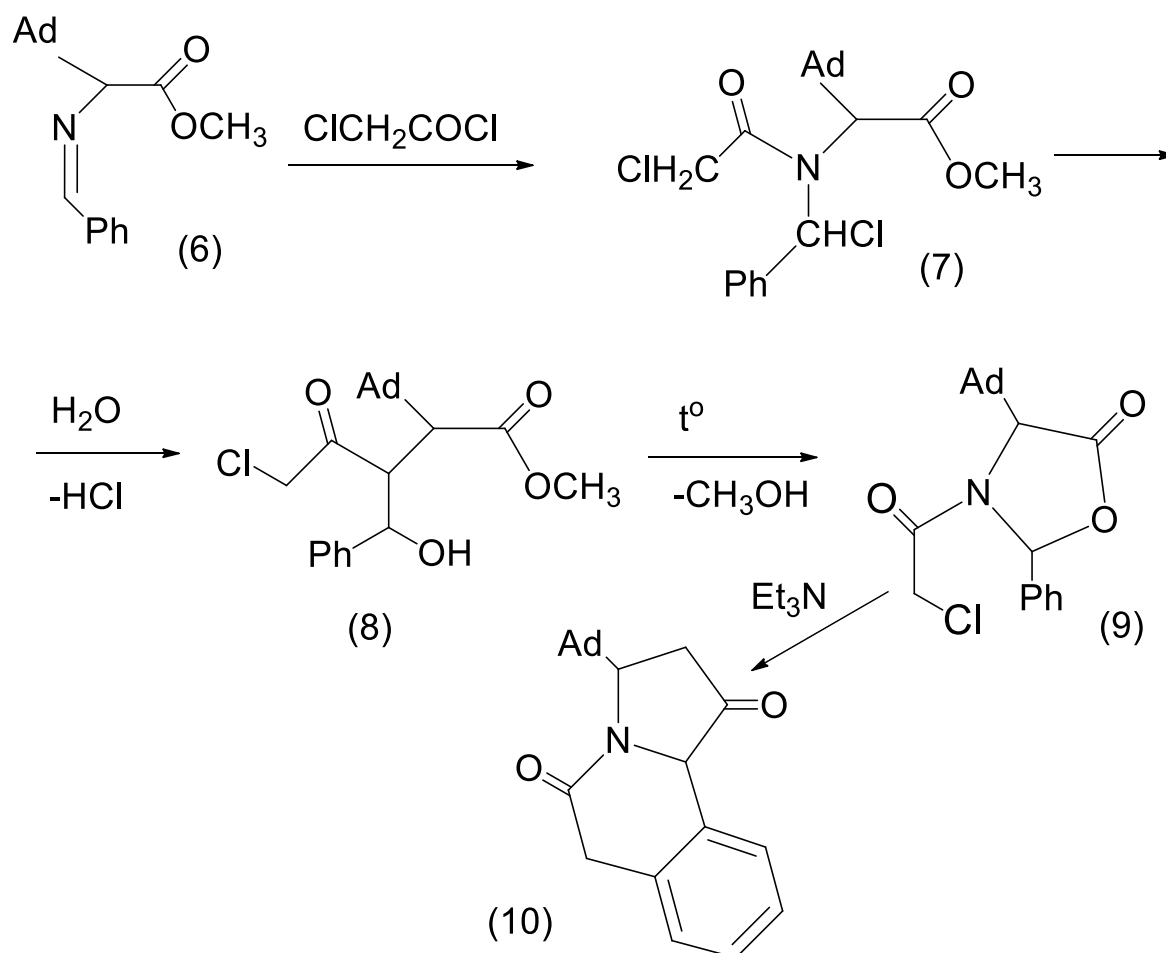
amines, hydroxylamine, hydrazine and its organic derivatives gives derivatives of α -acylaminocarboxylic acid (3). Upon dehydration of synthons (3), depending on their structure and condensation conditions, derivatives of 2-imidazolin-5-one (5) and 1,2,4-triazine (4) are obtained. The yields of compounds (2), (4), (5) were 85%, 73%, 77%, respectively.

Identification was carried out by IR, NMR spectroscopy and MS spectrometry.

Another important synthon derived from 1-adamantylglycine is the Schiff base (6). The amidoalkylatin reagent (7) was obtained from it by treatment with monochloroacetic acid chloride in toluene. Without isolation, it was converted to an oxy derivative (8). Oxazolone (9) was obtained by azeotropic distillation of methanol in 84% yield. The addition of triethylamine to a solution of compound (9) in benzene, followed by reflux for 3 hours, resulted in heterocycle closure (10) in 69% yield.

Identification was carried out by IR, NMR spectroscopy and MS spectrometry.

We used the synthesis methods presented in the monograph Драч Б.С., Броварец В.С., Смолий О.Б.//Синтезы азотсодержащих гетероциклических соединений на основе амидоалкилирующих агентов/ Киев.: Наукова думка, 1992.- 174 С.

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ АНТИВІКОВОГО КРЕМУ ДЛЯ РУК З ЕКСТРАКТОМ ТОЛОКНЯНКИ

Капко Вікторія Олександрівна,

студент

Подобій Олена Валеріївна,

к.т.н., доцент,

Національний університет харчових технологій

м. Київ, Україна

Вступ. Складно переоцінити важливість належного догляду за шкірою. Вона є найбільшим органом нашого тіла та виступає в якості основної лінії захисту від інфекцій та хвороб. Кожного дня наша шкіра зазнає впливу різних зовнішніх факторів, таких як сонячне світло, пил, вітер і так далі. Більшість жінок хочуть мати красиву, сяючу та здорову шкіру. Однак з досягненням певного віку з'являється проблема появи пігментних плям та гіперпігментації, яка викликана накопиченням меланіну.

Метою роботи: дослідити реологічні властивості антивікового крему для рук з різною концентрацією екстракту толокнянки.

Матеріали та методи: Реологічні властивості антивікового крему для рук з ефектом освітлення досліджували за допомогою роторного віско-зиметра «Реотест-2». Ротаційний метод ґрунтується на вимірюванні в'язкості матеріалу, який поміщають між двома співвісними поверхнями і піддають деформації зсуву. Дослідити, як концентрація екстракт толокнянки впливає на реологічні властивості антивікового крему для рук з ефектом освітлення.

Результати та обговорення. Зразки антивікового крему для рук з різною концентрацією екстракту толокнянки: 0%, 1.5%, 2.5%, 4%.

Дослідження проводили на приладі віскозиметрі «РЕОСЕСТ-2» при кімнатній температурі 20°C . Циліндри підбирали відповідно до типу в'язкості

На підстави вимірювальних даних розраховували параметри в'язкості та міцності і їх співвідношення наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Реологічні параметри

№ поз.	Конц. екстр. толок., %	η_0 Па·с	η_m Па·с	$\eta_0 - \eta_m$	P_{K1} Па	P_{K2} Па	P_m Па	P_{K1}/P_{K2}	P_m/P_{K1}
1	0	23	0,36	22	55	340	390	0,16	7
2	1	16	0,34	16	16	350	410	0,04	25,6
3	2,5	22	0,41	21	66	450	539	0,14	8,1
4	4	7	0,28	7	50	400	520	0,12	10,4

На підставі розрахованих реологічних параметрів будуємо реологічні криві: в'язкості ($\eta = f(P)$) зображено на рис.1 та плинності ($\varepsilon = f(P)$) на рис.2.

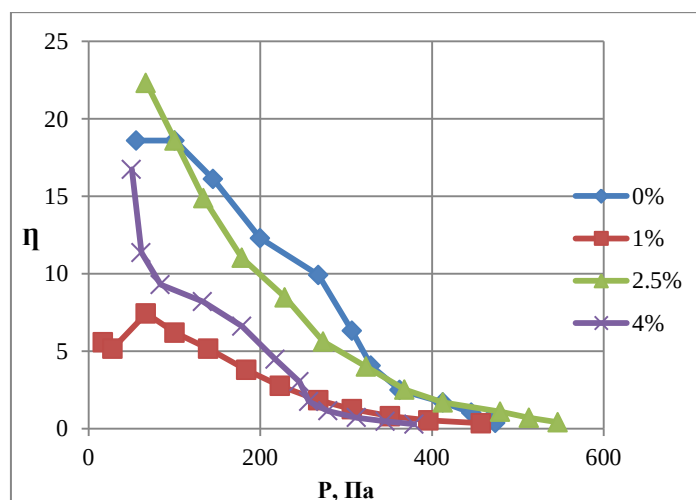

Рис.1. Реологічні криві в'язкості кремів з різним вмістом екстракту толокнянки : 0%, 1%, 2.5%, 4%

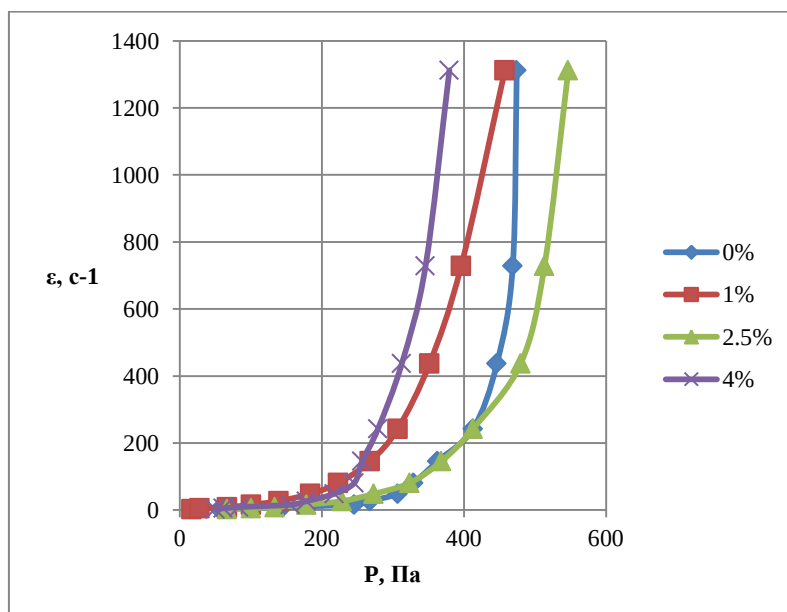

Рис.2. Реологічні криві плинності кремів з різним вмістом екстракту толокнянки: 0%, 1%, 2.5%, 4%

З аналізу реологічних кривих в'язкості, які зображені на рис.1, що найбільш стійким до збільшення напругу зсуву є зразок №3 вміст толокнянки в якому 2.5%, він має найбільшу в'язкість. Зразок №4 вміст толокнянки 4% майже у півтори рази менші значення в'язкості. З аналізу реологічних кривих плинності зображені на рис.2 видно, що вміст екстракту толокнянки суттєво впливає на структурно-механічні характеристики системи. Порівнюючи міцності структурного каркасу: зразок №1 – 390 Па; зразок №2 – 410Па; зразок №3 – 539 Па; зразок №4 – 520Па. За допомогою розрахункових даних найбільша міцність структурного каркасу має зразок №3 вміст толокнянки становить 2.5%. Аналізуючи разом реологічні криві плинності та в'язкості зразки відносяться до дисперсних системам з коагуляційним типом структури, для яких характерні пружні - в'язкопластичні властивості.

Висновок: дослідивши і проаналізувавши всі реологічні параметри 4-рьох зразків антивікового крему для рук з ефектом освітлення, який містить різний вміст екстракту толокнянки. Встановлено, що найбільш стійким до збільшення напругу зсуву зразок №3 вміст екстракту толокнянки становить 2.5%. Всі зразки відносяться до дисперсних системам з коагуляційним типом структури.

TECHNICAL SCIENCES

ADHESION OF KEVLAR COATINGS TO METAL SUBSTRATES

Klymenko Anton Volodymyrovych,

PhD in Technical Science,
Associate Professor of Ukrainian State University
of Chemical Technology
Dnipro, Ukraine

Introductions. Aromatic polyamides are characterized by heat resistance and high strength, while filling them with traditional solid lubricants (graphite, boron nitride, etc.) high anti-friction performance can be achieved.

Perspective representatives of aromatic polyamides are poly (p-phenylene terephthalamide (PPTA), commonly known as Kevlar (USA) and Terlon (Russia), and copolymers based on it.

The complexity of the processes of adhesion and the lack of a unified theory force to rely in many respects on the results of experimental studies for the further improvement of coatings composition and the technologies of their application.

Aim. the aim of this work is the detailed experimental study of the adhesive properties of Kevlar coatings to various metal materials and identifying the features of interaction of Kevlar with the surface of the substrate.

Materials and methods. The polymer coatings were produced using the following procedure. A solution of Kevlar with a proper filler was prepared and then applied to a metal substrate with the pretreated surface. The Kevlar are prepared following the low temperature solution method from PPD and TPC. A few of the most common in engineering ferrous and non-ferrous metal materials were chosen as the substrates, they are: aluminium (95%), copper (99.8%), brass (16% Zn, 84% Cu), cast iron (3.3% C, 93% Fe), carbon steel (0.14-0.22% C), Cr-alloyed steel (0.4% C, 1% Cr) and stainless steel (0.1% C, 0.6% Ti, 10% Ni, 18% Cr).

The polymer compositions that contained a thermosetting filler were additionally hold in the drying oven for 1.5-2 h at a temperature of 475-500 K to ensure the structuring of the filler.

Results and discussion. Testing of coatings on substrates of the most common in mechanical engineering ferrous and non-ferrous metal materials by the method of lattice cuts (Fig. 1.) showed 2 points for samples with a copper substrate and 4 points for all other investigated material substrates.

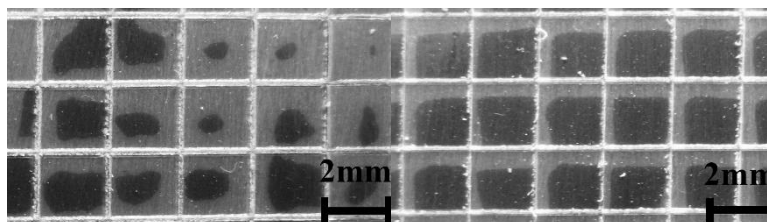

Fig. 1. Samples for qualitative determination of the strength of adhesive

A relative low mark of adhesion strength can be explained by absence of functional groups in Kevlar compound that contribute to the formation of strong chemical bonds between the metal surface and polymer coating.

Conclusions. The effect of the fine fillers on the adhesion characteristics of the Kevlar coating is studied. It has been found that the adhesion characteristics depend on the nature of the filler and its concentration in the polymer matrix. The research results showed an abnormally high strength of adhesive joint of the Kevlar coating with a copper substrate.

It was established that the adhesion properties of Kevlar coatings depend on the structural composition of carbon steels. With the increase of the amount of ferrite in the steel substrate composition the values of the coating adhesion to the substrate increase.

MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE SPHERE OF TRANSPORT AND LOGISTICS SERVICES IN KAZAKHSTAN

Pernebekov Saken,

Candidate of Engineering, Professor,

Dzhunusbekov Aitmuhamed

Candidate of Engineering, associate professor,

Balabekov Zetbek

Candidate of Engineering, associate professor,

Assil Dauletali

Undergraduate

M. Auezov South Kazakhstan University

Mankaraeva Bibimariam

teacher of the highest category,

Road transport college

Introduction. The accelerated pace of development of the volume of cargo flows circulating in the single Eurasian economic space is geographically very closely tied to the transport communications of the Republic of Kazakhstan, since the favorable geographical location of which gives the Republic of Kazakhstan the opportunity to cross the most important Eurasian transport corridors connecting the countries of Europe and Asia. The good prospect of obtaining a solid "transit profit" from the transcontinental transit of various goods through the territory of the Republic, opening the way to northwestern China, is huge, but has not yet been sufficiently realized. An important role in the development of transport logistics, both in the Republic of Kazakhstan and in neighboring countries, such as the Republic of Belarus and the Russian Federation, is played by the integration factor associated with close interaction within the Common Economic Space. The development of the Common Economic Space primarily depends on the level of development of the transport and logistics service of each member country of this regional union. To date, there is a need for a balanced development of transport logistics in each of the countries participating in the integration association and strengthening cooperation in regulating their transport and logistics activities.

For an objective and complete assessment of the development of transport logistics in any country, first of all, high-quality independent international monitoring and expertise is needed. To date, an attempt at such monitoring is being made by the World Bank, which is a major international financial organization created to organize financial assistance to developing countries in the world. The Logistics Performance Index (LPI) offered by the above bank plays a very important informative role. This index serves as a major catalyst for progress, helping government institutions determine the main strategy and tactics of reform, and it can be used to visually rank different countries against their main competitors and highlight the costs of poor quality transport logistics.

Aim. Development of transport and logistics services in the Republic of Kazakhstan and prospects for Kazakhstan's participation in the international NELTI program.

Main part. An analysis of the international ranking of the development of transport logistics of the Republic of Kazakhstan indicates that the assessment of the logistics service of the Republic in recent years has increased significantly: in 2020, compared to 2010, the Republic of Kazakhstan rose up by 82 points in the Logistics Performance Index (LPI). But, given the unequal number of countries represented in the World Bank rankings in different years, it is more objective to assess the «jump» of the Republic of Kazakhstan directly by the current value of the LPI index and compare this value with the index of the country ranked first in the LPI over the past five years. In 2020, this growth was 9,3%, in 2021 – 4,8% (compared to 2018). In 2020, the overall coefficient of the LPI index increased by 0,82 points.

As shown by the above data, the rating of the Republic of Kazakhstan according to the World Bank for Development, in comparison with the partner countries in the Customs Union and the leading country in the rating, the Republic of Kazakhstan lags behind both Belarus and Russia in the main indicators of this rating. The level of the development rating of the transport and logistics sector of the Republic of Kazakhstan is primarily associated with the level of implementation of the state program «Strategy for the development of the transport and logistics

complex of the Republic of Kazakhstan for the period up to 2030». The current results achieved indicate that the above strategy has generally fulfilled its main mission, although some points of this plan are not being fully implemented. For example, according to the Ministry of Industry and Infrastructure Development of the Republic of Kazakhstan, 300-500 km of roads are repaired in the Republic of Kazakhstan annually, while at least 1000-1200 km need to be repaired. In addition, in 2018 there was a slight decrease in the level of the LPI index of the Republic of Kazakhstan, but at the same time, some key indicators have been steadily increasing throughout 2013-2018.

As one of the main and important directions for improving the efficiency of the sphere of transport and logistics services, we can propose a new Eurasian road transport initiative (NELTI) of the International Road Transport Union (IRU), which in fact is the next most important step in the strategy to connect the business of Europe and Asia throughout the Eurasian continent with all the world's major markets, as well as to draw clear attention of the public and business circles of countries to the huge potential opportunities created by this land transport bridge.

The main advantages of this project are a significant reduction in the distance and time of delivery of goods and goods from China to the countries of Europe, through the territory of the Republic of Kazakhstan in comparison with the sea route of transportation and, most importantly, the possibility of obtaining direct access to the markets of the countries of the Common Customs Union. The single economic space will ensure the free movement of goods and cargo, capital and other basic resources.

The main objective of the NELTI project is the commercial delivery of industrial cargo and goods across the territory of the countries of the Eurasian continent, carried out by independent transport companies along various transportation routes. International transportation under the requirements of the NELTI project is carried out using the TIR procedure. In order to remove some of the bottlenecks and barriers that have been most acute in the implementation of the NELTI project, the IRU Office in the CIS region has focused its efforts on facilitating

the implementation of cargo transportation and expanding the conflict situations that have arisen in cases where the support of the Focal Points was clearly not enough, when required to influence the situation at the system level. In addition, some procedures have been launched that aim to connect the states through whose territory goods are transported within the framework of the NELTI project to the TIR-EPD preliminary electronic declaration of goods. Here it should be noted that as early as January 1, 2008, as a mandatory condition when crossing the borders of the countries of the European Union, electronic preliminary declaration of goods was introduced as the main and mandatory condition when crossing the borders of the states of the European Union.

Currently, in the Republic of Kazakhstan, within the framework of the above project, active work is underway to improve the position in the World Bank for Development LPI rating (forecast by 2025 - 40th place). And the Kazakhstan transport and logistics complex is diligently striving for integration into the global transport and logistics system, which can significantly increase the share of transit cargo transportation, which will be based on container transportation. In turn, transit will provide significant financial revenues to the budget of the Republic of Kazakhstan and transport and other companies in this industry.

Conclusions. Despite noticeable improvements in the transport and logistics service of the Republic of Kazakhstan, unresolved problems related to the low level of development of the transport and logistics infrastructure, high logistics costs, weak institutional support for transport logistics, and the low level of training of transport and logistics personnel remain in Kazakhstan still not fully resolved. .

To date, it is necessary to continue work on bringing legislative and regulatory documents and various technical regulations in line with international requirements and standards in this area. In addition, closer and more effective cooperation between the public and private sectors is needed to promote the development of trade and logistics. All reforms should be carried out in agreed packages and be in the constant long-term attention of the state and all interested parties.

In general, the transport complex of the Republic of Kazakhstan is effectively

striving for integration into the global transport system, which can significantly increase the share of transit cargo transportation, which will be based on container transportation. The transit of goods through the territory of the Republic of Kazakhstan will provide significant financial revenues to the budget of the state and various transport companies.

REFERENCES

1. Стратегия развития транспортно-логистического комплекса Республики Казахстан на период до 2030 года.
2. Pernebekov S., Dzhunusbekov A., Asil D., Asylbekov A. Main directions of development of transportation and logistics infrastructure of the Republic of Kazakhstan in the light of implementation of the program of «Rukhani zhangyru» // «Лучшая научная работа 2021»: сборник статей II Международного научно-исследовательского конкурса. - Пенза: МЦНС «Наука и Просвещение». - 2021. – С. 22-25.
3. Pernebekov S., Tortbayeva D., Talasbek Ye. Problems and prospects for the development of the transport and logistics system of the Republic of Kazakhstan // Труды Международной научно-практической конференции «Ауэзовские чтения-19: 30 лет независимости Казахстана». - Шымкент: ЮКУ им. М. Ауэзова, 2021. - Т. 7. - С. 122-124.
4. Программа НЕЛТИ // IRU [Электр. ресурс]. - 2010. - Режим доступа: <http://www.iru-nelti.org/index>.
5. Pernebekov S., Tortbayeva D., Ussipbayev U. Development of transport and logistics potential of the Republic of Kazakhstan // «Qazaqtany». – Шымкент, 2020. - №3(7). – С. 54-57.

**TRANSPORTATION OF FOUR TYPES OF PETROLEUM PRODUCTS ON
A TANKER «JO PROVEL»**

Savchuk Viktor Dmitrievich

PhD in Technical, Professor,
the Head of the Scientific-Research Department,
National University

«Odessa Maritime Academy», Ukraine

Nazarenko Vladislav Mikhailovich

Postgraduate
National University
«Odessa Maritime Academy», Ukraine

Abstract. If it is necessary to transport several types of bulk cargo on the tanker at the same time, the driver must draw up a ship's cargo plan in time and develop a detailed step-by-step plan for loading and unloading these cargoes so as to prevent possible mixing.

Keywords: transporting oil cargo, the cargo system, control of the holds.

Introduction. At simultaneous transportation on the tanker of various types of oil products before the ship's crew there is a task to carry out transportation qualitatively. Such transportation was performed in June 2020 by the author on the tanker "JO PROVEL". From the port of Fujairah (United Arab Emirates) to the port of Louis (Mauritius) was carried out joint transportation of 4 varieties of petroleum products of different quality and density.

Materials and methods. The port of loading Fujairah United Arab Emirates (UAE) is one of the main maritime hubs in the world. The port is located at the entrance to the Persian Gulf, which is very convenient: through it you can transship any cargo for the whole region and avoid ships entering the dangerous ports of the Persian Gulf.

Climatic conditions: during the flight (in June 2020), the air temperature was

from 37-45°C, atmospheric pressure = 1010 millibars (757 mm Hg).

Tactical and technical characteristics of the vessel are shown in Table 1, and the location of cargo lines by groups - in Fig. 1.

Table 1

Tactical and technical characteristics of the tanker «JO PROVEL»

Characteristics	Value
Date delivered	18.03.2013
Length overall, m	228,0
Довжина між перпендикулярами (Length between perpendiculars), m	217,0
Breadth, m	32,24
Depth, m	20,65
Summer displacement, t	88806.0
Summer deadweight, t	75013,2
Ligt ship tonnage, t	13792,8
Summer draft, m	14,300
Loading rate with one line, m ³ / hour	2900
Loading rate with two line, m ³ / hour	5800
Loading rate with three line, m ³ / hour	8700
Maximum loading rate for homogeneous cargo, m ³ / hour	8700
Maximum discharging rate for homogeneous cargo, m ³ / hour	5400

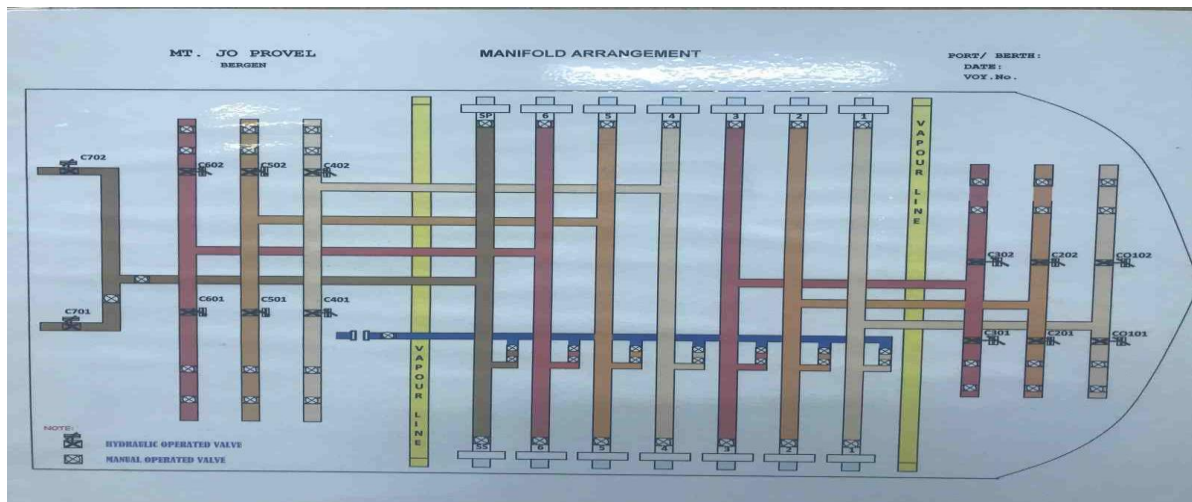

Fig. 1. Position of the lines behind the groups of the tanker "JO PROVEL"

Results and discussion. For transportation from the port of Fujairah (UAE) to the port of Luis (Mauritius), 4 types of diesel fuel of different quality and density were presented. Under the terms of the charterer, the cargo should not have been

mixed with each other, as this could lead to a deterioration in the quality of diesel fuel. Types of fuel loaded into tanks:

US 95 RON - 0.7472 kg/m^3 ; MARINE GAS OIL - 0.8179 kg/m^3 ; GASOIL 10 PPM - 0.8289 kg/m^3 ; DESTILATEMF - 0.8217 kg/m^3 . Information on the main physical and chemical properties of cables (diesel fuel and gasoil) are given in table 2 [1, 2].

Table 2

Basic physical and chemical properties of cargo

№	Name of cargo	Density, kg/m^3 at 15°C	Autoignition temperature, $^\circ\text{C}$	Flash point, $^\circ\text{C}$	Melting point / freezing point, $^\circ\text{C}$	Viscosity at 40°C mm^2/s	Boiling point and range, $^\circ\text{C}$	Explosive properties, %
1	Diesel fuel US 95 RON	0.7472	> 225	> 56	- 40 - + 6	> 1,5	141 - 462	Не вибухає
2	GASOIL 10 PPM	0.8289	> 225	>55	<0	<5	150 - 390	1,0-6,0
3	MARINEGA SOIL	0.8179	> 225	>55	<0	<5	150 - 390	1,0-6,0
4	DESTILATE MF	0.8217	> 225	>55	<0	<5	150 - 390	1,0-6,0

Cargo operations were carried out near fujairahoil terminals, the depth of which allows ships with a draft of up to 25 m to moor. Moorings and harbors are protected from sea waves.

When the vessel was parked near the berth, the standard arrangement of the mooring ends 3 + 2 + 2 from the stern and the same number of tanks was used. Structurally on the tanker "JO PROVEL" cargo can be separated from each other only by using different cargo groups with the pipeline, as shown in Fig.1.

Two cargo lines were used for loading, the diameter of the connections of the terminal and ship cargo lines was 16 inches (inches). Prior to the start of cargo operations, the loading speed was agreed by the senior assistant captain with the port cargo stevedore and was $3000 \text{ m}^3/\text{h}$. The actual loading speed was, on average, $1800 \text{ m}^3/\text{h}$, as onshore terminal tanks were one third full, some of the cargo was pumped out, which in turn affected the performance of onshore pumps [3].

When loading, the conditions were met that the highest quality diesel fuel would be loaded first. For this purpose, there are cross over valves near the receiving flange connections, which are shown in Fig. 1. With the help of these valves, the

cargo flow was redistributed to certain groups of tanks. There was a constant communication between the terminal and the ship, using which the ship constantly received information on the amount of cargo remaining to load and stop cargo operations after each type of diesel fuel.

After loading each batch of diesel fuel, the terminal and ship-loading lines were blown to remove the remnants of the previous type of cargo and prevent them from mixing with the next one. These remnants came to the ship's tanks. "Cargo safety passports" were issued for all types of diesel fuel. Port Louis (Mauritius). Cargo operations were carried out along the berth. Berths and harbors are not protected from sea waves. At the mooring of the berth, the berth was beaten up with the advance of the mooring lines 4 + 3 + 2 with feed and stilki and tank. Climatic conditions: during the flight (in June 2020), the air temperature was from 19-25°C, atmospheric pressure = 1000 millibars (750 mm Hg).

When the ship arrived at the port of unloading, where air and stagnant water temperatures were lower, the volume of cargo in the tanks decreased and reached 96-97%. The decrease in cargo volumes is due to lower ambient temperatures and low evaporation.

Since the loading was performed in an area where the air temperature reaches high levels, when drawing up the cargo plan, it was taken into account that the loading of tanks will not exceed 98% by volume. The plan of arrangement of cargoes is presented in fig. 2.

CARGO ULLAGE REPORT (After Loading VTTI Berth No. 7) TOTAL ROB														PRT 008	Page 1 of 1		
														Rev: 02	1-Jul-17		
Vessel: JO PROVEL				Voy. Nr. 5				Port : FUJIARAH, UAE				Date: 12.oct.20					
Tank	Cargo Grade	Density @ 15C Vac	Density @ 15C Air	Ullage Mtrs	Temp Deg 'C'	Total Obsvd Volume Cu.M.	Free Water DIP Mtrs	QTY Cu.M.	OBQ Cu.M.	Gross Observed Cu.M.	VCF 54B	Long Tones	Net bbls	Net Volume Cu.M. 15°C	Metric Tons in Air	Metric Tons in Vac	
1P	UG 95 RON	0,7483	0,7472	2,900	35,30	5034,840	0,000	0,000	0,000	5034,840	0,97540	3611,531	30904,816	4910,983	3669,486	3674,889	
1S	UG 95 RON	0,7483	0,7472	2,870	35,30	5039,257	0,000	0,000	0,000	5039,257	0,97540	3614,700	30931,928	4915,291	3672,706	3678,112	
2P	MARINE GAS OIL	0,8190	0,8179	10,760	36,30	3422,969	0,000	0,000	0,000	3422,969	0,98100	2703,076	21131,470	3357,933	2746,453	2750,147	
2S	MARINE GAS OIL	0,8190	0,8179	10,870	36,30	3388,626	0,000	0,000	0,000	3388,626	0,98100	2675,956	20919,456	3324,242	2718,898	2722,554	
3P	GASOIL 10PPM	0,8300	0,8289	4,040	35,40	5952,051	0,000	0,000	0,000	5952,051	0,98230	4769,690	36793,281	5846,700	4846,230	4852,661	
3S	GASOIL 10PPM	0,8300	0,8289	4,090	35,40	5968,474	0,000	0,000	0,000	5968,474	0,98230	4782,850	36894,802	5862,832	4859,602	4866,051	
4P	UG 95 RON	0,7483	0,7472	5,390	35,30	5474,222	0,000	0,000	0,000	5474,222	0,97540	3926,704	33601,827	5339,556	3989,716	3995,590	
4S	UG 95 RON	0,7483	0,7472	7,790	35,30	4570,417	0,000	0,000	0,000	4570,417	0,97540	3278,397	28054,098	4457,985	3331,006	3335,910	
5P	DESTILLATE MF	0,8228	0,8217	14,430	37,40	2029,740	0,000	0,000	0,000	2029,740	0,98020	1608,994	12520,245	1989,551	1634,814	1637,003	
5S	DESTILLATE MF	0,8228	0,8217	14,320	37,40	2055,174	0,000	0,000	0,000	2055,174	0,98020	1629,156	12677,132	2014,482	1655,299	1657,515	
6P	GASOIL 10PPM	0,8300	0,8289	4,560	35,70	5552,357	0,000	0,000	0,000	5552,357	0,98210	4448,488	34315,539	5452,970	4519,874	4525,872	
6S	GASOIL 10PPM	0,8300	0,8289	4,570	35,70	5556,216	0,000	0,000	0,000	5556,216	0,98210	4451,580	34339,389	5456,760	4523,015	4529,018	
SP																	
SS																	
TOTALS :				30,77		54044,343	0,0	0,00		54044,34		41501,123	333083,98	52929,284	42167,100	42225,322	
DRAFT			REMARKS														
FWD	9,90	Mtrs	1. UTI NO: MMC NO - TFCA10380101														
AFT	9,90	Mtrs	2. Ship's UTI checked against Surveyor's UTI														
MEAN	9,90	Mtrs															
TRIM	0,00	Mtrs															
LIST	0,00	Mtrs															
S.Water Density			1,0250														
Signature			Signature			Signature											
Terminal Rep.			Surveyor Name			Chief Officer											

Fig. 2. Plan of cargo placement in "JO PROVEL" tanker tanks

One ship's cargo line was used for unloading, the diameter of the connection between the terminal and the ship's cargo line was 10 inches. Prior to the start of cargo operations, the unloading speed was agreed by the senior assistant captain with the cargo stevedore and was 1500 m³/h.

Provided that a maximum of 2 cargo ship pumps were involved in the work, and with such a diameter of the cargo line of the terminal and a pressure of 10 bar, the ship unloaded diesel fuel at a speed of 1200 m³/h. After unloading each of the grades of diesel fuel, the cargo lines were blown on the tanker so that the remnants of the previous cargo would not be mixed with the next cargo [4, 5].

Conclusion. Since the cargo of diesel fuel in the port of Louis was delivered to the recipient without remarks, it can be concluded that it is possible to simultaneously transport four types of such cargo on the tanker "JO PROVEL".

REFERENCES

1. Cargo safety passport –VITOL Diesel Fuel Safety Data Sheet.pdf
2. Cargo safety passport – VTTI Gasoil MSDS Safety Data Sheet.pdf

3. IMDG Code / Volume 1 & 2 + Supplement – Published in 2016, by INTERNATIONAL MARITIME ORGANIZATION, printed by Wheatons Exeter Ltd, Exeter, Ex2 8RP.

4. International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL 73/78). - London: - IMO, 2004.

5. ISGOTT, 6-th Edition, International Handbook on Safety of Oil Tankers and Terminals.

СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕТАЛЕЙ ПЛАСТИЧНИМ ДЕФОРМУВАННЯМ

Брацлавець Богдан Сергійович

аспірант

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. У процесі експлуатації машини піддаються впливу різних чинників, що істотно впливають на технічний стан складальних одиниць та окремих деталей. За статистикою, найчастішою причиною заміни деталей стає механічне зношування контактних поверхонь, що призводить до погіршення умов експлуатації та відхилень. Істотний вплив на надійність і ресурс деталей та вузлів спецтехніки має втома металу, що призводить до деградації матеріалу та утворення втомних тріщин. Внаслідок впливу зазначених факторів виникають пошкодження, що призводять до відмови або руйнування деталей і виникає потреба в їх заміні. Поряд із встановленням нових запчастин, які вимагають заміни зношеної деталі піддаються відновленню робочі поверхні, що можуть здійснюватися різними методами. Процес відновлення є трудомістким, отже, і затратним, тому відновленню піддаються досить складні і дорогі деталі.

Мета роботи. Ознайомитись з сутністю процесу відновлення деталей пластичним деформуванням. В результаті ознайомлення отримати знання, вміння та навички, що відображають зміст професійних компетенцій, викладених в основних професійних освітніх програмах відповідних напрямів підготовки.

Матеріали і методи. Відновлення деталей пластичним деформуванням засноване на використанні пластичних властивостей металів, тобто їх здатність у певних умовах під дією зовнішніх сил змінювати геометричну форму та розміри деталі без руйнування за рахунок перерозподілу металу з неробочих зон деталі на зношені.

Результати і обговорення. Пластичну деформацію деталей проводять у

холодному та гарячому стані. При обробці деталей у холодному стані пластична деформація відбувається за рахунок зсуву окремих частин кристалів металу (спотворення кристалічних решіток) відносно один одного. При цьому в деформованих шарах металу змінюються фізико-механічні властивості: пластичність металу знижується, а межа міцності та твердість металу підвищуються. Таке явище називають наклепом. Наступний нагрів деталі до температури 200...300°C веде до зняття спотворень кристалічних решіток. Міцність та твердість наклепаного металу при цьому частково знижуються, а пластичність підвищується.

Пластична деформація деталей у холодному стані вимагає прикладання значних зусиль, тому для полегшення пластичного деформування деталей попередньо нагрівають. Опір деформуванню сталі, нагрітої до температури кування, в 10...15 разів менший, ніж опір у холодному стані. Температура нагрівання деталей має бути невеликою, але достатньою для деформації деталі. Нагрів деталі до кувальної температури призводить до вигорання вуглецю з поверхневого шару, виникнення окалини і жолоблення деталі, тому такий вид нагрівання доцільний тільки для значних пластичних деформацій. Деталі із вуглецевих сталей нагрівають в інтервалі 350...700 °C.

Процес відновлення деталей пластичним деформуванням складається з підготовки деталі, її деформування та обробки після деформування. Підготовка деталей включає відпал або відпустку деталей. У холодному стані без попередньої підготовки відновлюють деталі зі сталей твердістю 27...32 HRC та кольорових металів. В інших випадках здійснюють термічну підготовку деталей перед холодним деформуванням або нагрівання безпосередньо перед гарячим деформуванням.

Для відновлення деталей у гарячому стані застосовують молоти, а при холодному деформуванні використовують преси.

Перевагами способу є простота технологічного процесу та обладнання, незначна трудомісткість, відсутність додаткового матеріалу для ремонту, задовільна якість ремонту, низька вартість. До недоліків відноситься деяке

зниження механічної міцності деталі, порушення термообробки при нагріванні, витрати на нагрівання та подальшу термообробку, можливість появи тріщин.

Висновок. В результаті ознайомлення отримані знання, вміння та навички, що відображають зміст професійних компетенцій, викладених в основних професійних освітніх програмах відповідних напрямів підготовки. Виявлені переваги та недоліки використання способу відновлення деталей пластичним деформуванням.

РОЗРОБКА ГЕНЕРАТОРУ 3D КОНТЕНТУ НА ПРИКЛАДІ ГЕНЕРАТОРУ МЕША РЕЛЬЄФУ МІСЦЕВОСТІ

В'юненко Олександр Борисович

к.е.н., доцент

Ковальов Роман Станіславович

Студент

Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Вступ. Розвиток комп'ютерної графіки, а саме в сферах суміжних з комп'ютерною графікою, таких як кінематограф, аугментована реальність, симуляційні системи, відео ігри, тощо — відкриває широке поле для поліпшення процесів створення або генерації контенту чи наповнення відповідного продукту візуальним змістом.

Мета роботи. На створення подібних ассетів вручну, будь то зображення місцевості в симуляції, кінематографі або відео грі, зазвичай витрачається велика кількість часу та людських ресурсів, що породжує природний потенціал для розробок, покращень та нових ідей. Такі ідеї та розробки у свою чергу можуть бути практично корисні для різноманітних проєктів, зменшуючи витрати часу та ресурсів на створення віртуальних оточень.

Мета роботи - створення прототипу рішення генерації 3d контенту на прикладі генератору меша рельєфу місцевості.

Матеріали та методи. Генерація сітки мешу - це практика створення сітки, підрозділи безперервного геометричного простору на дискретні геометричні та топологічні осередки. Часто ці клітини утворюють симпліційний комплекс. Зазвичай осередки розбивають геометричну вхідну область. Комірки сітки використовуються як дискретні локальні апроксимації більшої області.

Сітки створюються за допомогою комп'ютерних алгоритмів, часто під керівництвом людини через графічний інтерфейс, залежно від складності

предметної області та бажаного типу сітки.

Результати та обговорення. Одним із результатів дослідження є додаток - генератор меша рельєфу місцевості. Додаток - конвеєр приймає на вхід rgb біт-карту (Рис. 1), простіше кажучи - зображення форматів png, jpeg, bmp, gif, tga чи jpg.

Зображення має являти собою графічне визначення висоти, де біт з вищим числом суми компонентів кольору (Red, Green, Blue) символізує вертикальну відстань точки рельєфу від певної "нульової" точки. Сума компонентів кольору становлять білий колір - тому проглядається проста закономірність: яскравіший фрагмент біт-карти - вище за точку рельєфу.

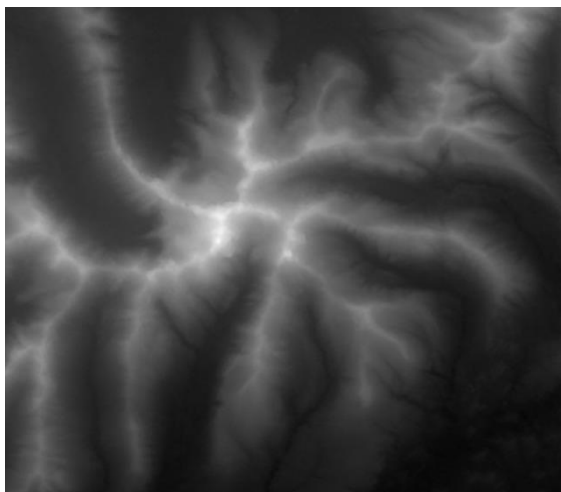

Рис.1 Біт карта рельєфу

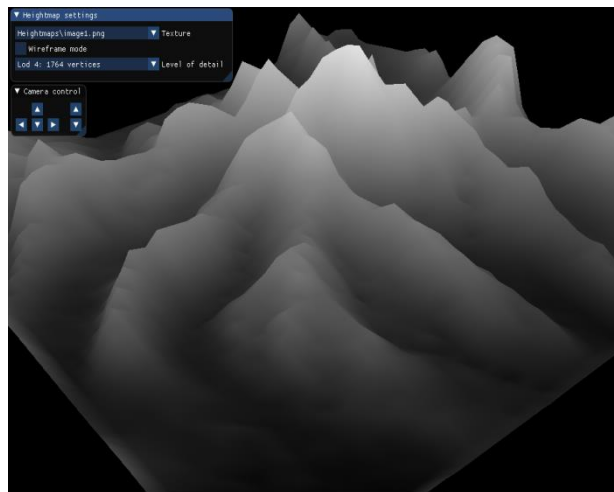

Рис. 2 Готовий 3Д меш рельєфу

Далі формується площина з рівновіддалених між собою точок у тривимірному просторі. Кількість згенерованих точок, або вершин, визначатимуть так званий LOD - Level Of Detail - рівень деталізації об'єкта. Вищевказаний масив вершин відправляється на зберігання в VRAM - Video Random Access Memory - пам'ять графічного прискорювача випадкового доступу, звідки потім вони будуть відмальовані в простір (Рис. 2) за допомогою OpenGL (Open Graphics Library) - специфікації, що визначає платформонезалежний (незалежний від мови програмування) програмний інтерфейс для написання додатків, що використовують двовимірну та тривимірну комп'ютерну графіку.

Висновки. Як і для будь-якої графіки для створення 3д сцен та оточень необхідні ресурси, так звані ассети, на створення яких вручну зазвичай йде дуже багато людських ресурсів та часу. Генерація таких ассетів абсолютно змінює правила гри. Створення штучних ресурсів з допомогою генераторів контенту драматично зменшить час що витрачається на створення оточень.

ВПЛИВ АМОΡФНОГО СПЛАВУ НА ЗНОСОСТІЙКІСТЬ АРОМАТИЧНОГО ПОЛІАМІДУ ФЕНІЛОН

Єрьоміна Катерина Андріївна,

к.т.н., старший викладач

Томіна Анна-Марія Вадимівна,

к.т.н., завідувач лабораторіями

Лисенко Олександр Борисович,

д. ф.-м. н., професор

Дніпровський державний технічний університет

м. Кам'янське, Україна

Носенко Віктор Костянтинович,

д. ф.-м. н., старший науковий співробітник

Інститут металофізики

ім. Г. В. Курдюмова Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Вступ. Сьогодні трибологічні з'єднання (підшипники ковзання та кочення, шестерні, муфти, тощо) сучасної техніки не можуть обійтися без використання полімерних композиційних матеріалів із високим показником зносостійкості. Серед полімерних матриць можна виділити ароматичні поліаміди, які характеризуються стабільністю роботи під впливом високих температур (533 К) і навантажень, дією кислот і лугів. Аморфні сплави (АС) є одними із перспективних наповнювачів для створення зносостійких полімерних композиційних матеріалів оскільки їм характерна висока міцність, твердість (до 1000 HV) й пластичність.

Мета роботи. Враховуючи зазначене, мета роботи полягала в дослідженні впливу вмісту аморфного сплаву марки НВ-4 на триботехнічні характеристики композитів на основі термостійкого ароматичного поліаміду фенілон С-2.

Матеріали та методи. Як наповнювач для ароматичного поліаміду фенілон С-2 обрали дисперсний (17–133 мкм) аморфний сплав марки НВ-4 ($\text{Fe}_{60}\text{Cr}_4\text{Co}_7\text{V}_2\text{W}_1\text{Mo}_1\text{Nb}_1\text{B}_{20}\text{C}_2\text{Si}_2$), виготовлений на обладнанні ТОВ «Мелта» (м. Київ). Сплав був отриманий шляхом подрібнення швидкозагартованої

аморфної стрічки в кульовому млині. Приготування металополімерів здійснювали методом компресійного пресування, за виключенням феромагнітних часток (оскільки в хімічному складі АС наявне залізо). Дослідження трибологічних властивостей за схемою «диск-палець» здійснювали на дисковій машині тертя при навантаженні 0,6 МПа та швидкості ковзання 1 м/с, шлях тертя становив 1000 м. Шорсткість поверхні визначали за допомогою профілометру 170621.

Результати та обговорення. Результати трибологічних досліджень подано у табл.1.

Таблиця 1

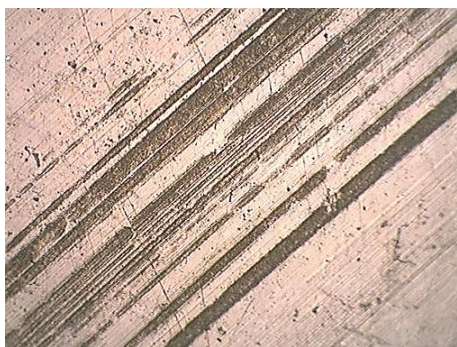
Трибологічні властивості ароматичного поліаміду фенілон та композитів на його основі

Показник Вміст наповнювача, С, мас.%	Інтенсивність лінійного зношування, $I_h \cdot 10^{-9}$	Коефіцієнт тертя, f	Шорсткість поверхні, R_a , мкм
-	34,30 / 31,18	0,520 / 0,477	2,43 / 2,11
10	9,18 / 5,98	0,474 / 0,470	1,90 / 1,77
15	7,16 / 4,50	0,493 / 0,486	1,02 / 0,97
20	6,87 / 4,41	0,633 / 0,582	1,02 / 0,88
25	12,01 / 6,54	0,611 / 0,581	1,20 / 1,05

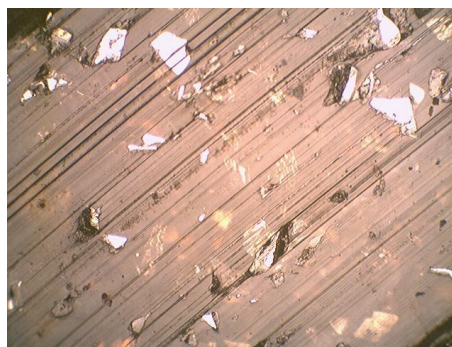
Примітка. Зліва від риски – по відновлювальній поверхні; праворуч – по плівці перенесення (шлях тертя на початок експерименту становив 3000 м)

Із табл. 1 видно, що введення до полімерної матриці АС марки НВ-4 призводить до зменшення інтенсивності лінійного зношування та шорсткості поверхні по відновлювальній поверхні (у 5 та 2,4 р.) та по плівці перенесення (у 7 та 2,4 р.) сягаючи мінімальних значень при вмісті наповнювача 20 мас.%.

Зростання зносостійкості металополімерів обумовлено наявністю у складі полімеру більш твердого наповнювача (твердість близько 607–809 НВ), внаслідок чого стримується об'ємне деформування полімерної матриці в поверхневих шарах (див. рис.1).

а

б

Рис. 1 – Поверхні тертя ($\times 200$) фенілону С-2 (а) та металополімеру (б) на його основі, що містить 20 мас.% наповнювача, отримані при терті по відновлювальній поверхні

Утворення плівки перенесення внаслідок тертя дозволяє реалізовувати тертя за схемою «композит-композит» майже виключаючи сталеве контртіло з трибологічного процесу, що додатково зменшує інтенсивність лінійного зношування, коефіцієнт тертя та шорсткість поверхні.

Відносно великий коефіцієнт тертя отриманих металополімерів обумовлюється наявністю часток більш твердого АС, які концентруючись в зоні контакту підвищують сили тертя.

Висновок. Встановлено, що використання аморфного сплаву марки НВ-4, як наповнювача для ароматичного поліаміду фенілон С-2, є перспективним шляхом підвищення зносостійкості останнього по відновлювальній поверхні (у 5 разів) та по плівці перенесення (у 7 разів). Ефективним вмістом АС для полімерної матриці є 20 мас.%.

СИНТЕЗ НЕДОЛІКІВ МЕТОДУ ПРЯМИХ ПОСТАВОК З МЕТОЮ ЇХ ПОДАЛЬШОГО УСУНЕННЯ

Зеленько Едуард

аспірант

Черкаський державний технологічний університет

м. Черкаси, Україна

Вступ. Станом на початок 2022-го року на запит «Dropshipping» пошукова система Google формувала майже 50 млн. результатів, що свідчить про наявність зацікавленої аудиторії на той час, а згідно зі статистикою веб-пошуку від Google Trends ([2, 3]) зацікавленість дропшипінгом в середньому постійно зростає. Збільшення інтересу призвело до збільшення кількості компаній, які використовують даний метод.

Однак метод не позбавлений недоліків, тому його застосування може призвести до небажаних наслідків. Так, згідно з інформацією з ненаукових джерел метод прямих поставок негативно вплинув на маркетплейси в Україні ([1]). Зазначене обумовлює актуальність дослідження недоліків застосування дропшипінгу з метою їх усунення.

Мета роботи: Визначення недоліків використання методу прямих поставок; визначення критеріїв вибору недоліків та їх синтез с отриманого списку з метою їх подальшого усунення за допомогою впровадження спеціального програмного забезпечення.

Матеріали та методи. Теоретичні: аналіз (матеріалів статей з наукових та ненаукових джерел), класифікація та синтез (недоліків дропшипінгу).

Результати та обговорення. В результаті аналізу наукової літератури ([8, с. 161; 7, с. 108; 4, с. 411-412]) визначено список основних недоліків використання методу прямих поставок та класифіковано їх на дві групи: для роздрібного продавця та кінцевого покупця.

Далі, як показав аналіз важливості окремих аспектів організації діяльності

електронних магазинів, найважливіше місце відвели такому чиннику, як «рівень цін на товари» [5, с. 351]. У той же час по результатам дослідження компанії «Ovum» зроблено висновок, згідно з яким економічна ефективність електронної комерції підприємств у майбутньому все більше буде залежати від оптимізації часових ресурсів, а отже найбільшого значення набуває чинник часу [6, с. 126-127]. Також данні чинники входять до правил «7R» в якості принципів побудови сучасної концепції логістики [6, с. 126]. Тому правила «right cost» та «right time» було обрано в якості основних критеріїв для синтезу недоліків дропшипінгу, завдяки чому виокремлено наступні з них:

1. Для роздрібного продавця: високий рівень цін, наявність ризику відсутності товару на складі.

2. Для покупця: ризик придбання товару за завищеною ціною, ризик затримки постачання або неотримання товару за здійсненої попередньої оплати.

Наявність даних недоліків може бути обумовлена:

1. Неактуальними даними по закупівельній ціні та залишку товару.

2. Неточними методами розрахунку цінової надбавки.

Висновки. В результаті застосування вищезазначених методів було досягнуто поставленої мети даної роботи. Враховуючи те, що під час дропшипінгу використовуються переважно інтернет-ресурси, в якості вирішення проблеми пропонується розробка спеціального ПЗ для оптимізації розрахунку цінової надбавки з урахуванням залишку товару.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://medium.com/webstore/rozetka-death-c3e5fd4410b5> — Дата доступу: 03.02.2022 р.

2. Google Trends [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://trends.google.com/trends/explore?date=2009-01-01%202022-02-03&geo=UA&q=Dropshipping,Дропшипінг,Дропшипінг,Дропшипінг> — Дата доступу: 03.02.2022 р.

3. Google Trends [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://trends.google.com/trends/explore?date=2009-01-01%202022-02-03&q=Dropshipping>, Дропшипінг — Дата доступу: 03.02.2022 р.
4. Khalil Israfilzade. Advantages and disadvantages of drop-shipping / Israfilzade Khalil // Молодий вчений. — 2017. — № 7. — С. 410—413. — Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/7/91.pdf> (дата звернення: 03.02.2022).
5. Антоненко О. М. Формування систем електронної торгівлі і логістика: теорія та практика організації / О. М. Антоненко, І. П. Міщук, О. О. Хамула // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2012. — № 749 : Логістика. — С. 349—356.
6. Кравченко М. О. Концепції логістики електронної комерції підприємств / М. О. Кравченко, Г. О. Манорик // Науковий погляд: економіка та управління. — 2019. — № 1. — С. 124—130.
7. Лункіна Т. І., Кугляр А. А., Кємова Я. Р. Дропшипінг як сучасний напрям розвитку бізнесу в Україні. Modern Economics. 2020. № 24(2020). С. 107-112. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V24\(2020\)-17](https://doi.org/10.31521/modecon.V24(2020)-17).
8. Тирінов А. В. Сутність та особливості обліку операцій дропшипінгу в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. № 28. С. 160—163.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗРОБКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБРОБКИ ВІЗУАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Катаєва Євгенія Юріївна

к.т.н., доцент кафедри
програмного забезпечення автоматизованих систем

Бреус Богдан Володимирович

аспірант кафедри
програмного забезпечення автоматизованих систем
Черкаський державний технологічний університет

Вступ. Створення методів цифрової обробки зображень налічує понад півстоліття. За цей час було створено багато алгоритмів для різних цілей. Деякі з них досить ефективно використовуються для вирішення різних, в основному, вузькоспеціалізованих задач цифрової обробки зображень. Великою проблемою є створення методів вирішення інтелектуальних завдань, таких як обробка зображень, розпізнавання. Але навіть для досить простих завдань виділення контурів, відновлення зображень, сегментації і т. д. не можна сказати, що підходи, що використовуються для їх вирішення, дозволяють отримувати рішення, адекватні дуже широкому діапазону зовнішніх умов. Сам факт того, що постійно з'являються нові алгоритми та методи вирішення подібних завдань, свідчить про незадоволеність дослідників якістю розробок. Як правило, достовірність вирішення завдання значно знижується при зниженні різкості та контрастності зображення, а також за наявності геометричних та шумових спотворень. [2]

В області обробки візуальної інформації виділяють три основних наукових напрямки: науковий напрям, що займається власне обробкою зображень; аналіз (розуміння) зображень; синтез зображень (машина графіка). Відповідно виділяють системи власне обробки зображень, системи аналізу (розуміння) зображень і системи синтезу зображень (машиної графіки). У першому випадку вирішуються завдання, в яких вхідні дані та результати обробки представляються в образотворчій формі. У другому випадку вхідні

дані представляються в образотворчій формі, а результат обробки – в необразотворчій формі, наприклад, у вигляді текстового опису сцени.

В останньому випадку вирішуються завдання синтезу зображень в їх образотворчій формі за деяким їх описом або алгоритмом побудови. [7]

Вивченню інформаційних систем обробки візуальної інформації присвячено низку робіт різних учених: Бек Т. [1], Білоусов А.А. [5], Уїтлі Д. [3], Рабін Л.Р. [4].

У цих роботах дуже часто використовується організація інформаційної моделі обробки візуальної інформації у практичних розробках, що дозволяє виявити слабкі та сильні сторони. Це, своєю чергою, послужило основою вибору інструментів цифрової обробки зображень і характеристик зображення. Цей факт визначає актуальність створення моделі для вирішення завдань, що виникають при побудові реальних технічних систем цифрової обробки зображень.

Метою роботи є розробка інформаційної системи для інтелектуальної обробки візуальної інформації.

Обробка зображень може відбуватися в різних цілях:

1 Спотворення зображення з метою досягнення якихось ефектів (художнє поліпшення). Ці перетворення не дуже часто розглядаються.

2 Image Processing – візуальне (яке можливо помітити оком) збільшення якості зображення (корекція контрасту і яскравості, корекція кольору); об'єктивне поліпшення якості зображення (усунення спотворень типу змаз, дисторсія, розфокусування);

3 Image Analysis – проведення вимірювань на зображенні (аналіз гартманогам, інтерферограма);

4 Image Understanding – розпізнавання образів (розпізнавання відбитків пальців, символів, осіб) [6]

Для досягнення поставленої мети у роботі будуть вирішуватись такі науково-технічні завдання:

- Системний аналіз методів обробки візуальної інформації та

перспективи інтелектуальної обробки даних;

- Дослідження мов моделювання та програмного забезпечення для створення інформаційної моделі;
- Створення інформаційної системи інтелектуальної обробки візуальної інформації;
- Дослідження реалізації розробленої інформаційної моделі зберігання зображень в оперативній пам'яті.

Висновки. Розроблена система може використовуватися для збільшення швидкості обробки, але в деяких випадках якість отриманого вихідного зображення буде набагато нижча. Збільшити якість зображення в кілька разів можливо за рахунок застосування методу з фільтрацією, також на рівень якості застосування даного методу буде дуже впливати вибір ядра.

Розроблена модель процесів обробки напівтонових растрових зображень відображає типові послідовності виникнення розглянутих задач. Ефективність обробки зображень залежить від ефективності звернення до подання зображення в оперативній пам'яті. В процесі обробки зображень великого розміру найбільш часто виконуваними операціями є звернення до подання зображення в оперативній пам'яті та візуалізація. Для створення ефективних реалізацій методу обробки зображень використано мову програмування C ++.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Baeck T. An overview of parameter control methods by self- adaptation in evolutionary algorithms / T. Baeck // Fund. Inform. – 2018. –Vol. 35, no. 1-4. – P. 51-66.
- 2 Baeck T. Self-adaptation in genetic algorithms / T. Baeck // Towards a Practice of Autonomous Systems: Proceedings of the First European Conference on Artificial Life / eds. F.J. Varela, P. Bourgine. – Cambridge, MA: MIT Press, 2012. – P.263-271.
- 3 Whitley D. An Overview of Evolutionary Algorithms: Practical Issues and Common Pitfalls/ D. Whitley // Journal of Information and Software Technology. –

2001. – 214 p.

4 Рабинер Л.Р., Гоулд Б. Теория и применение цифровой обработки сигналов. М.: Мир, 2011. –С. 62-72.

5 Belousov A.A. Applying wavelets and evolutionary algorithms to automatic image enhancement / A.A. Belousov, D.V. Sidorov, V.G. Spitsyn // XIII International Symposium "Atmospheric and Ocean Optics. Atmospheric Physics", Tomsk, July 2-6, 2016. – P. 104.

6 Baker J.E. Adaptive selection methods for genetic algorithms / J.E. Baker // Proceedings of the International Conference on Genetic Algorithms and Their Applications, 2015. – P. 101-111.

7 Belousov A.A. Applying wavelets and evolutionary algorithms to automatic image enhancement / A.A. Belousov, D.V. Sidorov, V.G. Spitsyn // XIII International Symposium "Atmospheric and Ocean Optics. Atmospheric Physics", Tomsk, July 2-6, 2016. – P. 104.

ЗАХИСТ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З КЛІЄНТСЬКОЮ АРХІТЕКТУРОЮ ВІД ПОРУШЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ПРОГРАМНОГО КОДУ

Крикунов Дмитро Євгенійович

аспірант

Черкаський державний технологічний університет

м. Черкаси, Україна

Вступ./Introduction. В сучасному світі захист програмного забезпечення від порушення цілісності стоїть в ряді пріоритетних завдань в області інформаційних технологій. Це пов'язано з тим, що більшість систем захисту від несанкціонованого використання вразливі до відключення системи захисту шляхом модифікування програмного коду. Проблема захисту програмного забезпечення від модифікування коду є актуальною, тому що більшість створених програм мають підтекст прибутку, й фірми та розробники цього програмного забезпечення зацікавлені в отриманні максимальної виручки від продажу своїх програмних продуктів.

До найбільш уразливих підпадає таке програмне забезпечення, як операційні системи, графічні редактори, ігрові модулі, компілятори тощо.

Ціль роботи./Aim. Враховуючи вищезгадане, цілю дослідження є огляд та формування критичної оцінки попередніх досліджень, а також пошук нових методів вирішення виявлених недоліків.

Матеріали й методи./Materials and methods. До матеріалів дослідження відносяться наукові роботи у сфері захисту програмного забезпечення, а саме система забезпечення стійкості програм до несанкціонованої модифікації [1], методи захисту модуля програмного забезпечення на основі процедури обфускації [2], методика захисту програмного коду від несанкціонованої модифікації та дослідження за допомогою його хешування [3].

В ході спостереження та дослідження використані емпіричні методи.

Результати й обговорення./Results and discussion. В результаті аналізу

попередніх досліджень та пошуку недоліків було зроблено наступні висновки. Аналіз існуючих методів захисту показав, що всі вони мають як переваги, так і недоліки й на даний час повністю захистити програмне забезпечення з клієнтською архітектурою неможливо, передавши програму у користування, ми не можемо у повній силі контролювати дії реверс інженера.

Нові методи вирішення виявлених недоліків повинні робити роботу реверс інженера дуже повільною й складною, щоб вона стала економічно не вигідною.

В процесі тестування злому нового методу захисту були отримані результати, які показують, що час зламу змінився у більшу сторону.

Висновки. За проведеною роботою й отриманими результатами тестування нового методу можна зробити висновок, що напрям роботи вірний. і потребує подальших досліджень з метою вдосконалення даного методу.

З метою покращення результатів створеного методу планується подальший пошук недоліків для вдосконалення створеного методу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Попирко К. (2013) Система забезпечення стабільності програм до несанкціонованої модифікації. MastersDonntu. Вилучено з: <http://masters.donntu.org/2018/fknt/kubashevskiy/library/article7.htm>
2. Семенов С. Г., Давидов В. В., Волошин Д. Г., Гребенюк Д. С. (2013) Спосіб захисту модуля програмного забезпечення на основі процедури обфускації. Elibrary. Вилучено з: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42204522>
3. Кукарцев А. М., Лубкин И. А. (2008) Методика захисту програмного коду від несанкціонованої модифікації та дослідження за допомогою його хешування. Cyberleninka. Вилучено з: <http://cyberleninka.ru/article/v/metodika-zaschity-programmnogo-koda-ot-nesanktsionirovannoy-modifikatsii-i-issledovaniya-posredstvom-ego-heshirovaniya>

ОБҐРУНТУВАННЯ МЕХАНІЧНОГО СПОСОБУ ПІДГОТОВКИ ПОВЕРХНІ ДЛЯ НАНЕСЕННЯ ПОКРИТТІВ

Кучеренко Юлія Сергіївна

аспірантка

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. При будь-якому способі нанесення покриття на поверхню виробу вирішальне значення на формування якісного шару і його зв'язок з поверхнею, що покривається, має стан цієї поверхні, її будова, рівень шорсткості, наявність на поверхні плівок різного характеру: жирових забруднень, оксидів та інших дефектів механічного та хімічного характеру. Отже, будь-який вид нанесення покриттів вимагає підготовки (попередньої обробки) поверхні з метою покращити хід процесу утворення плівки (шару) покриття, збільшити швидкість нарощування шару та зменшити енергетичні витрати, що забезпечує підвищення продуктивності обладнання за дотримання технології та підвищення ефективності виробництва. Крім того, якісна підготовка поверхні покращує зчеплення речовини, що наноситься на поверхню виробу, зменшує кількість дефектів у шарі, що утворюється, і тим самим підвищується надійність і працездатність виробів.

Мета роботи. Розглянути механічні способи обробки поверхні для нанесення покриттів, виявити їх переваги та недоліки. Проаналізувати дані способи підготовки поверхні і визначити, які з них найдоцільніше використовувати для відновлення деталей.

Матеріали і методи. Механічні способи обробки поверхні застосовують, якщо необхідно забезпечити задовільне зчеплення речовини покриття з матеріалом виробу. Розрізняють такі види механічної обробки: обробка металів різанням на токарних, фрезерних, розточувальних, свердлильних та інших металорізальних верстатах, шліфування та полірування, крацювання та галтування, гідропіскоструминна, дробоструминна обробка тощо.

Результати і обговорення. Шліфуванню та поліруванню піддають вироби, від яких потрібно в остаточному вигляді мати гладку блискучу поверхню та точні остаточні розміри. Така попередня обробка одночасно покращує щільність контакту шару покриваючого матеріалу з поверхнею виробу на атомному рівні. Однак використання піскоструминної обробки замість полірування збільшує сумарну площу поверхні виробу в 3-5 разів у порівнянні з розрахованою для гладких поверхонь. В зв'язку з цим така обробка інтенсифікує процеси формування шару, посилює його зв'язок з поверхнею, покращує якість та властивості покриття.

У ряді випадків як механічну обробку замість шліфування і полірування застосовують обкатку поверхні деталі спеціальними роликами з нанесеним на них мікро- або макрорельєфом або гладкими роликами при високих вимогах до поверхні щодо допустимих меж шорсткості. Досить часто для дрібних деталей використовують методи підводного галтування або шліфування та полірування в барабанах з наповнювачами із абразивних матеріалів.

Сутність обробки в барабані полягає у тому, що вироби разом з абразивними матеріалами і наповнювачами, такими як наждачні зерна, пемза, корунд, тирса, завантажують у барабан, що обертається, і обробляють таким чином протягом встановленого часу до отримання необхідної шорсткості поверхні.

Гідропіскоструминну обробку металевими і неметалевими частинками проводять в установках, де абразивні зерна, що рухаються з великою швидкістю разом зі струменем води, вдаряючись об поверхню виробу, знімають забруднення, що знаходяться на ній, у тому числі окисні плівки. Однак, жирові забруднення часто видалити таким чином не вдається, тому потрібна хімічна обробка поверхні.

Одним з найпоширеніших способів підготовки поверхні є обробка виробів у рідких середовищах ультразвуковими коливаннями. При цьому ефект очищення досягається переважно завдяки кавітаційному впливу ультразвукових коливань, що поширюються в рідині. Явище кавітації пов'язане

з утворенням рідини під дією енергії ультразвукових коливань мікророзривів в один з напівперіодів коливань та їх захоплення в наступний напівперіод коливань. У момент захоплення кавітаційної бульбашки в мікрообласті рідини навколо неї утворюються локальні ударні тиски, що досягають кількох сотень атмосфер. Під дією ударної хвилі, що виникає при цьому, відбувається відрив частинок забруднень від поверхні, що очищується. Найбільш ефективною очистка із застосуванням ультразвукової кавітації виявляється в тому випадку, якщо одночасно з фізичним впливом кавітаційних ефектів додатково використовується хімічна дія навколишнього агресивного зовнішнього середовища, тобто. при хімічних методах очищення з ультразвуком.

Висновок. Розглянуті механічні способи обробки поверхні для нанесення покриттів, виявлені їх переваги та недоліки. Проведений аналіз даних способів підготовки поверхні і визначено, які з них найдоцільніше використовувати для відновлення деталей.

ФІЗИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ УЩІЛЬНЕННЯ СУМІШІ ҐРУНТУ З ВІДХОДАМИ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Михайловська Олена Володимирівна,

к.т.н., с.н.с.

Національний університет Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка
м. Полтава, Україна

Вступ. На даний час в Україні існують екологічні проблеми на території нафтогазоносних регіонів. При бурінні свердловин утворюється значна кількість відходів, які повинні бути утилізовані. Обсяг шламу, який утворюється при бурінні свердловин може сягати $0,4 \text{ м}^3$ з одного погонного метру буріння експлуатаційної свердловини. Для збору та накопичення даного виду відходу створюються шламові амбари значного об'єму. Буровий шлам у своєму складі містить важкі метали, незначну кількість нафтопродуктів, синтетичні поверхнево-активні речовини, карбоксиметилцелюлозу, синтетичні органічні речовини тощо.

Ефективною технологією утилізації бурових відпрацювань є «солідифікація». Відповідно до цього способу очищений буровий шлам змішують зі спеціальними сорбентами і цементом. Сорбент пов'язує сполуки, які після додавання цементної маси переходять в форму, нерозчинну при будь-яких погодних умовах. Тому вироблений таким чином знешкоджений продукт застосовується у виготовленні матеріалів для будівництва [2].

Відомий хімічний метод утилізації з використанням фосфогіпсу [3].

Мета роботи. Метою статті є аналіз фізичних процесів при ущільненні суміші ґрунту з буровим шламом в пропорції 90:10.

Матеріали та методи. Вимоги до ущільнення ґрунтів завжди стосуються дотримання деякої вологості ґрунту та досягнення при цьому певної щільності. Встановлення значень цих параметрів зазвичай відбувається на підставі лабораторних дослідів по ущільненню, в результаті яких знаходять оптимальну

вологість W_{opt} . Тобто вологість при якій досягається максимальна щільність сухого ґрунту ρ_{max} .

Відомо, що є два види природного структуроутворення глинистих ґрунтів: один – сольовий, при якому з колоїдного розчину осідають дисперговані частинки, причому в момент їх відкладення між суміжними частинками діють електричні сили відштовхування. Це дозволяє частинкам ковзати один по одному, приймаючи положення, що відповідає найкращому ущільненню. Розташування частинок у зразку при цьому буде близько до паралельного.

Інший вид структуроутворення – несольовий, відбувається в результаті флокуляції (утворення агрегатів) в колоїдному розчині. В цьому випадку, під час ущільнення агрегатів, в основному, діють електричні сили тяжіння. В результаті цього окремі агрегати склеюються між собою. Орієнтація частинок при цьому виходить хаотичною, розташування суміжних частинок щодо один одного близько до перпендикулярному. Тобто негативні полюси часток знаходяться в контакті з позитивними. У першому випадку структуру називають диспергаційною і орієнтацію частинок паралельною. У другому випадку структура буде флокуляційною і орієнтація частинок хаотична.

При флокуляційній структурі розташування фільтраційні і механічні властивості ґрунту визначаються характером і міцністю зв'язків між агрегатами, а не розташуванням частинок в агрегаті. При диспергаційному розташуванні частинок значення набуває ступінь орієнтації частинок ґрунту. Структура розташування частинок глинистого ґрунту може оцінюватися механічними методами, що залежать від ступеня орієнтації частинок. Мікроструктура може бути оцінена за даними мікроскопічних і ультрамікроскопічних досліджень [1].

Комплексне вивчення мікроструктур різних глинистих ґрунтів показало, що в природному стані переважна більшість глинистих ґрунтів характеризується флокуляційною структурою [1]. У процесі ущільнення глинистого ґрунту за допомогою динамічного ущільнення ґрунту в ньому

формується структура, відмінна від природної, руйнуються агрегати, зменшується межагегатна пористість і створюється більш однорідний масив ґрунтової маси, який в залежності від вологості ґрунту, способу його ущільнення і величини витраченої на ущільнення енергії може характеризуватися флокуляційною або диспергаційною структурою (рис 1).

При одному і тому ж методі ущільнення ґрунту з різною вологістю перетворення структури ґрунту з флокуляційної на диспергаційну супроводжується досягненням максимальної щільності сухого ґрунту для прийнятого методу ущільнення і подальшим її зниженням. При цьому в ґрунті залишається близько 10% пор, незаповнених водою, тобто коефіцієнт водонасичення ґрунту має значення 0,9 [3].

Численні спостереження показали, що у глинистих ґрунтів, ущільнених при вологості нижче оптимальної, більшість частинок має хаотичне розташування. Тоді як при ущільненні ґрунтів з більш високою вологістю частки ґрунту прагнуть до паралельного розташування. (рис.1).

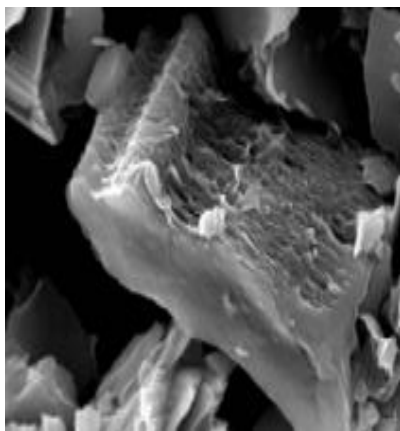

Рис 1. Загальний вигляд електронно-мікроскопічного знімку глинистого ґрунту [9]

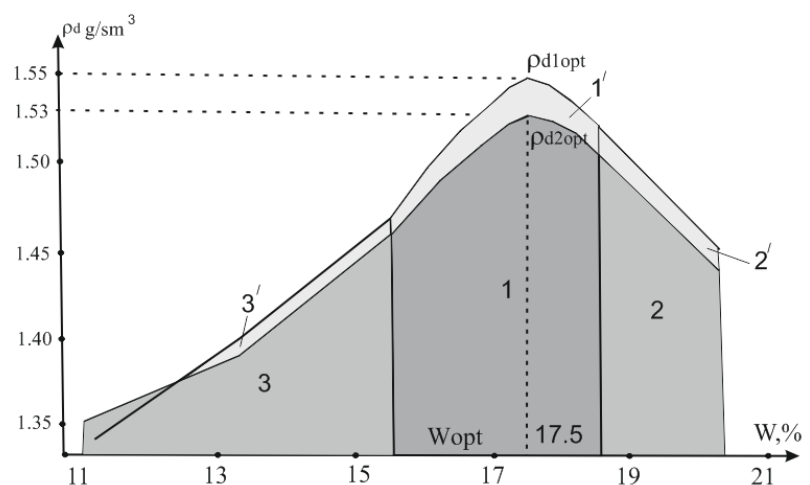

Рис. 2. Залежність стану вискодисперсного ґрунту від його вологості та густини скелету ґрунту: 1 - зона проужнопластичних властивостей з рихлозв'язаною водою у порах; 2 - пластичні властивості з капілярною водою; 3 - твердий стан ґрунту з щільно зв'язаною водою в їх порах.

Будь-яка частка глинистого ґрунту при даному напруженні вимагає певної кількості води для створення свого дифузного шару іонів. При вологості менше оптимальної ($W < W_{opt}$) для повного розвитку дифузного шару води недостатньо. Концентрація електролітів при цьому висока, це зменшує сили відштовхування між часточками і обумовлює тенденцію до флокуляції частинок (агрегування в пластівці) ґрунту (рис 2.). При збільшенні вологості до W_{opt} (оптимальної) дифузний шар навколо частинок збільшується. Таким чином концентрація електролітів зменшується, зменшується і тенденція до флокуляції. Однак збільшуються сили відштовхування між частинками, які діють, як мастило. Це дає можливість частинкам ковзати один по одному. При ущільненні це веде до кращого пакування частинок і отримання паралельної їх орієнтації.

Результати та обговорення Тому при оптимальній вологості досягається максимальна щільність ґрунту. Подальше збільшення вологості до значень $W > W_{opt}$ призводить до утворення ще більшого дифузного шару навколо частинок та до збільшення сил відштовхування, створення диспергаційної структури з паралельною орієнтацією частинок. Однак, щільність ґрунту, через меншу концентрацію частинок в одиниці об'єму, при цьому буде менше. Що стосується вмісту повітря в ґрунті, то з переходом від малої вологості до оптимальної при ущільненні кількість його буде значно зменшуватися. А з переходом же від оптимальної вологості до більш високої зменшення майже не спостерігається.

Висновки За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що у процесі ущільнення глинистого ґрунту за допомогою динамічного ущільнення ґрунту, в ґрунті формується структура, відмінна від природної, руйнуються агрегати. Тому суміш глинистого ґрунту з буровим шламом 90:10 при оптимальній вологості може характеризуватись диспергаційною структурою.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Аверьянов Виталий Николаевич. Совершенствование технологии уплотнения глинистых грунтов при возведении гидротехнических сооружений: диссертация ... кандидата Технические наук: 05.23.07 / Аверьянов Виталий Николаевич; [Место защиты: ФГБОУ ВО Российский государственный аграрный университет - МСХА имени К.А. Тимирязева]. – 2016.

2. Повторна переробка: як із промислового шламу створюють корисні для людей річки <https://kurs.if.ua/economic/povtorna-pererobka-yak-iz-promyslovogo-shlamu-stvoryuyut-korysni-dlya-lyudej-rechi/>

3. Аблєєва І.Ю., Пляцук Л.Д., Будьоний О.П. Дослідження складу та структури бурового шламу з метою обґрунтування вибору методу його подальшої утилізації // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. – Випуск 2/2014 (85). – С 172 – 178.

ОЦІНКА ВПЛИВУ РОЗРОБКИ КАР'ЄРІВ НА ДОВКІЛЛЯ (НА ПРИКЛАДІ ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ)

Савченко Олександр Олегович

студент

ДЗ «Державна екологічна академія
післядипломної освіти та управління»

м. Київ, Україна

Вступ. Гірничовидобувна промисловість є найбільш комплексним фактором техногенного навантаження на навколишнє природне середовище. Довготривалі і значні за обсягами роботи із вилучення коисних копалин і підземних вод порушують рівновагу породних масивів, підземної і поверхневої гідросфери. розробка методологічної основи проведення досліджень з виявлення впливу технологічних процесів розробки родовищ корисних копалин на зміни параметрів довкілля з метою подальшої розробки раціональних і дієвих схем із захисту природнього навколишнього середовища є актуальною, враховуючи сучасні тенденції та прагнення підприємств до екологічно прийнятних форм виробничої діяльності, а також через відсутність комплексної методики та рекомендацій щодо методів та інструментів таких досліджень під час здійснення процедури ОВД.

Дані розподілу кількості виданих спецдозволів на надрокористування по різних видах мінеральної сировини станом на кінець 2018 р. [1] демонструє чітке орієнтування гірничо-видобувної діяльності на будівельний сектор, адже кількість спецдозволів, що видаються на розробку родовищ неметалічних корисних копалин (включаючи будівельну сировину), складає 40% загальної кількості. Таким чином, можна вважати, що кар'єри є одним із найпоширеніших видів гірничих виробок на території України. В свою чергу, кар'єри та розробка корисних копалин відкритим способом створюють істотне техногенне навантаження на навколишнє природне середовище. Така ситуація потребує розробки та застосування відповідних сучасних природоохоронних

заходів на різних етапах господарської діяльності, пов'язаної із надрокористуванням – від процедури оцінки впливу на довкілля до безпосередньої видобувної діяльності і постпроектної діяльності.

Мета роботи. Мета роботи полягає в - обґрунтуванні природоохоронних заходів для зменшення екологічних загроз і досягнення збалансованого функціонування господарської діяльності.

Матеріали і методи. У дослідженні використовувався комплекс методів, які базуються на аналізі науково-технічної літератури та інших інформаційних джерел; використанні системного аналізу умов і особливостей формування техногенного впливу на довкілля та пошуку ефективних природоохоронних заходів для зменшення екологічних загроз; методи екологічного моніторингу для експертного оцінювання екологічного стану; геоінформаційний метод представлення та відображення екологічної інформації. Аналіз технологічних схем із видобутку здійснено на основі матеріалів (технічні проекти, технічні звіти та ін.) діючих видобувних підприємств – гірничо-збагачувального комплексу ВАТ «Полтавський ГЗК», кар'єру із видобутку залізних руд ТОВ «Рудомайн», кар'єрів із розробки розсипів ільменітової руди.

Оцінка впливу видобувної діяльності на режим підземних вод

Дослідження виконане для кар'єру із видобутку корисних копалин у межах Мотронівсько-Аннівського родовища ільменітових руд (Дніпропетровська область).

Утримання кар'єру в осушеному стані вимагає зниження рівня ґрунтових вод нижче запланованого рівня подошви рудного пласту. Для реалізації зниження рівня проектом передбачена система осушення установками кар'єрного водовідливу із зумпфами.

У ході дослідження здійснено розрахунок водного балансу.

Складові балансу вимірюються в об'ємних одиницях витрати, $\text{м}^3/\text{добу}$ або $\text{м}^3/\text{год}$. Питома витрата води q на видобуток і транспортування руди з вмістом глини 15% становить 15 м^3 на 1 м^3 руди. Витрата води дорівнює добутку продуктивності кар'єру в об'ємному вираженні Π в $\text{м}^3/\text{добу}$ на питому

витрату води q :

$$Q=q \times \Pi, \text{ м}^3/\text{добу}$$

При проектній потужності рудника 2,7 млн м^3 в рік і питомій витраті води 15 м^3 на 1 м^3 руди в обороті повинно бути 40,5 млн $\text{м}^3/\text{рік}$ води. При безперервній роботі протягом 300 діб в обороті води буде 135 тис. $\text{м}^3/\text{добу}$ води.

У водному балансі потрібно розрізняти два періоди:

1. Період, в якому породи розкриву розміщують у зовнішньому гідровідвалі (стадія гірничих робіт) і необхідна підпитка системи водою з зовнішнього джерела;

2. Період, коли дефіцит об'єму в кар'єрі компенсується наміванням сарматського піску як основи для внутрішнього відвалу.

До початку складування сарматського піску у вироблений простір в системі зворотного водопостачання буде спостерігатися дефіцит води, обумовлений втратами води в порах хвостів збагачення і вилученням з котловану запланованих об'ємів руди [2, 3].

Витрата води, яка повертається в кар'єр, зменшується на суму:

$$D=\Pi \times C_r(1+W_r)+\Pi \times C_{\pi} \times (1-n) \times W_{\pi},$$

де Π – продуктивність видобутку руди в природному заляганні в $\text{м}^3/\text{добу}$, C_{π} – вміст піску в руді, д.од., n – пористість намитого в хвостосховищі піску, W_{π} – вологість відходів, W_r – вологість глинистих відходів збагачення, C_r – вміст глини в руді, д.од.

Дана формула відображає дефіцит води в системі зворотного водопостачання при видобутку руди до початку складування сарматського піску у вироблений простір.

Також оцінено вплив розробки кар'єру на стан підземних вод при використанні засобів гідромеханізації із використанням методу розрахунку радіусу воронки осушення [4].

Розрахований радіус поширення воронки депресії навколо кар'єру (від його центру) становить ≈ 4 км.

Оцінка впливу видобувної на стан атмосферного повітря

Методика та результати розрахунку якісного стану атмосферного повітря внаслідок виконання буровибухових робіт на кар'єрі наведена за матеріалами, отриманими на одному із гірничих підприємств Кривбасу (Дніпропетровська область). Технологією розробки родовища передбачені процеси, які призводять до викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Основними джерелами пило- та газоутворення є: автосамоскиди та автошляхи та буровибухові роботи на кар'єрі. З метою оцінки поточного стану атмосферного повітря у межах поширення впливу вибухових робіт на кар'єрі було визначено 4 пости спостережень. При визначенні концентрацій ЗР в атмосферному повітрі відбір проб проводився на висоті 1,7 метрів від поверхні землі і на різних відстанях від епіцентру вибуху на межі СЗЗ. Виміри здійснювались як у літньо-осінній, так і у зимово-весняний періоди. Здійснювались заміри оксиду вуглецю, пилу недиференційованого за складом та діоксиду азоту та розрахунок фактичного рівня забруднення [5-7].

Встановлено, що серед забруднюючих атмосферу міста Кривий Ріг речовин є речовини, сумісна присутність яких в атмосферному повітрі має ефект сумації біологічної дії, - це діоксид азоту та оксид вуглецю. Розрахунок сумісного впливу за сумою часток ГДК наведений у таблиці 1 (за зимово-весняний період). Оцінений сумісний ефект біологічної дії за сумою часток ГДК від діоксиду азоту та оксиду вуглецю продемонстровано на діаграмі (рис.1).

Таблиця 1

**Показники сумарного забруднення за NO₂ та СО та сумарні долі ГДК
(зимово-весняний період)**

№ з/п	Місце відбору проб повітря	Відстань найближчої забудови, м	Концентрація NO ₂ , мг/м ³	Долі ГДК	Концентрація СО, мг/м ³	Долі ГДК	Сумарна доля ГДК
1	Пункт 1	900	0,051	0,26	1,41	0,28	0,54
2	Пункт 2	500	0,105	0,53	3,91	0,78	1,31
3	Пункт 3	1400	0,071	0,36	2,24	0,45	0,80

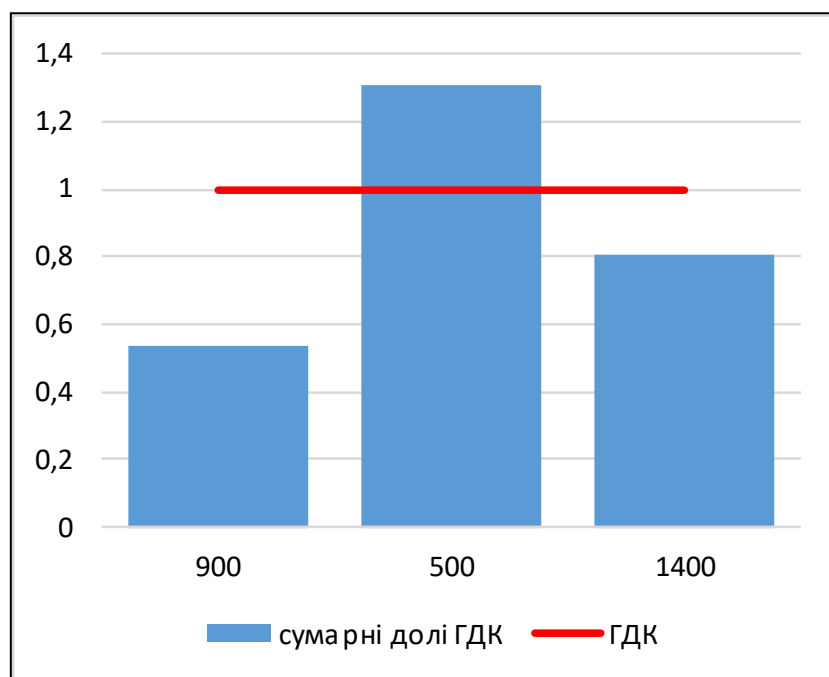

Рис.1 Долі ГДК та сумарна дія забруднюючих речовин CO та NO₂ за сумою долей ГДК (зимово-весняний період)

Результати та обговорення. За результатами здійснених розрахунків за запропонованою методикою було встановлено, що видобуток корисної копалини у межах кар'єру із застосуванням технології гідромеханізації, не створює негативного впливу на гідрографічну мережу району. Гідрогеологічні умови, після відробки родовища, будуть відновлені. Висновки щодо стану атмосферного повітря внаслідок проведення буро-вибухових робіт на іншому кар'єрі, що досліджувався, можуть бути наступними: перевищення вмісту пилу, що надходить у атмосферне повітря після вибухових робіт на кар'єрі, відносно фонових показників є невисоким. Це вказує на дію комплексу техногенних факторів (не тільки впливу вибухових робіт на кар'єрі) у формуванні загальної запиленості атмосферного повітря у межах прилеглих територій. Розрахунок сумісної дії оксиду вуглецю та діоксиду азоту у складі атмосферного повітря продемонстрував потенційний можливий істотний вплив метеорологічних факторів на запиленість повітря під час виконання буро-вибухових робіт на кар'єрі.

Разом із тим, з метою зменшення екологічних загроз і впливу видобувної

діяльності на досліджувані компоненти довкілля можуть бути запропоновані природоохоронні заходи. Діючим методом гідрознепилення є вентиляційне та гідромоніторне формування водоповітряної хмари. Також необхідно розглянути низку таких факторів як: здійснення інструментально-лабораторних вимірів показників викидів забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел викидів; встановлення санітарно-захисних зон та їх дотримання; заходи із мінімізації викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря при провадженні технологічних операцій відповідно до технічних проектів; гідрозрошення при виконанні навантажувально-розвантажувальних робіт; регулярний полив автодоріг.

Заходи із охорони водних ресурсів, які рекомендується впроваджувати на кар'єрах в цілому можуть бути наступними: заходи щодо запобігання потрапляння забруднюючих речовин на відкриту поверхню; відведення побутових стоків, відведення та збір кар'єрних вод, відкачування кар'єрних вод у ставок-відстійник; відстоювання та очищення кар'єрних вод; збір та відведення дощових стоків; раціональне використання водних ресурсів; дотримання належного санітарного стану зони санітарної охорони, тощо; проведення систематичних спостережень за режимом підземних вод, тощо. У якості специфічних заходів щодо запобігання забруднення водного середовища на комплексних підприємствах із видобутку та збагачення мінеральної сировини, можуть бути розглянуті заходи із вдосконалення методів збагачення мінеральної сировини, методів очищення вод і перехід на замкнений цикл водозабезпечення.

Висновки. У дослідженні виявлені, продемонстровані та охарактеризовані основні фактори порушення природнього стану навколишнього середовища, які формуються в ході провадження гірничо-видобувної діяльності підприємств, що здійснюють розробку корисних копалин (включаючи комплексні підприємства, такі як гірничо-збагачувальні комбінати) відкритим способом за допомогою кар'єрів. Виявлені найбільш уразливі до господарської діяльності (яка пов'язана із видобутком корисних копалин

відкритим способом) компоненти та параметри довкілля. До останніх слід віднести водні ресурси та порушення їх стану в ході зміни режиму підземних і поверхневих вод, забруднення стічними промисловими водами, виснаження запасів підземних вод та порушення загального водообміну територій; атмосферне повітря та погіршення його стану в результаті забруднення пило-газовими речовинами. Запропоновані у дослідженні методика та заходи можуть бути використані в якості інструменту підготовки Звітів із ОВД підприємствами, які планують здійснювати свою господарську діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мінеральні ресурси України – Київ, Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2018, 270 с.
2. Абрамов С.К., Газимов М.С., Костенко В.И. Защита карьеров от воды. – М. – Недра. – 1976. – 230 с.
3. Гайдин А.М., Певзнер М.Е., Смирнов Б.В. Прогнозная оценка инженерно-геологических условий разработки месторождений твёрдых полезных ископаемых. – М. – Недра. – 1983. – 310 с.
4. Основы гидрогеологии. Гидрогеодинамика. – Новосибирск. – Наука. – 1983. – 238 с.
5. «Державні санітарні правила охорони атмосферного повітря населених місць (від забруднення хімічними та біологічними речовинами) (ДСП – 201-97)» (в редакції від 07.08.2014).
6. Методичні рекомендації МР 2.2.12-142-2007 «Оцінка ризику для здоров'я населення від забруднення атмосферного повітря», затверджені Наказом МОЗ України від 13.04.07 № 184, Київ, 2007».
7. Предельно допустимые концентрации (ПДК) и ориентировочные безопасные уровни воздействия загрязняющих веществ (ОБУВ) в атмосферном воздухе населенных мест./ Минэкоресурсов Украины; МЗ Украины. – Донецк: Украинский научный центр технической экологии, 2002. – 142 с.. – 142 с.

ЛАБОРАТОРНЫЙ МИКРОПРОЦЕССОРНЫЙ РЕКОНФИГУРИРУЕМЫЙ СТЕНД ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ МИКРОПРОЦЕССОРНОЙ ТЕХНИКИ

**Склипус Алла Арсеньевна,
Николаюк-Ртищева Марина Владимировна**
Старшие преподаватели
Брестский государственный технический университет
г. Брест, Беларусь

Введение./Introduction. Исследование микропроцессорной тематики в учебных программах дисциплин технических специальностей проводилось по материалам, разработанным учебно-методическим объединением по образованию в области информатики и радиоэлектроники в Республике Беларусь, функционирующем на базе Белорусского государственного университета информатики и радиоэлектроники.

Цель./Aim. Наибольший интерес для анализа представляют рекомендации по выполнению лабораторных работ, так как именно для этой формы занятий и предполагается использование микропроцессорных стендов.

Результаты и обсуждения./Results and discussion. Результатами выполненного обзора являются следующие выводы. Во-первых, широкому распространению персональных компьютеров в образовательной сфере способствуют массовость их выпуска, богатая программная и аппаратная насыщенность/универсальность и относительная гибкость проблемной ориентации. Во-вторых, применение только персональных компьютеров как универсальных микропроцессорных систем и средств моделирования приводит к формированию специалистов с весьма ограниченными представлениями о реальном состоянии техники в профессиональной практической сфере. В-третьих, выполненный анализ учебных программ по дисциплинам, связанным с изучением микропроцессорных средств и систем, показывает различные уровни глубины изучения вопросов микропроцессорной техники и, соответственно,

требуемой сложности лабораторного оборудования.

В качестве микропроцессорного лабораторного оборудования в высших учебных заведениях на сегодняшний день могут использоваться персональные компьютеры, устаревшие учебные микропроцессорные лаборатории и импортные стартовые наборы. Применение персональных компьютеров, которые являются микропроцессорными системами с возможностью подключения большого количества периферийных устройств и широким парком программного обеспечения, позволяет изучить многие аспекты структуры и функционирования универсальных микропроцессоров (МП). Главными недостатками такого решения являются высокая сложность архитектурной реализации, зачастую скрытая разработчиками, отсутствие непосредственного электрического доступа к элементам и цепям схемы с целью изучения сигналов внешними измерительными приборами, и, как следствие, замена реальных схем их моделями. Это обуславливает необходимость применения лабораторного оборудования на базе простейших универсальных МП для освоения соответствующего материала на начальных этапах обучения. Так как специализированные МП отличаются от универсальных по сути только аппаратной реализацией специфических функций, их изучение достаточно осуществлять лишь на теоретическом уровне. Микропроцессорные лаборатории, несмотря на их устаревшие технические характеристики, сопровождаются богатой коллекцией методического материала [1]. Однако они пригодны для изучения только при постоянном ремонте физически изношенных элементов, что требует больших временных затрат специалистов. Стартовые наборы получают в последнее время все большее распространение, в том числе и в связи с соответствующей маркетинговой политикой компаний-производителей. Базовыми элементами наборов являются в подавляющем большинстве однокристалльные микроЭВМ и микроконтроллеры. Их общими недостатками являются относительно высокая стоимость, статичность структуры и ограниченность программного и методического сопровождения [2, 3]. Перечисленные факты и отсутствие собственного производства

микропроцессорного учебно-лабораторного оборудования определяют необходимость его самостоятельной разработки.

Материалы и методы./Materials and methods. В результате был разработан микропроцессорный универсальный реконфигурируемый стенд с планарной реализацией магистрально-модульной конструкции, которая обеспечивает наилучшие параметры по реконфигурации и одновременно обеспечивает доступ к цепям и элементам системы для исследований. Несущим элементом стенда является шасси из алюминиевого листа с размерами 420×297 мм и толщиной 3 мм, которое обеспечивает механическую жесткость и прочность всего изделия. С тыльной стороны к шасси крепится импульсный универсальный блок питания в защитном корпусе, формирующий напряжения постоянного тока с номиналами +5 В, -5 В, +12 В и -12 В. Такой ряд позволяет обеспечить питанием цифровые интегральные схемы и аналоговые элементы широкой номенклатуры. Безопасность работы со стендом обеспечивается заземлением шасси, использованием импульсного блока питания с полной гальванической изоляцией от первичной сети переменного тока напряжением 220 В, безопасными низкими значениями вторичных напряжений. Для крепления печатных плат электроники к шасси вся поверхность листа покрывается сетью отверстий диаметром 2,5 мм и расстоянием между отверстиями в вертикальном и горизонтальном направлениях 10 мм. Платы крепятся к шасси с помощью пластиковых стоек с защелками. Применение алюминиевого перфорированного шасси и импульсного блока питания позволили существенно снизить общий вес стенда, что является весьма важным для сменного лабораторного оборудования. Для поддержания шасси в рабочем положении (угол относительно рабочей поверхности стола 30 или 60 градусов) к его тыльной стороне крепится упор из проволоки диаметром 4 мм в виде W-образной рамки. Максимальная площадь, занимаемая стендом на рабочей поверхности стола, не превышает $12,5 \text{ дм}^2$. Планарная реализация магистрально-модульной конструкции заключается в применении системы гибких плоских кабелей – шлейфов вместо жесткого модуля системного

интерфейса. Согласно реализуемому типу системного интерфейса “Общая шина” всего используется четыре шлейфа, каждый из которых включает цепи функциональных групп: линии адреса (24 проводника), линии данных (16 проводников), линии управления (8 проводников) и линии питания (8 проводников). Шлейфы крепятся к шасси пластиковыми хомутами через сетку отверстий в листе в виде сэндвича. Нижним располагается самый широкий шлейф – линии адреса, на нем – шлейф данных, затем на них накладываются параллельно друг другу шлейфы магистрали питания и управления. Ответвления осуществляются защелкиванием на шлейфах разъемов типа IDC и необходимой геометрической формовкой самого кабеля. Разработанная конструкция шасси характеризуется минимальными затратами на изготовление, легкостью (ре)конфигурации печатных плат и соединительных шлейфов, обеспечивает прямой доступ к средствам ручного ввода и индикаторам, к цепям и элементам системы для исследования ее работы. Согласно размерам шасси и с учетом площади, занимаемой плоскими кабелями системного интерфейса, каждый модуль занимает площадь 120 мм × 100мм. Исходя из этих размеров и функционального назначения, сконфигурированы схемы модулей. Универсальность модулей периферийной аппаратуры предполагает возможность их применения в составе стенда с процессорами различных типов. Это обеспечивает значительную экономию средств за счет сокращения номенклатуры модулей периферии. В структуру стенда входят модуль процессора, модуль клавиатуры и модуль вывода информации на основе символьного жидкокристаллического дисплея.

Выводы. Таким образом, функционал разработанного стенда обеспечивает решение ряда типовых задач, необходимых при обучении основам микропроцессорной техники. Дополнительным положительным моментом разработки является снижение материальных затрат за счет применения широко распространенных универсальных элементов. Все это абсолютно не исключает возможности применения узкоспециализированных элементов, если это диктуется требованиями учебного процесса.

Соответствующие модули могут разрабатываться и изготавливаться непосредственно силами самих учебных заведений как единичные оригинальные образцы с последующей рекламой в информационных ресурсах системы образования Беларуси.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Воробьев, Н.В. Микропроцессоры: В 3 кн. Кн. 3: Средства отладки: Лаб. практикум и задачник: Учеб. для техн. вузов / Н.В. Воробьев, В.Л.Горбунов, А.В. Горячев и др.; под ред. Л.Н. Преснухина. –Мн.: Выш. шк., 1987. -287 с.
2. Васильев А. Микроконтроллеры. Разработка встраиваемых приложений. Учебное пособие. –М.: ВНУ, 2008. – 304 с.
3. Белов А.В. Разработка устройств на микроконтроллерах: шагаем от «чайника» до профи. – СПб: Наука и техника, 2013. – 528 с.

АНАЛІЗ СИСТЕМ ОРГАНІЗАЦІЇ РУХУ ПОЇЗДІВ МІЖ СОРТУВАЛЬНИМИ СТАНЦІЯМИ

Щербина Марина Євгенівна

Асистент

Український державний університет залізничного транспорту
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. На сьогодні залізничний транспорт України знаходяться на етапі реформування. Згідно до Стратегії розвитку АТ «Укрзалізниця» однією із цілей є запровадження нової системи управління перевезенням, яка дозволить підвищити конкурентоздатність залізниць на ринку транспортних послуг, в тому числі за рахунок транспортного сервісу.

В даний час залізнична система України працює за принципом «відправлення поїздів за готовністю», тобто не дотримуючись нормативного розкладу, що в свою чергу призводить до негативних моментів роботи залізничного транспорту. До таких моментів можна віднести те, що залізниця не може чітко планувати технологічні процеси своїх підрозділів, а вантажовідправники не знають точного часу прибуття своїх вагонів на станцію призначення і тому віддають перевагу іншим видам транспорту. Ці фактори обумовлюють необхідність підвищити рівень передбачуваності руху поїздопотоків на залізничній мережі України.

Мета роботи./Aim. Метою даного дослідження є порівняльний аналіз існуючої системи організації руху поїздів між сортувальними станціями за принципом «відправлення поїздів за готовністю» та системи відправлення за твердим графіком.

Матеріали та методи./Materials and methods. На сьогоднішній день є достатньо багато наукових розробок, які стосуються як існуючої системи організації руху поїздів між сортувальними станціями за принципом «відправлення поїздів за готовністю», так і системи відправлення за твердим графіком. Для того щоб з'ясувати чи задовольняє існуюча система організації

вагонопотоків між сортувальними станціями вимогам стратегії розвитку операційної моделі залізничної галузі України, чи перехід на твердий графік руху є невід’ємною частиною стратегії розвитку залізничної галузі України.

Результати і обговорення./Results and discussion. Отже, для вирішення цього завдання, перш за все, необхідно проаналізувати напрямки вагонопотоків. На основі аналізу було виявлено, що значна частка вагонопотоків у нас спрямована до західних залізничних переходів та у морські порти. Також згідно стратегії розвитку АТ «Укрзалізниця» було встановлено, що одним із ключових потенційних шляхів збільшення обсягів транзитних перевезень є переорієнтація вантажопотоку між Туреччиною та прибалтійськими і скандинавськими країнами, а також Польщею. Як показує аналіз, залізничні системи сусідніх країн працюють за розкладом, а також прибуття вагонів до портів повинне бути чітко встановлені.

Враховуючи фактори наведені вище, було проведено аналіз експлуатаційних показників обох систем організації руху поїздів, який виявив ряд переваг та недоліків цих систем. А саме в системі з відправленням поїздів “за готовністю” передбачено накопичення составу до заданої норми маси й довжини, а лише після цього ухвалюється рішення щодо відправлення поїзда. Тому час відправлення поїзда в деяких випадках не співпадає з запланованою ниткою графіка, а процес руху поїзда ділянкою покладений на диспетчера. За таких умов в системі зменшується швидкість та збільшується необхідність ресурсів (локомотивів та вагонів).

Система ж відправлення за розкладом, яка використовується в багатьох країнах, таких як Швеція, Польща, Німеччина, передбачає підвищення, у порівнянні з гнучким графіком, розмірів руху поїздів, оскільки він повинен формуватися не за максимумом, а за оптимальною середньою величиною складу поїзда, який передбачає наявність максимальної та мінімальної величини норми для формування поїздів. В даному випадку під терміном «оптимальний склад поїзда» ми маємо на увазі середню норму составу, з урахуванням допустимих відхилень в більшу або меншу сторони, яка

забезпечує мінімальні витрати на перевезення. В цілому в системі, з підвищення розмірів руху, збільшується частота відправлень та зменшуються ресурси. Але збільшення частоти може перевищити рівень використання пропускну́ї спроможності мережі, що призведе до втрати швидкості.

Тому при розробці оптимальної системи організації руху поїздів між сортувальними станціями необхідно врахувати всі переваги та недоліки цих систем, та організувати рух таким чином, щоб мінімізувати кількість переробок на шляху прямування та мінімізація час перебування вагонів у сортувальних системах. Все це можна реалізувати за допомогою впровадження автоматизованої системи планування щодобової роботи сортувальних станцій, яка дозволить спланувати розформування і формування составів за добу до відправлення поїздів за розкладом.

Висновки./Conclusions. Таким чином, вирішивши задачу, яка направлена на раціоналізацію параметрів узгодження технології роботи сортувальних станцій і графіку руху поїздів, дозволить підвищити точність функціонування залізничної системи України, зменшить ресурси та витрати на перевізний процес і, як наслідок, підвищить конкурентоспроможність залізничного транспорту.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАНОТЕХНОЛОГІЙ В ТЕХНІЧНОМУ СЕРВІСІ

Ялина Ольга Олександрівна

аспірантка

Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

Вступ. Технічний сервіс в агропромисловому комплексі (АПК) є комплексом послуг із забезпечення сільськогосподарських товаровиробників технікою, ефективного використання та підтримання її у працездатному стані протягом усього періоду експлуатації.

Найважливішим напрямком розвитку технічного сервісу є підвищення його якості на основі застосування прогресивних технологій технічного обслуговування та ремонту, для успішного просування яких до агропромислової галузі необхідно проводити підготовку відповідних фахівців, а також, автоматизувати робочі лінії для забезпечення більш продуктивного процесу роботи підприємства. З цього випливає, що дуже важливим є питання введення нанотехнологій у сферу технічного сервісу підприємств АПК.

Мета роботи. Розглянути які види нанотехнологій застосовують в сфері технічного сервісу агропромислового комплексу, визначити, як вони впливають на роботу підприємства. Виділити ряд прогресивних напрямів підвищення ефективності машин при застосуванні нанотехнологій в технічному сервісі.

Матеріали і методи. Під нанотехнологіями розуміють сукупність методів та засобів, що дозволяють контрольованим чином створювати наноматеріали, а також, оперувати ними, тобто застосовувати їх за тим чи іншим призначенням. В свою чергу, до наноматеріалів належать ті, які характеризуються нанометровим масштабом розмірів хоча б в одному із трьох вимірів. При цьому нанометровий масштаб розмірів може стосуватися як зразка матеріалу в цілому, так і його структурних елементів. Відповідно, у першому випадку нанооб'єктами є безпосередньо зразки матеріалів, у другому – їхні

структурні елементи. Наноматеріали, як і звичайні матеріали, можуть бути у різних агрегатних станах.

З поняттями «нанотехнології» та «наноматеріали» тісно пов'язане поняття «наносистеми». Під наносистемами розуміються пристрої, виготовлені з використанням наноматеріалів. До найбільш широко розповсюджених носіїв наносистем відносяться наносенсиори.

Приставка «нано» в термінах наноміра означає зміну масштабу в 10^9 (мільярд) разів: 1 нм (1 нанометр) = 10^{-9} м. Прийнято вважати, що до об'єктів наноміра належать такі, характерні розміри яких лежать у межах від 1 до 100 нм.

Результати та обговорення. Нанотехнології в загальному випадку забезпечують вирішення наступних взаємопов'язаних завдань: одержання наноматеріалів із заданою структурою та властивостями; застосування наноматеріалів за певним призначенням з урахуванням їх структури та властивостей; контроль (дослідження) структури та властивостей наноматеріалів у ході їх отримання та застосування. Існують різні види наноматеріалів, кожен з яких характеризується властивою йому специфікою структури та властивостей. Наноматеріали поділяються за рівнем структурної складності на наночастинки та наноструктурні матеріали.

Наночастинки є нанорозмірними комплексами певним чином взаємопов'язаних атомів або молекул. Найбільшого поширення набули кристалічні наночастинки, або нанокристали. Вони характеризуються впорядкованим розташуванням атомів або молекул і сильними хімічними зв'язками – подібно до масивних кристалів. Їх розміри можуть становити 10 нм та більше.

Наноструктурні матеріали складаються з наночастинок. У таких матеріалах наночастинки відіграють роль структурних елементів. Наноструктурні матеріали поділяються за характером взаємозв'язку наночастинок на консолідовані наноматеріали та нанодисперсії.

Консолідовані наноматеріали – це компактні твердофазні матеріали, що

складаються з наночастинок, які мають фіксоване просторове положення в обсязі матеріалу та жорстко пов'язані безпосередньо один з одним. До консолідованих наноматеріалів відносяться нанокристалічні матеріали, нанокомпозити (матричні та шаруваті), а також нанопористі матеріали. Нанодисперсії є дисперсними системи з нанорозмірною дисперсною фазою. До нанодисперсії відносяться зазначені вище матричні нанокомпозити та нанопористі матеріали, а також нанопорошки, наносуспензії, наноемульсії та наноаерозолі. В останні роки нанотехнології все ширше розповсюджуються у різних галузях АПК, зокрема, у технічному сервісі намітився ряд прогресивних напрямів підвищення ефективності машин, пов'язаних із застосуванням різноманітних наноматеріалів. До найпоширеніших конструкційних наноматеріалів відносяться нанокристалічні та нанокомпозиційні матеріали, що мають покращені механічні властивості. Для виготовлення певних типів деталей є нанопористі матеріали. Для підвищення надійності деталей машин їх поверхню піддають наномодифікуванню, а також наносять на поверхню нанопокриття, що виконують зміцнювальні, захисні та деякі спеціальні функції. Для зниження зносу деталей вузлів тертя використовують мастильні наноматеріали, для підвищення ефективності роботи двигунів внутрішнього згоряння – паливні наноматеріали.

Висновок. Отже, проаналізувавши вище зазначені аспекти можна дійти висновку, що нанотехнології все ширше розповсюджуються у різних галузях АПК, зокрема, у технічному сервісі. Це дозволяє виділити ряд прогресивних напрямів підвищення ефективності машин, пов'язаних із застосуванням різноманітних наноматеріалів, наприклад, для підвищення надійності деталей машин їх поверхню піддають наномодифікуванню, а також наносять на поверхню нанопокриття, що виконують зміцнювальні, захисні та деякі спеціальні функції тощо. Таким чином, впровадження нанотехнологій в сферу технічного сервісу позитивно впливає на роботу підприємств та забезпечує належну продуктивність.

ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗРАХУНКУ ОБ'ЄМНОГО ГІДРОПРИВОДУ

Янішевський Василь Юрійович

аспірант

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. Об'ємний гідропривід – це гідравлічний привід, в якому використовуються об'ємні гідромашини. Термін походить від того, що принцип дії об'ємних гідромашин заснований на поперемінному заповненні робочого об'єму рідиною та витісненні рідини з нього. Об'ємний гідропривід машин дозволяє з високою точністю підтримувати або змінювати швидкість машини при довільному навантаженні, здійснювати стеження – точно відтворювати задані режими обертального або зворотно-поступального руху, посилюючи одночасно керуючий вплив.

У тезі наведено методику та послідовність розрахунку гідро- та пневмосистем, у тому числі об'ємного гідроприводу як поступального, так і обертального руху.

Мета роботи. Розглянути методику та послідовність розрахунку об'ємного гідроприводу. В результаті проведеного аналізу визначити параметри і характеристики для проведення розрахунку об'ємного гідроприводу.

Матеріали і методи. Об'ємний гідропривід машин застосовується в металорізальних верстатах, пресах, системах управління літальних апаратів, суден, важких автомобілів, мобільній будівельно-дорожній техніці, системах автоматичного управління та регулювання теплових двигунів, гідротурбін. Рідше об'ємний гідропривід машин використовується як головні приводи транспортних установок на автомобілях, кранах.

Причину компактності об'ємного гідроприводу, порівняно з гідродинамічним, можна пояснити за допомогою аналогії з електричними мережами. Для передачі електроенергії лініями електропередачі її

перетворюють спочатку в енергію високої напруги. Підвищення напруги дозволяє при збереженні потужності пропорційно зменшити силу струму у лініях, зменшуючи і перетин кабелів, і їх масу. Так само передача гідравлічної енергії гідролініями високого тиску (у системах об'ємного гідроприводу) дозволяє зменшити і витрату рідини (кратно), і поперечний переріз гідроліній. Крім того, меншу подачу можуть забезпечити насоси менших розмірів тощо.

Результати і обговорення. Розрахунок об'ємного гідроприводу слід проводити у два етапи:

I етап – попередній розрахунок основних параметрів та вибір номенклатури застосовуваного гідрообладнання;

II етап – перевірочний розрахунок основних параметрів та характеристик гідроприводу.

На першому етапі проводяться попередні розрахунки за схемою:

1. Вибір гідравлічної схеми гідроприводу.
2. Вибір номінального тиску гідросистеми із нормативного ряду.
3. Вибір робочої рідини.
4. Вибір типу та марки гідродвигуна (гідроциліндра, гідромотора).
5. Вибір типу та марки насоса.
6. Вибір типу та марки гідроапаратів.
7. Попередній розрахунок потужності гідроприводу.

В результаті попереднього розрахунку визначаються геометричні, швидкісні та силові параметри об'ємних гідромашин, а також передавальні числа зубчастих механізмів, що входять у передачу (якщо у них є необхідність). За геометричними, силовими та швидкісними параметрами підбираються насоси та гідродвигуни з числа виготовлених промисловістю або проектується спеціальні гідромашини для даного приводу. Після цього проводиться попередній розрахунок гідравлічної системи, системи підживлення та охолодження. В результаті розрахунку визначаються попередні характеристики підживлювального насоса, площі прохідних перерізів сіток фільтрів, клапанів, охолоджувачів тощо. Далі здійснюється загальне компонування гідропередачі,

а також розраховується та конструюється система управління об'ємними гідромашинами.

Основні параметри вибирають відповідно до розрахунку діючих моментів, сил і швидкостей виконавчих механізмів машини. Отримані в результаті розрахунку основні і додаткові параметри об'ємного гідроприводу машини потім використовують для вибору відповідного гідрообладнання, що серійно випускається промисловістю.

Після попереднього розрахунку проводиться перевірочний розрахунок для уточнення основних параметрів гідроприводу та перевірки відповідності параметрів обраного гідрообладнання необхідним умовам вихідних даних і включає:

1. Розрахунок трубопроводів.
2. Вибір фільтра та його типорозміру.
3. Розрахунок потужності та ККД гідроприводу.
4. Тепловий розрахунок гідроприводу.
5. Вибір двигуна для гідроприводу.

Якщо параметри та характеристики гідроприводу, отримані в результаті перевірочного розрахунку, не забезпечують виконання вимог, що пред'являються гідроприводу, треба провести коригування (наприклад, уточнити типорозмір гідрообладнання та внутрішні діаметри трубопроводів) і знову виконати перевірочний розрахунок. Запропонована схема розрахунку об'ємного гідроприводу є приблизною і в кожному конкретному випадку ця схема може бути спрощена або доповнена.

Висновки. У тезі розглянута методика та послідовність розрахунку об'ємного гідроприводу. В результаті проведеного аналізу визначені основні параметри та характеристики для проведення розрахунку об'ємного гідроприводу.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

ЗАДАЧА ПРО ВИГИНИ ЗАЩЕМЛЕНОЇ ПО КОНТУРУ ПЛАСТИНИ З ТОНКИМ ЛІНІЙНИМ ВКЛЮЧЕННЯМ. МЕТОД МІНІМІЗАЦІЇ НЕВ'ЯЗКИ ЗА ЕНЕРГІЄЮ

Грібова Вікторія Володимирівна,

кандидат фіз.-мат. наук, доцент

Перстньова Вікторія Василівна,

Сікіраш Юлія Євгеніївна

ст. викладачі

Національний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Вступ. Розглядається задача про вигини пластини з тонким лінійним включенням. Відомо, що наявність у конструкціях підкріплюючих стрижнів, опор, прямолінійних дефектів типу тріщин і включень значно ускладнює їх розрахунок, так як перелічені елементи є концентраторами напруги.

Мета роботи. Розв'язок задачі розшукується у вигляді лінійної комбінації повної системи бігармонійних функцій, що враховують наявність включення. Для знаходження невідомих коефіцієнтів описано метод мінімізації нев'язки за енергією. Для контролю результатів невідомі коефіцієнти знаходилися також методом граничної коллокації.

Матеріали та методи. Розглянемо прямокутну пластину $(|x| < a, |y| < b)$, всередині якої на відрізку $y = 0, |x| \leq c$ є тонке тверде включення. Вважаючи, що поза включенням на пластину не діє навантаження, приходимо до однорідного бігармонійного рівняння щодо вигинів пластини:

$$\Delta^2 \omega(x, y) = 0, |x| < a, |y| < b, \text{ окрім } y = 0, |x| < c, \quad (1)$$

де $\omega(x, y)$ вигини пластини.

Включення переміщується вертикально під дією прикладеного до нього навантаження R . В математичній постановці включення можна розглядати як розріз з берегами $y = \pm 0, |x| \leq c$. На берегах розрізу виконуються умови:

$$\omega(x, \pm 0) = W_0, \quad |x| \leq c, \quad (2)$$

$$\omega'_y(x, \pm 0) = 0, \quad |x| \leq c. \quad (3)$$

На сторонах пластини задані умови защемлення:

$$\omega(\pm a, y) = \omega'_x(\pm a, y) = 0, \quad |y| \leq b, \quad (4)$$

$$\omega(x, \pm b) = \omega'_y(x, \pm b) = 0, \quad |x| \leq a. \quad (5)$$

Потрібно знайти розподіл вигинів, згинальних моментів, узагальнених перериваючих сил.

З урахуванням парності задачі по x і по y , наближене представлення вигину $\omega_N(x, y)$ можна записати у вигляді [1]

$$\omega_N(x, y) = \sum_{n=0}^N a_n u_n(x, y), \quad (6)$$

$$\text{де } u_0(x, y) = \operatorname{Re} \left(\ln \left(z + (z^2 - 1)^{1/2} \right) - z(z^2 - 1)^{1/2} \right);$$

$$u_1(x, y) = \operatorname{Re} \left((z\bar{z} - 1) \ln(z + (z^2 - 1)^{1/2}) \right);$$

$$u_{4n-2}(x, y) = \operatorname{Re} \left(z^{2n-1} (z^2 - 1)^{3/2} \right), \quad n = \overline{1, N};$$

$$u_{4n-1}(x, y) = \operatorname{Re} \left(2iyz^{2n-2} (z^2 - 1)^{1/2} \right), \quad n = \overline{1, N};$$

$$u_{4n}(x, y) = \operatorname{Re} z^{2n-2}, \quad n = \overline{1, N};$$

$$u_{4n+1}(x, y) = \operatorname{Re} \bar{z} z^{2n-1}, \quad n = \overline{1, N}.$$

Невідомі коефіцієнти $a_n (n = \overline{0, N})$ знаходяться методом мінімізації нев'язки за енергією. Цей метод близький в ідейному відношенні до методу, запропонованому Бірманом [2], Поповим Г.Я. [3], Онищуком О.В. [4]. Ідею методу викладемо на прикладі наступної задачі для рівняння вигину пластин:

$$\Delta^2 \omega(x, y) = q(x, y), \quad ((x, y) \in \Omega), \quad (7)$$

у разі защемлення пластини вздовж контуру:

$$\omega|_{\Gamma} = f_0(S), \frac{\partial \omega}{\partial n}|_{\Gamma} = f_1(S), \quad ((x, y) \in \Gamma = d\Omega). \quad (8)$$

Нехай $\omega(x, y)$ – точний, $\omega_N(x, y)$ – приблизний розв’язок задачі (7), (8).

Згідно [1], $\omega_N(x, y)$ можна представити у вигляді

$$\omega_N(x, y) = \sum_{i=1}^N c_i u_i(x, y) + \omega_q(x, y), \quad (9)$$

де $u_i(x, y)$, $(i = \overline{1, N})$ – повна система розв’язків рівняння (7) в області Ω ;

$\omega_q(x, y)$ – частинний розв’язок рівняння (7).

Відомо [5], що потенціальна енергія вигинів тонкої пластини пропорційна величині

$$W(u) = \int_{\Omega} ((\Delta u)^2 - 2(1 - \nu)(u''_{xx}u''_{yy} - (u''_{xy})^2)) d\Omega, \quad (10)$$

де u – вигин пластини, ν – коефіцієнт Пуассона.

Розглянемо білінійну форму $E(u, v)$, яка пов’язана з потенціальною енергією вигину пластини:

$$E(u, v) = \iint_{\Omega} \left[\Delta u \Delta v + (1 - \nu) \left(2 \frac{\partial^2 u}{\partial x \partial y} \frac{\partial^2 v}{\partial x \partial y} - \frac{\partial^2 u}{\partial x^2} \frac{\partial^2 v}{\partial y^2} - \frac{\partial^2 u}{\partial y^2} \frac{\partial^2 v}{\partial x^2} \right) \right] d\Omega. \quad (11)$$

Очевидно,

$$E_{\Omega}(u, u) = W(u). \quad (12)$$

Основою методу є тотожність [5]:

$$E_{\Omega}(u, v) = E_{\Gamma}(u, v), \quad E_{\Gamma}(u, v) = \oint_{\Gamma} \left(\frac{\partial u}{\partial n} Mv - u Mv \right) ds + \iint_{\Omega} u \Delta^2 v d\Omega, \quad (13)$$

яка дозволяє знайти $E_{\Omega}(u, v)$ для невідомого усередині Ω точного розв’язку $u(x, y)$ і відомої бігармонійної функції $v(x, y)$ ($\Delta^2 v = 0$).

Невідомі коефіцієнти $a_n (n = \overline{1, N})$ для крайових умов (8) знаходимо із умови мінімуму функціоналу енергії нев’язки

$$F(a_1, \dots, a_N) = E(\omega - \omega_N, \omega - \omega_N), \quad (14)$$

де ω – невідомий точний, ω_N – приблизний розв’язок задачі (7), (8).

Мінімізуючи F і застосовуючи умови існування екстремуму

$$\frac{\partial F}{\partial a_n} = 0 \quad (n = \overline{1, N}), \quad (15)$$

отримаємо систему лінійних алгебраїчних рівнянь відносно невідомих a_n

$$\sum_{n=1}^N a_n E(u_n, u_m) = b_m \quad (m = \overline{1, N}), \quad (16)$$

$$b_m = E(\omega - \omega_q, u_m).$$

Праві частини b_m в (16) залежать від невідомої функції ω , але за допомогою тотожності (13), отримаємо вирази для b_m через відомі значення ω і $\frac{\partial \omega}{\partial n}$ на границі області Ω :

$$b_m = \oint_{\Gamma} \left[\left(f_1(s) - \frac{\partial \omega_q}{\partial n} \right) M u_m - (f_0(s) - \omega_q) V u_m \right] ds. \quad (17)$$

Реалізація методу мінімізації нев'язки за енергією, застосована до задачі (1)-(5), з урахуванням представлення вигинів пластини у вигляді (6) та формул (16), (17), призводить до системи лінійних алгебраїчних рівнянь відносно невідомих коефіцієнтів a_i ($i = \overline{0, N}$):

$$\sum_{i=0}^N a_i E(u_i, u_j) = b_j, \quad (j = \overline{0, N}), \quad (18)$$

$$b_j = E(\omega, u_j),$$

$$\text{де } E(u, v) = \oint_{\Gamma} \left(\frac{\partial u}{\partial n} M_n v - u V_n v \right) ds - W_0 \langle V_n v \rangle \Big|_{y=b}^{x=a},$$

$$\Gamma = \{(x = a, 0 < y < b) \cup (y = b, 0 < x < a)\},$$

$$b_j = W_0 \int_0^c V_y u_j(x, \pm 0) dx,$$

$$M_n = -D \left(\frac{\partial^2}{\partial n^2} + \nu \frac{\partial^2}{\partial s^2} \right),$$

$$V_n = -D \frac{\partial}{\partial n} \left(\Delta + (1 - \nu) \frac{\partial^2}{\partial s^2} \right),$$

n – нормаль, s – дотична до Γ , D – циліндрична жорсткість, ν – коефіцієнт Пуассона, далі для спрощення візьмемо $c = 1$.

Результати та обговорення. Для перевірки правильності результатів задачу (1)-(5) було розв'язано також методом граничної коллокації.

При розв'язанні задачі (1)-(5) методом граничної коллокації використовувалося представлення вигину у вигляді (6). Для знаходження невідомих коефіцієнтів a_i на границі Γ області Ω $\Gamma = \{(y = \pm 0, 0 < x < 1) \cup (x = a, 0 < y < b) \cup (y = b, 0 < x < a)\}$, вибиралися M точок коллокації ($M = N + 1$).

Реалізація граничних умов (2)-(5) у точках коллокації призводить до системи $N + 1$ лінійних алгебраїчних рівнянь відносно $N + 1$ невідомих a_i ($i = \overline{0, N}$).

Розрахунки були проведені для квадратних пластин за відносною довжини включення $\varepsilon = c/a$, рівної 0,66; 0,5; 0,2; 0,1. Результати, отримані за допомогою обох викладених методів, практично збіглися.

На рис.1 наведено розподіл вигинів для пластини з розмірами $a = b = 2$, $\varepsilon = 0,5$. Вигини максимальні на включенні, де вони рівні $W_0 = 1$, та зменшуються до нуля на контурі пластини, що свідчить про гарне задоволення умовам (2) – (5) обома методами.

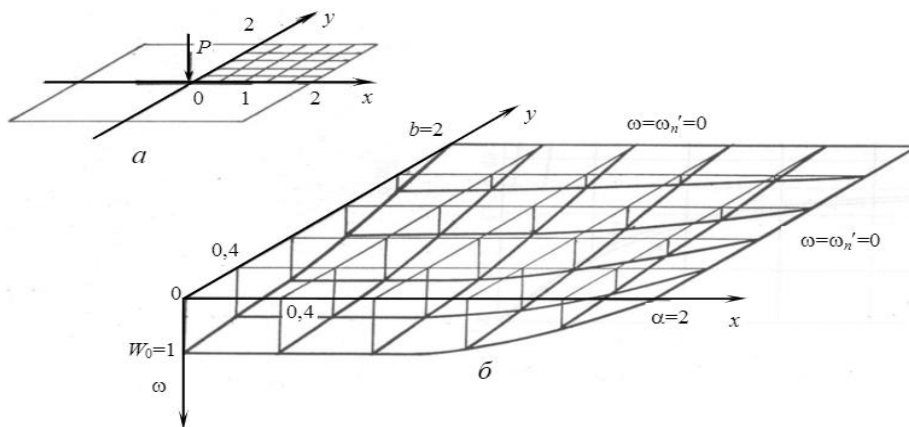

Рис1. Розподіл вигинів пластини

Оптимальне, з точки зору задоволення граничним умовам (2)-(5), розташування точок коллокації наведено в таблиці 1, де n_1 – кількість точок коллокації при $y = +0, 0 < x < 1$; n_2 – при $x = a, 0 < y < a$; n_3 – при $y = a, 0 < x < a$.

Обчислено рівнодіючу контактну силу P :

$$D^{-1}P = a_0 \int_0^1 \left(\frac{16}{\sqrt{1-x^2}} + \frac{16}{(1-x^2)^{3/2}} \right) dx + \sum_{k=0}^N 8a_k P_k, \quad (19)$$

$$P_k = \int_0^1 (1-x^2)^{-3/2} [2k(2k+1)x^{2k+2} - (8k^2+1)x^{2k} + 2k(2k-1)x^{2k-2}] dx.$$

Для обчислення P_k скористалися регуляризованими значеннями інтегралів, що розходяться:

$$\int_{-1}^1 \frac{dx}{(1-x^2)^{3/2}} = 0, \quad \int_{-1}^1 \frac{x^2 dx}{(1-x^2)^{3/2}} = -\pi, \quad \int_{-1}^1 \frac{x^{2k} dx}{(1-x^2)^{3/2}} = -\pi \frac{(2k-1)!!}{(2k-2)!!} \quad (k \geq 2), \quad (20)$$

які одержані з формули [3]

$$\int_0^1 x^{2k} (1-x^2)^\lambda dx = \frac{1}{2} B(k + \frac{1}{2}, \lambda + 1) \quad \text{при} \quad \lambda = -\frac{3}{2}. \quad (21)$$

У результаті

$$P_k = 0, \quad D^{-1}P = 8\pi a_0.$$

Значення безрозмірного коефіцієнта $\alpha = 10^3 (Pa^2)^{-1} DW_0$ при різних значеннях ε наведено в таблиці 2. Як видно, при зменшенні відносної довжини включення ε , значення α наближаються до відповідного значення α для зосередженої сили $\alpha = 5,60$ в [6].

Таблиця1

Кількість точок коллокації

$$\alpha = 10^3 (Pa^2)^{-1} DW_0$$

ε	n_1	n_2	n_3
0,66	4	3	3
0,5	4	3	3
0,2	4	3	3
0,1	3	3	3

Таблиця2

Значення безрозмірного коефіцієнта

ε	α
0,66	0,76
0,5	1,81
0,2	4,05
0,1	4,90

Графіки згинальних моментів M_x, M_y вздовж лінії $y = +0, 0 \leq x \leq a$ наведені на рис.2.

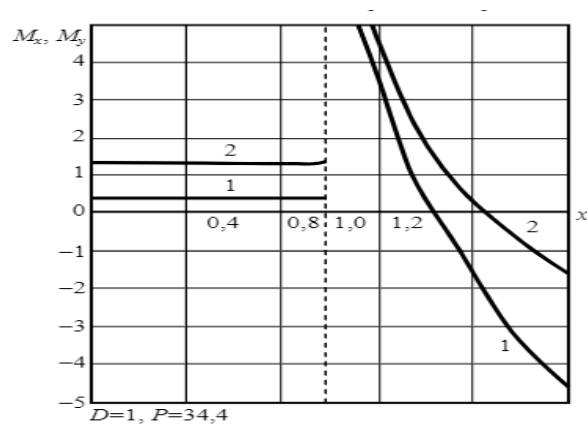

Рис.2. Графіки згинальних моментів M_x, M_y вздовж лінії $y = +0, 0 \leq x \leq a$.

При $(x, y) \rightarrow (1, 0)$ M_x, M_y прямують до нескінченності як $r^{\frac{1}{2}}$, $r = ((x-1)^2 + y^2)^{\frac{1}{2}}$. Для опису цього у літературі [6] вводиться поняття коефіцієнта інтенсивності напруг

$$K_x = \lim \frac{M_x r^{\frac{1}{2}}}{P c^{\frac{1}{2}}}, \quad K_y = \lim \frac{M_y r^{\frac{1}{2}}}{P c^{\frac{1}{2}}}. \quad (22)$$

Епюри величин K_x, K_y при $r = 10^{-4}$ наведені на рис.3. Якісна картина аналогічна результатам роботи [6], де розглядалися нескінченні пластини.

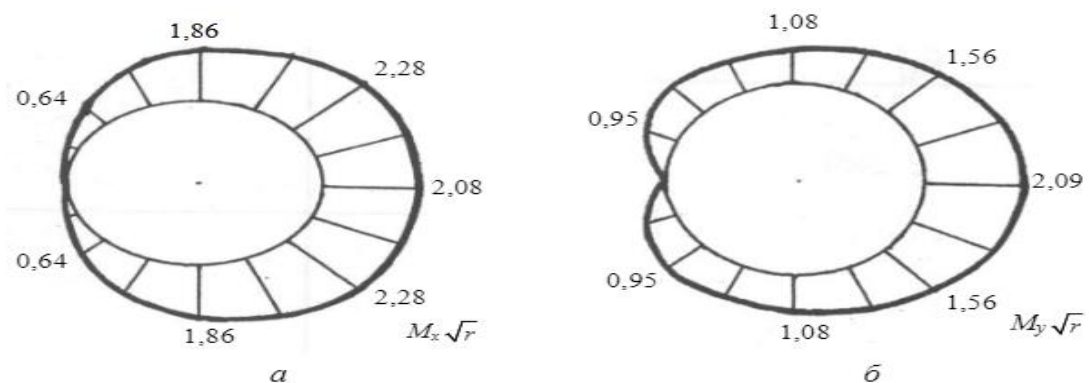

Рис.3. Епюри $K_x(a), K_y(b)$.

Висновки. Отримані дані доводять, що метод мінімізації нев'язки за енергією є досить ефективним методом вирішення бігармонійних задач для пластин з включеннями, защемлених за контуром.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грибова В.В. Об одном методе решения бигармонических задач для областей с разрезами, основанными на использовании специальной системы бигармонических функций/ В.В. Грибова // Респ. науч. конф. «Дифф. и интегр. уравнения и их приложения»: Тез. докл. – Одесса:ОГУ,1987.-Ч.2.-С.74-75.
2. Бирман М.Ш. Вариационные методы решения краевых задач, аналогичные метода Треффца/ М.Ш. Бирман // Вестн. Ленингр. ГУ No 3. Серия «Математика, механика и астрономия / – Л., Вып. 3. 1956. – С. 69 – 89.
3. Попов Г.Я. Концентрация упругих напряжений возле штампов, разрезов, тонких включений и подкреплений / Г.Я. Попов. – М.: Наука, 1982. – 342 с.
4. Онищук О.В. О некоторых задачах изгиба пластин с трещинами и тонкими включениями/ О.В. Онищук, Г.Я. Попов //Изв. АН СССР. Механика твердого тела. – 1980. – №4, – С.141-150.
5. Ландау Л.Д., Лифшиц Е.М.Теоретическая физика. Т. 1: Механика. – М.: Наука, 1973. – 208 с.
6. Бережницкий Л., Делявский М.В., Панасюк В.В. Изгиб тонких пластин с дефектами типа трещин. – Киев: Наук. Думка,1979. – 400с.

НЕЕВКЛИДОВО КОЛЬЦО ГЛАВНЫХ ИДЕАЛОВ

Демисенов Берик Нуртазинвич

к.ф.-м.н., ассоциированный профессор

Демисенова Женискуль Сейтжановна

магистрант 2 курса,

Костанайский региональный

университет имени А.Байтурсынова

Педагогический институт имени У. Султангазина

г. Костанай, Республика Казахстан

Мнайдарова Светлана Сейтжановна

доктор PhD,

ЧУ «Центр педагогического мастерства»

АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»

г. Нур-Султан, Республика Казахстан

Аннотация: в статье рассматриваются понятие евклидово кольцо и возможные варианты решения «вместо элемента θ брать другие элементы, чтобы получать такие кольца?». Целью работы является попытка построения еще одного примера неевклидова кольца, являющегося кольцом главных идеалов.

Ключевые слова: евклидово кольцо, коммутативный моноид, обратимый элемент, функция, простые числа

Всякое евклидово кольцо является кольцом главных идеалов, но не всякое кольцо главных идеалов является евклидовым кольцом. Было рассмотрено несколько статей, где приводился пример кольца главных идеалов, который не является евклидовым кольцом [1-5]. В статье О.А.Камполи [1] было доказано, что кольцо $R = Z \left[\frac{1}{2} (1 + \sqrt{-19}) \right]$ является таковым. R является алгебраическим расширением кольца целых чисел с помощью элемента $\theta = \frac{1}{2} (1 + \sqrt{-19})$. Возникает вопрос: можно ли вместо элемента θ брать другие

элементы, чтобы получать такие кольца?

Для ответа на этот вопрос преобразуем сопряженный к θ элемент:

$\bar{\theta} = \frac{1}{2}(1 - \sqrt{-19}) = \frac{1}{2} - \frac{1}{2}\sqrt{-19} = \frac{1}{2} - \frac{1}{2}\sqrt{-19} + \frac{1}{2} - \frac{1}{2} = 1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{2}\sqrt{-19} = 1 - \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2}\sqrt{-19}\right) = 1 - \frac{1}{2}(1 + \sqrt{-19}) = 1 - \theta$, вычислим произведение $\theta\bar{\theta} = \frac{1}{2}(1 + \sqrt{-19}) \cdot \frac{1}{2}(1 - \sqrt{-19}) = \frac{1}{4}(1 + 19) = \frac{20}{4} = 5$ и заметим, что полученный результат является простым числом в кольце целых чисел. Этот факт существенно использован в доказательстве того, что кольцо не является евклидовым. Кроме того, заметим, что -19 является простым (отрицательным) числом вида $4k + 1$, при $k = -5$, а $19 = 4k + 3$, при $k = 4$. Покажем, что простые отрицательные числа вида $-p = 4k + 3$, в данном построении не подойдут. Действительно, тогда $p = 4k + 1$, $\theta\bar{\theta} = \frac{1}{4}(1 + 4k + 1) = \frac{1}{4}(4k + 2) = \frac{1}{2}(2k + 1)$ — не целое число.

А все ли простые отрицательные числа вида $4k + 1$, нам подойдут? Если, например, мы возьмем кольцо $R = \mathbb{Z}\left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-23})\right]$, то получим $\theta\bar{\theta} = \frac{1}{2}(1 + \sqrt{-23}) \cdot \frac{1}{2}(1 - \sqrt{-23}) = \frac{1}{4}(1 + 23) = \frac{24}{4} = 6$ — составное целое число. Получается, что не все, а те, у которых произведение $\theta\bar{\theta}$ является простым числом в кольце целых чисел.

Мы перебрали все положительные простые числа вида $p = 4k + 3$ до 1000, для того чтобы результат $\theta\bar{\theta} = \frac{1}{2}(1 + \sqrt{-p}) \cdot \frac{1}{2}(1 - \sqrt{-p}) = \frac{1}{4}(1 + p)$ был простым числом. В итоге нашли, что в качестве $\sqrt{-p}$ можно рассматривать следующие числа: $\sqrt{-43}$ ($\theta\bar{\theta} = 11$), $\sqrt{-67}$ ($\theta\bar{\theta} = 17$), $\sqrt{-163}$ ($\theta\bar{\theta} = 41$), $\sqrt{-211}$ ($\theta\bar{\theta} = 53$), $\sqrt{-283}$ ($\theta\bar{\theta} = 71$), $\sqrt{-331}$ ($\theta\bar{\theta} = 83$), $\sqrt{-523}$ ($\theta\bar{\theta} = 131$), $\sqrt{-547}$ ($\theta\bar{\theta} = 137$), $\sqrt{-691}$ ($\theta\bar{\theta} = 173$), $\sqrt{-787}$ ($\theta\bar{\theta} = 197$), $\sqrt{-907}$ ($\theta\bar{\theta} = 227$). В статье [3] были найдены первые три из перечисленных.

Вернемся к $\mathbb{Z}\left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-19})\right]$ и вычислим $\theta^2 = \left(\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-19})\right)^2 = \frac{1}{4}(1 + 2\sqrt{-19} - 19) = \frac{1}{4}(-18 + 2\sqrt{-19}) = \frac{1}{2}(-9 + \sqrt{-19}) = \frac{1}{2}(-10 + 1 +$

$$\sqrt{-19}) = \frac{1}{2}(1 + \sqrt{-19}) - 5 = \theta - 5.$$

Для любого $x = a + b\theta \in R$, покажем, что $\theta x = \theta(a + b\theta) = \theta a + b\theta^2 = a\theta + b(\theta - 5) = a\theta + b\theta - 5b = -5b + (a + b)\theta$

Если $N(z) = z\bar{z}$ — обычная комплексная норма, то используя предыдущие тождества, получим следующее:

$$\begin{aligned} N(a + b\theta) &= (a + b\theta)(\overline{a + b\theta}) = \\ &= \left(a + \frac{1}{2}b(1 + \sqrt{-19})\right) \left(\overline{a + \frac{1}{2}b(1 + \sqrt{-19})}\right) = \\ &= \left(a + \frac{1}{2}b + \frac{1}{2}b\sqrt{-19}\right) \left(a + \frac{1}{2}b - \frac{1}{2}b\sqrt{-19}\right) = \left(a + \frac{1}{2}b + \frac{1}{2}b\sqrt{-19}\right) \left(a + \frac{1}{2}b - \frac{1}{2}b\sqrt{-19}\right) = \\ &= \left(a + \frac{1}{2}b\right)^2 + \frac{19}{4}b^2 = a^2 + ab + \frac{1}{4}b^2 + \frac{19}{4}b^2 = a^2 + ab + 5b^2. \end{aligned}$$

Целью данной части работы, является построение еще одного примера неевклидова кольца, являющегося кольцом главных идеалов. Докажем, что алгебраическое расширение кольца целых чисел $R = \mathbb{Z} \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right]$ с помощью элемента $\theta = \frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43})$ не является евклидовым кольцом, но является кольцом главных идеалов.

Для начала покажем, что $R = \mathbb{Z} \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right]$ является кольцом.

Действительно, R по сложению образует *абелеву группу*:

для $\forall z_1 = a_1 + b_1 \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right]$ и $z_2 = a_2 + b_2 \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right] \in R$, $a_1, a_2, b_1, b_2 \in \mathbb{Z}$, $z_1 + z_2 = a_1 + a_2 + (b_1 + b_2) \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right] \in R$, то есть R замкнуто относительно сложения.

Ассоциативность и коммутативность по сложению очевидна.

Нейтральным элементом является $0 = 0 + 0 \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right]$.

Для всякого $z = a + b \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right]$ противоположным элементом является $-z = -a - b \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right]$.

По умножению $R = \mathbb{Z} \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right]$ является *коммутативным моноидом*:

$$z_1 \cdot z_2 = \left(a_1 + b_1 \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right] \right) \cdot \left(a_2 + b_2 \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right] \right) = a_1 a_2 + a_1 b_2 \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right] + a_2 b_1 \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right] + b_1 b_2 \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right]^2 \quad (*)$$

Отдельно раскроем квадрат в последнем одночлене выражения $\left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right]^2 = \frac{1}{4} [1 + 2\sqrt{-43} - 43] = \frac{1}{4} [-42 + 2\sqrt{-43}] = \frac{1}{4} \cdot 2 [-21 + \sqrt{-43}] = \frac{1}{2} [-22 + 1 + \sqrt{-43}] = -11 + \frac{1}{2} [1 + \sqrt{-43}].$

Тогда равенство (*) преобразуется в следующее выражение: $z_1 \cdot z_2 = a_1 a_2 + a_1 b_2 \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right] + a_2 b_1 \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right] + b_1 b_2 \left(-11 + \frac{1}{2} [1 + \sqrt{-43}] \right) = (a_1 a_2 - 11 b_1 b_2) + (a_1 b_2 + a_2 b_1 + b_1 b_2) \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right] \in R$

Ассоциативность и коммутативность по умножению так же очевидна, как и в случае сложения.

Нейтральным элементом по умножению является

$$1 = 1 + 0 \cdot \left[\frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}) \right].$$

А теперь мы покажем, что наше кольцо не является евклидовым. Очевидно, конечно, что обычное абсолютное значение не является евклидовой функцией, но может ли быть какая-то более необычная евклидова функция?

Определение. Евклидово кольцо — это область целостности D , на которой определена функция $\varphi: D \setminus \{0\} \rightarrow \mathbb{N} \cup \{0\}$ ($\mathbb{N}$ обозначает множество натуральных чисел), удовлетворяющая следующим условиям: каковы бы ни были элементы $a \neq 0, b \in D$, найдутся $q, r \in D$, для которых $b = qa + r$, причем либо $r = 0$, либо $\varphi(r) < \varphi(a)$.

Для элемента $\theta = \frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43})$ выполнены следующие равенства:

$$1. \bar{\theta} = 1 - \theta$$

$$2. \theta \bar{\theta} = 11$$

$$3. \theta^2 = \theta - 11.$$

$$4. \text{ для любого } x = a + b\theta \in R, \theta x = -11b + (a + b)\theta$$

Если $N(z) = z\bar{z}$ — обычная комплексная норма, то используя предыдущие

тождества, получаем следующее

$$5. N(a + b\theta) = (a + b\theta)(\overline{a + b\theta}) = a^2 + ab + 11b^2$$

Более подробно вспомним и рассмотрим понятие нормы N , которая обладает следующими свойствами:

$$a) N(xy) = N(x)N(y)$$

$$b) N(x) > 0 \text{ и } N(0) = 0 \text{ тогда и только тогда, когда } x = 0.$$

Найдем обратимые элементы в R : для этого рассмотрим

$$\begin{aligned} & \left(a + b \left(\frac{1}{2} (1 + \sqrt{-43}) \right) \right)^{-1} = \\ & \frac{1}{a + \frac{b}{2} + \frac{b}{2}\sqrt{-43}} = \frac{a + \frac{b}{2} - \frac{b}{2}\sqrt{-43}}{\left(a + \frac{b}{2}\right)^2 - \left(\frac{b}{2}\sqrt{-43}\right)^2} = \frac{a + \frac{b}{2} - \frac{b}{2}\sqrt{-43}}{\left(a + \frac{b}{2}\right)^2 + \frac{b^2}{4} \cdot 43} > 0 = \\ & = \frac{a + \frac{b}{2} - \frac{b}{2}\sqrt{-43}}{a^2 + ab + 11b^2}. \end{aligned}$$

$$\text{По условию } a, b, c, d \in \mathbb{Z}, \text{ тогда } \frac{a + \frac{b}{2} - \frac{b}{2}\sqrt{-43}}{a^2 + ab + 11b^2} = c + d \cdot \frac{1}{2}(1 + \sqrt{-43}),$$

$$\text{выделим действительные и мнимые части } \frac{a + \frac{b}{2} - \frac{b}{2}\sqrt{-43}}{a^2 + ab + 11b^2} = c + \frac{d}{2} + \frac{d}{2}\sqrt{-43}$$

составим систему уравнений

$$\begin{cases} \frac{a + \frac{b}{2}}{a^2 + ab + 11b^2} = c + \frac{d}{2} \\ \frac{-\frac{b}{2}}{a^2 + ab + 11b^2} = \frac{d}{2} \end{cases} \quad \text{или} \quad \begin{cases} \frac{1}{2} \cdot \frac{2a + b}{a^2 + ab + 11b^2} = \frac{1}{2}(2c + d) \\ \frac{1}{2} \cdot \frac{-b}{a^2 + ab + 11b^2} = \frac{d}{2} \end{cases}$$

$$\begin{cases} \frac{2a + b}{a^2 + ab + 11b^2} = 2c + d \\ \frac{-b}{a^2 + ab + 11b^2} = d \end{cases} \quad \text{из последней системы со 2-го уравнения следует,}$$

$$\text{что } b^2 \geq |b| \Rightarrow |d| < 1 \Rightarrow d = 0 \Rightarrow b = 0 \Rightarrow \left(a + b \left(\frac{1}{2} (1 + \sqrt{-43}) \right) \right)^{-1} = a^{-1} \in$$

$$\mathbb{Z} \Rightarrow a = \pm 1$$

Таким образом, можно сделать вывод, что

- **только 1 и -1 являются обратимыми элементами в R .**

Докажем теперь, что

- **элементы 2 и 3 неприводимы в R .**

Доказательство: предположим, что m имеет минимальную норму среди элементов R , отличных от $0, 1, -1$. Из определения Евклидова кольца следует, что $2 = qm + r$, причем $|r| < |m|$, следовательно, r может быть одним из $0, 1$ или -1 . А это значит, либо m делит 2 , либо m делит 3 . Мы утверждаем, что тогда m должно быть одним из $\pm 2, \pm 3$.

Это утверждение является следствием того факта, что 2 и 3 — простые числа в R . Докажем этот факт следующим образом. Предположим, что $2 = (a + b\theta)(c + d\theta)$, тогда $4 = N(2) = N(a + b\theta)N(c + d\theta)$, естественно предполагая, что $a + b\theta, c + d\theta$ не являются обратимыми в R , из чего следует, что

$$2 = N(a + b\theta) = a^2 + ab + 11b^2 = N(a + b\bar{\theta}) = (a + b)^2 - ab + 10b^2$$

Таким образом, рассматривая случаи $ab \geq 0$ и $ab < 0$, заключаем, что b равен нулю. Аналогично и d равен нулю.

Из вышеизложенного, что $b = 0$ и $d = 0$ можно сделать следующие выводы: $2 = (a + b\theta)(c + d\theta) = ac$ является произведением необратимых элементов кольца целых чисел. Поскольку 2 является простым числом в $\mathbb{Z}$, то 2 является простым числом в R . Аналогичное рассуждение показывает, что 3 также является простым числом в R .

Теперь предположим, что существует евклидова функция d на R . Тогда по нашему предположению, выберем $m \in R$ таким образом, чтобы $d(m)$ было как можно меньше, при условии, что m не является 0 или обратимым элементом. Сначала мы делим 2 на m и получаем частное и остаток:

$$2 = mq + r \text{ и } d(r) < d(m) \text{ или } r = 0.$$

Это означает, что в силу выбора $m, r = 0, 1$ или -1 . Если $r = 0$, то $m|2$, что означает $m = \pm 2$, так как 2 неприводимо, а m не является обратимым элементом. Аналогично, если $r = -1$, то $m = \pm 3$. Случай $r = 1$ не может произойти, потому что если это так, то $m|1$, так что m — обратимый элемент. Более подробно рассмотрено в [5, с.13].

Далее мы делим θ на m таким же образом, получая

$$\theta = mq_1 + r_1 \text{ и } d(r_1) < d(m) \text{ или } r_1 = 0.$$

Снова у нас есть $r_1 = 0, 1$ или -1 . Таким образом, один из элементов θ , $\theta + 1$ или $\theta - 1$ делится на m .

Но $m = \pm 2$ или ± 3 , и легко видеть, что ни одно из этих частных не находится в R .

А это противоречие нашему предположению и говорит о том, что R не является евклидовой областью для любой евклидовой функции.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Oscar A. Campoli, A principal ideal domain that is not a Euclidean domain, Amer. Math. Monthly, vol. 95 no. 9 (Nov. 1988), 868-871.

2 R. A. Wilson, An example of a PID which is not a Euclidean domain, 11th March 2011, [Robert A. Wilson's website, accessed on 21 January 2013] Available at: www.maths.qmul.ac.uk/raw/MTH5100/PIDnotED.pdf. corrected 30th October 2015.

3 Conan Wong. On a Principal Ideal Domain that is not a Euclidean Domain, International Mathematical Forum, Vol. 8, 2013, no. 29, 1405 - 1412, HIKARI Ltd, www.m-hikari.com, <http://dx.doi.org/10.12988/imf.2013.37144>.

4 G.M. Bergman, A principal ideal domain that is not Euclidean. [George M. Bergman's website, accessed on 21 January 2013] Available at: math.berkeley.edu/gbergman/grad.hndts/nonEucPID.ps.

5 V. Peric and M. Vukovic, Some examples of principal ideal domain which are not Euclidean and some other counterexamples, Novi Sad Journal of Mathematics, 38 (2008), no. 1, 137-154.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

КРИТЕРИИ ПРОЯВЛЕНИЯ ЗОЛОТОРУДНОСТИ УЧАСТКА АРДАКШАН МАЛЬГУЗАРСКИХ ГОР УЗБЕКИСТАНА

Абдуллаев Абдор Хушмуротович

старший преподаватель

Ташкентский государственный транспортный университет

г. Ташкент, Узбекистан

Введение. Сложное геологическое и тектоническое строение Мальгузарских гор Узбекистана, разнообразие взглядов на их возраст, отсутствие единого мнения о формировании геологических образований осадочных и метаморфических пород и их взаимосвязи с рудными формациями, все это повлияло на результативность геолого-съёмочных и поисковых работ. Открытые здесь промышленные золотые (Маржанбулак, Зармитан) и вольфрамовые (Койташ) месторождения и рудопроявления показывают, что рассматриваемая территория перспективна в отношении золотого оруденения.

Целью работы является рассмотреть критерии проявления золоторудной минерализации участка Ардакшан Мальгузарских гор Узбекистана.

Материалы и методы. В ходе изучения фондовых материалов по стратиграфии, тектонике и магматизму Мальгузарских гор может отметить, что имеются разногласия в определении возраста геологических образований региона. Одни исследователи, используя данные о возрасте пород и изучения метаморфизма, считают, что суялташский, калыаринские и другие свиты имеют докембрийский возраст, при этом другие считают их не древнее ордовика и силура, аргументируя находками органических остатков в известняках. Кроме

того, имеются противоречивая для вулканогенной формации, так как возраст палеозойских пород обусловлен многими факторами, среди которых можно выделить несоответствие радиологических исследований и палеонтологических данных, степенью метаморфизма и дислоцированностью домезозойских толщ. Например, на геологической карте масштаба 1:50000, составленной И.Г.Ташпулатовым, С.А. Лутфуллаевым и др., даны фаунистические и литологические характеристики отложений ленского и амгинского ярусов. «Немые» черносланцевые породы, датированные ранее ландоверийским и венлокским ярусами (М.М. Посховой), были подразделены на свиты: известняково-сланцевую (S_{1lna}); известняково-сланцевую ($S_{1lnб}$); аргиллито-сланцевую – ($S_{1lnб}$); алевролитовую ($S_{1wб}$); песчано-аргиллитовую с гравелитами – ($S_{1wв}$). Возраст перечисленных свит – ландоверийский и венлокский ярусы нижнего силура (условное).

В.А. Табачков среди «немых» черносланцевых осадочных пород северного склона гор Мальгузар выделил 5 свит и отнес их условно к нижнесилурийским отложениям: раватская песчано-карбонатная свита (S_{1ln1rw}); учкизлярская известняково-сланцевая – (S_{1ln1_1} - $S_{1ln21uk}$); папалаксайская известняково-сланцевая – S_{1ln2pl} ; узунбулакская песчано-алевролитовая – (S_{1ln3ub}); песчано-гравелитовая – (S_{1w1}).

В песчано-алевролитовой толще М.М. Посховой охарактеризованы две «немые» свиты, отнесенные условно к нижнесилурийским образованиям: Песчано-алевролитовая и песчано-алевролитовая. «Немые» свиты, занимающие большую часть площади, за исключением нижеордовикских, выделенных в 1984г М.М. Посховой и др. фаунистическую обоснованность не получили и приданные им возраста остались недоказанными.

К.А. Кешиняном при поисковых работах на этой территории были внесены некоторые изменения. Черносланцевые метаморфические образования, развитые в бассейне руч. Кошкасу, из алдая условно переведены в тремодок, а известняково-сланцевые породы северного склона гор Мальгузар – частично в силурийские и кембрийско-ордовикские.

По данным Г.С. Поршнякова, Г.С. Быске и др., известняково-сланцевые отложения отнесены: а) в южной части гор к арглинской серии отложений, датированной кембрийско-ордовикским возрастом; б) в северной части – к среднему кембрию-ордовику, к объединенным исивачисайской и каракушской свитам.

Все песчано-алевролитно-сланцевые образования на юге площади Мальгузарских гор отнесены к нижнему силуру, а на севере – к нижнему-среднему кембрию (к колтадаванской свите). К наиболее древним вендским образованиям они относят кремнисто-доломитовые породы, слагающие «Тамерлановы ворота», и гряду, обнажающуюся по Кужанишсаю.

Р.Н. Абдуллаев, М.А. Ахмеджанов и др. (1971, 1972) считают эти породы более древними, т.е. рифейскими, а к вендским относят слюдисто-хлоритовые и углистые сланцы с прослоями кварцево-слюдистых песчаников и известняков, перевалы.

А.К.Бухарин (1985, 1987, 1989) при доизучении домезозойских образований Кызылкумов и Нуратау, отложения, отнесенные М.М. Посховой к аренгскому ярусу, разделены на 4 толщи: алевролитно-песчаниковые ($O_1-2?$) алевролитно-песчаниковые ($O_2-3?$); песчано-алевролитовые ($O_3-S_1?$); алевролитно-известняково-сланцевые ($O_3-S?$).

Относительно лучше изучены геологические формации северо-западной части Мальгузарских гор, кроме этого, установлены взаимоотношения геологических образований с рудообразованием. В этом плане центральная и восточная части территории Мальгузарских гор остаются плохо изученными, в особенности в вопросе признаков проявления рудных формации, которые являются одним из основных поисковых и прогнозных критериев.

Вопрос взаимоотношения эндогенного оруденения с процессами метаморфизма отражены в работах И.М.Мирходжаев (1977), В.А.Хохлова и др. (1970, 1974, 1972). Несмотря на то, что большая часть проявлений золота, медь, вольфрама других металлов связаны с метаморфическими образованиями региона. Однако, природу метаморфизма одни исследователи связывают с

региональными тектоно-магматическими, а другие с контактовыми процессами.

Результаты и обсуждение. Площадь участка Ардакшан составляет 43,0 км², при этом палеозойские отложения в северо-восточной части покрыты четвертичными отложениями (70%) мощностью до 120 м, в северо-западной части – покровами суглинков и супесей мощностью до 4 м. Палеозой представлен верхне лlandoверийскими отложениями (S_1ln_3) карбонатно-терригенного и терригенного состава; также распространены известняки среднего карбона, дайки основного и кислого состава.

При этом отложения лlandoверийского яруса верхнего подъяруса занимают порядка две-третьи площади и расположены на всех участках. Они представлены преимущественно гидрослюдисто-альбит-кварцевыми, гидрослюдисто-альбит-кварц-серицитовыми сланцами, полевошпат-кварцевыми алевролитами с обломками микрокварцитов и единичными чешуйками мусковита, известковыми алевропесчаниками в виде маломощных прослоев внутри сланцев, редкими линзовидными прослоями (0,5-5 см) песчаных известняков и пласто-линзовидными телами (30-50м), кремнисто-кварцевых и кварц-полевошпатовых песчаников.

Ардакшанская свита (S_1ln_{3ar}) представлена алевролитами и песчаниками с прослоями сланцев, их простираие северо-западное (290 -330), круто падающее (70°-85°). Сланцы от зеленого до серого цвета, тонкослоистые и рассланцованные, трещиноватые. Моноклиальная складчатость, выделение мелких прожилков кварца, цвет от молочного до черного. Песчаники темно серого цвета. Массивная и зернистая структуры, мощность от нескольких метров до 150 м. Породы очень твердые, трещиноватые, плотные. Выделены разноориентированные и секущие прожилки кварца и кальцитов. Кварц с поверхности молочного и белого цвета, в нижней части до черного. Иногда в кальцитовых прожилках появляется трещиноватость. Элементы залегания их одинаковые со сланцами. Зона минерализации находится в контакте основных сланцев и песчаников, распространены кварцевые прожилки в углеродистых сланцах.

Учкизларская свита (S_1ln_3uk). Сланцы с прослоями алевролитов, песчаников, косослоистые известняки и доломиты.

Средний подъярус (S_1ln_3pl). Папалакская свита. Сланцы с прослоями алевролитов, песчаников, известняков и доломитов. Раватская свита (S_1ln_3rw). Сланцы алевролиты, песчаники, гравилиты и конгломераты. Девонская система. Верхний отдел. Известняки, доломиты с прослоями кремней. Осадочные породы прорваны дайками диабазовых порфиритов верхнего карбона. Мощность даек изменяется от первых метров до 20-30 м.

Тектоническое строение площади Ардакшан довольно сложное и определяется сочетанием пликативных и разрывных структур. Пликативные структуры представлены значительным количеством не больших антиклинальных и синклинальных складок с размахом крыльев от метра до ста метров, к тому же, осложненных мелкими приразломными складками. Широко развита разрывная тектоника. Известный региональной структурой Ардакшанской взбросо-сдвиг, простирание северо-западного направление. Гидротермальное золото-серебряное оруденение приурочено к зонам брекчирования, сопровождающим трещины второго и более высоко порядков.

Рудная зона изучалась с поверхности канавами, колонковыми и шарошечными скважинами.

В результате геологических исследований на участке Ардакшан было выделено 4 (рудная зон №5,6,7,8) параллельных рудных зон. Зоны имеют северо-западное простирание, откартированная протяженность от 400 до 600 м. В контурах минерализованных зон выделено 10 рудоносных зон.

Выводы. Основным поисковым критерием для площади работ участка Ардакшан является высокопроницаемая зона – продолжение Заргарского и Каранчибулакского разломов и Ляйлягуинского взбросо-сдвига, которые определяют структурную позицию выявленных рудопроявлений и точек минерализации, и выраженная система сближенных субпараллельных разрывных нарушений различного порядка.

КОСМОСТРУКТУРНЫЕ МОДЕЛИ ЗОЛОТОРУДНЫХ ОБЪЕКТОВ МАЛЬГУЗАРСКИХ ГОР УЗБЕКИСТАНА

Абдуллаев Аброр Хушмуротович

старший преподаватель

Ташкентский государственный транспортный университет,

г. Ташкент, Узбекистан

Стельмах Анна Григорьевна

к.г.-м.н., доцент кафедры геологии

Национальный университет Узбекистана

г. Ташкент, Узбекистан

Введение. В настоящее время в мире широко проводятся исследования, направленные на выявление структурно-тектонических условий формирования золоторудных месторождений с применением материалов космической съемки. Данные исследования позволяют получить новую информацию о геологическом строении изучаемых месторождений в отличие от традиционных методов. В частности, применение мультиспектральных космических съемок, обладающих значительной обзорностью, высокой информативностью при соответствующем пространственном разрешении, позволяет получать новые данные о региональных геологических структурах и вещественном составе изучаемой площади месторождения. Устанавливаются также ряд новых структур, ранее не выделявшихся при наземных геолого-геофизических исследованиях.

Целью работы является составление космоструктурных моделей золоторудных объектов Мальгузарских гор Узбекистана на основе материалов дистанционного зондирования Земли.

Материалы и методы. Космофотоматериалы (масштабов 1:50000 и 1:75000) подверглись визуальному и автоматизированному дешифрированию; далее составлялись космоструктурные модели с выделением кольцевых и линейных структур для отдельных объектов Мальгузарских гор (рис. 1; рис. 2). Исходными данными являлись различные мультиспектральные космические

снимки (Landsat 7, QuickBird), спектральные библиотеки, имеющиеся в программном обеспечении ERDASIMAGINE 9.2 (Aster, JPL, USGS) и геолого-геофизические данные. Цифровая обработка космических снимков проводилась методами ACP, ITS, Кирша и IndexIV. В результате были подготовлены несколько вариантов обработанных космических снимков (масштаба 1:25000).

Рис. 1. Обработанный космоснимок Landsat 7 для Ардакшанской перспективной площади (масштаб 1:25000).

Рис. 2. Обработанный космический снимок Landsat 7 для Кудукчинской перспективной площади (масштаб 1:25000).

Методом АСР откартированы основные типы горных пород и геолого-структурные комплексы. Методом Кирша выделены контуры линейных линеаментов, концентрические и дугообразные структуры территории (предгорные равнины). Методом Index IV зафиксированы структурные линейности как в коренных породах, так и на участках, перекрытых рыхлыми образованиями

Результаты и обсуждение. В ходе дешифрирования были выявлены несколько малых кольцевых и ряд системы линейных структур (рис. 3, рис. 4). Всего выявлено шесть небольших кольцевых структур диаметром от 2,5 км до 4,5 км. Только одна самая большая кольцевая структура на северо - восточнее Мальгузарских гор сохранила свою округлую форму. Остальные кольцевые структуры представлены их фрагментами. В изменении первоначальной морфологии кольцевых структур важную роль сыграли выявленные линейные структуры (разломы) северо - восточного простирания. Внутренняя часть кольцевых структур сложена как палеозойскими, так и кайнозойскими образованиями. Дешифрирование материалов дистанционного Зондирования Земли позволило выявить ряд систем линейных структур; северо-западного; северо-восточного; субширотного и меридионального направлений.

Наиболее широкое развитие имеют линейные структуры северо - западного и северо-восточного, в линейные структуры северо-западного и широтного направлений были выявлены ранее в ходе проведения поисковых работ и Государственных геологических съёмок 1960-1973 гг. По космоснимкам выявлено, что линейные структуры северо-западного направления смещают северо-восточного линейные структуры, осложняя их. По протяженности они не уступают линейным структурам северо-западной системы. Важной их особенностью является изменение морфологии; в северной части Мальгузарских гор они прямолинейные смещают и смещаются северо-западными рудоконтролирующими разломами; в южной половине они волнистые, ломанные, что свидетельствуют об их деформированности. Изменение морфологии произошло в полосе между двумя крупными

рудоконтролирующими разломами северо-западного направления. Одна из которых проходит севернее, а другой южнее Лялягунской минерализованной зоны.

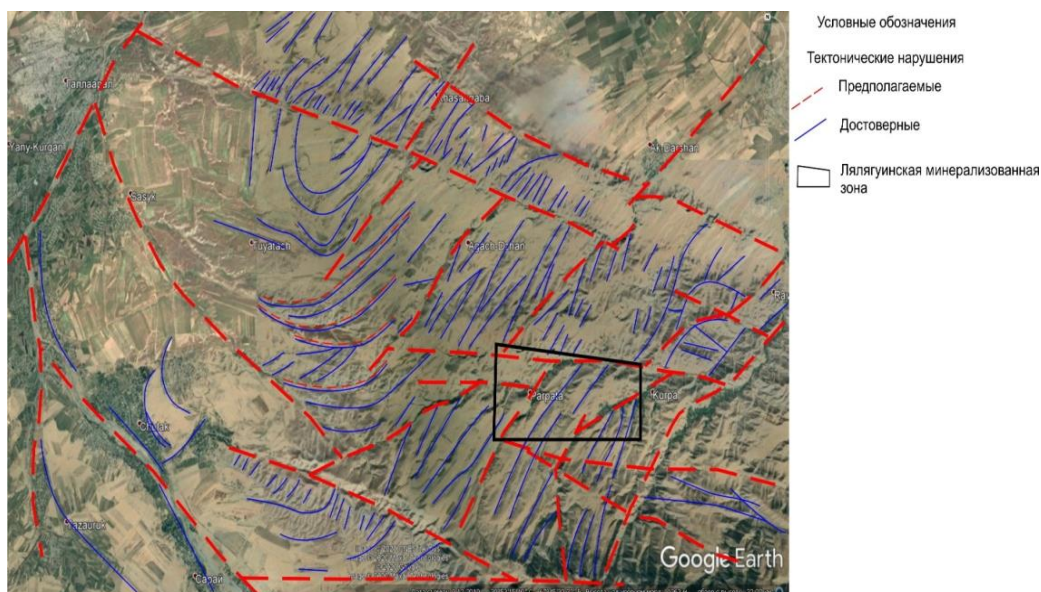

Рис. 3. Космоструктурная модель Мальгузарских гор.

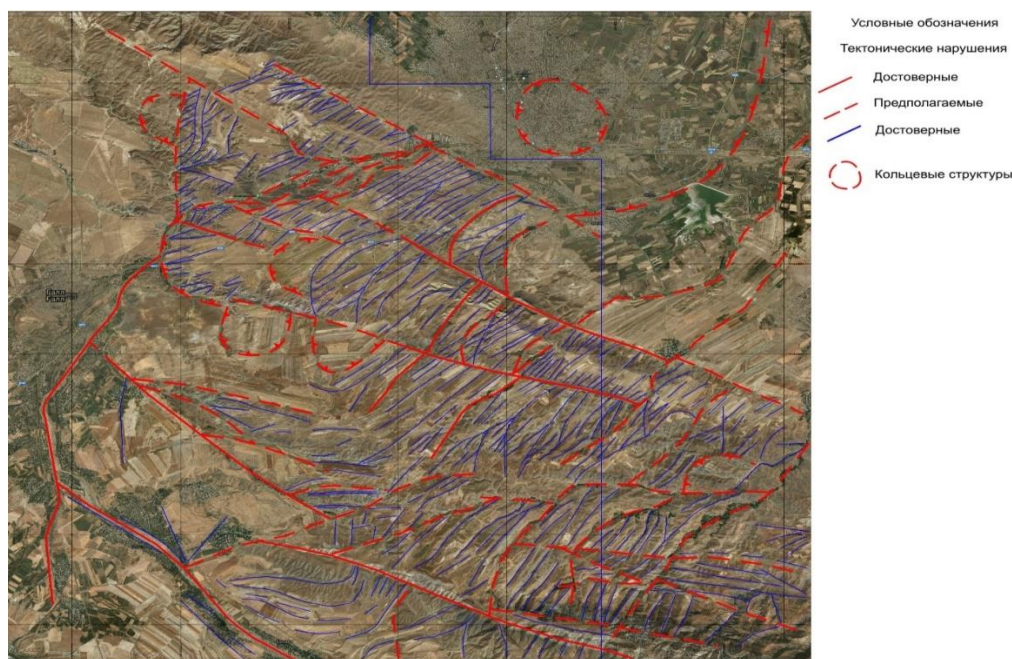

Рис. 4. Космоструктурная модель Мальгузарских гор.

Изучение внутреннего фототона по космоснимкам каждого блока позволило установить, что на тектонических блоках в северной, восточной и юго-восточной территории Мальгузарских гор характерно прямолинейность, прерывать и очень слабый изгиб темного фототона, а для тектонических блоков

центральной и юго-западной части Мальгузара – перистые ответвления, крутой изгиб, полуовальная морфология темного фототона, являются дешифровочным признакам морфологии поверхности.

Геоморфологическая особенность тектонических блоков, дает основания предположить, что их тектоника и геодинамика менялись в пространстве, что отразилось на рудоносность региона. Кроме того, большинство зон, участков, точек проявления золоторудной минерализации размещены в центральной и южной частях Мальгузарских гор, что подтверждают космоматериалы.

Выводы. Космоструктуры золоторудных объектов Мальгузарских гор изучены по материалам мультиспектральных космоснимков (Landsat 7, QuickBird), спектральные библиотеки, имеющиеся в программном обеспечении ERDASIMAGINE 9.2 (Aster, JPL, USGS). В пределах рудных полей месторождения и рудопроявления закономерно размещаются относительно линейных и кольцевых структур Мальгузарских гор, что позволяет рассматривать их в качестве прогнозно-поисковых критериев на выявление золотого оруденения. Кольцевые структуры проявлены очень редко и небольших размеров (2,5-4,5 км). В разрушении их первоначальной кольцевой формы главную роль сыграли северо-западные рудоконтролирующие к северо-восточные поперечные линейные структуры. Наиболее широкое развития получили линейные космоструктуры, северо-западного, поперечно им северо-восточного направлений. Взаимоотношение северо-западных разломов с поперечными северо-восточными структурами обусловили формированию участков пересечений с образованием в зонах рудоконтролирующих разломов их расщепление, раздувов и пережимам, которые в последствие в рудном этапе стали благоприятной структурной позицией для проявления золоторудной минерализации.

ARCHITECTURE

FEATURES OF DESIGN OF RECREATIONAL INSTITUTIONS ON THE WATER IN THE STRUCTURE OF THE YACHT CLUB

Antonenko Igor Vladimirovich,

senior lecturer

Kyiv National University of Technology and Design

Kyiv, Ukraine

Introductions. The issue of arrangement of coastal areas as an urban planning object in the city structure is becoming increasingly important around the world. Stable, flexible alternatives in the form of new or adapted "hydro-bridges" on water in the form of floating platforms are offered; raised amphibious structures or structures for the creation and maintenance of water metropolises, hotels, villas, residential apartments, recreation centers, shopping malls, as well as golf courses and other open spaces. The river is the most important factor in shaping the urban image. Coastal and river architecture reflects the artistic and stylistic features of cities, forms the "facade of the city" and largely determines the spatial and compositional solution of embankments. In the large cities of the post-Soviet space there is an active construction of new and reorganization of existing yacht clubs, expansion of their functions and principles of organization, the creation of so-called recreational yacht clubs designed not only for yachtsmen but also for vacationers. In the general sense, a yacht club is a public or private organization that unites yachtsmen and collects contributions from them to the club's fund. Yacht clubs are aimed at protecting and servicing yachts and protecting the rights of yachtsmen. The complex of yacht club buildings must include a boathouse, workshops, berths for mooring and parking yachts, mechanisms for raising and lowering ships. The typology of recreational yachts is just being formed, so there are almost no recommendations for the design of

recreational complexes. At the same time, there is a rich foreign experience in the formation of the interior of recreational complexes on the water, including in the structure of the yacht club.

Aim. To determine the principles and methods of forming the interior space of the recreational complex in the structure of yacht clubs on the water. To generalize the experience of designing the interiors of recreational complexes, including in the structure of yacht clubs in the context of the urban environment, to identify current trends and basic conceptual approaches in creating their design.

Materials and methods. The work used methods of analysis of scientific sources and Internet resources, conceptual and implemented design solutions; generalization of domestic and foreign experience in the design and formation of recreational facilities on the water.

Results and discussion. Despite the different functions, the objects placed on the water have a common design scheme, which is represented by two components: a floating base and a superstructure. In shipbuilding, a similar type of structure was called a landing stage (from the French *Debarcadere*, *debarquer* – to unload, land). A landing stage is a floating pier, as well as a specially equipped vessel or pontoon for mooring ships to it. In shipbuilding, a landing stage is a non-self-propelled vessel on a reinforced concrete or steel base.

In modern floating structures, a pontoon base and the following volumetric solutions of superstructures are most often used: blocks, spheres, segments, streamlined shapes, prisms. The availability of components, their strength and lightness ensure the rapid construction of structures with the possibility of insulating the pontoon. Thanks to the filler and special treatment, the structure can rise along with the rise in the water level, and thanks to the fixation to the pillars placed on the sides (telescopic piles), it can remain in place. Based on the analysis of scientific sources and foreign and domestic experience in designing recreational facilities as part of modern yacht clubs, mixed near or on the water, a number of principles have been identified that can become the basis for developing the concept of their interior design: the all-season principle; the principle of multifunctionality; the principle of

climatic and functional compliance; the principle of social accessibility; the principle of cultural and environmental compliance; the principle of creating a psychologically comfortable and attractive space.

The all-season principle implies the availability of appropriate recreational infrastructure facilities that should be included in the recreational complex of the yacht club to ensure a variety of possible combinations when choosing types of recreation and leisure and to attract more vacationers regardless of the time of year.

The principle of all-season is directly related to the principle of multifunctionality, according to which recreational complexes on the territory of the yacht club are represented by public facilities, which, depending on the functional purpose, include the following premises: administrative, club, entertainment, for sports, temporary stay of people, food (restaurants, cafes), commercial premises (shops), educational premises (sailing schools), etc.

The principle of climatic and functional compliance involves the planning and distribution of functional areas of the interior, taking into account the natural aquatic environment: placing all technical areas inside, and recreational areas near the water. The location of a floating object in the situational plan is of particular importance due to its orientation to the cardinal points, which provides for the most beneficial use of climatic features, in particular sunlight and a better view of the environment. Most often, designers tend to place the building with a south-facing orientation. Also in floating buildings arranged along the coastline, there is a tendency to place an extended facade to the water landscape.

The principle of social accessibility of the environment of the recreational complex in the structure of yacht clubs involves the creation of a comfortable space for people of all ages to stay on the territory of the landing stage, that is, the creation of an inclusive space. The accessibility of the environment for all groups of citizens, including those with limited mobility, means ensuring the safe and accessible movement of these groups within the complex and on the territory of the yacht club; the presence of tactile orientation devices and the presence of railings along the fence, ramps, stairs for the visually impaired. Places for the disabled in public toilets

must be provided at the design stage.

The principle of cultural and environmental compliance (preservation of the cultural landscape) should be understood as the introduction of a floating structure into the environment without harming the environment. A good example of this approach is the reconstruction project of the «Otrada» yacht club in the Primorsky district of Odessa, where the conditions for preserving the section of the Health Route with all green spaces were taken into account. The site borders on the east with the Black Sea, construction is expected only within the territory of the existing yacht club. The water sports club is designed in 6 levels. The first level is a boathouse for storing boats or guest parking during the operation of the boats. All other floors are intended for crews and ship owners – 192 rooms. The club includes a specialized exhibition complex and a restaurant with an open summer area. To create a psychologically comfortable and attractive space for a recreational complex in the structure of a yacht club, it is possible to introduce various design tools and techniques that are widely used today for recreational facilities near the water. Typical techniques are the visual combination of internal (interior) and external (natural) environments; visual techniques based on displaying the properties of water or water objects in the interior. To maintain maximum openness, “transparency” of space when organizing the territory of the landing stage, it is possible to create terraces, open spaces with the introduction of landscape design techniques, the formation of additional recreational space, the orientation of buildings perpendicular to the coast line, and the reduction in the number of floors in buildings.

**Fig. 1. a) glass floor; b) bulk coating; c) the use of fountains
as a decorative element of the interior**

The effect of merging interior spaces with the environment (Fig. 1) can occur with a variety of planning, compositional and decorative means: 1) reducing the number of blank walls with a predominance of large areas of glazing (restaurant "Veranda on the river", underwater hotel "Poseidon" and etc.); 2) application of various decorative receptions in a composition of facades and application of perforation for walls, ceilings, partitions, decorating of pipes, technical hatches and radiators; 3) the use of materials with reflective or transparent properties (glass, mirror surfaces, stained glass); 4) the use of direct penetration of water into the building; artificial introduction or visual penetration of water through transparent surfaces (for example, the glass floor of a floating object); 5) in the interior space bulk decorative planes are actively used; fountains and waterfalls are widely used, it is a complex hydraulic structure that can be of different shapes and supplemented with various special effects (light, music, etc.).

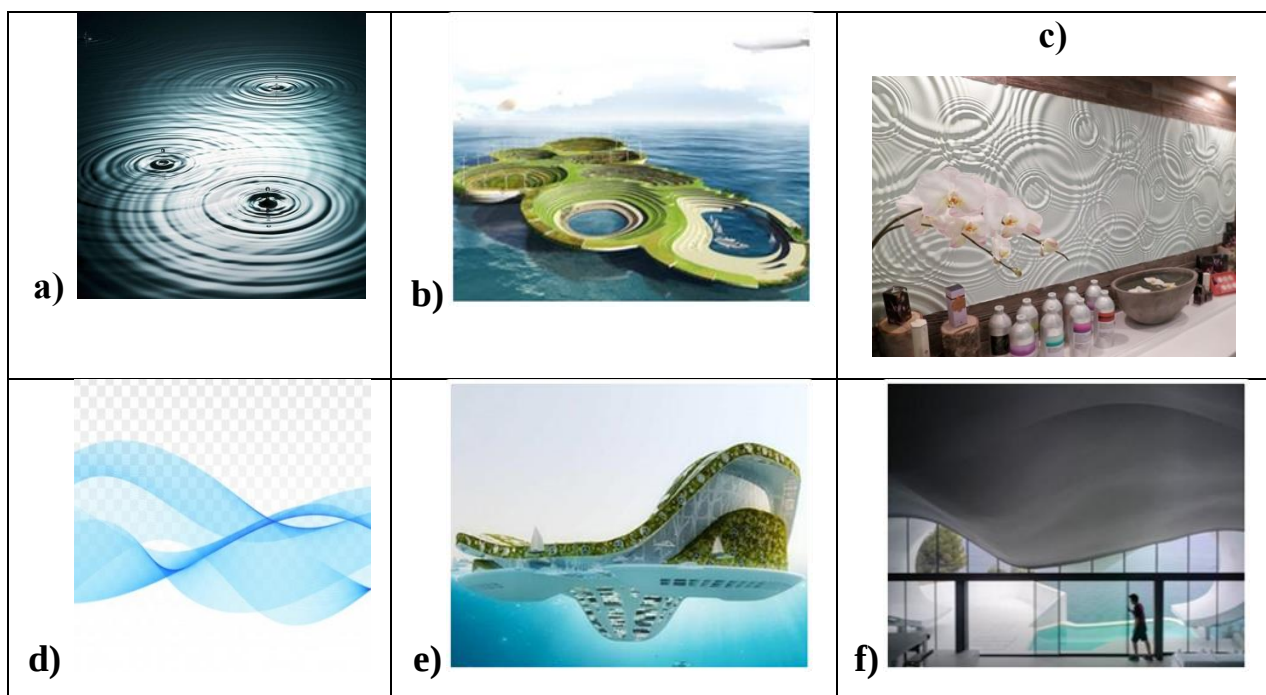

Fig. 2. a) circles on the water; b) the project of the Chinese company "CCCC and AT Design Office"; c) wall panels; d) image of the wave; e) project "Lilipad", arch. Vincent Callebaut; f) the shape of the ceiling structure in the form of a wave

Another figurative solution in the interior of a floating object is the imitation of various properties of water, such as transparency, smoothness, fluidity, specularity,

monochrome, etc. (Fig. 2) This can be reflected both in the shaping of the object and in the materials used in it. The design image can come from various physical states of water: solid, liquid and gaseous, as well as phenomena caused by its oscillation (drops, water circles, bubbles, splashes, waves, jets, etc.). Of particular interest from the point of view of design compositional solutions are forms formed on the basis of excellent aggregate states of water.

Conclusions. Based on the results of the study, the main principles of interior design of recreational complexes on the water are summarized, which can be applied in the design of recreational complexes in the structure of yacht clubs, and methods of forming their design in the context of the environment are identified. The main design approaches to the formation of the interior of a recreational complex in the structure of yacht clubs in the context of the environment are determined. These materials can be used as guidelines for the interior design of a recreational complex on the water in higher and secondary educational institutions in the field of design, as well as for practicing designers on similar projects.

МІСТО ЗАПОРІЖЖЯ – МІСТО ЗРУЧНОЇ, БЕЗПЕЧНОЇ ТА КРЕАТИВНОЇ УРБАНІСТИКИ

Фостащенко Олена Миколаївна,

к.т.н, доцент

Архіпова Катерина Каньюлівна,

старший викладач

Полікарпова Лілія Вікторівна,

старший викладач

Фостащенко Данило Олегович,

здобувач вищої освіти першого рівня

Рогожніков Роберт Євгенійович,

здобувач вищої освіти першого рівня

Запорізький національний університет

Вступ. У сучасних умовах, на тлі посилення урбанізаційних тенденцій, особливо актуалізуються проблеми, пов'язані з ефективним плануванням та управлінням муніципальним розвитком. Світовий досвід успішного управління містом засвідчує необхідність використання концепції логістики для побудови ефективної системи планування міського простору.

Сталий розвиток - це усталений сучасний термін, що означає певний тренд розвитку, який характеризується поступовістю, тому не має різких стрибків або падінь; раціональністю, тому спрямований на використання локальних, наявних ресурсів; тому такий розвиток економить ресурси для майбутніх поколінь. Його результати, відповідно, є досить стійкими, на противагу мінливим, при екстенсивних методах розвитку.

Мета роботи. Розглянути проблеми міста Запріжжя, як міста зручної, безпечної та креативної урбаністики.

Матеріали та методи. Новітнім інструментарієм планування розвитку міста є план сталої міської мобільності (ПСММ), який інтегрує та узгоджує інші плани міського та регіонального розвитку, забезпечує стратегічне бачення пріоритетів розвитку, передбачає ефективну систему моніторингу та

оцінювання виконання плану [1].

Місто зручної, безпечної та креативної урбаністики. Напрямок передбачає трансформацію міського простору в безпечний в сенсі техногенної, екологічної, соціальної безпеки. Відбуватиметься поступове «розмивання» образу промислового міста, формування інтелектуального, креативного, сповненого духовності, гендерно чутливого міського простору. Напрямок пропонується розвивати за стратегічними цілями, які загалом забезпечуватимуть підвищення якості транспортного сполучення, доступність міського простору, забезпечуватимуть новий рівень благоустрою. Місту потрібен новий бренд сучасного громадського, духовного, інтелектуального простору, який формуватиметься з урахуванням визначених чинними нормативно-правовими актами та науково-проектною документацією:

- історичний ареал №1 «національний заповідник «Хортиця»;
- історичний ареал №2 «Старий Олександрівськ» (Олександрівський район);
- історичний ареал №3 «Соціалістичне Запоріжжя» (лівобережна та правобережна частини Дніпровського району та частина Вознесенівського району).

Розвиток складової, пов'язаної з підтримкою історичних та арт-об'єктів з часом забезпечуватиме розвиток туризму та промоцію міста, підвищить його загальну та інвестиційну привабливість. Складний, цікавий ландшафт міста може стати його безумовною перевагою, за умов креативної організації. Розвиток міського простору, як зручних самодостатніх районів, з незалежними системами життєзабезпечення, і разом з тим, як єдиного органічного простору, який має різні види сполучення, буде поштовхом до розвитку нових транспортних технологій. Необхідно розвивати усі райони міста однаково якісно з точки зору благоустрою та екологічної безпеки, забезпечивши максимальну доступність об'єктів соціальної сфери, транспортних пересадочних вузлів. Поступовий розвиток туристично-привабливих об'єктів може покласти початок розвитку, насамперед, подієвого, культурного туризму.

Результати SWOT-аналізу напряму. Місто зручної, безпечної та креативної урбаністики наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Сильні сторони	Слабкі сторони
- Розвинені усі види міського сполучення - Місто має транспортні зв'язки міжнародного та національного значення - Впроваджено відеоспостереження міського простору - Наявність у межах міста заповідника на о. Хортиця - Наявність у межах міста об'єктів природно-заповідного фонду - Розвинена соціальна інфраструктура - Забезпечено сполучення ліво та правобережної частини міста - Діють 3 мости та шляхопровід ДніпроГЕС	- Недостатньо мостопереходів - Частково облаштована набережна - Значний обсяг доріг у місті вимагає ремонту - Незадовільний стан озеленення та благоустрою (сквери, парки, ґрунти) - Нерівномірний розподіл проектів озеленення та благоустрою у розрізі районів міста - Місто не пристосовано до потреб людей з особливими потребами та батьків з малолітніми дітьми - Зношений парк електротранспорту - Неоптимальні транспортні маршрути (тривалий час переїздів по місту) - Відсутній водний транспорт - Низький відсоток районів, мікрорайонів, які мають достатній рівень благоустрою - У зоні житлової забудови розташовані промислові підприємства - Недосконалість оперативного попередження населення у випадку надзвичайних ситуацій
Зовнішні чинники: сприятливі можливості і загрози	
Можливості	Загрози
- Подальші процеси децентралізації, розвитку місцевого самоврядування - Залучення громади до облаштування громадського простору - Розвиток туризму як спонукальний спосіб покращення інфраструктури	- Можливість виникнення надзвичайних ситуацій

Проблеми напряму - Місто зручної, безпечної та креативної урбаністики:

- дотаційність і збитковість підприємств ЖКГ, монополія на ринку, зношеність інженерних мереж, недосконале регулювання у системах теплопостачання міста, відсутність ефективних управителів житлового фонду;
- неналежний стан доріг, недостатньо мостових переходів через Дніпро;

- не дружнє до велосипедистів місто;
- відсутність якісних тротуарів, інфраструктури для осіб з обмеженими можливостями та батьків з малолітніми дітьми;
- не належна організація транспортного сполучення та якість громадського транспорту;
- низький рівень благоустрою (парки, газони), нерозвиненість прибережної смуги, відсутність концертних площадок, зон відпочинку;
- низькі темпи житлової забудови.

Стратегічні цілі		
С.1. Зручна, гендерно чутлива система транспортного сполучення	С.2. Безпечне, облаштоване та доступне міське середовище	С.3. Проактивний маркетинг міста
Оперативні цілі		
С.1.1. Розвиток інфраструктури КП «Міжнародний аеропорт	С.2.1. Упорядкування паркових зон у районах міста, доступних для всіх груп населення	С.3.1. Розвиток образу острова Хортиця як центру духовності та історичної пам'яті
С.1.2. Місто комфортної транспортної мережі	С.2.2. Місто креативної архітектури та естетики міського простору	С.3.2. Формування міського бренду та маркетинг міста
С.1.3. Розвиток доступного муніципального транспорту	С.2.3. Охайне місто	
С.1.4. Розбудова мережі міських мостів і шляхопроводів	С.2.4. Безпечне місто	
С.1.5. Місто дружнє для пішоходів та велосипедистів	С.2.5. Місто здорових традицій	
	С.2.6. Вільне для спілкування та використання інтернет-зв'язку міське середовище	

Рис. 1. Структура стратегічних і оперативних цілей за напрямом розвитку – місто зручної, безпечної та креативної урбаністи

Стратегічна ціль С.1. Зручна, гендерно чутлива система транспортного сполучення. Створення комфортного, безпечного й доступного для всіх міського середовища, забезпеченого комунікаціями, передбачає розвиток екотранспорту (тролейбус, трамвай) у місті, що забезпечуватиме зниження екологічного тиску на довкілля, поліпшення безпеки міського транспорту. Заміна близько 1000 маршрутних автобусів типу «Спринтер» на більш габаритні автобуси з кращими показниками впливу на довкілля. Вивчається питання впровадження електробусів. Через постійне комплексне вивчення пасажиропотоку буде забезпечено оптимальний рух транспорту. Впровадження

системи GPS-навігації для усього міського транспорту, будівництво «розумних» зупинок з інформацією про маршрути, система єдиного «Електронного квитка» забезпечуватиме потрібні параметри комфорту. Планується створення соціального таксі. Розвиток Запоріжжя як потужного логістичного центру передбачає розбудову повітряного сполучення, насамперед, міжнародний аеропорт, як комунальне підприємств.

Оперативна ціль С.1.2. Місто комфортної транспортної мережі

Геополітичні зміни, нові напрями розвитку економіки міста вимагають збереження та розвитку його ролі як зручного транспортного хабу. Спільно з 48 відповідними регіональними та міськими відповідальними установами, управління з питань транспортного забезпечення та зв'язку міської ради забезпечує координацію перерозподілу транспортних потоків на території міста з метою їх оптимізації, розвиває систему пересадочних вузлів пасажирського транспорту, сприяє впровадженню проектів з підвищення доступності споруд вокзалів, логістичної інфраструктури усіх видів міжміського сполучення. Стан дорожньої інфраструктури в місті вимагає особливої уваги. Згідно з діючою програмою проводяться роботи з поточного ремонту та утримання доріг, проведення капітальних ремонтів, реконструкції та будівництва. Концепція оптимізації дорожнього руху має першочергово враховувати аспекти безпеки та надійності роботи транспортної системи. Слід модернізувати систему світлофорів, дорожніх розв'язок і впровадити автоматизовану систему керування дорожнім рухом (АСКДР), а також сучасну систему паркування в громадських місцях, що передбачає скорочення кількості автостоянок та паркувальних майданчиків в центрі міста, житлових забудовах, рекреаційних зонах.

Оперативна ціль С.1.3. Розвиток доступного муніципального транспорту

Розвиток транспортної мережі міста та забезпечення рівня доступності відбуватиметься через оновлення рухомого складу ЗКПМЕТ «Запоріжелектротранс» шляхом закупівлі та реконструкції авто- та електротранспорту у тому числі, з урахуванням потреб осіб з обмеженими

можливостями (зокрема, низька підлога). Управління з питань транспортного забезпечення та зв'язку міської ради провело дослідження пасажиропотоку 92 маршрутів з метою вивільнення проспекту Соборного від мікроавтобусів, створює умови для впровадження єдиного електронного квитка.

Оперативна ціль С.1.5. Місто дружнє для пішоходів та велосипедистів Одним із шляхів скорочення викидів в атмосферне повітря є розвиток велотранспорту та створення умов для його імплементації в інфраструктуру міста. Велоінфраструктура надасть громадянам зручну та економну альтернативу автотранспорту; розвантаження доріг, зменшення навантаження на громадський транспорт, вирішить проблему автомобільних заторів; суттєво зменшить кількість ДТП і підвищить безпеку на магістральних дорогах міста.

Оперативна ціль С.2.2. Місто креативної архітектури та естетики міського простору Впровадження проектів з оновлення архітектурного образу міста передбачає його розвиток як модернового, з новим підходом до архітектурних і просторових рішень, з максимальним збереженням привабливих краєвидів, історичних ареалів і окремих пам'яток архітектури, історії, оскільки Запоріжжя включено до Списку історичних населених місць України. Передбачаються проекти планування та розвитку естетики міського простору. Разом із збереженням традиційної забудови, об'єктів, які представляють різні періоди розвитку міста, необхідно забезпечувати його органічний, сучасний стиль.

Стратегічна ціль С.3. Проактивний маркетинг міста Ціль передбачає позиціонування міста, як сакрального центру України. Є потреба формування нового образу міста, ребрендинг: від металургійного центру до центру точних технологій. Доцільно формувати та просувати простір, який підтримує історичні, культурні, духовні традиції міста. Корисним буде залучення соціально відповідальних інвесторів до розвитку історичного культурного комплексу на острові Хортиця. Необхідно позиціонувати місто для різних цільових аудиторій - потенційних інвесторів, туристів (гостей) та мешканців міста, тобто, забезпечити місту відмінне від інших, бажане місце (або роль) на обраних ринках та в свідомості бажаних представників цільових аудиторій. Для

кожної цільової аудиторії існує певний набір цінностей бренду міста, цікавий саме цій цільовій групі. Для інвесторів місто буде цікавим, зокрема, як надійний партнер з привабливими умовами для інвестування, для туристів - гостинне місто унікальної історії, архітектури та культури; а для мешканців - місто затишне, комфортне, зручне та безпечне. При цьому необхідно займатися не лише формуванням іміджу міста, а й виправленням дійсності. Для цього мають бути передбачені проекти з «вироснування» бренду в певних сферах міського життя. Проекти візуалізації та закріплення бренду доцільно впроваджувати в міському середовищі та інфраструктурі, а проекти поживлення бренду - в культурному середовищі міста з широким використанням закладів культури та унікальних міських культурних подій, наповнених новим «брендовим» змістом. Для управління брендом потрібно сформувати певну організаційну основу брендингу, зокрема нормативне та інституційне забезпечення маркетингу міста. Результатом комплексу таких дій буде створення позитивного інвестиційного та туристичного іміджу міста, що значно підвищить шанси міста залучити в економіку зовнішні додаткові ресурси. Промоцію інвестиційного та інноваційного потенціалу м.Запоріжжя буде забезпечено через системний його маркетинг, зокрема, виважену інформаційну політику. Оперативна ціль С.3.2. Формування міського бренду та маркетинг міста У попередньому періоді розвитку Запоріжжя склався образ міста як промислового, що вимагає коригування та створення іншого - сучасного, креативного, привабливого іміджу міста на Дніпрі - туристичного, молодіжного, інтелектуального центру. Це досягатиметься шляхом широкого долучення молоді, креативних кіл міста до формування нового образу, акцентування на інтелектуальних, творчих, просвітницьких можливостях міста через розробку та забезпечення реалізації відповідної маркетингової політики, роботу з громадою у напрямі традицій гостинності.

Висновки. Напрямок розвитку міста Запоріжжя як міста зручної, безпечної та креативної урбаністики. Місто зручної, безпечної та креативної урбаністики - зі стратегічними цілями ДСРР-2020:

1. «Підвищення конкурентоспроможності регіонів».
2. «Підвищення ролі та функціональних можливостей міст у подальшому розвитку регіонів».
3. «Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Звіт ООН “Перспективи світової урбанізації” (2011) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.un.org>.
2. Звіт Стратегія розвитку міста Запоріжжя до 2028 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zp.gov.ua/upload/editor/strategiya_izm.pdf
3. Planning and Design for Sustainable Urban Mobility: Global Report on Human Settlements 2013: <https://unhabitat.org/planning-and-design-for-sustainable-urban-mobility-global-report-on-human-settlements-2013>.
4. Дорожня карта кліматичних цілей України до 2030 року: бачення громадськості: https://ecoaction.org.ua/roadmap_climate_goals.html.
5. Проект FLOW (2016). Роль пішої ходи та їзди на велосипеді в зменшенні затопів: <https://u-cycle.org.ua/articles/rol-pishoi-khody-ta-izdy-na-velosypedi-u-zmenshenni-zatoriv/>
6. План дій з питань міської мобільності (2009). Комісія ЄС, Брюсель [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.transport-ukraine.eu/sites/default/files/ec_action_plan_on_urban_mobility.pdf.
7. Action Plan on Urban Mobility – State of Play (2012) European commission directorate-general for mobility and transport [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/transport/themes/urban/urban_mobility/doc/apum_state_of_play.pdf.
8. Rodrigues da Silva A. N. (2010) Development and application of I_Sum - an index of sustainable urban mobility / A. N. Rodrigues da Silva, M. S. Costa, R.A. R. Ramos. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://repositorium.sdum.uminho.pt/bitstream/1822/18445/1/trb2010-0767.pdf>.

PEDAGOGICAL SCIENCES

RESEARCH OF METHODS EFFICIENCY OF EMPLOYMENT CARRYING OUT FOR STUDENTS IN THE DIRECTION OF PREPARATION "PAPERMAKING AND PRINTING" IN THE CONDITIONS OF THE COVID PANDEMIC

Havenko Svitlana

Prof., Dr hab, inż.,

Khadzhynova Svitlana

Dr hab., inż.

Centre of Papermaking and Printing

Lodz University of Technology

Introductions. The dynamic processes of modern society have actualized the problem of forming a human potential that is ready to respond to various challenges of civilization. The key point in this aspect is the organization of the educational process. Today, during the Covid pandemic, the question of choosing the most effective teaching methods is extremely important. The introduction of quarantine has affected educational institutions, forcing them to adapt to new conditions for the provision of educational services using various web servers, platforms, resources and social networks [1]. Therefore, the methods of distance learning and the search for ways to implement them in the educational process remain relevant, in particular in institutions of higher education of technical profile, curricula which provide for laboratory work on machines, devices, access to which is limited or prohibited through quarantine.

The problem of introducing innovative technologies into the educational process has been studied and researched by scientists in different countries [2]. Often the problems of pedagogical innovation are compared with useful, progressive, positive, modern and advanced processes of human development. Most researchers

confirm that the structure of innovative learning is optimally consistent with the nature of modern social processes and future-oriented. Scientists conducting research in the field of didactics recommend deciding on the feasibility of using innovations in education (methods and forms of learning) based on analysis of the real situation, rather than personal desire, to pay attention to the patterns of acquisition of knowledge, skills and abilities, the formation of beliefs; take into account the volume and structure of the content of education, the impact of the educational process on the person [3].

Aim. The aim of the research was to analyze innovative methods of teaching professional disciplines under temporary quarantine restrictions due to the Covid pandemic for students studying modern printing and packaging technologies and paper production.

Materials and methods. The materials of the research were online surveys received from students of the Papermaking and Printing Centre of Lodz University of Technology on the effectiveness of distance learning and its problems during a coronavirus pandemic. The Statistics12 program was used to process research results, construct graphic dependences and determine statistical characteristics.

Results and discussion. Based on the analysis of innovations that exist in modern education, those groups were identified that can be recommended to intensify the study of technological disciplines in the training of specialists in papermaking and printing. In particular, a detailed analysis of curricula, textbooks and manuals by teachers, together with the methodological council and stakeholders, allowed to highlight the content of those topics that should be highlighted as the main ones. Taking into account the unstable epidemiological situation in the region, the methods of teaching and communicating with students, forms and means of carrying out the educational process have been updated.

Statistical analysis of the collected data showed that 36.2% were modular (partial) innovations from the group of subjects studied by students, including the operation and construction of machines, technological processes and products of printing production; 23.8% - were combinatorial innovations, which used new

constructive combinations of elements of previously known techniques (videos, business games, case studies); 30% - discovering innovations (new information technologies through computerization of the educational process) to replace the implementation of traditional practical work in the laboratory or directly in the workplace. If before, the methods of classroom teaching of disciplines were traditional, with elements of innovation, then teaching students in modern pandemic conditions encourages teachers to use in the educational process of business, role-playing, computer games. Studies have shown that such forms of education in the spring semester of 2020 and during 2021 were dominant and amounted to 52.9%, and simulation exercises and game design - 30.4%, traditional and other -17.7%.

Teaching disciplines on the design of technological processes in papermaking and printing in the period of strict quarantine was based on the implementation of computer technology based on the interaction "teacher - computer - student" with the help of information training tasks-programs. Popular teaching methods were dialogue technologies related to the creation of a communicative environment (in the form of video communication) between a representative of company Xeikon a division of FlintGroup and a group of students who were introduced to digital printing on Xeikon machines. This helped students to learn new material easier and gained some knowledge that they will be able to use in the future in designing the technological process of manufacturing a certain type of product, design a particular equipment, choose materials. Thus, conducting video meetings in the study of technological subjects with representatives of SCORPIO Sp. z o.o. and Koenig & Bauer Sp. z o.o, which are partners of the Centre for Papermaking and Printing, gave students the opportunity to get acquainted with new technologies for making flexographic forms at a distance. Solving typical tasks in the learning process allows you to work out certain algorithms of production situations, which in the future students may encounter after graduation. And there is a positive point in this.

On the positive aspects of the use of distance learning, students noted (according to the survey) that the quality of distance education (presentation of the main material) was not inferior to the quality of learning in the classroom.

However, the analysis showed that not all teachers and students were really technically ready for distance learning, it took some effort to master additional software. Mostly for lectures and practical classes, project presentations used e-learning at WIKAMP of Lodz University of Technology, MS Teams platform, ZOOM. Knowledge was assessed using tests created by Google forms.

Some students pointed to certain psychological problems, highlighting the lack of live communication, a significant increase in tasks and lack of time to complete, the inability to complete missed practical classes, and so on. Teachers noted difficulties with individual counseling of students (certain problems with the availability of timely Internet connection in the region where students live), a significant increase in time to prepare for classes, as online classes require detailed descriptions of lecture material, methodological description of practical work, specification of homework, constant attachment to computer systems in the process of correspondence with the student.

However, such conditions of the educational process did not prevent students from taking an active part in international distance learning events (scientific and practical Internet conferences, seminars organized by well-known printing companies, professional associations, where the latest prepress, printing, packaging, paper making, finishing equipment, new materials, technologies were presented). This significantly added to the knowledge of students and teachers in the field of paper and printing, expanded the range of acquaintances, gave them the opportunity to get acquainted with the world's leading companies in this field, to establish communication via video, which can positively affect their employment after graduation.

Conclusions. 1. Studies have confirmed the effectiveness of the use of temporary distance learning of various forms and methods of classes in professional disciplines in higher education institutions, such as business games, simulation exercises, game design by computer technology.

2. The choice for video presentations of didactic materials in the learning process should be based not on the personal desire of the teacher, but primarily on the

feasibility of its use in certain conditions and for a particular subject.

3. In the organization of the educational process, teachers should: adhere to flexibility, focusing on forms and methods that improve knowledge acquisition in extreme situations (quarantine due to the Covid pandemic), involve representatives of well-known companies in video lectures to reproduce real-world computer networks; to analyze the gained experience at methodical councils, conferences.

REFERENCES

1. Brammer S. COVID-19 and Management Education: Reflections on Challenges, Opportunities, and Potential Futures / Brammer S., Clark T. // *British Journal of Management*. – 2020. – Vol. 31. – P. 453-456.

2. Dychkivska I. Innovative pedagogical technologies. Textbook Kyiv / Dychkivska I. – Academician, 2004. – 218 p.

3. Hurevich R. Theoretical and methodological foundations of education in vocational schools / ed. S. Goncharenko. – Kyiv: Higher School, 1998. – 229 p.

TO THE ANALYSIS OF THE "PEDAGOGICAL CONDITIONS" CONCEPT IN THE CONTEXT OF TEACHING PRESCHOOL CHILDREN THE RULES OF CONDUCT

Shapochka Kateryna

PhD, Associate Professor of Pedagogy,
Psychology and Inclusive Education Department
Faculty of Social and Pedagogical Education
V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

Kurchatova Angelika

PhD, Associate Professor of Preschool Education Department
Faculty of Social and Pedagogical Education
V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

Forming each child's active life position as for their own life and safety, equipping the child with knowledge and skills of safe behavior at home, on the street, in kindergarten, etc., maintaining and promoting health, forming a healthy lifestyle of preschoolers is one of the most important tasks of pedagogical staff of each preschool institution.

In order to acquaint preschool children with the rules of safe behavior in the modern city, it is necessary to comply with certain pedagogical conditions.

R. Gurov, O. Fedorov, V. Manko, A. Aleksyuk, A. Ayurzanain, P. Pidkasisty, G. Golubova, A. Zubko, and B. Chizhevsky in detail analyzed the issues related to the disclosure of pedagogical conditions in the educational process.

Thus, in the reference literature there are different interpretations of the concept "condition", which have much in common. The Philosophical Encyclopedic Dictionary states "condition is a philosophical category in which the universal relations of a thing to the factors due to which it arises and exists is." [11].

In addition, the term "condition" means the necessary circumstances that contribute to something; circumstances, features of reality, in which changes are made. The explanatory dictionary of the modern Ukrainian language more concretizes the concept of "condition", that is a necessary circumstance that allows

the implementation, creation, formation of something or contributes to something as a factor, the driving force of any process, phenomenon; factor [3].

R. Gurov highlights that "condition" in the pedagogical sense depends on the other; environment, environment in which they are and without which there can be no objects, phenomena [5].

Analyzing the concept of "pedagogical condition" T. Vdovychin notes that the term "pedagogical condition" is defined as a certain circumstance or situation that affects (accelerates or inhibits) the formation and development of pedagogical phenomena, processes, systems, personality traits [6].

O. Fedorov understands the pedagogical conditions as a set of objective possibilities of the content of education, methods, organizational forms and material possibilities of its implementation, which ensure the successful solution of the task [10].

V. Manko defines pedagogical conditions as an interconnected set of internal parameters and external characteristics of functioning, which ensures high efficiency of the educational process and meets the psychological and pedagogical criteria of optimality [7].

Pedagogical conditions are the circumstances in which the components of the educational process (content, teaching and learning) are presented in the best relationship and create an atmosphere of fruitful cooperation between teacher and student, providing quality learning and successful learning, leadership of the educational process. [1].

A. Alekseyuk, A. Ayurzanayn, P. Podkasisty consider pedagogical conditions as factors influencing the process of achieving the goal, logically distinguishing the following components: external (positive relationship between teacher and child; objectivity of educational process assessment; place of study, premises, climate etc.) and internal (individual characteristics of the child, namely health, character traits, experience, skills, motivation, etc.) [8]

O. Brazhnych under pedagogical conditions considers the circumstances that contribute to the development or inhibition of the educational process, and points out

that they are defined as a set of tools available in the educational institution for the effective implementation of the educational process [2]; in turn, B. Gershensky emphasizes that these are the circumstances of the educational process that ensure the achievement of goals, the environment in which there are exist and develop pedagogical conditions [4].

The textbook of O. Pekhota states that pedagogical conditions are a category defined as a system of certain forms, methods, material conditions, real situations that are objectively formed or subjectively created, necessary to achieve a specific pedagogical goal [9].

Pedagogical conditions must meet certain requirements, namely: be systemic; have a clearly defined structure and provide links between the elements of this structure; take into account the peculiarities of professional training of students in the context of their readiness for professional activity [1].

Thus, under the pedagogical conditions in our study we understand such features of the organization of the educational process that determine the results of education, education and personal development; ensure the integrity of education and upbringing of preschool children, promote comprehensive harmonious development of personality.

REFERENCES:

1. Bykhtayrov, K. L. Dydaktycheskye uslovyia obucheniia tatarskomu yazyku: avtoref. dys. na soyskanye nauchn. stepeny kand. ped. nauk : 13.00.01 Obshchaia pedahohyka y ystoryia pedahohyk / K. L. Bykhtayrov ; Kazanskyi hos. unyversytet. Kazan, 1973. 37 s. 15.
2. Brazhnych O.H. Pedahohichni umovy dyferentsiiovanoho navchannia uchniv zahalnoosvitnoi shkoly : dys. ... kand. ped. nauk / O.H. Brazhnych. – Kryvyi Rih, 2001. – 238 s. 11.
3. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / ukklad. i holov. red. V. T. Busel. – K. ; Irpin: VTF Perunll, 2009. 1736 c 4, s. 1526.
4. Hershunskyi B. S. Kompiuteryzatsiia u haluzi osvity: problemy ta

perspektyvy. M.: Pedahohika, 1997. 204 s. 12, s.46.

5. Hurova R.H. Sotsyalno-pedahohycheskye yssledovanyia y sovremennost// Sov. Pedahohyka. 1989. №2. s.79-86. 8.

6. Kratkyi psykhologhycheskyi slovar / [sost. L.A. Karpenko; pod red. A.V. Petrovskoho, M.H. Yaroshevskoho]. Rostov n/D : Fenyks, 1998. 512 s. 9, s. 97.

7. Manko, V. M. Dydaktychni umovy formuvannia u studentiv profesiino-piznavalnoho interesu do spetsialnykh dystsyplin / V. M. Manko // Sotsializatsiia osobystosti: zb. nauk. pr. Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. Drahomanova. – K. : Lohos, 2000. – Vyp. 2. – S. 153–161, 153–161. 16, s. 153–161.

8. Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv v umovakh intensyfikatsii navchannia : navch. posib. / [A.M. Aleksiuk, A.A. Aiurzanain, P.I. Pidkasystyi, V.A. Kozakov ta in.]. – K. : ISDO, 1993. – 336 s. 10.

9. Pidhotovka maibutnoho vchytelia do vprovadzhennia pedahohichnykh tekhnolohii: Navch.posib./ O.M.Piekhota ta in. K.: V-vo A.S.K., 2003. 240 s. 17.

10. Fedorova, O. F. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе теоретического и производственного обучения / O. F. Fedorova. M. : Vysshiaia shkola, 1970. 301 s. 14.

11. Fylosofskyi entsyklopedycheskyi slovar / [hl. redaktsiia : L.F. Ylychev, P.N. Fedoseev, S.M. Kovalev, V.H. Panov]. M. : Sov. entsykl., 1983. 840 s. 2, s. 482.

INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A TOOL OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Zhauynshiyeva Zhazira Bilimovna

Master of Pedagogical Sciences, senior lecturer

Koshkin Aidana Tolegenkyzy

4th year graduate student

Abai Kazakh national pedagogical university

Almaty, Kazakhstan

Abstract In recent years the expansion of contacts between countries in the conditions of the modern multicultural world and intensive intercultural-linguistic relations has made the teaching of a foreign language an inseparable part of the modern life of the country. In this article, the definition of the concept of intercultural communication is given and the difficulties that arise in its implementation are mentioned. The need of developing intercultural competency as a requirement for gaining common awareness in today's environment is underlined.

Keywords: teaching foreign languages, intercultural approach, culture and language, cultural awareness, intercultural competence, intercultural communication.

Foreign languages, as a way of conducting a dialogue of cultures - foreign and native - which is the conceptual basis of an intercultural approach, are particularly important. The educational system necessitates a reconsideration of the goals, structure, and technique of teaching a second language as a way of speech, as well as a new perspective on intercultural discourse. One of the primary goals of foreign language instruction is to improve communication skills.

One of the fundamental purposes of teaching a foreign language, according to international and local methodologists, is the ability to communicate. The following teaching approaches were developed under the context of communicative didactics: communicative, linguistic, and cross-cultural methods.

Bim I.L., Gogova G.V., Zimnaya I. A., Skalkina V.L., Passova E.I., and others are among these methodologists and psychologists. One of the newest developments

in foreign language teaching methodology is the development of a multicultural perspective. A few of the experience in an area current in language teaching methodology is the establishment of a multicultural perspective. The peculiarity of this is the study of a foreign language not at the traditional level, implying the acquisition of information about the country of the trainee's language, but at a level involving mastery of the principles taught, customs, peculiarities of a particular people's cultural environment, and proper perception. [1]

In the foreign methodological literature, much attention is paid to the intercultural approach. In this regard, it is necessary to mention such scientists as Leishman M., Bat V., Flexik K. H., Haller H. D., Muller B., Bachman S., Wessling G.

The process of intercultural communication occurs following several patterns:

- information is transmitted both verbally and nonverbally, which presents certain difficulties for representatives of another culture;
- participants in cross-cultural communication must be taught in attentive listening as well as the capacity to "read the context" for it to be successful;
- since communication is an irreversible process, it is vital to foresee and prevent cross cultural communication failures. [2].

It is not sufficient to overcome language barriers to increase communication quality. Differences in culture must also be overcome. National cultural characteristics can make communication between speakers of various cultures more difficult. The following are examples of national-specific cultural elements:

- ✓ customs (sustainable elements of culture), cultures, and rituals;
- ✓ daily culture, which is closely linked to traditions, which is why it is referred to as traditional residence;
- ✓ accreditation committee of conversation (attitudes and everyday behavior of representatives of a particular culture);
- ✓ as such "nationwide images of the world," expressing the peculiarities of awareness of the outer world, the specifics of thinking of carriers of various cultures. [3].

In the process of teaching a foreign language, the peculiarities of different cultures should be taken into account. They may include attitudes to nature, time, space, activity, the nature of communication, the nature of argumentation during communication, personal freedom and autonomy of the individual, rivalry, power, and human nature [4].

In addition to the above, the following should also be noted. In latest days, it has now become evident that communication is more than the transfer of static data from one addressee to another. The larger the zone of intersection of these areas, the more effective communication becomes. It is critical for communicators to possess the core of knowledge and ideas that belongs to everyone in the ethno-cultural group. This explains why philosophers, linguists, psychologists, lingo – didactics, and methodologists are all interested in intercultural communication these days. Intercultural communication is viewed as a technique of communication (verbal and nonverbal) among communicants who belong to greatly different cultures, or as previously stated, as a set of unique structures of engagement between those who belong to profoundly different cultures. [5]

It is possible to talk about intercultural communication (with all its possible failures and mistakes) only when communication partners not only belong to different lingo-ethnic cultures but also realize the fact of each other's “alienate”.

Intercultural interactions arise among those who converse in the context of multicultural engagement, in which cultural stability is acknowledged at the moments of pushing outside the system's borders. It thus means that, in the context of intercultural communication, contestants use their language and cultural knowledge, as well as their authentic material and lifestyles, to try to give an explanation for a different language framework, other cultures and beliefs, and other kinds of social behaviour, while acknowledging the other's surrealistic. [6]

Conclusion In the modern conditions of a multicultural world and intensive intercultural-linguistic relations, the relevance of the problem of our research is determined by the urgent need for fluency in a foreign language. The value of educating a second language as a way of communication and generalizing the mental

inheritance of nations and cultures will rise.

It should be highlighted that, as modern society progresses, a person with creative energy, respect, and an appropriate understanding of the standards and beliefs of various cultures is required. This personality is capable of organizing and participating in cross-cultural discussion in order to achieve high targets for scientific research.

Consequently, the education system is one of the main institutions in the preparation of a modern type of personality with the presence of qualities demanded by the new structure of society. We came to the conclusion that the teacher bears the main responsibility since it is he who organizes the educational process and is responsible for how firmly the values and orientations on which he lives have entered into a person's life in modern society.

That is why teaching a foreign language from the perspective of an intercultural approach is so important. In accordance with the purpose of our work, the educational and methodological complex was developed. The tasks are designed in such a way that the material and, directly, the presentation form help to understand the mentality of the nation and provide students with sufficient competence for intercultural communication.

REFERENCES

1. Гальскова Н.Д. Межкультурное обучение: проблема целей и содержания обучения иностранным языкам // Иностранные языки в школе. - 2004. - №1. — с. 3-8.
2. Плужник И.Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки : автореф. дисс. ...док. пед. наук. Тюмень, 2013. 335 с
3. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М., 2008. 264 с.
4. Елизарова Г.В. Культура и обучение иностранным языкам. СПб., 2005. 352 с.

5. Халиева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчика) – М., 1989

6. Гальскова Н.Д., Гез Н.И, Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. 2-е издание. - М.: 2005 - 336с

ОРГАНИЗАЦИЯ УРОКОВ ХИМИИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ

Абдикаюмова Нодира Абдирахимовна

учитель химии, магистр, педагог-мастер

ОСШ №13 имени А. Навои

Сайрамский район, Казахстан

Аннотация В статье представлена эффективная методика обучения химии с использованием инновационных технологий по обновленной образовательной программе. Наша цель – сделать химию интересной для учащихся, применить в своей практике и предложить эффективные инновационные методы, которые помогут добиться положительных результатов. Одним из таких методов является метод «ТИР». Этот метод можно использовать на разных этапах урока. Здесь учащиеся получают, анализируют и извлекают информацию посредством конструктивного мышления при работе с текстом.

Ключевые слова: Методика обучения химии, инновационные методы, функциональная грамотность, предметные связи.

Основная задача учителя - уметь выбирать оптимальные методы обучения и воспитания учащихся. Метод обучения - целенаправленное взаимодействие учащихся под руководством преподавателя. Методы обучения химии имеют свои особенности. Особенно:

1. Содержание и методика обучения химии является теоретической наукой, основанной на опыте.
2. Познавательная деятельность учащихся направлена на развитие навыков критического мышления и направляет учащихся на мышление путем изменения конкретных свойств, состояния, структуры, состава данного объекта. Важно, чтобы каждый метод использовался в процессе эффективного

выполнения своих воспитательных и развивающих функций. Очевидно, что методы и формы обучения химии являются важными частями теории обучения химии, организации работы учителя на научной основе.

В процессе обучения ученик рассматривается как личность, использование различных педагогических технологий и современных методов позволяет студенту самостоятельно мыслить, искать, творчески подходить к каждому вопросу, чувствовать ответственность, проводить исследования, анализировать, эффективно использовать научную литературу. Главное, повысить их интерес к чтению, науке, избранной профессии и повысить уважение к учителю. Результаты педагогических экспериментов, проведенных исследователями в образовательных учреждениях, доказывают, что интерактивные методы и педагогические технологии очень полезны при выполнении таких задач. Поэтому для преподавателей важно уметь эффективно использовать инновационные технологии в образовательном процессе. Чтобы быть более эффективным в обучении и воспитании студентов, необходимо использовать инновационные информационные технологии, используя идеи и слова мудрости наших ученых.

Ниже приведены примеры методов обучения химии с использованием новых технологий и способов их эффективного использования на уроках.

Технология «Бумеранг»

Применение метода: Может использоваться в индивидуальной и парной работе, в малых и больших группах, практических занятиях, семинарах или лабораторных занятиях, а также в форме бесед и дискуссий.

Ресурсы, используемые на уроке: Раздаточные материалы (краткие тексты, картинки и информация по предыдущей теме или новой теме) для самостоятельного изучения учащимися в ходе урока, для освоения темы.

Порядок обучения:

Данная технология реализуется в следующие этапы:

- Учащиеся объединяются в малые группы;
- Учащиеся знакомятся с целями обучения и этапами урока.

- Учащимся выдаются тексты по теме для самостоятельного чтения;
- Студенты знакомятся с раздаваемыми текстами;
- Из каждого члена группы формируется новая группа;
- Члены новой группы, в свою очередь, обмениваются информацией внутри группы с текстами, которые они изучают самостоятельно, читая текст, т.е. рассказывают друг другу;
- Для определения уровня усвоения предоставленной информации в группе проводится внутренний контроль, т.е. члены группы задают вопросы и обмениваются информацией;
- Участники новой группы возвращаются в исходные группы;
- На оставшуюся часть урока за каждой группой закрепляется «бухгалтер группы» для оценки знаний учащихся или подсчета набранных баллов;
- В целях контроля уровня усвоения всех текстов преподаватель задает вопросы, проводит устный опрос;
- Общее количество баллов групп определяется на основании ответов на вопросы;
- Каждый член группы составляет вопрос, связывая содержание текста в группе с повседневной жизнью;
- Организует вопросы и ответы с помощью вопросов, подготовленных группами;
- Очки, заработанные членами команды, определяются и делятся поровну между членами команды.

Примечание: Преподаватель завершает урок в таком порядке или может следить за усвоением материала учащимися в порядке индивидуальной оценки. Полезно раздать ресурсы по выбранным текстам учащимся для проверки их знаний.

Метод «Резюме»

Описание метода: Этот метод фокусируется на сложных, междисциплинарных и максимально сложных темах. Суть метода заключается в одновременном предоставлении информации из разных областей

дисциплины. В настоящее время каждая из них обсуждается в отдельных областях. Например, выявлены достоинства и недостатки, польза и вред.

Цель метода: Дать возможность учащимся свободно, самостоятельно, критически мыслить, работать в группах, проводить исследования, находить оптимальное решение учебной задачи, связанной с темой, делать необходимые выводы или решения. Обучение, продвижение, утверждение, а также решение проблем.

Применение метода: Положительных результатов можно добиться при использовании его на уроках (по возможности), семинарах, практических и лабораторных занятиях индивидуально (или в малых группах, а также в домашних работах).

Ресурсы, используемые на занятии: Раздаточные материалы на бумаге формата А-4 (в зависимости от количества групп), фломастеры или цветные карандаши.

Порядок обучения:

- Преподаватель объединяется в малые группы по 3-5 человек, в зависимости от количества учеников.

- Учитель знакомит студентов с целью лекции и этапом урока, а каждой малой группе в верхней части листа выдается заметка, т.е. раздаточный материал с кратким изложением основной проблемы, учебных проблем и способов их решения. их.

- Каждый член группы определяет достоинства и недостатки полученных отчетов и записывает свое мнение маркером. На основе написанных идей они находят решение этой проблемы и приходят к общему выводу как лучшему варианту.

- Один из членов малой группы выступит с докладом от имени подготовленной ответственной группы. Письменные комментарии группы будут прочитаны, но никаких выводов дано не будет.

- Преподаватель спрашивает мнение группы у других членов группы, выслушивает их мнение, после мнения группы презентационная группа

представляет свое заключение;

- Учитель обобщает идеи и выводы групп, сортирует их, оценивает, а затем подводит итог урока.

Метод «Проблемная технология»

Цель метода: научить учащихся правильно решать различные задачи или ситуации, вытекающие из темы предмета. Познакомить с некоторыми эффективными методами решения проблем и научить выбирать наиболее подходящие методы решения проблемы, правильно определять причины проблемы и действия, направленные на решение проблемы.

Ход работы: После того, как учитель сгруппировал учащихся и разместил их на соответствующих местах, он разъясняет критерии оценки и описания урока, т.е. организует урок шаг за шагом. Каждый этап требует максимально внимательного прослушивания. Акцентируется внимание на индивидуальной, парной и групповой работе студентов во время лекции. (табл. 1). Такое настроение помогает учащимся быть готовыми и заинтересованными в выполнении поставленных перед ними задач. Работа начнется после разъяснения порядка и требований обучения.

Таблица 1

Образец для метода «Проблемная ситуация»

Тип проблемы	Причины проблемы	Способы решения проблемы и ваши действия
Отсутствие чистой питьевой воды	Отсутствие внимания к чистой воде	Проведение мероприятий по охране природы и водных ресурсов

Метод «Дом знаний» Этот метод используется для создания новой темы и быстрого и коллективного укрепления имени группы. Образец, подготовленный для этого метода, представлен ниже.(рис.1) Возьмите бумагу формата А-4, приклейте ее к обратной стороне, сверху нарисуйте рисунок дома и красиво напишите «Дом знаний». Конверт приклеивается к обратной стороне бумаги, т.е. к твердой стороне. Конверт заполнен карточками с буквами

казахского алфавита (по пять экземпляров каждой буквы) и вырезан в форме цветка, в центре цветка название предмета, на листочках основные термины и фразы. Каждая группа получит по одному плакату «Дом знаний». Затем учащимся дается следующее задание для подтверждения предыдущих тем.

1. Учащиеся формируют название группы, используя буквы. Группа может быть названа в честь химических элементов.

2. Возьмите лист бумаги в виде конверта с заголовком и фразой в задании, посмотрите на него и напишите на доске слова термина, используя буквы в течение определенного промежутка времени (5 минут). Каждая группа оценивается по количеству фраз, написанных за это время.

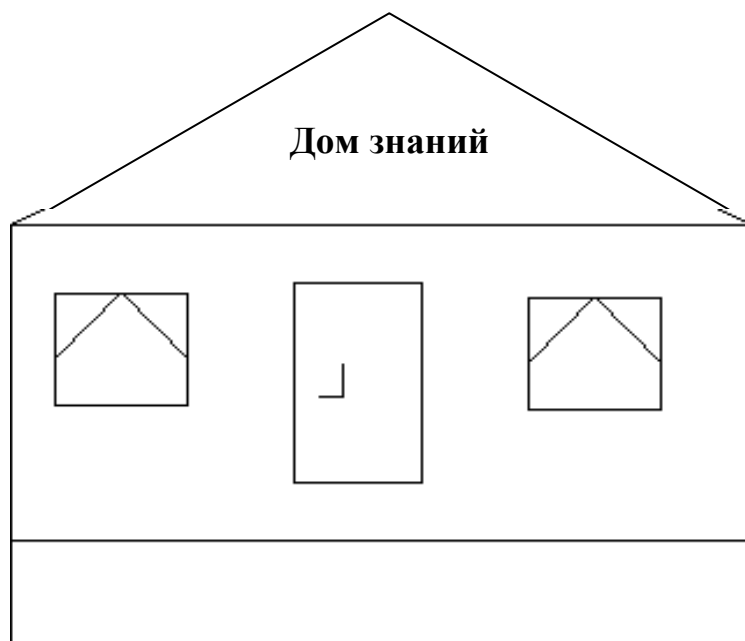

Рис. 1. Образец использования метода «Дом знаний»

Игра «ТИР»

Избранный метод предназначен для использования на обобщающих, обобщающих уроках или в вопроснике о наименовании, применении и значении химических формул. Следующая выставка создана с использованием этого метода. Следующее изображение находится на большом плакате (рис. 2) и основано на теме неорганических соединений на этом рисунке. Например, если целью является оксид, это дает информацию об этом оксиде. Если пуля не попала в цель, можно закрыть пронумерованные листочки, выделить номер,

назвать название химической формулы и дать краткое описание.

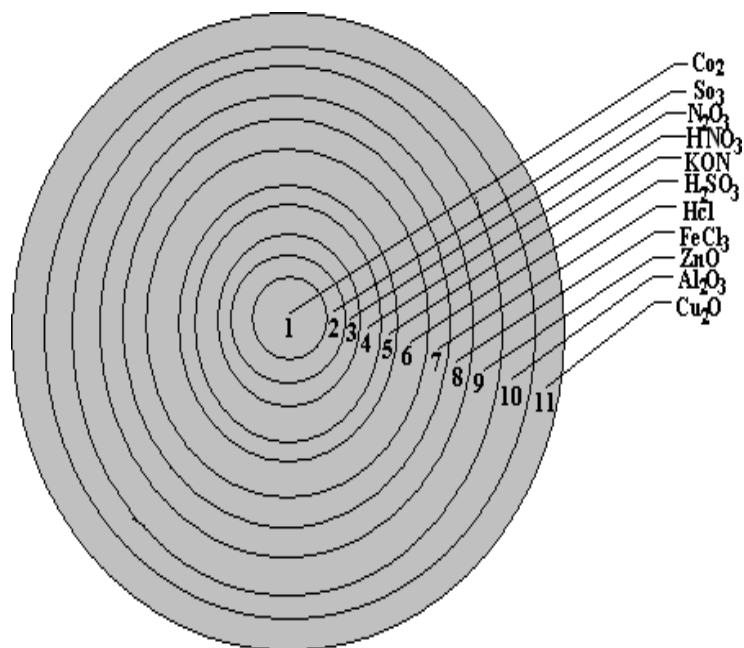

Рис. 2. Образец использования метода «ТИР»

Модифицированные игры на уроках могут быть использованы для самых разных целей, дидактической, образовательной, развивающей и социализирующей деятельности. Их основная цель заключается в укреплении объема предметных знаний, познавательной деятельности, использовании знаний, умений и навыков на практике, трудовых навыков.

Развивающие игры на уроках химии направлены на развитие навыков концентрации внимания, памяти, правильной речи, равновесия, сравнения, идентификации, отождествления, воображения, творчества, анализа, принятия решений, мотивации учебного процесса.

Мы считаем, что эффективное использование вышеперечисленных методов при организации уроков химии является одним из шагов к развитию функциональной грамотности личности, способной в любой ситуации принимать оптимальные решения и отстаивать свои выводы.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Завражин А.В. SMART как ключевое направления научно-технического процесса. SMART: содержание и особенности проникновения в современное общество: монография. – М.: МЭСИ, 2015. – 160 с.
2. Организация, формы и методы проведения учебных занятий и самостоятельной работы: требования, условия, механизмы. Учебно-методическое пособие. /Под ред. Н.А.Волгина, Ю.Г.Одегова. – М.: Изд-во Рос.экон.акад.,2004.
3. Кеңесбаев С.М. Білімді ақпараттандыру // Бастауыш мектеп, №7, 2004, 11-14б.
4. Қабдықайырұлы Қ., Монахов В.М. Оқытудың жаңа технологиялары. Алматы (II басылым), 2018, -149б.
5. Современный урок химии. Технологии, приемы, разработки учебных занятий.-Ярославль: Академия развития, 2018.-288с.
6. Құрманәлиев М.Қ «Биологияны оқытудың қазіргі технологиялары» Оқу құралы. - Алматы: 2015 ж. - 112б.
7. Мұтанов Ғ. Білім. Ғылым. Инновациялар. – Алматы: «Қазақ университеті», 2013. – 3б.

РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Акімова Ольга Вікторівна,

доктор
педагогічних наук, професор, Вінницький
державний педагогічний університету
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Сапогов Микита Володимирович,

доктор філософії, Вінницький державний
педагогічний університету
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Вступ. Перша чверть ХХІ століття характеризується наявністю суттєвих викликів до національної культури, до підготовки молодого покоління, до освіти та виховання. Суттєвими є тенденції глобалізації, інформатизації суспільства, міжнародної взаємозалежності, утвердження демократичних норм у світовому просторі та відповідного формування замовлення на моральну, освічену та культурну особистість. Тому актуальним є питання формування нової освітньої парадигми, котра б забезпечила адаптивне ставлення молоді до оточуючої дійсності та сприяла перетворенню освітнього середовища відповідно до реалій ХХІ століття. Освіта, що є центром цієї парадигми, динамічно розвивається відповідно до цивілізаційних викликів та з урахуванням потреб кожної людини щодо можливостей самореалізації у просторі, що постійно змінюється. Йдеться про формування нової філософії освіти, нової освітньої парадигми, що забезпечить комфортне існування кожної особистості у ХХІ столітті [1].

Мета статті полягає в аналізі різних підходів до особливостей розвитку та становлення сучасної освітньої парадигми.

Методи дослідження даної проблеми, в основному пов'язані з теоретичним аналізом джерельної бази.

Результати та обговорення. Освітня парадигма як поняття увійшло у

науковий дискурс та набуло значущості як інструмент наукознавства у 70-х роках ХХ століття. Нині потрактовується як сукупність загальнонаукових принципів розуміння та інтерпретації об'єкта дослідження та використовується для визначення культурних та історичних типів педагогічної діяльності й педагогічного мислення. Система уявлень про особистість учня, студента, про мету і завдання освіти, про педагога й вимоги до нього – цей комплекс педагогічних теорій та ідей визначає парадигму освіти, притаманну певному історичному періоду. Кожна освітня парадигма в історії має кілька етапів розвитку: виникнення, становлення, завершення. Закономірним є факт, що нові ідеї, теорії, принципи з'являються у межах старої парадигми, тобто відбувається переоцінка та переосмислення теорій та основних зв'язків. Науковці відзначають, то сучасний етап розвитку суспільства характеризується становленням нової освітньої парадигми у філософії і теорії освіти, спрямованої на впровадження в освітню практику новітніх концептуальних педагогічних ідей. Філософія освіти, що визначає основні позиції сучасної освітньої парадигми, акцентує увагу на актуальні для педагогіки аспекти, а саме: статус освіти в контексті культурного життя суспільства, світоглядне й ціннісне значення освіти, гуманізація; взаємодія педагогічної науки з мистецтвом, творчістю, майстерністю; детермінація та обґрунтування педагогічних знань, збагачення понятійного апарату педагогіки як науки [2].

Розвиток освітніх парадигм передбачає реалізацію мети і завдань сучасної освіти на основі постійного оновлення педагогічних теорій, підходів, ідей, принципів та побудови самої освітньої системи. Так, парадигма людиноцентризму – це сучасна освітня парадигма, котра спрямована на утвердження на практиці гуманітарного аспекту культури та освіти. Це парадигма, що забезпечує реалізацію мети виховання в аспекті формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості на основі урахування індивідуальних особливостей, нахилів, здібностей, персоналізації інтелектуального розвитку та професійних намірів. Тобто, освітня парадигма є відображенням розвитку системи освіти та змін в її структурі відповідно до об'єктивних викликів та

тенденцій розвитку суспільства. Ще одна сучасна парадигма освіти – це відкрита освіта, що має забезпечити становлення вільної людини та задовольнити права особистості на якісну освіту та отримання сучасних знань відповідно вимог суспільства. Ця парадигма формує систему сучасних цілей та завдань освіти на основі відповідного розвитку педагогічної системи, що включає оновлення змісту освіти, застосування інноваційних освітніх технологій. Відкрита освіта розкривається через певні етапи, що характерні процесу управління розвитком педагогічних систем, це: розробка траєкторії розвитку та динамічних станів системи; аналіз позитивної динаміки розвитку педагогічної системи; запровадження управлінських рішень [3].

Реформування суспільства передбачає відповідну модернізацію освіти, що ґрунтується на таких імперативах: всебічний, гармонійний розвиток особистості; становлення проблемно-орієнтованої спрямованості навчання; перехід до формування багатовимірної людини. До пріоритетів сучасної освіти слід віднести: формування самостійності особистості та її здатність до самоорганізації; здатність особистості відстоювати права; готовність працювати в команді, розвиток творчих здібностей; формування толерантності та уміння використовувати змістовні компроміси. Сучасною освітньою парадигмою є також концепція освіти впродовж життя, котра відрізняється від традиційної моделі освіти пріоритетною спрямованістю на засвоєння знань та оволодіння інформацією. Метою освіти впродовж життя у XXI ст. стає саморозвиток потенціальних можливостей особистості, становлення багатомірної людини – *homo educatus*. Освіта впродовж життя передбачає формування людини, відкритої до прийняття нових ідей, знань, навичок та дидактичних відносин; людини здатної до самореалізації незалежно від віку, часу, місця знаходження. Така освіта передбачає новітні форми навчання, включаючи: традиційне навчання, дистанційне навчання, онлайн-навчання, неформальну освіту [4, с. 61].

Важливою сучасною освітньою парадигмою є компетентнісна парадигма, котра забезпечила перехід від знаннєвої зорієнтованості освіти до більш

високого рівня –формування компетентної особистості. Результатом освіти за такою парадигмою є сформовані компетентностей, що забезпечують сприймання новацій, створення власної системи діяльності, адаптації до постійних змін суспільства і власної життєдіяльності. Компетентнісна парадигма у повній мірі відповідає європейським стратегічним освітнім орієнтирам та передбачає формування компетентної особистості, орієнтованої на власне життєве кредо, здатної до соціального й професійного спілкування, гнучкого аналізу й вирішення складних проблем засобами комунікації [4,с.265].

Висновки. Отже, на основі аналізу наукової літератури можна зробити висновок, що сучасні освітні парадигми орієнтовані на формування всебічно розвиненої особистості, що оволоділа компетентностями, необхідними для успішної життєдіяльності в умовах кардинальних змін суспільства. Нові суспільні реалії відповідно передбачають нові підходи до навчання й виховання молоді, подолання застарілих стереотипів традиційної репродуктивної моделі освіти, персоніфікацію та індивідуалізацію освітнього процесу на основі урахування інноваційного вітчизняного та зарубіжного досвіду.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів. Філософія освіти 1/2005. [filosofiya-osviti-hhi-stolittya-poshuk-prioritetiv%20\(1\)%20\(1\).pdf](#)
2. Зязюн І.А. Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти // Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. Випуск 1.33
3. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: Монографія. - К.: Атіка, 2008.- 684 с.
4. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : монографія / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоєвої. – К. : ТОВ “Видавниче підприємство “ЕДЕЛЬВЕЙС”, 2013. – 460 с.

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ ЗАСОБАМИ ЕРГОТЕРАПІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анастасова Наталя Миколаївна,

ст.викладач кафедри

прикладної психології та логпедії

Самсонова Катерина Вікторівна,

здобувачка

Бердянський державний педагогічний університет

м. Бердянськ, Україна

На сьогодні найактуальніша проблема у дітей з розладами аутистичного спектру невміння обслуговувати себе. Відсутність навички самообслуговувати – найбільш гостра тема для батьків, що виховують дитину с розладом аутистичного спектру, адже саме вони своїми зусиллями компенсують відсутність цієї навички. Для дітей з особливими потребами, зокрема, для дітей з аутистичним спектром розвитку все відбувається набагато важче. Щоб вчитися і розвиватися, усім їм в більшій або меншій мірі потрібна додаткова стимуляція, допомога, підтримка, а також організація простору [1]. Кажучи про розвиток дитини з РАС, а саме сенсомоторний розвиток, то він починається ще в перинатальному розвитку і активно триває до 6-7 років життя. Потрібно особливо зупинитися на тому, що спочатку йде відчуття, потім сприйняття і тільки потім – дія [2]. Так як у дітей з РАС є порушення сенсомоторного розвитку, то правильне виконання дій, навчання самообслуговуванню, формуванню життєвих компетенцій потребує додаткової допомоги.

Досліджуючи проблему формування життєвої компетентності дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру, вчені (І. Ящук, Л. Трубайчук, О. Дорофєєва та ін.) наголошують на тому, що життєва компетентність являє собою певний досвід, навички, знання, вміння, які є необхідними дітям для розв'язання життєвих завдань, подолання життєвих перешкод і продуктивного здійснення власного життя.

Мета ерготерапії – сформувати життєві компетенції дитини для покращення її становлення майбутньому в житті, для правильної підготовки дитини до життя й надалі, для допомоги їй стати самостійнішим. Саме для нашої наукової роботи була ціль виготовлення страви, а саме піци. Саме ерготерапія допомагає виконувати звичайні побутові дії: від миття рук до приготування собі їжі. Під час ерготерапевтичної роботи формуються навички, які є необхідними під час самообслуговування, навчання, гри, дозвілля, роботи, формування навичок життєвих компетенцій. Можна сказати, що ерготерапевт наповнює життя змістом! Він підлаштовує світ під дитину з особливими потребами, а не навпаки! Ерготерапія направлена на покращення та формування життєвих компетенцій та функціонування дитини з розладами аутистичного спектру в різних ситуаціях. Найважливіша роль ерготерапевта полягає в підтриманні самостійності та функціональних навичок особистого догляду (незалежності), навичок, необхідних для перебування у власному житлі (самостійне проживання) й для влаштування на роботу, і, не в останню чергу, соціальних навичок і хобі [3].

Також обов'язково потрібна організація простору навколо дитини з розладами аутистичного спектру так, щоб їй було комфортно (наприклад, щоб вона легко запам'ятала розташування предметів або щоб було зручно діставати різні предмети, повинно бути поруч все, що потрібно для виконання завдання, тощо). Використавши ерготерапію як метод, застосовувався також метод сенсорної інтеграції, адже він дозволяє за допомогою різних стимулів (тактильних, пропріоцептивних, тощо) сформувати відчуття рук, пальців, їх положення у просторі, напрямі та швидкості руху, не забуваючи про силу тяжіння при виконанні певних завдань. Під час підготовки до заняття ерготерапевт має обдумати, чи обрати індивідуальну, чи групову терапію, склад групи, відповідність обраної активності (із врахуванням вимог діяльності щодо часу й фізичного навантаження, можливість завершення її в межах однієї терапевтичної одиниці, наповнення заняття змістом, терапевтична мета), відповідність матеріалів і засобів (наприклад, щоб пацієнт не міг завдати собі

шкоди) тощо[3]. Заняття з ерготерапії в рамках нашої мети проводилися в індивідуальній формі для максимально індивідуального підходу до дитини з розладами аутистичного спектру. Кажучи про методи викладання, застосовувались пояснювально-спонукальний (словесний метод, бесіда, спостереження), практичний метод представлений у вигляді вправ (виконання певних дій, в наслідок чого дитина набуває необхідні навички) методи. Так як в цій методиці окрему увагу приділяли саме мотиваційному та індивідуальному підході, залучаючи дитину до запланованої роботи, то формування життєвих компетенцій у дітей з розладами аутистичного спектру пройшло ефективно.

Після проведення формувального експерименту, ми провели контрольний експеримент, який нам дозволив показати ефективність ерготерапії в формуванні життєвих компетенцій дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру. У діти покращився рівень розвитку дрібної моторики рук, вони навчилися краще орієнтуватися в просторі, оволоділи необхідними технічними прийомами та технікою, навчилися слухати та послідовно діяти. Саме ці сформовані навички, які діти з розладами аутистичного спектру набули під час ерготерапевтичних занять і допомогли сформувати життєві компетенції та самостійно приготувати піцу.

Результати дослідно-експериментального дослідження показали, що програма занять з ерготерапії повинна відповідати освітнім та корекційним цілям та задачам навчання дитини в закладі освіти. В ході експерименту було встановлено, що формування життєвих компетенцій у дітей молодшого шкільного віку із розладами аутистичного спектру багато в чому сприяв позитивний настрій дитини та мотивація до виконання певного виду діяльності. В цілому ерготерапія з формування життєвих компетенцій у дітей молодшого шкільного віку із розладами аутистичного спектру сприяє формуванню життєвих компетенцій у дітей та забезпечує високу результативність у формуванні певних життєвих компетенцій.

Проблема формування життєвих компетенцій у дітей з розладами аутистичного спектру ще недостатньо вивчена, тому наша тема потребує

подальшого наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аутизм в Україні. Сучасні реалії надання допомоги особам з розладами спектру аутизму\медичний центр\ Громадська спілка захисту прав людей з розладами спектру аутизму\ Матеріали науково-практичної конференції до Всеукраїнського дня поширення інформації про аутизм. Київ. 2014.
2. Аутизм: Путівник для батьків й опікунів після діагностування їхньої дитини\ Видавничий дім «Александровська», 2020. 117с.
3. Швесткова Ольга, Свецена Катержина та кол. Ерготерапія: Підручник. – Київ, Чеський центр у Києві, 2019. – 280 с.

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ДИПЛОМАТА

Балануца Олександр Олександрович,

кандидат економічних наук

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Кувейті

Анотація. У статті розглянуто роль мультимедійних інформаційних технологій у професійній підготовці майбутнього дипломата.

З'ясовано, що широкого застосування у професійній підготовці майбутнього дипломата набувають мультимедійні інформаційні технології. Принципи технології мультимедіа характеризуються актами одномоментності візуального та процесуальності слухового сприймання, синтезу та синхронізації вербалізованих та невербалізованих знань. Системи мультимедіа широко використовуються для реалізації електронних підручників із кольоровою графікою, навчаючих систем, мультимедійних бібліотек, довідкових інформаційно-пошукових систем.

Ключові слова: інформаційній технології, мультимедійні інформаційні технології, підготовка майбутнього дипломата.

Сучасний суспільний розвиток, у тому числі міжнародне життя, відзначається безпрецедентним динамізмом, надзвичайною складністю і багатовимірністю. Отож, учасники світової політики дедалі частіше опиняються перед досі невідомими викликами, які необхідно адекватно оцінити і на які треба дати ефективну відповідь. Зрозуміло, що це вимагає високого професіоналізму дипломатів і всіх, хто працює у сфері міжнародних взаємин. Відповідно має підвищуватись і рівень професійної підготовки таких фахівців [3, с. 4]. Людина, яка вміло й ефективно володіє технологіями та інформацією, має новий стиль мислення, принципово інакше оцінює проблеми, які виникають, організовує свою роботу, у майбутньому успішно інтегрується у

професійну діяльність. У результаті необхідною складовою підготовки дипломатів є впровадження в освітній процес інформаційних технологій, адекватних новій освітній парадигмі, яка орієнтована на розвиток активної особистості, що вільно орієнтується у світовому інформаційному просторі і використовує цей ресурс для саморозвитку.

Певні можливості в розв'язанні цієї проблеми мають інформаційні технології, зокрема мультимедійні та універсальні інформаційні технології.

Широкого застосування в навчальному процесі набувають мультимедійні інформаційні технології. Принципи технології мультимедіа характеризуються актами одномоментності візуального та процесуальності слухового сприймання, синтезу та синхронізації вербалізованих та невербалізованих знань. Системи мультимедіа широко використовуються для реалізації електронних підручників із кольоровою графікою, навчаючих систем, мультимедійних бібліотек, довідкових інформаційно-пошукових систем.

Розглянемо більш детально можливості систем мультимедіа щодо інформаційної підтримки таких форм навчальної діяльності, як проведення лекцій та практичних занять, організації самостійної роботи студентів.

Мультимедійні засоби як джерело нових знань можуть використовуватися перед вивченням навчального матеріалу як вступ до теми або під час вивчення теми в поєднанні з розповіддю чи бесідою.

Завдяки мультимедійній інформації, що містять програми, студенти вчаться пов'язувати одержані уявлення з навчальною темою, робити потрібні доповнення, самостійні висновки й узагальнення.

Перевагою застосування на заняттях мультимедійних програм, які виступають як джерело знань, є те, що завдяки наочності та концентрованості викладу матеріалу студенти дістають значний обсяг навчальної інформації за порівняно короткий час, що звільняє викладача від тривалих, часом достатньо непереконливих пояснень та призводить до формального та поверхового засвоєння навчального матеріалу.

Взагалі, будь-яка форма наочної інформації містить елементи

проблемності.

Дослідження закономірностей застосування наочності при організації проблемного навчання науковцями, зокрема Л. Занковим, Н. Менчинською, Ф. Яковлєвим визначає три функції наочності:

- наочність як джерело інформації (знань). Ця функція наочності пов'язана головним чином з узагальненням фактів, з індуктивним методом пізнання;

- наочність як засіб ілюстрації – засіб підтвердження дедуктивних висновків;

- наочність як основа чуттєвого сприйняття й опора пізнання. При проблемному навчанні в цій функції наочність у більшості випадків відіграє роль допоміжного засобу, який спрощує розв'язання проблеми [2, с. 234].

Отже, завдання викладача полягає у використанні таких форм наочності, які не тільки доповнювали б словесну інформацію, але й самі були б носіями інформації. Чим більше проблемності в наочній інформації, тим вищий рівень пізнавальної самостійності студента можна формувати.

Звернемо увагу на проведення практичних занять із використанням мультимедійних технологій при повторенні й узагальненні навчального матеріалу.

Повторення та узагальнення навчального матеріалу досить складне як за методикою проведення, так і за можливостями активізації роботи студентів. Студенти зустрічаються з уже відомими подіями та явищами, науковими фактами, а тому постає завдання знайти такі методичні прийоми та засоби, які б допомогли не тільки відтворити знання, а й систематизувати та узагальнити, доповнити та поглибити їх.

Важливою умовою активізації роботи під час повторення є внесення до нього елементів нового. Ця загальнопедагогічна вимога має пряме відношення до використання мультимедійних засобів навчання. Важливість їх застосування саме й полягає в тому, що вони вносять до заняття новизну, яка за своїм змістом і формою викладу дає можливість відтворити за короткий час значний

за обсягом матеріал.

Використання засобів мультимедіа з метою повторення, узагальнення та систематизації знань не тільки допомагає створити конкретне, наочно-образне уявлення про предмет, явище чи подію, які вивчаються, але й доповнити відоме новими даними.

Дидактична роль мультимедійних засобів у процесі повторення відрізняється від їхнього використання при поясненні. Ця відмінність полягає в тому, що при повторенні вони можуть охоплювати матеріал кількох занять і використовуватися вже не як джерело знань (хоч окремі відомості, що вони подають, є новими для студентів), а як основна або додаткова ілюстрація до повторення або засіб відтворення та систематизації вже здобутих знань.

Виходячи з цих особливостей, розглянемо окремі дидактичні можливості, а також зумовлені ними місце та методичні прийоми використання мультимедійних програм під час повторення навчального матеріалу [1].

Під час заняття повторення та узагальнення інтегруються дидактичні можливості, а отже, методичні варіанти використання мультимедійних засобів, що мають різне дидактичне призначення. Це може бути джерело нової навчальної інформації, матеріал для виконання самостійної роботи чи перевірки знань студентів, ілюстрація до вже відомого матеріалу.

Наприклад, використовуючи відеокурси, як складову мультимедійної навчальної програми, викладач має змогу продемонструвати, хоча й узагальнені для більшості підприємств, але все ж таки конкретні ситуації. Таким чином, відбувається абстрагування від теорії, учасники навчання бачать і розуміють, як вона може бути застосована на практиці.

Таким чином, використання засобів мультимедіа під час повторення та узагальнення навчального матеріалу може бути розраховане на проведення самостійної роботи, порівняння, розв'язання певних пізнавальних завдань, на основі яких студенти повинні краще з'ясувати суть явищ та процесів, важливість подій, зробити певні висновки й узагальнення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вымятнин В. М. Мультимедиа-курсы: методология и технология разработки. Томск, 2003. Режим доступа: <http://www.ict.edu.ru/ft/003622/index.html>.
2. Малкин И. И. Психолого-педагогические основы наставничества: Учеб. пособие. Казань: МП РСФСР. Казан. ГПИ, 1976. 102с.
3. Мальський М., Мороз Ю. Підготовка фахівців міжнародників в умовах трансформації міжнародної системи. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 30. С. 3–8.

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Бєлкова Тетяна Олександрівна

канд. пед. наук, старший викладач

кафедри фізичного виховання

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Бойченко Гліб Андрійович

Студент 1-1м-21 групи

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Анотація. У статті розглядаються особливості фізичної підготовки студентів медичних закладів освіти. Констатовано, що несприятливі чинники пов'язані з повсякденністю і довкіллям: стрес, втома, фізичне і розумове виснаження, епідеміологічний стан, екологія, а останнім часом пандемія COVID-19 – дуже впливають на самопочуття та працездатність населення країни, тим самим погіршують здоров'я, зокрема студентської молоді. Сьогодні, як ніколи, проблема здоров'я та його збереження набуває значної актуальності.

Після проведеного аналізу наукових праць було встановлено, що найефективніший вплив на загальний стан здоров'я організму чинять систематичні заняття спортом. Спорт – це не тільки фізичний розвиток людини, а й вплив на самопочуття і підготовленість до несприятливих факторів середовища. Тому розвиток спортивного інтересу у студентів має на меті завдання залучення молоді до здорового способу життя, як фактор впливу на фізичний та психологічний стан.

На думку автора, фізична підготовка відіграє важливу роль в подальшому житті кожного студента. В своїй основі вона має доцільну рухову діяльність у формі фізичних вправ, які дозволяють ефективно формувати необхідні фізичні

здібності, оптимізувати стан здоров'я особистості.

Ключові слова: здоров'я, працездатність, здоровий спосіб життя, спорт, студентська молодь.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Необхідність формування фізичної підготовленості студентів в умовах навчання у виші є пріоритетним завданням будь-якого вищого закладу освіти. Досить гострою і актуальною залишається проблема розвитку фізично активної, гармонійно розвиненої особистості студентів медичних вишів. Вона зумовлена об'єктивною потребою суспільства у зміцненні та збереженні здоров'я підростаючого покоління й зростанням попиту на фахівців сфери медицини, здатних успішно здійснювати професійну діяльність на міжнародному ринку праці завдяки їх якості підготовки.

Професія лікаря не дарма вважається однією із найскладніших, бо вона вимагає не тільки відточених професійних навичок, а й неабияких розумових і фізичних затрат [7, с. 148]. Діяльність за фахом буде пов'язана зі значним зростанням ролі уваги, точності рухів, швидкості реакції. Поєднання фізичної натренованості і підвищення нервово-емоційної напруги організму людини в умовах інтенсифікації виробництва і прискореного ритму життя призводить до передчасної стомлюваності, помилок у професійній діяльності. Щоб уникнути їх, необхідно дбайливо ставитися до власного здоров'я, вивчати особливості свого організму, удосконалювати та розвивати фізичні і психічні якості, сприяти активному й творчому використанню засобів фізичної культури в широкому сенсі цього поняття [2, с. 5].

Сьогодні лікар має володіти не лише ґрунтовними фаховими знаннями та вміннями застосовувати їх на практиці, а й добре розвиненими професійно значущими особистісними якостями, такими як активність, мобільність, креативність, гнучкість, комунікабельність, формуванню яких значною мірою допомагає дисципліна «Фізичне виховання».

Фізичне виховання в освітньому процесі вищих медичних закладів, як

складова загальної системи освіти, передбачає забезпечення основи та розвитку здоров'я, комплексного підходу до формування розумових і фізичних якостей особистості, вдосконалення фізичної працездатності, підготовку до активного життя і майбутньої професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості та оптимізації процесу навчання з використанням різноманітних засобів і форм фізичного вдосконалення [8, с.1].

Особливим для студентів медиків є їх можливість застосування набутих знань, умінь, навичок та досвіду під час занять спортом. Спорт – це не тільки фізичний розвиток людини, а й вплив на самопочуття і підготовленість до несприятливих факторів середовища [5, с. 11]. Наприклад, знання з анатомії допомагають правильно і безпечно виконувати вправи, фізіологія дає можливість пояснити характер навантажень і енергетичних витрат. В такому випадку ефективність та результативність збільшиться в рази, а набуті знання з медицини втілюються на практиці. Така методика значно збільшує інтерес студентів до предмету, заохочує приймати безпосередню участь, поглиблює знання на практиці.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У процесі написання даної статті були проаналізовані результати досліджень науковців, які послужили базою для публікації і виведення власних думок: В. Л. Волков – досліджував взаємозв'язок фізичного виховання з професійною діяльністю; О. Д. Дубогай – визначив фактори, які відзначали ефективність фізичного виховання студентів спеціальних медичних груп; Р. Н. Дорохов – розглядав розуміння поняття про вікове соматотипування; В. М. Наскалов – схарактеризував особливості рейтингового контролю у процесі професійно-прикладної фізичної підготовки вищих навчальних закладів; М. О. Носко, А. П. Кривенко – означили вплив фізичної культури на стан здоров'я та фізичну підготовленість студентів; Е. В. Харламов – описав конституційно-типологічні закономірності

У статті зазначені результати власних досліджень.

Метою статті є фізична підготовка студентів медичних закладів освіти,

що сприятливим чином вплине на його здоров'я (як фізичне так і психічне), працездатність, професійні успіхи та розвиток як особистості.

Завдання: зазначити особливості фізичної підготовки студентів вищих медичних закладів освіти і важливість здорового способу життя і фізичного розвитку для майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна підготовка майбутніх медичних працівників повинна бути цілісною системою заходів, методів і прийомів; будуватися з урахуванням особистісних якостей фахівця; мати чітко визначену структуру та специфіку. Вона повинна інтегрувати в собі комплекс різних новітніх методів, які використовуються як у загальній, так і спеціальній підготовці фахівця [1, с. 151]. Студенти вищих медичних закладів освіти мають глибокі пізнання у сфері людського здоров'я, обізнані у важливості його збереження. Знання про різноманітні хвороби людини, джерела їх виникнення і наслідки перенесення грають важливу роль у розумінні студентом важливості спорту і стимулюють до занять фізичною культурою. Проте, багато студентів не розуміють всієї важливості фізичного розвитку для здоров'я, що впливає на проведення дозвілля, стиль життя і його якість. Часто це призводить до виникнення різноманітних захворювань і непоправних наслідків для здоров'я людини. Тому на меті фізичної підготовки у закладах вищої медичної освіти не тільки розвиток фізичних даних, а й формування правильного стилю життя студента: заохочення до здорового способу життя, поява нових інтересів, корисне проведення дозвілля, позбуття від шкідливих звичок [6, с. 15].

Тож, фізична підготовка студентів вищих медичних закладів освіти має наступні особливості:

По-перше, фізична підготовка студентів медиків здійснюється з використанням раніше здобутих медичних знань. Протягом вивчення багатьох медичних предметів студент здобуває цінні знання щодо функціональних особливостей, будови та різноманітних процесів забезпечення життєдіяльності людського організму. Фізична підготовка здатна певною мірою задіяти вивчене

для збільшення ефективності тренувань, досягнення результатів. Таким чином майбутні фахівці відпрацьовують необхідні професійні навички на практиці - вчаться застосовувати знання для вирішення нестандартних ситуаційних завдань. Таке уміння дуже важливе у роботі лікаря для швидкого призначення лікування у відповідності до очікуваного результату і встановленого діагнозу. Подібні вправи розкривають перед студентами нові можливості втілення здобутих знань, збільшують інтерес до медичних дисциплін і їх опанування.

По-друге, не менш важливим є питання втоми і відпочинку. Під час занять спортом студенти оцінюють межі власних фізичних можливостей і вчаться відновлюватися після фізичних навантажень. Це уміння дуже важливе для запобігання перевтомі і розвиває витривалість майбутніх лікарів. Фізичне виснаження несприятливим чином впливає на стан здоров'я лікарів. Прямим її наслідком є значне зменшення працездатності, зниження імунітету. Наслідком систематичного фізичної перевтоми є моральне та психоемоційне виснаження, яке призводить до ряду проблем (як хвороб так і психічного перенапруження). Майбутній лікар має бути добре підготовленим до значних фізичних і розумових затрат аби уникнути їх шкідливого впливу. Не дивлячись на те, що лікар в більшості випадків не може уникнути стресових ситуацій та фізичних і розумових затрат, він має навчитися відновлюватись і тим самим не допускати загострення проблем пов'язаних з перевтомою. Спорт дає можливість усвідомити важливість чередування напруження та відпочинку, а систематичні заняття в свою чергу покращують властивості організму до самовідновлення.

По-третє, фізичні тренування здійснюються у відповідності до фізичних даних студента. Велику роль під час тренувань відіграє конституція тіла і здоров'я майбутнього фахівця. Конституція – це певні параметри тіла сформовані у процесі реалізації генетичної програми під впливом навколишнього середовища, які визначають функціональні і морфологічні особливості [3, с. 10]. Конституція тіла визначає силові і габаритні характеристики, які відображають фізичні можливості людини [9, с. 2]. Всі студенти різні за своєю конституцією, тому потребують індивідуального

підходу під час тренувань. Тільки в такому випадку тренування можуть бути максимально ефективними і безпечними, що сприятиме покращенню самопочуття і стану здоров'я, змотивує студентів до занять спортом у майбутньому [4, с. 372].

По-четверте, програма тренувань формується у відповідності за фахом. Різноманітні медичні напрями потребують розвитку різних умінь і навичок необхідних для ефективного вирішення професійних завдань. Коли одні задачі можуть потребувати більшої фізичної витривалості, інші – значної розумової активності і концентрації. Праця лікаря складна і непередбачувана та вимагає всебічного розвитку як з професійного боку, так і з фізичного. Кожен фахівець має набути необхідних навичок і їх поступово покращувати, аби бути максимально ефективним, швидко приймати рішення і виконувати необхідні дії. Повинен бути зв'язок між спеціалізацією і набором необхідних умінь, розвиток яких необхідний для ефективного вирішення професійних завдань. Якщо приділяти цьому недостатньо уваги, то якість і швидкість надання лікарем допомоги може знизитися в рази, що є недопустимим у даній професії.

Таким чином, фізична культура у закладах вищої медичної освіти має свої специфічні особливості. Можливість залучення набутих знань з медицини не тільки підвищує ефективність тренувань, а й заохочує студентів приймати участь. Програма фізичної підготовки студентів формується у відповідності до обраного напрямку та необхідності набуття і покращення певних професійних умінь. Виходячи з фізичних можливостей, кожен студент, за потреби, отримує індивідуальну програму тренувань, що робить процес фізичного розвитку доступним і безпечним для кожного. Студенти не тільки фізично розвиваються, а й отримують необхідні знання про здоровий спосіб життя, необхідність відпочинку, вплив різноманітних чинників на здоров'я і працездатність тощо.

Висновки. Проаналізувавши вищезазначене можна дійти висновку, що одним із складових факторів на шляху формування особистості є фізичне виховання. Багато в чому саме від стану здоров'я залежить здатність студентської молоді адаптуватися до умов суспільства і навколишнього

середовища, виконувати покладені на неї функції в якості фахівця і мати мобільність при виконанні тих чи інших завдань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Белкова Т. О. Підготовка студентів вищих медичних закладів до формування особистого здоров'я засобами фізичної культури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кропивницький, 2018. 316 с.
2. Волков В. Л. Основи професійно-прикладної фізичної підготовки студентської молоді. К.: Знання України, 2004. 82 с.
3. Дорохов Р. Н. Основы и перспективы возрастного соматотипирования. / *Теория и практика физической культуры*. 2000. № 9. С. 10 –12.
4. Дубогай О. Фактори, які визначають ефективність фізичного виховання студентів спеціальної медичної групи. *Актуальні проблеми розвитку руху «Спорт для всіх» у контексті європейської інтеграції України* : мат. наук.-практ. конф. Тернопіль, 2004. С. 370–374.
5. Наскалов В. М. Особенности организации рейтингового контроля в процессе профессионально прикладной физической подготовки студентов вузов. *Теория и практика физической культуры*. 2002. № 10. С. 10–12.
6. Носко М. О., Кривенко А. П. Вплив занять з фізичної культури на стан здоров'я та фізичну підготовленість студентської молоді. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : Зб. наук. пр. Харків : ХХІІІ. 2000. №22. С. 14 –18.
7. Пономарева В. В. Методические аспекты совершенствования физического развития студентов. *Здоровье студентов*. М. : РУДН, 1997. С. 148 – 171.
8. Радул В. В. Соціальна зрілість особистості : монографія. Харків : Мачулін, 2017. 442 с.
9. Харламов Е. В. Конституционально-типологические закономерности взаимоотношения морфологических маркеров юношеского и первого периода зрелого возраста: Автореферат дис. ... д-ра мед. наук. Волгоград, 2008. 45 с.

РОЛЬ ГУМОРУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Богун Ксенія Миколаївна,

канд. філос. наук, ст. викладач кафедри права,
філософії та політології

Національного університету

«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Гергуль Світлана Миколаївна,

канд. пед. наук, доцент кафедри
педагогіки та методики викладання іноземних мов

Національного університету

«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Вступ. Актуальність обраної теми впливає як з методичних міркувань щодо ефективності викладання іноземної мови у закладах середньої та вищої освіти з використанням певних сміхових практик [8], так і з точки зору семантики та динаміки загального культурного контексту, в якому інститут освіти існує. Мова йде про пошук позитивних альтернатив впливу на людей таких негативних факторів, як геополітичні, економічні проблеми, пандемія ковіду та екологічні виклики. В сучасній культурі песимістичний дискурс, соціальне відчуження, викликане втратою безпосередніх соціальних контактів та нав'язливі негативні передчуття відносно майбутнього цивілізації руйнують підвалини мотивації різних форм соціальної активності, негативно впливають на демографію, сприяють розвитку фобій, породжують стреси, поширюють психічну захворюваність та агресивність. Тому дуже важливою є оптимістична педагогіка, яка предметну ефективність в процесі опанування іноземною мовою поєднує з оптимістичною налаштованістю людини і розвитком «позитивної енергетики» учня та студента. Особливо це важливо, коли йдеться про формування особистості майбутнього вчителя.

Мета роботи: дослідити практики застосування гумору як засобів ефективного засвоєння англійської мови та розвитку такого важливого soft skill учня та студента як дотепність, здатність до сміхових рефлексій.

Об'єктом наших наукових інтересів є використання форм сміхової

культури в межах вищої та середньої освіти, а предметом – вплив гумору на методичні та психологічні параметри заняття з вивчення англійської мови.

Матеріали та методи. В якості емпіричних матеріалів дослідження ми використовуємо певні власні напрацювання та значний досвід українських і зарубіжних педагогів щодо використання сміхових практик у процесі навчання взагалі та викладання англійської мови. Зокрема, ми намагаємося застосувати сміхові практики в межах таких форм навчання англійської мови, як методи Робіна Каллана, Іллі Франка, комунікативний та мнемонічний метод.

Вважаємо, що у відповідному дослідженні важливо спиратися на теоретичний зміст сучасної філософії сміху, зокрема таких парадигм як теорії інконгруентності, полегшення, зверхності/приниження та ігрова теорія. Також ми керуємося методологічним потенціалом понять сміхова культура (М. Бахтін), карнавальні практики, гумор, сатира тощо [2].

Результати та обговорення. Відомо, що вивчити іноземну мову без запам'ятовування слів, цілих речень, крилатих висловів, поширених реплік неможливо. В цій роботі дуже допомагає асоціативний метод, який стає ще більш ефективним за умови використання сміхових практик за принципом: «Чим смішніше та дурніше, тим легше запам'ятати» [5]. Наприклад, що спільного між капустою та чашкою? Проте картинка з капустою в чашці дає яскраву асоціацію, що допомагає запам'ятати слово «а сир».

Кожний учень має думати, що «вчитель завжди правий». Саме тому картинки з мовними помилками вчителя є гарними ілюстраціями до певних правил граматики (наразі спрацьовує така причина сміху як компенсація зверхності, в наслідок чого виникає стійка асоціація). Наприклад, на картинці намальовано директора школи і вчительку. Між ними відбувається діалог:

– *Are you the new English teacher?*

– *Yes? I are* [6].

Інколи асоціація дає можливість завчити слова-омоніми, зв'язавши їх в одне речення, проілюстроване смішною картинкою: «Пан Бенк побудував *банк* (*bank*) на *березі* (*bank*) моря, проте гроші тримає у звичайній *банці* (*bank*)».

Викладач може знайти в Інтернеті досить велику кількість картинок в межах сміхового дискурсу з короткими текстами англійською мовою. Наразі візуальність у поєднанні з гумором допоможе учням/студентам запам'ятовувати слова і фрази.

Асоціації можуть стати смішними завдяки особистому сміховому контексту. Наприклад, викладач пропонує групі/ класу жартівливу структуру їх функцій в межах колективу. Спочатку даються слова з спередком, а потім пропонується намалювати відповідних людей напроти назви, написаної виключно англійською мовою: «The Queen Bee – Королева; Sketcher – Художник; In Luv Couple – Парочка закоханих; Singer – Співець; Copying Machine – Копірувальний апарат (той, хто списує в інших учнів); Sports Guy – Спортсмен; Different – «Інший»; Back of Class Crew – Група на останній парті; Stressed Out – Той, хто випускає пару; Gossiping Machines – ті, що люблять пліткувати; Hyperactives – Гіперактивні учні/студенти. Musicians – Музиканти. Out of Earth – Той, хто мріє; Hard Workers – ботани; Bullies – Задири і Class Bunkers – Ті, хто прогулюють заняття (переклад українською наш – К.Б., С.Г.). [4].

Звичайно, що такі сміхові практики будуть відбуватися в межах семантики теорії зверхності, проте критичний негатив компенсується за рахунок того, що кожний студент/учень запропонує свій варіант «структури» та відповідні карикатурні образи. В цьому випадку ми розвиваємо не тільки знання мови, але формуємо сміхову рефлексію – здатність посміятися над собою. Як нам відомо, сміхові рефлексії є дуже важливими в багатьох культурах, у тому числі в британській.

Засвоєння практик англійської мови методом Робіна Каллана є ефективним тоді, коли студент доводить до автоматизму використання певних висловів на різні випадки життя. Коли ж в семантиці висловів та діалогів, які студент має завчити напам'ять, присутній сміховий дискурс, то вони легше запам'ятовуються і природніше відтворюються. З цієї точки зору певні переваги як засіб навчання мають анекдоти іноземною (англійською) мовою.

По-перше, анекдот найчастіше постає у формі діалогу, тобто його запам'ятовування сприяє формуванню комунікативних навичок студента. По-друге, анекдоти складаються на теми, які є в спілкуванні найбільш поширеними (кар'єра, здоров'я, знайомство, сімейне життя, мистецтво, погода тощо). По-третє, в анекдотах використовуються оригінальні англомовні вислови, а не перекладені з рідної на іноземну мову думки. Четвертий момент: через анекдот учні та студенти знайомляться з полісемантичністю окремих іноземних слів та висловів як в письмовому вигляді, так і в усному сприйнятті, коли окремі літери ми не чуємо або чуємо дещо інакше.

Під час використання анекдотів як засобу вивчення англійської мови важливо вже спочатку звернути увагу студентів на неможливість підстрочного перекладу слова «анекдот», тому що англійською те, що ми розуміємо під анекдотом буде називатися «joke». Якщо ж ми використаємо англійське слово «anecdote», то носії мови нас неправильно зрозуміють, бо в них під цим словом розуміється маленьке оповідання або ж певний епізод з життя.

Мотивування студентів до вивчення англійської мови також може бути висловлено у формі жартів та анекдотів. В такому разі воно буде звучати весело, привітно, а не нав'язливо, наприклад: «A family of mice were surprised by a big cat. Father Mouse jumped and said, «Bow-wow!» The cat ran away. «What was that, Father?» asked Baby Mouse. «Well, son, that's why it's important to learn a second language» [7].

Анекдот має специфічне для певного народу чи етносу розуміння смішного. Використовуючи в якості заготовки для діалогу анекдот, ми долучаємося до більш глибокого рівня культури, доступного переважно тим людям, для яких ця мова є рідною. Ось, наприклад, анекдот, якому англійці поставили 9, 6 балів з 10 за сміховою шкалою: «A sweater I bought was picking up static electricity, so I returned it to the store. They gave me another one, free of charge» [1]. Якщо ми перекладемо його українською, то він повністю втратить сміхову семантику: «Светр, який я купив, накопичував електричні заряди, і тому я повернув його в магазин. Вони дали мені інший, безкоштовно».

Смішним для англійця анекдот є тому, що вислів «free of charge» має подвійну семантику (безкоштовно і без електризації), а англійці дуже люблять гумор, що базується на грі слів.

В наступному анекдоті словосполучення «off course» також має подвійний сенс:

- *Are you sure we're headed in the right direction?*
- *Off course we are...*

Відповідь можна розуміти: 1) так, звичайно, я впевнений та 2) ми заблукали тобто знаходимося поза курсом.

На подвійній семантиці вислову «call me a taxi» будується наступний анекдот:

- *Hey, man! Please call me a taxi.*
- *Yes, sir. You are a taxi.*

Останній анекдот є яскравим прикладом теорії зверхності-приниження. Зверхнє звертання пана до порт'є обернулося на таку саму відповідь. І це викликає сміх як своєрідну «помсту» за приниження людини, яка має нижчий соціальний статус.

Завдання викладача, який хоче використовувати сміховий дискурс в освітньому процесі, підібрати низку анекдотів з різних тем, з певними інваріантними словосполученнями та бажано таких, які можуть ілюструвати різні правила граматики. Будь-яке правило, проілюстроване анекдотом або жартом запам'ятовується з першого разу і назавжди. Наприклад, викладач дає конструкцію «чим більше/ менше, тим...». Щоб це правило «не потонуло» в купі інших, пропонується анекдот:

*«The more we study, the more we know
The more we know, the more we forget
The more we forget, the less we know
The less we know, the less we forget
The less we forget, the more we know
Why study?» [11]*

Можна заохотити учнів/студентів підбирати анекдоти на теми, які вони наразі вивчають, оцінюючи цю роботу додатковими балами. Непогано також наприкінці заняття, коли всі вже втомилися, дати можливість учням/ студентам розповісти найбільш гарні, з їхньої точки зору, анекдоти. Це підніме настрій класу/групи і зробить заняття більш цікавим.

Проводити відповідну роботу бажано в декілька етапів, починаючи з анекдотів універсального змісту, які однаково зрозумілі представниками різних народів і дуже просто перекладаються. Це теж дасть певний набір слів, висловів тощо.

Деякі з англomовних анекдотів здаються навіть більш українськими, ніж англійськими. Наприклад анекдот про отримання зарплати (мабуть, це старий англійський анекдот, який наразі не є актуальним). Менеджер радить співробітнику не відкривати розмір зарплати іншим працівникам. Працівник з ним повністю погоджується: «Не хвилюйтеся. Мені теж соромно за цю суму».

- *This is your revised salary. We recommend you keep it confidential.*

- *Don't worry, I'm equally ashamed of it [1].*

Один короткий анекдот – і учень/студент знає шість стійких словосполучень та більше десяти слів.

Якщо йдеться про вивчення англійської мови студентами, то в цій аудиторії можна більше використовувати універсальну в усіх культурах семантику сміхових практик, що пов'язано з тілесним низом. Наведений нижче анекдот може бути корисним для студентів першокурсників, які розпочинають вивчення англійської мови. В цьому діалозі є слова та сталі вислови, що повторюються декілька разів (тобто краще запам'ятовуються). І закінчується анекдот класично з точки зору подвійної семантики слова «dictate» у цьому контексті: «While attending a spelling session in school one day, The teacher asked if anyone could spell the word DUMB? Darla raises her hand and says "I can, I can" The teacher replies, "OK, go ahead Darla..." Darla replies..."D-U-M-B" The teacher replies, "very good", and "can you use that word in a sentence?" Darla replies, "Sure, Buckwheat is very DUMB." The teacher replies, "OK, well can anyone spell the

word STUPID?" Again, Darla raises her hand, and the teacher replies, "OK, go ahead Darla." Darla replies, "S-T-U-P-I-D". The teacher replies "very good", and "can you use that word in a sentence?" Darla replies, "Sure, Buckwheat is very STUPID." The teacher replies, "OK, well lets continue, can anyone spell the word DICTATE?" No one raises their hand, so the teacher asks Buckwheat if he can spell the word DICTATE? Buckwheat replies, "Sure, D-I-C-T-A-T-E" The teacher replies, "very good Buckwheat," and "can you use that word in a sentence?" Buckwheat replies, "Sure I can." "I may be DUMB and I may be STUPID, but Darla says my DICTATE good» [12].

Проте плануючи використання анекдотів в іноземному середовищі студент/ учень має знати, що іноземці не люблять чути анекдоти про себе від представників інших народів. І в кожного етносу, звичайно, є теми, що мають певну сакральну складову, тобто у цій сфері гумор може мати негативні наслідки (наприклад, в англійців це анекдоти про королеву, в американців – про... Mickey Mouse). Також треба стовідсотково знати про політичні погляди людини, з якою ви намагаєтеся побудувати приязні відносини за допомогою анекдоту. Якщо це ліберал, то навряд чи йому сподобається наступний анекдот, в якому натякується на «ниття» представників цієї партії: «Question: What do you call a basement full of Liberals? Answer: A whine cellar» [9].

В межах методу Іллі Франка викладач пропонує студентам/ учням анекдоти, що вже мають паралельний переклад [Наприклад, див. 1]. Це економить час на пошуках значення слів. У цій ситуації студентам слід порадити зразу не заглядати в переклад, а спробувати самостійно зрозуміти сенс нових слів в контексті анекдоту. Якщо це не вдасться, тоді вже звернутися до перекладу.

Висновки. Таким чином, використання сміхового дискурсу в процесі вивчення англійської мови робить навчання більш ефективним, адекватним до аутентичного змісту англомовних висловів та діалогів, насиченим специфічно англійським почуттям гумору. Анекдот, жарт, які учень/студент запам'ятав під час навчання, може стати йому в нагоді, коли виявиться, що треба підтримати

невимушену бесіду в іншомовному культурному середовищі. Наявність сміхового дискурсу покращує взаємовідносини людей, робить неформальним їхнє спілкування. Звичайно, що не треба перебільшувати роль сміхових практик в навчанні. Сміх – це своєрідна «приправа», якої не може бути забагато і яка має сенс саме як додаток до серйозної роботи. Проте поза практик гумору вивчати мову досить нудно, а зрозуміти менталітет англійців практично неможливо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Английские анекдоты с переводом. URL: <https://www.englishdom.com/blog/anglijskie-anekdoty-s-perevodom-na-russkij/>
2. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. М.: Худож. лит., 1990. 543 с.
3. Савченко О.В. Гумор. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=24711
4. Приколы и юмор на английском языке. URL: <http://engmaster.ru/prikol>
5. Щукина Александра. 6 эффективных методов изучения иностранных языков. URL: <https://lifehacker.ru/kak-vyuchit-inostrannyj-yazyk/>
6. Юморные цитаты. <https://www.pinterest.com/pin/317363104966739774/>
7. A family of mice were surprised by a big cat... URL: <https://jokes.one/joke/a-family-of-mice-were-surprised-by-a-big-cat-father-mouse-jumped-and-and-said-bo>
8. Laura L. Ellingson. Teaching and Learning More Fun and Effective. URL: <https://www.ancientjewreview.com/read/2020/5/17/pandemic-pedagogy-pamphlet-final-projects-and-laughter>
9. Liberal Jokes. URL: <https://upjoke.com/liberal-jokes>
10. Stoliar M., Stechenko T. The discourse of the laughter theory in the

optics of Postpositivism and Postmodernism. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. К.: ВІП УАЕ, 2018. Вип. 131 (№ 4). с. 316–320.

11. Why study? URL: <https://www.native-english.ru/jokes/why-study>

12. While attending a spelling session in school one day. URL:

<https://lingualeo.com/en/jungle/while-attending-a-spelling-session-in-school-one-day-74369>

СОЦІАЛЬНІ ПРАЦІВНИКИ ТА КЛІЄНТИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОВІДНОСИН

Волошенко Марина Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Вступ. Останнім часом гендерний підхід у соціальній роботі набуває дедалі більшого значення. Незважаючи на те, що жіночі дослідження та жіночий рух отримали на Заході вельми суттєвий розвиток вже з кінця 1960 років, освіта й практика соціальної роботи почали визнавати ті ж самі питання, які порушувалися жіночим рухом, лише в 1980 роки. У 1984 році була заснована Асоціація жінок у соціальній роботі (AWSW), однією з цілей якої є розвиток феміністських цінностей, знання, положень, досліджень та поведінки; та сприяння їх впровадження у практику та освіту з соціальної роботи.

Щоб переглянути можливі упередженості у своїй професійній діяльності, соціальним працівникам було б корисно проаналізувати загальне та особливе у життєвому досвіді жінок, які відрізняються віком, етнічною приналежністю, характером зайнятості, доступом до влади. Крім того, оцінка соціальними працівниками ситуації всіх жінок-клієнтів та кожної з них окремо має ґрунтуватися на розумінні нових соціальних проблем, знанні сучасних життєвих практик.

Матеріали та методи. Зростання числа монобатьківських сімей, зниження кількості дітей у сім'ях, зростання розлучень та повторних шлюбів, інші тенденції впливають на соціальну ситуацію жінок-клієнтів. У соціальній науці на практиці переглядають поняття типового життєвого шляху, схвалюваної та відхиленої поведінки, трансформуються типи сім'ї та шлюбу, зразки виховання дітей.

Оцінюючи важку життєву ситуацію клієнтів, існує ризик того, що

соціальні працівники, які спираються на стереотипи, вважатимуть призначення жінок насамперед у здійсненні догляду за дітьми та іншими родичами. Насправді багато жінок дбають про своїх дітей та інших членів сім'ї, виконуючи великий обсяг роботи по дому. Однак у них є й інші потреби, вміння, знання та здібності, про які ми часом просто не здогадуємося.

Між іншим, зайнятість жінки в громадській сфері, економіці важлива й для сімейного доходу, й для її самоповаги. Але працівники соціальних служб згідно з загальноприйнятими уявленнями іноді наголошують на взаєминах усередині сім'ї та розглядають проблеми жінки винятково як матері, дружини чи дочки, ігноруючи статус зайнятості своєї клієнтки в економіці.

Крім того, ця її роль та відповідна цій ролі робота по дому, турбота про непрацездатних родичів сприймається суспільством як прямий обов'язок, як належне, і в аналогічних обставинах жінки отримують від держави менше допомоги, ніж чоловіки. Наприклад, дослідження практики соціального обслуговування у Великій Британії у 1980-і роки показали, що соціальні працівники надають менше допомоги по дому жінкам-інвалідам, ніж чоловікам-інвалідам.

Зазначимо, що домашня робота та догляд за близькими, які вимагають певних навичок і високої відповідальності, часто недооцінюють порівняно з оплачуваною зайнятістю, з якою зазвичай пов'язують чоловічу роботу. Взагалі економічні проблеми сім'ї, емоційні негаразди та складності, які відчувають жінки у пошуку роботи, у жодному разі не слід вважати специфічно жіночими проблемами. Було б помилкою пропонувати жінкам-клієнтам як спосіб розв'язання міжособистісних чи економічних проблем сім'ї терпіти образи або навіть насильство, будь-що, підтримуючи стосунки з чоловіком тільки через її економічну залежність.

Результати та обговорення. Соціальна робота передбачає, що статус жінки та ставлення до неї суспільства не повинні визначатися її шлюбним статусом чи наслідками розлучення. Соціальна робота має бути заснована на повазі достоїнства жінки та спрямована на підвищення її самооцінки. Це

досягається за допомогою заохочення жінок, зусиль із розкриття їхнього потенціалу, шляхом визнання їхніх заслуг, надання їм усілякої підтримки в тій важливій роботі, яку вони ведуть день у день. Однак подолати стереотипи у своїй професійній діяльності виявляється для соціальних працівників не так просто. Сучасним професіоналам у сфері соціальної роботи властиве прагнення рефлексувати, тобто осмислювати власну діяльність, її результати, способи, якими вдалося досягти поставленої мети. Для гендерно-чутливої практики характерне подібне рефлексивне ставлення до повсякденної роботи, адже це веде до професійного розвитку та дає змогу не лише змінити культуру соціального обслуговування, а й по-новому подивитися на систему підготовки соціальних працівників.

Інновації в навчанні, зокрема, мають на увазі включення користувачів соціальних послуг у підготовку соціальних працівників, а зміни в практиці соціального обслуговування передбачають перехід на принципи партнерства між фахівцями та громадськими організаціями, волонтерами, студентами.

Процес визнання подібностей і відмінностей між собою та клієнтом є надзвичайно важливим у розвитку професійної ідентичності соціального працівника. У разі невизнання спорідненості або, навпаки, надмірного ототожнення позицій є ризик стереотипізації жінок-клієнтів та аутостереотипізації жінки – соціального працівника. У цьому випадку про жінок-клієнтів можуть говорити як про тих, хто не справляється, як про тих, що належать до групи ризику або безпорадних, а про їхні сім'ї – як про асоціальні та неблагополучні. Розпізнаючи різноманітність через спільність, соціальні працівники розвивають як саморозуміння, так і свій професіоналізм.

Висновки. Фундаментальна передумова у соціальній роботі з жінками – вірити своїм клієнтам, приймати їхні проблеми. Саме партнерство є сьогодні одним із критеріїв професіоналізму в теорії соціальної роботи, проте на практиці до жінок-клієнтів не завжди ставляться як до цілісних особистостей, гідних рівноправної взаємодії в соціальному обслуговуванні.

Індивідуальність, унікальність та цілісність таких жінок було б важко

розглянути за стереотипним уявленням про жіноче призначення. Якщо погодитися з тим, що жінки клієнти не в змозі відповідати за себе і своє життя, то можна прийти до медикалістського, експертного бачення соціальної роботи, де професіонал дає поради та діє подібно до лікаря, прагнучи вилікувати захворювання одному йому відомими способами, реалізуючи монопольну владу над пацієнтом. Подібно до пацієнтів клініки, жінки-клієнти соціальної служби відчуватимуть почуття провини та неповноцінності, перебуваючи в абсолютній владі експерта й не в змозі впоратися з власною проблемою.

Між іншим, саме жінки можуть бути ресурсом одна для одної, зокрема, у згаданій вище груповій соціальній роботі, відносини влади в якій будуть організовані горизонтальним чином, тобто неієрархічно. У феміністській соціальній роботі жінки-клієнти вважають компетентними суб'єктами, які мають свої сильні сторони та права. Вони в жодному разі не повинні відчувати провини та неповноцінність за те, що не можуть впоратися з тією чи іншою проблемою. Навпаки, жінкам надають змогу емоційного самовираження, їм допомагають зміцнити здатність самоконтролю та виробити навички долаття труднощів.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАГІСТРАНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «ФОЛЬКЛОР УКРАЇНИ»

Дем'янюк Наталія Юріївна

канд. пед. наук, доцент кафедри музики
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

Вступ. У сучасних умовах інтеграції України в європейський освітній простір, реформування національної освітньої галузі, реалізації основних настанов «Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті», «Дорожньої карти освітньої реформи 2015-2025», Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років, Концепції розвитку педагогічної освіти тощо значно актуалізуються проблеми підвищення ефективності освітнього процесу, його національної спрямованості, органічного поєднання з історичними та культурними традиціями українського народу, застосування високохудожніх здобутків різножанрової народної творчості у вихованні молодого покоління. Їх успішному вирішенню сприятиме забезпечення відповідної якості фахової теоретичної, методичної та практичної підготовки магістрантів – майбутніх учителів музичного мистецтва зі спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) при опануванні обов'язкових та вибіркових дисциплін, зокрема навчального курсу «Фольклор України».

Серед програмних загальних і фахових компетентностей, які формуються у вчителя музичного мистецтва на другому (магістерському) рівні вищої освіти – здатність утверджувати гуманістичні ідеали, демократичні цінності й традиції України, здатність володіти науково-теоретичними основами визначення змісту навчального матеріалу з мистецької освіти, планування, організації, контролю процесу навчання мистецтва в закладах вищої, середньої та позашкільної освіти, здатність до мистецької (інструментальної, вокальної, диригентсько-хорової) та культурно-просвітницької діяльності; до компетентної оцінки

мистецько-педагогічних явищ. Надзвичайно важливою є спроможність майбутнього фахівця використовувати зразки українського фольклору в освітньому процесі.

Мета роботи – розкрити процес формування професійних компетентностей магістрантів при вивченні курсу «Фольклор України».

Матеріали і методи: етнографічні, мистецтвознавчі, психолого-педагогічні наукові джерела, навчально-методична література, збірники фольклорних творів, навчально-методичне забезпечення курсу «Фольклор України», он-лайн ресурси тощо; історико-логічний, системно-структурний, порівняльно-зіставний аналіз, класифікація, узагальнення і систематизація дослідженого матеріалу.

Результати й обговорення. Різноманітні аспекти мистецької та музично-педагогічної освіти в Україні, традиції музичної педагогіки, особливості професійної підготовки вчителя музичного мистецтва досліджувались у працях О. Лобач, О. Отич, Н. Сулаєвої, Т. Танько, Т. Благової, О. Рудницької та інших науковців. Вивченню українського фольклору та створенню наукових і навчально-методичних праць присвячено діяльність М. Гримича, О. Дея, А. Іваницького, О. Ковальчук, М. Лановик, Г. Лозка, С. Макарчука, С. Павлюка, І. Руснак, О. Сердюка, Т. Слюсаренко, О. Уманець тощо.

Вирішенню завдань поглиблення фахової підготовки педагога-музиканта на другому (магістерському) рівні вищої освіти, формування національної культури студентської молоді сприятиме вивчення вибіркової дисципліни «Фольклор України». Її метою є створення у здобувачів цілісної системи знань про український музичний фольклор та основні закономірності його розвитку в обсязі, достатньому для успішної професійної діяльності в закладах освіти і культури. У відповідності до завдань курсу визначаються передбачувані результати навчання, серед яких: знання особливостей формування і розвитку української фольклористики, усвідомлення місця фольклору в духовній культурі людства; ознайомлення з ритуально-міфологічними основами календарної обрядовості; знання класифікації та стилістичних рис жанрів

українського музичного фольклору, основних музично-виразних засобів, що сприяють розкриттю ідейно-образного змісту фольклорних творів; розуміння виховного значення та методів застосування музичного фольклору в практичній професійній діяльності.

Певним підґрунтям для формування фахових компетентностей магістрантів з навчального курсу є знання, уміння і навички, якими вони оволодівають під час вивчення обов'язкових навчальних дисциплін освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: «Історія України», «Теорія музики і сольфеджіо», «Історія української музики». Необхідною на цьому етапі є сформованість таких компетентностей: здатність використовувати знання з історії української державності та національної культури; здатність вільно користуватися та розкривати сутність музично-теоретичних понять, розуміти елементи музичної мови та окремі виражальні засоби в їх взаємодії, здійснювати аналіз музичних творів; здатність розуміти значущість вітчизняної, зокрема регіональної музичної спадщини минулого й сучасності; здатність виявляти критичне та ціннісне ставлення до музичних творів, сприймати та інтерпретувати їх зміст і сенс на основі музикознавчих знань.

Змістовими компонентами курсу є: ознайомлення з історією розвитку української етнографії та фольклористики, світоглядними уявленнями та віруваннями давніх слов'ян, ритуально-міфологічними основами календарної обрядовості; засвоєння періодизації, класифікації та жанрово-тематичної структури фольклору; вивчення тематики, функціонального призначення, музичних і художньо-виконавських особливостей, виховного потенціалу пісенних жанрів календарно-обрядового, родинно-обрядового, епічного, ліро-епічного, соціально-побутового, родинно-побутового, дитячого фольклору, народної інструментальної музики. Основними формами навчальної роботи є лекційні та практичні заняття, під час яких застосовуються різноманітні методи навчання (словесні – лекція, бесіда, пояснення; наочні – застосування схем, нотних видань, відеоматеріалів, аудіо записів; практичні – виконання практичних завдань, складання опорних конспектів тощо). Відвідування

лекційних і практичних занять та вчасне виконання програмних вимог із дисципліни є умовами допуску студента до підсумкового контролю. Серед методів оцінювання: поточне, модульне та підсумкове оцінювання досягнень магістрантів за всіма видами аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності на основі Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи. Засобами діагностики результатів навчання є усне опитування, експрес-опитування, перевірка виконання практичних завдань, перевірка самостійної роботи, тестування, модульна контрольна робота.

Серед завдань для самостійної роботи при вивченні курсу «Фольклор України»: опрацювання конспектів лекцій (виокремлення основних положень, розшифрування, доповнення); опрацювання основної та додаткової літератури за темою; складання таблиці жанрово-тематичної структури фольклору.

Критеріями оцінювання результатів навчання з курсу є знання з української етнографії та фольклористики, ознак формування та розвитку, жанрових і стилістичних особливостей українського музичного фольклору; розуміння значення спеціальних термінів та доцільне їх використання; ілюстрування теоретичних положень відповідними прикладами; виявлення достатнього рівня знань, умінь і навичок з навчального курсу.

Висновки. Важливим компонентом фахової підготовки вчителя музичного мистецтва на другому (магістерському) рівні вищої освіти є навчальний курс «Фольклор України», що викладається у формі лекційних і практичних занять та має метою формування цілісної системи знань про український музичний фольклор та основні закономірності його розвитку. Засвоєння класифікації, стилістичних рис, музичних і художньо-виконавських особливостей, функціонального призначення жанрів українського музичного фольклору дозволить майбутнім фахівцям ефективно використовувати його різножанрові зразки в освітньому процесі закладів освіти і культури з метою формування національної культури молодого покоління. Вивчення курсу сприятиме формуванню професійних компетентностей магістрантів.

СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ З ПРЕДМЕТА «СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА»

Дрожин Василь Юрійович

Доцент кафедри зі спеціальної фізичної підготовки
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

Черненко Анастасія Віталіївна

курсантка 1 курсу факультету
«Право»

Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

В роботі обговорюється проблема фізичної підготовленості курсантів. Основне завдання фізичної підготовки виробити необхідний інтерес до самостійних занять.

Ключеві слова: курсанти, фізична підготовленість, професійно значущі якості.

Концепція сучасної державної політики: досягти певної фізичної підготовленості молоді та виховання інтересу до занять фізичною підготовкою. Це підкріплено у законодавчих актах, які вказують на необхідність впровадження нових методів навчання. Сучасні відносини потребують від курсантів навчального закладу міністерства внутрішніх справ достатньої фізичної підготовленості до напруженої професійної діяльності. Виходячи з цього, проблема нових методів та засобів у навчальному процесі з фізичної підготовки актуальна.

Фахова підготовленість працівників є вирішальним чинником якості правоохоронної діяльності, забезпечення законності при охороні правопорядку та боротьбі зі злочинністю [1. с. 3]. Ці актуальні проблеми навчального процесу фізичної підготовленості професійних якостей курсантів відображені у педагогічних джерелах В. Ф. Бойка, С. Є. Бутова, В. В. Бондаренко, О.В.Запорожанова, та ін. Недостатній рівень фізичної підготовленості

майбутніх працівників органів внутрішніх справ та відсутність на достатньому рівні професійно значущих якостей значно впливають на професійну діяльність. Таким чином завдання навчального закладу - готувати тих, хто навчається, такою мірою, щоб вони знаходились на достатньому рівні з фізичної підготовленості для виконання завдання у будьяких випадках. Метою фізичної підготовки є досягнення постійної повної фізичної готовності до виконання поставленого завдання. Добра фізична підготовленість - професійний обов'язок працівника поліції.

Недостатня фізична підготовленість та здоров'я кандидатів до вступу на навчання свідчать про наявність проблеми, що негативно впливає під час навчальних занять по формуванню професійно важливих якостей. З огляду на сьогоденню ситуацію, виникає необхідність вирішення проблеми підвищення розвитку фізичних якостей у навчальному процесі.

Діяльність органів внутрішніх справ залежить від професійної підготовленості працівників. Головною складовою навчання на заняттях з фізичної підготовки є вміння вирішувати проблеми, пов'язані з професійною діяльністю. Головними завданнями фізичної підготовки є: формування навичок та умінь в складних умовах служби; систематизація навчальної програми на достатньому рівні навчальної бази з виконанням інноваційних засобів навчання.

Фізична підготовка постійно була головною частиною професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ. Однак останнім часом змінилися умови, в яких працівникам органів внутрішніх справ доводиться виконувати професійні обов'язки, і таким чином змінюються вимоги до якості підготовленості. Важливим змістом фізичної підготовки в навчальному закладі є процес вивчення елементів різних вправ, з урахуванням специфіки особливості умов діяльності майбутніх правоохоронців, які виконуються з великою кількістю повторень. Головним завданням навчання є раціональний підхід до виконання Кузенков О. В., Білик В. В., 2020 Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Формування професійно

значущих якостей несе в собі індивідуальний підхід. У такому випадку повинен бути диференційований підбір спеціальних вправ. Підбір вправ та інтенсивність навантаження повинні відповідати можливостям тих, хто займається. Головним чином успіх викладацької діяльності залежить від взаємовідносин між викладачем і тим, хто навчається. Високий рівень фізичної підготовленості можна досягти при повному взаєморозумінні між викладачем та курсантом.

Виконання професійних обов'язків, як правило, відбувається у конфліктних ситуаціях та складних психологічних умовах, що заважає можливості результативно застосовувати засоби впливу. Таким чином виникають проблеми в якості професійної підготовленості. На теперішній час в процесі навчання важливо тим, хто навчається, націлювати на подолання невпевненості у своїх силах. При формуванні професійної підготовленості на заняттях фізичної підготовки важливо моделювати ситуації, наближені до реальних. Удосконалюючи методи для проведення занять по формуванню професійно важливих якостей, необхідно враховувати загально дидактичні принципи. Дотримання дидактичних принципів в навчальному процесі значно впливає на якість підготовленості курсантів.

Формування професійно значущих якостей на заняттях направлено на вміння здобувачів вищої освіти долати значні навантаження.

Для підвищення якості професійної готовності на практичних заняттях необхідно застосовувати комплексні заняття та модельні ситуації. Комплексні заняття - це послідовне виконання вправ прикладного характеру з різним рівнем інтенсивності та прикладної направленості, з паралельним розвитком різних фізичних якостей. Методи комплексного заняття в процесі формування професійно значущих якостей, значно підвищують щільність занять та сприяють розвитку професійної підготовленості. Одним із напрямків формування професійно значущих якостей курсантів є комплексний розвиток фізичних якостей та їх взаємодія зі спеціально прикладними вправами.

Формування спеціально прикладних навичок значно прискорюється при значному розвитку фізичних якостей.

Головною умовою на практичних заняттях з методики викладання фізичної підготовки є умова ставити завдання максимально наближені до реальних ситуацій. Використання в процесі навчання завдань, що виконуються в складних умовах, наближених до реальних, підготовлює тих, хто навчається, до подолання труднощів. Під час заняття необхідно виконувати елементи швидкісного пересування, постійна зміна напрямків, боротьби з умовами підвищеної складності, тривалість високих навантажень, моделювання психологічного стресу.

Головна роль тих, хто навчається, розвивати здібність прийняти вірне рішення в складних ситуаціях. Знання закономірностей та удосконалення цих здібностей дозволяє викладачам більш ефективно планувати заняття та методично правильно виконувати поставлені завдання.

В ході заняття для стимулювання та підвищення активності тих, хто навчається, проводиться оцінювання в кінці пройденної теми. Таким чином під час комплексу педагогічних дій іде достатнє формування професійно важливих якостей. На заняттях спеціальної фізичної підготовки, крім розвитку фізичних якостей, виховується рішучість, винахідливість, сміливість, хоробрість та інші морально-вольові якості, які будуть використовуватись у службовій діяльності.

Формування моделі практичних занять з курсантами, вказує на перегляд пріоритетів та усвідомлення важливості їх в процесі навчання. Залежно від специфіки роботи, викладачі з фізичної підготовки повинні детально уявляти сучасне замовлення органів внутрішніх справ.

Добра фізична підготовленість є фундаментом успіху працездатності майбутніх працівників правоохоронної діяльності.

Для підвищення професійної підготовленості недостатньо навчальних практичних занять, для цього необхідно займатися і самостійно. Формування специфічних навичок повинне проходити у нестандартних умовах, з урахуванням специфіки службової діяльності, у змодельованих більш наближених до практики ситуаціях.

З початку навчальних занять необхідно більше розвивати фізичні якості,

далі поступово переходити на комплексні заняття з моделюванням реальних ситуацій. Здавна відомо, що Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Успіх у екстремальній ситуації майже наполовину залежить від рівня фізичної підготовленості особового складу. А для того, щоб підтримувати його належний рівень, необхідно якісно і ефективно організовувати і проводити заняття з фізичної підготовки [2, с. 3].

Рівень фізичної підготовленості курсантів залежить від кількості проведених практичних занять прикладного характеру. Достатній рівень розвитку загальної фізичної підготовленості забезпечує формування міцного фундаменту працездатності. Необхідно формувати у тих, хто навчається, стійку зацікавленість до занять з фізичної підготовки. Заняття необхідно проводити таким чином, щоб забезпечити максимальний та достатній рівень фізичної підготовленості. Постійний пошук нових шляхів процесу навчання, методичних засобів сприяє формуванню професійно значущих якостей, які будуть необхідні в практичній діяльності.

Необхідно передбачити чітку організацію структури навчального процесу з визначенням індивідуального підходу до кожного курсанта.

Важливий постійний контроль за виконанням навчальної програми. Відбувається створення реальної обстановки, що вимагає від тих, кого навчають, виконання прийомів стосовно певного завдання; обмеження часу на виконання прийомів; проведення занять в будь-яку погоду на місцевості [3,с.109].

Під час розробки навчальної програми з фізичної підготовки повинен бути взаємозв'язок всіх засобів та методів, направлених на формування професійно прикладних якостей. Необхідно на перших курсах давати достатньо часу на вправи для розвитку витривалості, фізичні вправи для розвитку сили зі своєю вагою.

Аналіз науково-методичної літератури та практичний досвід з проблеми фізичної підготовленості курсантів показує позитивні фактори використання новітніх методів та засобів у навчальному процесі. Вдосконалення методів та

засобів приведе до збагачення педагогічної праці у розвитку новітніх спеціалізованих вправ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ануфрієв М. І., Бутов С. Є., Гіда О. Ф., Решко С. М. Основи спеціальної фізичної підготовки працівників МВС. Київ : Нац. акад. МВС України, 2003. 338 с.

2. Бабенко В. Г., Попов О. В., Янко І. В. Заходи фізичного впливу : метод. рек. Київ, 2001. 24 с.

3. Луцака Д. О. Юридична психологія та педагогіка. Науковий журнал. 2011. № 1 (9). С. 107–115.

**ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ
СУСПІЛЬСТВА: УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА**

Журавська Ніна Станіславівна

д.пед.н., професор

Ящук Сергій Петрович

к.пед.н., стажер Асоціації Реновація

Association Rénovation, foyer R D'accueil

Бордо, Франція

Слюсар Володимир Миколайович

Магістр

Національний університет

біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

Нині виділяють кілька секторів, на які поділяються всі робочі місця та працівники на ринку праці. Перший сектор чи «ядро» - первинний ринок праці, йому характерна стабільна зайнятість як повного робочого дня. Другий сектор - вторинний ринок праці або «периферія», у ньому працюють частково, неповний робочий час, сезонні працівники: працюють за короткостроковими контрактами. Третій сектор - це безробітні, причому вони можуть тяжіти до первинного і вторинного секторів [7, с. 21-22]. У першому випадку йдеться швидше про добровільне безробіття, безробіття очікування в надії на повернення на «хороші» робочі місця, у другому - про вимушене безробіття, як правило, більш довгострокове [6, с. 20-21].

Мета поділу ринків праці на зовнішній (стосовно підприємства) і внутрішній (у межах підприємства) - розробити механізм взаємодії ринків праці, всіх рівнів задля забезпечення: ефективного використання людських ресурсів суспільства. Відсутність такої взаємодії нині зумовлено тим, що заходи державного регулювання ринку праці мало сягають рівня підприємств, що сприяє стихійності - розвитку та динаміки внутрішніх ринків праці; якщо ж

держава у питаннях управління соціально-трудовою сферою не доходить до рівня підприємства, це значно звужує масштаби державного регулювання ринку праці, оскільки основна маса економічно активного населення має статус зайнятості та зосереджена на внутрішніх ринках праці підприємств.

Локальні ринки праці займають своєрідне «проміжне» становище між національним, ринком праці та внутрішніми ринками праці підприємств, що у певних населених пунктах. Саме на локальних ринках праці проблеми зайнятості найбільше конкретизуються [9]. Трудові ресурси тісно пов'язані з територією проживання та одночасно орієнтовані на галузеву диференціацію попиту на працю, що виходить від підприємств. Саме на локальних ринках праці найбільшою мірою мають бути реалізовані підходи, що забезпечують скоординованість керуючих впливів місцевих органів влади – з одного боку, підприємців та роботодавців – з іншого.

Внутрішній ринок праці є первинним осередком формування соціально-трудових відносин. Саме в його рамках проблема збалансованості економічних інтересів власника підприємства та найманих працівників набуває гостроти та конкретності [3, с. 2-6].

В умовах жорсткої конкуренції перевага полягає в наявності згуртованої команди професіоналів, які мають аналітичні здібності та комунікативні навички, досить амбітних, орієнтованих на досягнення результату, які прагнуть зростання не лише власних досягнень, але - і всього підприємства загалом. Для того, щоб така команда сформувалася, необхідно розробити політику мотивації - невід'ємну частину кадрової політики. Політика мотивації має відповідати місії підприємства, конкретизувати її стосовно співробітників. Бачення місії, усвідомлення цілей та відчуття їхньої реальності, повага до інтересів та цінностей співробітників підприємства допомагають продуктивно працювати як окремим співробітникам, так і всьому колективу в цілому [5, с. 20-24].

Щоб залишатися над ринком в умовах, які постійно змінюються, підприємству необхідно бути конкурентоспроможним, тобто мати такі характеристики, ознаки та якості, які виділяють підприємство та визначають

його місце на ринку [4, с. 19-20].

Розвиток персоналу підприємства виконує завдання з підвищення конкурентоспроможності. Умовами підвищення рейтингу підприємства є:

перша умова - забезпечення розуміння лише на рівні вищого керівництва підприємства, ради директорів важливості людського чинника, тобто персоналу підприємства [8, с. 15-18];

друга умова - це прихильність до відбору персоналу, який відповідає вимогам підприємства, тобто досить жорстким критеріям відбору;

третя умова - мотивація до виконання поставлених перед співробітниками завдань [1, с. 296-301];

четверта умова - утримання високих стандартів роботи, а також утримання відібраних працівників на підприємстві.

Ефективність праці залежить від чотирьох ключових позицій: кваліфікації персоналу, його мотивації, лояльності підприємства, бюджету, виділеного на навчання та перепідготовку персоналу [2, с. 6-7].

Отже, інвестиції в людський капітал - це будь-яка дія, яка розвиває здібності, підвищує кваліфікацію та продуктивність праці працівників, тому розробка системи бюджету є найважливішим елементом системи управління персоналом: розміщення витрат за персонал у собівартість продукції підприємства виступає гарантом їх повернення після реалізації продукції; фінансування з прибутку націлене не так на вирішення миттєвих завдань, як на перспективу; весь механізм бюджетування процесу навчання та розвитку персоналу є капіталовкладеннями, які будуть приносити віддачу протягом тривалого періоду.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Журавська Н.С. Тестування—суцільний метод контролю знань, умінь та навичок студентів вищої школи. Наук. вісн. нац. аграр. ун-ту, 2003. С. 296-301.
2. Журавська Н. С. Організація самостійної роботи студентів в

сільськогосптехнікумі (на матеріалі предметів агрономічного циклу). Київ: НАУ, 1995. 24 с.

3. Журавська Н.С. Методологія проектування інтерактивних курсів на основі європейського досвіду. Київ: НАУ, 2010. 120 с.

4. Кадровий менеджмент: навчальний посібник/ М.В. Михайліченко, Я.М. Рудик. Київ: ЦП «Компринт, 2017. 158с.

5. Кубіцький С.О., Рептух Н.О. Науково-дослідна підготовка магістрів соціальної педагогіки: особистісно орієнтований та компетентнісний підходи до проблеми / Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. К., 2010. Вип. 63. С. 20-24.

6. Кубіцький С.О. Соціальні послуги вразливим категоріям населення: теорія, практика, інновації: монографія. Київ: Видавництво «Міленіум», 2016. 484 с.

7. Ящук С.П. Конституционное и международное право: совершенствование основного закона. Сучасні напрями теоретичних і прикладних досліджень: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20–31 берез. 2012 р.). Одеса, 2012. Т. 18. С. 21–22.

8. Ящук С.П. Соціально-психологічний клімат педагогічного колективу: особливості стилів керівництва /Н.С. Журавська, О.В. Олещенко. Імідж сучасного педагога. 2019. Вип. 4 (187). С. 15-18.

9. Zhuravlova Y. The problem field of professional (vocational) education: Innovations and ways to improve / Zhuravska N., Kichuk N., Yakovenko O., Zhytnyk V., Yashchuk S. Estudios de Economia Aplicada Open Access. Volume 39, Issue 5.2021. URL: <http://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/issue/view/309>

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ СЛОВЕСНОГО ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Іванова Вікторія Вікторівна
д.п.н., доцент, доцент кафедри
теорії та методики дошкільної освіти
Мукачівський державний університет
м. Мукачево, Україна

Вступ. На сучасному етапі суспільного розвитку, що характеризується глибокими змінами у всіх сферах життєдіяльності, особливе місце займає проблема виховання творчих особистостей, здатних вирішувати найскладніші завдання кризового періоду. Завдання творчого розвитку особистості необхідно вирішувати вже на етапі дошкільного дитинства, оскільки саме цей вік, як відомо, характеризується проявом талантів, здібностей дітей. Особливо сприятливим цей період є для розвитку словесної творчості. У цьому контексті ключовою залишається проблема формування готовності майбутніх вихователів до розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку.

Питаннями розвитку дитячої творчості в різних видах дитячої діяльності займалися Н. Ветлугіна, В. Деркунська – музична творчість; Т. Казакова, Т. Комарова, Н. Сакуліна, Є. Фльоріна – образотворче мистецтво; Л. Венгер, Л. Виготський, Д. Ельконін – творчість і гра; О. Сомкова, О. Ушакова – мовленнєва творчість; М. Поддьяков – творчість в експериментуванні.

Підготовки фахівців дошкільної освіти до навчання дітей рідної мови досліджувалися вітчизняними вченими: зокрема, підготовка майбутніх вихователів до навчання дітей дошкільного віку рідної мови (А. Богуш, В. Бенера, Л. Плетеницька та ін.); до художньо-мовленнєвої діяльності з дітьми (А. Богуш, Т. Савінська, О. Швець та ін.); до різноманітних видів творчої діяльності з дітьми дошкільного віку (Н. Гавриш, Л. Іщенко, Т. Лісовська та ін.).

Мета роботи. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження розкрити теоретичний аспект проблеми формування готовності майбутніх вихователів до розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку.

Методи дослідження. Теоретичний аналіз літератури з психології, педагогіки, мовознавства, порівняння і класифікація матеріалів з проблеми дослідження; метод теоретичних побудов.

Результати й обговорення. Творчість розглядається нами як конструктивна форма діяльності в сукупності сутнісного, процесуального та особистісного компонентів, що обумовлює появу нових культурних цінностей, або продукту, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю. Рушійною силою творчості є протиріччя, вирішення якого становить зміст творчості, задоволення потреби – її мета. У творчому процесі присутні свідоме та несвідоме. Будь-яка свідома розумова робота тягне за собою народження ідеї. Але тільки в тому випадку, якщо ключ до вирішення проблеми вже міститься у неусвідомлюваному досвіді людини. Творчість – важливий механізм розвитку, самореалізації людини, іманентна властивість людської істоти та духу загалом. Під словесною творчістю ми розуміємо продуктивну діяльність з перекладу наочно-образних уявлень, що виникають під впливом творів мистецтва і вражень про навколишнє, на мову словесних знаків. Для активної та успішної участі дітей дошкільного віку у словесній творчості потрібна психологічна платформа у вигляді розвиненої уяви, творчого мислення, образного сприйняття, мовлення.

Теоретичний аналіз дозволив відзначити, що розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку сприяє розвиваюче середовище, що дозволяє педагогу активізувати творчі прояви дітей, збагатити їх літературним досвідом, сформувати у них культуру художнього сприйняття.

Під готовністю майбутніх вихователів до розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку ми розуміємо інтегративне утворення особистості, що синкретично поєднує в собі три компоненти:

- мотиваційний, що виражає усвідомлене ставлення здобувачів до діяльності з розвитку словесної творчості у дітей як до педагогічної цінності;
- змістовний, що об'єднує сукупність знань про сутність словесної творчості дітей дошкільного віку, методи, засоби та форми його розвитку, проектування, діагностику та реалізацію процесів розвитку словесної творчості;
- діяльнісний, заснований на комплексі умінь та навичок (у складі конструктивних, організаторських, комунікативних та рефлексивних).

Динамізм зазначених компонентів дозволив нам виявити такі рівні готовності: оптимальний, достатній, допустимий та неприпустимий.

Процес формування готовності майбутніх вихователів до розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку включає етапи:

- підготовчий, в основі якого лежить визначення потенційного рівня готовності здобувачів, встановлення на пріоритетність її розвитку, створення мотивації до діяльності з розвитку словесної творчості дошкільнят;
- змістовно-діяльнісний, що включає практичне здійснення програми формування готовності майбутніх вихователів до розвитку словесної творчості дошкільнят;
- результативно-оцінний, що включає вивчення динаміки рівня готовності майбутніх вихователів до розвитку словесної творчості дошкільнят, оцінку досягнення мети та вирішення проблеми, визначення перспектив подальшого самовдосконалення.

Висновки. Теоретичний аналіз дозволив припустити, що ефективне формування готовності здобувачів до розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку забезпечують такі педагогічні умови: 1) орієнтація здобувачів на власну творчість та розвиток словесної творчості дітей дошкільного віку; 2) систематизація, збагачення та інтеграція знань, вироблення умінь, необхідних для розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку; 3) включення здобувачів до дослідницької, практичної та рефлексивної діяльності з розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку.

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ТОПІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ В НЕВРОЛОГІЇ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

Кальбус Олександр Іванович,

д.м.н., доцент, завідувач кафедри неврології,

Шастун Наталя Петрівна,

к.м.н., доцент кафедри неврології,

Дніпровський державний медичний університет

Вступ. Традиційно, в Україні клінічні кафедри вищих медичних навчальних закладів розташовані у лікувально-профілактичних закладах відповідного спрямування. Така взаємодія між профільними відділеннями лікарень та клінічними кафедрами вищих медичних шкіл є взаємовигідною. З одного боку, студенти мають можливість взаємодіяти з реальними пацієнтами, відточувати комунікативні та практичні навички, спостерігати за діагностичними алгоритмами та лікувальними підходами при тій чи іншій патології, спостерігати реальний перебіг окремих захворювань, взаємодію між різними фахівцями тощо. З іншого боку, пацієнти клінічних лікарень можуть отримати кваліфіковану консультативну та/чи практичну допомогу зі сторони співробітників профільних кафедр, а практичні лікарі можуть запросити науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації до участі у консилиумах, клінічних розборах тощо.

Пандемія COVID-19 принесла не лише медичні та соціальні проблеми, але й виявила проблеми дистанційного навчання у вищій школі. Це особливо стосується викладання на додипломному етапі вищої медичної освіти, адже у структурі викладання клінічних дисциплін особливе місце відведено навчанню студентів практичним вмінням та навичкам.

Мета роботи. Метою цієї роботи був огляд проблем викладання топічної діагностики у циклі клінічної неврології в умовах дистанційного навчання.

Матеріал та методи. Проведено огляд літератури, а також наведено власні дані щодо проблеми викладання тем з розділу топічної діагностики

неврологічних захворювань в умовах дистанційного навчання.

Результати та їх обговорення. Викладання клінічних дисциплін, зокрема неврології, в умовах дистанційного навчання є обмеженими. З одного боку, традиційно додипломна вища медична освіта передбачає очну форму навчання, тобто на момент настання пандемії більшість вищих навчальних медичних закладів не мали методичних матеріалів, методик викладання та контролю знань та вмінь студентів за допомогою дистанційних засобів комунікації. З іншого боку, при дистанційному навчанні студенти не можуть відпрацювати обов'язкові практичні навички, що необхідні у повсякденній роботі лікаря. Крім того, втрачається можливість відточення необхідних комунікативних навичок, а саме – правильний збір скарг, анамнезу життя та хвороби, обговорення з пацієнтом перспектив лікування тощо.

Щодо викладання топічної діагностики, то використання сучасних платформ проведення практичних занять в онлайн-форматі дозволяє студентам оволодіти необхідними теоретичними знаннями, а викладачам – провести контроль знань студентів. Проте відпрацювання практичних навичок, наприклад проведення повного неврологічного огляду з оцінкою нормальних та перевіркою патологічних рефлексів, оцінюванням поверхневої та глибокої чутливості тощо, є обмеженими у значній мірі, адже демонстрацію проведення тих чи інших з боку викладача забезпечити можна, а відпрацювання відповідних навичок безпосередньо студентами -ні.

Висновки. Отже, викладання клінічних медичних дисциплін, зокрема неврології, є значно обмеженими, незважаючи на доступність сучасних технічних засобів та методів проведення онлайн-занять. Зазначені обмеження в значній мірі стосуються відпрацювання практичних навичок студентами та, як наслідок, можуть призвести до професійних обмежень у практичній роботі майбутніх лікарів.

ЖИТЕПАТҮҮҮ.

1. Al-Balas, M., Al-Balas, H.I., Jaber, H.M. *et al.* Distance learning in clinical medical education amid COVID-19 pandemic in Jordan: current situation, challenges, and perspectives. *BMC Med Educ* 20, 341 (2020). <https://doi.org/10.1186/s12909-020-02257-4>
2. van Zanten, M., Boulet, J.R. & Shiffer, C.D. Making the grade: licensing examination performance by medical school accreditation status. *BMC Med Educ* 22, 36 (2022). <https://doi.org/10.1186/s12909-022-03101-7>

**МЕТОДИКО-ПРИРОДНИЧА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК СКЛАДОВА
ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ НУШ**

Крамаренко Алла Миколаївна

д-р пед. наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
Бердянський державний педагогічний університет,
м. Бердянськ, Україна

Анотація. У роботі розглядаються питання методико-природничої підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах НУШ, визначаються основні концепції авторський навчально-методичних посібників з окресленої підготовки для ОС бакалавр та магістр.

Ключові слова: майбутні вчителі початкової школи, НУШ, методико-природничка підготовка.

Осучаснення початкової ланки освіти ставить нові вимоги до вчителя, який буде здатний невпинно впроваджувати інноваційні підходи, осучаснювати освітній простір здобувачів початкової освіти. Відповідні вимоги європейського освітнього простору наголошують на конкурентоспроможності вчителя нової формації, а ці вимоги підтверджено низкою нормативно-правових документів, які регламентують освітньо-професійну діяльність фахівця [5].

У численних документах (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.); Концепція «Нова українська школа» (2016 р.); Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти (2015 р.); Положення про сертифікацію педагогічних працівників (2018 р.); стандарти: «Стандарт вищої освіти України бакалаврського рівня вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта» (2021 р.), «Державний стандарт

початкової загальної освіти» (2000 р.) [209], «Державний стандарт початкової освіти» (2018 р.), «Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» тощо) надаються компетентності, алгоритми підготовки майбутніх учителів початкової школи для сучасної НУШ.

Питання професійної підготовки майбутніх учителів на сучасному етапі розглядали такі науковці як О. Біда, В. Ушмарова, І. Упатова та ін. Питання їх методико-природничої підготовки знайшло відбиток в дослідженнях А. Бальохи, І. Вікторенко, І. Грущинської та ін.

Враховуючи, що в 2022 році початкова школа мала завершити реформування, й дати старт НУШ-5, то відповідно процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи також відчув модернізацію в рамках нових вимог сьогодення.

Маємо зазначити, що на практиці на факультеті психолого-педагогічної освіти та мистецтв БДПУ було апробовано авторське навчально-методичне забезпечення з методико-природничої підготовки майбутніх учителів початкової школи. Розробляючи даний комплекс, дотримувалися принципу наступності, а саме для ОС бакалавр було представлено посібник «Методика навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей у початковій школі» [1], а для ОС магістр - «Сучасні технології навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей в початковій школі» [2], які мають належний електронний супровід.

Так метою курсу «Методика навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей у початковій школі» є підготовка майбутніх учителів початкової школи до викладання курсу «Я досліджую світ» в світлі сучасних вимог.

Відповідно завдання курсу:

- сформулювати уявлення про методику навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей як науку та її методологію;
- навчити майбутніх учителів початкової школи свідомо і творчо

підходити до визначення освітніх завдань, відбору змісту, форм, методів і засобів вивчення із здобувачами початкової освіти природного і соціального оточення;

– закріпити теоретичні знання та практичні вміння студентів з методики навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей у поєднанні з сучасними педагогічними технологіями;

– виробити у студентів уміння орієнтуватися у виборі освітніх технологій залежно від теми та типу уроків з природничої, громадянської та історичної освітніх галузей у початковій школі.

Доцільно звернути увагу на той факт, що в НУШ пропонується вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ», який передбачає поєднання декількох галузей відповідно до програм за О.Савченко та Р. Шияном. Досить уважно до цих позицій варто ставитися при підготовці майбутніх учителів початкової школи [3].

В Україні, за результатами дослідження І. Хижняк та І. Вікторенко, ставлення вчителів початкових класів до нововведень НУШ змінювалося впродовж трьох років реформи і перейшло від переважно негативного (63,3 %) до переважно позитивного (68,4 %). Причинами таких змін у ставленні вчителів до НУШ стало підвищення рівня поінформованості про реформу, її сутність, безпосереднє сприймання перших результатів. Зміни ставлення в негативний бік обумовлено матеріально-технічними чинниками та традиційним для шкільних педагогів опором новому. Крім того, дослідниці виявили наявне небажання вчителів початкових класів досягати теоретичні засади, що лежать в основі Концепції НУШ, однак практичну готовність втілювати їх у практику сучасної школи; найбільш поширені метафори, за допомогою яких учителі передають своє позитивне ставлення до НУШ: креативність, ефективність, комфорт. Такі результати, на думку І. Хижняк та І. Вікторенко, указують на загальну ефективність реформи НУШ для вітчизняної освітньої системи і потребу організації додаткових заходів на загальнодержавному рівні для подальшого підвищення мотивації учителів.

Беручи за основу останні дослідження вищевказаних учених, у власній практиці аналізували проблеми майбутніх учителів початкової школи, з якими вони зіткнулися під час педагогічної практики. Не можна залишати поза увагою той факт, що в умовах дистанційної освіти знижується якість проходження педпрактики та ефективність проведення уроку також дещо нівелюється [4].

На ОС магістр навчальним планом пропонується дисципліна «Сучасні технології навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей в початковій школі». Відповідно методико-природничою підготовкою фахівців передбачено опанування авторського навчально-методичного посібника. Змістом передбачено вивчення таких тем: «Сучасні технології ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи: загальні положення», «Ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи у контексті гуманістично зорієнтованого підходу», «Конструювання уроків «Я досліджую світ»: технологічний аспект», «Побудова освітнього процесу на уроках «Я досліджую світ» на основі використання сучасних технологій», «Інтерактивні методи на уроках «Я досліджую світ»: сутність та застосування», «Технологія диференційованого навчання у процесі ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи», «Ігрові технології ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи», «Проектні технології ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи: сутність та практичне застосування», «Технології розвитку критичного мислення у процесі ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи», «Проблемне навчання як сучасна технологія ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи», «Здоров'язберігаючі технології навчання молодших школярів «Я досліджую світ», «Особливості ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи за технологіями екологічної освіти».

Варто зазначити, що на платформі MOODLE навчальні дисципліни супроводжуються презентаціями, електронними підручниками, відеоуроками передових учителів з НУШ, а також майбутнім учителям пропонується тестування в електронній формі, з метою визначення рівня компетентностей за даним модулем. Таким чином, виявлення відповідних прогалин у засвоєнні

надає можливість закріпити матеріал, опрацювати додатковий, а авторські навчально-методичні посібники корегуються в контексті інновацій початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1.Крамаренко Алла. Методика навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей у початковій школі: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закладів ОПП "Початкова освіта". Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2020. 424 с.

2.Крамаренко Алла. Сучасні технології навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей в початковій школі: навч. посіб. для здобувачів вищої освіти другого освітнього ступеню ОПП Початкова освіта. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2021. 316 с.

3.Alla KRAMARENKO, Valentyna CHERNII, Olha SHEVCHENKO, Olena NIEVOROVA, Anastasiia MELNYK. Development of Professionally Important Physical Qualities in Engineering Students. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2020, Volume 12, Issue 1 Sup. 1, p.93-105. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.1sup1/>

4.Alona Prokopenko, Alla Vozniuk, Hennadii Leshchenko, Liliya Manchulenko, Alla Kramarenko, Oksana Mondich. Activization of Cognitive Activity of Students in Higher Education Institutions. *Systematic Reviews in Pharmacy*. Vol 11, Issue 10, Oct-Nov 2020. 144-146. doi10.31838srp.2020.10.24

5.Komar O.A., Chuchalina Y.M., Kramarenko A.N., Torchynska T.A., Shevchuk I.V. Agile approach in training future primary school teachers for resolving complex pedagogical situation.*International Electronic Journal of Elementary Education*.March 2021, Volume 13, Issue 4, 469-477 DOI : 10.26822/iejee.2021.205<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:d0nhqOD18VsJ:https://www.iejee.com/index.php/IEJEE/article/download/1477/525+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ХАРЧУВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Маркович Вікторія Олександрівна

Студентка

Носко Юлія Миколаївна

д. пед. наук, доцент

Національний університет

«Чернігівський колегіум»

імені Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

Анотація. У статті висвітлюється проблема формування культури харчування у молодших школярів, результати проведеного анкетування, що стосувалося наявного рівня культури харчування дітей, та корекція харчових звичок з допомогою системи заходів «Поговоримо про правильне харчування».

Ключові слова: молодші школярі, здорове харчування, культура харчування, раціональне харчування, культура, здоровий спосіб життя.

Введення. Надзвичайно важливою проблемою, яка привертає особливу увагу батьків, учителів, директорів освітніх закладів є здорове харчування школярів. Під час великої активності і розумової напруги учнів відбуваються великі енерговитрати. Актуальна проблема сучасної освіти та виховання - навчання молодших школярів дбайливого ставлення до свого здоров'я, починаючи з раннього дитинства, зокрема до харчування.

Мета статті - теоретично проаналізувати і практично дослідити формування культури харчування у молодших школярів.

Результати та обговорення. Одним із найважливіших факторів, який визначає здоров'я людини, її фізичний, психологічно-емоційний стан і підтримує життєдіяльність її організму є харчування.

Сучасні фахівці, вважають, що рівень здоров'я людини залежить від

спадкових чинників (16-18 %), рівня медичного обслуговування (10-15 %) і на 70 % від способу життя, найважливішим чинником якого є харчування [6,с. 32].

Важливими факторами життєдіяльності людини стали вміння здійснювати вибір харчових продуктів і способів їхньої кулінарної обробки, організовувати споживання їжі. Розуміння поведінки людини як сукупності способів і прийомів організації її життєдіяльності логічно підпорядковується тому визначенню поняття культури особистості, яке подається в контексті соціально-психологічного (особистісного) напрямку визначення терміну «культура» і розуміється як творча діяльність людини, яка базується на певному ступені досконалості в оволодінні тією чи іншою галуззю знань [4,с. 287].

У фаховій літературі з питань фізіології і організації харчування для визначення «культури харчування» наводять наступні визначення:

- знання властивостей впливу продуктів на організм, знання біологічної функції харчування, уміння правильно їх вибрати і приготувати, максимально використовуючи корисні якості [3];
- свідоме і правильне використання в повсякденному житті принципів раціонального харчування [3];
- комплекс знань, поведінкова орієнтація людини, спрямовані на раціональне задоволення однієї з основних потреб – в їжі.

Як видно, у запропонованій літературі немає визначення, яке б вичерпно описувало поняття «культура харчування».

Культуру харчування людини пов'язують в основному з зовнішніми, естетичними аспектами споживання їжі: оформленням страв, сервіруванням столу, застільним етикетом, національними традиціями харчування. У той же час культура харчування покликана сприяти збереженню і зміцненню здоров'я людини в процесі споживання їжі, тому базою її формування повинні стати вчення, що пов'язані з тими чи іншими проблемами харчування: фізіологічними процесами засвоєння харчових речовин і обміну речовин, кулінарною переробкою харчових продуктів та організацією харчування. Всі

вони мають багато спільного, а саме вивчення впливу зовнішнього середовища через харчові продукти на стан організм людини [1, с.170].

Аналіз літературних джерел засвідчив, що визначення поняття «культура харчування» потребує уточнення, більш чіткого формулювання. Перед нами постає проблема: з одного боку необхідно формувати культуру харчування, починаючи зі школи для того, щоб через усвідомлення людиною значення харчування удосконалити її ставлення до вибору продуктів, способів їхньої кулінарної обробки з огляду на потреби організму. З іншого боку – немає чіткого теоретичного підґрунтя самого поняття «культура харчування», отже відсутня психолого-педагогічна база щодо формування цієї складової загальної культури людини.

Культура особистості ґрунтується на певних внутрішніх переконаннях, а зовнішньо проявляється як поведінка, тобто певна діяльність. Логічно припустити, що методологічною основою для формалізації поняття «культура харчування» буде теорія діяльності, згідно якої культура людини визначається як сума знань та особливості людської свідомості, поведінки, втілюваної в конкретних сферах буття та фахового визначення культури харчування як обізнаності у наукових основах харчування [5, с. 196].

Не претендуючи на повноту і остаточність визначення, ми розуміємо культуру харчування як свідому орієнтацію поведінки особистості у харчуванні, що ґрунтується на певному рівні освіченості її в галузі науки про харчування і оволодінні способами організації харчування, яке б забезпечувало задоволення фізіологічних та естетичних потреб разом із збереженням і зміцненням здоров'я.

Орієнтуючись на це визначення поняття культури харчування, можна стверджувати, що підґрунтям формування цієї частини культури особистості будуть компетенції, які базуватимуться на знаннях та уміннях, виділених із наук і дисциплін, пов'язаних із харчуванням [2, с. 89].

Отже, культура харчування є складовою загальної культури особистості, як рівень оволодіння досягненнями в організації харчування, рівень освіченості

в галузі відповідних наук, а також певної свідомої орієнтації поведінки у харчуванні.

Процес виховання культури харчування є складною психолого-педагогічною проблемою. Основна суть її полягає у формуванні науково-логічного ставлення до харчування, вказавши на роль знань із проблем харчування у збереженні здоров'я.

Дослідження умов формування культури харчування у дітей молодшого шкільного віку проходило на базі загальноосвітньої школи I-III ступенів № 30, м. Чернігів, 26 учнів 1 класу.

Дослідження складалося з 3-х етапів: констатувального, формувального, контрольного. Метою першого етапу експерименту було виявлення сформованості основ культури харчування учнів 1 класу, визначення їх рівнів.

Під час дослідження в експериментальному класі проводилася педагогічна діагностика шляхом проведення анкетування. За допомогою анкетування було виявлено, що більшість дітей мають слабе уявлення про культуру харчування: не знають про наслідки, які тягне за собою недотримання режиму харчування, нехтування правилами раціонального харчування, вживання низькоякісних продуктів. Також було з'ясовано, що учні не розуміють, як правильно обирати корисні продукти, яку харчову цінність вони в собі мають, мало приділяють уваги правилам гігієни.

Таким чином, у результаті констатувального етапу експерименту, ми виявили, що в учнів слабо сформовані основи культури харчування. Багато школярів відчують труднощі у виборі корисних продуктів, значна кількість дітей забувають про дотримання особистої гігієни. Результативність формування основ культури харчування може бути підвищена за допомогою організації позаурочної діяльності молодших школярів, яка буде спрямована на стимулювання мотивації здорового способу життя, оволодіння знаннями в області здорового харчування, розвиток валеологічних умінь і навичок.

Відповідно до мети і завдань дослідження і результатів констатувального етапу експерименту нами було розроблено систему заходів позаурочної

діяльності «Поговоримо про правильне харчування», метою якої є виховання у дітей культури харчування, усвідомлення ними здоров'я як головної людської цінності.

У процесі реалізації програми використовуються різноманітні форми і методи, що носять переважно інтерактивний характер, що забезпечує безпосередню участь дітей в роботі у заходах, що стимулює їхній інтерес до досліджуваного матеріалу, дає можливість проявити свої творчі здібності.

На контрольному етапі дослідження, метою якого було перевірити результативність проведеної нами роботи з формування основ культури харчування молодших школярів у позаурочній діяльності, була проведена вторинна діагностика, яка використовувалася на початку експерименту. Метою контрольного експерименту було простежити якісні і кількісні зміни сформованості основ культури харчування дітей молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності, обґрунтувати вплив формуючого експерименту на кінцевий результат.

Аналіз результатів методом анкетування, дозволяє зробити висновок про позитивну динаміку в рівнях сформованості основ культури харчування в учнів.

Показники відповідей на перше питання змінилися: горіхи вибрало на 8 осіб більше, ніж на констатувальному етапі (з 12 % на 42 %), фрукти (31 % дітей), знизився відсоток відповідей на користь бутербродів і шоколаду практично на 50 % (з 46 % на 23,1 %) (рис. 1.).

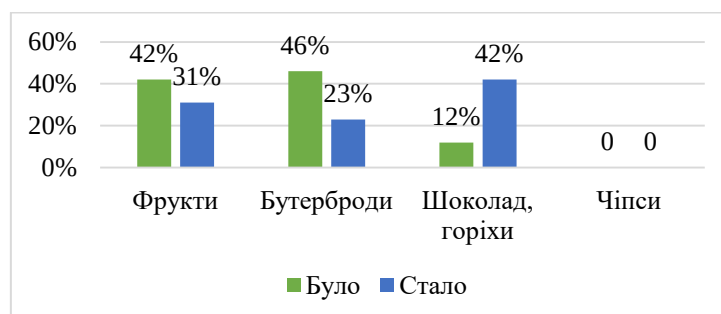

Рис. 1. Порівняльні показники обраних продуктів для перекусу на перерві

Відповіді школярів на друге питання також змінилися: кашу тепер обрали 31 %, какао 50 %, тобто на 10-12 дітей більше, ніж в експериментальному

опитуванні.

З відповідей учнів на третє питання, ми бачимо, що діти стали віддавати перевагу хлібу – 45 %, каші – 31 %, м'ясу – 23 %, рибі – 61,54 % цукерки вибирають – 3,85 %.

Для утамування спраги також змінилися показники школярів. Тепер какао обрали 23 %, сік – 54 %, звичайну негазовану воду – 8 %, а пепсі і мінеральну воду не вибрала жодна дитина (рис. 2.).

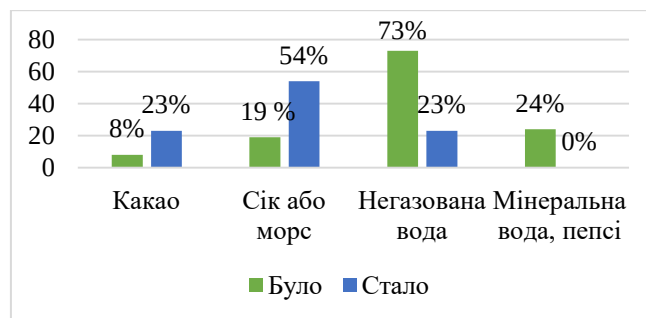

Рис. 2. Результати зміни показників обраного продукту для втамування спраги

Відповіді дітей про правила гігієни набагато покращилися, що видно з відповідей на питання про миття рук перед їжею: один учень іноді забуває мити руки перед їжею, 2 учнів часто забувають про правила гігієни, 23 дитини завжди миють руки перед їжею.

Таким чином, був проведений контрольний етап педагогічного експерименту, щодо виявлення ефективності впливу розробленої системи заходів «Поговоримо про правильне харчування» на формування основ культури харчування молодших школярів.

Висновки. Підсумувавши результати експериментального дослідження можна зробити висновок, що у молодшому шкільному віці діти переживають сенситивний віковий період у який, за доцільного використання методів, формуються уявлення про культуру харчування, так як в цей час на основі емоційно-чуттєвого способу освоєння навколишнього світу інтенсивно формуються властивості і якості особистості, які визначають її сутність в майбутньому. Нами було розроблено та реалізовано систему заходів «Поговоримо про правильне харчування», яка несе в собі великий виховний

потенціал та позитивно впливає на формування культури харчування, установок на здоровий спосіб життя, дотримання правил гігієни молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баєва Т. Формування здорового способу життя в особистісно-орієнтованому виховному процесі життя. Житомир : ЖДПУ, 2002. С. 170-173.
2. Бондар Т. С. Здоров'я школярів: практичні матеріали для повсякденної роботи педагога. Харків : Веста, 2009. 192 с.
3. Впровадження в учнів початкових класів цінностей здорового способу життя. URL: <https://vseosvita.ua/library/vprovadzenna>
4. Психология здоровья: учебник для вузов. Под ред. Г. С. Никифоров. СПб.: Питер, 2003. 305 с.
5. Стельмахівська В.П. Гігієнічне виховання і формування здорового способу життя дітей та підлітків. Загальна патологія та патологічна фізіологія. 2012. Т. 7. № 4. С. 122-127.
6. Фаєнко Т. Ю. Формування здоров'язберігаючої компетентності молодших школярів. Початкове навчання та виховання. 2009. № 32 (листопад). С. 32-41.

УДК 378.147

ОБОСНОВАНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДИЗАЙНА ПРИ ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Медиева Сара Хамитовна,

м.п.н., докторант

Садыков Канат Ибраимович,

д.м.н., профессор,

Абильдина Салтанат Куатовна,

д.п.н., профессор

Бородосов Айбек Жарасович,

ст. преподаватель

Бизюлева Лариса Александровна,

учитель

Анисимова Марина Федоровна,

учитель

Сувашбаева Лариса Александровна,

учитель

Карагандинский университет

им. Е. А. Букетова

Коммунальное государственное учреждение «ОШ-86»

Коммунальное государственное учреждение

«ОШ им. Г. Мустафина»

Информатизация профессионального педагогического образования на современном этапе развития общества, направленная на повышение качества учебного процесса, на достижение высоких учебных результатов с использованием средств обучения на основе информационно-коммуникационных технологий является весьма актуальным [1].

В этой связи, подготовка учителей начальных классов в условиях информатизации образования предполагает разработку и внедрение новых моделей обучения с использованием информационно-коммуникационных технологий. Готовность будущего учителя к использованию таких технологий в профессиональной деятельности выступает важным условием перехода к

лично-ориентированному обучению, которая отвечает требованиям развития информационного общества [1,2].

Все эти моменты готовят будущих учителей к использованию педагогического дизайна в профессиональной деятельности, что в конечном итоге формирует их профессионально-педагогическую культуру и компетентность.

Педагогический дизайн применяют еще на стадии проектирования, создания и оценки обучающих материалов. В его основе лежит систематическое использование знаний об эффективной работе, выстраивании учебного процесса с «открытой архитектурой» и создании адекватной обучающей среды [2].

Технология разработки педагогического дизайна относительно проста. Нужно понять потребности обучающихся и определить цели обучения, а затем передать знания и информацию максимально быстро, точно и эффективно.

При этом задачи педагогического дизайнера обширны и весьма непросты [1,2,3,4,5]:

Анализ потребностей целевой аудитории, её компетенций и ожидаемых результатов обучения, то есть определение целей и задач. Анализ - важная стадия разработки: выделяются ключевые элементы, изучаются потребности обучающихся и задача обучающего, формулируются адекватные цели обучения, оценивается целевая аудитория и формы работы с ней, а также составляется список ожидаемых результатов. Тщательно проработанные цели помогают определить инструментарий учебного курса, степень его наполнения интерактивными элементами и применимость уже имеющихся материалов и методик. Здесь же можно четко определить методики оценки эффективности самого процесса обучения. Явно и точно заданные ожидаемые результаты позволяют четко сформулировать содержание и форму упражнений, контрольных вопросов, итоговых заданий и формы их подачи. А также дадут возможность сравнить между собой материалы и методики различных авторов, выбрав только максимально подходящие. Это поможет обучающимся

сконцентрировать внимание на сути предлагаемого материала и направит усилия на достижение целей.

После выполнения анализа по целям и задачам обучения необходимо приступить к разработке собственно учебных материалов, то есть к выбору средств и методов учебного процесса. В этот период необходимо учесть все выводы стадии анализа и выработать общий план и структуру материала, оформить схему упражнений и оценок, визуальный дизайн, стиль, увязать между собой различные компоненты. Создается сценарий всего занятия, который определяет влияние каждого элемента на задачи.

Выбор средств обучения. Этот этап также начинается с анализа и изучения целевой аудитории, ожидаемых условий и форм обучения, содержания материалов и применимости к ним тех или иных методов демонстрации. Затем можно приступать к уточнению учебных задач и инструментария, а также выявить необходимые знания, умения и навыки, позволяющие выполнить все задачи курса.

Создание план – схемы будущих учебных материалов, оформление и утверждение внешнего вида типовых экранов, проработка рабочих макетов разных фрагментов и экспертная оценка каждого элемента, то есть этапе уточнения технических требований к будущему учебному курсу.

Подготовка рабочей версии учебных материалов, подбор или создание иллюстраций, анимационных эффектов и интерактивных элементов, аудио- или видеоряда.

Оценка и доработка материалов для полного соответствия задачам. Здесь максимально эффективны сторонняя экспертиза и все виды моделирования: для максимального выявления сильных и слабых сторон разработанного учебного занятия.

Дополнение и развитие учебных материалов. На этом этапе можно решить мелкие технические вопросы, возникающие по ходу создания и тестирования, дополнять и расширять удачные модули, выявлять логические связки, готовить выход новых версий или создавать новые учебные курсы с

использованием имеющихся наработок.

Разработка тестов и заданий, средств контроля и сбора информации. На этой стадии, созданные материалы занимают свое место в общей структуре, обрастают новыми элементами и логическими связями между собой. Отрабатывается выбор методов изложения материала, тона подачи, стиля, форму изложения отдельных элементов, исходя из целей и особенностей аудитории.

На этом этапе окончательно встраиваются элементы общего контента, подбираются наиболее эффективные упражнения, вырабатываются формы обратной связи и проверки задания и способы контроля, оттачиваются интерфейс и правила перехода между отдельными темами или вопросами.

Создание курса с помощью соответствующих инструментов.

Загрузка курса в компьютерную систему управления обучением. На этой стадии учебный курс загружается в соответствующую систему управления обучением, например: «Learning Management System, LMS» или на ресурс, с помощью которого ученики могут получить доступ к материалам. Эта стадия позволяет оценить применимость учебных материалов на практике, проверить, подходит ли занятие или курс для выбранной аудитории, получить первичные данные о его выполнении и эффективности, наладить связь с обучающимися, что даст дополнительный материал для подготовки инструкций, сопроводительных документов и так далее.

Разработка методов оценки результатов и эффективности материалов.

После накопления первичной информации о выполнении учебного курса нужно оценить его эффективность. Оцениваются результаты учебной работы и намечаются пути корректировки учебных материалов. Эта стадия в идеале закончивается пересмотром требований к отдельным блокам и окончательной версией всего курса.

Выработка решения для дальнейшего совершенствования учебного контента. На этом этапе необходимо четкое восприятие и последующее применение полученных знаний на практике.

Появление новых подходов к обучению объясняется ростом объема информации. Поэтому подходы, ориентированные на явно заданные цели, все чаще уступают место конструктивистским моделям обучения. Это позволяет упростить процедуры педагогического дизайна и включить в них элементы кооперации, технологии быстрого прототипирования, каскадную модель и прочие методики [3,4].

Таким образом, жесткая последовательная цепочка производственных этапов превращается в единый процесс. Что дает разработчикам возможность создания весьма сложных комплексов учебных материалов. Четкая ориентация на конкретный сегмент выстраивает обучение различных групп с учетом их специфических потребностей. В этой связи технологии педагогического дизайна - мощный инструмент для создания универсальных обучающих курсов, ориентированных по получению фундаментальных знаний, позволяющий объективно ускорить и упростить процесс разработки, а также придать большую гибкость в случае появления новых задач, а также дают возможность быстро и четко создавать узко специализированные курсы, ориентированные на специальные области знаний.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Организация учебной работы в интегрированной информационной среде обучения Текст.: учебно-методическое пособие / Под. общей ред. А.Н.Тихонова. - М.: ФГУ ГНИИ ИТТ «Информика», 2007. - 342с.
2. Штейнберг, В.Э. Технологизация образования теория и опыт Текст. / В.Э. Штейнберг // Школьные технологии. - 2000. - № 2. - 3 - 23.
3. Роберт, И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы; перспективы использования Текст. / И.В.Роберт - М.: Школа-Пресс, 1994. - 205с.Ткаченко, Е.В. Дидактический дизайн - инструментальный подход Текст. /Е.В. Ткаченко, Н.Н. Манько, В.Э. Штейнберг // Образование и наука. - 2006. -№1(3). - 58 - 66.
4. Syracuse University Электронный ресурс. / School of Educations: Course

«Instructional Design, Development and Evaluation» - Режим доступа:
http://soe.syr.edu/acadermcs/grad/instructional_design_dev_eval/index.cfm

5. Яковлева, Н.О. Педагогическое проектирование инновационных систем Текст.: Дисс....д-ра. пед. наук: 13.00.01 / Н.О.Яковлева - Челябинск, 2003-358с.

СПЕЦИФІКА ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мироненко Оксана Василівна

к.філол.н., доцентка

Тютюрай Вікторія Олегівна

студентка

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Вступ/Introduction. Освітній процес будується на основі усвідомлення того, що дошкільний вік – це унікальний період розвитку особистості. Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, саме розвиток пізнавальної активності є важливим чинником діяльності людини, яка здійснюється протягом усього життя.

Мета роботи/Aim. Вчені по-різному розглядають поняття «пізнавальна активність». На думку І. Бежа, пізнавальна активність – це особистісна риса [1,с.12]. О. Матюшкін під пізнавальною активністю розуміє потребу дошкільника в пізнавальній діяльності, в активному прояві інтересу до оточуючого середовища, до себе та людей, які оточують, до предметів та об'єктів, які приносять задоволення [6, с. 5].

Останнім часом автори у своїх психолого-педагогічних дослідженнях розробляють не тільки загальні положення розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку, а й деякі аспекти даної проблеми. Так, Т. Ткачук розглядає процес пізнання навколишньої дійсності й необхідність розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед дитиною у конкретних життєвих ситуаціях [11, с. 6]. Л. Захаревич розглядає особливості виникнення й розвитку пізнавального інтересу до сезонних змін в житті рослин у дітей середнього та старшого дошкільного віку [3, с. 21].

Аналіз наукової літератури дає змогу зазначати, що пізнавальна активність – це вид діяльності, яким діти оволодівають з раннього віку. Вона

допомагає у пізнанні навколишнього світу дитини, його цілісності та різноманітності, у встановленні контакту з навколишнім середовищем, дошкільник за допомогою пізнавальної активності розкриває образ власного «Я» в соціумі.

До завдань розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку належать:

- набуття елементарних знань про довкілля – природу, життя, суспільні явища;
- формування навичок і умінь розумової діяльності, що полягає у виробленні в дітей певних способів сприймання, розвитку всіх пізнавальних процесів;
- розвиток пізнавальних психічних процесів: відчуття, сприймання, пам'яті, уяви;
- розвиток зацікавленості дітей, допитливості, формування їх на ґрунті стійких пізнавальних інтересів [4].

Матеріали та методи/Materials and methods. Успішному розв'язанню питань з розвитку пізнавальної активності у процесі мовленнєвої діяльності сприяє заклад дошкільної освіти. Адже, саме тут відбувається цілеспрямована робота з розвитку таких видів діяльності, як: пізнавальної, ігрової, мовленнєвої та комунікативної, бо мовлення є ключовим процесом у будь-якій інтелектуальній чи практичній діяльності дошкільника.

На думку О. Мироненко, вихователь як «творча особистість повинна вміти інтегрувати умови спілкування з мовною ситуацією, добирати мовні засоби відповідно до ролі мовця в навколишньому середовищі, розвивати свої мовно-мовленнєві компетенції та реалізовувати їх в умовах компетентнісної освіти» [7, с.255].

Для ефективного розвитку пізнавальної активності у процесі мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку треба дотримуватися психолого – педагогічних умов, а саме:

- дати можливість дитині самостійно шукати та відкривати нові

знання, вирішувати проблемні завдання;

- урізноманітнити навчальну діяльність, адже одноманітність дітям швидко набридає і вони втрачають інтерес;
- усвідомити необхідність та важливість навчального матеріалу;
- певна складність нового матеріалу – надто легкий або складний матеріал не буде викликати у дитини пізнавального інтересу;
- стимулювання активності дітей за допомогою позитивного адекватного оцінювання їх успіхів;
- забезпечувати максимальну мовленнєву активність дітей.

Слід наголосити на тому, що формування мовленнєвої особистості відбувається саме в процесі розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку в процесі мовленнєвої діяльності. І саме вихователі закладів дошкільної освіти є головними у вирішенні цього завдання. Вихователь має перед будь-яким видом діяльності дітей викликати у них інтерес та бажання до навчання, спонукає дошкільників до творчості, використовуючи ігрові методи та прийоми. На думку О. Мироненко, спілкуючись, мовна особистість має «досконало володіти нормами літературної мови: орфоепічними (правильною вимовою звуків та звукосполучень), акцентуаційними (усталеним наголошуванням слів), орфографічними (правильним написанням слів та їх частин), лексичними (вживанням слів відповідно до їх лексичного значення) та фразеологічними (правильним використанням фразеологічних одиниць), морфологічними (вживанням граматичних форм слів), синтаксичними (побудовою словосполучень та речень) та стилістичними (уживанням мовних засобів у конкретних стилях мови)» [8, с.56].

Основною програмою з розвитку дітей старшого дошкільного віку є освітня програма для дітей віком від 2 до 7 років «Дитина». Проте, орієнтованою програмою з розвитку пізнавальної активності в процесі мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку є програма-максимум А. Богуш «Мовленнєвий компонент дошкільної освіти», де вчена не тільки охарактеризувала програму навчання рідної мови та навчально-мовленнєвої

діяльності дітей різновікових груп, але і запропонувала методику проведення комплексних та тематичних занять. Авторка звертає увагу, що під час занять з розвитку мовлення пізнавальна активність дошкільників виявляється у розумовій діяльності [2, с. 186].

У процесі мовленнєвої діяльності діти оволодівають прийомами звукового аналізу слів за схемою та без неї; можуть визначити кількість слів у реченні, складів або звуків у слові. Завдяки розвитку пізнавальної активності діти вступають у практичні та дійові відносини з навколишнім оточенням, в спілкування з дорослими та однолітками [10, с. 214].

Результати та обговорення/Results and discussion. Дуже важливо аби навчання в процесі мовленнєвої діяльності приносило задоволення та радість дітям. Тому необхідно розвивати пізнавальну активність у дітей старшого дошкільного віку, яка буде виражати спрямованість особистості, стимулювати психічні процеси та функції, активізуватиме їх здібності.

Треба наголосити, що зміст пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку в процесі мовленнєвої діяльності – це різні форми спілкування і мовлення, а саме: говоріння та слухання.

За А. Богуш, говоріння – це вид мовленнєвої діяльності, який є продуктивним та активним процесом здійснення спілкування, зовнішнього вираження способу як формування, так і формулювання думки за допомогою мови, результатом якого є спілкування [2, с. 198]. Слухання – це сприймання мовлення на слух. Пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку буде результативною лише тоді, якщо проводити її у різних формах, доречно розглянути наступні форми:

1. Пізнавальна активність, яка стимулює дитину набути нових знань та умінь, аби вирішити пізнавальне завдання. Форма характеризується прагненням до вирішення інтелектуальних завдань, наявністю запитань: «Як це зробити?», ситуаційним характером пізнавального інтересу, емоційним, але позитивним переживанням стосовно засвоєння нових знань, умінь, способів, прийомів вирішення завдань.

2. Самостійна пізнавальна активність. Даній формі характерна орієнтація дитини на встановлення причинно-наслідкових зв'язків серед оточуючого середовища.

3. Остання форма пов'язана безпосередньо з мовленнєвою діяльністю, а саме: з усним мовленням. Тобто, дитина створює твір у будь-якій формі мовленнєвого висловлювання [5, с. 202].

Висновки/Conclusions. Отже, пізнавальна активність – це самостійна або ініціативна діяльність дитини – дошкільника, яка спрямована на пізнання довкілля та дійсності, й зумовлена необхідністю розв'язувати пізнавальні завдання, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях. Розвиток пізнавальної активності у процесі мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку є важливою передумовою формування навчальної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І.Д. Біля витоків сутності особистості // *Шлях освіти*. 2019. № 2. С. 10–14.
2. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навч.-метод. посіб. К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. 376 с.
3. Захаревич Л.Ф. Особенности возникновения и развития познавательного интереса к сезонным изменениям в жизни растений у детей среднего и старшего дошкольного возраста: автореф. дис. ... канд. пед. наук. М., 1970. 21с.
4. Інструктивно-методичні рекомендації «Щодо організації діяльності закладів освіти, що забезпечують здобуття дошкільної освіти у 2019/2020 навчальному році». Додаток до листа МОН України від 02.07.2019 №1/9-419.
5. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля: навч. посіб. К., Видавничий Дім «Слово», 2010. 360 с.
6. Матюшкин А. М. Психологическая структура, динамика и развитие познавательной активности // *Вопросы психологии*. 1982. № 4. С. 5-17.

7. Мироненко О.В. Творча особистість як цілісна людська індивідуальність в умовах компетентнісної освіти //Збірник наукових праць. *Педагогіка вищої та середньої школи*: [наук. ред. Бакум З.П.]. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ», 2016. Випуск 47. С.251-255.

8. Мироненко О.В. Формування мовної особистості майбутнього вчителя початкової школи шляхом реалізації норм літературної мови// *Stav, problemy a perspektivy pedagogickeho študia a socialnej prace: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie*. Slovak Republic, Sladkovicovo: Vysoka škola Danubius. 2016. 28-29oktobra. С.56-58.

9. Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 136 с. (Серія “Дитина замовляє розвиток”).

10. Тишук Л.І. Шестирічки в дошкільному закладі і школі: проблеми та перспективи // *Підготовка педагогів до впровадження державних стандартів дошкільної та початкової освіти*: збірник науково-методичних праць /за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 214-217.

11. Ткачук Т. А. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07// Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2004. 23 с.

12. Товкач І. Пізнавальний інтерес старшого дошкільника як одна з важливих передумов формування навчальної діяльності у дитини молодшого шкільного віку. *Реалізація наступності дошкільної і початкової освіти*: Всеукраїнська науково-практична конференція: зб. матеріалів. К.: КМПУ імені Б.Д.Грінченка, 2019. С. 83-86.

БІНАРНИЙ УРОК, ЯК ОДНА З ФОРМ ІНТЕГРАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Минтус Оксана Іванівна,

викладач

Державний професійно-технічний навчальний заклад

«Шосткинське вище професійне училище»

м. Шостка, Україна

Вступ. Інтеграція – важлива вимога сучасної науки і розвитку науки в цілому. Дійсно, створити в учня цілісну картину світу сьогодні неможливо без інтеграції навчальних предметів, тобто об'єднання їх за правилами.

Предметна роз'єднаність стає однією з причин фрагментарності світогляду здобувачів освіти ЗП(ПТ)О, в той час як у сучасному світі переважають тенденції до економічної, політичної, культурної, інформаційної інтеграції, тому проблема інтеграції важлива як для теорії, так і для практики.

Саме інтеграція дає можливість формувати позитивні мотиви учня, що стимулюють його пізнавальну активність і сприяють всебічному розвитку й становленню свідомої особистості, яка буде в майбутньому кваліфікованим робітником, здатним підвищувати свій професійний рівень і навчатись упродовж життя.

Бінарна форма навчання по своїй структурі і характеру істотно відрізняється від інших видів навчання, від традиційних уроків, оскільки в ній забезпечується те тільки цілісний зв'язок теорії з практикою або уроків з двох-трьох предметів, але і об'єднуються теми опорних знань, що має технологічний характер. Основу бінарного навчання складає крокова організація пізнавальної і практичної діяльності учнів.

Мета роботи. Показати значення бінарних уроків в ЗП(ПТ)О як одну з форм інтеграції в процесі підготовки майбутніх робітників.

Матеріали і методи. Для обґрунтування результатів обговорення інтеграції в процесі підготовки кваліфікованих робітників використаний

статистичний метод, а саме проведення бінарного уроку з предмету «Технологія приготування їжі з основами товарознавства» та предмету «Іноземна мова за професійним спрямуванням» з професії «Кухар».

Бінарний урок побудований на тісних міжпредметних зв'язках, який проводиться спільно двома викладачами відповідних дисциплін, кожен із яких повинен досягнути своєї дидактичної мети.

Особливо важливо продумати методику проведення такого уроку. Заздалегідь визначається обсяг і глибина розкриття матеріалу, послідовність його вивчення. Етапи такого уроку не ізольовані один від одного, а органічно поєднані, пластичні й переплітаються один з одним. Частка участі кожного викладача залежить від змісту матеріалу, але приблизно повинна бути рівною. Таких уроків можна розробити багато, але вони не можуть стати щоденними. Проведення бінарних уроків можлива завдяки тісній співпраці викладачів, предмети або теми яких будуть тісно пов'язані між собою. При розробці кожного уроку обираються відповідні форми та методи сумісної педагогічної діяльності.

Результати і обговорення. Вважаю доцільним проведення бінарних уроків так як вони є практичним відображенням інтегрованою технологією навчання і являють собою нестандартну форму навчання з реалізації міжпредметних зв'язків. Це творчість двох педагогів, яка переростає у творчий процес учнів та формує в останніх креативну компетентність.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити переваги бінарних уроків в процесі підготовки майбутніх кваліфікованих робітників:

- сприяють підвищенню мотивації навчання, формуванню пізнавального інтересу учнів, цілісної наукової картини світу і розгляду явища з декількох сторін;
- більшою мірою, ніж звичайні уроки, сприяють розвитку мовлення, формування вміння учнів порівнювати, узагальнювати, робити висновки, інтенсифікації навчально-виховного процесу, знімають перенапруження, перевантаження;

- не тільки поглиблюють уявлення про предмет, розширюють кругозір, але й сприяють формуванню різнобічно розвиненої, гармонійно і інтелектуально розвиненої особистості;

- інтеграція є джерелом знаходження нових зв'язків між фактами, які підтверджують чи поглиблюють певні висновки, спостереження учнів у різних предметах;

- синтезованість знань, цілісне, синтезоване сприйняття досліджуваних по тій або іншій темі питань, сприяє розвитку широти мислення;

- дають можливість застосовувати отриманні знання на практиці;

- для учнів це можливість творчого, креативного мислення та пошукової діяльності;

- для викладачів довгий кропіткий процес підготовки, а результат - цікавий проведений урок та високі знання учнів.

Висновки. Отже, бінарний урок є відображенням інтегрованої технології навчання і являє собою нестандартну форму навчання з реалізації міжпредметних зв'язків. Це творчість двох педагогів, яка переростає у творчий процес учнів та формує в останніх креативну компетентність.

Нетрадиційні форми навчання – це ключ для рішення комплексних задач у вивченні нового матеріалу з різних позицій, шлях в професіоналізм через професійно – важливі якості. Виробництву потрібен не пасивний виконавець, а відповідальний діяч, у якого активність і здатність до екстреної мобілізації в умовах дефіциту часу переважає над операціями автоматизму. Наші випускники (кваліфіковані робітники) повинні бути здатними розвивати виробництво, утримувати динаміку професії, прагнути до професіоналізму.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Мунтян Людмила Миколаївна

вчитель-методист

Мунтян Ірина Вікторівна

Костиренко Тетяна Політівна

викладачі вищої категорії

Фаховий коледж

промислової автоматики та інформаційних технологій

Одеської національної академії харчових технологій,

м. Одеса, Україна

Вступ. На сьогоднішній день, в умовах пандемії, перед закладами фахової передвищої освіти постало важливе завдання – створення доступу до якісної освіти. За допомогою сучасних технологій впевнено впроваджується дистанційне навчання. Повсякчасно використовуються електронні засоби обміну інформацією, вебсервіси, де здобувачі освіти та викладачі можуть проводити віртуальні зустрічі і взаємодіяти у процесі навчання.

Можливості дистанційних освітніх технологій дозволяють комплексно використовувати метод проєктів під час організації освітнього процесу за допомогою Google Workspace for Education Fundamentals.

Мета роботи. Метою роботи є застосування методу проєктів як сплановану та постійну складову частину дистанційної освіти на базі Google Workspace for Education Fundamentals – безкоштовного набору простих у використанні інструментів, що забезпечують гнучку та безпечну основу для навчання, співпраці та спілкування[3].

Матеріали та методи. Одним з ефективних методів, що дозволяють сформулювати у здобувачів освіти певні, узгоджені знання й уміння, є метод проєктів. Крім цього, даний метод допомагає викладачу створювати умови для реалізації творчих здібностей здобувачів освіти, формувати вміння орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях, удосконалювати їхній науково-

дослідний потенціал.

У новій освітній парадигмі здобувач освіти стає суб'єктом пізнавальної діяльності, а не об'єктом педагогічного впливу. Це спричиняє необхідність організації освітнього процесу, спрямованого на пошук і розвиток задатків, здібностей, закладених у кожного здобувача освіти. Результатом роботи викладача стає активна, творча діяльність здобувача освіти [5].

Якщо надати провідну роль проєктній технології, можна створити умови для:

- формування й розвитку внутрішньої мотивації здобувачів освіти до більш якісного оволодіння матеріалом й загальною комп'ютерною грамотністю;
- підвищення розумової активності здобувачів освіти та надбання навичок логічного мислення;
- мовного розвитку здобувачів освіти, удосконалення комунікативної компетенції загалом;
- розвитку індивідуальних особливостей здобувачів освіти, їхньої самостійності, потреби у самоосвіті;
- зміні ролі викладача у дистанційному освітньому середовищі;
- більш результативного рішення завдань дистанційної освіти.

Результати й обговорення. Е.С. Полат дає таке визначення методу проєктів у сучасному розумінні: «...метод», що припускає «певну сукупність учбово-пізнавальних прийомів, які дозволяють вирішити ту або іншу проблему в результаті самостійних дій учнів з обов'язковою презентацією цих результатів»[1].

Проєктний метод дозволяє відійти від авторитарності у навчанні, завжди орієнтований на самостійну роботу здобувачів освіти. За допомогою цього методу вони не тільки одержують сукупність тих або інших знань, але й навчаються здобувати ці знання самостійно, користуватися ними для рішення пізнавальних і практичних завдань.

Реалізація методу проєктів і дослідницького методу на практиці веде до

зміни позиції викладача. З носія готових знань він перетворюється в організатора пізнавальної діяльності здобувачів освіти[5].

Вивчивши досвід вітчизняних і зарубіжних науковців щодо педагогічного проєктування, можна виділити такі типи проєкту: за змістом: монопредметний, міжпредметний, надпредметний; за кінцевим результатом: теоретичний, теоретико-практичний, практико-орієнтований; за тривалістю: мініпроєкт, короткочасний, середньої тривалості, довготривалий, лонгїтюдний; за кількістю учасників: індивідуальний, колективний (парний, груповий); за ступенем самостійності: репродуктивно-дослідний, частково-пошуковий, дослідницький чи експериментально-дослідницький, евристичний; за характером контактів: внутрішній, зовнішній, міжнародний [4].

У процесі виконання навчального проєкту можна виділити наступні етапи:

I. Етап постановки мети – усвідомлення здобувачами освіти конкретної задачі (організація проєкту).

II. Етап планування роботи – вибір раціонального способу дії (планування проєкту).

III. Етап виконання – реалізація діяльності. Супроводжується поточним контролем і перебудовою за необхідності (реалізація проєкту).

IV. Етап перевірки результатів, виправлення помилок, зіставлення отриманих результатів із запланованими, підбиття підсумків роботи та її оцінювання (підсумок проєкту) [2].

Аналіз етапів навчання за методом проєктів показав, що успішність проєкту багато в чому залежить від оперативності постійних контактів здобувачів освіти з викладачем, і навіть між собою. Тому, обираючи вебсервіс для дистанційного навчання з використанням методу проєктів, слід звернути увагу на комунікативні властивості цього середовища.

Серед найпоширеніших вебсервісів одне з ключових місць займає освітнє середовище дистанційного навчання Google Workspace for Education Fundamentals.

Сервіс дозволяє підтримувати зв'язок між викладачем та здобувачами освіти, або між самими здобувачами, обмін файлами різних форматів та одночасного використання групами.

Реалізацію методу проєктів в умовах дистанційного навчання з використанням середовища Google Workspace for Education Fundamentals можна представити за допомогою наступної послідовності етапів.

I етап – постановки мети.

Сервіси Google Workspace for Education Fundamentals – Google Classroom, Google Meet, Chat, Google Docs, Google Calendar.

Викладач створює навчальний курс у Classroom, надає список можливих тематик для проєктів. Після визначення складу здобувачів освіти у проєкті спільно з викладачем за допомогою сервісу Google Calendar призначаються дати зустрічей для обговорення проєкту (з використанням Google Meet). Поточні питання студенти та викладачі мають можливість обговорювати у сервісі Chat.

На етапі збирання та аналізу інформації по проєкту створюється за допомогою Google Docs спільний документ для роботи з попередніми результатами і формування готового проєктного рішення під керівництвом викладача.

II етап – планування роботи.

Сервіси Google Workspace for Education Fundamentals – Google Classroom, Google Docs, Google Calendar.

На цьому етапі розробки проєкту у сервісі Google Classroom викладачем додаються матеріали лекцій та завдання. Лекція надає здобувачам освіти необхідний теоретичний матеріал для подальшого опрацювання. За допомогою Google Calendar детально розписуються дати та етапи роботи над проєктом, у які відбувається обговорення з викладачем з використанням Google Meet.

III етап – виконання проєкту

Сервіси Google Workspace for Education Fundamentals – Google Classroom, Google Docs.

На етапі виконання проєкту після контрольних перевірок учасники проєкту додають свої нароби до спільного документу Google Docs. Робота над спільним документом є зручною, так як учасники проєкту бачать хто і яку частину роботи виконав та мають можливість додавати коментарі до роботи.

IV етап – підсумок проєкту

Сервіси Google Workspace for Education Fundamentals – Google Classroom, Google Meet, Google Docs, Google Slides.

Викладач коректує та аналізує результати виконання проєкту за допомогою елементу Google Classroom «Завдання» та «Завдання з тестом». Також додаються матеріали лекцій, які описують вимоги до оформлення результатів проєктної діяльності. У разі необхідності контролю успішності учасників проєкту викладачем можуть бути створені тестові завдання для перевірки рівня знань. Таки тести створюються за допомогою Google Forms.

Презентаційні матеріали проєкту створюються учасниками з використанням Google Slides, захист і обговорення відбуваються у режимі реального часу у сервісі Google Meet.

По завершенні створюється опитування у Google Forms, яке допомагає провести оцінювання та рефлексію проєкту. Це є стимулом для розвитку мислення та сприяє знаходженню єдиної точки зору під час вивчення проблеми.

Висновки. За результатами проведеної роботи розроблено поетапний метод проєктів, який базується на технологіях, що представлені системою дистанційної освіти Google Workspace for Education Fundamentals та її сервісами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования (Текст). /Под. ред. Е.С.Полат. – М.: Академия, 2001. - 272с.
2. Полат Е.С. Метод проектов.
URL:<http://schools.keldysh.ru/labmro/lib/polat2.htm>
3. Загальні відомості про Google Workspace for Education.

URL:<https://support.google.com/a/answer/7370133?hl=ru>

4. Слободяник О.В. Аналіз поняття «проект», «проектна технологія», «педагогічне проектування» у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців/ О.В. Слободяник // Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико – математичної і технологічної освіти. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2015.– Вип. 7- Ч.3. 306с.- С.235-243

5. Використання методу проектів у навчанні студентів (узагальнення досвіду циклової комісії) Т.П. Лаврова, І.В. Мунтян. Методична розробка – Одеса: ТПА ОДАХ, 2011. – 22 с.

КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Новосельська Надія Тадеївна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вороновська Юлія Михайлівна,

магістрант
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. Модернізація освіти пов'язана з широким впровадженням цифрових технологій в усі сфери діяльності людини, що зумовлює необхідність формування цифрових навичок, грамотного збалансування частки залежності від допоміжних і основних інструментів інформаційного прогресу. У відповідності з чинним законодавством та нормативно-правовими документами інформаційно-цифрова компетентність є однією із ключових компетентностей Нової української школи.

Мета роботи. Визначити основні критерії формування інформаційно-цифрової компетентності та виокремити показники для успішної самореалізації здобувачів початкової ланки освіти.

Матеріали та методи. Інформаційно-цифрова компетентність має трьох-компонентну структуру та чотири напрямки розвитку, які відображаються у змісті, методах, формах, засобах навчання та виховання, а також у педагогічних вимогах та умовах. Для виявлення основних критеріїв та їх показників слід враховувати напрямки розвитку інформаційно-цифрової компетентності та вихідні вміння, котрі мають отримати здобувачі початкової освіти в результаті

використання різноманітних методів навчання та виховання.

Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене та водночас критичне застосування особистістю інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією; інформаційну й медіа-грамотність; навички безпеки в Інтернеті; розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [5].

У Державному стандарті початкової освіти вказані наступні напрямки розвитку інформаційно-цифрової компетентності:

- пошук, подання, перетворення, аналіз, узагальнення та систематизація даних, критичне оцінювання інформації для розв'язання життєвих проблем;
- створення інформаційних продуктів та програм для ефективного розв'язання задач/проблем, творчого самовираження індивідуально та у співпраці, за допомогою цифрових пристроїв та без них;
- усвідомлене використання інформаційних і комунікаційних технологій та цифрових пристроїв для доступу до інформації, спілкування та співпраці як творець та/або споживач, самостійне опанування нових;
- усвідомлення наслідків використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього світу та сталого розвитку, дотримання етичних, міжкультурних та правових норм інформаційної взаємодії [2].

Розглянемо основні критерії формування інформаційно-цифрової компетентності:

Когнітивний критерій – відповідає першому компоненту інформаційно-цифрової компетентності здобувачів початкової освіти, у якому акцент зроблений на сформованість певної сукупності знань та вмінь про джерела інформації і способи роботи з нею, знання понять, пов'язаних із інформацією. Критерій передбачає наявність знань про джерела інформації, які необхідні для орієнтації у великому об'ємі інформаційного матеріалу.

Критерій містить наступні показники для визначення сформованості інформаційно-цифрової компетентності:

- вміння та рівень оволодіння мобільними пристроями;

- період становлення вміння користуватись мобільними додатками;
- тривалість використання дітьми мережі Інтернет протягом дня;
- найбільш популярні сфери використання Інтернету;
- найбільш значущі джерела інформації для школярів;
- вміння застосовувати Інтернет для розв'язання навчальних завдань.

Технологічний критерій – відповідає другому компоненту структури інформаційно-цифрової компетентності здобувачів початкової ланки освіти, який включає переважно технічні знання, вміння та навички використання комп'ютера та інших цифрових пристроїв.

Технічні можливості здобувачів початкової освіти проявляються через відчуття труднощів у роботі з комп'ютером та іншими мобільними пристроями, через вміння знаходити в Інтернеті потрібну для них інформацію, через визначення ступеня розвитку цифрових умінь та навичок дітей. На цьому етапі слід визначити на якому рівні діти володіють мобільним телефоном, планшетом, комп'ютером.

Аксіологічний критерій – становить третій компонент структури інформаційно-цифрової компетентності здобувачів початкової ланки освіти, що включає показники, які характеризують знання і ціннісне ставлення до правових, етичних аспектів он-лайн спілкування, розуміння можливих ризиків і загроз для психічного і фізичного здоров'я.

Наступні показники відповідають даному критерію:

- прагнення розвивати та удосконалювати свої знання та вміння у напрямку цифрових пристроїв і можливостей використовувати їх як цінності;
- інтерес до інформаційно-цифрових технологій;
- мотивація, прагнення краще пізнати та освоїти інформаційно-цифрові технології;
- ставлення учнів до взаємодії та співпраці з однолітками та дорослими через Інтернет;
- вміння розпізнавати відмінності етичних і правових норм он-лайн спілкування.

Висновки. Формування інформаційно-цифрової компетентності забезпечує зв'язок трьох компонентів: когнітивного, технологічного та аксіологічного, що передбачають уміння шукати, обробляти та створювати інформацію, обмінюватись нею у школі, публічному просторі та приватному спілкуванні; вироблення навички безпечної роботи в Інтернеті, здатність етичного використання інформації у навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримання міжкультурних та правових норм інформаційної взаємодії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бібік Н.В. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / За заг. Ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 45 – 50.
2. Державний стандарт початкової освіти. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.02.2022)
3. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38-39. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 03.02.2022).
4. Карабін О. Й. Інформаційно-цифрова компетентність учнів в контексті формування Української Школи / О. Й. Карабін, М. В. Шуль. // Сучасний рух науки: тези доп. IX міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – 2019. – С. 695 – 698.
5. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>. (дата звернення: 03.02.22).

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ХАРЧУВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Носко Юлія Миколаївна

д. пед. наук, доцент, професор
кафедри дошкільної та початкової освіти,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Маркович Вікторія Олександрівна

студентка факультету дошкільної,
початкової освіти і мистецтв
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Раціональне харчування тих, хто навчається - одна з умов створення здоров'язбережувального середовища в закладах загальної середньої освіти. Шкільне середовище є одним з формоутворюючих факторів культури харчування у дітей молодшого шкільного віку. У статті висвітлюється проблема формування культури харчування у молодших школярів, результати проведеного анкетування, що стосувалося наявного рівня культури харчування дітей та корекція харчових звичок за допомогою системи заходів «Поговоримо про правильне харчування».

Ключові слова: молодші школярі, здорове харчування, культура харчування, раціональне харчування, здоровий спосіб життя.

Актуальність дослідження. Надзвичайно важливою проблемою, яка привертає особливу увагу батьків, учителів, директорів освітніх закладів є здорове харчування школярів. Під час великої активності і розумової напруги

учнів відбуваються великі енерговитрати. Актуальна проблема сучасної освіти та виховання – навчання молодших школярів дбайливого ставлення до свого здоров'я, починаючи з раннього дитинства, зокрема до харчування.

Мета статті - проаналізувати та охарактеризувати особливості формування культури харчування у молодших школярів.

Результати та обговорення. Одним із найважливіших факторів, який визначає здоров'я людини, її фізичний, психологічно-емоційний стан і підтримує життєдіяльність її організму є харчування.

Сучасні фахівці, вважають, що рівень здоров'я людини залежить від спадкових чинників (16-18 %), рівня медичного обслуговування (10-15 %) і на 70 % від способу життя, найважливішим чинником якого є харчування [8,с. 32].

Важливими факторами життєдіяльності людини стали вміння здійснювати вибір харчових продуктів і способів їхньої кулінарної обробки, організовувати споживання їжі. Розуміння поведінки людини як сукупності способів і прийомів організації її життєдіяльності логічно підпорядковується тому визначенню поняття культури особистості, яке подається в контексті соціально-психологічного (особистісного) напрямку визначення терміну «культура» і розуміється як творча діяльність людини, яка базується на певному ступені досконалості в оволодінні тією чи іншою галуззю знань [6,с. 287].

Людина повинна вміти визначати харчові фактори (відомі або приховані), які впливають на виникнення і розвиток певних хвороб, та знати основні принципи здорового харчування, знати та вміти використовувати етичні та естетичні прийоми споживання їжі, тому саме культура харчування багато в чому визначає стан здоров'я людини на багато років [5].

У фаховій літературі з питань фізіології і організації харчування для визначення «культури харчування» наводять наступні визначення:

– знання властивостей впливу продуктів на організм, знання біологічної функції харчування, уміння правильно їх вибрати і приготувати, максимально використовуючи корисні якості [3];

- свідоме і правильне використання в повсякденному житті принципів раціонального харчування [3];

- комплекс знань, поведінкова орієнтація людини, спрямовані на раціональне задоволення однієї з основних потреб – в їжі.

Як видно, у запропонованій літературі немає визначення, яке б вичерпно описувало поняття «культура харчування».

Культуру харчування людини пов'язують в основному з зовнішніми, естетичними аспектами споживання їжі: оформленням страв, сервіруванням столу, застільним етикетом, національними традиціями харчування.

У той же час культура харчування покликана сприяти збереженню і зміцненню здоров'я людини в процесі споживання їжі, тому базою її формування повинні стати вчення, що пов'язані з тими чи іншими проблемами харчування: фізіологічними процесами засвоєння харчових речовин і обміну речовин, кулінарною переробкою харчових продуктів та організацією харчування. Всі вони мають багато спільного, а саме вивчення впливу зовнішнього середовища через харчові продукти на стан людського організму [1, с. 170].

Окрім того, аналіз літературних джерел засвідчив, що визначення поняття «культура харчування» потребує уточнення, більш чіткого формулювання. Перед нами постає проблема: з одного боку необхідно формувати культуру харчування, починаючи зі школи для того, щоб через усвідомлення людиною значення харчування удосконалити її ставлення до вибору харчових продуктів, способів їхньої кулінарної обробки з огляду на потреби організму. З іншого боку – немає чіткого теоретичного підґрунтя самого поняття «культура харчування», отже відсутня психолого-педагогічна база щодо формування цієї складової загальної культури людини.

Культура особистості ґрунтується на певних внутрішніх переконаннях, а зовнішньо проявляється як поведінка, тобто певна діяльність. Логічно припустити, що методологічною основою для формалізації поняття «культура харчування» буде теорія діяльності, згідно якої культура людини визначається

як сума знань та особливості людської свідомості, поведінки, втілюваної в конкретних сферах буття та фахового визначення культури харчування як обізнаності у наукових основах харчування [7, с. 196].

Не претендуючи на повноту і остаточність визначення, ми розуміємо культуру харчування як свідому орієнтацію поведінки особистості у харчуванні, що ґрунтується на певному рівні освіченості її в галузі науки про харчування і оволодінні способами організації харчування, яке б забезпечувало задоволення фізіологічних та естетичних потреб разом із збереженням і зміцненням здоров'я.

Орієнтуючись на це визначення поняття культури харчування, можна стверджувати, що підґрунтям формування цієї частини культури особистості будуть компетенції, які базуватимуться на знаннях та уміннях, виділених із наук і дисциплін, пов'язаних із харчуванням [2, с. 89].

Отже, культура харчування є складовою загальної культури особистості, як рівень оволодіння досягненнями в організації харчування, рівень освіченості в галузі відповідних наук, а також певної свідомої орієнтації поведінки у харчуванні.

Як показав проведений аналіз літератури, процес виховання культури харчування є складною психолого-педагогічною проблемою. Основна суть її полягає в тому, щоб сформувати науково-логічне ставлення до харчування, вказавши на роль знань із проблем харчування у збереженні здоров'я.

Дослідження умов формування культури харчування у дітей молодшого шкільного віку проходило на базі загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №30, м. Чернігів, 26 учнів 1 класу.

Дослідження складалося з 3-х етапів: констатувального, формувального, контрольного. Метою першого етапу експерименту було виявлення сформованості основ культури харчування учнів 1 класу, визначення їх рівнів.

Під час дослідження в експериментальному класі проводилася педагогічна діагностика шляхом проведення анкетування. За допомогою анкетування було виявлено, що більшість дітей мають слабе уявлення про

культуру харчування: не знають про наслідки, які тягне за собою недотримання режиму харчування, нехтування правилами раціонального харчування, вживання низькоякісних продуктів. Також було з'ясовано, що учні не розуміють, як правильно обирати корисні продукти, яку харчову цінність вони в собі мають, мало приділяють уваги правилам гігієни.

За результатами анкетування можна зробити висновок, що діти рідко вживають кашу, віддають перевагу другим стравам, супи їдять вкрай рідко, хліб їдять лише 5 дітей з 26 опитаних, не люблять яєчню. З напоїв вибирають звичайну негазовану воду або морс, кефір, какао, кисіль практично не використовують у своєму раціоні.

Таким чином, у результаті констатувального етапу експерименту, ми виявили, що в учнів слабо сформовані основи культури харчування. Багато школярів відчують труднощі у виборі корисних продуктів, значна кількість дітей забувають про дотримання особистої гігієни. Результативність формування основ культури харчування може бути підвищена за допомогою організації позаурочної діяльності молодших школярів, яка буде спрямована на стимулювання мотивації здорового способу життя, оволодіння знаннями в області здорового харчування, розвиток валеологічних умінь і навичок.

Відповідно до мети і завдань дослідження і результатів констатувального етапу експерименту нами було розроблено систему заходів позаурочної діяльності «Поговоримо про правильне харчування», метою якої є виховання у дітей культури харчування, усвідомлення ними здоров'я як головної людської цінності. Важливість цих заходів для молодших школярів підкреслюється тим, що вони здійснюються в процесі формування культури і безпечного способу життя.

У процесі реалізації програми використовуються різноманітні форми і методи, що носять переважно інтерактивний характер, що забезпечує безпосередню участь дітей в роботі у заходах, що стимулює їхній інтерес до досліджуваного матеріалу, дає можливість проявити свої творчі здібності.

На контрольному етапі дослідження, метою якого було перевірити

результативність проведеної нами роботи з формування основ культури харчування молодших школярів у позаурочній діяльності, була проведена вторинна діагностика, яка використовувалася на початку експерименту. Метою контрольного експерименту було простежити якісні і кількісні зміни сформованості основ культури харчування дітей молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності, обґрунтувати вплив формуючого експерименту на кінцевий результат.

Аналіз результатів методом анкетування, дозволяє зробити висновок про позитивну динаміку в рівнях сформованості основ культури харчування в учнів. Показники зросли відповідно на 10-30 %.

Показники відповідей на перше питання змінилися: горіхи вибрало на 8 осіб більше, ніж на констатувальному етапі (з 12 % на 42 %), фрукти (31 % дітей), знизився відсоток відповідей на користь бутербродів і шоколаду практично на 50 % (з 46 % на 23,1 %) (рис. 1).

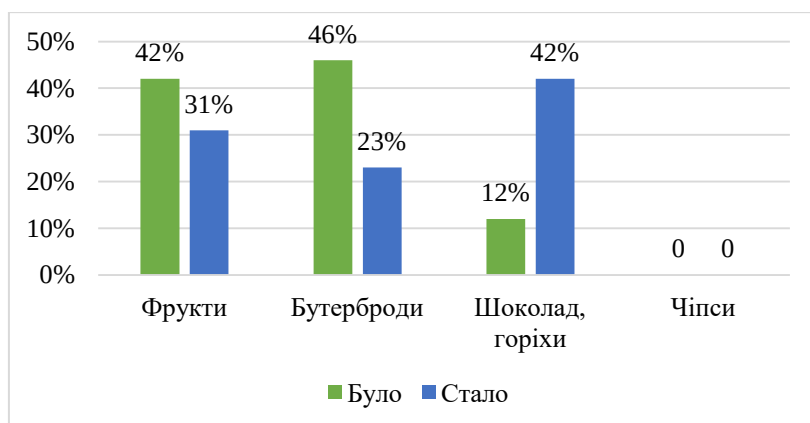

Рис. 1. Порівняльні показники обраних продуктів для перекусу на перерві

Відповіді школярів на друге питання також змінилися: кашу тепер обрали 31 %, какао 50 %, тобто на 10-12 дітей більше, ніж в експериментальному опитуванні.

З відповідей учнів на третє питання, ми бачимо, що діти стали віддавати перевагу хлібу – 45 %, каші – 31 %, м'ясу – 23 %, рибі – 61,54 % цукерки вибирають – 3,85 %.

Для утамування спраги також змінилися показники школярів. Тепер какао обрали 23 %, сік – 54 %, звичайну негазовану воду – 8 %, а пепсі і

мінеральну воду не вибрала жодна дитина (рис. 2.).

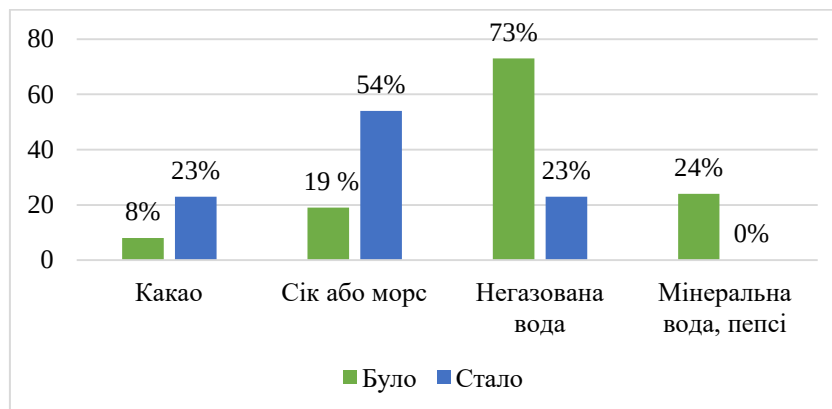

Рис. 2. Результати зміни показників обраного продукту для втамування спраги

Відповіді дітей про правила гігієни набагато покращилися, що видно з відповідей на питання про миття рук перед їжею: один учень іноді забуває мити руки перед їжею, 2 учнів часто забувають про правила гігієни, 23 дитини завжди миють руки перед їжею.

Таким чином, був проведений контрольний етап педагогічного експерименту, щодо виявлення ефективності впливу розробленої системи заходів «Поговоримо про правильне харчування» на формування основ культури харчування молодших школярів.

Слід зауважити, що проведена робота з формування основ культури харчування молодших школярів, шляхом проведення систематичних заходів «Поговоримо про правильне харчування», підвищила її рівень, що дозволяє говорити про ефективність даної програми, що сприяє формуванню культури харчування учнів першого класу, про що свідчать результати дослідно-експериментальної роботи.

Висновки. Підсумувавши результати експериментального дослідження можна зробити висновок, що у молодшому шкільному віці діти переживають сенситивний віковий період у який, за доцільного використання методів, формуються уявлення про культуру харчування, так як в цей час на основі емоційно-чуттєвого способу освоєння навколишнього світу інтенсивно формуються властивості і якості особистості, які визначають її сутність в

майбутньому. Нами було розроблено та реалізовано систему заходів «Поговоримо про правильне харчування», яка несе в собі великий виховний потенціал та позитивно впливає на формування культури харчування, установок на здоровий спосіб життя, дотримання правил гігієни молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баєва Т. Формування здорового способу життя в особистісно-орієнтованому виховному процесі життя. Житомир : ЖДПУ, 2002. С. 170-173.
2. Бондар Т. С. Здоров'я школярів: практичні матеріали для повсякденної роботи педагога. Харків : Веста, 2009. 192 с.
3. Впровадження в учнів початкових класів цінностей здорового способу життя. URL: <https://vseosvita.ua/library/vprovadzenna>
4. Носко М. О., Грищенко С. В., Носко Ю. М. Формування здорового способу життя: навчальний посібник. Київ: Вид-во, 2013. 268 с.
5. Особливості виховання культурно-гігієнічних навичок у дітей раннього та молодшого дошкільного віку. URL: http://protopopivka-balakl.edu.kh.ua/doshkilnij_pidrozdil/poradi_dlya_batjkiv/osoblivosti_vihovannya_kulturno-gigiyenichnih_navichok/
6. Психологія здоров'я: учебник для вузов. Под ред. Г. С. Никифоров. СПб.: Питер, 2003. 305 с.
7. Стельмахівська В. П. Гігієнічне виховання і формування здорового способу життя дітей та підлітків. Загальна патологія та патологічна фізіологія. 2012. Т. 7. № 4. С.122-127.
8. Фаєнко Т. Ю. Формування здоров'язберігаючої компетентності молодших школярів. Початкове навчання та виховання. 2009. № 32 (листопад). С. 32-41.

**ОПТИМИЗАЦИЯ АРСЕНАЛА И НАУЧНОЕ ОБОСНОВАНИЕ
ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТИ ИЗУЧЕНИЯ БРОСКОВ В ДЗЮДО НА
ЭТАПЕ НАЧАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ**

Пакулин Сергей Леонидович,

доктор экономических наук,

академик УАНИИП,

профессор кафедры городского кадастра,

четвертый ДАН дзюдо

Государственный университет по землеустройству,

г. Москва, Россия

Перебейнос Владимир Борисович,

PhD, член-корреспондент РАН,

Заслуженный деятель науки и техники, шестой

ДАН дзюдо, Спортивная школа Aad van Polanen,

г. Лейден, Нидерланды

Калмыкова Юлия Сергеевна,

кандидат наук по физической культуре и спорту,

доцент кафедры

физической терапии

Харьковская государственная академия

физической культуры,

г. Харьков, Украина

Феклистова Инесса Сергеевна,

к.э.н., доцент,

Высшая школа финансов и менеджмента РАНХиГС,

г. Москва, Россия

Пакулина Анна Сергеевна,

аспирант

Харьковский национальный университет

строительства и архитектуры

г. Харьков, Украина

Введение / Introductions. В нашей стране дзюдо развивается динамично и на высоком спортивном уровне. В настоящее время сама система традиционного дзюдо переживает период кризиса, так как телевизионная

популяризация обуславливает зрелищность и, к сожалению, существенное сокращение и ее технического арсенала. Значительные изменения претерпевает техника исполнения бросков в дзюдо в связи с принимаемыми ограничениями (проходов в ноги, бросков прогибом, «мельницы» и т.п.). Если раньше в демонстрационном дзюдо основную технику при борьбе стоя представляли броски с подниманием противника вверх за счет предварительного подседа или за счет выкашивания опоры, то в условиях реального спортивного поединка при сопротивлении противника это стало невозможным и дзюдоисты вынуждены использовать броски из группы «с жертвой положения стоя» (Sutemi waza). Свободный покрой кимоно, позволяющий производить глубокие входы под противника в демонстрационном режиме, теперь легко блокируется, сужая кинематическую свободу действий, что не дает возможности проводить броски группы «метанием – без собственного падения» (Nage waza). Если раньше отечественные дзюдоисты, активно выступающие и в самбо, привыкшие к более плотной кинематической связи, обеспечивали нам высокие спортивные результаты, то в настоящее время наши тренеры по дзюдо практически порвали связь с борьбой самбо, ее техникой и методикой подготовки. Процесс многолетней технико-тактической подготовки по борьбе дзюдо нуждается в совершенствовании в направлении оптимизации арсенала и научно обоснованной последовательности изучения бросков дзюдо на этапе начальной подготовки в условиях ранней специализации.

Цель работы / Aim. Целью исследования являлась научная разработка мер по совершенствованию в направлении оптимизации арсенала и научно обоснованной последовательности изучения бросков дзюдо на этапе начальной подготовки в условиях ранней специализации.

Материалы и методы / Materials and methods. При проведении исследования нами были использованы следующие материалы и методы: теоретический анализ и обобщение научной литературы; педагогический эксперимент; лабораторный эксперимент; опрос (анкетирование); антропометрия; проектирование; методы математической статистики.

Результаты и обсуждение / Results and discussion. Перейдя к использованию только программного содержания бросковой техники традиционной системы дзюдо, но не имея реальной возможности копировать при этом национальные японские традиции и социально-экономический уклад, обеспечивающие принудительную массовость, отечественное дзюдо потеряло своеобразность спортивной техники, не обеспечило массовости и в конечном счете снизило спортивные результаты. Зачастую отечественные программы многолетней подготовки по дзюдо слабо ориентированы на формирование оптимальной технико-тактической модели дзюдоиста. Их содержание и методологические основы, включая классификационную основу, ориентированы на ортодоксальную систему взглядов. В отечественном дзюдо при копировании содержания и последовательности обучения технике традиционного дзюдо до сих пор игнорируется принцип оценка деятельности путем демонстрации техники и предпочитается путь скорейшего участия в соревнованиях с конфликтной основой. Это затрудняет пополнение национальной сборной команды большим числом надежно обученных технике и таксике дзюдо претендентов. При этом наряду с кризисом методологии в системе традиционного дзюдо, наблюдаются и внутренние противоречия: в погоне за спортивными результатами в отечественном дзюдо физическая и психомоторная подготовка форсируется, в результате чего формируются искаженные координационные структуры (в особенности бросков), что влечет за собой дальнейшую неспособность к эффективной соревновательной деятельности; содержание обучающих программ в традиционном дзюдо не полностью удовлетворяет состав пространственно-смысловой модели технико-тактической деятельности в борьбе, но компенсируется наличием щадящих режимов физической и психомоторной подготовки за счет ее длительности в бесконфликтных режимах деятельности; автоматический перенос повышенных физических, координационных, сенсомоторных и психомоторных нагрузок на еще не созревший детский организм негативно сказывается на здоровье детей, провоцирует текучесть физкультурных кадров и снижает массовость дзюдо.

В связи с непродуманным копированием традиционной системы дзюдо отечественными дзюдоистами при форсировании спортивных результатов возникла необходимость корректировки содержания и последовательности изучения технического материала на предмет соответствия модели технико-тактической деятельности в этом виде единоборств с учетом возрастных функциональных физических и сенсомоторных возможностей детского организма в условиях ранней специализации.

По нашему мнению, можно будет добиться формирования надежных технических арсеналов в условиях ранней специализации, если на этапе начальной подготовки дзюдоистов распределять учебный материал с учетом следующих факторов: наличия на каждом концентрическом витке четырех разнонаправленных бросков; наличия концентрических витков для условий одноименной и разноименной взаимных стоек в проекции на горизонтальную плоскость; постепенного увеличения физической трудности бросков; постепенного увеличения координационной сложности бросков.

Система подготовки юных дзюдоистов требует существенной модернизации с учетом современных реалий [1, с. 324].

Нами было установлено, что успехи в подготовке юных дзюдоистов во многом зависят от использования тренировки, направленной на формирование навыков атакующих действий. Это требовало пересмотра взглядов на организацию и проведение тренировочного процесса с юными дзюдоистами. Был осуществлён подбор таких упражнений, которые бы в наибольшей степени влияли на формирование у них навыков атакующих действий. Нами были выявлены факторы, определяющие необходимость использования тактических комплексов атакующих действий в процессе подготовки юных дзюдоистов: наличие тактических схем с преобладанием атакующих действий в поединках дзюдоистов; преимущественная направленность тренировочного процесса юных дзюдоистов на формирование навыков атакующих действий; генетически обусловленная предрасположенность к эффективному усвоению комплексов атакующих действий в юном возрасте; необходимость дифференциации

атакующих действий, исходя из индивидуальных возможностей юных дзюдоистов. Значимыми факторами также являются: высокая мотивация юных дзюдоистов на освоение комплексов атакующих действий и стремление юных дзюдоистов добиваться высоких спортивных результатов в своей карьере.

Использование системы Единой классификации технических действий в спортивной борьбе по биомеханическим признакам и учет возрастного созревания функциональных структур позволяет распределить броски по степени координационной сложности и физической трудности, что обеспечит щадящий режим обучения и, соответственно, прочность усвоения сложных координационных специфических действий, а также сохранение контингента обучающихся юных дзюдоистов.

Распределение учебного материала с циклическим повторением разнонаправленных бросков для условий разноименной и одноименной взаимной стоек обеспечит формирование прочного технико-тактического базиса уже на этапе начальной подготовки.

Первоначальное изучение бросков с двух опор с использованием ближней дистанции обеспечивает в последующем надежное усвоение однотипных бросков с воздействием на ноги противника ногами.

Использование в дальнейшем бросков с собственным падением при захватах на средней дистанции обеспечит в последующем формирование технического арсенала, соответствующего модели соревновательной деятельности дзюдоиста.

Выводы / Conclusions. Поскольку ортодоксальная система дзюдо предполагает длительную техническую подготовку бесконфликтного противоборства, обеспечивающую прочное усвоение срединных структур бросков, а в отечественной методологии, при видимом ее копировании, главенствует тенденция форсирования спортивной подготовки с ранним участием в условиях конфликтных соревнований, обеспечение дзюдоистов надежным техническим арсеналом, особенно в условиях ранней специализации, представляется весьма затруднительным.

Программы многолетней подготовки, ориентированные на традиционную систему дзюдо, имеют ряд недостатков, отрицательно сказывающихся на формировании броскового арсенала дзюдоистов: отсутствие необходимой разно направленности броскового арсенала; планирование изучаемого материала техники бросков без учета их проведения и условиях одноименной и разноименной взаимных стоек; несоответствие физической трудности и координационной сложности изучаемых бросков функциональным возможностям детей в условиях ранней специализаций.

Распределение учебного материала уже на этапе начальной подготовки в соответствии с моделью технико-тактической деятельности в дзюдо при представительстве в каждом четырехнедельном цикле бросков в четырех диагональных направлениях позволяет сформировать надежный разнонаправленный технический арсенал дзюдоиста.

Изучение четырех направленных бросков в условиях одноименной и разноименной взаимных стоек обеспечивает формирование технико-тактического базиса уже к началу учебно-тренировочного этапа подготовки.

Надежное усвоение срединных структур бросков в условиях ранней специализации обеспечивает изучение на этапе начальной подготовки в первую очередь следующих бросков: 1) с опорой на двух ногах, 2) с захватом на ближней дистанции, при последующем переходе на изучение идентичных по структуре бросков (2.1 с воздействием на ноги противника ногами; 2.2 с захватом на средней дистанция, увлекая противника за собой).

Результаты нашего исследования дополняют теорию и методику физической культуры и спорта положениями, раскрывающими возможность использования классификационных систем в целях повышения качества учебного процесса на основе формирования разнонаправленного технического арсенала, корректной двигательной установки на выполнение приемов дзюдо и щадящего режима ее усвоения.

Для оптимизации обучения базовой технике бросков дзюдо в условиях ранней специализации целесообразно при составлении программы на этапе

начальной подготовки использовать систему Единой классификации технических действий в спортивной борьбе по биомеханическим признакам. Рекомендуется реализация следующих необходимых условий для формирования технического арсенала, обеспечивающего надежность его реализации в соревновательных условиях: 1) с целью обеспечения усвоения разнонаправленного арсенала бросков необходимо организовать изучение четырех типов бросков в четырех диагональных технико-тактических направлениях по принципу концентрических кругов; 2) с целью обеспечения способности реализовывать разнонаправленный технический арсенал в условиях одноименной и разноименной взаимных стоек в проекции на горизонтальную плоскость, каждый концентрический круг должен содержать технику однотипных бросков в условиях разных взаимоположений; 3) для успешного усвоения техники бросков в условиях ранней специализации, при недостаточно развитом костно-мышечном аппарате и еще не сложившемся механизме сенсорных коррекций» необходимо учитывать постепенность координационного усложнения структуры изучаемых бросков и их физической трудности за счет: а) первоочередного изучения бросков из двухопорного старта с переходом к броскам, проводимым из одноопорного старта (с воздействием на ноги противника ногами); б) первоочередного изучения бросков на ближней дистанции без собственного падения, с переходом к изучению однотипных бросков с собственным падением при захвате на средней дистанции; в) первоочередного изучения бросков с горизонтальным выведением противника из равновесия.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Pakulin S.L., Perebeynos V.B. (2021) Improvement of coordination abilities of judoists of primary school age. *Proceedings of the Results of modern scientific research and development. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference (Spain, Madrid, May 2-4, 2021)*, Madrid: Barca Academy Publishing, pp. 322–329.

АНАЛІЗ СТАНУ ФАХОВОЇ ОСВІТИ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР В УКРАЇНІ

Радзієвська Ірина Володимирівна

кандидат педагогічних наук,
проректор з навчальної роботи,
Черкаська медична академія

Вступ. Медсестринство (сестринська справа) як професія зародилося усередині традиційної моделі догляду за хворими і їхнього лікування в другій половині XIX століття. У професійний лексикон медичних сестер поняття «сестринська справа» увійшло порівняно недавно, наприкінці 1980-х років, заміняючи звичне «догляд за хворими».

За кордоном історія поняття «nursing» як синоніма «сестринської справи» нараховує кілька століть. За даними академічного словника Merriam-Webster's, визначення поняття «nursing» як «професія сестри» і «службові обов'язки сестри» з'явилося в літературі в 1860 р., коли вийшла у світ відома робота Флоренс Найтингейл «Записки про догляд». Іменник «nurse» (від лат. *nutricius* - живильний) з'явилося в XIII столітті, а дієслово «nurse» - в XIV столітті (від *nurshen* - to suckle, nourish – харчуватися, годувати (грудьми), плекати, удобрювати землю).

У 1919 р. наказом Наркому охорони здоров'я були затверджені положення про школи медичних сестер, а також навчальні плани й програми, розраховані на три роки навчання. Навчальні плани містили у собі загальноосвітні предмети й фундаментальні дисципліни, без знання яких медсестри не могли виконувати призначення й рекомендації лікаря: анатомію, фізіологію, фармакологію, прийоми догляду за хворими в цілому й особливості догляду при захворюваннях внутрішніх органів, нервової системи, шкіри, горла, носа і т.ін. Передбачалося «підготувати персонал, що доглядає, у ліжка хворого, умілий, сумлінний, правильно розуміючий свою роль у житті лікувальної установи», тобто вся діяльність медсестри укладалася в догляді за стаціонарними хворими з метою виконання призначень і рекомендацій лікаря.

Виходячи з вимог Наркому охорони здоров'я (1925) до випускників сестринських шкіл, медична сестра вважалася помічником лікаря у лікувальній і профілактичній галузі; вона повинна була мати повне знання довкілля, у якому їй прийдеться працювати, і вміння впливати як на самого хворого, так і на середовище, що його оточує.

У 1927 р., у результаті реформи середньої медичної освіти, у вимогах до випускників зазначалося: випускник повинен володіти методами лікувальної й санітарно-просвітньої роботи й «бути тільки помічником лікаря, працювати за його вказівками і під його спостереженням, повинен бути цілком готовий до виконання усіх процедур, призначуваних лікарем, і мати точно вироблені технічні навички».

В 1930 р. Мала радянська енциклопедія в статті «Медичні школи» відзначала, що «... школи мають на меті навчання й підготовку вищого й допоміжного медичного персоналу ...Медтехнікуми готують допоміжний персонал для обслуговування амбулаторій, диспансерів, лікарень, родопомічних установ і т.ін.» Автори статті не відносили медсестру до категорії медичних працівників, хоча в рамках енциклопедії вона називається «сестрою медичною» і розглядається серед іншого середнього медичного персоналу, що веде «роботу з догляду й спостереження за хворими (тобто поняття «сестринської діяльності» стає ширше поняття «догляд») під керівництвом лікаря» і під час роботи підпорядковується лікареві. Відповідно до Положення про палатну медсестру міської лікарні (1959), безпосередніми керівниками медсестри є лікар і старша медсестра. Поява обов'язків, які повинна виконувати безпосередньо призначена для цього медична сестра, говорить про розширення й ускладнення сфери діяльності медсестри, хоча вона усе ще стосується фізичної складової життєдіяльності пацієнта. В положенні мають місце посилення на маніпуляції, які не є результатом лікарських призначень, але входять у компетенцію медичної сестри. Це свідчить про зростаючу компетентність медсестри, її здатність діяти самостійно й відповідально. Навчальна література того часу робить спробу визначити догляд

за хворими, але тільки – через перерахування його елементів. При цьому вислизає якісна своєрідність цілого, залишаються незрозумілими напрямки і мета діяльності медсестри.

Провідні теоретики сестринської справи С.А.Мухіна й І.І.Тарновська у своєму навчальному посібнику із загального догляду для медичних училищ (1989 р.), називають догляд «необхідною й найважливішою складовою частиною лікування». Під доглядом пропонується розуміти «цілий комплекс лікувальних, профілактичних, гігієнічних і санітарно-епідеміологічних заходів, спрямованих на полегшення страждань хворого, якнайшвидше видужання його, а також на попередження ускладнень захворювання». Уперше до основних заходів догляду додаються заходи щодо забезпечення санітарно-епідеміологічного й лікувально-охоронного режиму в лікувально-профілактичних установах (ЛПУ). Останній передбачає «забезпечення режиму щадіння психіки хворого, суворе дотримання правил внутрішнього розпорядку, забезпечення режиму раціональної фізичної активності». Об'єктом сестринського догляду в основному є хворі (виключення - моделі 1925, 1927, 1960-1962, 1990 р., у яких медсестра взаємодіє й зі здоровими людьми). Модель 1977 р. уперше відзначає серед цілей догляду полегшення страждань хворого, тобто догляд спрямований на людину у хворобі, а не тільки на лікування хвороби. (Можна відзначити, що вперше невиліковні хворі формально попадають у сферу діяльності медсестри). При цьому поки спеціально не підкреслюється важливість індивідуальних особливостей кожної людини, що є об'єктом сестринського втручання.

Таким чином, необхідно відзначити, що традиційно медсестринська освіта була орієнтована на так звану *медичну модель* навчання, яка зосереджує увагу на причинах захворювання, ознаках і симптомах, схемах лікування пацієнтів. Система медичної освіти страждала від схильності до використання стандартних схем нозологічної діагностики, принципів лікування, де не проглядається людина як єдиний біосоціальний об'єкт. Великою проблемою медсестринської школи було те, що вона не вчила думати майбутніх фахівців

на системному рівні, не готувала їх як експериментаторів із творчим мисленням.

Мета роботи. Метою статті є теоретичний аналіз стану розвитку дослідження засад фахової освіти медичних сестер в Україні.

Матеріали і методи.

4. Матеріали і методи.

Методологічною основою дослідження є система взаємопов'язаних методів та підходів: – *проблемно-прогностичний метод* допоміг окреслити напрями використання досвіду професійної освіти майбутніх фахівців в системі медичної освіти України; – *логіко-системний* – систематизація отриманої інформації за різними аспектами досліджуваної теми; – *узагальнення опрацьованих матеріалів* – формулювання висновків, рекомендацій та визначення шляхів використання наукового доробку в сучасних умовах.

Результати та обговорення. Сучасні вимоги до молодших медичних спеціалістів – медичних сестер припускають формування якісно нового рівня професіоналізму, компетентності, загальної культури, творчої ініціативи і правових знань. Сьогодні потрібні фахівці, здатні не тільки виконувати призначення лікаря, але й забезпечити індивідуальний підхід, роботу з родичами і родинами пацієнтів, спеціалісти, що володіють комплексом якостей лідера, організатора, менеджера сестринської справи, умілого психолога в сфері ділових і людських стосунків, а також мистецтвом спілкування і культурою поведінки. Усе це вимагає додаткових зусиль щодо вдосконалення системи медичної освіти, переходу на світові стандарти в підготовці медичних фахівців.

Із численних існуючих визначень медсестринської справи найбільш широко відомим є визначення: «Унікальне покликання медичної сестри є у тому, щоб надавати окремій людині, хворій або здоровій, допомогу у всім, що сприяє здоров'ю або його відновленню (або настанню безболісної кончини) і із чим людина могла б упоратися без сторонньої допомоги, якби вона була досить міцною, цілеспрямованою або інформованою, і робити це таким чином, щоб допомогти їй якомога швидше знову знайти самостійність».

Розвиток ринку праці в царині медичних послуг можливий лише на основі системних реформ, які повинні поєднуватися із реформою в галузі медичної освіти. Необхідність модернізації освітньої діяльності в контексті європейських вимог обумовлена цілями євроінтеграції в системі охорони здоров'я, що дає можливість вийти на світовий ринок освітніх послуг.

В період фундаментальних реформ в галузі охорони здоров'я, медичні сестри все частіше розцінюються як ключовий ресурс стратегії реформування охорони здоров'я. Будучи найкрупнішою категорією працівників охорони здоров'я в Європейському регіоні і працюючи в найрізноманітніших умовах, медичні сестри вносять значний внесок до виконання державами – членами завдань по досягненню здоров'я для всіх поставлених на двадцять перше століття.

Підвищення загальноосвітнього й професійного рівня є постійним обов'язком фахівця, процес розвитку особистості майбутньої медичної сестри пов'язаний з її діяльністю, а безпосередньо в діяльності виступають мотиви спонукання, що направлені на досягнення цілей.

Розбудова незалежної Української держави спонукала до нового бачення розвитку її інтелектуального уособлення та потенціалу, викликала і прискорила значні зміни в суспільному житті, що, в свою чергу, актуалізувало складні психолого-педагогічні проблеми і чинники розвитку всієї національної системи освіти. Ця система стає камертоном становлення держави в ХХІ сторіччі. Переглядаються та переосмислюються фундаментальні складові освіти: навчально-виховні та науково-методичні засади, організаційна структура управління тощо.

Сучасна підготовка молодших медичних спеціалістів дає змогу значно розширити межі діяльності середньої медичної ланки в лікувальних закладах. Однією з головних цілей реформування охорони здоров'я наших днів є зближення медсестринського персоналу й пацієнта, розвиток партнерських відносин між ними, фокусування уваги на проблемах особистості загалом, а не тільки хворої людини. Не можна заперечувати також вплив освіти на галузь

охорони здоров'я. Реформи, які розпочалися в медичній (медсестринській) освіті торкаються і практичної охорони здоров'я. Впровадження нових лікувально-діагностичних технологій, доказової медицини, медсестринського процесу повинно забезпечуватися високою якістю підготовки медичних фахівців (рис.1.1).

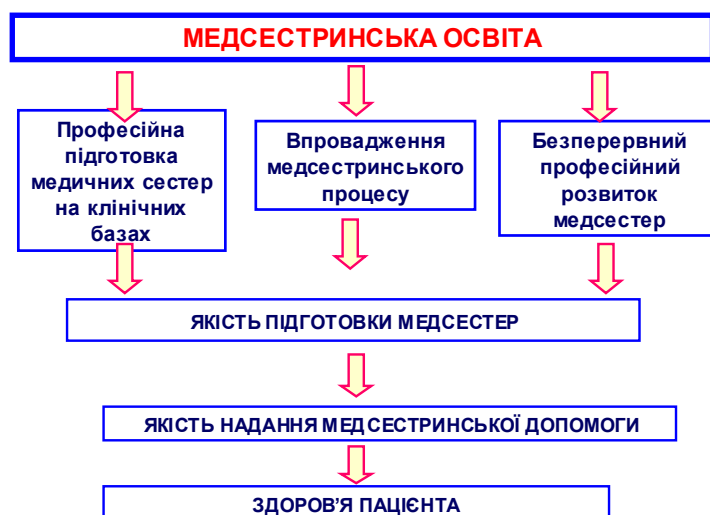

Рисунок 1.1. Основні складові впливу мед сестринської освіти на галузь охорони здоров'я

Науковці розглядають сучасне суспільство в якому знання, рівень інтелектуального розвитку його членів стає стратегічним ресурсом, важливим фактором розвитку економіки, надає новий статус освіти і пред'являє до неї нові вимоги. Основною умовою здійснення професійної світи студентів є її безперервність та послідовність проведення після одержання потрібного обсягу практичних знань, умінь та навичок відповідно до різних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Метою професійної освіти є: закріплення теоретичних знань на основі практичного навчання; оволодіння сучасними методами і формами надання медичної допомоги; освоєння нових технологій; формування професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень; виховання потреби у систематичному оновленні своїх знань для їх практичного застосування; психологічна адаптація до конкретних умов фахової діяльності.

Одним з найважливіших компонентів освітнього процесу постають методи навчання. Без відповідних методів діяльності неможливо реалізувати

мету і завдання навчання, досягнути засвоєння здобувачами певного змісту навчального матеріалу: методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання і мотивації навчальної діяльності; методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.

Основними формами навчання у медичному коледжі є лекції, семінарські заняття, лабораторні заняття, практичні заняття (доклінічна, клінічна (підсумкова та переддипломна практики); додаткові форми – факультативні заняття, гурткова, наково-пошукова, дослідницька, секційна робота, різноманітні конкурси професійної майстерності, олімпіади, спортивні змагання тощо.

Процес навчання (набуття) медсестринської професії базується на теоретичному підґрунті. Суть медсестринства визначається медсестринськими моделями, які описують: хто є об'єктами медсестринства, визначають межі і мету медсестринської діяльності. Теорія є фундаментом для провадження медсестринської діяльності і досліджень (рис. 2).

Рисунок 2. Взаємозалежність медсестринської теорії, практики і досліджень

Професіоналізм медсестринської справи утверджується через розвиток і застосування медсестринських теорій.

Основною метою кадрової політики медичних коледжів є своєчасне забезпечення персоналом потрібної якості та чисельності. Проблеми кадрового забезпечення підготовки фахівців у ЗВМО України на сьогодні є надзвичайно актуальними та відображають вплив даного аспекту на діяльність ЗВМО та процес професійної підготовки майбутніх фахівців. Одним із завдань у сфері планування освітнього процесу у медичних коледжах є проблема формування викладацького складу. Різновидами кадрової політики є політика відбору

кадрів, політика навчання, політика оплати праці, політика формування кадрових процедур, політика соціальних відносин. При відборі викладацьких кадрів у сферу вищої освіти необхідно використовувати метод відповідності формальним критеріям (освіта та досвід роботи), а також необхідними категоріями є моральні та ділові якості та відповідні риси характеру. Якість підготовки спеціалістів є основним фактором, що визначає можливості розвитку ЗВМО. Освітнє середовище відображає систему соціальних зв'язків та відношень у галузі освіти, характер взаємовідношень суспільства і соціальних інститутів, пов'язаних із задоволенням освітніх потреб суспільства. Це – структурована система педагогічних факторів, що забезпечують зустріч, взаємодію, осмислення та пізнання (освоєння) особистістю у процесі її розвитку та становлення спеціально організованого педагогічного середовища, характеризується обсягом освітніх послуг, потужністю, інтенсивністю освітньої інформації, освітньою інфраструктурою (якісний і кількісний склад її елементів, їх розташування у просторі та взаємодія) та функціонує на принципах взаємодії різних освітніх систем, породжених певною культурою.

Однією з основних умов підвищення теоретичної й практичної підготовки медичних сестер, провадження прогресивних методів навчання, організації самостійної діяльності студентів, розвитку їхньої творчої активності є створення закладами освіти потужної навчально-матеріальної бази.

Необхідна умова для створення у студентів інтересу до змісту навчання і до самої навчальної діяльності – можливість проявляти в навчанні розумову самостійність і ініціативність. Чим активніше методи навчання, тим легше зацікавити ними студентів. Основний засіб виховання стійкого інтересу до навчання – використання таких питань і завдань, вирішення яких вимагає від студентів активної пошукової діяльності.

Велику роль у формуванні інтересу до навчання відіграє створення проблемної ситуації, зіткнення студентів з трудностю, яку вони не можуть вирішити за допомогою запасу знань, що є у них; стикаючись з трудностю, вони переконуються в необхідності отримання нових знань або застосування старих

в новій ситуації.

Серед методів, які використовувались нами в процесі дослідження для підвищення мотивації студентів до навчання, можна виділити – рішення проблемних ситуаційних медичних задач, аналіз конкретних ситуацій (моделювання виробничої ситуації), метод ігрового проектування, ділові ігри та інші методи професійно – орієнтованого навчання, що базуються на основах доказової медицини та мають в майбутньому практичне застосування. Усі активні методи навчання сприяють розвитку творчого та професійного мислення, активності та самостійності студентів, правильній самооцінці, самоорганізації та формують особистісну орієнтацію студента на індивідуальну творчість. Професійно-орієнтована мотивація виступає як внутрішній рушійний чинник розвитку професіоналізму майбутнього фахівця, оскільки тільки на основі її високого рівня сформованості, можливий ефективний розвиток професійної-освіченої особи.

При цьому під мотивами професійної діяльності розуміється усвідомлення предметів актуальних потреб особи (здобування вищої освіти, саморозвитку, самопізнання, професійного розвитку, підвищення соціального статусу і так далі), учбових завдань, що задовольняються за допомогою виконання, і спонукаючих його до вивчення майбутньої професійної діяльності. Успішність засвоєння практичних умінь та навичок можлива тільки при установленні тісного зв'язку з базами практик – лікувально-профілактичними установами. На даному етапі серцевиною сестринської освіти в Україні є медсестринський процес. Через медсестринський процес медсестра повинна знайти професійну незалежність і самостійність, бути не просто виконавцем волі лікаря, а перетвориться на творчу людину, що уміє розуміти і бачити в кожному пацієнті особу, його внутрішній і духовний світ.

Медична сестра повинна володіти професійною спостережливістю, яка дозволяє побачити, запам'ятати і по-сестринськи оцінити найдрібніші зміни у фізичному, психологічному стані пацієнта. Вона повинна уміти володіти собою, навчитися управляти своїми емоціями.

Практичні навички майбутніми медичними сестрами здобуваються шляхом практичного навчання й досвіду. Медсестринські навички не можна придбати тільки академічним підходом, потрібна практика в цій професії й освітньому середовищі. Придбання такого роду практичних знань припускає наявність досвідчених людей, які можуть продемонструвати навички й виправити помилки, а також практика студентів у взаємодії з майбутніми роботодавцями (у лікувально-профілактичних установах), пацієнтами й іншими студентами. Вивчення практичних навичок припускає, що студент, практикує й відбиває важливе вміння, потрібне в професійній медсестринській справі.

Висновки. Не можна заперечувати, що кінцевим результатом освіти медичних сестер є отримання комплексу знань, збалансованих за всією системою проблем професійної діяльності медичної сестри. Надбання освіти припускає розвиток у мисленні майбутнього фахівця фундаментального наукового підходу до рішення проблем, широке узагальнення різноманітного досвіду, позитивного та негативного, формування потенціалу самоосвіти (уміння вчитися на помилках і прагнення до відновлення знань).

Медична сестра повинна розуміти суть та володіти основами професійної діяльності. Повинна бути готовою до змін виду і характеру професійної діяльності в умовах невизначеності й мінливості попиту на ринках праці, здатною вирішувати проблемні практичні завдання і завдання стратегічного характеру. Ми вважаємо, що кінцевим результатом навчання є сформованість у медичної сестри професійних пізнавальних потреб і інтересів, сформованість дослідницьких творчих умінь базового й вищого рівнів, сформованість життєвої самосвідомості, самоствердження, відповідальності, патріотичних, громадянських якостей, правової компетентності.

Таким чином, сучасні вимоги до молодших медичних спеціалістів – медичних сестер припускають формування якісно нового рівня професіоналізму, компетентності, загальної культури, творчої ініціативи і правових знань.

Сьогодні потрібні фахівці, здатні не тільки виконувати призначення

лікаря, але й забезпечити індивідуальний підхід, роботу з родичами і родинами пацієнтів, спеціалісти, що володіють комплексом якостей лідера, організатора, менеджера сестринської справи, умілого психолога в сфері ділових і людських стосунків, а також мистецтвом спілкування і культурою поведінки. Усе це вимагає додаткових зусиль щодо вдосконалення системи медичної освіти, переходу на світові стандарти в підготовці медичних фахівців.

СОЦІОЛОГІЯ М. ВЕБЕРА ТА АКСІОЛОГІЯ ОСВІТИ

Славська Яніна Анатоліївна

к. пед. н., доцент

Гончаров Юлій Валентинович

Бондаренко Оксана Анатоліївна

Викладачи

Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки

м. Дніпро, Україна

У роботі розглядаються ідеї М. Вебера, викладені в праці «Протестантська етика і дух капіталізму», з позиції культурно-історичного традиціоналізму як чинника формування аксіології освіти. Відзначено, що роль і значення освіти у М. Вебера проявляється в трьох функціональних аспектах, що і утворює її аксіологічний характер: за програмними цілями (як засіб оволодіння професією); за духом (освіта сама по собі виступає як елемент раціоналізму, практицизму, індивідуалізму); за змістом (як відтворення цінностей).

Ключові слова: культурно-історичний традиціоналізм, аксіологія освіти, соціокультурне середовище, трудова етика.

Вступ. Ренесанс належить католикам, а Просвітництво – протестантам. Як можна пояснити екстраординарний зліт протестантських і занепад католицьких країн в XVII столітті? Ключова роль в цих процесах приписувалася ідеології протестантизму. Вочевидь сукупність подібних факторів і зацікавила М. Вебера. У 1904-1905 рр. М. Вебер випустив кілька статей про можливий вплив протестантизму пуританського типу на становлення західноєвропейського капіталізму, пізніше зібраних їм в книгу «Протестантська етика і дух капіталізму» [1, с. 61-79].

У даній праці ми обмежимося виключно поглядами М. Вебера, викладеними у роботі «Протестантська етика і дух капіталізму». У М. Вебера освітній фактор - це всього лише ілюстративний елемент його концепції, який є

наслідком функціонування «професійної етики», яка зі свого боку визначає аналогічні сенси «етики освітньої», тобто ставлення людини до освіти як засобу досягнення цілей професійної діяльності. Наш підхід до освітнього компоненту Вебера реалізується з позиції, де освіта розглядається в смислових характеристиках, реалізованих у Вебера в понятті «протестантська етика», яке сформувало «професійну етику» і «трудова етику». Тому протестантську етику в тій констеляції, в якій її показав М. Вебер, ми і будемо розглядати як чинник, який формує світоглядну позицію спочатку окремих груп населення, в подальшому - основної частини суспільства. М. Вебер показує, як формувалося специфічне соціокультурне середовище на основі культурно-історичної традиції, яке і диверсифікувалося в середовище виховне (освітнє). Ставлення людини і суспільства до освіти, професії і праці у М. Вебера - результат впливу цього середовища. У цьому сенсі концепція М. Вебера для нас актуальна як метод дослідження і як його результат.

Згідно концепції М. Вебера, сучасність показує міцність традиції (як цінності) в свідомості західного суспільства. Вони (цінності) не «висять» в просторі, як якийсь ідеал (на відміну від православ'я), а мають значною мірою раціональне походження, раціональну еволюцію і раціональне застосування. В основі цих цінностей, наприклад, законність, верховенство права, права і свободи людини і т.д. Це не абстракції, а елементи раціоналізму і прагматизму - те, на чому й побудована система цінностей західноєвропейського типу культури, тобто те, на що активно вказує М. Вебер. Культурно-історична традиція протестантизму (більшою мірою Кальвінізм), сформувала певний тип культури. Чи зміг би протестантизм, як явище культури, сформувати *інший* тип навіть з урахуванням веберовської концепції «виборчої спорідненості», або Сорокинської «флуктуації» і «міграції» суспільних відносин? [2]. Найімовірніше, ні. Коли культурна традиція проникає у сферу суспільної свідомості як елемент логічного процесу його розвитку і закріплюється в ньому як традиція, показуючи при цьому власну ефективність, і в наслідок чого привертає в орбіту свого світогляду інші соціальні групи суспільства, то дуже

сумнівно, що західноєвропейський тип культури міг би формуватися в іншому напрямку. У М. Вебера, на наш погляд, роль і значення освіти, проявляється в трьох функціональних аспектах: *за цілями* (як засіб оволодіння професією); *за духом* (освіта сама по собі виступає, як елемент раціоналізму, практицизму, індивідуалізму); *за змістом* (як відтворення цінностей). Всі три аспекти освіти, за концепцією М. Вебера, й складають в своїй сукупності аксіологічний характер освіти.

Мета роботи. Розглянути культурно-історичний традиціоналізм в соціології М. Вебера, як фактор формування аксіології освіти в роботі «Протестантська етика і дух капіталізму».

Матеріали та методи. У науковій педагогічній літературі «Протестантська етика і дух капіталізму» практично не вивчалася, оскільки має тільки непряме або герменевтичне ставлення до освіти. Звернення до теми освіти у Вебера ускладнено тим фактом, на який звернув увагу ще К. Ясперс, а саме - фрагментарністю його творчої спадщини [3]. У соціології ж ця робота Вебера є зразком класичного дослідження, тому вивчалася глибоко і всебічно, включаючи безліч критичних робіт зарубіжних авторів (Г. Робертсон, К. Самуельсон, М. Маккінон, Х. Р. Тревор-Роупер). З числа вітчизняних дослідників праці Вебера слід відзначити дослідження М. Воробйова (спроба реконструкції поглядів Вебера на освіту), І. Забаєва (представлені і проаналізовані аргументи, які наводилися критиками Вебера), Ю. Єпіхіної (присвячені аналізу системи освіти Вебера), В. Макарова (розглядається ревізійністська критика ідеї протестантської трудової етики Макса Вебера), Д.Раскова (трактування Вебером взаємозв'язку економіки і релігії).

Результати та обговорення. Вебер спеціально не вивчав закономірності розвитку освіти та її методології. Проте, описуючи «дух» капіталізму, слід розуміти, що освіта, ясна річ, включена в дану тему як елемент корпоративного виховання, особливого виховного середовища і відтворення необхідного світоглядного «духу». Ціннісне ставлення до освіти, оволодіння професією виступає як елемент цього духу. Саме ці чинники, як нам представляється, і є

привабливими для розгляду, тим більше що в цьому сенсі дискурс дослідження М. Вебера являє собою приклад культурно-історичного традиціоналізму в теорії педагогіки. Християнські цінності, за М. Вебером, одягнені у форму протестантської аскези, еволюціонували в цінності мирські.

Прояв першого функціонального аспекту аксіології освіти за Вебером - це цілі освіти. Тут освіта виступає як засіб оволодіння професією. Кальвінізм, протестантські секти і католицькі ордени, жорстка регламентація їх соціальної діяльності, тобто нормування життя, формувало особливе ставлення до Закону. Тут у М. Вебера ми бачимо еволюцію соціальних цінностей. Звідси, безумовно інтеріорізована раціональна законослухняність, сумлінність, усвідомлене ставлення до суворого виконання професійних обов'язків, виражене в усвідомленому ставленні до оволодіння професією і до трудової діяльності. Культурно-історичний традиціоналізм М. Вебера конкретизований в ключових елементах його дослідження, в поняттях «професія», «професійна аскеза», «трудова етика». Ставлення до праці як до покликання стало для сучасної робочої людини настільки ж характерним, як і аналогічне ставлення підприємця до наживи [4]. «Пуританин *хотів* бути професіоналом, ми *повинні* бути такими. Але у міру того, як аскеза переміщалася з чернечої келії у професійне життя і набувала панування над світською моральністю, вона починала грати певну роль у створенні того грандіозного космосу сучасного господарського устрою, пов'язаного з технічними та економічними передумовами механічного машинного виробництва, який в наш час піддає нездоланному примусу кожному окрему людину, формуючи її життєвий стиль, причому не тільки тих людей, які безпосередньо пов'язані з ним своєю діяльністю, але взагалі всіх вкинутих у цей механізм з моменту народження» [4].

Другою складовою функціонального аспекту аксіології освіти, за М.Вебером, є її *дух* , коли освіта сама по собі виступає як елемент раціоналізму, практицизму, індивідуалізму. Роль освіти і виховання під впливом протестантської етики реалізується через *новий дух* освіти і виховання. Дух

раціоналізму не може охопити тільки господарські відносини, він проникає в усі сфери соціальних процесів, детермінується в культурну і особливо освітню сферу. Спільним знаменником тут виступають соціальні інтереси, які трансформуються в соціальні цінності. За М. Вебером, це є індивідуалізм, раціоналізм і практицизм. Наприклад, можна сказати, що американський практицизм - це особливий практицизм. Щоб наблизитися до розуміння його сутності достатньо ознайомитися з «Автобіографією» Б. Франкліна [5].

Тільки країна емігрантів змогла створити зразок практицизму в його яскравому прояві. Історія США нерозривно пов'язана з протестантизмом. Протестантська етика перших поселенців вплинула на формування національної самосвідомості американців. Без хорошої репутації і бездоганного способу життя не можна було посісти ніякої відповідальної посади. У США з поки що найрозвинутішою економікою світу політичні інститути в момент зародження мали прямий зв'язок з протестантизмом» [6]. Поняття «раціональність», а також пов'язані з ним раціоналізм і раціоналізація, посідають центральне місце в роботах Вебера. Саме особливий, специфічний раціоналізм є тією рисою, якою характеризується розвиток західноєвропейської науки, мистецтва, держави, економіки [7].

Третій елемент аксіології освіти за Вебером утворює *сенс* освіти. Освіта є носієм соціальних цінностей, які в свою чергу, спираючись на релігійні цінності (культурно-історичну традицію), наповнюють ці соціальні цінності змістом. При цьому світогляд не може стати цінністю «нізвідки», цінності повинні культивуватися і відтворюватися. Багато в чому ці функції бере на себе система освіти загалом і педагогіка зокрема (що проявляється в специфіці форм і методів). Очевидно, якщо соціальна цінність не відтворюється в наступних поколіннях, вона перестає бути цінністю. Відповідно до концепції М. Вебера, освіта і виховання - ключовий фактор формування, підтримки і відтворення духу «трудової етики» як елемента «духу капіталізму», тобто капіталізму як найбільш раціональної та ефективної на той період форми господарювання. Соціологія М. Вебера виступає як фактор соціального розвитку через систему

формування соціальних цінностей. На його думку, культурно-історичний традиціоналізм – це протестантська етика, а соціальні цінності - дух капіталізму.

Висновки. Таким чином, аксіологія освіти у роботі М. Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму» проявляється в смисловому змісті його концепції. Освіта, за духом М. Вебера, є необхідною умовою реалізації особистісних життєвих цінностей, які забезпечуються і культивуються соціокультурним середовищем. В цьому і полягає аксіологічний характер освіти (як гарантія реалізації «професійного покликання»). Необхідно відзначити, що концепція М. Вебера - це не тільки соціологія, але й чималою мірою - це також метод підходів до вивчення педагогічних процесів незалежно від соціально-економічної моделі суспільства і етапів його розвитку. Безумовно, даний висновок має певну міру релевантності, що природним чином підкреслює необхідність і доцільність подальшого вивчення теми культурно-історичної традиції у сфері освіти [8, С. 286-304].

ЛІТЕРАТУРА

1. Забаев И. В. Протестантская этика и дух капитализма: «Критики» веберовской гипотезы 30-60-х гг. XX столетия. Вестник ПСТГУ I: Богословие. Философия. 2008. Вып. 1 (21), С. 61-79.
2. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика. Астрель. Москва. 2006. - стр 645. URL: http://antimilitary.narod.ru/antology/sorokin/Sorokin_Dynamics_1.htm (дата звернення: 30.03.2021).
3. Воробьев М. В. Концепция образования Макса Вебера. 2016. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-obrazovaniya-maksa-vebera> (дата звернення: 14.05.2021).
4. Вебер Макс . Протестантская этика и дух капитализма. Избранные произведения: Пер. с нем./Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; Предисл. П. П. Гайденко. — М.: Прогресс, 1990. - 808 с.— (Социологич. мысль

Запада). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/protestantskaya-etika-i-duh-kapitalizma-kritiki-veberovskoy-gipotezy-30-60-h-gg-xx-stoletiya> (дата звернення: 21.04.2021).

5. Франклин Б. Автобиография / подгот. текста и коммент. М. Кореневой. — М.: Московский рабочий, 1988. — 47, [2]. URL: https://librebook.me/the_autobiography_of_benjamin_franklin. (дата звернення 28.04.21).

6. Расков Д.Е. Религиозный фактор в экономике: к вопросу об интерпретации Вебера. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/religioznyy-faktor-v-ekonomike-k-voprosu-ob-interpretatsii-vebera> 2016 (дата звернення: 24.04.2021).

7. Епихина Ю. Б. Система образования в социологии М.Вебера. 2011. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-obrazovaniya-v-sotsiologii-m-vebera> (дата звернення: 14.05.2021).

8. Сізов В., Славська Я., Алфьоров О. «Протестанська етика і дух капіталізму»: культурно-історичний традиціоналізм М. Вебера та аксіологія освіти Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць /Гол.редактор Г.П. Шевченко. – Вип. 3 (102) – 2021 Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім В. Даля, 2021.– С. 286-304 DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-102-3-286-305>

КОМП'ЮТЕР І МУЗИКА. СУЧАСНІСТЬ І ТРАДИЦІЙНІСТЬ

Стегній Тетяна Адамівна,

старший викладач

Володимир-Волинський педагогічного фаховий коледж

імені А. Ю. Кримського, Україна

Вступ. Процеси європейської інтеграції дедалі сильніше впливають на таку важливу сферу життя українського суспільства, як освіта.

У Болонській декларації наголошується на необхідність європейської співпраці у забезпеченні якості вищої освіти, підвищенні якості підготовки фахівців, зміцненні довіри між суб'єктами освіти, посиленні конкурентоспроможності Європейської системи освіти [2].

Кінець XX і початок XXI століття характеризується проникненням інформаційних і комунікаційних технологій у всі сфери людської діяльності, в тому числі і в освіту. Процеси комп'ютеризації, інтернетизації і все більш загальні процеси інформатизації проникають в освіту, змінюючи компоненти методичної системи навчання, підвищуючи її якість, ефективність і доступність. Можна з впевненістю стверджувати, що майбутнє за новими системами навчання, які відрізняються такими рисами: перехід від «навчання» до «освіти», направленість на особистісне навчання і розвиток творчих здібностей, широке впровадження інформаційних і комунікаційних технологій в навчальному процесі.

Одним з принципів Болонського процесу – є запровадження кредитно-модульної системи, яка повинна бути нагромаджу вальною, працювати в рамках концепції «навчання впродовж усього життя».

Мета. Стратегічне завдання інформаційних і комунікаційних технологій в навчанні сьогодні ні у кого не викликає сумніву. Освіта, яка забезпечує формування інтелектуального суспільства знаходиться в складному становищі. Її пронизують протиріччя між традиційними темпами навчання і швидкістю появою нових знань. Тому розробка різних моделей використання

комп'ютерно-інформаційних технологій в освіті являється актуальною проблемою.

В дослідженнях педагогів – музикантів (О.Балабан, І.Ткачук, О.Чайковська, В.Янкул) [1,4,5] йдеться мова про необхідність опанування різних видів мистецтв з допомогою НІТ, які б відкрили нові резерви та перспективи розвитку творчої особистості. О.Чайковська підкреслює, що комп'ютер на уроці музики стимулює творчий розвиток, розвиває уяву, сприяє творчому мисленню [5, 26].

Виклад основного матеріалу. Традиційні методи навчання орієнтовані на засвоєння готових знань. При цьому навчальна діяльність того, що навчається, в основному, репродуктивна, а головний результат такого навчання – засвоєння суми знань.

За кредитно-модульною системою виділяється велика кількість часу на самостійну роботу. Тому сучасні методи навчання направлені на навчання діяльності по самостійному набуттю нових знань. В цьому випадку навчальна діяльність студента являється продуктивною.

Використання комп'ютерних технологій підвищує ефективність засвоєння студентами навчального матеріалу. Застосування методів комп'ютерного навчання сприяє розвитку розумових, творчих здібностей студентів, підвищує їхню зацікавленість та активність в оволодінні знаннями. Використання нових технологій дає змогу вирішити певні дидактичні завдання, що постають перед сучасним викладачем. Особливо привабливим, на нашу думку, є можливість диференціації, поглиблення індивідуалізації, розширення інформаційних можливостей, використання творчих завдань, контролю та самоконтролю за процесом навчання.

Введена нова форма організації навчання «електронний лекторій», яка використовується при читанні лекцій, роз'ясненні теоретичного матеріалу, розбору викладачем практичних занять. Використання CD, DVD, MP3 – дисків з записами найкращих зразків класичної музики, оперних і балетних спектаклів, мюзиклів і рок-опер дозволяє проводити віртуальні екскурсії по музею

музичних інструментів, подорожувати по країнах та епохах, знайомлячись зі зразками музичного мистецтва, з найкращими виконавцями світу, з різноманітними стилями і напрямками в музичному мистецтві.

Використання матеріалів відео і кіномистецтва дозволяє студентам не просто з цікавістю споглядати, але і в процесі бесіди визначатися в своїх почуттях, які виникли при перегляді, ділитися думками, виконувати творчі завдання і, можливо, почати бачити те, що не бачили раніше, розуміти те, що не розуміли і розуміти не так, як розуміють інші.

Мережа Інтернет – надає багато нових інформаційних джерел, що дає змогу організувати особливо самостійну та індивідуальну роботу студентів по різних темах.

Студенти мають змогу працювати за такими напрямками:

- пошук необхідної інформації (можлива індивідуальна та групова робота), її систематизація та узагальнення;
- пошук та творча переробка інформації для створення власних текстів, рефератів, мультимедійних презентацій (розставляються в тексті змістові акценти та гіперпосилання, продумуються послідовність слайдів та візуальні ілюстрації, мовний і звуковий супровід, накладаються додаткові ефекти анімації);
- читання текстів;
- слухання музичних творів, аналіз засобів музичної виразності, визначення виконавського складу;
- перевірка та поглиблення власних знань.

Одним з найбільш яскравих проявів технічного прогресу в галузі навчання є впровадження педагогічних програмних засобів. Продовженням лекційних занять є практичні заняття. Професійну підготовку тільки тоді можна назвати успішною, якщо знання стали вміннями. Тому практичні заняття, з допомогою програми Finale, направлені на вироблення навичок і вмінь, розв'язування творчих завдань; повторенні та закріпленні знань.

При вивченні теми «Музична грамота» студенти з допомогою програми

Finale виконують нескладні завдання, як: вчатьсЯ переносити ноти на нотний стан, визначати по знаках альтерації тональність, змінювати розмір і тривалості, визначати інтервали, транспонувати в іншу тональність [3].

При вивченні теми «Музична творчість» студенти створюють:

1. Ритмічну імпровізацію:
 - ритмічні малюнки у заданому розмірі;
 - ритмічні малюнки до заданих звуків;
 - створюють ритмічну партитуру для дитячих ударних шумових інструментів);
2. Мелодійну імпровізацію:
 - власну мелодію, вибравши тональність, розмір;
 - створюють мелодію до заданого ритму;
 - створюють мелодію на власні або авторські вірші (визначають логічні акценти, розмір, ритмічний малюнок, стійкі ступені).

При вивченні теми «Гра на дитячих музичних інструментах» доцільно познайомити студентів з програмою Kinetic 2. Kinetic 2 – проста, дуже ефектна програма, при допомозі якої можна створювати партії ударних інструментів і електронних треків на ПК. Kinetic 2 орієнтується на користувачів, що не мають музичної освіти і досвіду в системі програмування треків на комп'ютері. Студент може створити партію від початку і до кінця, використовуючи семпли, які вже існують в базі програми. Свої власні ритми можна грати на комп'ютерній клавіатурі, або по віртуальним кнопкам ритм – машини GRID з допомогою миші. Особливістю Kinetic 2 є програмовий семплер, який складається більш як з 1000 тембрів музичних інструментів (в тому числі звуки знаменитих синтезаторів Roland, які використовуються провідними музикантами в стилях хіп – хоп, dance і electronica.

Тому на практичних заняттях з використанням програми Kinetic 2 студенти набувають навичків роботи на ПК, мають можливість ознайомитись з тембрами музичних інструментів, стилями, проявити себе творчо у створенні ритмічних партитур.

Висновки. Безперечно, використання інформаційних технологій не означає відмови від традиційних засобів навчання, але ускладнення, що виникають у процесі адаптації людини в сучасному світовому інформаційному просторі, необхідність володіння сучасним фахівцем технічними засобами вимагає, в свою чергу, більш широкого впровадження методів комп'ютерних технологій у навчанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабан О. Комп'ютерне навчання на уроках музики //Рідна школа. – 2002. – №4. – С.64 – 65.
2. Болонський процес у фактах і документах (Сордонна – Болонья – Саламанка – Прага – Берлін)/Упорядники:Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: ВидавництвоТДПІ ім. В.Гнатюка.2003. – 52с.
3. Вишневська С.О. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій в освітній діяльності на уроках з предмету «Музика»./Інтернет-журнал «Ейдос». – 2008. – 4 квітня.
4. Ткачук І. Персональний комп'ютер: розвиток музичних здібностей учнів //Рідна школа. – 1999. – №12. – С.47 – 48.
5. Чайковська О. Комп'ютерні технології в практиці музичного навчання загальноосвітньої школи //Рідна школа. – 2004 – №10. – С.25 – 28.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сторонська Оксана Степанівна

канд. пед. наук,

доц. кафедри порівняльної педагогіки

та методики викладання іноземних мов

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка, Україна

Анотація. Статтю присвячено розгляду організаційно-методичних особливостей дистанційного навчання іноземної мови. В ході дослідження розглянуто дефініції поняття «дистанційне навчання» в сучасній концептуальній базі його здійснення, визначено сутнісні характеристики цієї форми навчання, розкрито її властивості і переваги в контексті викладання іноземної мови.

Ключові слова: викладання іноземної мови, інформаційно-комунікаційні технології, віддалена педагогічна взаємодія, дистанційне навчання іноземної мови.

Вступ. Сучасні тенденції розвитку українського суспільства актуалізують переосмислення традиційної парадигми навчання іноземних мов, переоцінку усталених дидактико-методичних підходів, перегляд звичних навчальних практик. Їх стрімкість і масштаби зумовлюють оновлення її цілей, завдань, змісту, методів і форм організації насамперед у контексті сучасних наукових і технологічних новацій. Стратегічним напрямом модернізації іншомовної освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення процесу навчання іноземних мов, підготовку дітей і молоді до життєдіяльності в умовах глобалізованого суспільства, відкритого інформаційного простору та сучасного цифрового світу. На сьогодні

модернізацію іншомовної освіти все частіше пов'язують з розвитком дистанційного навчання як одним із факторів забезпечення якості викладання іноземних мов.

Метою статті є аналіз організаційно-методичних основ дистанційного навчання іноземної мови.

Результати дослідження. Дистанційне навчання в сучасному тлумаченні є відносно новим підходом до побудови освіти і завдяки цій новизні воно орієнтується на передовий педагогічний і методичний досвід, на використання новітніх високоефективних технологій і засобів навчальної діяльності, що відповідають потребам і вимогам сучасної освіти і суспільства загалом.

У Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні *дистанційне навчання* визначається як сукупність технологій, що забезпечують подачу основного обсягу навчального матеріалу без прямого контакту суб'єктів навчання, як інтерактивна взаємодія просторово віддалених учасників навчального процесу у режиму реального часу та/або в асинхронному режимі за допомогою сучасних засобів комунікації [1]. У Положенні про дистанційне навчання подається визначення дистанційного навчання як індивідуалізованого процесу набуття знань, умінь, навичок за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [3].

Подальші положення названих документів розкривають широкий перелік специфічних рис і характерних ознак цього підходу до побудови освітнього процесу, зокрема такі:

- гнучкість, що виявляється у можливостях здійснення навчальної діяльності у зручний для час без обов'язкового відвідування регулярних навчальних занять;
- адаптивність, що простежується в наданні кожному учаснику навчального процесу можливості вибору власної індивідуальної траєкторії навчання;

- економічність, що відображається в більш ефективному використанні навчальних ресурсів, концентрованому представленні навчальної інформації учням, зниженні витрат на навчальні засоби та інструменти;
- технологічність, що передбачає використання в освітньому процесі новітніх досягнень науки і техніки, які забезпечують інтеграцію учасників освітнього процесу в світовий інформаційний простір;
- доступність, що простежується у рівних можливостях для участі в навчальному процесі незалежно від місця проживання, стану здоров'я чи соціального статусу;
- продуктивність, адже дистанційне навчання передбачає застосування найбільш ефективних дидактичних засобів, найсучасніших навчально-методичних матеріалів тощо [1; 3].

За твердженнями науковців (В. Кухаренко, О. Рибалко, Н. Сиротенко та ін.) дистанційне навчання характеризується цілою низкою переваг порівняно із традиційним очним навчанням, зокрема:

- оперативними (швидке подолання бар'єрів у просторі та часі, безперервне отримання актуальної навчальної інформації, швидкий зворотний зв'язок та ін.);
- інформаційними (доступність на різноманітність навчальної інформації, багатство навчальних матеріалів і ресурсів тощо);
- комунікаційними (інтенсифікація спілкування усіх учасників освітнього процесу, ліквідація територіальних обмежень для проведення занять, проектів, олімпіад тощо);
- педагогічними (інтерактивний характер навчального процесу, підвищення навчальної мотивації, високий ступінь індивідуалізації і диференціації навчання і т. д.);
- ергономічними (можливість вільного розподілу навчального часу, побудови зручних графіків навчання тощо) [2].

Висновки. З огляду на наведені характерні особливості дистанційного навчання, його переваги над традиційними формами освіти цілком доречним

видається впровадження цього підходу у процес викладання іноземної мови. Суть дистанційного навчання іноземної мови полягає в організації віддаленої навчальної взаємодії учасників навчального процесу за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з метою формування іншомовної комунікативної компетентності відповідно до чинних державних освітніх стандартів і навчальних програм з цього навчального предмету. Особливостями дистанційного навчання іноземної мови є гнучкість, адаптивність, економічність, технологічність, доступність, що сукупно забезпечують якість та результативність її викладання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні року. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
2. Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Харків, НТУ «ХП», «Торсінг», 2002. 320с.
3. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ від 25.04.2013 р. № 466. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ ДО РОБОТИ З ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ДО УЧАСТІ В ФІЗИЧНИХ ОЛІМПІАДАХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Тадеуш Ольга Харлампіївна,

к.ф.-м.н., доцент

Гохман Олександр Рафаїлович,

д. ф.-м.н., професор

Ємельянова Дар'я Володимирівна,

к.пед.н., доцент

Південноукраїнський національний педагогічний

Університет імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

Вступ. Підготовка висококваліфікованих кадрів з природничих наук, зокрема з фізики, завжди залишається актуальною проблемою в сучасній освіті. Суттєва роль у рішенні цієї важливої проблеми належить шкільним учителям. Відомо, що інтерес до фізики і бажання займатися цією фундаментальною наукою закладеться в шкільні роки. Як стимулюючий фактор у пробудженні інтересу до фізики визначається участь учнівської молоді в шкільних олімпіадах. Разом з тим, результати олімпіад з фізики вказують на недостатню підготовку школярів до участі в них, що потребує наполегливої попередньої підготовки школярів, яку мають здійснювати вчителі. Для рішення цієї важливої проблеми необхідно проводити професійну підготовку майбутніх учителів фізики до розв'язування олімпіадних задач ще в педагогічних закладах вищої освіти. Майбутнім учителям фізики необхідно на власному досвіді впевнитися, що розв'язування олімпіадних задач вимагають чіткого розуміння основних законів фізики, творчого вміння застосовувати ці закони для пояснення фізичних явищ, розвиненого мислення, інтелекту, уяви та кмітливості. Тому виконання цих завдань доступно здебільшого обдарованим учням, які виявляють інтерес до фізики і бажання до поглибленого засвоєння

цієї науки. Отже, завданням майбутнього вчителя фізики є оволодіння вміннями розв'язувати олімпіадні задачі та виявляти у квазіпрофесійній (під час педагогічної практики), а також у подальшій професійній діяльності обдарованих учнів і навіть таких, у яких така обдарованість скрита і не виявлена, та навчити їх розв'язувати олімпіадні задачі з метою стимулювання до участі в олімпіадному русі.

Зважаючи на необхідність знання англійської мови за професійним спрямуванням спеціалістами немовних спеціальностей і на реформу Нової української школи, у завданнях якої визначається як одна з важливих компетентностей - володіння іноземною мовою, необхідно скористатися можливістю одночасно при розв'язуванні олімпіадних задач поглиблювати знання англійської мови за професійним спрямуванням, здійснюючи вибірково переклад умов задач англійською мовою як у процесі професійної підготовки, так і з подальшим запровадженням своїх знань з професійно орієнтованої англійської мови у навчальний процес в середніх навчальних закладах під час проходження педагогічної практики та і в подальшій професійній діяльності.

Мета роботи. Метою проведеного дослідження є, по-перше, аналіз навчально-методичних досліджень з підготовки і організації фізичних олімпіад та, по-друге, здійснення експериментально-дослідної роботи з формування готовності майбутніх учителів фізики до роботи з учнівської молоддю з підготовки до фізичних олімпіад і участі в них, а також поглиблення володіння англійською мовою за професійним спрямуванням в процесі розв'язування олімпіадних задач.

Матеріали і методи дослідження. В процесі проведеного дослідження використовувались теоретичні методи, а саме: аналіз літературних джерел, систематизація й узагальнення законодавчих документів з питань формування готовності майбутніх учителів фізики до роботи з учнівською молоддю з підготовки до олімпіад і участі в них та визначення відповідних педагогічних умов; емпіричні: вивчення і узагальнення досвіду професійної підготовки майбутніх учителів фізики до розв'язування олімпіадних задач та

впровадження необхідних знань, умінь і навичок з метою підготовки школярів до олімпіад і участі в них; педагогічний експеримент з впровадження визначених педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізики до розв'язування олімпіадних задач та підготовки учнівської молоді до участі в олімпіадному русі з фізики.

Необхідно зазначити, що проблемі підготовки учнів до олімпіад з фізики присвячені дисертаційні дослідження Ю. Епштейна, О. Овчинникова, Б.Вирачова, Д. Подлесного та інших. У проведених дослідженнях визначається, що окрім уроків необхідно проводити гурткову роботу з розв'язування задач і будувати методику на принципах, адекватних об'єктивно існуючим закономірностям пам'яті і мислення (Ю. Епштейн). Дослідники визначають, що розв'язування олімпіадних задач необхідно здійснювати, починаючи з 7 класу. Отже, атмосфера напруженості, змагальності, активності, боротьби за зайняття призового місця, пошуку оригінальних власних рішень, які створюється на олімпіадах, сприяє адаптації до існуючих у сучасному суспільстві умов ринкової економіки і конкуренції та допомагає учням пристосуватися до складних динамічних взаємодій в процесі навчання у закладі вищої освіти та в майбутній професійній діяльності, тобто в участі учнів у шкільних олімпіадах з фізики вбачається велика виховна функція (Д.Подлесний). В дослідженнях розроблено критерії, за якими проводиться відбір завдань для проведення теоретичних і експериментальних турів та методика оцінки олімпіадних робіт як стимулу розвитку інтересу та підготовки учнів до олімпіад і наголошено, що систематичне навчання розв'язуванню олімпіадних завдань сприяє виведенню шкільної фізичної освіти на рівень пошукового характеру навчання (М. Садовий і О. Мірошниченко).

Підготовка майбутніх учителів фізики у педагогічних закладах вищої освіти потребує врахування особливостей освітньо-виховного процесу, змісту навчального плану, освітньо-професійних і робочих програм. Водночас, треба констатувати той факт, що питання підготовки майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін щодо підготовки учнів до олімпіад із фізики різних

рівнів, потребує подальших досліджень.

Крім того, необхідно відзначити, що сьогодні, на думку провідних вітчизняних вчених (В. П. Андрущенко, П. А. Бех, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Г.В. Онкович, В. Г. Редько та ін.), якість освіти в значній мірі залежить від рівня володіння іноземною мовою, бажано, англійською, яка стала мовою міжнародного спілкування (англійська мова як лінгва-франка - АЛФ). У сучасних умовах знання англійської мови відкриває широкі можливості перед молодим поколінням. У списку компетентностей, яких набуватимуть учні, законом «Про освіту» відповідно до документу «Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (від 18.12.2006 р.) зазначена здатність спілкуватися іноземними мовами. У програмах Нової української школи вивчення англійської мови починається з першого класу. У закладах вищої освіти на немовних спеціальностях вивчається дисципліна «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Отже, формування навичок практичного володіння іноземною (англійською) мовою в різних видах мовленнєвої діяльності обумовлені сучасними освітніми потребами. Аналіз науково-методичної літератури показує, що існує безліч методичних напрямків і технологій навчання іноземної мови на немовних спеціальностях (Є. Бібікова, М. Лебедева, П. Лимар, О. Лубянова, М. Микитенко та інші). Стимулом вивчення англійської мови на немовних спеціальностях стає саме спрямування навчання іноземної мови на професійний інтерес, на значущість для майбутньої професійної діяльності. Таким чином, відповідно до сучасних тенденцій необхідно застосовувати всі можливі заходи для оволодіння англійською мовою як у закладах вищої, так і середньої освіти.

Для підготовки майбутніх учителів фізики до розв'язування олімпіадних задач і стимулювання участі учнівської молоді в олімпіадах із фізики в майбутній професійній діяльності в освітній процес фізико-математичного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» введено дисципліну

«Практикум з розв’язування конкурсних і олімпіадних задач», яка викладається на першому році навчання на другому (магістерському) рівні зі спеціальності Середня освіта (Фізика). Наявність у навчальному плані дисципліни «Практикум з розв’язування олімпіадних і конкурсних задач» в обсязі 40 аудиторних годин може лише в деякій мірі здійснити підготовку майбутніх учителів фізики до виконання такої складної і важливої функції, як набуття досвіду з розв’язування олімпіадних задач і навичок щодо стимулювання інтересу до фізики та роботи з обдарованими учнями з метою підготовки їх до участі в олімпіадах. У зв’язку із зазначеним вводились додаткові заходи для розвитку необхідних навичок як розв’язування олімпіадних задач, так і застосування здобутих навичок для виявлення обдарованих учнів та підготовки їх до участі в олімпіадах. Як додаткові можливості активно використовувалися години відведені на самостійну роботу та семестрові консультації з впровадженням комп’ютерного тестового контролю з заздалегідь розробленою і доведеною до відома студентів системою оцінювання результатів їх діяльності.

Наявність у навчальному плані дисципліни «Іноземна (англійська) мова за професійним спрямуванням» сприяла формулюванню умов вибірових олімпіадних задач англійською мовою як в процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізики, так впровадженню відповідних умінь і навичок із застосування англійської мови за професійним спрямуванням при проходженні педагогічної практики для стимулювання спілкуванню іноземною мовою.

Результати дослідження та їх обговорення.

На підставі бесід, анкетувань і тестувань студентів в процесі проведеного дослідження визначено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізики до розв’язування олімпіадних задач і роботи з учнівською молоддю з підготовки до фізичних олімпіад і участі в них:

- забезпечення позитивної мотивації в оволодінні навичок розв’язування нестандартних задач з фізики;
- створення інтерактивної взаємодії «викладач → студент → учні» з

формування готовності майбутніх учителів фізики до роботи з учнівською молоддю з підготовки до фізичних олімпіад і участі в них;

- організація оперативної мережевої взаємодії всіх учасників навчального процесу з впровадженням нових інформаційно-комунікативних технологій (НІКТ) із застосуванням професійно орієнтованої англійської мови з метою залучення до олімпіадного руху.

Саме такі педагогічні умови визначено студентами як такі, що сприяють формуванню готовності майбутніх учителів фізики до розв'язання задач підвищеної складності, роботи з підготовки учнів до участі в фізичних олімпіадах та навчання професійно орієнтованої англійської мови.

При проведенні експерименту з формування готовності майбутніх учителів фізики до розв'язування олімпіадних задач розроблено план проведення занять із зазначенням прізвища студентів і комплексу олімпіадних задач, який повинен був підготувати студент. Перед кожним заняттям за рахунок годин, відведених на самостійну роботу, в режимі індивідуальних консультацій викладачем і студентом обговорювались олімпіадні завдання, які відповідно до плану, необхідно було представити на наступному занятті. Для добірки задач використовувались різні джерела з Інтернет ресурсу. Таким чином одночасно запроваджувались визначені педагогічні умови: позитивна мотивація; інтерактивна взаємодія; впровадження НІКТ.

З метою виявлення відношення студентів до розв'язування олімпіадних задач в процесі професійної підготовки і як додаткового завдання – можливості підвищення рівня володіння професійно орієнтованою англійською мовою, після закінчення аудиторних занять було проведено опитування студентів. Необхідно було вибрати найбільш впливовий фактор щодо розв'язування олімпіадних задач в професійній підготовці та в майбутній професійній діяльності. Результати опитування наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення студентами факторів впливу розв'язування олімпіадних задач на рівень професійної підготовки та в майбутній професійній діяльності

№	Фактори впливу розв'язування олімпіадних задач	Кількість респондентів у відсотках	
		Професійна підготовка	Професійна діяльність
1	Підвищення власного професійного рівня	36,5 %	15 %
2	Навчання техніки розв'язування задач підвищеної складності	28,7 %	15 %
3	Підготовка до педагогічної роботи з учнівською молоддю	7,7 %	27,5 %
4	Можливість зацікавити учнів до навчання фізики	20,1 %	33,5 %
5	Можливість оволодіння англійською мовою за професійним спрямуванням	7 %	9 %

Висновки. З результатів опитування (див. табл.1) можна зробити такі висновки: найбільш впливовим фактором розв'язування олімпіадних задач у процесі професійної підготовки студенти вважають підвищення власного професійного рівня і навчання техніці розв'язування задач підвищеної складності, а найменшу роль надають підготовці до роботи з учнівською молоддю і можливості оволодіння англійською мовою за професійним спрямуванням. Напроти, на перспективу в майбутній професійній діяльності найбільшу роль розв'язування олімпіадних задач студенти вбачають у можливості зацікавити учнів до навчання фізики і до підготовки роботи з такими учнями. Такий результат є природним. Дійсно, студенти розуміють, що, перш ніж приступити до професійної роботи з розв'язування олімпіадних задач з учнями, необхідно самим підготуватися до такої достатньо складної навчальної роботи. Результат підкреслює актуальність проведеного дослідження з професійної підготовки майбутніх учителів фізики до розв'язування олімпіадних задач.

ПОНЯТТЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ, ЯК ФУНДАМЕНТ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ В УКРАЇНІ

Трофіменко Юлія Юріївна,

к.м.н., доцент

Жорняк Олена Ігорівна,

к.м.н., доцент

Кордон Юлія Володимірівна,

к.м.н., доцент

Колодій Світлана Анатоліївна

к.м.н., доцент

Вінницький національний медичний університет

ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

Вступ. Для розвитку сучасної освіти та науки в Україні набуває актуальності питання дотримання правил та норм академічної доброчесності в закладах вищої освіти. Тобто, поняття академічна доброчесності означає, що в процесі використання літературних джерел для навчання або наукових досліджень, студенти, викладачі та науковці керуються принципами чесності один до одного. Списування, плагіат та використання чужої інформації є недопустимим в науковій та освітянській спільноті.

Мета роботи. Вивчення поняття академічної доброчесності та шляхів дотримання в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Матеріали та методи. В Україні поняття цінності академічної культури представлено у статті 42 Закону України «Про освіту» де чітко сформульовані поняття та правила дотримання академічної доброчесності в науково-педагогічній діяльності. І так відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» - «Академічна доброчесність» - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Відповідно до даного закону дотримання

академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає: посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти; об'єктивне оцінювання результатів навчання. [3, с 20].

Результати та обговорення. Академічні перетворення в кінці XX і на початку XXI століть мають більш широке охоплення в силу свого глобального характеру, а також чисельності закладів та кількості людей, що залучені до цього процесу, таку оцінку дала цьому феномену Всесвітня конференція ЮНЕСКО з вищої освіти у 2009 році [1, с.25]. На сьогоднішній день велике значення приділяється поняттю цінності академічної культури, таких як чесність, довіра, повага до гідності людини, відповідальність перед суспільством, які були сформульовані в Бухарестській декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі [2, с.30].

Для того щоб подолати кризу академічної доброчесності в нашій державі Міністерство освіти та науки України розробило та надіслало лист закладам вищої освіти, де висвітленні рекомендації з правил дотримання академічної доброчесності, а також розширений глосарій термінів та понять із академічної доброчесності. Відповідні матеріали було розроблено в межах Проекту сприяння академічної доброчесності в Україні – SAIUP за підтримки Посольства США. У боротьбі з плагіатом була залучена Українська бібліотечна асоціація і так у 2018 році було розроблено та апробовано програму підвищення кваліфікації працівників бібліотек «Академічна доброчесність та бібліотеки» та у 2019 р. розроблено електронне видання "Профіль компетентностей бібліотекарів з академічної доброчесності". Першою фундаментальною працею в Україні, яка присвячена проблемі плагіату в науково-педагогічній сфері діяльності є колективна монографія «Академічна

чесність як основа сталого розвитку університету» [4, с.10]. Окрім цього, у вищих навчальних закладах працює програма «Антиплагіат», метою якої є підвищення якості освіти в Україні за рахунок впровадження принципів академічної доброчесності в університетську культуру та покращення академічної мотивації студентів та викладачів.

Поняттю академічної доброчесності та боротьбі з плагіатом приділяють велику увагу і наші закордонні колеги. Наприклад, щоб допомогти в розумінні рівня академічної чесності університету, Міжнародний центр академічної чесності Університету Клемсона при Інституті етики Ратленд розробив Керівництво по оцінці університетського містечка, яке включає в себе інформацію для університетів, щоб дослідити їх власну поточну академічну чесність [5, с.5]. Також з метою сприяння академічній чесності, етики публікацій та відповідальних досліджень в системі вищої освіти в Індії Комісія по грантам університетів (Індія) прийняла «Правила UGC (сприяння академічній чесності і запобігання плагіату в вищих навчальних закладах), 2018 рік», 23 липня 2018 року.

Висновки. Отже, підводячи підсумки, слід відзначити, що дотримання правил академічної доброчесності у науково-педагогічній діяльності є кроком до розвитку сучасної та розвинутої країни, де молоді науковці зможуть займатись науковою діяльністю, бути відкритими до нових ідей, розробок та досягнень і почуватись більш захищено. Дотримання вимог академічної доброчесності дасть нам змогу будувати якісну освіту для нашої молоді.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. A Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education. Philip G. Altbach, Liz Reisberg, Laura E. Rumbley. Executive Summary, Published in 2009 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Paris.
2. Bucharest Declaration on Ethical Values and Principles of Higher

Education in the Europe Region. Режим доступу: [http://www. iau-aiu.net/sites/all/files/Bucharest_Dec_0.pdf](http://www.iau-aiu.net/sites/all/files/Bucharest_Dec_0.pdf).

3. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. – Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145- 19#n2064](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n2064)

4. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с.

5. Rahman R. How to cope with academic integrity issues: A general case study / R. Rahman, S. Yasmin. – Hamburg: Anchor Academic Publishing, 2016.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ САМОСТАВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Карапетрова Олена Володимирівна

к. психол. н, доцент

ВНЗ Університет ім. Альфреда Нобеля

м. Дніпро, Україна

Євстєєва Ольга Володимирівна

магістрант МАУП

м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті вивчено гендерні стереотипи як фактор формування самоставлення студентської молоді. Аналізується проблема взаємозв'язку гендерних стереотипів та самоставлення студентів. Розкрито поняття гендеру та гендерних стереотипів теоретично розкрито їх вплив на самоставлення студентської молоді. Підтверджено припущення про вплив гендерних стереотипів на формування самоставлення студентів.

Ключові слова: гендер, стереотипи, гендерні стереотипи, студентська молодь, самоставлення.

Останнім часом серед науковців набуває актуальності питання гендерної стререотипізації та її вплив на розвиток та саморозвиток особистості.

Самосталення впливає на положення особистості у групі, на впевненість своїх дій у ситуації невизначенності, на активність, продуктивність у діяльності, реалізацію творчого потенціала, свободу вираження, самопрезентації, рівень саморозкриття у спілкуванні, готовність до ризику, енергійність, самостійність (у тому числі суджень), стресостійкість і стійкість до психосоматичних захворювань, слідування моральним нормам [1].

Науковцями ретельно дослідженні сфери життя особистості, у яких самоставлення грає велику роль, і відомо, що воно має вплив на кар'єру, особисте життя, навчання, спілкування з іншими (Н. Сарджвеладзе). Також досліджені фактори, які зумовлюють самоставлення, серед яких домінантним і повторюваним є фактор оцінки інших людей (Л. Тарасова, Ф. Перлз, З. Фройд).

Р. Бернс, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, в своїх роботах визначили та обґрунтовували основні компоненти самоставлення такі як когнітивний, афективний, конативний та довели що самоставлення входить у структуру самосвідомості. Не менш досліджений в науковій літературі є феномен гендерних стереотипів Т. Власова, В. Агєєв, С. Бем, І. Кльоцина, Н.Пушкарьова, Т. Рябова сформували традиційні уявлення про чоловіка і жінку, визначили чинники, які впливали на даний процес, виявили, що гендерні стереотипи, так само, як самоставлення, формується з дитинства.

Гендерні стереотипи впливають на процес розвитку індивіда, наділяючи його первинною орієнтацією як у власній статі та соціально очікуваній поведінці у відповідності до неї, так і у іншій статі та взаємодії із нею, до того часу, поки індивід не буде в змозі сконструювати своє ставлення щодо своєї та іншої статі [2]. Вони впливають на формування суспільної свідомості та відображаються у ній. Крім того, гендерні стереотипи визначають якості, які люди намагаються розвивати, подавляючи розвиток соціально неприйнятних (наприклад, цілеспрямованість у дівчат і чуттєвість у чоловіків) і посилюючи розвиток соціально прийнятних; вони ускладнюють взаємини чоловіків і жінок, збільшуючи реальні розбіжності між ними, та відтворюючи «вертикальні» відносини із панівною роллю чоловіка; вони відображаються на оцінці дій в залежності від статі, малюють ілюзії щодо почуттів і способу мислення на тільки протилежної статі, а і своєї [3].

Самоставлення зазнає змін у студентському віці. Гендерні стереотипи мають певний характер прояву у студентському віці, можуть змінюватися або навпаки сильніше закріплюватися саме у цьому періоді життя особистості у зв'язку із гнучкістю свідомості цього вікового періоду.

Феномени гендерних стереотипів і самоставлення доволі вивчені у науковій літературі. Зокрема, науці відомо багато визначень гендерних стереотипів, їх властивості, рівні, види, функції, ефекти, підходи до їх вивчення, процес формування. Також відомо, що виокремлення самоставлення відбулося пізно порівняно із семантично близькими поняттями такими як «самоповага», «глобальна самооцінка» та ін. Визначено види, функції самосталення. Водночас нами на знайдено досліджень, присвячених характеру відображення гендерних стереотипів у самоставленні студентів, що і зумовило наш науковий інтерес.

Аналіз наукової літератури дав можливість сформулювали припущення, що гендерні стереотипи знаходять своє відображення у самоставленні студентів. У даній статті буде представлена спроба емпіричним шляхом перевірити наявність і їх вплив.

Перевірка припущення про відмінності між студентами з високим і низьким ступенем гендерної стереотипізованості за показниками «глобального самоставлення», «самоповаги», «аутосимпатії», «очікування позитивного ставлення інших» і «самоінтересу» передбачало поділ вибірки на кластери за показниками гендерної стереотипізованості (методика «Семантичний диференціал»), отримавши 2 кластери: 14 студентів із показниками гендерної стереотипізованості від 484 до 570 і 46 студентів із показниками гендерної стереотипізованості від 573 до 659. Наступним кроком перевірки гіпотези стало визначення розбіжностей між кластерами за зазначеними показниками самоставлення за допомогою статистичного критерію U-Манна-Уїтні (таблиця1).

Таблиця 1

Показники «глобального самоствавлення», «самоповаги», «аутосимпатії», «очікування позитивного ставлення інших» і «самоінтересу» студентів з високим і низьким рівнем гендерної стереотипізованості

Показники	Середнє значення за показниками кластерів		Показники U-критерія Манна-Уїтні
	Кластер 1 (студенти із низьким рівнем гендерної стереотипізованості)	Кластер 2 (студенти із високим рівнем гендерної стереотипізованості)	
«Глобального самоствавлення»	75	83	U _{емп} = 231,5 (зона незначущості).
«Самоповаги»	81	64	U _{емп} = 183 (зона значущості) **
«Аутосимпатія»	61	71	U _{емп} = 201,5 (зона значущості) *
«Очікування позитивного ставлення інших»	35	51	U _{емп} = 172,5 (зона значущості) **
«Самоінтерес»	59	53	U _{емп} = 249, (зона незначущості)

Примітка: * – статистично значущий кореляційний зв'язок при $p \leq 0,05$.

** – статистично значущий кореляційний зв'язок при $p \leq 0,01$.

Результати таблиці 1 свідчать, що:

а) існують статистично значущі розбіжності за показниками «самоповаги», «аутосимпатії», «очікування позитивного ставлення інших» між представниками різних груп гендерної стереотипізованості;

б) розбіжностей у «глобальному самоствавленні» і «самоінтересі» студентів із різною гендерною стереотипізованістю не виявлено.

Отже, емпірична гіпотеза про відмінності між студентами з високим і низьким ступенем гендерної стереотипізованості за показниками «глобального самоствавлення», «самоповаги», «аутосимпатії», «очікування позитивного ставлення інших» і «самоінтересу» частково підтвердилася.

Для перевірки емпіричної гіпотези про позитивний зв'язок показників гендерної стереотипізованості студентів із показниками «глобального

самоствавлення», «самоповаги», «аутосимпатії», «очікування позитивного ставлення інших» і «самоінтересу» ми визначили коефіцієнти кореляції

ρ -Спірмена окремо між показниками кожного з факторів гендерної стереотипізованості за методикою «Семантичний диференціал» (сили особистості, соціального статусу, сучасності і маскулінності для чоловіків і емоційності, залежності, емпатійності і фемінінності для жінок), загальною гендерною стереотипізованістю (сумою відповідних показників за факторами), а також показниками гендерної стереотипізованості за методикою «Прислів'я» та показниками «глобального самоствавлення», «самоповаги», «аутосимпатії», «очікування позитивного ставлення інших» і «самоінтересу» (таблиця 2.).

Таблиця 2.

Значення коефіцієнту кореляції ρ -Спірмена між показниками «глобального самоствавлення» і показниками гендерної стереотипізованості (за методикою «Семантичний диференціал» і методикою «Прислів'я»)

Показники	S	I	II	III	IV
Гендерна стереотипізованість (за методикою «Семантичний диференціал»)	0,247	-0,22	0,259*	0,451**	0,217
Сила особистості	-0,124	0,178	0,201	0,401**	0,24
Соціальний статус	0,235	0,322*	-0,192	0,371**	-0,31*
Сучасність	0,14	0,213	0,155	0,241	-0,181
Маскулінність	-0,253	-0,163	0,226	0,316*	-0,29*
Емоційність	0,223	-0,221	0,225	0,455**	0,195
Залежність	-0,28*	-0,293*	-0,264*	0,242	0,148
Емпатія	0,284*	-0,189	0,311*	0,391**	0,265*
Фемінінність	0,221	-0,224	0,202	0,268*	0,16
Гендерна стереотипізованість (за методикою «Прислів'я»)	-0,243	-0,301*	0,214	0,317*	0,197

Примітка: * – статистично значущий кореляційний зв'язок при $p \leq 0,05$.

** – статистично значущий кореляційний зв'язок при $p \leq 0,01$.

За результатами дослідження можна зробити висновки:

1. Існують високо значущі позитивні зв'язки між показником «очікування позитивного ставлення інших» і показниками гендерної стереотипізованості (за методикою «Семантичний диференціал») та гендерною

стереотипізованістю за показниками факторів «сили особистості» і «соціального статусу», «емоційності» і «емпатійності».

2. Встановлені значущі позитивні зв'язки між «глобальним самоставленням» і гендерною стереотипізованістю за показником фактору «емпатійності»; між «самоповагою» і гендерною стереотипізованістю за показниками фактора «соціального статусу»; між «аутосимпатією» і гендерною стереотипізованістю за методиками «Семантичний диференціал» і «Прислів'я», також гендерною стереотипізованістю за показниками фактору «емпатії»; між «очікуванням позитивного ставлення інших» і гендерною стереотипізованістю за показниками фактору «маскулінності», «фемінінності», гендерною стереотипізованістю за методикою «Прислів'я»; між «самоінтересом» і «емпатією».

3. Існують значущі негативні зв'язки між показником гендерної стереотипізованості «залежність» та «глобальним самоставленням», «самоповагою», «аутосимпатією»; також між «самоповагою» і гендерною стереотипізованістю за методикою «Прислів'я»; «самоінтересом» і гендерною стереотипізованістю за показниками фактору «соціального статусу» і «маскулінності».

4. Виявлені тенденції достовірних слабких позитивних зв'язків між «глобальним самоставленням» і гендерною стереотипізованістю за методикою «Семантичний диференціал», а також показниками фактору «соціального статусу», «емоційності» і «фемінінності»; «аутосимпатією» і показниками фактору «маскулінності», «емоційності» і гендерною стереотипізованістю за методикою «Прислів'я»; «очікуванням позитивного ставлення інших» і показниками фактору «сучасності», «залежності»; «самоінтересом» і гендерною стереотипізованістю за методикою «Семантичний диференціал», гендерною за показниками фактору «сили особистості»,.

5. Виявлені тенденції достовірних слабких негативних зв'язків між «глобальним самоставленням» і показниками фактору «маскулінності», гендерною стереотипізованістю за методикою «Прислів'я»; «самоповагою» і

гендерною стереотипізованістю за методикою «Семантичний диференціал», показниками фактору «фемінінності»; «аутосимпатією» і показниками фактору «сучасності».

6. Не виявлено зв'язку між «глобальним самоставленням» і показниками факторів «сили особистості», «сучасності»; «самоповагою» і показниками факторів «сили особистості», «сучасності», «маскулінності», «емпатійності»; «аутосимпатією» і показниками факторів «сили особистості», «соціального статусу», «сучасності», «фемінінності»; «самоінтересом» і показниками факторів «емоційності», «залежності», «фемінінності», гендерною стереотипізованістю за методикою «Прислів'я».

Отже, припущення про позитивний зв'язок між показниками гендерної стереотипізованості студентів і показниками «глобального самоставлення», «самоповаги», «аутосимпатії», «очікування позитивного ставлення інших» і «самоінтересу» частково підтверджена.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бега М. І. Вплив гендерних стереотипів на чоловічі та жіночі ролі в сучасній сім'ї. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2008. Вип. 89. С. 6–9.
2. Бендас Т. В. Гендерная психология СПб.: Питер, 2006. – 467 с.
3. Оксамитна С. М. Гендерні ролі та стереотипи. Основи теорії гендеру: [Навч. Посібник.] К.: К.І.С., 2004. – С. 157-181.
4. Словарь гендерных терминов [под ред. А. А. Денисовой]; [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://www.owl.ru/gender/alphabet.thm>. – Вільний. – 15.05.07.

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Лісницька Валентина Валеріївна
викладач, спеціаліст другої категорії
Відокремлений структурний підрозділ
Фаховий коледж Державного закладу
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Старобільськ, Україна

Введення. Поняття «суїцидальні ризики» включає: суїцид, суїцидальну поведінку, суїцидальні тенденції, суїцидальні спроби, суїцидальні замаху, суїцидальні прояви. Суїцид – це навмисне самоушкодження зі смертельним результатом (позбавлення себе життя). Психологічний сенс суїциду найчастіше полягає у відреагуванні афекту, зняття емоційної напруги, уникнення травмуючої для людини ситуації [4, с. 141].

Мета роботи – теоретично обґрунтувати основні причини суїцидальної поведінки підлітків.

Матеріали і методи. Аналіз, систематизація та узагальнення психолого-педагогічної літератури.

Результати і обговорення. Причини суїцидальної поведінки складні та численні. Так, А. Амбрумова, А. Ненастьєв, Л. Коханенко, В. Войцех факторами ризику скоєння суїциду вважають такі: демографічні, психопатологічні, психологічні, біологічні, психічні і окрема група – це фактори невизначеної етіології. Також ними були виділені загальні причини суїцидальної поведінки особистості [7, с. 90]. Більша частина випадків самогубств припадає на групу підлітків чи молоді у перехідному віці, тобто пубертатні суїциди. При цьому в молодшому пубертатному віці (12-13 років) суїциди частіше скоюють хлопчики, а в середньому (14-16 років) та старшому пубертатному – дівчата [5, с. 4].

Умовно суїцид поділяється на дві великі групи – справжній суїцид та псевдосуїцид (демонстративний). Справжній суїцид є добре осмисленим,

підготовленим та спланованим заходом, завдання якого – позбавити себе життя без урахування думки родичів та друзів, оточення. Демонстративний суїцид під собою не несе глобального завдання – померти, його мета змусити оточуючих звернути увагу на особистість та її проблеми. За даними А. Особа, тільки в 10% випадків підлітками керує справжнє бажання померти, а в інших випадках суїцидальна спроба – «крик про допомогу». Саме тому 80% спроб самогубств відбувається вдома, вдень, найчастіше у вихідні дні. Багато дослідників переконані, що рефлекс почуття самозбереження повною мірою формується після досягнення двадцяти років [3, с. 139].

Австрійський психоаналітик В. Штекель одним з перших обґрунтував теорію про прагнення до власної смерті як відображення бажання смерті когось іншого, тобто ворожості, зверненої на себе. Для позначення бажання до знищення життя В. Штекель використовує термін «танатос», що надалі набув більш широкого значення і зараз застосовується у психоаналізі для характеристики будь-яких деструктивних тенденцій.

3. Фрейд визнавав існування двох рівновеликих сил людської природи – Еросу і Танатосу. Інстинкт смерті лежить в основі всіх проявів жорстокості, вбивств і самогубств. У розумінні 3. Фрейда, всім живим організмам притаманне компульсивне прагнення повернутися до неорганічного стану, з якого вони вийшли. Йдучи за Шопенгауером, 3. Фрейд стверджував: «Метою життя є смерть».

А. Адлер – представник раннього психоаналітичного руху – розглядав проблему самогубства на тлі своєї теорії про комплекс неповноцінності. Він вважав, що, приймаючи суїцидальне рішення, особистість переборює дитячі комплекси неповноцінності і самостверджується.

Безсумнівним оригінальним внеском К. Меннінгера в суїцидологію варто вважати виділення ним трьох основних частин суїцидальної поведінки. Для того, щоб зробити самогубство необхідним, на думку автора, одночасно повинні бути наявними: бажання вбити; бажання бути вбитим; бажання вмерти [2, с. 12].

В. Григор'єв називав підлітковий вік кризою ідентичності, яка тісно пов'язана з кризою сенсу життя. Набуття підлітком ідентичності є ціннісно-рольовим аспектом розвитку особистості. Саме невпевненість в стабільності свого внутрішнього світу, стурбованість тим, що світ може бути загублений, складають основу постійного стресу. Розвиток кризового стану призводить до появи соціально-психологічної дезадаптації. Деструктивний вихід з вікової кризи, проявляючись в поведінкових девіаціях, може призвести до суїцидального ризику. У цьому контексті важливим уявляється аналіз наукових розвідок психолога О. Блінової, яка детально описала види суїциду підлітків та їх причини: це, зокрема самоушкодження; демонстративно-шантажні суїциди з агресивним компонентом; демонстративно-шантажні суїциди з маніпулятивною мотивацією; суїциди з мотивацією самоусунення [7, с. 90].

Суїцидальна поведінка підлітків може мати різний психологічний сенс і виступати як: спосіб уникнути труднощів, впоратися з безвихідною, з погляду дитини, ситуацією, бути «актом відчаю»; «акт помсти комусь, хто потім про все пошкодує»; спосіб отримати увагу і допомогу близьких, задовольнити деякі потреби, про які з якихось причин не можна говорити, тобто бути специфічним способом комунікації; акт протесту проти чогось або когось [6, с. 10].

А. Слуцький і М. Занадворний, вивчаючи причини суїцидальної поведінки у практично здорових юнаків, виділили три основні групи факторів:

- Дезадаптація, пов'язана з порушенням соціалізації, коли місце молодій людині в соціальній структурі не відповідає рівню її домагань.
- Конфлікти з сім'єю, найчастіше обумовлені неприйняттям системи цінностей старшого покоління.
- Алкоголізація і наркотизація як підґрунтя для виникнення суїцидальної ситуації і передумов для швидкої її реалізації.

Н. Агішева, аналізуючи почуття, що стоять за суїцидальними діями, виділила чотири основні причини самогубства:

- Ізоляція (почуття, що тебе ніхто не розуміє, тобою ніхто не цікавиться).

- Безпорадність (відчуття, що ти не можеш контролювати життя, все залежить не від тебе).
- Безнадія (коли майбутнє не віщує нічого доброго).
- Почуття власної «незначущості» (уражене почуття власної гідності, низька самооцінка, переживання некомпетентності, сором за себе) [7, с. 90].

Л. Вольнова виокремлює такі типові для підлітків особливості суїцидальної поведінки:

- недостатньо адекватне оцінювання підлітками наслідків своїх суїцидальних дій через відсутність чіткого уявлення про те, що таке смерть, її незворотність і передбачення смертельного результату;
- відсутність у підлітковому віці чітких відмінностей між істинними суїцидальними намірами і демонстративно-шантажними діями;
- невідповідність між зовнішнім мотивом і реакцією на нього, тобто «незначущість», «скороминучість», «несерйозність», з погляду дорослих, мотивів суїцидальних спроб;
- опосередкований вплив несприятливого, психотравмуючого мікросоціального середовища (сім'ї, школи, найближчого оточення однолітків);
- наявність взаємозв'язку самогубств і суїцидальних спроб з деякими проявами девіантної поведінки: втечами з дому чи інтернату, прогулами уроків, раннім курінням, випадками алкоголізації, наркотизації, конфліктними відносинами з батьками, дрібними правопорушеннями тощо [6, с. 12].

Найчастішими мотивами самогубств у підлітків є невдале кохання, образи оточуючих, особисто-сімейні конфлікти, страх перед кримінальною відповідальністю, покаранням чи ганьбою, складнощі у навчанні. Е. Шир вважає, що у підлітковому віці найчастіше йде мова не про спробу самогубства, а лише про використання «суїцидальної техніки» для досягнення іншої (не суїцидальної) мети. А серед інших факторів ризику суїцидальної поведінки виділяє психотравмуючі ситуації, пов'язані з навчанням у школі, розлади характеру чи поведінки, психічні патології [5, с. 10].

І. Вагін під час складання портрету можливого суїциданта, наголошує на

наступних факторах, що сильно підвищують ризик при наявності схильності до самогубства: міжособистісні кризи (у тому числі реакція короткого замикання); тяжка втрата; падіння рівня самооцінки; втрата сенсу життя та перспективи; прагнення повернути собі контроль за оточенням; залежність від інших і незадоволеність таким положенням; примітивність мислення (людина не знає як відреагувати на складну ситуацію; вживання алкоголю та наркотиків, що знімають бар'єри здорового глузду; акцентуація характеру; порушена самокритичність; тяжка спадковість; соціальні умови; наявність спроб суїциду; тяжкі соматичні захворювання [1, с. 28].

Психіатр О. Вроно, автор книжки для підлітків «Попередження самогубства», вважає, що причина суїцидів підліткового віку полягає в самотності. Спілкування в сім'ї замінюється соціальними мережами, у батьків і вчителів не вистачає часу на розмови з дітьми. Авторка наголошує, що у сучасній школі багато учнів страждають від почуття ізоляції і відсутності друзів. Діти рано освоюють Інтернет і в 11–13 років краще за багатьох батьків ведуть блоги, створюють вебсторінки, впевнено користуються гаджетами. При цьому емоційно вони залишаються підлітками – імпульсивними, тривожними, що легко впадають у відчай, втрачають самоконтроль, не вміють прораховувати наслідки своїх вчинків. Через цей дисбаланс діти є беззбройними перед занадто сильними емоційними переживаннями [6, с. 13].

Узагальнюючи роботи вітчизняних та зарубіжних авторів, можна визначити певне коло характерних ознак ранніх суїцидальних намірів. Це:

1. Попередня спроба самогубства: у багатьох молодих людей, котрі закінчують життя самогубством, була спроба суїциду раніше.
2. Усні загрози: я не можу цього витримати; я не хочу більше жити; ви не повинні за мене турбуватися; я не хочу створювати вам проблем; скоро цей біль буде позаду; вони скоро пожалкують тощо;
3. Зміна в поведінці: замкнутість або відверта щирість, нерішучість або ризикованість.
4. Незвичні покупки: зброя, мотузка, ліки тощо.

5. Відмова від власності: роздавання власних речей, розв'язання матеріальних обов'язків, передача спадщини.

6. Ознаки депресії: порушення сну, апетиту, невірноваженість, утрата інтересу до звичайної побутової діяльності.

7. Проблеми у навчальному закладі: немотивовані пропуски занять, емоційні вибухи, інша нестандартна поведінка.

8. Тема смерті у розмовах: обговорення процесу вмирання, планування власного поховання, проектування могильного пам'ятнику, обговорення меню на тризні (може проявлятися у малюнках, поезії, записах у щоденнику, у нав'язливому прослуховуванні відповідної музики)

9. Неочікувані стани ейфорії: людина має щасливий вигляд після тривалого депресивного стану – це може означати, що вона відчуває полегшення від остаточно прийнятого рішення про скоєння самогубства.

10. Інші ознаки: часті інциденти, скарги на фізичний стан організму, гіперактивність, агресивність, неадекватна поведінка з метою привернення уваги або досить тривале переживання горя після втрати когось [7, с. 91].

Висновки. Отже, на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури, у статті було наведено основні причини суїцидальної поведінки підлітків, виокремлено типові для підлітків особливості суїцидальної поведінки. Також узагальнюючи роботи вітчизняних та зарубіжних авторів, окреслено певне коло характерних ознак ранніх суїцидальних намірів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Анищенко Л. О., Молочко Т. М Превенція суїцидальної поведінки підлітків//Методичні рекомендації Чернігів – 2021 87 с.

2. Лебєдєв Д. В., Назаров О. О., Тімченко О. В., Христенко В. Є., Шевченко І. О.//Психологія суїцидальної поведінки: Посібник / За заг. ред. проф. О.В.Тімченка. – Харків, 2007. – 129 с.

3. Лукашук А. В., Филиппова М. Д., Сомкина О. Ю. Характеристика детских и подростковых суицидов // Рос. мед.-биол. вестн. им. акад.

И.П.Павлова. 2016. №2.

4. Мальцев Е. С. Особенности суицидальных рисков у подростков // Вестник магистратуры. 2018. №1-3 (76).

5. Марухина І. В. Суїцидальна поведінка неповнолітніх: сутність, причини, профілактика//Суми, 2009. – 41 с.

6. Методичні рекомендації щодо формування безпечної поведінки дітей у соціальних мережах//авт. кол.: В. В. Сокурєнко (голова), Д. В. Швець, О. І. Федорєнко та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021. – 60 с.

7. Чернега А. О. Суїцидальна поведінка підлітків як соціально – психологічне явище //Young scientist.2020. No8.1.C.89-92.

МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ МЕТОДУ Л. БОРОВСЬКОЇ «ЧОЛОВІЧОК»

Онішкевич Анастасія Дмитрівна

Студенка 4 курсу 3 групи, факультету психології,
політології та соціології Національного університету
Одеська юридична академія
м. Одеса, Україна

Анотація: У статті автором чітко визначені: мета, приватні умови, правила та технологія реалізації у процесі психологічного консультування методу Лілії Боровської «Чоловічок». Це допоможе тому, що сучасний фахівець-психолог, закінчивши заклад вищої освіти, буде мати практичний інструментарій та вмітиме використовувати різноманітні методи та прийоми психологічної допомоги у консультуванні дітей та дорослих.

Ключові слова: метод, «Чоловічок», методика, психологічне консультування, психолог, психотерапевт, клієнт, пацієнт, психосоматика, емоції, почуття, кольорова мапа.

У наш непростий час, що стрімко змінюється, потрібна велика внутрішня сила. Людині необхідно знайти своє місце в нових соціально-економічних умовах, визначити сенс свого унікального життя, серед загальної розмитості ціннісних орієнтацій, пережити аварію старих ідеалів, не дати охопити себе депресивними тенденціями, зберегти в собі віру, прагнення, радість життя. А що якщо не вистачає цієї внутрішньої сили? Тоді неминучий відхід у апатію, психосоматичну хворобу. Й тут на допомогу приходить психолог/психотерапевт.

Наразі суспільство проживає злам першості емоцій та інтелекту: IQ втратив панівний вплив на становлення та розвиток дитини, тепер прерогатива належить емоційному інтелектові. Життєвий успіх людини залежить не від

рівня її інтелекту, а від характеру її взаємин із оточенням — від уміння знайти підхід до іншої людини, налагодити з нею контакт. Здатність людини розпізнавати та розуміти власні емоції, наміри, мотивацію та бажання й емоції інших називають емоційним інтелектом [1].

Оскільки психологічне консультування, як діяльність є досить молодого областю психологічної практики й методик, якими би навчали в вищих навчальних закладах, дуже мало. Тому це стає бар'єром для багатьох початківців психологів-консультантів.

Метод «Чоловічок» є діагностичною, та актуальною у нас час. Вона не складна у реалізації, та не потребує багато часу.

Головна мета методу – діагностування психосоматичних захворювань, їх ідентифікація, виявлення заблокованих емоцій та почуттів, складання кольорової карти клієнта/пацієнта.

Предметом діагностування можуть бути: емоції та почуття, психосоматичні захворювання та їх прояви.

Тобто відображення емоцій та почуттів на тілі, де вони проявляються у психосоматичних захворювань, тому навчитися усвідомлювати свій емоційний стан є досить важливим для клієнта/пацієнта.

Кожний метод має перелік умов застосування та правил. Метод «Чоловічок» не є винятком. Отже, правилами застосування методу є:

1. Проведення методики тільки у присутності спеціаліста (психолог/психотерапевт);
2. Клієнт/пацієнт має бути у розслабленому стані;
3. Психолог/психотерапевт не може вирішувати за клієнта/пацієнта, як, де, та чим йому малювати, тобто дає повну свободу дій у контексті методу.
4. Психолог/психотерапевт пильно наглядає за діями клієнта/пацієнта.
5. У процесі можна ініціювати процес тільки завдяки запитанням.

Умови застосування методу:

1. У доступі клієнта/пацієнта має бути усі матеріали, які потребують для застосування методу.

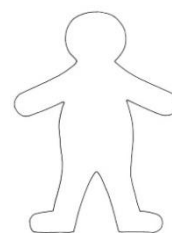
2. У кабінеті/приміщенні де проводять метод не повинно бути відволікаючих факторів.

3. Психолог/психотерапевт не поспішає та дотримується темпу роботи клієнта/пацієнта.

Лілія Баровська у своїй статті підкреслила, що Люди, які мають високий рівень емоційного інтелекту, добре розуміють власні емоції та почуття інших, вміють ефективніше ними керувати. Тому, поведінка таких людей у суспільстві більш адаптивна, вони легше досягають цілей під час взаємодії з оточенням [1].

Для реалізації методу необхідні такі матеріали як:

1. Різнокольорові ручки, олівці, фломастери та фарби.
2. Простий олівець.
3. Кисточка для малювання.
4. Аркуші форматом А4 – 1-5 листків;
5. Ножиці.
6. Аркуш з малюнком «чоловічка».

Для застосування методу необхідно 20 хвилин.

Метод проводиться у три етапи – підготовчий, основний та заключний. Під час підготовчого етапу психолог (психотерапевт) обговорює з клієнтом/пацієнтом його запит, пропонує метод «Чоловічок» та надає інформацію стосовно його сутності, правил та умов реалізації.

На основному етапі психолог/психотерапевт надає усі необхідні матеріали та пропонує вирвати з аркуша паперу модель чоловічка. Далі психолог/психотерапевт повільно промовляє емоції та почуття:

1. Страх;
2. Злість;
3. Агресія;
4. Образа;
5. Провина;
6. Тривога;
7. Сум;

8. Байдужість;
9. Впевненість;
10. Зацікавленість;
11. Кохання;
12. Радість;
13. Щастя.

Клієнт/пацієнт в цей час намагається згадати ситуації у яких він відчував ці емоції/почуття, та вибравши колір, якому він/воно відповідає – малює на тілі чоловічка де саме він їх відчуває.

Заключний етап – обговорювання почуття клієнта/пацієнта та вислуховування його висновків.

Таким чином, перевагами застосування методу Лілії Боровської «Чоловічок» є те, що він дозволить клієнтові (пацієнтові):

- 1) безболісно знайти заблоковані емоції та почуття;
- 2) усвідомити як, та у яких випадках клієнт/пацієнт відчуває ті, або інші емоції;
- 3) знайти першопричину психосоматичних захворювань;
- 4) відслідкувати зміни, завдяки проведенню цієї методики, через певний час.
- 5) Діагностувати почуття, та емоції, які шкодують життю клієнтові/пацієнтові.
- 6) Клієнт/пацієнт буде малювати підсвідомо, тобто чесно. Описання методики реалізації методів сприятиме тому, що молоді фахівці зможуть безболісно використовувати їх у процесі психологічного консультування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Боровська Л. «Емоційний інтелект: навіщо потрібен та як його розвивати». Дитячий садок. № 7., 2019. <https://epsiholog.mcfr.ua/741708>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ У ПОДРУЖНІХ ПАРАХ

Падалиця Катерина Олександрівна,
студентка

Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад»

Міжрегіональна Академія Управління Персонало
м. Київ, Україна

Туриніна Олена Леонтіївна,
доктор наук з психології, професор

Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад»

Міжрегіональна Академія Управління Персоналом
м. Київ, Україна

Вступ. Шлюбно-сімейні відносини у суспільстві – це дуже важлива сфера існування як окремих індивідів, так і держави в цілому. За статистикою, на сьогоднішній день більша кількість розлучень припадає на сім'ю, яка прожила менше 3 років. Саме це змушує дослідників приділяти особливу увагу молодим сім'ям.

Психологічних особливостей подружніх конфліктів зумовлена тією важливою роллю, яку відіграє сім'я у процесах реформування сучасного суспільства, зокрема у вирішенні демографічної кризи, посилення виховного потенціалу соціуму, виховання здорового покоління майбутніх громадян. Важливо, щоб сучасна українська сім'я була стабільною і могла протистояти утрудненням суспільного життя. Одним із видів таких труднощів є конфлікти.

Сьогодні особливо актуальною для науки є проблема виявлення характеру, форм конфліктів, причин, тому що в період трансформації суспільства збільшилася кількість розлучень, особливо серед молодих сімей.

Ціль роботи. Виявлення особливостей конфліктів у подружніх парах та визначенні психологічних умов їх подолання.

Метеріали та методи. При вивченні теми були використані наступні

методи:

– *теоретичний аналіз джерельної бази* (психологічної, філософської, педагогічної тощо) з проблеми дослідження;

– *психодіагностичні методи*:

- методика “Рольові очікування і домагання в шлюбі”;
- тест-опитувальник „задоволеність шлюбом” (В.Столін, Т.Романова, Г.Бутенко);
- проективний тест “Сімейна соціограма”;
- тест „Яка ваша тактика ведення переговорів у конфліктах?”
- *методи якісної та кількісної* (первинної та вторинної) обробки емпіричних даних.

Результати і обговорення. Психологія сприймає конфлікт сприймається як взаємне негативний психічний стан двох чи більше людей, характеризується несумісністю поглядів, потреб, інтересів, як і викликає негативне ставлення один до одного.

Сімейні конфлікти – це конфлікти, що виникають між членами однієї сім'ї як щодо питань життєдіяльності сім'ї, і з приводу задоволення різноманітних потреб її членів, відповідності рольової поведінки очікуванням.

Таким чином, унікальність сімейних відносин зумовлює не лише специфіку виникнення та перебігу конфліктів у сім'ї, але й особливим чином позначається на соціальному та психічному здоров'ї всіх її членів.

Конфлікти поділяють на:

- відкриті - сварки, скандали, бійки тощо (відкрита розмова у підкреслено коректній формі; взаємні словесні образи; демонстративні дії (грюкання дверима, биття посуду, стукання кулаком по столу), образа фізичними діями тощо));
- приховані (внутрішнє невдоволення), але їхній вплив на подружні стосунки не менш відчутний, ніж відкритих (демонстративне мовчання: різкий жест або погляд, що говорить про незгоду: бойкот взаємодії в якійсь сфері сімейного життя; підкреслена холодність у відносинах).

Причини виникнення подружніх конфліктів різноманітні. Вони можуть виникати, зокрема, з появою дітей чи через матеріальні фактори. За деякими даними, у більш забезпечених сім'ях конфлікти частіше пов'язані з порушенням подружніх взаємин. В сім'ях, які недостатньо забезпечені, більше конфліктів виникає через фінансові проблеми.

Напруженість у відносинах та конфлікт як емоційно забарвлене розбіжність у думках виникає при односторонньому чи двосторонньому неприйнятті позицій учасників. Часто це відбувається через невміння або небажання «встати на місце іншого» і з його позиції розглянути ситуацію, усвідомити суперечність.

Різні моделі поведінки чоловіка та жінки (гендерні відмінності) часто є причиною конфліктів, оскільки представники статей просто не розуміють один одного, щоб зрозуміти, треба знати типові відмінності, що породжують конфлікти. Чоловіки та жінки різняться за своїм призначенням; чоловіча стать забезпечує мінливість генофонду, що необхідно для еволюції виду та його пристосування до змін навколишнього середовища; жіноча підлога забезпечує збереження наявного генофонду, стійкість та стабільність системи, ці розбіжності у призначенні статей виявляються як у фізичному, і психологічному рівні.

Нерідко конфлікти між чоловіком та жінкою виникають через принципово різне розуміння спілкування.

Будь-який конфлікт починається з того, що в парі або групі з'являється людина, чимось незадоволений, він виступає з вимогами, претензіями, образами і чекає, що партнер прислухається до нього і змінить свою поведінку. Слід пам'ятати, що ініціатор конфлікту практично завжди має підстави «налаштовувати сварку», необхідно не засуджувати, не відмахуватися, але уважно і доброзичливо вислухати.

Не рекомендується переносити модель подружніх стосунків батьків у майбутню сім'ю молодих людей, вони повинні почати жити по-своєму, намагаючись задовольнити очікування сімейного життя, що існують в обох.

Модель сімейних відносин може змінюватись протягом життя, особливо в періоди криз, краще зберегти сім'ю і змінити шлюбну модель, ніж уперто добиватися того, щоб жити, як раніше.

Крім об'єктивних проблем перед подружжям постає ще одна проблема: кризові періоди.

Сім'я, як живий організм, має свої періоди дитинства, юнацтва, розквіту, хвороб, старіння та в'янення, перехід від одного періоду до іншого часто пов'язаний з появою більш менш помітних протиріч у відносинах чоловіка та дружини. Парадокс полягає в тому, що кризи в подружніх відносинах протікають більш болісно, якщо сім'я виникла на основі пристрасного кохання і, навпаки, спокійно та майже непомітно, якщо створення шлюбного союзу було продиктоване суто діловими міркуваннями. Досвід показує, що найчастіше виявляються два основні кризові періоди - при шлюбному стажі 5-7 років та 13-18 років.

Перший кризовий період (5-7 років) пов'язані з зміною образу партнера, саме, зі зниженням його психологічного статусу, якщо на початку сімейного життя він чи вона здавалися «самими-самими», то в ході кризи настає момент, коли на перший план виступають недоліки партнера. Сімейне життя, як маятник, на початку життя відхилилося до позитивного полюса (позитивне перебільшення), а потім, як при русі маятника, різко підійшло до негативного полюса (негативне перебільшення).

Реально ні перший, надпозитивний образ близької людини, ні другий, наднегативний образ, не є істинними. Вони виступають результатом нашого емоційного і, звичайно ж, упередженого ставлення. Інакше кажучи, спочатку більшість людей зайво захвалюють свою близьку людину та захоплюються нею, а потім переходять в іншу крайність — надміру різко та несправедливо критикують свого шлюбного партнера.

Конструктивно переживають кризу ті пари, які перестають критикувати одна одну, переходять до середнього, збалансованого стану та спокійно визначають як переваги, так і недоліки один одного, при цьому акцент у своїх

відносинах роблять саме на перевагах.

Другий кризовий період (13-18 років) пов'язаний із проявом психологічної втоми один від одного, тяжінням до новизни у відносинах та способі життя, дану кризу менш болісно переживають ті сім'ї, в яких «слабшає повідець» — обопільно визнаються умови щодо відносної свободи та самостійності один одного, а також там, де обоє починають шукати способи відновлення своїх відносин.

Конфлікти, та психічні напруження виникають з урахуванням незадоволених сексуальних потреб одного чи подружжя в цілому. Вони мають різну основу, а саме: знижена сексуальність одного з подружжя, розбіжність циклів та ритмів виникнення сексуального бажання; безграмотність подружжя у питаннях психогігієни шлюбного життя; чоловіча імпотенція чи жіноча фригідність; різні хвороби подружжя; сильна хронічна фізична і нервова перевтома одного з подружжя тощо.

Психічні напруження, депресії, конфлікти, які є джерелом незадоволеність, потреби одного або обох подружжя у позитивних емоціях; відсутність ласки, турботи, уваги та розуміння, психологічне відчуження подружжя.

Для кожного (чоловіка чи дружини) в спільному житті повинен бути досягнутий якийсь мінімально необхідний рівень задоволення потреб, інакше виникає дискомфорт, формуються та закріплюються негативні емоції та почуття. На основі незадоволених або частково задоволених потреб може виникнути тимчасова або хронічна фізіологічна, психічна напруга, яка поступово підточує емоційно-психологічну стабільність шлюбу. Поширений варіант, коли один із подружжя може бути перешкодою для задоволення якихось особистих потреб іншого, а як добре відомо із загальної психології, будь-яка блокада інтересів та бажань особистості супроводжується сукупністю негативних почуттів та емоцій, які руйнують підвалини сім'ї.

Варто зазначити, що психодинаміка цих взаємин не лише підштовхує людей до конфліктів, а й навпаки. У розвитку існують і протилежні тенденції,

які допомагають перейти від конфлікту до співпраці, якщо подружжя правильно визначить ці тенденції та зможе втілити їх у практиці своїх взаємодій один з одним.

Для профілактики сімейних конфліктів - важливу конструктивну роль відіграє метод соціальної демонстрації. Так, конфлікти, які виникають через те, що один із партнерів щосили прагне демонстрації своїх переваг, успіху, інтелекту, сили тощо, викликаючи тим самим роздратування та агресивність іншого, підштовхуючи його до конфліктної протидії. Саме тому, чим частіше та активніше подружжя виключає соціальну демонстрацію, тим менше виникає приводів для конфліктів.

Теоретичний аналіз подружніх конфліктів показав, що на різних етапах подружжя відчуває різні негативні прояви при вирішенні партнерських завдань. Але є психосоціальні завдання та негативні наслідки конфліктної взаємодії, які залишаються актуальними на більшості періодів життєвого циклу сім'ї. До таких завдань варто віднести зміцнення подружньої підсистеми та створення атмосфери близькості між партнерами, налагодження відкритої, ясної комунікації; вибудовування зовнішніх та внутрішніх кордонів, які захищали б подружжя та сім'ю загалом від стресорів зовнішнього середовища, створення власних правил сімейного життя та стереотипів взаємодії. До негативних проявів присутніх на кожному етапі життєвого циклу можна віднести ревності, втрату подружньої близькості та зради.

Одним з головних завдань даної роботи є проведення емпіричного дослідження особливостей конфліктних ситуацій у сім'ях (з терміном спільного проживання не менше двох років). Для реалізації цього етапу роботи необхідно сформулювати діагностичну програму дослідження. Така програма являє собою вибір оптимальної системи психодіагностичних методик, які допоможуть отримати необхідні дані про стосунки у сім'ї та визначення форму і зміст колективної роботи для їх гармонізації.

Висновки. Сучасне життя характеризується складністю та суперечливістю відносин, що складаються у людей у різних сферах

міжособистісної взаємодії. Однією з найменш вивчених у психології є сфера приватного життя людини, у тому числі - сфера міжособистісних відносин подружжя.

Власне нинішнім реаліям значне руйнування традицій у цій сфері призвело до значної нестійкості шлюбних утворень. За даними статистики майже половина укладених шлюбів розпадаються з тих чи інших причин і, практично завжди, розлучення передують часті та сильні конфлікти, що виникають у міжособистісній взаємодії подружжя.

Знаючи причини, що сприяють виникненню конфліктів між подружжям, можна обґрунтувати умови для їх попередження. Це повага себе та іншого; вираження помилок, негативних емоцій, образ, а не накопичення їх у собі; довіра та уважність щодо партнера, вміння слухати та чути його.

Важливо не так вміти запобігати конфліктам, як ефективно їх вирішувати в конструктивному напрямку, а конструктивне вирішення конфлікту може статися тільки в тому випадку, якщо подружжя, можливо, налагодить відносини, вміє піти на поступки. Взаємні поступки - найважливіша умова та шлях до створення дружної та міцної сім'ї.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ДИВЕРГЕНТНОГО МЫШЛЕНИЯ У ДЕТЕЙ С РАЗНЫМИ ВИДАМИ ОДАРЕННОСТИ

Пазухина Светлана Вячеславовна,

д.психол.н., доцент

Тульский государственный педагогический университет

им. Л. Н. Толстого

г. Тула, Россия

Введение./Introduction. Актуальность развития дивергентного мышления у одаренных школьников обусловлена, с одной стороны, потребностями и запросами общества в творческих созидательных людях, обладающих нестандартными взглядами на проблемы, умеющих размышлять с разных позиций, многогранно оценивать явления и процессы, находить новые подходы и решения путем выхода за существующие шаблоны и преодоления инерционного эффекта мышления. С другой стороны, дивергентность является важной составляющей креативности, неотделимой наряду с мотивацией и интеллектуальными способностями от современного понимания одаренности.

Специфика дивергентного мышления изучена в работах отечественных и зарубежных авторов: Т. Воробьевой, Дж. Гилфорда, В. Дружинина, А.Дьяченко, В. Рогозина, А. Савченко, Е. Торренса и др.

Сензитивным, т.е. наиболее благодатным в плане развития дивергентного мышления, чувствительным к внешним воздействиям, направленным на его становление, по мнению ученых, является младший школьный возраст. Подтверждающие положения можно найти в психолого-педагогических исследованиях Д. Богоявленской, Л. Венгера, Дж. Гилфорда, А. Ленковой, А.Матюшкина, Е. Торренса и др. Дивергентность обнаруживает себя в разных проявлениях творческих способностей, в различных видах умственной деятельности.

Сегодня, следуя современным образовательным концепциям, начальное образование строится на принципах презумпции талантливости ребенка,

ценности детства, радости познания, развития личности, умения эффективно общаться, решать проблемы, критически и творчески мыслить, сотрудничать, организовывать свою интеллектуально-творческую деятельность. Отсюда вытекает необходимость развития дивергентного мышления младших школьников с помощью методов, побуждающих учащихся к активной творческой деятельности, гибкости суждений, скорости и оригинальности ответов, когда они сталкиваются с учебными трудностями, для решения которых нет готовых ответов и образцов. Дивергентность мышления при этом зависит от создания оптимальной рабочей атмосферы, творческого климата в классном коллективе, продуктивности сотрудничества субъектов образовательного процесса.

Наиболее успешно дивергентное мышление развивается в младшем школьном возрасте в ходе ведущей деятельности этого периода - учебной. Поэтому методологической основой нашего исследования является деятельностный подход.

Различные аспекты изучаемой нами проблемы рассматривались отечественными и зарубежными учеными. Поэтому теоретическую основу нашего исследования составили работы авторов, которые анализировали психолого-педагогические характеристики мышления - А. Брушлинского, П. Гальперина, С. Гончаренко, А. Кузьминского, А. Леонтьева, М. Мамардашвили, К. Платонова, В. Роменец, С. Рубинштейна и др. выявляли особенности развития мышления в младшем школьном возрасте - Д. Богоявленского, Л.Божович и др.; рассматривали его в контексте детского творчества - А.Горальского, Е. Ильина, А. Мельниченко, Н. Наумовой, Р. Швай и др.; описывали специфику и методы развития дивергентного мышления - Т.Воробьевой, Дж. Гилфорда, В. Дружинина, А. Дьяченко, В. Рогозиной, А.Савченко, Е. Торренса и пр.

Цель работы./Aim. Целью было выявление особенностей проявления и развития дивергентного мышления у младших школьников с признаками одаренности.

Материалы и методы./Materials and methods. В работе был использован комплекс методов исследования: теоретических (анализ, обобщение, классификация); эмпирических (психолого-педагогический эксперимент, тесты, наблюдение, анализ продуктов деятельности); методов количественной и качественной обработки результатов исследования. Для изучения дивергентного мышления была составлена диагностическая программа, включившая в себя фигурный тест Е. Торренса; методику «Придумай игру» (автор Е. Панько); методику «Вербальная фантазия» (Р.Немов). Выборку составили 20 младших школьников с признаками одаренности.

Результаты и обсуждение./Results and discussion.

В результате тестирования детей с использованием методики Е. Торренса было выявлено, что 10 % детей показали высокий уровень развития дивергентного мышления, 40% опрошенных обнаружили средний уровень, 50 % опрошенных продемонстрировали низкий уровень.

Анализ средних значений выявленных показателей дивергентного мышления в целом по исследуемой группе младших школьников позволил сделать вывод о том, что уровень развития беглости и оригинальности был низкий. Наиболее развитым среди всех показателей дивергентного мышления у младших школьников с признаками одаренности оказалась гибкость (среднее значение составило 4,5).

У младших школьников с признаками разных видов одаренности уровни развития творческого потенциала мышления значимо отличались по разным показателям, причем высокий уровень оригинальности, гибкости и беглости имели только некоторые обследуемые (15 %, 15 % и 30 % в соответствии с перечисленными показателями).

Высокий показатель гибкости, согласно характеристике, указывал на разнообразие стратегий и идей, способность младших школьников переходить от одного аспекта рассмотрения проблемы к другой. Оригинальность соотносилась со способностью обучающихся выдвигать идеи и предложения,

которые отличались от общеизвестных, очевидных, банальных, общепринятых, четко установленных. Скорость или производительность учитывалась при исчислении индексов гибкости, оригинальности и разработанности творческого мышления каждого младшего школьника. Высокие значения показателя разработанности, согласно Е. Торренсу, были характерны для детей с признаками академической одаренности, интеллектуальной, имеющие выраженные способности к изобретательской и конструкторской деятельности.

Результаты, полученные при проведения методики «Придумай игру» Е. Панько, показали, что у 20 % исследуемых по данной методике был выявлен очень высокий уровень развития дивергентного мышления, у 10 % – высокий, у 30 % – средний, у 20 % – низкий и у 20 % – очень низкий.

Проведенный анализ придуманных историй, сказок и рассказов показал, что у детей очень высокий и высокий уровень дивергентного мышления составил – 25 и 15,0 соответственно. Эти дети полно и свободно воплощали в рассказе задуманное содержание, проявили инициативу, отличались самостоятельностью в работе, их истории были интересны и выразительны. Для них было характерным использование большого числа выдуманных персонажей или задействованных в истории предметов - более 10. В историях и рассказах этих младших школьников были представлены разнообразные подробные детали и характеристики, относящиеся к образу персонажей.

Средний уровень развития дивергентного мышления был выявлен у 30% респондентов. Это были дети, которые могли быстро придумать истории, сказки или рассказы, но их рассказы не отличались богатством фантазии, оригинальностью и необычностью образов, эмоциональностью.

Низкий уровень и очень низкий дивергентного мышления были выявлены у 20 % и 10 % школьников соответственно. Эти дети не могли придумать интересных рассказов. Некоторые из них отказывались выполнять задание или рассказывали общеизвестную сказку, рассказ.

Определение уровня развития фантазии и дивергентного мышления по методике Р. Немова показало, что у большей части опрошенных младших

школьников (50 %) он был низкий, еще у 40 % – средний и только 10 % третьеклассников по этому методике обнаружили высокий уровень дивергентного мышления. В ходе наблюдения было выявлено, что обучающимся с высоким уровнем развития дивергентного мышления были присущи высокая работоспособность, проявления инициативы, высокая степень самостоятельности при решении творческих задач, оригинальность идей и творческих проектов, длительное удержание внимания, быстрое и прочное усвоение нового учебного материала.

У младших школьников со средним уровнем развития дивергентного мышления наблюдалась средняя работоспособность; инициативность после побуждения педагога, отвлечения внимания. При решении творческих задач им требовалась поддержка учителя, совет одноклассников, помощь родителей. Они могли сочетать производительную и творческую деятельность, много фантазировали, но в их действиях не всегда присутствовали элементы новизны. Эти дети затруднялись при продуцировании новых идей.

Детям с низким уровнем развития дивергентного мышления была свойственна низкая работоспособность; безынициативность при выдвижении идей; рассеянное внимание; репродуктивная деятельность; трудность во время усвоения нового учебного материала; копирование идей товарищей.

Данные методик соотносились с анализом продуктов деятельности детей, т.к. согласно деятельностному подходу, признаки одаренности проявляются и развиваются в деятельности.

Выводы./Conclusions. Таким образом, в процессе исследования уровня развития дивергентного мышления младших школьников было установлено, что по успешности решения творческих задач группа детей с признаками разных видов одаренности оказалась крайне неоднородной. Среди младших школьников были такие, которые выполняли задания без особых затруднений и демонстрировали высокий уровень развития дивергентного мышления или его показателей. Эти дети умели работать в новых и измененных условиях, генерировали нестандартные идеи, без опоры на вспомогательные материалы

строили решение поставленной задачи, четко и убедительно аргументировали свои ответы, работали без помощи учителя, создавали полноценные, яркие, оригинальные продукты деятельности.

Большая часть младших школьников имела средний уровень развития дивергентного мышления. Эти школьники обнаружили способность самостоятельно осознавать фактическое содержание задачи, пользовались незначительной помощью учителя при затруднениях. Выполняя задание, они не всегда были оригинальными.

Дети с низким уровнем развития дивергентного мышления имели трудности с выполнением предложенных заданий интеллектуального характера, хотя при этом прекрасно пели, танцевали, рисовали и пр. Эти обучающиеся только с помощью учителя отвечали на нестандартные вопросы, слабо проявляли способности генерировать новые идеи. У них не получилось найти необычные решения и ответы, отличные от общепринятых.

Выявленные результаты подтвердило необходимость осуществления индивидуально-дифференцированного подхода в работе с детьми, имеющими признаками одаренности по разным видам одаренности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ленкова, А. А. Дивергентный характер мыслительной деятельности творчески одаренного младшего школьника // Сибирский педагогический журнал. - 2011. - №4. - С. 197-203.

2. Одарённость и возраст. Развитие творческого потенциала одарённых детей: учебное пособие / Под ред. А. М. Матюшкина. - М.: Изд-во МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2004. - 192 с.

3. Социальная успешность умственно одаренных детей: психолого-педагогические технологии сопровождения и развития: кол. моногр. / Под общ. ред. С. В. Пазухиной. - Тула: Изд-во Тул. гос. пед. ун-та им. Л. Н. Толстого, 2015. - 286 с.

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Пріснякова Л. М.

доктор психології, професор

Бова Анастасія

магістрант кафедри психології

Дніпровський гуманітарний університет, Україна

Вступ. Психологічне здоров'я – необхідна умова повноцінного функціонування. Використання терміну «психологічне здоров'я» підкреслює нероздільність тілесного і психічного в людині, необхідність і того, і іншого для повноцінного функціонування. Більш того, останнім часом виділився такий новий науковий напрям, як психологія здоров'я – наука про психологічні причини здоров'я, про методи і засоби його збереження, зміцнення і розвитку. В рамках цього напрямку детально вивчається вплив психічних чинників на збереження здоров'я і на появу хвороби. І саме здоров'я розглядається не як самоціль, а як умова виконання людиною своєї індивідуальної місії. Тому, спираючись на положення психології здоров'я, можна передбачити, що саме психологічне здоров'я є передумовою здоров'я фізичного

Якщо скласти узагальнений «портрет» психологічно здорової людини, то можна отримати наступне. Психологічно здорова людина – це перш за все людина спонтанна і творча, життєрадісна і весела, відкрита і така, що пізнає себе і навколишній світ не лише розумом, але і відчуттями, інтуїцією. Вона повністю приймає саму себе і при цьому визнає цінність і унікальність людей, що оточують її.

Така людина покладає відповідальність за своє життя перш за все на саму себе і отримує уроки з несприятливих ситуацій. Її життя наповнене сенсом, хоча вона не завжди формулює його для себе. Вона знаходиться в постійному розвитку і, звичайно, сприяє розвитку інших людей.

Мета дослідження. Виявити вікові та статеві відмінності рівня

психічного здоров'я учасників емпіричного дослідження

Матеріали та методики. Діагностика проводилася по методиці діагностики самооцінювання психічного здоров'я «Душевна рівновага» (С.Степанов) та «Виявлення рівня самооцінки»)

В дослідженні взяло участь 100 осіб різного віку та статті, які були об'єднані в 5 вікові групи.

Результати та обговорення. Отримані результати діагностики представлені в таблиці 1:

Табл.1

Показники середнього рівня психічного здоров'я учасників емпіричного дослідження по віковим групам

	1група (CO= 0.1)	2група (CO=0.22)	3група (CO=0.3)	4група (CO=0.3)	5 група (CO=0.4)
Сер.значення	20	21	15	15	16
Сер.знач. дівчат	15	18	10	15	15
Сер.знач. хлопців	26	24	20	16	17

Аналіз результатів дав змогу виявити вікові та гендерні особливості:

- **гендерні** (по середньому значенню) - **дівчата** знаходяться у здоровому психічному стані, **хлопці** знаходяться на прикордонному стані;
- **вікові** (по середньому значенню) - можна сказати, що 1, 3, 4, 5 групи мають переважно результати, що свідчать про психічне здоров'я, а 2 група (18 років), переважно мають прикордонний стан.

Результати діагностики представлені у графічному вигляді:

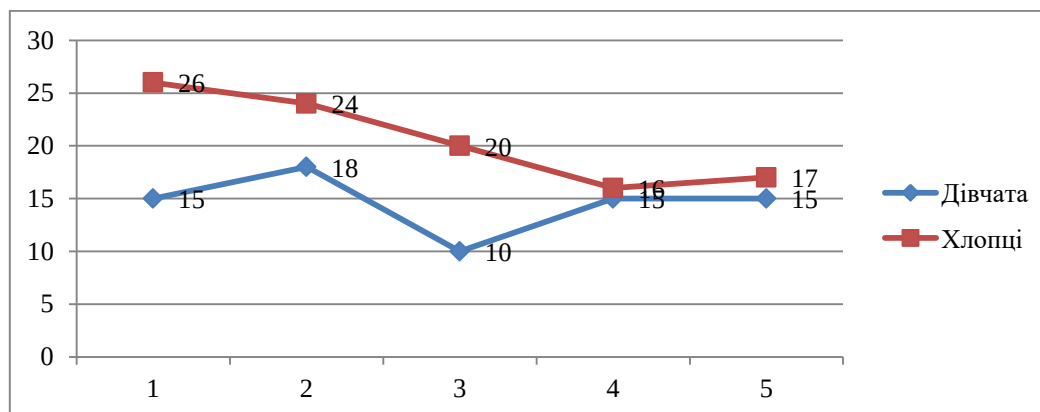

Рис1. Співвідношення результатів учасників емпіричного дослідження (дівчата та хлопці) по віковим групам за середнім значенням

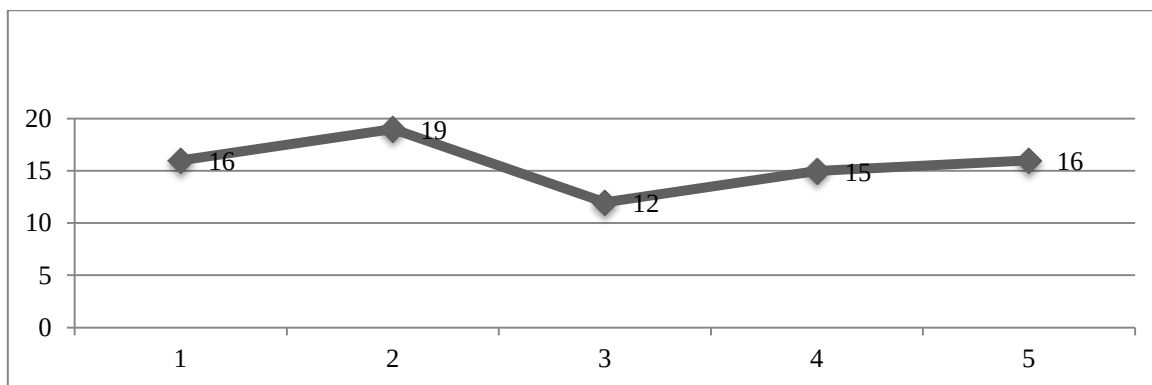

Рис.2. Співвідношення результатів учасників емпіричного дослідження по віковим групам за середнім значенням

Співставлення результатів діагностики самооцінки особистості по першій методиці та по методиці виявлення рівня психічного здоров'я:

Самооцінка	0.3	0.4	0.22	0.1	0.3
Рівень психічного здоров'я	20	21	15	15	16

Висновки. Аналіз отриманих результатів свідчить, що із зміною значення самооцінки особистості показник рівня здоров'я теж змінюється (наприклад, на 0.1 по першій методиці та на 1.0 по другій методиці), це дає змогу зробити висновок, що методики знаходяться в залежності.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ДОМІНУЮЧИХ ІНСТИНКТІВ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Пріснякова Л. М.

доктор психології, професор

Циганенко Аліна

магістрант кафедри психології

Дніпровський гуманітарний університет, Україна

Вступ. Юнацький вік – це вік, де здійснюється професійне визначення і формування професійних якостей; формування біологічної пари (тобто формування стосунків), що проявляється у почутті кохання та закоханості; зміна ієрархії цінностей та зміна векторної направленості «Я-концепція». Провідна діяльність викликає зміни в поведінковій сфері, когнітивній сфері, емоційній сфері, сприяє розвитку професійних якостей. Виникає адаптація до того нового фізіологічного стану, який характеризує життєдіяльність організму. В психічному розвитку юнаки та дівчата відбуваються серйозні зміни: змінюється діяльність їх мислення, пам'яті, уваги, область їх інтересів, вольових устремлінь, почуттів та емоцій:

Загальне емоційне самопочуття в цьому віці стає більш рівним; як правило, немає різких афективних спалахів; немає також і стрімкого судження про людей, їх якостях і рисах, таких необгрунтовано утворюються пристрастей. Розвинуте вміння володіти собою проявляється в юнацькому віці також і в кращому володінні виразом своїх почуттів і настроїв. Це відноситься і до появи більш багатого і точної палітри інтонацій, більшому числу відтінків у виразі обличчя і рухах тіла.

Провідна діяльність спрямована на формування ефективних психологічних механізмів: у дівчат – малоефективні, а у хлопців – середньо ефективні механізми психологічного захисту. У плані статевої відмінності, у юнаків у цей період переважають захисні механізми внутрішньої

спрямованості, такі як: витіснення, раціоналізація. У дівчат навпаки переважають механізми зовнішньої спрямованості - реактивне утворення, регресія. Переважання механізмів захисту внутрішньої спрямованості у юнаків обумовлено тим, що в нашій культурі хлопчиків з раннього дитинства вчать не показувати своїх почуттів, тому юнаки вчаться їх приховувати і не показувати оточуючим. З часом витіснення, як вид захисту, що дозволяє вимикати зі свідомості неприйнятні почуття й імпульси, стає одним з основних видів захисту.

Мета дослідження. Виявити відмінності домінуючого інстинкту в залежності від напряму професійної підготовки, вікових та статевих характеристик.

Матеріали та методи. Дослідження проводилася за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов). В дослідженні взяло участь 100 осіб – це здобувачі ВНЗ.

Результати та обговорення. Для виявлення домінуючого інстинкту використовувалася методика «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов). У методиці проводився підрахунок балів по семи шкалам: егофільний, генофільний, альтруїстичний, дослідний, домінантний, лібертофільний, дігнітофільний типи інстинктів.

Таблиця 1.

Результати дослідження за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов) (середні значення)

Тип домінуючого інстинкту	Стать		Напрямок професійної підготовки		Вік	
	Хлопці	Дівчата	Психологи	Готельно-ресторанний бізнес	17-19 річні	20-24 річні
Егофільний	1,2	2,2	1,7	2,3	2,6	2,9
Генофільний	2,6	2,5	2,3	3,6	1,3	2,4
Альтруїстичний	3,4	2,4	2,8	0,8	1,5	1,7
Дослідницький	2,7	2,1	1,4	3,7	3,1	2,6
Домінантний	1,1	1,8	3,1	1,3	0,9	0,3
Лібертофільний	2,9	2,7	1,5	2,4	2,0	2,2
Дігнітофільний	1,6	2,3	2,2	3,9	0,7	1,8

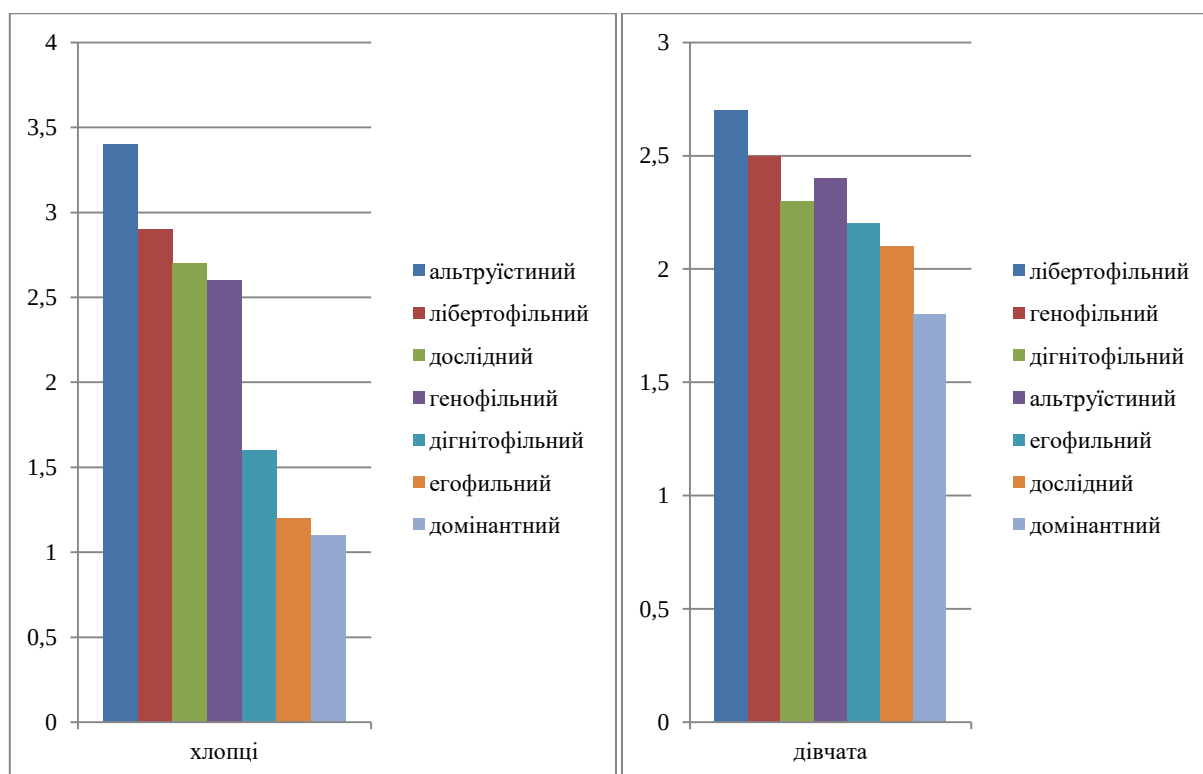

Рис 1. та 2. Результати за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов) (середні значення)

Виявлено, що у деякого відсотка вибірки переважає більше однієї шкали виду інстинкту, що впливало на результати і формулювання висновків. Для 25 % від усієї вибірки характерний генофільний тип інстинтів.

Таким чином, ми стверджуємо, що найбільше хлопцям характерний:

-альтруїстичний тип інстинтів (50%). Для людей цього типу характерні доброта, емпатія, дбайливість до близьких, особливо до літніх, здатні віддати іншим останнє, навіть необхідне йому самому. Вони переконані, що не може бути добре всім, якщо погано комусь одному, а їх кредо - «Доброта врятує світ, доброта понад усе». І вони еволюційно хранителі доброти, світу, хранителі життя.

-25% від усієї вибірки характеризується **генофільним** типом інстинтів. Для нього характерний своєрідний різновид егоцентризму, коли «Я» заміщається поняттям «Ми» (під «Ми» мається на увазі сім'я) аж до заперечення «Я». Цінності, цілі, життєвий задум підпорядковані одному - інтересам дітей, сім'ї. Вже в дитинстві інтереси цього типу людей фіксовані на сім'ї і така дитина спокійна тільки тоді, коли батько і мати повернулися з

роботи, вся сім'я в зборі, всі здорові і у всіх гарний настрій, він загострено відчуває розлад у родині, і в цьому випадку у нього виникає депресивна невротична реакція з енурезом і т. п. Це люди, які цінують «інтереси сім'ї понад усе», а їх кредо: «Мій дім - моя фортеця». Еволюційна доцільність наявності даного типу полягає в тому, що його носії - хранителі сім'ї, хранителі генофонду роду, хранителі життя.

-25 % характеризуються *лібертофільним типом*. Для людей цього типу характерно прагнення до самостійності, заперечення авторитетів (батьків, вчителів), терпимість до болю, схильність рано залишати отчий дім, схильність до ризику, упертості, негативізму, нетерпимості монотонності бюрократизму. Кредо таких людей: «Свобода понад усе». І вони - охоронці інтересів і свободи кожного, індивідуальності, вони природно обмежують тенденції осіб «домінантного типу». Вони хранителі свободи, а з цим - життя.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що дівчатам найбільш притаманний генофільний тип інстинктів. Ним характеризується 27 % від усієї вибірки.

- 20 % характеризуються альтруїстичним типом.
- 18 % показали високі результати за шкалою лібертофільного типу.
- У 12% спостерігається тенденція до дослідницького типу. У людей цього типу з раннього дитинства відзначається допитливість, прагнення в усьому дістатися до суті, схильність до творчості. На початку цих людей цікавить все, але далі все сильніше і сильніше захоплює якесь одне пристрасне захоплення. Мандрівники, винахідники, вчені - особи цього типу. Їх кредо - «Творчість і прогрес - понад усе». Еволюційна доцільність цього типу очевидна.

- У 10 % виявлено спрямованість на домінантний тип. З раннього дитинства спостерігається прагнення до лідерства, вміння організувати гру, поставити мету, проявити волю для її досягнення, формується особистість, яка знає, чого вона хоче і як досягти бажаного, наполеглива в досягненні мети, готова до продуманому ризику, яка вміє розбиратися в людях і повести їх за

собою. Кредо цього типу: «Справа і порядок понад усе»; «Один - ніщо, усі - все»; «Буде добре всім - буде добре кожному». Еволюційна доцільність наявності цього типу, що народжує лідерів, організаторів, політиків у тому, що вони хранителі інтересів і честі всього роду.

– 8 % показали високі результати за шкалою дігнітофільного типу. Вже в ранньому дитинстві людина цього типу здатний вловити іронію, насмішку і абсолютно нетерпимий до будь-якій формі приниження. Характерна безоглядність, готовність поступитися всім у відстоюванні своїх прав, непохитна позиція «Чесť понад усе». Інстинкт самозбереження у такої людини на останньому місці. В ім'я честі і гідності ці люди без коливання йдуть на Голгофу. Прихильність до сім'ї виражається у формі збереження фамільної честі: «У нашому роду не було негідників і боягузів». Еволюційна доцільність наявності такого типу полягає в тому, що його носії - хранителі честі і гідності «Я», особистості, а з цим – життя гідної людини.

– 6 % показали високі результати за шкалою егофільного типу. З раннього дитинства у людини цього типу проявляється схильність до підвищеної обережності, дитина не відпускає матір від себе ні на мить, боїться темряви, висоти, води і т. п., нетерпимий до болю (відмови від лікування зубів ; від відвідування лікарів і т. п.); на базі цього типу формується особистість з вираженою егоцентричністю, тривожністю, вразливістю, схильністю при несприятливих обставинах до нав'язливих страхів, фобій або істеричних реакцій. Це люди, для яких «безпека і здоров'я - понад усе!», А їх кредо: «Життя одне і більше не буде». Еволюційна доцільність наявності даного типу полягає в тому, що його носії, зберігаючи себе, є хранителями генофонду роду, племені.

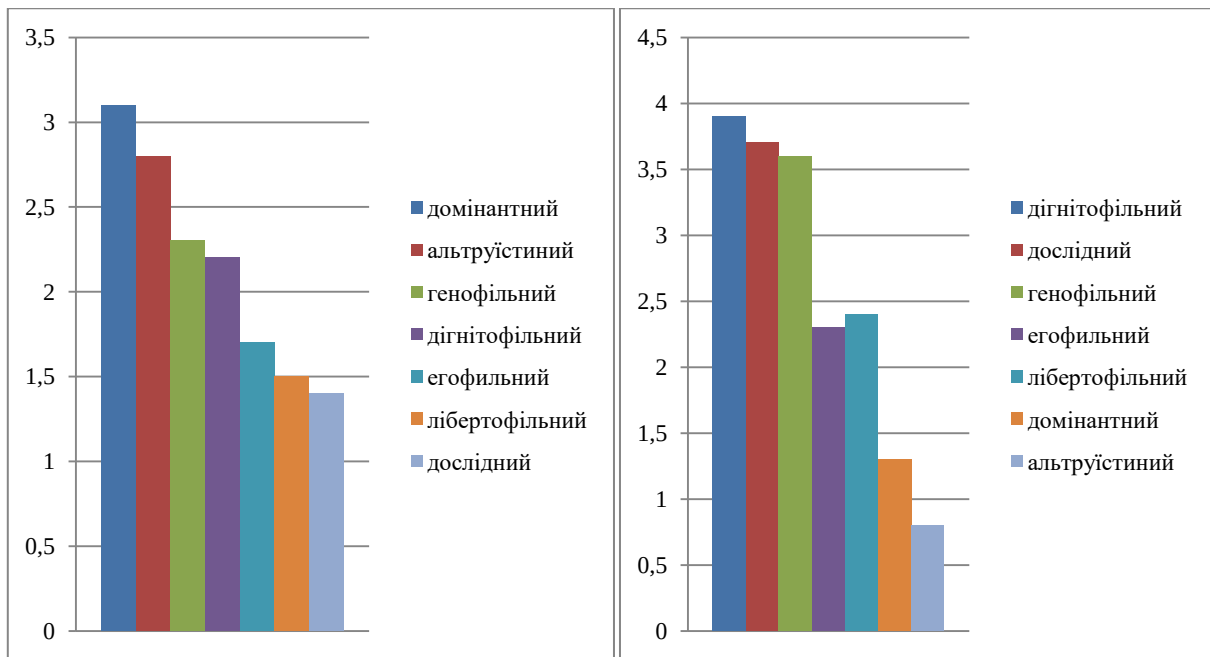

Рис.3 та 4. Результати за методикою «Опитувальник для виявлення домінуючого інстинкту» (В. Гарбузов) за професійною освітою учасників дослідження (відповідно, психологи та готельно-ресторанний бізнес).

Висновки. Таким чином, при аналізі отриманих результатів виявлені три залежності, такі як вікові, статеві та професійні відмінності у прояві акцентуацій характеру у студентської молоді. Можна зробити висновок про те, що:

- дівчатам притаманні генофільний тип домінуючого інстинкту, в той час як хлопці характеризуються альтруїстичним типом домінуючого інстинкту;
- для 17-19 річних більш характерний дослідницький тип інстинкту, в той час як 20-24 річні більш схильні до егофільного та дослідницького типу;
- для представників психологічного рівня професійної освіти більш характерний домінантний тип, в той час як студентам факультету лабораторної діагностики притаманний дігнітофільний та дослідницький тип домінуючого інстинкту.

АКМЕОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ПРОДУКТИВНОГО СТИЛЮ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

Савельєва Єлизавета Олександрівна

здобувачка вищої освіти третього освітньо-наукового
рівня спеціальності «Психологія»

Східноукраїнський національний університет
ім. В. Даля
м. Сєвєродонецьк, Україна

Вступ. Розвиток банківської сфери неможливий без ефективної управлінської діяльності, в першу чергу, керівника. Уміння керівника створити сприятливий соціально-психологічний клімат в колективі, його здатність вирішувати конфліктні ситуації, зацікавити роботою персонал, застосувати адекватний мотиваційний механізм управління, проявити свої лідерські здібності – все це залежить від обраного стилю керівництва. Стиль управлінської діяльності – це категорія, що розкриває рівень єдності організації та професіоналізму, моральності, соціальної корисності персоналу управління. Управління персоналом забезпечує зміцнення трудових відносин, регулює мотивацію працівників та дозволяє отримувати від працівників максимальну віддачу.

Під системою управління банківським персоналом ми розуміємо процес, управління персоналом спрямований на створення та забезпечення таких умов, за яких буде найефективніша як інтелектуальна, так і фізична робота людини. Саме тому стратегія дослідження акмеологічних умов та факторів продуктивного стилю управління персоналом в банківських установах передбачає розробку акмеологічної моделі продуктивного стилю керівництва. Побудова такої моделі можливі на основі методологічних принципів акмеології.

Матеріали і методи дослідження. Різні аспекти управління персоналом досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: Д. Е. Мейо, Н. І. Барановська,

Р.Є. Булат, В. Врум, А. Маслоу, М. Портер, І. Ш. Карібова, М. В. Симонова, Ю.В. Морозюк, В. С. Пловинко, П. І. Разінков, Н. А. Савельєва, Д.П. Соловійов, А.І. Турчинов, Ю. К. Чернова, І. І. Феклістов та ін.

Незважаючи на те, що тема управління персоналом досліджена досить глибоко, існує цілий ряд сучасних аспектів цього напрямку, які поки що не знайшли ефективного вирішення, а саме відсутності теоретичної моделі механізму взаємодії керівника з персоналом в психологічному плані.

Теоретичні методи дослідження передбачали впорядкування та систематизацію знань про продуктивний стиль управління персоналом в банківських установах, тобто стильові характеристики, реалізація яких дозволить керівнику здійснювати ціннісний внесок у процес особистісно-професійного розвитку (ОПР) банківського персоналу.

Метою дослідження є акмеологічна модель механізму міжособистісної взаємодії стосовно функціонування системи „керівництво – підпорядкований банківський персонал” в основі якої виступає „ціннісний обмін”.

Результати та обговорення. Міжособистісну взаємодію керівника з банківським персоналом можна розглядати як „суб'єкт-суб'єктну” взаємодію що передбачає не тільки активність, цілеспрямованість впливу на особистість, а й активне виборче ставлення особистості до зовнішніх впливів. При цьому поняття „міжособистісна взаємодія” використовується у двох значеннях:

- 1) для характеристики системи дійсних міжособистісних контактів працівників у процесі спільної роботи;
- 2) для опису взаємних впливів працівників в ході спільної діяльності [3].

Виділено декілька різних стратегій міжособистісної взаємодії, які можуть бути спрямовані на *сприяння* (дієва допомога іншим, активне сприяння досягненню загальної мети), *протидія* (вчинення неузгоджених з іншими дій, що йдуть всупереч діям інших членів спільної діяльності) та *ухилення* від взаємодії, навіть у тому випадку, коли обставини цього потребують.

Під цінністю ми розуміємо матеріальний або ідеальний предмет, значущий для людини, який здатний задовольняти його потреби, відповідати

його інтересам. При цьому цінності розглядаються стосовно взаємодії керівника та банківського персоналу.

Поведінкова активність керівника сприяє задоволенню потреби банківського персоналу у вдосконаленні рівня ОПР, пов'язана з навчанням, проходженням курсів підвищення кваліфікації (1-й ранг), взаємодією з керівництвом та колегами в ході професійної діяльності (2-й ранг) та самоосвітою (3-й ранг).

Зазикін Г. в роботі, «Акмеографічний підхід у розвитку професіоналізму державних службовців. Психологічне вплив у діловому спілкуванні» залежно від організаційних, інформаційних та психологічних передумов для забезпечення ОПР виділяє наступні стилі керівництва персоналом:

- непрофесійний – не сприяє вирішенню стратегічних задач для розвитку ОПР;
- малопродуктивний - не відрізняється високими показниками якості та продуктивності і не переслідує позитивних соціально значущих цілей;
- непродуктивний - характеризується низькими показниками якості та продуктивності і не переслідує позитивних соціально значущих цілей [1].

Формування продуктивного стилю керівництва обумовлено оптимальним поєднанням акмеологічних умов та факторів.

Акмеологічні умови формування продуктивного стилю керівництва у банківських установах, на наш погляд, включають:

- реалізацію активної внутрішньої організаційної кадрової політики; вдосконалення ОПР банківського персоналу;
- формування та підтримання організаційної культури, раціонального використання та розвитку ОПР;
- систематичне поповнення знань, умінь та навичок керівників з управління персоналом в ході підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Акмеологічні фактори формування продуктивного стилю керівництва включають внутрішні особистісні характеристики та зовнішні поведінкові

прояви керівника по відношенню до персоналу індивідуалізованої уваги, що надихає мотивації, інтелектуального стимулювання, харизматичного впливу.

Не існує єдиної класифікації акмеологічних факторів. Наприклад Н.В. Кузьміна виділяє акмеологічні фактори трьох видів: *об'єктивні*, пов'язані з реальною системою і послідовністю дій; *суб'єктивні*, пов'язані з суб'єктивними передумовами успішності професійної діяльності; *об'єктивно-суб'єктивні*, пов'язані з організацією професійного середовища, професіоналізмом керівників, якістю управління системою.

Відповідно до системного підходу, акмеологічні фактори можуть бути: *загальними* – високий рівень мотивації, потреба в досягненні неординарних результатів, професійно-особистісні стандарти, саморух до вершинам професіоналізму; *особливими* – висока ефективність, точність, надійність та стабільність; *поодинокими* – визначаються в процесі індивідуальної роботи, при пошуку індивідуальних шляхів у досягненні професійної майстерності.

У стилі керівництва проявляється установка керівника стосовно підлеглих (А. А. Русалінова, Н. А. Березін, Я. Л. Коломінський, Є. І. Шарова). Аналізуючи діяльність керівника виробничого колективу, А Русалінова виділяє п'ять типів установок керівника по відношенню до підлеглих: активно-позитивну, приховано негативну, функціональну, нейтральну і ситуативну [10]. Цієї класифікації дотримувалися і ми у своєму дослідженні.

Невід'ємною, обов'язковою складовою частиною ОПР є певний рівень „людинознавчої компетентності” керівника – теоретико-прикладної підготовленості до використання систематизованих та адаптованих до управлінської діяльності антропологічних знань, які найбільш активно проявляються у спілкуванні і при впливі менеджера на людей при виконанні своїх професійних функцій [4,с.152].

Категорія „людинознавча компетентність” введена в науковий обіг російським філософом Шепелем В. М. в 1970 році і на сьогоднішній день визнана невід'ємною, обов'язковою складовою частиною професійної компетентності.

У трактуванні В.М. Шепеля людинознавча компетентність складається з:

- людинознавчої освіченості (системи антропологічних знань, усвідомлених і які стали мовнообразною базою його діяльності);
- людинознавчої технологічності (сукупності умінь, завдяки яким існуючі та одержані антропологічні знання вдосконалюються у його практичних діях) [4].

Висновки. Таким чином, об'єктивна необхідність керівництва в банківських установах зумовлена: складністю та важливістю управлінської діяльності, здійснюваної, в першу чергу, керівником; потребою особистісно-професійного розвитку (ОПР) банківського персоналу, невід'ємною, складовою частиною ОПР є певний рівень „людинознавчої компетентності” керівника; важливістю формування продуктивного стилю керівництва, яке обумовлено оптимальним поєднанням акмеологічних умов та факторів. Розроблена акмеологічна модель механізму міжособистісної взаємодії стосовно функціонування системи „керівництво – підпорядкований банківський персонал” стала основою „ціннісного обміну” управлінської діяльності в банківських установах та відображає акмеологічний аспект стилю керівництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Зазыкин В. Г Акмеографический подход в развитии профессионализма государственных служащих. Психологическое воздействие в деловом общении [Текст] : научное издание / В. Г. Зазыкин. - М. : Изд-во РАГС, 1999. - 88 с.:

2. Іщенко М. П., Руденко І. І Людинознавча компетентність керівника, менеджера, спеціаліста: Монографія. – Черкаси: «Відлуння-Плюс», 2003. – 200 с.

3. Психологический словарь / Под ред. В.В. Давыдова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др.М.,1983.

4. Шепель В.М. Человековедческая компетентность менеджера. Управленческая антропология.- М.: Дом педагогики,-2000. – 420 с.

УДК 159.9(075.8)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ САМОТНОСТІ ОСІБ ФЕРТИЛЬНОГО ВІКУ

Сергієні Олена Віталіївна

доктор мед. наук, професор
професор кафедри психології та педагогіки

Пашкова Ганна Геннадіївна

кандидат державного управління
заступник декана
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Пріснякова Людмила Макарівна

доктор психології, професор

Анотація: робота містить результати дослідження соціально-психологічних чинників формування та переживання стану самотності у осіб фертильного віку. Було встановлено що жінки більш чутливі до стану самотності та емоційно переживають його. Був встановлений зв'язок переживання самотності з акцентуаціями особистості, особливостями психотипу та темпераменту, а також соціальними чинниками та психологічними станами.

Ключові слова: самотність, соціально-психологічні чинники, фертильний вік, інтроверсія, флегматичний темперамент, акцентуація характеру.

У історії філософсько-психологічної думки феномен самотності трактується неоднозначно. Розглядаючи самотність з наукових позицій, можна виділити дві тенденції, обумовлені його негативною і позитивною спрямованістю. Існуюче протиріччя в оцінці характеру впливу самотності на життя людини виражається в тому, що, з одного боку, воно розуміється як деструктивне для особи, з іншої - вважається необхідним етапом самопізнання і

самовизначення. Така різка розбіжність поглядів полягає перш за все в недостатній визначеності феноменології, а тим більше - психологічних механізмів самотності. Більшість дослідників самотності пов'язують цей феномен з різко негативними емоційними переживаннями, які впливають на особу руйнівним чином.

Дуже важливо розуміти значення таких понять, як «самотність», «ізоляція» та «самота». Ряд авторів розводять ці поняття, хоча є і ті, хто розглядає їх як синоніми. Для виокремлення самотності як психологічного феномена слід відмежувати його від схожих понять [1].

З точки зору С.Г. Корчагіної [1, С. 29], ізоляція – відсутність зв'язків із зовнішнім середовищем; це ситуація, а не психічний стан. Самота – добровільний відхід від контактів з тими, що оточують. Вона залишає людині можливість виходу з цієї ситуації і є нормальною умовою розвитку і існування особи. Самота не обов'язково пов'язана з самотністю; люди можуть бути щасливі і в самотності. З іншого боку, і за наявності об'єктивних зв'язків з іншими людиною може переживати самотність (наприклад, в сім'ї), якщо вона відчуває, що її не люблять, не розуміють. Самотність — це епізодично виникаюче гостре переживання занепокоєння і напруги, пов'язане з незадоволеним прагненням мати дружні або інтимні відношення.

Самотність обов'язково пов'язана з переживаннями, що виникли в результаті незадоволення зв'язками із зовнішнім світом унаслідок поверхневості або взагалі розриву цих зв'язків. Недаремно Р. Вейс визначає самотність як емоційний стан, що включає емоційну і соціальну ізоляцію [2].

Про самотність можна говорити лише тоді, коли сама людина усвідомлює неповноцінність своїх стосунків з людьми в якому-небудь важливому аспекті. На переживання стану самотності впливають не стільки реальні стосунки з навколишніми людьми, скільки уявлення про те, якими мають бути ці стосунки. Тому людина, що має сильно виражену потребу в спілкуванні, переживає самотність і в тому випадку, якщо контактує лише з одним - двома індивідами, а той, хто не відчуває такої потреби, може не відчувати своєї самотності навіть

при тривалій відсутності спілкування з людьми. Отже, самотність розуміється як обтяжливий емоційний стан, обумовлений реальним або уявним незадоволенням потреби в міжособистісних стосунках (афіліації).

Розглядати самотність можна в різних категоріях, таких як *відчуття, процес, відношення, потреба*. [3, С. 12]

Самотність як *відчуття* обумовлюється переживанням людиною своєї несхожості на інших, унаслідок чого виникає певний психологічний бар'єр в спілкуванні, відчуття нерозуміння і неприйняття себе іншими людьми.

Відчуття самотності часто зв'язане з усвідомленням неможливості, принаймні на даному етапі, мати близькі відношення з ким-небудь. Звичайно, йдеться про стосунки, засновані на взаємному прийнятті, любові і розумінні.

Самотність як *процес* - це поступова втрата здатності особи сприймати і реалізовувати наявні в суспільстві норми, принципи, цінності в конкретних життєвих ситуаціях. В результаті процесу самотності відбувається втрата особою статусу суб'єкта соціального життя.

Самотність як *відношення* - це неможливість прийняття світу як самоцілі і самоцінності. При цьому індивід, аналізуючи свої стосунки з іншими людьми, не інтегрує себе в навколишній соціальний простір.

Самотність як *життєва позиція* - це усвідомлене небажання підтримувати близькі стосунки з ким би то не було: матір'ю, батьком, братом, сестрою, дітьми, не говорячи вже про друзів, їх просто немає. Втім, своїх дітей у таких людей теж, як правило, не буває. Людина відчужена не лише від інших, собі подібних, але і від світу в цілому - його цінностей, ідеалів, норм.

Стан самотності - це переживання людиною втрати внутрішньої цілісності, а також зовнішній гармонії зі світом. Воно виражається, наприклад, в порушенні гармонії між бажаною і досягнутою якістю соціального спілкування.

Серед сучасних дослідників самотності, найбільш послідовно розробляючих екзистенціальну методологію, Н. Е. Покровський виділяє Карла Мустакаса і Ірвіна Ялома і відмічає, що за кордоном ці дослідники стали

відомими завдяки своїм популярним книгам про самотність.

П. Хартоколіс також відмічає, що самотність є порушене усвідомлення часу, розглядаючи цей факт у рамках екзистенціальних представлень. [4]

Розглядаючи схильність до самотності з позицій гуманістичної психології, Дж. Кoen, продовжуючи лінію досліджень А. Маслоу, відмічає, що самотність є не що інше як похідна серії незадоволення суб'єкта стосунками з важливими іншими. [5]

Відособлення як категорія досліджується у світлі соціальних ситуацій і причинних атрибутів поведінки суб'єктів. [9]

Останній період дослідження проблеми самотності, що бере свій початок в другій половині 80-х р. XX століття і що триває по теперішній час, може носити назву періоду приватних теорій і прикладних розробок.[6]

Велика увага приділяється розробці, аналізу, оцінці ефективності соціально-психологічних і психотерапевтичних методів допомоги людям, що гостро переживають самотність. Крім того, частина досліджень зачіпає і загальні, соціально-філософські аспекти самотності. Попри те, що на сьогодні у рамках наукової літератури існує достатнє різноманіття уявлень про самотність, підходів до його розгляду, єдиного, цілісного уявлення про феномен немає. Не існує, незважаючи на наявне уявлення про особливості проживання самотності в різні вікові періоди, і зв'язного уявлення про вікові закономірності. Більше того, в такій постановці питання не звучить практично ні в одному дослідженні.

Говорячи про західну наукову думку в контексті психологічних досліджень сьогодення, важливо констатувати, що істотних змін в порівнянні з періодом поглиблених досліджень 40-х - почала 80-х р., не сталося. Отримали своє доповнення і певний розвиток гіпотези і припущення з позицій когнітивного підходу. Активно формувалася емпірична база досліджень у рамках соціологічних теорій. Було продовжено опис проблем спілкування, що стосуються вікових груп.[7, 8]

Окремої згадки заслуговують напрями досліджень, пов'язані з вивченням самотності в просторово-часових рамках. Так, Карл Голдберг [7] у своїй статті

«Самотність як порушення сприйняття часу» виходить з того, що основними складовими нашого усвідомлення часу є прагнення до турботи, вихованню кого-небудь іншого. На його думку, самотність - це порушене сприйняття часу : потреба в турботі, не задоволена впродовж довгого часу.

Таким чином, відмічаючи тенденцію до розширення і поглиблення вивчення самотності як предметної області, передусім у рамках вітчизняної психологічної і соціальної науки (за останні десять років число робіт, присвячених не просто констатації того або іншого факту, описи стану або процесу у зв'язку з самотністю, але що дійсно вивчають його у рамках різноспрямованої проблематики, збільшилося в рази), необхідно констатувати факт, що психологія самотності як особлива галузь наукового дослідження знаходиться на початкових стадіях свого розвитку.

Матеріали та методи дослідження.

З метою виявлення і вивчення залежності почуття самотності від індивідуально-типологічних та характерологічних особливостей особи ми провів ряд досліджень. Для цього використовувалися наступні методи дослідження: теоретичний, емпіричний, математико-статистичний.

В межах емпіричного методу були використані наступні психодіагностичні методики:

1. Методика діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності (Д. Рассел і М. Фергюсон).
2. Діагностичний опитувач "Самотність" С. Г. Корчагіної, спрямований на визначення глибини переживання самотності.
3. Опитувальник Спілбергера-Ханіна, призначений для оцінки реактивної та особистісної тривожності. Особистісна тривожність розглядається авторами як відносно стійка індивідуальна якість особистості, яка характеризує ступінь її занепокоєння, турботи, емоційної напруги внаслідок дії стресових факторів.
4. Опитувальник Шмішека для діагностики типу акцентуації особистості.

5. Опитувальник структури темпераменту В.М. Русалова, який використовується для діагностики властивостей «предметно-діяльнісного» і «комунікативного» аспектів темпераменту.

6. Тест самооцінки психічних станів Г. Айзенка, який дозволяє оцінити деякі не адаптивні стани (тривога, фрустрація, агресія) і властивості особистості (тривожність, фрустрованість, агресивність, ригідність).

Математико-статистичний метод включав кореляційний аналіз за Пірсоном з метою встановлення характеру зв'язків між окремими результатами дослідження.

Вибірка дослідження була гетерогенною по фактору статі та соціальному статусу та гомогенною за віком учасників. В дослідженні взяло участь 80 осіб різного соціального статусу у фертильному віці 35-45 років, 40 із них чоловічої статі, 40 – жіночої.

Результати проведеного емпіричного дослідження та їх обговорення

Результати дослідження за методикою діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності (Д. Рассел і М. Фергюсон). Аналіз даних показав, що майже половина опитуваних на даний момент відчуває середній рівень переживання самотності, четверть опитуваних – високий рівень, і 27% - низький рівень відчуття самотності. Гендерний аналіз свідчить, що жінки більш схильні діагностувати у себе високий рівень самотності, у чоловіків більш розповсюджений низький її рівень.

Результати дослідження за діагностичним опитувальником «Самотність» С.Г. Корчагіної. 34% досліджуваних діагностують у себе неглибоке переживання самотності, але лише 19% не відчувають самотності у своєму житті. Представники жіночої статі дещо глибше переживають стан самотності, ніж представники чоловічої статі.

Результати дослідження за опитувальником стану особистісної та ситуативної тривожності Спілбергера-Ханіна. Помірний рівень тривожності діагностований як ситуативної, так і особистісної, який дорівнює результату від 30 до 44. Порівнянням гендерних показників за опитувальником Спілбергера-

Ханіна, було встановлено, що рівень ситуативної та особистісної тривожності вище у жінок, ніж у чоловіків, але знаходиться у помірній зоні.

Результати дослідження за опитувальником Шмішека для діагностики типу акцентуації особистості дозволили зробити висновок про те, що у респондентів є тенденція до демонстративної та дистимної акцентуації, але сума балів в діапазоні від 15 до 19 може вказувати лише на тенденції до того чи іншого типу акцентуації. Проведений гендерний аналіз результатів дослідження за методикою встановив, що і у чоловіків, і у жінок є тенденція до утворення демонстративного типу акцентуації. Всі інші акцентуації знаходяться на межі або нижче мінімальної ознаки акцентуації характеру.

Результати дослідження за опитувальником структури темпераменту В.М. Русалова свідчать про те, що середні показники за основними шкалами (ергічність, соціальна ергічність, темп, соціальний темп, емоційність, соціальна емоційність) дещо перевищують норму. У чоловіків результати вище тільки за шкалою ергічності і соціального темпу, результати всіх інших шкал перевищують середні показники у представників жіночої статі.

Результати дослідження за тестом самооцінки психічних станів Г. Айзенка свідчать про те, що у всіх респондентів було діагностовано середній рівень за шкалами тривожності, агресивності та ригідності. Шкала фрустрації знаходиться на низькому рівні, що може вказувати на високу самооцінку та стійкість до невдач. Для жіночої вибірки характерна більш висока тривожність, а для чоловічої – агресивність.

Поєднавши результати за методиками «Діагностика рівня суб'єктивного відчуття самотності» Д. Рассела і М. Фергюсона і опитувальником Спілбергера-Ханіна, виявили, що при низькому рівні самотності та при низькому рівні ситуаційної та особистісної тривожності присутня негативна кореляція або зворотна кореляція, при якій зменшення показника самотності супроводжується зменшенням показника ситуаційної та особистісної тривожності.

Поєднавши результати за методиками «Діагностика рівня суб'єктивного відчуття самотності» Д. Рассела і М. Фергюсона і опитувальником Шмішека

для діагностики типу акцентуації особистості виявили, що найбільша кількість респондентів має тенденцію до демонстративного типу акцентуації. Більша частина респондентів з таким типом акцентуації має середній рівень самотності.

Результат за методиками «Самотність» С.Г. Корчагіної і опитувальником Шмішека для діагностики типу акцентуації виявив такий же результат.

Можемо зробити висновок, що особи з тенденцією до демонстративного типу акцентуації найбільше схильні до переживання самотності.

При поєднанні методик «Діагностика рівня суб'єктивного відчуття самотності» Д. Рассела і М. Фергюсона, опитувальника «Самотність» С.Г. Корчагіної, опитувальника структури темпераменту В.М. Русалова були виділені такі показники: соціальна ергічність, соціальна пластичність, соціальний темп, соціальна емоційність, та кореляції.

При високих соціальних показниках і низькому рівні самотності виявлена середня пряма кореляція, тобто при збільшенні соціальних показників зменшується тенденція до самотності.

При низьких соціальних показниках і низькому рівні самотності виявлена негативна кореляція, тобто при збільшенні тенденції до самотності зменшуються соціальні показники.

При низьких соціальних показниках і високому рівні самотності виявлена кореляція, у чоловіків – слабка, у жінок – висока, тобто при зменшенні соціальних показників збільшується тенденція до самотності.

При високих соціальних показниках і високому рівні самотності виявлена зворотня кореляція, тобто при збільшенні соціальних показників зменшується тенденція до самотності.

За допомогою методики Г. Айзенка для самооцінки психічних станів визначили, що у респондентів домінує показник тривожності і ригідності. Визначимо взаємозв'язок цих двох показників за допомогою коефіцієнта контингенції.

Провівши комплексний аналіз емпіричних даних, ми можемо зробити

наступні висновки.

Ми виявили, що особистісна і ситуаційна тривожність має зв'язок з переживанням самотності. Чим менше у особи ситуаційна і особистісна тривожність тим менше спостерігається тенденція до переживання самотності.

Найбільшу тенденцію до переживання самотності мають особи з тенденцією до демонстративного типу акцентуації. Найменшу тенденцію до переживання самотності мають особи з тенденцією до збудливого типу акцентуації. Об'єднавши соціальні показники по методиці В.М. Русалова, виявили, що особи, з низькими соціальними показниками мають тенденцію до самотності. При високих соціальних показниках тенденція до самотності зменшується. При аналізі були виділені такі показники: соціальна ергічність, соціальна пластичність, соціальний темп, соціальна емоційність.

За допомогою коефіцієнта контингенції було виявлено, що такі показники, як тривожність і ригідність, які домінують у респондентів, не пов'язані між собою, відсутня залежність між ними, що свідчить про окремий вплив тривожності і ригідності на рівень самотності респондентів без залежності один від одного.

Висновки.

1. Особистісна і ситуаційна тривожність має зв'язок з переживанням самотності. Чим менше у особи ситуаційна і особистісна тривожність тим менше спостерігається тенденція до переживання самотності.

2. Найбільшу тенденцію до переживання самотності мають особи з тенденцією до демонстративного типу акцентуації. Найменшу тенденцію до переживання самотності мають особи з тенденцією до збудливого типу акцентуації.

3. Особи, які мають низькі соціальні показники мають тенденцію до самотності. При високих соціальних показниках тенденція до самотності зменшується. При аналізі були виділені такі показники: соціальна ергічність, соціальна пластичність, соціальний темп, соціальна емоційність.

4. Між показниками тривожність і ригідність, які домінують у

респондентів, виявлена відсутність залежності, що говорить о впливі тривожності і ригідності на рівень самотності респондентів без залежності один від одного

ЛІТЕРАТУРА

1. Корчагина С.Г. «Генезис, виды и проявления одиночества», М: Московский психолого-социальный институт, 2005.
2. Вейс, Р. Вопросы изучения одиночества / Р. Вейс // Лабиринты одиночества. - М.: Прогресс, 1989.
3. Корчагина С.Г. «Психология одиночества: учебное пособие» М: Московский психолого-социальный институт, 2008.
4. Мустакас К. «Теоретические подходы к одиночеству» - М.: Прогресс, 1989.
5. Маслоу А. «Мотивация и личность», изд. Питер, 2011.
6. Кон И.С. Многоликое одиночество: Психол. исслед. «Знание-сила» 2002.
7. Хамитов Н. В. Одиночество женское и мужское. - Киев : Научная мысль, 2008.
8. Лабиринты одиночества: Пер. с англ. /Сост., общ. ред. и предисл. Н. Е. Покровского. – М.: Прогресс, 1989.
9. Миускович Б. «Одиночество. Междисциплинарный подход». Перевод М.А. Андреевой, 2011.

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ НА ВИБІР СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ У КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ

Трет'як Катеріна

магістрант кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету
Україна

Вступ. Проблема впливу особистісної тривожності учнів підліткового віку на поведінку в конфліктних ситуаціях - одна із актуальних у сучасній педагогічній психології: виявлення чинників вибору школярами стратегій поведінки в різних сферах конфлікту (в школі, сім'ї та середовищі однолітків) є важливою умовою підвищення ефективності системи навчання і виховання в школі. Особливе значення в цьому процесі має тривожність школярів.

В даний час тривожність є одним з найбільш поширених феноменів психічного розвитку, що зустрічаються в шкільній практиці. Від ступеня її прояву в певній мірі залежать: і успішність навчання учнів у школі, і особливості їх взаємовідносин з педагогами, батьками, однокласниками, і ефективність їх адаптації до нових умов.

Проблема тривожності найбільш гостро стоїть в підлітковому віці - саме цей період є критичним для переживання тривожності, яка може виступати фактором конфліктної, девіантної поведінки особистості, її дезадаптації, порушень нормального протікання життєдіяльності, неврозів, емоційних порушень особистісного розвитку, психологічної нестійкості особистості.

При цьому у підлітків, на відміну від дорослих, як правило, поки немає великого життєвого досвіду у вирішенні конфліктних ситуацій. Вивчення проблеми впливу тривожності учнів підліткового віку на вибір стратегій поведінки в конфлікті може потенційно допомогти підліткам у виробленні у них найбільш конструктивних стратегій реагування в конфлікті, адекватних конкретної ситуації; в розширенні їх поведінкового репертуару. Саме цим

визначається актуальність вивчення проблеми впливу тривожності на стратегії поведінки в конфлікті на вибірці підліткового віку.

Мета дослідження. Установлення взаємозв'язку тривожності зі стилем поведінки в конфліктах між старшокласниками.

Матеріали та методи. Для психодіагностики використано методику Спілбергера та Ханіна на визначення особистісної та ситуативної тривожності та методику Томаса для визначення поведінки в конфліктній ситуації. В діагностиці взяло участь 70 осіб- це здобувачі освіти 10 та 11 класів однієї із шкіл м.Дніпра.

Результати та обговорення. В ході психодіагностики отримані кількісні та якісні показники, які представлені в табличному та графічному вигляді. В таблиці 1 визначені параметри як **A-state**, так і **A-trait**.

Таблиця 1

Середні показники на визначення особистісної та ситуативної тривожності по методиці Спілбергера та Ханіна

Види тривожності	Рівень	Вибірка	
		Кількість людей	Відсоток
Особистісна тривожність	Низький рівень	10	14,29
	Середній рівень	40	57,14
	Високий рівень	20	28,51
Реактивна тривожність	Низький рівень	8	11,43
	Середній рівень	42	60,00
	Високий рівень	20	28,51

Аналіз отриманих результатів свідчить, що:

Високий рівень особистісної тривожності проявився у 28,5% старшокласників; у 57,14% - середній рівень тривожності; у 14,29% - низький рівень тривожності.

Підвищення рівня особистісної тривожності у старшокласників проявляється у збільшенні схильності до тривоги, тенденції сприймати досить широке коло ситуацій як загрозливі. Високо тривожні старшокласники відчують особливий емоційний стан психічної напруженості, що виникає в

результаті передчуття ними невизначеною, іноді неусвідомлюваної небезпеки.

Високий рівень ситуативної тривожності проявився у 28,51% старшокласників, які взяли участь у дослідженні; середній рівень – у 60% старшокласників; найнижчий рівень - у 11,43% старшокласників. Підвищення рівня ситуативної тривожності у старшокласників проявляється в їх тривозі, страхах, як наслідок яких можуть з'являтися нестриманість, запальність.

Наступним завданням емпіричного етапу дослідження став аналіз стилів поведінки учасників дослідження. Для вивчення стратегій поведінки, які використовують в конфлікті старшокласники, був застосований тест «Визначення стилю своєї поведінки в конфліктних і предконфліктних ситуаціях» К. Томаса. Результати представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Стратегії поведінки старшокласників у конфліктних ситуаціях
(по тесту К. Томаса)**

Стратегії поведінки	Кількість осіб	%
Суперництво	12	17,1
Співпраця	14	20,0
Компроміс	18	25,7
Уникнення	22	32,1
Пристосування	4	5,7

Здобувачам освіти старших класів притаманні стратегії поведінки – уникнення, компроміс, співпраця, суперництво, пристосування.

В результаті проведеного дослідження виявлено зв'язок рівня тривожності зі стилями поведінки в конфліктних ситуаціях у старшокласників.

Аналіз результатів дослідження дозволив зробити наступні висновки:

1) Рівень ситуативної тривожності у старшокласників перевищує рівень особистісної, що свідчить про наявність напруги, неспокою, нервозності і заклопотаності чим-небудь.

2) Рівень особистісної тривожності у дівчат перевищує рівень тривожності у юнаків. Це означає, що дівчата схильні переживати тривогу, коли що-небудь стосується оцінки їх престижу, компетентності, зовнішнього

виду

3) Підлітки з високим рівнем тривожності в конфліктних ситуаціях використовують суперницький стиль поведінки, а особи з помірним і низьким рівнем - співпрацю та компроміс.

Далі ми проаналізували зв'язок рівнів прояву особистісної та ситуативної тривожності та стилю поведінки в конфліктних ситуаціях в юнацькому віці. Зв'язок рівня особистісної та ситуативної тривожності та стилю поведінки в конфліктних ситуаціях в юнацькому віці представлено у графічному вигляді.

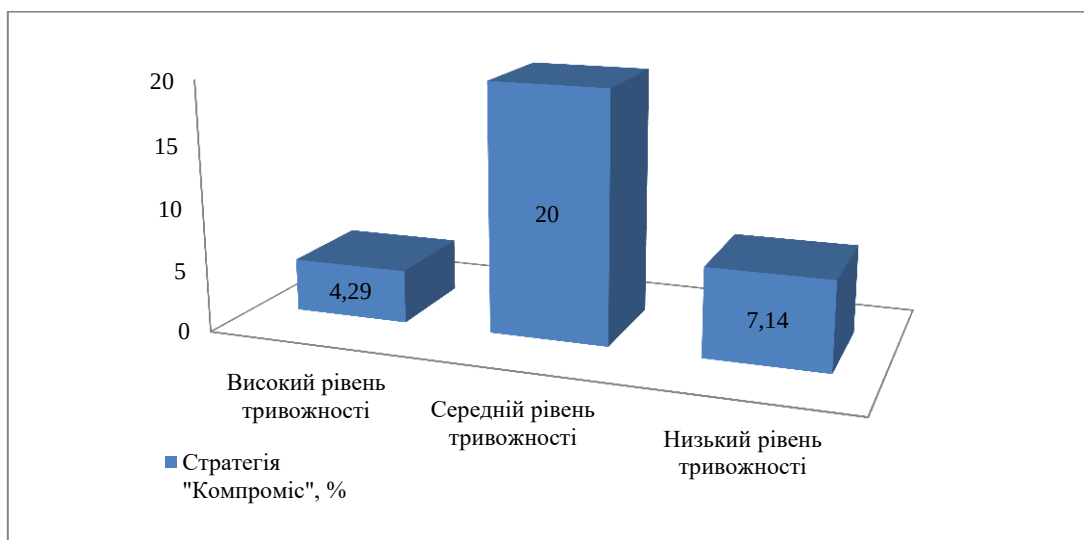

Рис. 1. Поширеність стратегії компроміс у підлітків з різним рівнем тривожності

На першому місці по частоті в учасників - стратегія компромісу. Вона була зустрінена у 4,29% у старшокласників високим рівнем тривожності; 20% у старшокласників з середнім рівнем тривожності і 7,14% у старшокласників з низьким рівнем тривожності.

На другому місці по вираженості, виявилася стратегія співпраці. Частота стратегії співпраці у старшокласників з різним рівнем тривожності представлена на рисунку 2.

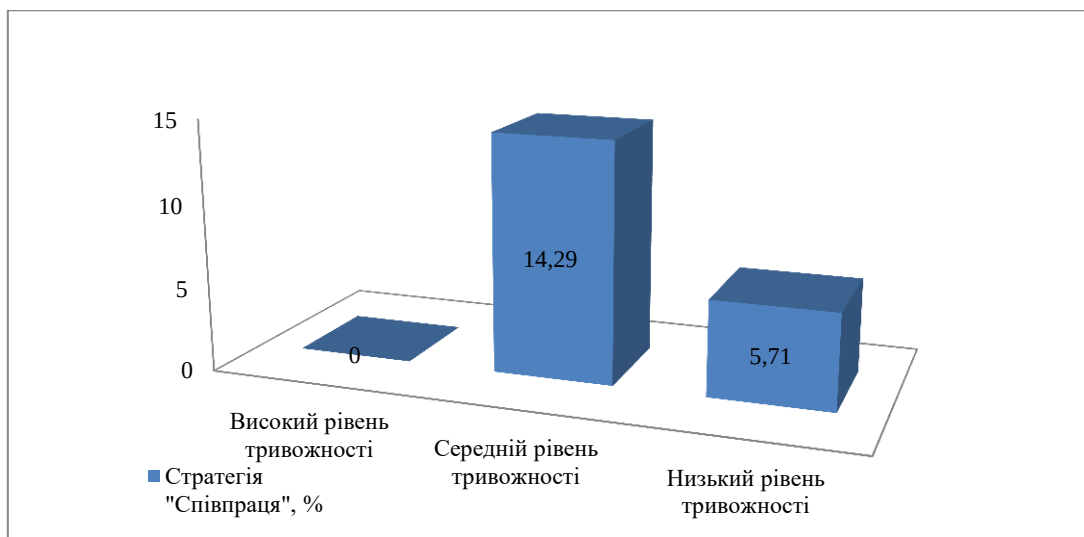

Рис. 2. Поширеність стратегії співпраці у старшокласників з різним рівнем тривожності

Стратегія співпраці проявилася тільки у 14,29% старшокласників з середнім рівнем тривожності і 5,71% старшокласників з низьким рівнем тривожності.

Стратегія співпраці включає в себе всі інші стратегії (уникнення, суперництво, пристосування, співпраця, компроміс). При цьому інші стратегії в складному процесі співпраці відіграють підлеглу роль, вони більшою мірою виступають психологічними факторами розвитку взаємовідносин між суб'єктами конфлікту. Частота стратегії суперництва у старшокласників з різним рівнем тривожності представлена на рисунку 3.

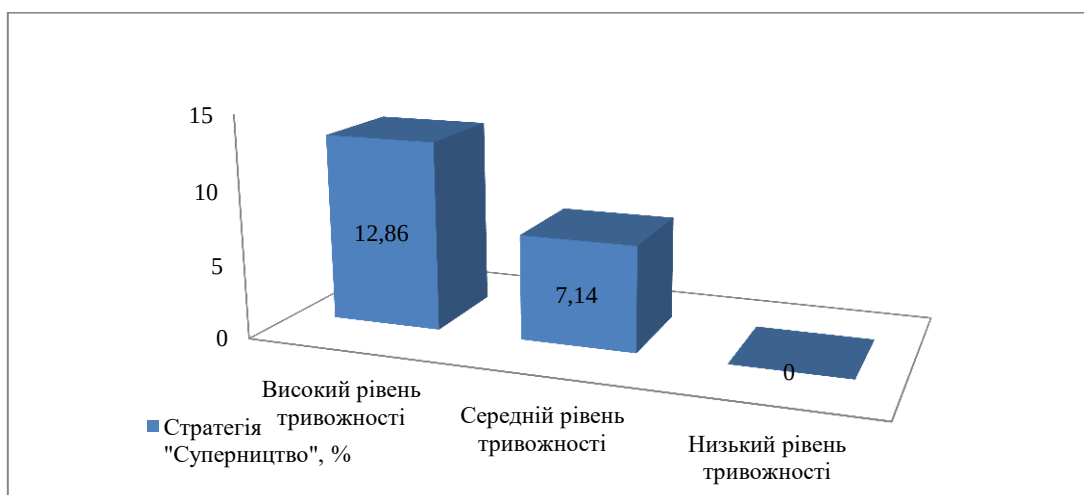

Рис. 3. Поширеність стратегії суперництва у старшокласників з різним рівнем тривожності

Стратегія суперництва виражена у 12,86% у старшокласників з високим рівнем тривожності і 7,14% у старшокласників з середнім рівнем тривожності. Вибір стратегії суперництва в кінцевому підсумку зводиться до вибору: або інтересу боротьби, або взаємовідносин.

Вибір на користь боротьби відрізняється стилем поведінки, який характерний для деструктивної моделі.

У 8,5% старшокласників з високим рівнем тривожності і 8,5% старшокласників з середнім рівнем тривожності проявляється схильність до уникнення. Відзначимо, що в групі осіб з низькою тривожністю даної стратегії не зустрілося. Пристосування в якості ведучої стратегії поведінки в конфлікті проявляється у 2,86 % у старшокласників з високим рівнем тривожності, 7,14% у старшокласників з середнім рівнем тривожності і 1,43% у старшокласників з низьким рівнем тривожності.

Аналізуючи результати відзначаємо, що між тривожністю і стратегіями поведінки в конфлікті існують достовірні взаємозв'язки. При цьому тривожність прямо пов'язана з такими стратегіями поведінки в конфлікті, як суперництво ($p \leq 0,01$), уникнення ($p \leq 0,01$). Зворотній взаємозв'язок отриманий для особистісної та ситуативної тривожності з такими стратегіями як співробітництво ($p \leq 0,01$), компроміс ($p \leq 0,01$).

Висновки. Таким чином, отримані результати дають змогу зробити наступний висновок. У старшокласників з більш високими рівнями тривожності поведінки в конфлікті частіше переважають стратегії, такі як уникнення і суперництво. У старшокласників з помірними рівнями тривожності поведінки в конфлікті частіше зустрілися такі стратегії, як співпраця і компроміс.

Рівень тривожності впливає на поведінку старшокласників у конфліктних ситуаціях. Старшокласники з високим рівнем тривожності в конфлікті поведуть себе суперницьки, тобто не враховують інтересів співрозмовника, дуже активні і воліють йти до вирішення конфлікту своїм власним шляхом, стиль уникнення реалізується зазвичай, коли зачеплена проблема не настільки важлива, і людина

не відстоює свої права, не співпрацює ні з ким для вироблення рішення і не хоче витрачати час і сили на її рішення. А старшокласники з низьким рівнем тривожності в конфлікті або йдуть на компроміс або співпрацюють. Компромісний стиль, суть його полягає в тому, що сторони прагнуть врегулювати розбіжності при взаємних поступках. Співробітницький стиль поведінки, більшість старшокласників, відстоюючи власні інтереси, беруть до уваги потреби та бажання іншої сторони.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ НЕПІДГОТОВЛЕНOSTІ ДО МАТЕРИНСТВА

Федотова Світлана Миколаївна

Студент

Міжрегіональна Академія Управління Персоналом
м. Харків, Україна

Анотація: На підставі аналізу теоретичної бази наукової літератури пояснюється необхідність ретельного дослідження підготовленості жінки до материнства, базовими компонентами якого є активаційний, емоційний, мотиваційний та регуляторний компоненти. Також підкреслюється, що психологічна готовність до материнства формується під впливом біологічних, соціальних та психологічних чинників

Ключові слова: Материнство, перинатальна психологія, материнська компетенція, ідентичність матері, батьківська поведінка, "батьківства батьків", психологічна готовність

Материнство - це складне явище, що має фізіологічні механізми, еволюційну історію, культурні та індивідуальні особливості [1, с. 138].

У кожній культурі є цілий інститут материнства, який, як невід'ємна частина включає шляхи виховання жінки як матері. У суспільстві постійно виникають зміни в моделі материнства та дитинства, що відповідає змінам у самих суспільних відносинах [2, с.122]. Тип батьківської любові, який ми вважаємо універсальним, насправді є дуже специфічним продуктом, обумовлений певними історичними обставинами. На первісних етапах людського суспільства індивідуальне батьківство взагалі не було нормою. Догляд за дітьми та їх виховання були справою цілої загальної спільноти. Нормою для ранніх стадій розвитку людства були амбівалентність, подвійність ставлення до дітей. Навіть такі розвинені суспільства, як антикварні, були дуже селекційними у їхніх доглядах за дітьми. Аристотель розглядає справедливий

та обґрунтований закон, що жодну дитину-каліку не повинні годувати. Цицерон писав, що смерть дитини повинна бути передана "з спокійною душею", а Сенека вважав за розумне, щоб заглушити слабких та потворних дітей [3,ст.9 17].

Функції матері не займають центрального місця в самосвідомості сучасної жінки - цей тривожний факт відзначається багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. У сучасних умовах, коли збільшився соціальне навантаження на жінку, він став набагато складнішим, ніж раніше, поєднуючи робочу силу, соціальну та ефективну діяльність, ця комбінація все частіше має соціальний характер.

У рамках відновлення перинатальної психології у вітчизняній психології в 90-х роках відрізняється психологія материнства (термін Г.Ф. Філіппова [4,с.22]. Він вивчає аспекти психологічної готовності жінки до материнства:

- загальна зрілість особистості,
- адекватні материнські відносини до дитини,
- мотиваційна готовність до народження та виховання дітей,
- формування материнської компетенції, [4, с.24]

Г. Філіппова визначає материнство як частину особистості людини, яка має філоногенну історію та орієнтацію на народження та освіту. Таким чином, концепція Філіппової для вивчення формування психологічної готовності до материнства є аналізом філогенезу матері, материнської мотиваційної сфери. На думку автора, психологічна готовність до материнства утворюється протягом усього життя жінки, в центрі його - задоволення материнських потреб та цінність дитини. У той же час, основні компоненти психологічної готовності до материнства: активація, емоційна, мотиваційна, регуляторна - постійно присутня, але зміна їхніх відносин та особистості-семантичного вмісту. А.Я.Варга та Е.Г.Ейдемільер [5, с.124.] відрізняють п'ять детермінант, важливих як для формування психологічної готовності до материнства та батьківських відносин взагалі.

1. Особливості ідентичності матері.

2. Клінічні та психологічні особливості дитини.

3. Соціально-культурні та сімейні традиції здійснення батьківської поведінки.

4. Етологічний фактор раннього контакту з матір'ю.

5. Особливості спілкування членів дорослих сім'ї між собою.

О.В. Баженова, Л.Л. Баз, О.А.Копіл [4, с.39-40] виділяють особливість психологічної готовності до материнства як психічний комплекс новоутворень. Ця психічна готовність спрямована на задоволення потреб не тільки жінок, а й дитини, її потреби безпеки, інтересу до миру та любові. Автори стверджують, що для жінки, реалізація психологічної готовності до материнства призводить до одночасного задоволення деяких потреб та розчарування іншими.

Структура материнських потреб мотиваційної сфери, за концепцією Г. Філіппова, включає в себе наступні блоки:

- необхідно емоційний: всі потреби матері, емоційне ставлення до дитини та материнства;
- операційний блок: догляд за поведінкою дитини, годування та взаємодія;
- семантичний блок: цінність дитини та цінність материнства.

Г. Філіппова підкреслює важливість аналізу розвитку материнської сфери, а також аналізу її змісту. У концепції Г. Філіппова існує шість етапів розвитку [7, с.56] в онтогенезі матері:

- взаємодія зі своєю матір'ю в період до 3 років;
- ігровий період (гра, граючи з ляльками);
- період розплідника (з 5-6 років до періоду статевого дозрівання, досвід власної взаємодії з дитиною раннього віку або моніторинг взаємодії дорослих з дитиною).

Філіппова вказує на те, що саме в цьому віці, що основи "потреб у материнстві" закладені як необхідність мати певний досвід, пов'язаний з взаємодією з дитиною, що впливає на формування всіх компонентів материнської потреби;

- диференціація мотиваційної основи материнської та статевої сфери;
- взаємодія з вашою дитиною (вагітність, пологи, післяпологовий період, дитинство);
- формування у матері емоційної прихильності до дитини, особисте прийняття та інтерес до його внутрішнього суб'єктивного світу.

Гуріанова [8, с.11] відзначає динамізм характеристик психологічної готовності до материнства та підкреслює, що склад та підтримка психологічної готовності до материнства утворюються задовго до виникнення вагітності. У той же час, на етапі підготовки вагітності, це дуже важливо, за словами автора, мотиваційний компонент. Як пише Т.А. Гуріанова, жінка порівнює і викриває імідж "я" і образ "Я-мати". За словами автора [8, с.11], переважають різні компоненти на різних етапах формування психологічної готовності до материнства, її компонентів. Психологічна готовність до материнства з точки зору Г. Філіппова належить до явища материнства. І з точки зору Овчарова Р.В. [9, с.37] - входить до цілісного явища батьківства. Овчарова Р. В. [9, с. 28] зазначає, що сучасні батьки все більше потребують допомоги фахівців, і ця допомога корисна для кожної молодой родини на певному етапі свого розвитку, а не лише для проблемних сімей. Автор представляє нову концепцію "батьківства батьків". І важлива частина цього виховання - це допомога у формуванні психологічної готовності до материнства. К.Н. Білогай [10,с.12] пише, що в сучасних умовах трансформації сім'ї наразі лунає запит від майбутніх та молодих батьків на інформаційну допомогу та допомогу у розвитку емоційних основ батьківських відносин. В даний час існує потреба у створенні як стажерів, так і виправних програм. У той же час програми повинні бути послідовними і припускати перехід від одного до іншого. І якщо існують інформаційні програми, немає виправних програм. А.С. Дьоміна [12,с.43] признає, що криза сучасної сім'ї ускладнила формування психологічної готовності до материнства. Ця ситуація називається психологами-теоретиками "втратою шляху до моделі материнства" (Д. В. Віннікотт, М. М. Мід, Е. Еріксон, Г. Філіппова). А.С.Дьоміна пише: "Поряд з мотиваційним

небажанням, жінка не знає про початкові особливості розвитку дитини, основні функції догляду за нею та спілкуванням з нею. Вагітність може бути психотравмуючим фактором. " Саме тому психологічна підтримка жінки постає особливе значення у період актуалізації психологічної готовності до материнства.

Гуріанова Т.А. [8, с.12] У своєму дослідженні пише, що для жінок з несформованою підготовленістю до материнства, є характерною відсутність утворення емоційного компоненту.. У ситуаціях досвіду страху, стресу, поганого настрою, а також стомлюваності та хвороби, вони демонструють жорстку поведінку та відсутність формування життєвих програм. Таким чином, сформованість емоційної складової психологічної готовності до материнства впливає як на регуляторну складову, так і активацію.

При роботі психолога, увага повинна бути приділена визначенням Г. Філіппової [13,с.101] та І.В.Добрякова [13,с.167] що не формування компонентів психологічної готовності до материнства у жінок може бути пов'язане з конфліктом у батьківській сфері, - з загальною особистою незрілістю, - невідповідністю до проходження життєво важливих криз, - незрілими шляхами психологічної адаптації.

Е.С. Миронова [14,с.10] проводить зв'язок між основними чинниками психологічної невідповідності до материнства, таких як особисті особливості жінки, особливості формування її материнської сфери, порушення онтогенезу материнської сфери жінки та її актуальної неготовності щодо майбутньої вагітності та їх вираженість у вигляді внутрішнього конфлікту. Причиною цього конфлікту, з точки зору Е.С. Миронової - недостатнє утворення активаційного, емоційного, мотиваційного та регуляторного компонентів психологічної готовності до материнства. Внутрішній конфлікт знаходить прояв у високій особистій та ситуаційній тривожності, неадекватній реакції на стрес, неефективному психологічному захисті. Ці відносини представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Психологічні фактори неготовності до материнства

Психологічні чинники	Форма	Причина	Прояви
1. Особистісні особливості	Внутрішній конфлікт	Недостатнє утворення активації, емоційних, мотиваційних, регуляторних компонентів	Высока особистісна тривожність
2. Особливості материнської сфери			Неадекватне реагування на стрес
3.Порушення онтогенезу материнської сфери			
4.Актуальна неготовність			Неефективний психологічний захист

Т.А. Гуріанова [8, с.12] пише, що з великою кількістю різних наукових досліджень, концепцію психологічної готовності до материнства так і не було вивчено до кінця. Не були прописані повністю структурні компоненти та їх взаємний вплив один на одного. За даними аналізу А.С.Дьоміної, на даний час немає методологічних засобів вивчення точної психологічної готовності до материнства, існує обмежена кількість методів, серед яких переважну кількість займають методики проєктивного характеру.

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

- психологічна готовність до материнства - це особистісна освіта, центр якої є предметне ставлення до дитини, яка ще не народилася;
- психологічна готовність до материнства формується під впливом біологічних, соціальних та психологічних чинників;
- психологічна готовність до материнства відноситься до материнської сфери і є динамічною освітою, яка змінюється упродовж життя та осмислення кожної стадії цього життя жінкою;
- психологічна готовність до материнства утворюється протягом усього життя, її утворення пов'язане з філонтонезом;
- базовими компонентами психологічної готовності до материнства жінки є активаційний, емоційний, мотиваційний та регуляторний компоненти;
- після актуалізації психологічної готовності до материнства, формування

його компонентів може бути як достатнім, так і недостатнім;

- компоненти психологічної готовності до материнства мають взаємний вплив один на одний;

- для розвитку компонентів, формування всієї материнської плати та наявності конфліктів у ньому слід враховувати сформованість всієї материнської сфери та наявність різноманітних конфліктів у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альошина Ю.Б. Індивідуальне та сімейне консультування - М., 1995. - 431 ст.
2. Абульханова-Славська К.А. Стратегія життя. - М.: Думка, 1991. – 299ст.
3. Братусь Б.С. Досвід обґрунтування гуманітарної психології // Питання психології. 1990. № 6.
4. Філіппова Г. Г. Материнство і основні аспекти його дослідження в психології [Текст] / Г. Філіппова // Питання психології. - 2001. - № 2. - С. 22 - 36.
5. Ейдерман О.Г., Сімейний діагноз і сімейна психотерапія: Навчальний посібник для лікарів і психологів. видання 2-й, виправлене і доповнене / О.Г.Ейдерман. - СПб, мова. 2006. - 352 ст.
6. Баженова О.В., Баз, Копиль, О.А. Готовність до материнства: виділення факторів, умови та ризику для майбутнього розвитку дитини / О.В.Баженова // Sinaps.- 1994. - No. 5.- С. 35-42.
7. Філіппова Г. Г. Материнство Психологія: Навчальний посібник / Г. Філіппова. - М.: Вид-во Інституту Психотерапії, 2002. - 240 ст.
8. Гур'янова Т.А. Розвиток психологічної готовності до материнства на стадії планування вагітності, під час вагітності і після пологів : автореферат дисертації канд. психол. наук / .Т.А. Гур'янова. - Барнаул, 2004. - 176 ст.
9. Овчарова Р. В. Психологія батьківства : навч. посібник / Р. В. Овчарова. - М.: Академія, 2005. - 368 ст.

10 Білогай К.Н. Психологічна готовність до батьків в якості регулятора репродуктивної поведінки / К.Н Білогай // Перинатальна психологія та психологія батьківства. - 2012. - №3. - С.11-13.

11. Безрукова, О.Н. Репродуктивна мотивація жінок / Безрукова, О.Н.// Socis: соціологічні дослідження. - 2000. –

12 Дьоміна, А.С. Психологічна готовність до материнства в період раннього та дорослого віку / А.С. Дьоміна // Вісник Кемеровського державного університету, 2013 р. - № 2. - С. 43-49.]

13. Добряков, І.В. Перинатальна психологія /І.В. Добряков - СПб.: Вид. Пітер, 2010. - 234 ст.],

14. Миронова, Е.С. Психологічні чинники неготовності жінок до материнства (на прикладі жінок з загрозою переривання вагітності): Реферат дисертації канд. психол. наук / Е.С. Миронова - М., 2011.- 26 ст.]

ИНДИВИДУАЛЬНО ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ И ВОЗРАСТНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ АКТИВНОСТИ - ОПТИМИЗМА ЛИЧНОСТИ

Черная Наталья

магистрант кафедры психологии
Днепропетровский гуманитарный университет
Украина

Введение. Эмоциональный интеллект как аспект выявления внутреннего мира личности отражает степень разумного отношения человека к миру, к другим и к себе как субъекта жизнедеятельности. Ему присущи внутренние (диспозиционные) и внешние (те, что оказываются в признаках течения эмоционального процесса) компоненты, которые обуславливают стрессозащитную и адаптивную функции этой интегральной личностной характеристики. Роль эмоционального интеллекта в достижении жизненного успеха человека основывается на способности субъекта адекватно распознавать истоки мыслей и эмоций других людей, осуществлять на этой основе самоконтроль, поддерживать доброжелательные отношения с окружающими, также мотивировать свою деятельность, проявлять настойчивость в достижении ее цели. Критерии оценки уровня сформированности эмоционального интеллекта целесообразно искать в особенностях динамического взаимодействия его внутренних и внешних компонентов, которые могут проявляться в доминировании внешнего над внутренним (при низком уровне сформированности эмоционального интеллекта), внутреннего над внешним (при более высоком), или в их гармоничном сочетании, что позволяет осуществлять реагирование на эмоциогенные раздражители на надситуативном уровне (при высоком). Одновременно эмоциональный интеллект своеобразно отражается в сознании человека в виде чувства психологического благополучия, положительной самооценки, выбора адекватных стратегий психологического преодоления. Для того, чтобы провести исследования

эмоционального интеллекта индивида, мы проанализируем и сопоставим литературные источники по теме «эмоциональный интеллект»; рассмотрим и попробуем выявить особенности понятия «интеллект», «умственный интеллект», «социальный интеллект», «эмоциональный интеллект».

Цель исследования. Выявление изменений количественных показателей активности – оптимизма в зависимости от возраста и индивидуально типологических особенностей личности.

Материалы и методы. Для диагностики использована методика «Активность - Оптимизм». В диагностике приняло участие 100 человек в возрасте от 10 до 60 лет. Все участники исследования были объединены в пять групп по человек в каждой: 1 группа- 18-25 лет, 2 группа -25 – 35лет, 3 группа – 36 - 45 лет, 4 группа – 46 – 55 лет, 5 группа - 56 и старше

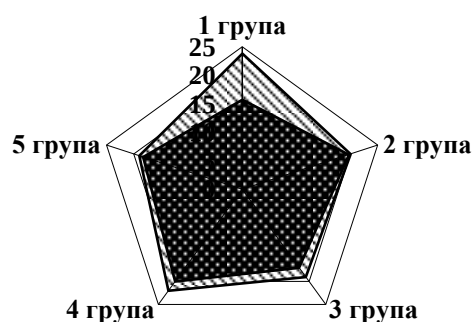
Результаты и обсуждение. Результаты диагностики по методике «Активность - Оптимизм» представлены в таблице 1.

Табл. 1.

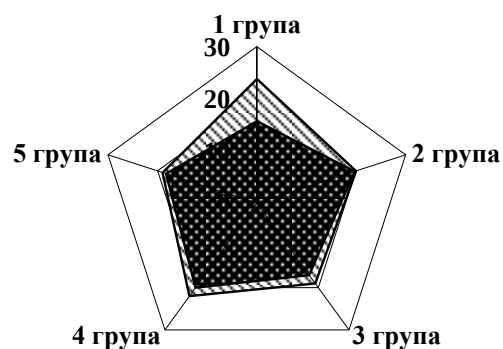
Изменение количественных показателей «» в зависимости от возраста и темпераментных особенностей

Возрастные группы		1 группа	2 группа	3 группа	4 группа	5 группа
тип темперамента						
Холерик	Активн.	23,8	20	19	22	19
	Оптимизм	15,7	19,7	17	20	18,3
Сангвиник	Активн.	32,7	18	19	18	19
	Оптимизм	18,3	20	20	20	18,3
Меланхолик	Активн.	21,3	14,7	13	20	19
	Оптимизм	20,3	21,3	23	20,3	17
Флегматик	Активн.	28,3	17,5	15	20	18
	Оптимизм	15,3	20,5	20.3	18	20

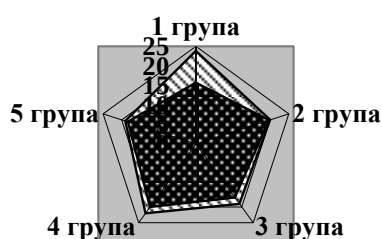
Анализ результатов диагностики позволяет выявить возрастные и темпераментные особенности изменения в проявлении «активности - оптимизма» у участников эмпирического исследования

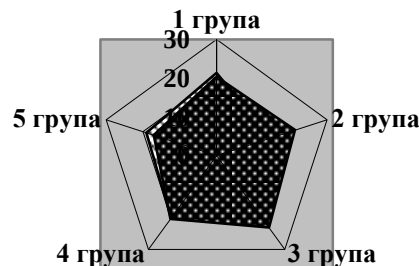
Холерики

Сангвиники

Меланхолики

Флегматики

Рис.1 Изменение активности - оптимизма у представителей различных темпераментных групп в зависимости от возрастной группы

Таким образом, соотношение в проявлении активности - оптимизма по возрастным группам в зависимости от типа темперамента позволяет выявить ряд тенденций, а именно:

	1 группа	2 группа	3 группа	4 группа	5 группа
холерики	1,5	1,01	1,11	1,1	1,04
сангвиники	1,8	0,9	0,95	0,9	1,04
меланхолики	1,05	0,69	0,56	0,98	1,15
флегматики	1,8	0,85	0,74	1,11	0,9

Из полученных значений соотношения, можем сделать вывод, что только у холериков активность доминирует над проявлениями оптимизма во всех возрастных группах. Для остальных темпераментных групп доминирование активности зафиксировано только в 1 и 5 возрастных группах.

Вывод. Анализ изменений по каждой возрастной группе позволил

обнаружить, что:

- в 1 группе высокие значения активности у эмоционально стабильных (сангвиников и флегматиков), а значение оптимизма - у меланхоликов;

- во 2 группе высокие значения активности у экстравертов, а оптимизма - у интровертов;

- в 3 группе наибольшие значения активности у экстравертов, а оптимизма - у интровертов;

- в 4 группе активность сильно проявлена у экстравертивных холериков, а оптимизм у эмоционально нестабильных;

- в 5 группе значение активности у представителей всех типов темперамента почти одинаковые, а показатели проявления оптимизма высокие у эмоционально стабильных.

То есть, проявления «активности - оптимизма» зависят от темпераментных особенностей участников исследования.

Таким образом, выявлена зависимость показателя «активность - оптимизм» как от возраста, так и от типологических черт личности.

ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ РЕКЛАМИ ЯК ЗАСОБУ ВПЛИВУ

Шеленкова Наталія Леонідівна,

к.психол.н, доцент

Косовська Катерина Федорівна,

здобувач вищої освіти

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Аналіз найпоширеніших засобів маніпулювання свідомістю особистості останнім часом часто проводиться у психологічній літературі, і демонструє, що дедалі частіше спостерігається використання маніпулятивних технологій саме у рекламі.

Розглянемо зміст поняття маніпуляції у психологічному значенні та його основні ознаки. Є.Л. Доценко розглядає маніпуляцію як «вид психологічного впливу, при якому майстерність маніпулятора використовується для прихованого впровадження в психіку адресата цілей, бажань, намірів, стосунків або установок, які не збігаються з тими, що є в даний момент» [1].

Його дослідження дозволяють виділити найбільш типові ознаки маніпулятивного впливу. Зазначено, що цей вплив завжди має неявний характер. Прихованими чи спотвореними залишаються як наміри маніпулятора, і сам факт впливу.

Маніпуляція залучає різні рівні структури особистості та спрямована на зміну існуючих потребнісно-мотиваційних, світоглядних та поведінкових утворень особистості. Однією з основних ознак маніпулятивного впливу є вилучення маніпулятором моральної чи матеріальної вигоди.

Розглянемо значення поняття «реклама». Ф. Котлер, А. Дейян, Б.Кортленд розуміють рекламу як комунікативну форму подання матеріалізованої і дематеріалізованої інформації. Найбільш лаконічним у цьому плані є таке визначення: «Реклама є неособисті форми комунікації, що здійснюються за допомогою платних засобів поширення інформації з чітко

зазначеним джерелом фінансування» [2].

На наш погляд, незважаючи на актуальність поставленої проблеми, визначення психологічної сутності реклами ще не набуло свого досить чіткого опису в сучасній літературі.

Необхідно відзначити, що інформація сама по собі не несе негативного емоційного забарвлення щодо її психологічної характеристики. Проте використання сучасних засобів масової комунікації (радіо, телебачення, преса тощо) як ресурс для цілеспрямованого та інтенсивного впливу на емоційну, когнітивну та поведінкову сфери особистості набуває сьогодні масового характеру. Весь досвід наукових досліджень механізмів психологічного на особистість виявляється сьогодні затребуваним для перенесення їх у область рекламних технологій. Розглядаючи дослідження Д. В. Ольшанського, А.Н. Лебедева-Любімова, Н.В. Баркалова та ін., можна виявити, що основними механізмами впливу на особистість виступають зараження та наслідування. Як зазначає А.Н.Лебедев-Любимов, ці механізми особливо яскраво виявляються під час проведення масових заходів у молодіжному середовищі. Д.В. Ольшанський вказує, що реклама заражає не тільки емоціями та цінностями, вона заражає ще й споживчими зразками поведінки [3]. Принцип зараження у разі реалізується творцями рекламних технологій з допомогою демонстрації використання товару, і навіть показу що виникають у своїй позитивних емоцій і матеріальних чи моральних вигод.

Необхідно зазначити, що наслідування та зараження як механізми впливу реклами актуальні лише за певних специфічних умов. Йдеться про емоційно-вольові властивості особистості як фактори, що детермінують ефективність впливу реклами.

З метою впливу на споживчу поведінку при розробці реклами активно використовуються психологічні моделі потребнісно-мотиваційної сфери особистості.

Також у розробці сучасних рекламних технологій широко застосовуються психологічні знання, накопичені у сфері психолінгвістики і фоносемантики.

Про можливість використання гіпнозу в рекламних комунікаціях згадується у роботах С.А. Горина (2001), В. Ценева (2003), Д.В.Ольшанського (2001), Л. Гримака (1999) та ін.

Аналіз наявних підходів підвищення ефективності рекламного впливу дозволяє розглядати рекламу як певну психологічну технологію, орієнтовану на багатофункціональне інтегроване маніпулювання особистістю задля досягнення соціально-політичних, економічних та інших вигод.

Перевага даного визначення полягає в тому, що: по-перше, реклама сприймається як певна психотехнологія; по-друге, розкривається основна змістовна її спрямованість; по-третє, воно дозволяє розширити її розгляд практично у всіх сферах соціально- економічного життя.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що реклама як вид психологічного впливу спирається на сукупність показників особистості потенційних споживачів, і навіть на низку загальнопсихологічних чинників, детермінуючих ефективність цього впливу. Важливим є також те, що у процесі розробки сучасної рекламної продукції використовуються та тісно переплітаються різні моделі впливу. Розвиток та об'єднання інформаційних середовищ, що використовують електронні технології, дозволяє все більш активно впливати на свідомість та поведінку особистості через засоби масової інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. М.: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. 344 с.
2. Кортленд Б. Л., Уилльям А. Ф. Современная реклама: Пер. с англ. / Общ. ред. проф. О.А. Феофанова. Тольятти: Издательский Дом Довгань, 1995. 704с.
3. Ольшанский Д. В. Политический PR / Д. В. Ольшанский. СПб.: Питер, 2003. 544 с.

JOURNALISM

МОЛИТОВНИК ЯК ВИД ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Бездіжа Алла Анатоліївна

викладач

Подаряща Оксана Іванівна

к. соц. комунікацій, доцент

Гайда Ольга Мирославівна

к. філол. н., доцент

Скопик Христина Миколаївна

студентка

Галицький коледж

імені В'ячеслава Чорновола

м. Тернопіль, Україна

Вступ. Книговидання у світі бере свій початок з глибин людської цивілізації та невпинно розвивається. Саме до релігійної літератури люди часто звертаються ще з найдавніших часів рукописної книги, коли друкована ще не існувала. До неї була найбільша увага, і перші книги найчастіше були на релігійну тематику.

Релігійне друковане слово допомагає виховувати громадянина в морально-етичному дусі, спонукає до переосмислення цінностей та вироблення духовного світогляду. Серед видань релігійної літератури важливе місце посідають книги молитовники, які є специфічними як за підготовкою до друку, так і за читацькою аудиторією.

Молитовник — це книга, що містить молитви, можливо, богослужбові читання для приватного, комунального користування, або в деяких випадках, де описано літургію релігійних служб. Книги, що містять переважно замовлення на релігійні богослужіння, читання для них називаються "службовими книгами" або "богослужбові книги", і, отже, не є молитовниками у найсуворішому

розумінні, але цей термін часто використовується дуже вільно.

Метою роботи є проаналізувати молитовники на книговидавничому ринку України, зробити аналіз над мовою, стилем, художньо-технічним оформленням та поліграфічним втіленням молитовника «Твій і мій хрест», автор Т. Єльонек; «Ангел Господній» упорядник Й. Воробець; «Молитовник» відповідальний за випуск Б. Таран; «Мій кишеньковий молитовник» упорядник Ю. Колянко та зробити порівняльну характеристику аналізованих молитовників.

Матеріали та методи:

- ✓ порівняння (було використане для порівняння аналізованих видавництв і молитовників);
- ✓ аналіз та синтез (дали змогу дослідити сферу релігії та релігійних видань (молитовників));
- ✓ узагальнення (був використаний при формулюванні висновків до кожного розділу та роботи загалом).

Результати та обговорення. Видавництво — це підприємство, створене відповідно до відповідної організаційно-правової форми, основним змістом якого є підготовка, виготовлення та реалізація електронної й друкованої продукції та зведених видань. Нами обрано п'ять видавництв, які спеціалізуються на релігійних виданнях, а саме молитовниках, і описали їх загалом та проаналізували за функціями.

Видавництво «Свічадо» розпочало свою діяльність у 1987 році, коли греко-католицька церква все ще діяла підпільно і таємно розповсюджувала свої видання. Очевидно, що на заході України, особливо у Львові, існує велика потреба в книгах про етикет, духовній літературі та пісенниках.

«Свічадо» видає щоквартальний міжнародний богословський журнал «Сопричастя» та дитячий журнал «Зернятко» з 2001 року. У 2005 році вийшов журнал "Сто талантів" для підлітків. З 2012 року видавництво видає християнські журнали для родини «Кана». На початку 2012 року було видано понад 1200 книг загальним тиражем понад 6 мільйонів примірників.

«Видавництво «Свічадо» охоплює дуже широкий спектр літературних творів: релігія, філософія, психологічні публікації, молитовники, книги про етикет, традиції, література, мистецтво та мистецькі видання, альбоми. Тематики підготовки до шлюбу, сім'ї та батьківства особливо широкі. Свічадо щомісяця видає журнал "Зернятко" для дітей та "Сто талантів" для підлітків» [1].

Слід зазначити, що за останні роки, за словами керівника видавництва Богдана Трояновського, в книгах «Свічадо» є багато українських письменників. Вони є авторами дитячих книг, творів мистецтва, художніх матеріалів, біографічних публікацій, молитовників, сімейних та батьківських книг. Трояновський сказав: «На жаль, мало хто з українських письменників поєднує такі знання, як психологія чи педагогіка, з християнським світоглядом та володінням пером» [2, с. 30].

За формою власності: видавництво «Свічадо» є приватне, адже діє на основі приватної власності.

За формою об'єднання майна: (ТЗОВ) товариство з обмеженою відповідальністю.

За способом формування статутного фонду: унітарне, тому що створилось за рішенням однієї особи.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна ціль — отримання прибутку.

За обсягом випущеної продукції: велике видавництво, адже випускає понад 400–500 тис. назв книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію для широкого кола читачів.

За знаковим принципом: паперова, адже більшу частину займає текст.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво, тому що видавництво є юридичною особою, яка має відокремлене майно, печатку тощо.

Видавництво «Добра Книжка» приватне католицьке видавництво. Засноване у Львові в 1920 році. Засновник і видавець — О. Мох; планує видавати хорошу книгу, засновану на християнському світогляді. У 1939 році

воно тимчасово припинило свою діяльність. До 1939 року було видано 133 книги.

Видавало:

- ✓ оригінальну та перекладну літературу, переважно релігійного, науково-популярного та історичного змісту;
- ✓ кварталники серіями: «Б-ка істор. повістей», зокрема книги «Пригоди запорожських скитальців» В. Будзиновського, «Кужіль і меч» (обидві – 1927) та «Лицар у чорнім оксамиті» (1929) А. Лотоцького;
- ✓ у серії "Наша релігія" (з 1928) — теологічні підручники, книги релігійно-морального характеру для інтелігенції, проповіді ("Католицький парадокс" Р. Бензена);
- ✓ серія "Цікаві історії", що виходить кожні три місяці.

За формою власності: видавництво «Добра книжка» є приватне, тому що діє на основі приватної власності.

За формою об'єднання майна: ТЗОВ (товариство з обмеженою відповідальністю релігійне позаконфесійне).

За способом формування статутного фонду унітарне, тому що створилось за рішенням однієї особи.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна — ціль отримання прибутку.

За обсягом випущеної продукції: середнє видавництво, тому що випускає від 10 до 40 книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію для дітей.

За знаковим принципом: паперове, тому, що більшу частину займає текст на папері.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво.

«Видавництво «Апостол» розпочало свою діяльність в Івано-Франківську в 2006 р. Єпископом славної пам'яті на той час був Софрон Мудрий, ЧСВВ Греко-Католицької Церкви в Україні. Його місія — видавати книги та журнали. Видавництво прагне допомогти парафіяльному священику

відновити життєздатність своєї парафії через провідні та біблійні публікації й матеріали у співпраці з молоддю та молитовними групами Апостольської Церкви» [3].

Видаючи книги, вони прагнуть допомогти парафіяльним священикам відновити життєву силу своєї парафії за допомогою матеріалів, що допомагають формувати їх віру: євангелізація та Біблія, робота з молоддю, чоловіками та жінками в групах. Їхні книги підходять для людей різного віку. Вони запалили любов до Бога і церкви та відновили віру.

За формою власності: видавництво «Апостол» є приватне, адже діє на основі приватної власності.

За формою об'єднання майна: (ТзОВ) товариство з обмеженою відповідальністю.

За способом формування статутного фонду: унітарне, адже створилось за рішенням однієї особи.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна ціль — отримання прибутку.

За обсягом випущеної продукції: велике видавництво, адже випускає до 150 назв книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію для широкого кола читачів.

За знаковим принципом: паперове, адже видавництво передає інформацію на папері.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво, тому що видавництво є юридичною особою, яка має відокремлене майно, печатку тощо.

Видавництво «Фоліо» українське видавництво, створене у 1991 році. Сфера дії включає романи, дитячу, науково-популярну, релігійну, довідкову літературу та прикладну літературу. Видання класичної та сучасної української та перекладної літератури українською та російською мовами. Засновником та генеральним менеджером видавництва є Олександр Красовицький.

За формою власності: видавництво «Фоліо» є приватне, тому що діє на

основі приватної власності.

За формою об'єднання майна: ТЗОВ (товариство з обмеженою відповідальністю).

За способом формування статутного фонду: унітарне, адже створилось за рішенням однієї особи.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна його ціль — отримання прибутку.

За обсягом випущеної продукції: велике видавництво, адже випускає понад сто назв книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію не тільки для школярів, а також для читачів різного віку.

За знаковим принципом: паперове, адже видавництво передає інформацію на папері.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво, тому що видавництво є юридичною особою, яка має печатку, відокремлене майно, тощо.

Видавництво «Братське» було створено 2008 року.

Видавництво «Братське» виникло у 2008-му році з ініціативи Київського молодіжного православного братства святого Бориса та Гліба. Першим видавничим проєктом групи ентузіастів було упорядкування серії «Християнська читанка», яка охопила віршами й оповіданнями більшість свят річного кола. На сьогодні у "Братському" сформувались три видавничі напрямки:

1. Створення якісної християнської дитячої літератури.
2. Добра дитяча література для світського ринку, зокрема книжки-білінгви.
3. Книжки для активних християн (богослужбові, катехитичні, богословські).

За формою власності: видавництво «Братське» є приватне, тому що діє на основі приватної власності.

За формою об'єднання майна: ТЗОВ (товариство з обмеженою

відповідальністю).

За способом формування статутного фонду: унітарне, адже створилось за рішенням однієї особи.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна його ціль — отримання прибутку.

За обсягом випущеної продукції: мале видавництво, адже випускає понад 10 назв книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію не тільки для школярів, а також для читачів різного віку.

За знаковим принципом: паперове, адже видавництво передає інформацію на папері.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво, тому що видавництво є юридичною особою, яка має печатку, відокремлене майно, тощо.

Висновки. Сучасна релігійна преса активно розвивається. Про це свідчать новоутворені організації релігійних журналістів, круглі столи, які проходять з цієї теми, численні фестивалі та конкурси серед релігійних ЗМІ. На це вказує покращення якості та стилю оформлення релігійних видань (молитовників), розширення тематики. На українському ринку православної періодики з'являються молитовники, що стають переможцями різних конкурсів не лише в Україні, але і закордоном. Ці та інші факти є свідченням того, що православна преса України розвивається і стає все більш помітним явищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт видавництва «Свічадо». URL: <http://svichado.com/>
2. Офіційний сайт видавництва «Апостол». URL: <http://apostol.if.ua>
3. Троянівський Б. Часами йду до Бога на каву. Видавництво: Добра книжка, 2013. 33 с

ART

THE RENAISSANCE OF THE ENGLISH NATIONAL MUSIC SCHOOL IN THE 20TH CENTURY IN THE EXAMPLE OF E. ELGAR'S WORK

Sokolova Alla,

Doctor of Arts

Associate Professor

Department of Department of Cultural

The Odessa National A. V. Nezhdanova Academy of Music

Introduction. The musical culture of Europe in the first half of the 20th century is distinguished by a revolutionary change in composer thinking, the enrichment of genres, the emergence of new styles and forms. It is difficult to characterize the new musical era in the context of the concepts of "style of the 20th century", "harmony of the 20th century", "peculiarities of orchestral writing". In part, this phenomenon is explained by the fact that many currents and directions were formed on different basis. Stylistic pluralism and genre diversity are the main features of European musical art of the 20th century [1].

For centuries before, Britain has been one of the most powerful countries in the world. However, the revival of the national-cultural movement was not on the agenda until the twentieth century. In the second half of the 19th century, the crisis of the national composing school became obvious, and impulses for the rise in culture as a whole gradually accumulated. The formation of the national school of composition in England falls on the last third of the 20th century, when the British Empire surrendered its positions in the world in virtually all areas, and the economy and culture went into decline [2].

Aim. To identify the origins of the revival of the English composer school in the first half of the 20th century, to consider the work of the English composer E. Elgar in the context of late Romantic and modernist traditions.

Materials and methods. The research methodology assumes the unity of such methodological approaches as cultural-historical, comparative analysis method, and generalization method.

Results and discussion. During the reign of the English Stuart kings, the name of the "British Orpheus" Henry Purcell became synonymous with the rise and revival of English music. Not a single composer of foggy Albion could surpass the fame of Henry Purcell, whose music was called the mirror of the English soul. In the musical circles of England, it was customary to consider the cult opera "Dido and Aeneas" by Henry Purcell the work of the last great English composer until the 20th century. English music was in decline. During this period, not a single noticeable and significant musical work was born [3].

In the 19th century, the British adapted the best achievements of world progress. Georg Friedrich Handel and Felix Mendelssohn become icons of English musical culture. Their works sounded everywhere: from aristocratic salons to local theaters. From the point of view of the British of the Victorian era, F. Mendelssohn personified the best musical traditions. However, this state of affairs did not last long. In aristocratic English circles, F. Mendelssohn began to be regarded as a "composer of Jewish origin", which gradually led to the rejection of his work by the British society. Later, Franz Liszt, Robert Schumann, Edvard Grieg, Johannes Brahms, and Camille Saint-Saens occupied a central place in the English musical life of the 19th century. At the turn of the 19th and 20th centuries, many researchers characterized the musical life of England as vibrant and eclectic. During this period, the English choral tradition reached unsurpassed heights. However, there was also a diametrically opposite opinion. In 1904, the famous German writer Oscar Schmitz described Great Britain as a country devoid of music ("Das Land Ohne Musik") [4], at the same time Johannes Brahms predicted a bright future for English music. Indeed, in the first half of the twentieth century, the national musical art of England experienced its heyday. Nine symphonies by Ralph Vaughan Williams, nine symphonies by Malcolm Arnold, choral and symphonic works by Gustav Holst, operatic works by Ethel Smith, works by Frederick Delius, Lord Berners by William Walton, Edward Elgar, Michael

Tippett, Havergal Brian and Frank Bridge put the music of Britain on the same level as continental Europe [1].

Richard Strauss especially appreciated the work of the English composer Edward Elgar. Edward Elgar was revered as a national hero along with Henry Purcell, William Shakespeare, Charles Dickens and George Bernard Shaw. At the beginning of his career, E. Elgar was influenced by romantic composers such as R. Wagner, I. Brahms, R. Schumann, F. Liszt, Frank and G. Berlioz. The expressive harmony and virtuoso orchestration of E. Elgar's works delighted his contemporaries, his work was equated with the musical symbols of the British Empire. For the first time, the writings of E. Elgar began to attract the interest of the British public in the 1890s. The premiere of the oratorio "The Dream of Gerontius" for voices and orchestra conducted by the famous conductor Wagner and Brahms Hans Richter was a success in London and Birmingham, the composer received the highest national recognition. E. Elgar's Violin Concerto, commissioned by Fritz Kreisler, premiered on November 10, 1910, was recognized by contemporaries as the greatest work in its genre after the famous Beethoven Concerto [5].

The most fruitful period for E. Elgar is the first decade of the twentieth century. In 1899, the work of E. Elgar "Enigma Variations" ("Enigma Variations"), one of the most popular works of the composer, was published. In each of the fourteen variations, the names of E. Elgar's wife, friends or students are encrypted. After the success of "Enigma Variations", his music began to be performed in London and in Europe. In the same period he wrote Pomp and Circumstance Marches, a series of six marches for orchestra. The first march was called "Land of Hope and Glory" (Land of Hope and Glory), which soon became the unofficial national anthem of the British Empire. The form of the march was ideal for the majestic and lordly England of the early twentieth century. E. Elgar caught the emerging militaristic moods in society, which were corrected with his own nature ("I have something of a soldier in me") [6]. He accurately conveyed the emotions that dominated Britain in the first decade of the twentieth century. In private conversations, E. Elgar compared himself with the Irish bards, who raised the spirit of warriors with heroic songs and legends. The

appearance of a composer of such caliber as Elgar in Britain was like the appearance of the Messiah. The English composer E. Elgar was recognized as the leading British composer. His works quickly become world famous, and Elgar himself occupies his own niche in British history [2]. The work of E. Elgar is saturated with elements of the pastoral, which for many centuries has been a source of inspiration for English composers. "Inspiration for English music must be drawn from our country, our literature and our climate. . . English music must grow out of the English soul and be broad, chivalrous, healthy, street style" [7]. Art critics Daniel M. Grimley and Julian Rushton (Cambridge Companion to Elgar 2004) have written that Elgar's music can be "perceived more as modernist than late Romanist". At the same time, they singled out "E. Elgar's passion for colour, timbre, and extended diatonicism." Researchers have compared his music with the music of Mahler, Strauss, Sibelius, Nielsen, and Debussy, appealing to allusions and musical borrowings, self-quoting, reminiscences of musical styles and the use of full-tone scales, musical rhetoric that emphasized the language of the poem.

Conclusions. E. Elgar's music is as modern as the music that appeared between the years 1900-1920. This period was characterized by straightforward symbols of modernism, which formed the basis of I. Stravinsky's «The Rite of Spring» and A. Schoenberg's «Pierrot Lunaire». Undoubtedly, the stylistic features of the music of E. Elgar, I. Stravinsky or A. Schoenberg are different, but traditional techniques can convey modern feelings with the same force as innovative ones, as evidenced by the musical language of the First Symphony (1908), a symphonic study of "Falstaff" (1913). The music of the first decades of the twentieth century was perceived through the prism of the Stravinsky-Schoenberg axis, E. Elgar relied on a personal understanding, free from any aesthetics. E. Elgar's contemporaries called him a "spiritually tormented Russian", in their opinion, his music lacked warmth and spiritual aspiration. However, among musicians, he was, in a way, an aristocrat. [8].

Elgar's music expressed the intellectual detachment of the modernist and the melancholy of the romantics. This statement can be illustrated by E. Elgar's First Symphony in A flat major, which became the national treasure of England. The 18th-

century German composer Christian Friedrich Daniel Schubart called the key of A-flat major "the key of the gravedigger, death, decay, judgment and eternity." It is impossible to consider the work of E. Elgar as the work of an exclusively "modernist" or "late romantic", just as it is impossible to fit complex music into a narrow genre framework. E. Elgar created his music in accordance with the context, which was required by the time and the personality of the composer himself. The landscape also changed in it, as in a mirror, Victorian ideals, romantic traditions, technological progress, new aesthetic attitudes and modernist aspirations were alternately reflected.

REFERENCES

1. Milner A. British Music. A Misunderstood Tradition: The 20th Century / Journal "The Musical Times", February 1992. Vol. 133, No. 1788. p. 71-72.
2. Pleasants H. The agony of modern music. N.Y. : Simon & Shuster, 1955. 180 p.
3. Whittall A. Twentieth-Century Music in Retrospect: Fulfilment or Betrayal / Journal "The Musical Times", Winter 1999. Vol. 140, No. 4. p. 11-21.
4. Frisch W. German Modernism: Music and the Arts. Berkeley : University of California Press, 2005. Vol. 3. 332 p.
5. Northrop Moore J., Edward Elgar. A Creative Life. Cambridge : Clarendon Press, 1984. 321 p.
6. Harper-Scott J. P. E. Elgar - an extraordinary life biographies (An Extraordinary Life). London : ABRSM, 2007. 128 p.
7. Dunstan R. Futurist' and 'Modernist' Composers / The Cyclopaedic Dictionary of Modern Music // The Musical Herald, August 1919. P. 268.

CULTUROLOGY

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СИСТЕМИ ДЕКОРУВАННЯ ІНТЕР'ЄРІВ ВІЗАНТІЙСЬКИХ ХРАМІВ

Никифоров Андрій Михайлович,

к.пед.наук

Гулей Ольга Володимирівна,

старший викладач кафедри

образотворчого мистецтва,

музикознавства та культурології

Никифоров Назар Михайлович

Студент

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка

м. Суми, Україна

Вступ./Introduction. Процес становлення Візантійської імперії як центру православної культури не був прямолінійним, у ньому були періоди підйому й занепаду, етапи поширення прогресивних ідей і роки панування реакційних настроїв. Проте, зберігаючи у своїх надрах плоди античної цивілізації, Візантія служила для західноєвропейських народів джерелом знань, освіти і мистецтва. Дослідники Візантійської історії стверджують, що вона стояла на недосяжній для західних народів висоті у сфері богослов'я, мистецтва та архітектури.

Мета роботи./Aim. Розглянути основні принципи системи декорування інтер'єрів візантійських храмів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Здійснено опрацювання літературних джерел за обраною темою, проаналізовано наукові та науково-публіцистичні інформативні матеріали, узагальнено відомості із досліджуваної проблеми. Вивчення низки праць дослідників церковного мистецтва Візантії (класиків візантиністики, таких як: М. Кондаков, В. Лазарєв, В. Ліхачов,

В. Лосський, З. Удальцова та сучасних науковців: Л. Войтович, А. Каждан, Н. Козак, Г. Колпакова, Ю. Кулаковський, С. Сорочан, Ф. Успенський, Т. Хвостова та інших) уможливило здійснити аналіз основних етапів розвитку візантійської церковної архітектури відповідно до історичних періодів.

Результати та обговорення./Results and discussion. На основі аналізу літератури встановлено, що найвищих щаблів розвитку у візантійському мистецтві сягає церковна архітектура. Ранньовізантійський період відзначений спорудженням храмів у формі базиліки – витягнутої центральної частини будови у довжину (поділеної та три, п'ять нефів), у східній частині якої знаходився вівтар з престолом. Від другої половини IX століття виник хрестовокупольний тип візантійського храму, що утворює у плані «грецький хрест», який став основою візантійської архітектури пізнішого часу. Означеним типам споруд відповідало внутрішнє оздоблення храмів. Залежно від типу храму будувалися принципово різні системи декорування інтер'єру храмів. Так, в ранньохристиянську епоху в базилікальному храмі система декорування базувалась за принципом розташування новозавітних сюжетів в центральній частині храму і панувало правило поступовості цих сюжетів. У більш складних хрестовокупольних храмах формується нова система декорування. принцип розвитку сюжету якої розгортається вже не від Заходу до Сходу, а по колу: починаючи від східних вівтарних стовпів і далі по спіралі, беручи початок від верхніх регістрів до нижніх, чи навпаки. При цьому простежується композиційна варіативність.

Висновки./Conclusions. Таким чином, системний аналіз кола джерел дозволяє констатувати, що основні принципи системи декорування інтер'єрів візантійських храмів продиктовані типом архітектурної споруди досліджуваного періоду базилікального чи більш складного – хрестовокупольного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балл Х. Византийское христианство / перев. А. Шурбелева. СПб.: Владимир Даль, 2008. 384с.

2. Бычков В. 2000 лет христианской культуры: в 2 т. Т. 1.: Раннее христианство. Византия. М.; СПб.: Университетская книга, 1999. 527 с.
3. Войтович Л., Домановський А., Козак Н., Лильо І., Мельник М., Сорочан С., Файда О. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / за ред. С.Б. Сорочана і Л.В. Войтовича. Львів : Апріорі, 2011. 880 с.
4. Гийу А. Византийская цивилизация / пер. с франц. Д. Лоевского; предисл. Р. Блока. Екатеринбург: У-Фактория, 2005. 552 с.
5. Каждан А. Византийская культура (X–XII вв.).Алтейя, 2006. 284с.
6. Колпакова Г. Искусство Византии. Поздний период (X–XII вв.). СПб.: Азбука-Классика, 2009. 320 с.
7. Колпакова Г. Искусство Византии. Ранний и средний периоды. СПб.: Азбука-Классика, 2004. 524с.
8. Кондаков Н. Очерки и заметки по истории средневекового искусства и культуры. Прага: Политика, 1929. 464 с.
9. Культура Византии. XIII – первая половина XV в. / под ред. Г. Литаврина. М.: Наука, 1991. 521 с.
10. Кызласова И. История изучения византийского и древнерусского искусства в России. М.: Изд-во МГУ, 1985. 184 с.
11. Лазарев В. История византийской живописи: в 2 т. М.: Искусство, 1986. 332 с. + 640 с.
12. Литаврин Г. Как жили византийцы. СПб. : Алетейя, 1997. 256 с.
13. *Лихачев В.* Искусство Византии IV-XV вв. Л. : Искусство, 1986. 300с.
14. Оустерхаут Р. Византийские строители / перевод Л. Баляева. Киев; Москва : КОРВИН ПРЕСС, 2005. 332 с.
15. Сорочан С. Византия. Парадигмы быта, сознания и культуры: учебное пособие. Харьков: Майдан. 2011. 952 с.
16. Хвостова К. Особенности византийской цивилизации. М. : Наука, 2005. 197с.

POLITICAL SCIENCES

УДК 339.543

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Банчук-Петросова Олена Вікторівна

Кандидат наук

з державного управління, доцент,

Київський інститут інтелектуальної

Власності та права

Національного університету

Одеська юридична академія

м. Київ, Україна

Вступ. Економічна діяльність держави як основного суб'єкта міжнародних відносин еволюціонувала відповідно до розвитку цих відносин. У зв'язку з цим, виходячи з традиційної для історико-правової науки періодизації, на нашу думку, доцільно виділити основні етапи розвитку міжнародних економічних відносин, основним суб'єктом яких виступає держава.

Мета роботи. Дослідити чинники впливу та механізми державного регулювання у процесах еволюції міжнародних відносин.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використано емпірично-теоретичний метод, структурний метод, метод абстрактно-логічного узагальнення.

Результати та обговорення. Періоди (етапи) розвитку міжнародних економічних відносин, основним суб'єктом яких виступає держава, на нашу думку мають певні ознаки.

Перший етап відповідає періоду античності. На цьому історичному етапі зовнішньоекономічна діяльність держави насамперед була підпорядкована процесам колоніальної експансії. Економічний аспект міждержавних відносин

визначався постійною необхідністю поповнення матеріальних ресурсів, які поповнювалися та примножувалися шляхом захоплення сусідніх територій, що становлять матеріально-економічну основу будь-якої держави [2, с.77]. При цьому розвиток виробничих сил, що призвело до відокремлення ремесла від землеробства, сприяло зростанню торгівлі і також стимулювало розвиток зовнішньоекономічних зв'язків.

У древньому світі міжнародна арена була сферою реалізації зовнішньополітичних завдань країн, економічної основою яких було рабовласництво. Рабовласницький лад не залишався нерухомим. У процесі свого історичного поступу він пройшов кілька послідовних стадій.

Раннє рабовласництво, що ще не цілком відокремилося від общинно-родового ладу, лежало в основі державних утворень Стародавнього Сходу - типу єгипетської деспотії, царства хетів, Ассирії, Персії, держав Стародавньої Індії. У цих військово-теократичних державах, що спиралися на силу позаконотомічного примусу, зовнішня політика спрямовувалась переважно завойовницькими інтересами: захоплення земель, рабів, худоби, пограбування багатств, що були в сусідніх країнах, були головною метою воєн [1, с.49]. Міжнародні питання вирішувалися зазвичай збройною силою. Проте державам Стародавнього Сходу доводилося розвивати і дуже жваву дипломатичну діяльність.

Відповідно до основних завдань завойовницької зовнішньої політики військово-теократичних царств Сходу у зовнішньополітичних відносинах вирішувалося порівняно обмежене коло питань. Найбільш сильною стороною зовнішньополітичної діяльності була організація всепроникної військово-політичної розвідки.

Зовнішня політика цих рабовласницьких держав-міст («полісів») визначалася інтересами боротьби за розширення територій, за придбання рабів, за ринки. Звідси випливали: прагнення гегемонії, пошуки союзників, освіту угруповань. Зовнішньополітична діяльність країн була підпорядкована інтересам колоніальної експансії, яка ставила своїм завданням з одного боку

оволодіння територіями, утворення великих держав. З іншого боку - утримання завойованих територій та збереження державної (територіальної) цілісності. Така політика викликала зіткнення у греків на Сході, з Перським царством, у римлян - на Заході, з найбагатшою торговою республікою стародавнього світу – Карфагеном [3, с.135].

Ідеї пріоритету економічних інтересів держави можна знайти у багатьох політико-правових концепціях аналізованого періоду. Так Платон, який вбачає функціональне призначення держави у досягненні єдиної мети - блага всього поліса, вибудовував теоретичну модель ідеальної держави, вся діяльність якої спрямована на досягнення щасливого існування, але «не в окремо взятій її частині, не так, щоб лише хтось у ньому був щасливий, але так, щоб воно було щасливим усе загалом». При цьому особливе місце у досягненні зазначеної мети відводиться економічній функції, яка інтерпретується античним мислителем як підтримання певного економічного добробуту населення. При цьому Платон виходить з того, що державою повинен встановлюватися певний соціальний баланс шляхом «усунення багатства та бідності», оскільки «Одне веде до розкоші, лінощів, нововведень, інша крім нововведень — до низовин і злодіянь».

Висновки. Взагалі на цьому етапі еволюції міжнародних відносин характерно сприйняття країн як політичних співтовариств, однак між собою взаємодіючих. Проблема розуміння феномену держави у політико-правовій думці щодо еволюції міжнародних відносин є актуальною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брояка А.А. Оцінка та шляхи підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства / А.А. Брояка // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. – Полтава, 2012. – Випуск 5. Том 2. – С.46–51.

2. Вакульчик О.М. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства / О.М. Вакульчик, Д.П. Дубицький // Вісник Академії митної

служби України. Сер. : Економіка. – 2012. – №2. – С.75–82.

3. Васюк Т.В. Методи дослідження та визначення економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання / Т.В. Васюк // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 131–136.

СУЧАСНИЙ СТАН ЦИФРОВІЗАЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Добровольський Юрій Віталійович

Студент

Державний університет
«Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна

Сьогодні в Україні активно відбувається процес цифрової трансформації. Інформаційні технології суттєво змінюють спосіб життя людей та проникають у кожную сферу життя суспільства. Процес цифрової трансформації є невідворотним, тому його варто детальніше дослідити.

У сфері надання публічних послуг цифрова трансформація відіграє досить вагомую роль, вона насичає фізичний світ електронно-цифровими пристроями та налагоджує електронно-комунікаційний обмін інформацією між ними. Це спонукає до взаємодії віртуального та фізичного простору, створюється кіберфізичний простір.

Україна почала впроваджувати елементи електронного врядування ще у 2003 році через інформаційну систему «Електронний уряд» та ряд нормативних актів, які так і не були реалізовані повною мірою. Проте можемо констатувати, що суттєвих кроків так і не було здійснено, як і в 2010 році, після прийняття Концепції розвитку електронного врядування в Україні, навіть незважаючи на існування окремих спеціалізованих органів – Національного центру підтримки електронного урядування та пізніше Державного агентства з питань електронного урядування України[1].

Одиними із найбільш вдалих для розвитку цієї сфери стали 2018 та 2019 роки. Саме в ці роки користування електронними послугами на Урядовому порталі зросло втричі. Також для подальшого розвитку було створене Міністерство цифрової трансформації, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері цифрового розвитку.

У 2019 році вперше у Парламенті був створений комітет з питань

цифрової трансформації, який формує політику у сфері цифрової трансформації, та взаємодіє з Міністерством цифрової трансформації.

Вагомим досягненням стало те, що у 2021 році Україна посіла 6-те місце у світі в рейтингу Open Data Maturity. Рівень зрілості сфери даних становив 94%, що на 10% краще ніж минулого року. Середній показник відкритості даних у Європі складає 81%. [2]. Також Україна в цьому ж році стала лідером по цифровим документам. Водійські права, технічний паспорт, студентський квиток та паспорт в «Дії» знаходяться на одному рівні з паперовими документами.

Цілями, які ставить команда Мінцифри до 2024 року, є:

- 1) Перевести 100% публічних послуг для пересічних громадян та бізнесу в онлайн;
- 2) Забезпечити 100% населених пунктів та їх соціальних об'єктів доступом до високошвидкісного інтернету, а також 95% транспортної інфраструктури покрити мобільним інтернетом;
- 3) Залучити мільйони українців до програми розвитку цифрових навичок та компетенцій;
- 4) Подвоїти частку ІТ у ВВП країни.

Також однією із основних цілей у Міністерства цифрової трансформації є удосконалення мобільного додатку «Дія» («Держава і я»), саме в цьому додатку будуть надаватись більшість електронних послуг, що є досить зручно для громадян. Великою перевагою цієї платформи є те, що електронні послуги можуть отримувати фізичні та юридичні особи, цим самим в країні знижується рівень бюрократії.

Станом на лютий 2022 року мобільним додатком «Дія» користуються уже понад 14 мільйонів унікальних користувачів, хоча в січні минулого року користувачів цього додатку було лише 3.5 мільйона [4]. Цей мобільний додаток увійшов в ТОП найпопулярніших додатків в Україні, та зайняв в рейтингу 11-те місце. Цифровізація розвивається з неймовірною швидкістю завдяки її здатності збирати, використовувати та оброблювати великі об'єми інформації.

Підґрунтям, що забезпечує розвиток цифрової трансформації є поширення мережі інтернет та збільшення кількості користувачів. Тому приймаються відповідні закони, які контролюють виконання операторами зобов'язань щодо покриття зв'язком. Завдяки зусиллям держави та операторам збільшується покриття зв'язку та покращується якість інтернету.

Наприкінці 2021 року був реалізований проект «Підтримка в додатку». Завдяки цьому проекту кожен вакцинований громадянин України зміг отримати 1000 гривень та витратити на різні послуги. Подібна інноваційна послуга була реалізована вперше у світі[3].

Дуже приємною новиною є те, що Мінцифри турбується про безпеку даних користувачів, та найближчим часом в додатку «Дія» повинна з'явитись послуга «Захист». Там кожен громадянин зможе дізнатись про базові правила кібербезпеки та в яких реєстрах є інформація про них. Також планується розробка сервісу, де кожному українцю буде приходити повідомлення, коли державний службовець перевірятиме їх дані в реєстрі[5].

Застосування інформаційних технологій у сфері надання публічних послуг сприяє не лише оптимізації процесу, а й підвищенню рівня довіри громадян до влади. Споживачі послуг користуючись даним сервісом суттєво економлять свій дорогоцінний час та за менші витрати отримують від держави очікувані результати.

Уряд активно закликає українських спеціалістів ІТ-галузі долучатися до проектів та співпрацювати з урядом. Вони переконані, що лише справжня взаємодія допоможе покращити ситуацію в країні та досягти поставлених цілей.

Всі ці кроки є важливими не лише для цифровізації в Україні, а й для визнання наших досягнень в усьому світі. Ціль цієї реформи зробити максимально доступними цифрові послуги для кожного.

Таким чином, проаналізувавши процес розвитку цифрової трансформації можна зазначити, що підвищення ефективності і результативності публічного управління тісно пов'язане із розвитком інформаційних технологій. За останні роки було впроваджено досить багато корисних проектів, та в разі покращено

електронні послуги. Розвиток цієї сфери є одним із пріоритетних в нашій країні, тому подальшими напрямками для досліджень повинні стати проекти щодо побудови інформаційно-комунікаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Разумей Ю. Разумей М. Діджиталізація публічного управління як складник цифрової трансформації України – 2020 – с.142;
2. Україна увійшла до топ-6 країн Європи в рейтингу відкритих даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://thedigital.gov.ua/news/ukraina-uviyshla-do-top-6-krajin-evropi-v-reytingu-vidkritikh-danikh>;
3. Сьогодні офіційно стартував проєкт «Підтримка в застосунку Дія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://thedigital.gov.ua/news/sogodni-ofitsiynei-start-proektu-epidtrimka-yak-podati-zayavku-na-otrimannya-1000-grn-u-zastosunku-diya>;
4. «Дія» подолала межу у 14 мільйонів унікальних користувачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itc.ua/news/diya-podolala-mezhu-u-14-miljoniv-unikalnih-koristuvachiv/>;
5. Федоров анонсував запуск у «Дії» послуги «єЗахист» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3390015-fedorov-anonsuvav-zapusk-u-dii-poslugi-ezahist.html>.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ АЛЬТЕРНАТИВ: ЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПЕРФОМАНСУ

Іванова-Биканова Вікторія Євгенівна,
аспірантка кафедри політології
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

В умовах конкурентної політики трансформаційної демократії провладні та опозиційні політичні сили мають різні рівні популярності та підтримки електорату. При цьому владна команда зазвичай має перевагу в контролі над медійним порядком денним. Вона транслює офіційний дискурс, перебуває у центрі подій. Опозиційні або альтернативні політичні сили перебувають у «затінку» інформаційного простору та можуть орієнтуватися в основному на «створення» подій, яким мають потенціал для поширення через соціальні медіа та мережі. Розкриття потенціалу політичного перформансу як чинника представництва альтернативних політичних позицій у суспільстві має значення не лише для уточнення конфігурації сучасної системи політичних комунікацій. Цей концепт стає важливим для виявлення механізмів презентації міноритарних груп на макрополітичному рівні. Нетрадиційність, креативність та оригінальність політичних перформансів дозволяє судити про рівень підготовки політичних кадрів та їх заявку на статус контреліт. Масштаб перформансних політичних акцій дозволяє судити про можливості задіяння політичних інвесторів до альтернативних політичних проєктів.

Жанрова приналежність перфомасу визначає їх політичну ефективність. Що більш «інформаційно містким» є політичний виступ або вистава, то більшу увагу він потенційно привертає поряд із класичними театралізованими дійствами (карнавалами, парадами тощо). Значне місце у переліку мистецьких подій, які можуть набути політичного значення, займають танцювальні шоу. Їх використання для суто мистецьких цілей може мати приховане політичне

значення для провладних політичних суб'єктів. Зокрема, йдеться про театралізовані танцювальні вистави радянських часів, під час яких демонструвалася дружба народів у межах фестивалів народного мистецтва. Танцювальний перформанс як частина політичного ритуалу властивий також архаїчним суспільством. Його метою є рольова гра, яка демонструє певні властивості влади, доводить її дієвість та спроможність. В умовах сучасної України цей жанр перформансу лише переживає період становлення. Таким чином, політичний перформанс виступає перспективною сферою міждисциплінарних досліджень, яка охоплює як суто політичні аспекти діяльності, так і специфіку мистецького й власне театрального процесу. Міждисциплінарний підхід дає змогу з'ясувати, що застосування політичного перформансу не повністю підпорядковане політико-технологічним міркуванням. Політичний перформанс не можна застосовувати у всіх без винятку ситуаціях політико-комунікаційного змагання. Для максимізації ефекту театральності у політичних діях та презентаціях необхідною є специфічна ситуація, особливий емоційний стан аудиторії, можливість виразити певну політичну проблему у мистецьких символах. Це впроваджує обмеження для політичних акторів як у спроможності прогнозувати результат політичного дійства, так і в наданні йому невимушеного вигляду.

Лише підготовлені політичні суб'єкти здатні застосовувати політичний перформанс у широкому спектрі політичних дій. В аспекті політична іміджології політична театральність залежить від особистісних якостей політика, його «амплуа» як політичного лідера та історії його стосунків з аудиторією. У зв'язку з цим існує потреба більш глибокого осягнення відповідності політичного перформансу стандартним діям у рамках політичних кампаній. В умовах сучасної України ситуація ускладнюється малим термінами передвиборчих перегонів та рідкісним явищем завчасної підготовки до нових політичних кампаній.

ПУБЛІЧНІ ПРОСТОРИ ЯК ОБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Чернецька Єлизавета Олександрівна

Студентка

Державний університет

«Житомирська політехніка»

м. Житомир, Україна

Введення. ХХІ століття стало періодом піку розвитку урбанізаційних процесів. Розвиток науково-технічного прогресу, зростання кількості населення, збільшення вимог та потреб людства. Усе це призвело до зростання ролі міста та значимості міських просторів у всіх сферах життя суспільства.

Поняття «місто» можна охарактеризувати як частину території, на якій в порівнянні з іншими середовищами зосереджена найбільша концентрація населення, господарсько-технічних, суспільно-культурних, адміністративних та політичних сфер діяльності.

На фоні активного розвитку міст та зростання різних видів попиту міського населення значного поширення набуває створення міських громадських та публічних просторів, тобто місць, що є власністю громадян міста та знаходяться у вільному доступі.

Мета роботи. Дослідити сучасні публічні простори в контексті їх значення у публічному управлінні. Розмежувати поняття «громадського простору», «особистого простору», «відкритого простору» та «закритого простору» у контексті складових публічного простору.

Матеріали і методи. Ознайомлення з публікаціями О. Ковтуна та О. Резнікова стосовно правового регулювання публічного простору. Використання методів спостереження, опитування, прогулянки, фокус-групи, мепінгу та people steam як основних джерел унікальної та актуальної інформації.

Результати дослідження. Наразі міські публічні простори визначаються загалом як гнучкі фрагменти міста, що створюються, формуються та

модернізуються зусиллями органами державної влади, місцевого самоврядування, інвестиційними потоками під баченням архітекторів з урахуванням потреб жителів міста задля забезпечення культурних, соціальних та інших видів потреб.

Дані частини території не розуміють під собою комерційної основи та мають власні соціальні, історичні, економічні, технологічні або ж природні особливості. Часто визначення терміну «публічний простір» звучить як відкрите місце, що створене для використання людьми.

Частіше всього практично кожне місто є дещо сегментованим, будь то райони, мікрорайони, прощі, вулиці чи парки, тобто ми складаємо враження не про збірне поняття в цілому, нам простіше сприймати місто окремими частинами, ці частини і є публічними просторами.

Звісно, варто зазначити, що публічні простори мають і деякі завдання та функції. У першу чергу слід виділити, що головним призначенням є формування соціальних контактів, залучення населення до певного діалогу, наступною не менш важливою функцією можна назвати створення деякого іміджу міста та архітектурних особливостей. Часто такі місця є в сукупності і центрами курсування як особистого так і громадського транспорту. Публічні простори є осередком інфраструктури, адже часто поєднують у собі місця і для відпочинку, і для закладів харчування, і часом для роздрібної торгівлі.

Наразі поняття «публічного простору» включає у себе кілька складових, які слід розмежовувати, серед них вирізняють «громадські простори», «відкриті простори», «особисті простори» та «закриті простори». Громадські простори частіше всього характеризують як частини міста, функції яких визначає громада, так як має на них легітимізоване право, протилежністю такого виду просторам є «особисті простори» або ж як частіше вживається «приватні». Відкриті ж простори являють собою місця, що доступні для кожного в будь-який час, такими просторами зазвичай є транзитними. Закриті ж простори напротивагу є місцями, що значно обмежені дією законів або ж деяким правом власності.

Публічні простори як і інші об'єкти публічного управління є значним показником виконання органами влади повноважень, покладених на них, адже саме вони як правило слугують деякою «візитівкою» міста. Комфортно облаштовані парки, що задовольняють потреби жителів та туристів, тихі місця біля річок та озер, що обладнані під гідропарки, прохідні вулиці, що облаштовані згідно усіх норм та вимог безпеки. Кожен публічний простір будується з метою реалізації бажань населення та задоволення його потреб. Загалом створення будь-якого публічного простору як об'єкту управління проводиться в кілька етапів. Першим і одним з ключових етапів є проведення опитувань та спостережень, котрі дають змогу визначити, що ж на даний момент найбільше потрібно жителям. Зазвичай такі методи допомагають дослідити усі групи користувачів, починаючи від дітей та молоді і закінчуючи людьми похилого віку. У ході даного роду досліджень визначається які місця в основному використовуються мешканцями міст, а які навпаки не користуються популярністю. Наступним важливим кроком є концепція місця, тобто його архітектурна значимість для міста. Формування доцільного значення місця допоможе створити потрібне уявлення про майбутній об'єкт та залучитися підтримкою містян та можливих спонсорів з боку бізнесу. Одним з найважливіших етапів у будівництві кожного публічного простору є підготовка кошторисної документації, адже саме це є запорукою для ефективного виконання плану та розпорядження бюджетними ресурсами, часто виникає проблема недофінансування, у такому випадку грамотно створений кошторис часто допомагає у залученні інвестицій, що можуть покрити частину, що є недофінансованою. Наступним етапом є безпосередньо реалізація проєкту з залученням необхідних матеріальних, фінансових, технічних, технологічних та людських ресурсів. Останнім кроком, який найчастіше не враховують є догляд за готовим об'єктом та його експлуатація, адже навіть найдосконаліше виконаний сквер, парк, вулиця чи майданчик потребують постійного удосконалення, догляду, прибирання та інших маніпуляцій задля збереження його в належному вигляді та дотримання його функціонального призначення.

Створення якісного публічного простору є однією з ключових задач органів державної влади та місцевого самоврядування. Насамперед, якісний простір – це місце, що заохочує людей до контакту та викликає бажання взаємодіяти та залишатись на вулиці. Такий ефект досягається за умови можливості користування простором у будь-який бажаний спосіб. Якісний публічний простір має локалізувати більш ніж хоча б десять способів використання.

В основному органи публічного управління приймають низку дій, що допомагають підвищити ефективність того чи іншого простору. Підвищення рівня інклюзивності просторів досягається за рахунок інтеграції їх із вулицями, що до них прилягають, шляхом створення єдинозручного міського простору, проте з врахуванням масштабів адже простори нелюдського масштабу викликають бажання покинути місце. Важливим моментом є створення можливості для взаємодії людина-людина, де буде виникати діалог між жителями міста. Такі місця мають змушувати людей бажати обмінятися думками, для таких цілей підходить побудова сцен, фонтанів, бесідок, столів для тенісу або ж навіть шахів. Звісно, не можна забувати і про відчуття захищеності та комфорту, що досягається шляхом створення належного освітлення таких просторів, адже відчуття світла на інстинктивному рівні викликає відчуття захищеності та бажання залишитися. Не менш важливою темою в сучасному світі є і врахування потреб людей з обмеженими можливостями, адже кожен має право на користування публічними просторами в рівній мірі. Для цього активно створюються інклюзивні дитячі майданчики, виїзди для інвалідних візків, пандуси, звукові системи для попереджень та кнопки для виклику допомоги, часто навіть інклюзивні вбиральні.

Важливим кроком при проектуванні сучасних публічних просторів є діалог з жителями під механізмом проведення громадських слухань. Жителі міста мають приймати передову участь у плануванні та управлінні таких просторів задля їх належної якості. Публічні простори зазвичай мають різні функції та значення, тож залучення населення є гарантією належного

виконання простором його призначення.

Висновки. Сучасний світ потребує значної активізації та зосередженості ресурсів в один час і в одному місці задля забезпечення бажаного соціально-економічного рівня. Дана потреба може бути забезпечена лише шляхом ще стрімкіших урбанізаційних процесів. Рух населення в напрямку міста вимагає створення якісних публічних просторів, що зможуть забезпечити усі потреби людей, будь-якого віку, статі, гендеру чи релігійної належності, тож саме активна та продумана робота органів публічного управління над питанням створення громадським просторів є однією із ключових питань на даний момент.

PHILOLOGICAL SCIENCES

УРОК УКРАЇНСЬКОЇ ПО НОВОМУ (ЕЛЕМЕНТИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ CLASSCRAFT У 5 КЛАСІ)

Богатько Валентина Василівна,

к.ф.н., доцент

Бевз Марина Олександрівна,

Студентка

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

В умовах сьогодення метою загальної середньої освіти визначено «всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [5]. На наше переконання, такі якості особистості мають забезпечуватись на основі «формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності» [5].

Безперечно, задля того, щоб сформувати різнобічний розвиток особистості під час навчання, сучасному педагогу необхідно організовувати процес вивчення навчальної дисципліни в такий спосіб, щоб формувати компетентність учня та постійно підтримувати в нього бажання пізнавати нове. У вирішенні цих завдань серед великого загалу сучасних методів і технологій навчання вагоме місце займають ігрові навчальні технології, зокрема і квест.

Метою нашої розвідки є визначення рівня засвоєння знань учнів 5 класу з лексикології за допомогою ігрової платформи CLASSCRAFT.

Квест (від англ. *Quest* – пошук, пошуки пригод) учені трактують

як аматорське спортивне/інтелектуальне змагання, основою якого є послідовне виконання командами або окремими гравцями заздалегідь підготовлених завдань [4].

Науковці-методисти та вчителі-практики розглядають квест (веб-квест) насамперед як різновид навчальних ігор, застосування яких забезпечує формування різних компетенцій учнів та суттєво підвищує пізнавальний інтерес.

Поняття *веб-квест* учені трактують по-різному. Так, Т. Бондаренко трактує веб-квест як засіб активізації самостійної діяльності студентів, тобто як «сукупність методів та прийомів організації дослідницької діяльності, для виконання якої студенти здійснюють пошук інформації, використовуючи Інтернет-ресурси з практичною метою. Методологічною основою веб-квесту є активне навчання, що створює передумови для перетворення нової інформації, яку одержують студенти, в нові знання, котрі вони можуть використовувати» [1].

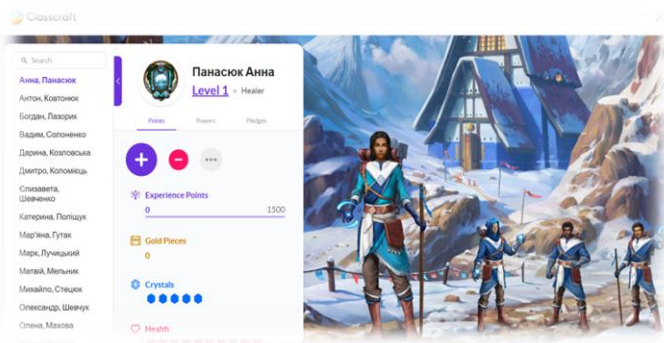
Визначення *квесту* подає І. Сокол: *квест* – це ігрова технологія, під час реалізації якої впроваджуються різні методики. Ця навчальна технологія має чітко поставлене дидактичне завдання, ігровий задум, визначені правила та реалізується з метою підвищення в учнів знань і вмінь ХХІ століття. Науковець запропонував поширену класифікацію квестів [9].

Подібні думки висловлює О. Харіна [10], трактуючи *квест* (*веб-квест*) як педагогічну технологію. Б. Качан розглядає *квест* в навчанні студентів у контексті гейміфікації навчального середовища (використання елементів гри в неігровому середовищі) як спосіб реалізації принципів ігрової механіки, естетики і мислення з тим, щоб залучити студентів до активного навчального процесу, підвищити мотивацію та розв'язати проблеми, тобто як ігрове навчання [7]. На думку науковця, таке навчання покликане доповнити та розширити можливості традиційного навчання як умова розвитку інтересу до навчання або замінити репродуктивну навчальну парадигму на активну, у якій переважає соціальне інтерактивне навчання.

О. Мішагіна [8] розуміє *квест* як вид інноваційного навчання з елементами традиційного виду навчання (проблемного), у якому використовуються методи стимулювання засобами рольової гри, та зазначає, що *квест* «можна розглядати як форму організації навчання; при цьому змагання можуть бути різних видів, форм та типів» [8]. Л. Гарбовська також розглядає *квест* як різновид форм організації навчання [3].

Основна ідея *квесту* – розвиток навчально-пізнавальної активності в умовах, коли всі психічні процеси учня, його увага, емоційно-вольова сфера готові до активного опрацювання навчального матеріалу. Під час таких занять педагог використовує платформу CLASSCRAFT для проведення квесту.

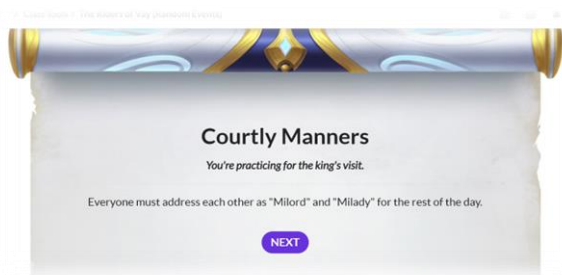
Наведемо приклад проведення *квесту*.

Учитель реєструється й додає своїх учнів до платформи. Педагог може як додати кожного учня окремо та надіслати запрошення, так і експортувати відомості про учнів з платформи Google Class.

Кожен учень обирає собі персонажа – *чарівник*, *цілитель* або *воїн*. Кожен з персонажів має свої особливості та здібності, які надалі допомагають під час навчання та виконання завдань на платформі.

Усі учні на початку гри знаходяться на першому рівні. Мета гравців полягає в тому, щоб протягом *квесту* заробляти бали, переходити на новий рівень, відкриваючи для себе нові здібності. Наприклад, при переході на новий рівень для учнів відкривається можливість виконати завдання на один день пізніше або дозволяється поставити питання вчителю на контрольній роботі.

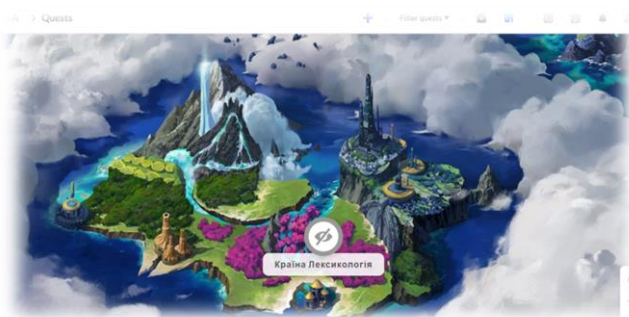

Щоб засвідчити добровільне бажання брати участь у *квесті*, на початку гри кожен учень підписує «*Пакт героя*», у якому визнає прийняття всіх регламентованих

правил.

На початку кожного уроку на учнів очікує «Подія дня», яку генерує платформа. Наприклад, це може бути подія, що стосується навчання - «для кожного учня виконати подвійне домашнє завдання на наступний урок» або ж виховання - «кожен повинен називати один одного «мілорд та міледі» тощо.

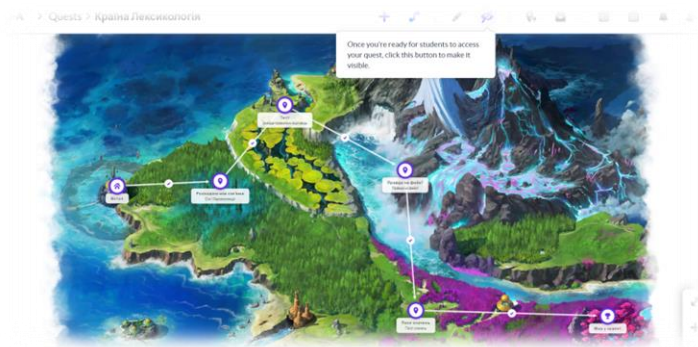
Мета гри полягає в тому, що учні заробляють бали за успішно виконані завдання або втрачають за неналежне їх виконання. Саме завдяки цьому вчитель може відстежувати прогрес учнів у грі.

Платформа Classcraft забезпечує не лише навчальні, а також і виховні цілі. Кожного уроку вчитель виставляє бали не лише за виконання завдань, а й за поведінку учнів на уроці. Зокрема

основними правилами є такі:

1. Поважати один одного.
2. Бути позитивним та працьовитим.
3. Приєднуватись до уроку вчасно.
4. Дослухатися до думки інших учасників команди.

Можуть зніматись бали за запізнення на урок, неналежну роботу в групі, порушення правил гри тощо.

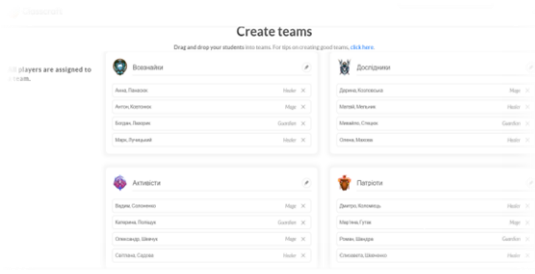
Квест учитель налаштовує самостійно: розподіляє бали,

обирає форму завдання та метод проведення, перевіряє завдання, нараховує бали тощо. Таким чином учитель стає посередником між учнями та ігровою платформою та контролює повністю процес.

У кожне завдання вчитель може додавати різні покликання, таким чином можливе вставлення

посилань відеоуроків з YouTube, навчальних ігор з платформи Learning.Apps, Kahoot, створення Google Форми тощо.

Ще однією перевагою гри є командна робота. Після реєстрації учнів учитель створює команди по 4-6 учасників. Обов'язкова умова – у кожній команді мають бути різні типи

персонажів. Саме командна робота розвиває навички тимбілдингу, тобто вміння працювати в групі для досягнення спільних цілей. Таким чином, гра мотивує учнів не лише конкурувати, але й співпрацювати.

Кожен герой гри може здобути бали у декількох категоріях, а саме: *бали досвіду (XP)*, *бали здоров'я (HP)*, *бали дії (AP)* та *золоті монети*.

Щодо *балів здоров'я*, то в героя можна відрахувати бали за погану поведінку учнів на уроці, невиконання домашніх завдань тощо. Якщо в гравця немає балів здоров'я(HP) , його герой загине в бою. Після цього його герой отримує випадкове «покарання»: *зробити додаткове завдання, полити квіти* тощо.

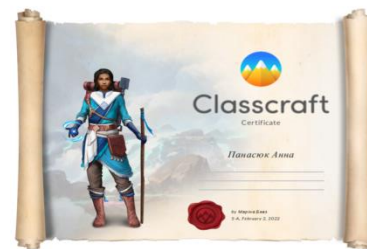
Що стосується *балів дії*, то учні отримують їх протягом тижня. На що їх витратити – бажання учня. Наприклад, це може бути підказка вчителя на контрольній роботі, порятунок однокласника, додаткові 5 хв на виконання самостійної роботи тощо. Варто зазначити, якщо гине хтось із команди, інші учасники також втрачають бали. Саме тому це мотивує рятувати друзів з команди, що розвиває соціальні навички.

Бали досвіду – ті, що забезпечують навчальну мету. Учні їх отримують, якщо правильно виконують завдання, беруть участь у реалізації різних проектів, олімпіад тощо. Саме ці бали забезпечують підвищення статусу в грі та відкриття нових можливостей на кожному етапі.

За виконання домашнього завдання учні отримують золоті монети, за які вони можуть купувати для своїх персонажів певне спорядження.

У безкоштовній версії гри клас складається із 6 або менше етапів. До

кожного етапу є можливість завантажити файл, якщо завдання передбачає створення наочності, письмове вирішення або надсилання скріншоту результату гри, а також є можливість спільного чату з усіма учасниками гри, що дозволяє комунікувати впродовж *квесту* у випадку дистанційного навчання.

У кінці гри кожен учасник отримує сертифікат, що генерується платформою та засвідчує прогрес протягом гри.

Отже, *квест* в умовах вивчення навчальних предметів у системі загальної середньої освіти ми розглядаємо як інноваційну ігрову технологію навчання та як форму організації навчання, що передбачає змагання в ігровій інтелектуальній діяльності на основі виконання різноманітних ігрових завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Т. М. Веб-квест технологія як засіб активізації самостійної діяльності майбутніх вчителів початкових класів (педагогічні науки) [Електронний ресурс] *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2013. № 13 (272). Ч. II. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_13%282%29__30.
2. Бугайова Н.А., Вікторіна О.М. Квести і проекти з використанням Інтернету на уроках української мови і літератури : навчально-методичний посібник [для вчителів української мови і літератури] [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://koippro.in.ua/arhiv/druk/242_16.pdf.
3. Веб-квест на уроках української мови та літератури як засіб активізації навчальної діяльності учнів : посібник [Електронний ресурс] / [Гарбовська Л. Г., Рожок І. Л., Сукач Н. В., Степаницька С.С.]. *Освіта.уа*. Форум педагогічних ідей «Урок». Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/45861/.
4. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. Режим доступу : [https://ru.wikipedia.org/wiki/Квест_\(змагання\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Квест_(змагання)).

5. Закон України «Про освіту» (від 05.09.2017) [Електронний ресурс]. Відомості Верховної Ради. 2017. №38–39. Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

6. Ільченко О. В. Використання веб-квестів у навчально-виховному процесі [Електронний ресурс. *Освіта.ua*. Форум педагогічних ідей «Урок». Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30113/.

7. Качан Б. М. Гейміфікація в системі новітніх технологій навчання іншомовної компетентності студентів медичних вищих навчальних закладів [Електронний ресурс]. *Народна освіта*. 2017. Випуск 2 (32). Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4490.

8. Мішагіна О.Д. Використання квесту як засобу активізації навчальної діяльності учнів [Електронний ресурс]. *Освіта.ua*. Форум педагогічних ідей «Урок». Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/34730/.

9. Сокол І. М. Квест як сучасна інноваційна технологія навчання [Електронний ресурс]. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2013. Вип. 7. С. 168–171. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_55.

10. Харіна О. О. Веб-квест як сучасна технологія навчання на уроках літератури [Електронний ресурс]. *Роль українознавства у вихованні національної свідомості та достоїнства нової генерації українців* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (14-15 листопада 2013 року). Режим доступу: http://www.confcontact.com/2013-rol-krainovedeniya/6_harina_web.htm.

ОСОБЛИВОСТІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НОВОГРЕЦЬКОЮ МОВОЮ НА ПРИКЛАДІ НОВЕЛИ «СКОТНИЙ ДВІР» ДЖОРДЖА ОРУЕЛЛА

Гаргаєва Ольга Вікторівна

старший викладач

Чапні Валентина Олександрівна

Студентка ОС «Бакалавр»

Маріупольський державний університет

м. Маріуполь, Україна

Анотація Чапні В.О. Особливості та способи перекладу фразеологічних одиниць новогрецькою мовою на прикладі новели «Скотний двір» Джорджа Оруелла.

Метою статті є дослідження існуючих способів художнього перекладу фразеологічних одиниць з новели Джорджа Оруелла «Скотний двір» новогрецькою мовою. Було проведено порівняльний аналіз варіантів перекладу вибраних фразеологізмів з новели «Скотний двір» новогрецькою мовою за допомогою методів лінгвістичного опису, текстуального пошуку та порівняльного аналізу.

В результаті було з'ясовано, що більшість фразеологізмів були перекладені описовим способом, але досить часто використовувався метод пошуку фразеологічного аналога, спосіб передачі еквівалента зустрічався рідше, а в окремих випадках використовувався метод калькування.

Найбільш вдалим у даних варіантах перекладу є аналоговий та еквівалентний переклад, які дозволяють точно передати сенс фразеологізму мови оригіналу.

Ключові слова: художній переклад, фразеологічні одиниці, спосіб перекладу.

Переклад є складним видом людської діяльності, в процесі якого

відбувається не просто заміна однієї мови іншою, а зіткнення різних культур, різних традицій та установок, різних систем мислення та рівнів розвитку. Переклад можуть здійснювати культурологи, історики, етнографи, літературознавці, і згідно з чим, об'єктом обговорення в рамках відповідних наук можуть бути різні аспекти перекладацької діяльності.

Художній текст є особливим об'єктом перекладу, який функціонує як твір мистецтва, та є покликаним не просто передавати інформацію про навколишню дійсність, але і створювати певний естетичний ефект, влаштовувати емоційний вплив на адресата. Засобами для цього можуть бути не тільки його змістові, але і формальні компоненти.

У сучасному перекладознавстві художній переклад передбачає відтворення та адаптацію оригінального тексту твору наново з урахуванням специфіки іншої мовної культури та збереженням реалій країни оригіналу. Характерною особливістю художнього перекладу є необхідність використання різних мовних фігур та мовних засобів, які сприяють повноцінному розкриттю сенсу тексту [1].

У цій статті як об'єкт дослідження обрана новела «Скотний двір» Джорджа Оруелла, а також два його переклади на новогрецьку мову Катерини Христову та Кіріакоса Делопулоса.

«Скотний двір» – найвідоміша книга Джорджа Оруелла після «1984». Новела була опублікована в 1945 році та розповідає історію про те, як група тварин на фермі скидає фермера, який змушує їх працювати, і створює рівноправне суспільство, в якому всі тварини працюють і ділять плоди своєї праці.

Однак з часом стає зрозумілим, що створене тваринами суспільство зовсім не рівне. Добре відомо, що новела є алегорією комуністичної Росії за Йосипа Сталіна, який був лідером Радянського Союзу, коли Оруелл писав книгу.

Основна ідея твору – відчуження влади від людей в суспільстві призводить до того, що вона припиняє служити людям, а починає керувати

ними, у разі продовжуючи прикриватися брехнею і гучними гаслами.

Цим твором Джордж Оруелл підкреслює, що у людській природі є щось тваринне. Однак є в ній і людська сутність – те, що робить людину Людиною навіть на останній грані найвищого відчаю та найтяжчого болю, коли смерть здається бажаним щастям у порівнянні з життям. Людина стає свинею в результаті власного вибору.

При передачі фразеологізмів у літературному перекладі застосовуються такі методи:

1) **Еквівалент**, тобто наявний в українській мові адекватний фразеологічний зворот, який співпадає з грецьким зворотом за змістом, і за образною основою, наприклад: Κρύο σαν πάγος – холодний як лід.

2) **Аналог**, тобто такий стійкий зворот, який за значенням адекватний грецькому, але за образною основою відрізняється від неї повністю або частково. Наприклад: Πέφτω από το ουράνιο – як сніг на голову.

3) **Описовий переклад**, іншими словами переклад шляхом передачі змісту грецького звороту вільним словосполученням. Описовий переклад застосовується тоді, коли в мові відсутні еквіваленти та аналоги, наприклад: Πέφτω του θανάτου – приймати щось близько до серця, Θέλω δεν θέλω – незалежно від бажання.

4) **Калькування**. Метод калькування застосовується в тих випадках, коли перекладач хоче виділити образну основу фразеологізму, або коли грецький зворот не може бути перекладений за допомогою інших видів перекладу, наприклад: Τύφος στην αγάπη – сліпий від любові [2].

Для дослідження було використано два переклади новели «Скотний двір» на новогрецьку мовою Катерини Христулу та Кіріакоса Делопулоса для порівняння. Відібрані фразеологізми з даної новели були поділені відповідно до їхньої граматичної структури на дієслівні, ад'єктивні, адвербіальні та міжметові фразеологізми.

1. Дієслівні фразеологізми:

1. No argument must **lead** you **astray**. Катерина Христулу: να σας

παραπλανήσει (описовий переклад) Κίριακος Δελοпуλος: να σας αποτρέψει απ'τη σκέψη σας (описовий переклад)

2. they gave up trying to defend themselves and **took to their heels**. Катерина Христовулу: το 'βαλαν στα πόδια (еквівалент) Κίριακος Δελοпуλος: και όπου φύγει φύγει (аналог)

Цей фразеологізм був переданий грецькою мовою двома різними ідіомами: точним еквівалентом ідіоми з первинного тексту, та аналоговою ідіомою грецької мови.

3. In January food **fell short**. Катерина Христовулу: η τροφή λιγόστεψε (описовий переклад) Κίριακος Δελοпуλος: έλλειψη στην τροφή (описовий переклад)

4. When the cheering had **died down**, Napoleon, who had remained on his feet. Катерина Христовулу: Μόλις κόπασε η φασαρία (описовий переклад) Κίριακος Δελοпуλος: Όταν καταλάγιασε ο θόρυβος (описовий переклад)

5. «I have no wish to **take life**, no even human life, » ... Катерина Христовулу: να αφαιρώ τη ζωή (калькування) Κίριακος Δελοпуλος: να σκοτώνω (описовий переклад)

6. ...and **made his way** up to bed, where Mrs. Jones was already snoring. Катерина Христовулу: τράβηξε (описовий переклад) Κίριακος Δελοпуλος: κίνησε (описовий переклад) У перекладі Катерини Христовулу є стилістичний зсув, від простого «рухатися у напрямку» до «поволочився» (бо був п'яним), що значно покращило переклад.

7. ...and with a name for **driving hard bargains**. Катерина Христовулу: έκανε σκληρά παζάρια (аналог) Κίριακος Δελοпуλος: τη φήμη σκληρού διαπραγματευτή (описовий переклад)

2. Ад'єктивні фразеологізми:

1. ...by a pack of **good-for-nothing** animals. Катерина Христовулу: ανεπρόκοπα ζώα (описовий переклад) Κίριακος Δελοпуλος: ανεπρόκοπα ζώα (описовий переклад)

3. Адвербіальні фразеологізми:

1. And **above all** pass this message of mine to those who come after you.

Катерина Христодулу: πάνω απ' όλα (калькування) Кіріакос Делопулос: Το κυριότερο όμως (описовий переклад)

2. **On the contrary**, it was he who had advocated it in the beginning, and...

On the contrary, it is a deep and heavy responsibility. Катерина Христодулу: Αντιθέτως (описовий переклад) Απεναντίας (описовий переклад) Кіріакос Делопулос: Μάλιστα (описовий переклад) Αντίθετα (описовий переклад)

Делопулос та Христодулу передали ФО їх описовим способом, застосувавши синонімічну заміну.

3. ...were **on** permanently **bad terms**.

Катерина Христодулу: βρίσκονταν συνεχώς στα μαχαίρια (аналог) Кіріакос Делопулос: βρίσκονταν ολοχρονίς σε κακές σχέσεις (калькування)

4. ...and make themselves comfortable **after** their different **fashions**.

Катерина Христодулу: με τον δικό του τρόπο (аналог) Кіріакос Делопулос: με τον τρόπο του (аналог)

4. Міжметові фразеологізми

1. On it was pencilled the words: “**Serves you right**”.

Катерина Христодулу: Καλά να πάθετε (аналог) Кіріакос Делопулос: Ήθελες τα κι έπαθες τα (аналог) [6].

Для перекладу цього фразеологізму було підібрано дві ФО новогрецької мови, котрі відрізняються за лексичним складом, але семантично еквівалентні оригіналу.

Таким чином, у проаналізованих варіантах перекладу найбільш вдалим можна вважати аналоговий та еквівалентний переклади, тому що вони наближають мову перекладу до мови оригіналу та оживляють його.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н.Ф., Золотых Л.Г. Культурно-познавательное пространство русской идиоматики : Фразеологический словарь. Москва, 2008.
2. Основные способы перевода образной фразеологии : веб сайт. URL:

<https://study-english.info/article081.php>(дата Звернення: 17.01.22).

3. Orwell G. Animal Farm. London: Martin Secker & Warburg, 1945
4. Όργουελ Τζ. Η Φάρμα των Ζώων / Μετάφραση από τα αγγλικά: Κατερίνα Χριστοδούλου. Αθήνα, 2001.
5. Όργουελ Τζ. Η Φάρμα των Ζώων / Μετάφραση από τα αγγλικά: Κυριάκος Ντελόπουλος. Αθήνα, 1982
6. Способы перевода фразеологических единиц повести Джорджа Оруэлла «Скотный двор» на новогреческий язык: веб сайт. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sposoby-perevoda-frazeologizicheskikh-edinit-povesti-dzhordzha-oruella-skotnyy-dvor-na-novogrecheskiy-yazyk/viewer> (дата Звернення: 17.01.22).

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА «СТРАХ» В НЕМЕЦКОЙ И РУССКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ

Ткаченко Ольга Владимировна,
преподаватель

Аль-Газо Наталья Витальвна,
старший преподаватель

Заборовская Светлана Витальевна,
к.фил.н., доцент

Харьковский национальный медицинский университет
г. Харьков, Украина

Введение: Современное языкознание подчеркивает важность исследования различных эмоциональных состояний людей, которые выражаются с помощью определенных языковых единиц в устной и письменной речи. Эмоциональный концепт является мыслительной абстрактной единицей, передающей накопленный опыт народа через традиционные и нетрадиционные представления разных культур о чувствах и эмоциях. Эмоциональные переживания человека отображают его личную оценку тех или иных событий или предметов окружающей действительности. Многие лингвисты считают, что вербальный способ применяется для обмена необходимой информацией, а невербальная коммуникация необходима для донесения эмоциональных проявлений. К невербальным средствам выражения страха относятся напряжение тела и лица, расширение глаз, дрожание губ, рук. Страх – это болезненная, мучительная негативная эмоция, которая у носителей различных языков не может вызывать одинаковые эмоциональные состояния в ответ на одни и те же жизненные ситуации. Поэтому, исследуя специфику вербального выражения концепта «страх», следует иметь в виду межкультурные особенности проявления данной эмоции в анализируемых языках. Лингвисты видят в возникновении разных эмоциональных проявлений огромные культурные несовпадения, которые могут привести к нежелательным конфликтам в процессе коммуникации.

Цель работы: В данной статье мы рассмотрели вербализацию эмоционального состояния на примере концепта «страх» в русском и немецком языках и выявили культурные отличия на уровне лексики, грамматики и фразеологии.

Материалы и методы: Для достижения поставленной цели авторами статьи был использован метод сопоставительного анализа, направленный на обнаружение сходств и отличий в вербальном выражении концепта «страх» в русском и немецком языках. В качестве материала для исследования авторы статьи использовали различные лексические средства, а также фразеологизмы из «Немецко-русского фразеологического словаря» Биновича Л. Э. и «Фразеологического словаря современного русского языка» Ларионовой Ю.А.

Результаты и обсуждение: Анализируемая нами эмоция описывается такими языковыми средствами и фразеологизмами: чувствовать (испытывать) страх, нагнать страху, трусить; Angst bekommen, Angst machen, Angst kriegen; дрожать от страха, die Angst schüttelt ihn; опасаться за свою жизнь, жить в страхе, мороз по коже пробежал, страх прожигает насквозь, Angst verbittert das Leben; волосы встают дыбом, трясутся поджилки, страх лишил дара речи, у страха глаза велики, трясется как лист на осине. Die Haare stehen zu Berge, vor Schreck die Sprache verlieren; медведя бояться – в лес не ходить, Zu Tod erschrocken ist tauch gestorben (досл. напуганный до смерти также умер).

Довольно часто употребляются конструкции, выражающие связь страха с физиологическими рефлексам, которые указывают на внешние и внутренние изменения в человеческом организме. Сделав анализ фразеологических единиц немецкого и русского языков, мы выделили такие виды реакции организма на состояние страха:

- изменение цвета лица: лица на нем нет, побледнел как мертвец; Furcht blendet den Richter (досл. Страх ослепляет судью)

- отсутствие чувствительности в ногах: от страха ноги подкосились, поджилки затряслись; Der Schrecken ist mir durch alle Glieder gefahren (досл. Ужас прошел через все мои конечности)

- потеря дара речи, неспособность что-либо сказать: ком в горле застрял, язык прилип к горлу; Ich habe vor Schreck die Sprache verloren (досл. Потерял язык от ужаса)

- реакция внутренних органов: сердце в пятки ушло, сердце оборвалось; Das Herz fiel ihm in die Hosen (досл. Сердце упало ему в штаны)

- спасение от страха: словно ветром сдуло, убежал, только пятки сверкали; делать ноги; macht Beine, Angst macht auch den Alten laufen; Furcht und Angst machen auch einen alten Mann laufen (досл. Страх и тревога заставляют бежать и старика)

Также мы можем наблюдать желание вызвать страх, которое воплощается с помощью угроз. В немецком языковом сознании угроза проявляется скрыто. Например, чтобы напугать кого-либо, следует самому стать страшным, ужасным, омерзительным: Wer einen andern erschrecken will, muss sich hässlich stellen (досл. Если вы хотите кого-то напугать, вы должны вести себя некрасиво)

В русском языковом сознании угроза, как правило, выражается открыто, агрессивно, злобно и несет оттенок физической расправы: я тебе покажу, где раки зимуют; кишки выпущу; отдеру как Сидорову козу; ты у меня еще кровью умоешься.

Исследователи отмечают совпадения в обеих языковых культурах, когда речь идет об объекте страха. На первом месте находится страх смерти (Tod), что можно объяснить тождественным восприятием смерти людей разных национальностей и культур. На второй позиции находится страх темноты (Dunkelheit) как неизвестности, неопределенности, чувства неотвратимой беды. И, наконец, страх одиночества (Einsamkeit), который присущ довольно большому количеству людей.

Несмотря на то, что фразеологизмы представляют собой устойчивые сочетания слов и имеют статичную структуру, в некоторых случаях возможно добавление новых лексических компонентов. Так, к фразеологизму Angst macht die Beine (досл. страх делает ноги) были добавлены прилагательные в

сравнительной степени leichter/schwerer и было получено не отмеченное во фразеологических словарях выражение Angst macht die Beine leichter / Angst macht die Beine schwerer (страх делает ноги легче/тяжелее).

Выводы: Итак, проанализировав способы вербального выражения концепта «страх», мы пришли к выводу, что изучаемое эмоциональное состояние показано довольно разнообразно в немецкой и русской языковых культурах. В каждой языковой культуре присутствует свой оттенок и определенный способ выражения данного концепта, но в большинстве случаев мы можем говорить о совпадениях в вербализации концепта «страх».

ЛИТЕРАТУРА

1. Бинович Л. Э. Немецко-русский фразеологический словарь [Текст] / Сост. Л. Э. Бинович и Н. Н. Гришин ; Под ред. д-ра Малиге-Клаппенбах и К. Агрикола. - 2-е изд., испр. и доп. – М.: Рус. яз., 2011. - 656 с.
2. Булатова А.М. Анализ синонимического ряда концепта Angst в немецком языке / А.М.Булатова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. -Тамбов: Изд-во «Грамота», 2013. - №9 (27): в 2-х ч. 4.П. - С. 51 - 54.
3. Ларионова Ю.А. Фразеологический словарь современного русского языка. – М.: «Аделант», 2014. – 512с
4. Райхштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии: Высшая школа, 1980. – 143 с.
5. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / F. Kluge. Berlin; N. Y., 1999.

ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЗАЦІЇ ТЕРМІНОСИСТЕМ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Шевців Галина Михайлівна,

канд. філол. наук,

ст. викладач кафедри практики нім. мови

ДДПУ ім. Івана Франка

Дрогобич, Україна

Анотація. Пропонована стаття обґрунтовує необхідність гармонізації сучасної термінології економічних наук, яка викликана створенням єдиного європейського та світового інформаційного простору. У статті виділено основні проблеми гармонізації термінів економічних наук та проаналізовано популярні дефініції самого поняття гармонізації. У роботі підкреслено конвенційність розуміння терміна та запропоновано тлумачення змісту міжмовної гармонізації термінів, яка уможливорює адекватний переклад фахової літератури та міжмовну фахову комунікацію загалом.

Ключові слова: внутрішня форма, гармонізація, дефініція, зміст, комунікація, стандартизація, термін.

Вступ. Створення єдиного інформаційного простору в Європі та світі зумовлює активне зростання неабиякого інтересу до інформації суспільно-політичного та економічного характеру. Роль інформаційного обміну в сучасних умовах глобалізації міжнародного суспільно-політичного та економічного життя зараз зростає настільки активно, що ймовірність того, що якийсь фаховий текст не буде перекладений іншою мовою, постійно зменшується. Проте різночитання термінологічних систем, невідповідність конвенцій економічних наук у різних країнах іноді призводить до неадекватного розуміння конкретних фахових ситуацій. А це може стати причиною серйозних непорозумінь, породжених неадекватним перекладом. Наукові тексти потрібно вибудовувати так, щоб вони були придатні для

перекладу, щоб можна було забезпечити його майбутній ефіцієнтний процес. Тому вже в тексті-оригіналі обов'язково слід врахувати розбіжності різних фахових теорій та основні вимоги, які зараз висуває до оригінального текстового матеріалу активне залучення машинного перекладу.

Метою нашої статті є обґрунтування важливості та необхідності гармонізації сучасної термінології економічних наук.

Методи. При підготовці нашої розвідки використані загальнонаукові теоретичні методи аналізу та синтезу, а також метод пояснення, узагальнення та наукового опису отриманої інформації.

Результати та обговорення. Зміна способу мислення у фахівців зрілого покоління, якої вимагають нові завдання суспільного та економічного розвитку в Україні, підготовка фахівців з мисленням, що відповідає демократії ринкової економіки, диктує необхідність інтеграції у спільні проблеми націй, що йдуть цим шляхом розвитку. Цим зумовлена необхідність розв'язання глобальних проблем, у тому числі створення міжнародної системи, яка забезпечуватиме гармонійний розвиток економічних стосунків між країнами. Необхідність єдиного розуміння державних і міжнародних документів, що регламентують суспільне життя, передбачає стандартування та гармонізацію відповідної наукової термінології. Все більшої актуальності набирає завдання гармонізації термінів галузі економічних наук і поширення отриманих результатів для всіх зацікавлених членів суспільства. Важливо також враховувати той факт, що отримання адекватної інформації вагоме не лише для теперішніх фахівців, але й для тих, хто вивчає економічні науки у зв'язку із здобуттям майбутньої професії. У цьому випадку особливого значення набувають наступні проблеми:

- знайомство з основними термінами економічних наук мовами, які є об'єктом нашого дослідження (німецька, українська);

- гармонізація термінів економічних наук у державних документах. Оскільки неточності перекладу державних актів юридично-політичного характеру можуть призвести до складних непорозумінь у дискусіях фахівців даної галузі (В. Виноградов, С. Влахов, В. Комісаров, Я. Рецкер, А. Федоров).

З кінця ХХ-го століття термінологія починає функціонувати як самостійна наукова дисципліна, поєднуючи в собі елементи логіки, лінгвістики, філософії, інформатики та семіотики. Як і в кожній науці, у ній починають виокремлюватися певні напрямки (В. Татарінов). Гармонізація покликана сприяти впорядкуванню терміносистем у різних мовах. Питання міжмовної гармонізації термінів економічних наук набувають першочергового значення як для України, так і для світового співтовариства загалом. А це свідчить про те, що дискусія навколо цих проблем своєчасна і вони зараз потребують свого розв'язання.

В. Лейчик розглядає гармонізацію термінів як на національному так і на міжнародному рівнях як один із видів уніфікації терміносистем в умовах наявності спільної або подібних теорій, які лежать в основі всіх національних терміносистем. Дослідник говорить про необхідність гармонізації термінологічних стандартів. У цьому випадку йдеться про змістовий бік термінів, що позначають схожі поняття. Формальна структура термінів при цьому може суттєво відрізнятися [6, с. 209].

Т. Кияк пропонує називати гармонізацією «процес, спрямований, на створення єдиної системи понять в підмовах відповідних терміносистем» [3,с.63]. Процес гармонізації термінології – це сфера діяльності спеціалістів відповідної галузі. Результатом цього процесу на рівні декількох мов є інтернаціоналізація термінологічних одиниць [3, с. 63]. Йдеться про те, щоб створити ефективні умови, за яких досягалася б найбільша точність міжнародного спілкування.

Розрізняють гармонізацію термінології у межах кількох країн або мов (П. Нестеров, Є. Савілов), у межах кількох наук, організацій тощо (Ю. Дешерієв). На рівні понять і визначень згаданої дисципліни (А. Уманський), або ж на рівні внутрішніх форм (З. Куделько). О. Буділева виділяє два основні принципи гармонізації міжнародної термінології:

1. гармонізація можлива та доцільна, якщо в двох або більше країнах розвинута певна галузь знань;

2. вона можлива, якщо в цих країнах в основі даної галузі лежить ідентична або близька теорія з однаковою чи близькою системою понять [1].

Оскільки предметом нашого дослідження є міжмовна гармонізація термінів економічних наук, мусимо насамперед відповісти на запитання, що має бути об'єктом міжмовної гармонізації термінів. Вступаючи в полеміку з прихильниками думки, що поняття гармонізації термінів слід розуміти «головним чином як процес приведення у відповідність внутрішніх форм різних мов» [5, с. 38], співставимо прийняті нами відомі визначення терміну з тлумаченням внутрішньої форми.

Якщо каталізатором внутрішньої форми є морфемна структура слова чи вислову [2, с. 74], то зрозуміло, що розумовий інтеріоризований образ денотату для кожного індивіду залежить від його рівня володіння даною мовою, знань про морфологічні закономірності лексики в даній мові, володіння ним семантикою лексичних одиниць, використовуваних у цій мові. Образ денотата у вигляді апперцепційного явлення залежить від фонових знань індивіда загалом і в певній галузі зокрема. Ця внутрішня форма до певної міри різниться від індивіда до індивіда. Інакше кажучи, внутрішня форма індивідуальна.

Виходячи з прийнятого нами до застосування поняття *термін* та відомих до нього вимог [2, с. 12-13], бачимо, що термін краще стикується з дефініцією, аніж із внутрішньою формою. Маємо підстави стверджувати, що саме дефініція сприяє конвенційності терміна, чого не можемо сказати про внутрішню форму. Саме це є визначальним, коли ми наполягаємо, що стосовно стандартування термінологій на міжмовному рівні, вужче – міжмовної гармонізації термінологій, маємо говорити про приведення до міжмовної відповідності саме дефініцій, а не внутрішніх форм термінів. Не може бути індивідуального розуміння термінів, воно повинне бути конвенційним, а отже брати об'єктом внутрішню форму стосовно гармонізації термінів, означає йти проти течії стандартизації і зокрема гармонізації термінологій, як на національному, так і на міжмовному рівнях. Тому під міжмовною гармонізацією термінів ми пропонуємо розуміти узгодження відповідних дефініцій у фахових теоріях

різними мовами.

Усі фахові тексти повідомляють найголовнішу суть інформації через терміни. Вагомою передумовою у цьому сенсі є успіхи в площині міжмовної гармонізації термінологій, якщо під останньою розуміти приведення до гармонії саме дефініцій, як відповідників того чи іншого терміна, в різномовних терміносистемах. Щоб правильно встановити взаємозалежності термінів, необхідно вдаватися до дефініцій [4, с. 166]. Незнання або нечітке знання дефініції, надмірне покладання на внутрішню форму терміна спричинює часто хибне розуміння та використання терміна з усіма негативними наслідками, які з цього випливають.

Висновок. Термінологія економічних наук, як і будь яких інших галузей знань, потребує гармонізації, оскільки її норми ще часто між собою неузгоджені. В результаті накладання різноманітні врегулювання призводять до розбіжностей застосування одних і тих же змістів понять. Здійснена міжмовна гармонізація термінів уможливить в майбутньому адекватний переклад фахової літератури, і тим самим уможливить збереження важливої інформації при переході з однієї мови в іншу, а отже і міжмовну фахову комунікацію загалом. На вирішення цих проблем як на міжмовному, так і на національному рівнях повинні бути покладені всі зусилля лінгвістики в галузі гармонізації термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будилева, О. Н. Аспекты практической терминологической деятельности [Электронный ресурс] Режим доступа к тексту : http://cnit.ssau.ru/iatp/work/budileva/glava_1_3.htm. (Дата обращения : 23.02.2020).
2. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основы терминотворения : Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : видавничий дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
3. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты произведения. Киев : УМКВО,

1989. 104 с.

4. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц (количественные и качественные характеристики). Дис.....д-ра филол.наук : 10.12.19. Черновцы, 1989. 442 с.

5. Куделько З. Б. Англійська терміносистема ринкових взаємин : синтагматичні та парадигматичні особливості. Дис канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2003. 243 с.

6. Лейчик В. М. Терминоведение : Предмет, методы, структура. Москва : КомКнига, 2006. 256 с.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

УДК 1.11+81:1

КОНЦЕПТ «ПАРАДИГМА» В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Ковнірова Ірина Олександрівна

аспірантка кафедри філософії

соціально-політичних і правових наук

Донбаський державний педагогічний університет

м. Слов'янськ, Україна

Анотація: розкрито особливості тлумачення поняття «парадигма» в давній та сучасній філософії. Зосереджено увагу на значимості цього поняття в сучасній філософії науки

Ключові слова: парадигма, зразок, *παράδειγμα*, модель, наукова революція, філософія науки, філософсько-антропологічна парадигма.

Поняття «парадигма» – один із тих спеціальних термінів, без яких сьогодні важко уявити будь-яке наукове видання. Сучасна наукова література рясніє різноманітними формами цього терміну (парадигма, парадигмальний, парадигмоцентризм тощо), і вони часто вживаються в різних значеннях навіть в одній науковій роботі. Відсутність послідовності у використанні цього терміну є досить зрозумілою в силу багатозначності його тлумачення.

Термін «парадигма» походить від грецького слова *παράδειγμα*, яке в свою чергу походить від «*παράδειγμα*»: префікс «пара» означає близьке, сусіднє положення і «*δείγμα*» відображення, порівняння, представник [3]. У давньогрецькій мові це слово вживалося в багатьох значеннях: 1) зразок, модель, 2) приклад, 3) наочне підтвердження, доказ, 4) повчальний приклад, урок, 5) подібність, образ [3].

В давньогрецькій та середньовічній філософії поняття «парадигма»

використовувалася для позначення певного зразку речей, певної моделі дійсності, яка втілюється в предметах, які сприймаються почуттями. Саме в такому сенсі використовує це слово Платон в своєму діалозі «Тімей». «Параδείµατι» для нього це незмінно існуюча модель або зразок (патерн), який бере бог-деміург для створення Космосу і змінних речей [5]. В такому ж сенсі це слово використовує й Аристотель у своїй «Метафізиці»: «Види є не тільки ще зразками речей, що чуттєво досягаються, а й самих видів, ніби родом; так що тим самим буде й зразок (παράδειµα) й образ (εἰκών)» [1, с.175]. Тобто спочатку як філософський термін «парадигма» описував сферу зразків-вічних ідей як головний образ, тобто модель, на підставі якої створено оточуючий світ.

Грецьке слово «παράδειµα» було запозичено як калька латиною і перетворилося в термін «paradigma», який мав значення «зразок» і знайшов своє місце в риторичних та теологічних трактатах. Так, відомий римський філолог та викладач риторики Елій Донат, що жив у середині IV сторіччя, в своїй книзі «Ars maior» використовує його саме в такому значенні. Він дає таке визначення цьому поняттю: «Paradigma est enarratio exempli hortantis aut deterrentis (Парадигма – це висловлювання привабливого чи відразливого прикладу)» [2, с.45].

Використовує це слово і християнський апологет Тертулліан. У своєму теологічному творі «Книга про душу» пише з приводу здорового сну: «Vult enim deus, et alias nihil sine exemplaribus in sua dispositione molitus, paradigmate Platonico plenius humani uel maxime initii ac finis lineas cotidie agere nobiscum, manum porrigens fidei facilius adiuuandae per imagines et parabolas sicut sermonum, ita et rerum (Бог, дійсно, захотів (а можна принагідно помітити, що Він взагалі нічого не допускає, в рамках своєї волі, без подібних образів і тіней) встановити перед нами, чином повнішим і досконалішим, ніж платонівська парадигма, шляхом щоденного повторення, окреслювані перед нами стану людини, особливо в тому, що відноситься до початку та завершення справ, так, прямо допомагаючи нашій вірі, а не передаючи нам образи та притчі, і не тільки словами, а й справами)» [6, с.69].

В середньовічній схоластиці і філософії Нового часу поняття «парадигма» перетворилося в своєрідний «дрімаючий концептом», який використовувався досить рідко як латиною, так і згодом національними європейськими мовами, наприклад німецькою. Так наприклад відомий німецький вчений XVIII сторіччя Георг Крістоф Ліхтенберг писав про можливість застосування ньютонівської фізики в кантівській філософії «Ich glaube, daß man durch ein aus der Physik gewähltes Paradigma, auf Kantische Philosophie hätte kommen können (Я вважаю, що парадигму фізики можна використовувати у кантівській філософії)» [8,s.253].

Але до XX сторіччя мало місце лише епізодичне використання цього поняття. Лише в середині цього сторіччя він набуває більш широкого вжитку. Так Людвіг Вітгенштайн активно вживав термін «парадигма» у своїх кембриджських лекціях 1938-1947 р.р. А з 1950-х років англійські словники вказують на значне зростання вживаності цього терміну в наукових текстах.

У філософії науки того часу дуже плідною стає концепція розуміння поняття «парадигма» як системи теорій, методологічних та аксіологічних установок, які розглядаються як зразок вирішення наукових проблем і визнана всіма представниками наукової спільноти. Вважається, що вперше його вжив в цьому значенні австро-американський філософ, який був членом Віденського гуртка Густав Бергман, який іммігрував до США з Австрії в 1938 році і став професором Університету Айови та автором роботи «Метафізика логічного позитивізму» (1954) [7].

Після цього парадигма починає визначати напрямок мислення в тій чи іншій галузі науки, що встановлює правила щодо типів проблем, які вирішують дослідники, і способів їх вирішення. І нарешті, в праці «Структура наукових революцій» (1962) американський мислитель Томас Кун визначив наукову парадигму таким чином: «Під парадигмами я маю на увазі визнані всіма наукові досягнення, що протягом певного часу дають модель постановки проблем і їхніх розв'язок науковому співтовариству» [4, с.10] Він також вказує, що «послідовний перехід від однієї парадигми до іншої через революцію –

звичайна модель розвитку зрілої науки [4, с.25].

У вищенаведеній роботі Т. Кун також говорив про можливість виявлення когнітивного та соціального аспектів парадигми. У когнітивному плані парадигма – це сукупність базових знань, цінностей, переконань і прийомів, які використовуються як модель наукової діяльності. У спільноті-парадигмі представлено конкретне наукове співтовариство, яке визначає його цілісність і межі. На думку Куна, формування парадигми пов'язане з утворенням певних наукових спільнот, які до неї належать. Він пише, що «саме завдяки прийняттю парадигми група, що раніше цікавилася вивченням природи з простої цікавості, стає професійною, а предмет її зацікавлення перетворюється на наукову дисципліну. В науці (щоправда, не в таких галузях, як медицина, технічні науки, юриспруденція, принципова *raison d'être* (підстава для існування) яких забезпечена соціальною необхідністю) з першим прийняттям парадигми пов'язані створення спеціальних журналів, організація наукових спільнот, вимоги про запровадження спеціального курсу в академічній освіті. Принаймні так склалося протягом останніх півтора століття, відтоді, як наукова спеціалізація вперше почала набувати інституціональної форми, і до сьогодні, коли ступінь спеціалізації став питанням престижу вчених» [4, с.33]. Таким чином, поняття «парадигма» має як когнітивний, так соціальний виміри, воно також вказує на певні зразки вирішення тих чи інших наукових проблем. На це він акцентує увагу у доповненні до своєї книги 1969 року: «...термін «парадигма» часто вживається у двох різних значеннях. З одного боку, він означає всю сукупність переконань, цінностей, технічних засобів і т. ін., характерних для членів певного співтовариства. З другого боку, – вказує на один вид елементу в цій сукупності – конкретні розв'язання головоломок, які використані як моделі або приклади, можуть замінювати експліцитні правила та бути основою розв'язання головоломок нормальної науки» [4, с.188]. Саме ці ідеї Т. Куна мали вирішальний вплив на сучасне розуміння поняття «парадигма».

В нашій роботі ми застосовуємо поняття «парадигма» в дещо більш

ширшому, значенні ніж те, що йому надавав Т. Кун. В даному випадку мова йде про антропологічні парадигми, які існували в історії філософської думки. Філософсько-антропологічні парадигми розглядаються нами як загальновизнані в певних спільнотах філософів різних історичних епох стандартні усталені уявлення про сутність людини і водночас як зразки вирішення основних проблем, що становлять зміст філософської антропології. Оскільки у філософії більше, ніж у науці, має місце плюралізм шкіл і велику роль відіграють певні традиції, то старі філософсько-антропологічні парадигми сутності людини не зникають, а модифікуючись, продовжують існувати й тоді, коли домінуючими стають нові парадигми. Тому кожна сформульована філософсько-антропологічна парадигма включає вчення про людину протягом всієї історії філософії. Кожна парадигма є взірцем вирішення основних антропологічних проблем: сутності людини, її домінуючих здатностей та схильностей, мотивацій, ідентичності, цінностей, призначення людини тощо. Філософсько-антропологічні парадигми сутності людини є методологічними підставами кримінологічних концепцій, які намагаються знайти причини злочинної поведінки окремих людей, сутність злочину та злочинності як взагалі, так і в певну історичну епоху.

Таким чином, концепт «парадигма» має давнє філософське походження, але його сенс докорінним чином змінюється в філософії науки ХХ сторіччя в якій він набуває вирішального значення в розумінні динаміки наукового знання. Необхідним є й застосування цього поняття і в історико-філософському знанні де воно використовується в дещо більш ширшому, значенні ніж те, що надається йому в загальній філософії науки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арістотель. Метафізика. Харків: Фоліо, 2020. 300 с.
2. Донат. Краткая наука о частях речи. / Пер. М. С. Петровой. *Диалог со временем*. №1/99. М., ИВИ РАН. 1999. С. 306–334.
3. Древнегреческо-русский словарь / Сост. И. Х. Дворецкий. Т. II. М.:

Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1958.

4. Кун Томас. Структура наукових революцій. К.: Port-Royal, 2001. 228 с.

5. Платон. Тимей. Собрание сочинений в 4 т.: Т.3. М.: Мысль, 1994. С. 421–500.

6. Тертуллиан, Квинт Септимий Флоренс. О душе. / Пер., вступ. ст. и комм. А. Ю. Братухина. Науч. Ред В. С. Дуров. СПб.: Издательство Олега Абышко, 2004. 256 с.

7. Bergmann, G. Metaphysics of logical positivism. New York, Longmans, Green, 1954. 341 p.

8. Lichtenberg, G. C. Wenn ein Buch und ein Kopf zusammenstoßen... Aphorismen und andere Sudeleien. Hrsg. und kommentiert von Ulrich Joost. Wallstein Verlag, Göttingen 2017. 312 s.

ОСМИСЛЕННЯ ПІЗНАННЯ ЯК БІОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ

Пучкова Дар'я Дмитрівна

аспірант

кафедра теоретичної і практичної філософії

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. Проблема осмислення пізнання була, є і буде темою для активних філософських дискусій, так як чимало філософів виражають глибинний інтерес до її осмислення. Зміна вектору дослідження пізнавальної діяльності, спричинена натуралістичним поворотом середини ХХ століття, вивела пізнання на міждисциплінарну площину, що дозволило по-новому поглянути на можливий його аналіз. Теорія пізнання поєдналась з когнітивними науками, створивши еволюційну епістемологію як один із можливих проєктів розуміння пізнання як біологічної адаптації. Особливо актуальним постає питання про доречність можливого «спрощення» процесу пізнання і зведення до філогенетичних механізмів пристосування до навколишнього середовища.

Метою роботи є аналіз когнітивно-еволюційного підходу до процесу пізнання, виведення процесу пізнання через процес життя.

Матеріали та методи дослідження. У процесі дослідження використані методи історичної та раціональної реконструкції – для розкриття змін у витлумаченні основних понять роботи; структурно-функціональний – для цілісного осмислення пізнання як біологічної адаптації (К. Лоренц, Г. Фолмер).

Результати та обговорення. Натуралістичний поворот ХХ століття в межах епістемології вплинув на формування нової площини розгляду пізнання, об'єкта дослідження когнітивних наук. Теорія пізнання як суто локально філософська дисципліна, вийшла на міждисциплінарний плацдарм: її головні питання та проблеми почали оглядатися при взаємодії з природничими науками, тоді як акцент робився на науки, що займаються вивченням

когнітивних здібностей людини. Одним із проєктів натуралістичної епістемології стала еволюційна епістемологія, яка займається дослідження пізнанням через біологічну адаптацію. Представниками цього напрямку можна назвати Карла Попера, Конрада Лоренца, Герхарда Фолмера, Жана Піаже, Річарда Докінза та багато інших.

Головна ідея, що червоною ниткою поєднує їх концепції, є виведення поняття пізнання через феномен життя. Саме життя розуміється в межах дарвіністської еволюційної теорії, за якою людина всіма своїми якостями завдячує еволюції, тобто довгому процесу адаптації до навколишнього середовища. Цей процес адаптації, який спрямований на самовідтворення та самосбереження, і є процесом пізнання. Для Конрада Лоренца[3] людське пізнання виникає з процесу взаємодії, в якому людина і як активна жива система, і як суб'єкт, що пізнає стикається з фактами не менш реального зовнішнього світу, що протистоять йому як об'єкт пізнання. Тоді як все, що ми знаємо про матеріальний світ виводиться з наших філогенетично еволюціонувавших механізмів засвоєння інформації. Проте чи не обмежує таке розуміння пізнання через біологічну адаптацію спосіб виведення знання про навколишній світ? На думку Герхарда Фолмера, еволюційна теорія пізнання не стверджує, що всі знання є обов'язково генетично (біологічно) детермінованими. Пізнання дійсно обумовлене біологічно, але тільки в тому аспекті, який стосується сприйняття та досвіду. Наш мозок хоча і виник не як орган пізнання, а як орган виживання, проте він вартий більшого, адже він здатний будувати гіпотези та теорії тощо.

«Гіпотетичний реалізм» Лоренца, на відміну від кантівського ідеалізму, є методологічним підходом, який в якості умов пізнання передбачає визнання реальності матеріального світу і приналежності до нього суб'єкта, що пізнає і пізнаваного об'єкта, єдність і пізнавальної діяльності суб'єкта біологічних (матеріальних) і духовних процесів, відносності досягнутих знань як «робочих гіпотез» і здатності людини як суб'єкта, що пізнає долати обмеженість власних знань. З таких позицій виступає і Герхард Фолмер. Розуміючи складність

обґрунтування дефініції «пізнання», Фолмер виходить з робочої інтерпретації пізнання, намагаючись уникнути тавтології: «Пізнання дійсності – це адекватна (внутрішня) реконструкція та ідентифікація зовнішніх об'єктів».[5] Очевидно, що ми можемо говорити і про логічне чи математичне пізнання, але Фолмер буде акцентувати увагу саме на пізнанні дійсності, а так як воно є реальним, то воно обов'язково повинно відноситися до об'єктів реального світу, а також відповідати дійсності, тобто бути істинним. В цьому аспекті ми можемо помітити схожість думок Фолмера з Конрадом Лоренцом та його гіпотетичним реалізмом, який так само розглядає пізнання як таке, що повинно відповідати реальності, і в той самий час Лоренц ні на мить не сумнівається в тому, що інформація, яка доставляється нашим когнітивним апаратом відповідає реальній дійсності. Але, на відміну від Лоренца, Фолмер трактує сприйняття як інтерпретацію чуттєвих даних та розуміє, що ця інтерпретація може бути важкою або неможливою, не завжди однозначною та хибною. Саме пізнання відбувається за допомогою конструктивної взаємодії суб'єкта, що пізнає та об'єкта, який пізнається. Проте ця конструктивна взаємодія можлива лише тоді, коли елементи, що конституюються, підходять один одному. Цей адаптивний характер може розумітися в інструментально-технічному сенсі. Тобто, як ключ підходить до певного замку, таким самим чином структури нашого пізнавального апарату можуть або підходити до певних об'єктів реального світу, або не підходити. Адаптація є мінімальною умовою пізнання. Адаптивний характер не обмежується лише розмірністю світу та просторовістю сприйняття. Ми стикаємося з такими речами, як функціонування наших очей, вух, наших почуттів, рівноваги та мозку. Наші очі, наприклад, пристосовані удень (а не вночі, як у котів). Все це обмежує той спектр об'єктів, які ми можемо сприйняти, базуючись на наших адаптивних характеристиках. Але ця обмеженість об'єктів пізнання не обмежує сам процес пізнання. Адже розуміння пізнання як біологічної адаптації не повинно «спрощувати» сам механізм пізнання.

Висновки. Осмислення пізнання через адаптацію дало змогу філософам

та науковцям ХХ століття подивитися на феномен пізнання через призму природничих наук. Виведення процесу пізнання через процес життя, а останнє через еволюцію та пристосування, лише підтверджує потребу та необхідність людини в пізнавальних здібностях. Таким чином, людина зобов'язана своїми високорозвиненими пізнавальними здібностями еволюції, яка, по суті, являє собою процес пізнання, тому що адаптація передбачає засвоєння певної міри інформації про зовнішню реальність. Органи чуття і центральна нервова система дозволяють організмам отримувати потрібну інформацію про навколишній світ і використовувати її для пристосування. Тому поведінка людей і тварин в тій мірі, в якій вони адаптовані до свого середовища, є образом цього середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. *Князева Е.Н.* Эволюционная эпистемология: современный взгляд / Е.Н. Князева // Эпистемология: перспективы развития / Отв. ред. В.А. Лекторский; отв. секр. Е.О. Труфанова. — Москва: «Канон» РООИ «Реабилитация», 2000 — с. 62-90. — ISBN: 978-5-88373-280-4.
2. *Лоренц К.* Агрессия. Так называемое зло / Конрад Лоренц; пер. С нем.: Г. Ф. Швейник. — Москва: Прогресс; Универс, 1994. — 272 с. — ISBN: 5-01-004449-8.
3. *Лоренц К.* Обратная сторона зеркала / Конрад Лоренц; пер. с нем. А. И. Федорова, Г. Ф. Швейника; под ред. А. В. Гладкого; сост. А. В. Гладкого, А. И. Федорова; послесл. А. И. Федорова. — Москва: Республика, 1998. — 393 с. — ISBN: 978-3-492-02030-5.
4. *Поппер К.* Логика социальных наук / Карл Поппер; пер. с нем. // Вопросы философии. — 1992. — № 10. — С. 65–75.
5. *Vollmer G.* Evolution und Projektion — Ansätze zu einer zeitgemässen Erkenntnistheorie // Universitas. 1989. № 12. S. 1135–1148. Сокращенный перевод с немецкого: Е. Н. Князева. // [Электронная публикация]: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/4707>

ECONOMIC SCIENCES

УДК 339.137.2:639.3

SECTORAL REGULATION OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT FOR SECURITY OF THE ARMED FORCES AND REALIZATION ACCORDING TO THE IDEAS OF THE SELF-GOVERNMENT COUNCIL «NADIYA»

Dmytryshyn Roman

Full member of KPNZ «Kyivska Mala Academy
of Sciences of Student Youth», Department of
Philosophy and Social Sciences, President and
student of 11-A class of SZSh № 297, Kyiv

Shostak Sergiy

Officer of the Military Medical Center of the
Joint Forces Command of the Armed Forces
of Ukraine, Postgraduate Student of the
Department of Public administration and Administration
of the Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv

Kot Tatiana

Head of the Department
of Philosophy and Social Sciences,
KPNZ «Kyivska Mala Academy
of Sciences of Student Youth», Kyiv

Korobova Nataliia

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Global Economy,
National University
of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

Summary. The article proves that balanced development is a modern sign of progressive world changes in the process of identifying a set of directions, factors, instruments of regulation of agriculture and fisheries in terms of economic, environmental, social aspects, taking into account the priority of agricultural

development and relatively new research. Emphasis is placed on improving regulatory mechanisms in line with the provisions of the Global Food Safety Initiative in terms of sectoral competitiveness in line with growing demand for circular economy technologies and to provide food for the military, including those affected by armed conflict. It is suggested to pay considerable attention to the maximum implementation of the FAO experience in the formation of raw materials in the field of assessing the impact of the ecosystem approach and regulation in adapting to EU Regulations in the interests of national security. It has been proven that this will make it possible to achieve balanced agricultural development through the use of sectoral mechanisms of the closed-loop economy in adapting to the requirements of the UN FAO, using the ideas of the self-government council "Nadiya".

Keywords: mechanism, regulatory tools, regulatory methods, international economics, Self-Government Council, armed conflict, domestic economy, branch.

Balanced development is a modern sign of progressive world changes in the process of identifying a set of directions, factors, instruments of regulation of agriculture and fisheries in terms of economic, environmental, social aspects, taking into account the priority of agricultural development and relatively new research. Today, the agricultural sector has gained prospects that have opened up new opportunities for its revival. An important step is to formulate proposals for identifying drivers of change for the industry in terms of competitiveness, economic security, development of new tools for direct regulation based on compartmentalization, management of biological assets and data acquisition system, value added, adaptation to climate change at different economic levels. Research should be aimed at developing the latest tools for regulating the development of agriculture and fisheries to address global food problems, applied justification of the new regulatory system, taking into account the needs of the global economic environment. Emphasis should be placed on improving regulatory mechanisms in line with the provisions of the Global Food Safety Initiative in terms of sectoral

competitiveness in line with growing demand for circular economy technologies and to provide food for the military, including those affected by armed conflict.

Considerable attention should be paid to maximizing the implementation of FAO's experience in the development of raw materials in the field of assessing the impact of the ecosystem approach and regulation in adapting to EU Regulations in the interests of national security.

The proposals will promote the identification of progressive methods of regulation through the modernization of the mechanism of diversification of the sectoral structure on the principles of resource conservation, addressing national security issues in the joint force operation in areas of defense.

The practical use of the "AGMEMOD" partial equilibrium model will be important in creating new scientific knowledge on the patterns of identifying reserves for growth in value added of niche products, developing regulatory measures to achieve food security based on priority solutions.

There are many prerequisites for the successful solution of the tasks of studying and generalizing the set of directions of development of the latest tools, methods, measures to regulate the development of agriculture and fisheries: strong resource potential, investment attractiveness of the industry, professional staff, preserved lifestyle in rural areas. In this context, a scientific understanding of the regulatory experience will contribute to a combination of recommendations for modernizing the regulatory system with an assessment of their impact on economic security, social development. For the first time in crop and livestock production, the latest software will be used - the AGMEMOD modeling software package.

The methods are proposed in the work contain a system of advanced modern mechanisms of sectoral regulation, describe the degree of its viability and dynamism in different options for the development of the circular economy, as well as planned indicators, agricultural production at different levels, basic approaches, methods, sources of information used economic calculations.

Since the study of this problem includes various aspects of the impact on the development of agriculture and fisheries in a particular country, region, and world

and is related to the analysis of the use of sectoral resources, the whole research period should be divided into several stages. The first step is to summarize the existing database and select research tools. The next stage is a consistent analysis of the formation of conceptual foundations for determining the directions and factors of development of tools, methods of regulating agriculture and fisheries through the development of sectoral mechanisms of the closed cycle economy, research of theoretical and practical measures to eliminate non-tariff barriers formation of value chains and licensing. Next, we should analyze the existing approaches, methods for assessing the formation of the regulatory mechanism in animal husbandry by type and area of activity; identify problems with the use of tools to regulate supply and demand to improve nutrition, overcome hunger. Comparing them with potentially available ones, we will offer applied measures aimed at balancing the interests of producers, consumers and the state. The next stage of the study will be an attempt to answer the question of improving the regulation of the industry using the "administrative-procedural principle of compartmentalization" as a new tool of direct method in solving food security problems. Therefore, it is necessary to develop new approaches to diversify the structure of sectoral regulation through amendments to the Classifier of Economic Activities DK 009: 2010 section A, management of biological assets in terms of economic, environmental, social development, publish the results of calculations. The final stage of the study will contain a reasoned assessment of new approaches to improving biosafety measures, regulatory tools in the face of emergencies for national security. The study will require the use of different tools, depending on the stage and individual task, will regulate the definition of global, national trends in agriculture and fisheries, analysis of domestic and global markets. As the research is based on the need for development, the results will be used for the next stage - to develop the latest tools for sectoral regulation, which will provide an forecast of agri-food production based on the partial equilibrium model "AGMEMOD" to make decisions to improve in agriculture and fisheries, taking into account the raw material base and food supply of the military, the population, including victims of war and armed conflict, creating technologies for the balanced

development of industries, using the ideas of the self-government council "Nadiya".

The study should develop methodological approaches to the latest tools for regulating the development of agriculture and fisheries in emergencies for the national security of Ukraine, develop regulatory tools to modernize the mechanism of diversification of livestock industries through amendments to the Classification of Economic Activities DK 009: 2010 section A " Agriculture, Forestry and Fisheries "in part 01.4 -" Livestock "in accordance with existing UN FAO recommendations, to summarize new knowledge through the preparation of information and analytical materials. The analysis of the situation in Ukraine highlights the lack of regulation in the context of confirming the development of a system of indicators for the development of livestock, including goat, due to growing demand for cheese, yogurt and lactose-free dairy products in response to growing population with lactose manifestations of food allergies.

Currently there is no mechanism for deepening integration processes and adapting measures to the requirements and provisions of the DCFTA under the Association Agreement between Ukraine and the EU in terms of providing the goat industry as a full component of animal husbandry, the vector of autonomous development, opening new opportunities. It is also necessary to explore the block blocks of improving the mechanisms, methods, tools, measures of sectoral regulation. And such an analysis should always be the focus of the functioning of animal husbandry, including livestock, sheep, goats, aquaculture.

Also, there is currently no current licensing system for operations with aquatic bioresources. This is a problem in identifying ways to change the situation with traceability of products caught in Ukraine's water bodies, arising from the commitments made under the Agreement, in accordance with the content of Chapter 18 "Fisheries Policy and Maritime Policy" , and is based on the creation of a model, the practical application of which will allow to calculate indicators of industry development based on the ecosystem approach, to determine the volume of fish catch at different levels, which will increase the predictability of agricultural policy. The provision for finding reserves for value added growth has been supplemented.

Therefore, the latest technologies should be developed based on the tools of industry regulation and decisions made for systemic changes in ensuring the effectiveness of regulatory measures through the assessment of the impact of changes on them in terms of competitiveness in the global market.

Thus, it is necessary to adapt the practical tools of sectoral regulation with the development of "administrative-procedural principle of compartmentalization" as a new tool of the direct method, which is based on control of biosafety measures, formation of biological assets and trade processes in the market. This will contribute to the methodological support of agricultural market regulation, the development of a consistent system of instructions for planning, approval, adoption of regulations, forecasts and development programs for manufacturers of niche lactose-free products. This will enable the achievement of balanced development of agriculture and fisheries through the use of sectoral mechanisms of the closed-loop economy in the adaptation to the requirements of the UN FAO, Directives, EU Regulations.

REFERENCES:

1. Karpenko L., Zalizko V., Vdovenko N., Starynets O., Mienailova H. Entrepreneurship as a basis for promotion of the strategy of development of polish industrial enterprises. *Journal of Entrepreneurship Education*. 2019. Vol. 22. Issue 3.
2. Vdovenko N. M., Nakonechna K. V., Samsonova V. V. Mechanisms and tools of supply regulation in agricultural sector of economy. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 3 (11). Ч. 1. С. 165–169.
3. Kurmaiev P., Vdovenko N., Pavlenko M., Kolisnichenko P. Competitiveness of the agrarian sector: a comparative analysis of Poland and Ukraine. 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM 2019). *Advances in Economics, Business and Management Research*. 2019. Vol. 95. P. 235–238/
4. Vdovenko N. M. Mechanisms of regulatory policy application in agriculture. *Economic Annals-XXI*. 2015. № 5–6. С. 53–56. DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea>
5. Vdovenko N. M., Korobova N. M. Methods of state regulation of

agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. Wspolraca Europejska. 2015. № 3 (3). Vol. 3. C. 68–80.

6. Kozlovskyi S., Mazur H., Vdovenko N., Shepel T., Kozlovskyi V. Modeling and Forecasting the Level of State Stimulation of Agricultural Production in Ukraine Based on the Theory of Fuzzy Logic. Montenegrin journal of economics. 2018. Vol. 14. № 3. P. 37–53.

MANAGEMENT OF INNOVATIVE RESOURCE SAVING AT THE MICRO LEVEL IN THE CONTEXT OF TRANSFORMATIONAL CHANGES IN THE ECONOMY

Duksenko Oksana,

Senior Lecturer,

Daviduyk Viktoria,

Student

National Aviation University, Kyiv, Ukraine

Introductions. Without a transition to a more efficient model of public production and consumption, rationalization of the use of resources, further economic and social development of the country and the solution of environmental problems are impossible. The expansion and intensification of natural resource conservation processes contributes to Ukraine's transition to a balanced development model and accelerating the processes its integration into the global world economy.

Natural resource conservation is one of the most effective fields of economic development, combining the key components of production: energy, resources and technologies. It plays a significant role in reducing the public production material capacity, which is especially important for Ukraine, the resource capacity of whose products exceeds the world level by 2–3 times.

The development of an effective management system for innovative resource saving at an enterprise is becoming important due to global growth of prices for energy carriers of organic origin, high rates of scientific and technological progress, bringing the economy to a qualitatively new resource saving level through the development and implementation of new types of equipment, technology and materials.

Aim. The aim of the research is to form a system of managing innovative resource saving at the micro level under conditions of transformational changes in the economy.

To achieve this goal, the following tasks were formulated in the work:

- to characterize the components of the resource saving process at the enterprise;
- to analyze the functions of resource saving managing;
- to form a system of resource saving management functions at the enterprise, taking into account innovative factors.

Materials and methods. In modern economic literature, the problems of resource conservation are considered in the works of Yu. M. Matsevitoy, L.G.Melnik, M. P. Kovalko, S. P. Denisyuk, S. I. V. Putrenko, R. S. Blizkogo, N. M. Potapova et al. The authors propose approaches to ensuring the resource efficiency of regions and industries, economic stimulation of resource saving processes at enterprises by using various methods and tools.

Results and discussion. No achieve the efficient functioning of enterprises in modern conditions is impossible without solving the problems of rational resources usage.

The transition of enterprises to resource saving includes the following components:

- creation and implementation of resource-saving technologies;
- creation and use of fundamentally new highly efficient types of materials that act as substitutes for their natural counterparts;
- reducing the material intensity of social production by creating an optimal structure of the natural resource and fuel and energy base;
- improving the quality of manufactured products, ensuring an increase of its operation period or a decrease in the volume of its consumption;
- reduction of losses of natural raw materials and fuel and energy resources at all stages of their extraction, processing and usage;
- expansion of waste using at all stages of production;
- integrated use of materials to reduce the waste amount.

The development of market relations, having affected the processes of resource saving, has led to the fact that the nature of the reserves for saving resources has

changed, which was previously interpreted as potential, unrealized opportunities for effective resource use. This definition deals primarily with the technical side of the problem.

In the conditions of transformational changes in the economy, it is necessary to improve both the entire process of resource conservation management at the enterprise and its elements.

The resource saving management process at the enterprise should be considered as a system of management functions (Fig. 1). At the same time, the resource conservation management system at the enterprise should be understood as a set of actions to implement the influence of management bodies (management subject) on the resource conservation process (management object) through the implementation of functions (general, specific and providing) aimed at achieving a continuous increase in the efficiency of using all enterprise resources and, as a consequence, increase the efficiency of financial and economic activities.

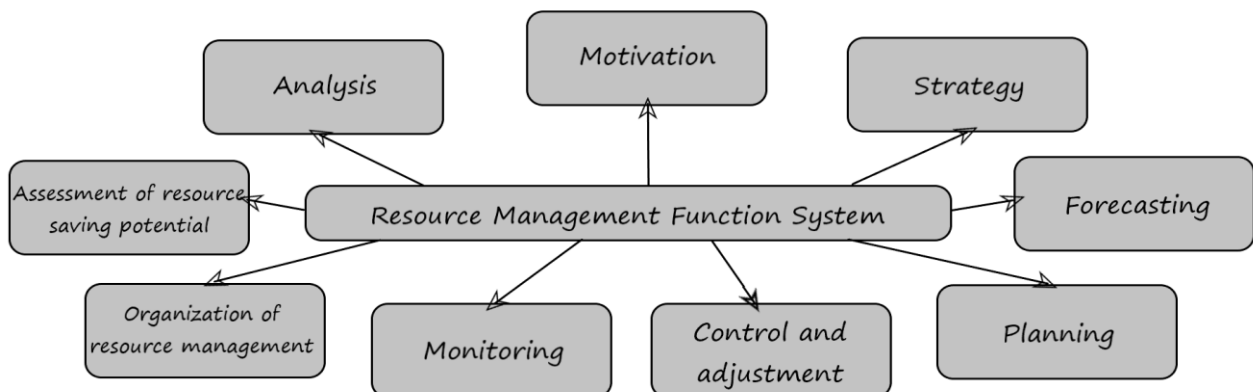

Figure 1. The system of resource saving management functions at the enterprise

The functions indicated in Figure 1 form a strategy for the further development of the resource conservation management system, and therefore they must meet the following requirements:

1. Recognition of the importance of resource-saving processes and reflection of this in the goals and strategic plans for the development of the enterprise.
2. Understanding the possible benefits as economic, social and environmental ones obtained by the enterprise when pursuing a policy of resource conservation.
3. Performing calculations that allow estimating the total costs associated with

the implementation of resource-saving measures, as well as to prevent economic damage resulting from the implementation of these measures.

4. Checking the resource saving management system for adequacy to the set goals of increasing the efficiency of the financial and economic activities of the enterprise and improving the quality of the natural environment.

5. Ensuring effective motivation, introduction of demonstration and training programs for resource saving.

6. Ensuring the development of the waste recycling system, its promoting recycling and reducing dependence on non-renewable energy sources.

The analysis of the resource conservation state in enterprises should include both qualitative and quantitative aspects of the issue. Qualitative analysis includes the study of the prospects for saving resources due to the development of scientific and technological progress, the study of the product and resource markets state, forecasts of supply and demand changes as well as their impact on the economic performance of the enterprise and determining the necessary conditions and factors for the resource potential of enterprises development. Quantitative analysis of resource saving seems to be a complex task. It is an integral part of the general analysis of enterprise economic potential and it involves the study of the material and energy intensity dynamics of production, the analysis of the material and raw material cost, the volume of losses, resource consumption rates, the amount and structure of reserves and the level of waste usage.

One of the most important functions of economic analysis is finding resource saving reserves, which makes it possible to justify a decrease in the resource intensity of products. The data obtained as a result of a qualitative and quantitative analysis of resource saving, as well as an assessment of the resource saving potential serve as the further basis for developing a resource-saving strategy for an enterprise (Fig. 2).

When preparing strategic plans for the development of an enterprise in the conditions of transformational changes in the economy, it is necessary to take into account the optimal combination of two components of its development e.g. profit and saving resources. The main methods for implementing the process of saving raw

materials and in accordance with the chosen resource saving strategy energy for various levels of enterprise management are determined.

Planning work to save resources at the enterprise is carried out in the form of development programs and tasks for a certain period of time. The economically sound forecast makes it possible to develop the most appropriate strategy for the mutual replacement of resources. Based on cost trends for alternative options, it is possible to predict the optimal timing and pace of such a replacement.

The program-target planning potential at the enterprise is not fully used in the wake of lack of the well grounded costs necessary to achieve the goal, as well as insufficient linkage of tasks with measures to reduce the material consumption of products along with improving its consumer properties.

Resource saving at an enterprise is directly related to the use of the system of norms and standards for raw materials consumption as well as fuel and energy for the manufacture of specific products, which allows the enterprise not only to determine the need for resources, but also to estimate the correctness of their use, to outline the possible ways of economizing to reduce costs and maintain product competitiveness. Ensuring progressive norms contributes to the improvement of the organization of production, the rational use of production capacities, and the identification of intra-production reserves.

In order to improve the efficiency of resource-saving processes at the enterprise, an all-encompassing system of control over the process of promoting material resources at all stages of production, should be created the state of resource consumption.

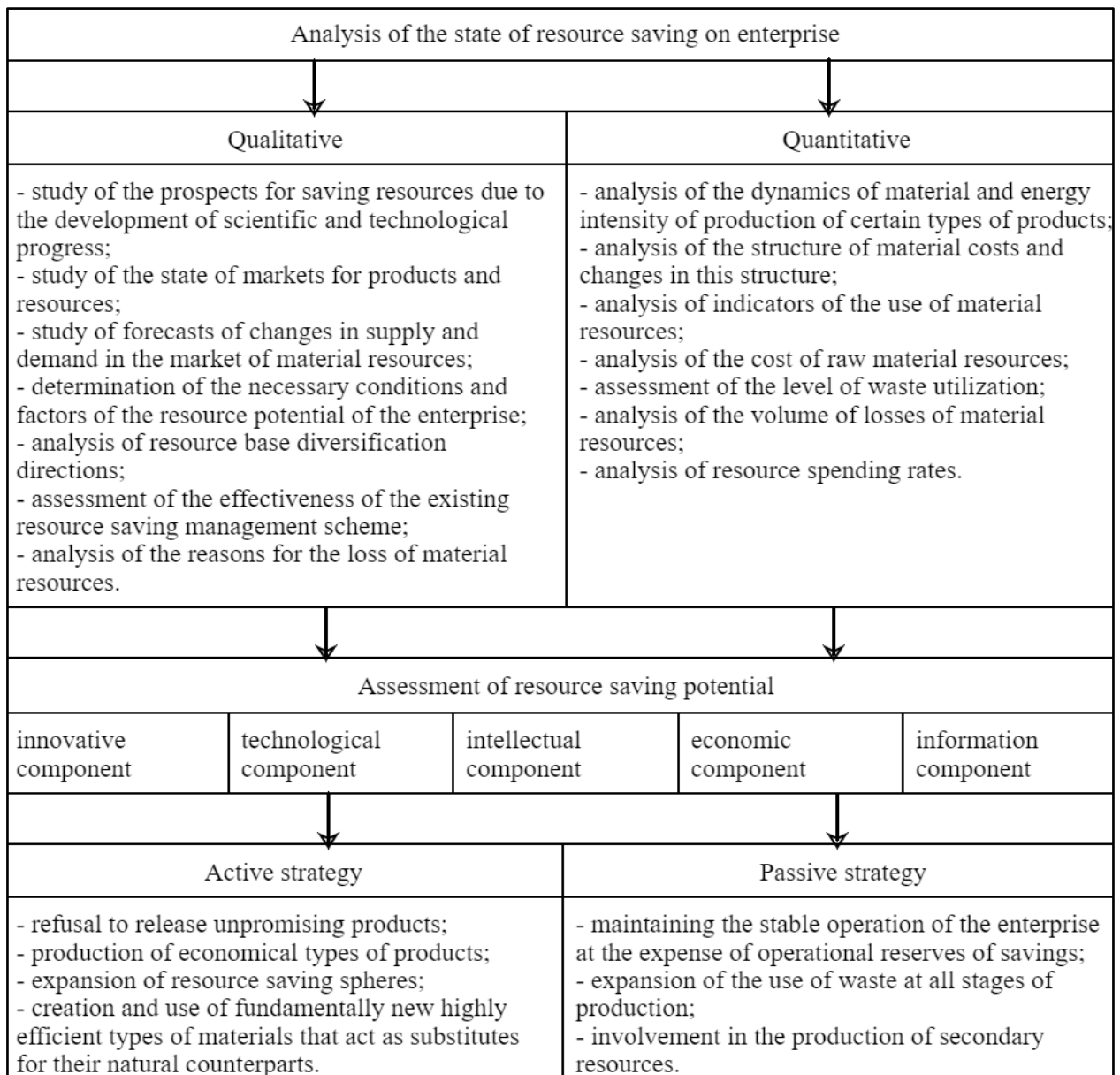

Figure 2. The content of the constituent functions of the resource conservation management system

Resource saving is an important reserve for increasing production efficiency. Proceeding from this, the concept of resource saving is necessary as the main and priority component of the enterprise development concept. Due to resource conservation, it is possible to significantly increase the level of production, taking into account the improvement in the quality of goods and services, as well as to improve the state of the environment.

High requirements for resource efficiency require the renewal of technologies and equipment, the use of innovative approaches to change the use of traditional, alternative and renewable energy sources in production processes, the use of waste,

the replacement of raw materials with cheaper and more affordable ones. At the same time, the innovation policy of enterprises will affect the efficiency of resource usage.

The introduction of an innovative strategy and a resource-saving strategy at an enterprise has a synergistic effect that positively affects the level of production. The implementation of these areas trends to reduction in costs and increase in quality, which, in turn, leads to increasing the competitiveness of products and the enterprise as a whole. The use of two directions will allow you to comprehensively influence the efficiency of production.

Conclusions. When implementing a socially oriented structural-innovative model for the development of the Ukraine economy, the approach to enterprise management is changing. Functioning in conditions of limited resources sets qualitatively new requirements for the enterprise in terms of enterprise management, providing its orientation towards the implementation of a resource-saving strategy.

The resource saving management process is associated with the implementation of a certain set of general management functions. The implementation of the resource saving strategy inevitably leads to the renewal of technologies and equipment and using of innovative approaches at the enterprise. At the same time, the innovation policy of enterprises will affect the resource usage efficiency.

REFERENCES

1. Yu. Matsevity, I. Nemirovsky, N. Ganzha. The concept of regional policy of energy saving Energy saving. Energy. Energy audit. No. 3, pp. 43–49.
2. A. Nikonov. The principle of factoring a resource-efficient strategy for the region. Collection of Sciences. Prats ChDTU: economic sciences. Vip. 25, Ch. III. pp. 105–112.
3. E. Skrypnyk. Management of resource saving at industrial enterprises. Energy saving. Energy. Energy audit. No. 1, pp. 45–52.

MODERN ASPECTS OF ANALYSIS OF EFFICIENCY OF SALES ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Makaliuk Iryna,

PhD of Economic sciences, Associate Professor
of Economics and Entrepreneurship

Kharytonenko Diana,

Student

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
Kyiv, Ukraine

Introduction. Efficient sales activity is one of the key factors of successful functioning of economic entities. Subscription policy indirectly affects the volume of sales, income from the sale of goods and services, profit and demonstrates the effectiveness of management decisions. In the present conditions of the market economy, characterized by the increase of the level and complexity of the competitive environment structure, increasing demands and needs of consumers, increasing processes of globalization, the issues of quality and efficiency of sales activity of the company are being considered more and more often.

Aim. The aim of the work is to identify the main aspects of the analysis of the efficiency of sales activities and its components, which are necessary to ensure the profitability of the enterprise.

Materials and methods. The study of theoretical and applied foundations of sales activity, including the analysis of its effectiveness were engaged by such scientists as Harmatiuk O. B. [1] (study of the sales system and its role in the activity of the enterprise); Khalina V. Yu., Korsunytskyi G. Yu. [3] (study of the place of the sales system in the marketing activity of the enterprise); Khaminich S. Yu., Havrysh A. K. [4] (formation of sales strategy at the enterprises of the industrial sector of Ukraine); Shpylyk S. [5] (justification of content and sequence the process of managing the sales activities of enterprises) and many others. However, despite the significant number of works on the investigated problems, the issue of a

comprehensive multidimensional analysis of the effectiveness of sales activity of the enterprise remains relevant, given the dynamism of the market environment and new requirements.

In the process of research, the following general scientific and specific methods were used: generalization, systematization and comparison to highlight the aspects of analysis of external and internal efficiency of sales activity; deduction, analysis and synthesis – to specify and detail description of the components of the analysis of efficiency of sales activity of the enterprise, and also a graphic method – for their visual representation.

Results and discussion. During the analysis of the effectiveness of sales activities the most important indicators of the overall effectiveness of the enterprise, namely: sales volumes, volumes of income, profit volumes, cost dynamics, the dynamics of pricing policy, etc.

Analysis of effectiveness of management of sales activity is divided into two directions:

- 1) analysis of internal efficiency of sales activities;
- 2) analysis of external efficiency of sales activity.

The analysis of external efficiency of sales activity of the enterprise shows the condition of the enterprise in the market in the most general form and includes the following aspects:

➤ ***Analysis of the effectiveness of product positions in the market*** – allows you to understand the competitiveness of each type of product and what is decisive for consumers when making decisions to purchase goods.

➤ ***Consumer Policy Effectiveness Analysis*** – clearly shows how effective consumer policy decisions are.

➤ ***Consumer Commitment Analysis*** – shows what percentage of consumers are satisfied with the company's products and support its core messages.

The analysis of internal efficiency of sales activities of the company provides an assessment of the efficiency of the supply chain from the manufacturer to the consumer and includes:

➤ ***Analysis of the effectiveness of the sales system.*** The chosen type of sales system depends on how the enterprise will operate: independently or by intermediaries. Basic types [1, p. 54]:

1. *Traditional* – assumes independence of producers and intermediaries, their independence from each other. It includes the manufacturer and one or more wholesalers and retailers, independent from the manufacturer. They are all independent and not controlled by each other, pursue the aim to maximize profit only in their part of distribution channels and do not care about the growth of profit in other parts of distribution channels.

2. *Vertical* – is a single entity and includes a producer, one or more wholesalers and retailers pursuing common goals and interests. For example, one of them owns other channel participants, controls their activities, retains ownership of the goods (franchising, cooperation).

3. *Horizontal* – the association of two or more firms in the joint development of the market, for example, when there is a lack of capacity, financial resources.

4. *Multichannel* trade is carried out through own sales network and through independent intermediaries, i.e. application of direct and indirect sales systems is allowed.

➤ ***Analysis of the effectiveness of implementation of sales strategies.*** When choosing sales strategies, the management of the enterprise should take into account many factors, such as the characteristics and features of the market, consumer preferences, the degree of competition, the financial capabilities of the enterprise, the characteristics of the product itself, etc. Sales strategies can be:

1. *Direct* – a manufacturer refuses the services of independent intermediaries, creates its own trade network and takes upon itself all functions of distribution, promotion and sale of goods to end consumers.

2. *Indirect* – the producer uses the services of intermediaries, who create distribution channels and take upon themselves all the functions of promoting the goods to end consumers.

3. *Mixed* – is a combination of direct and indirect strategy in different markets (for example, when there is a strong concentration of consumers in one market and their «dispersion» in another).

➤ ***Analysis of the achievement of sales objectives*** – allows to evaluate the result of activities aimed at achieving the goals and objectives of the sales policy of the enterprise.

The range of goals of sales activity is quite diverse, they can include [1, p. 53]:

- increase in income and profit in the short and long term;
- expansion of market share, entering new market segments;
- support of existing sales volume with simultaneous reduction of costs;
- satisfying the demand of potential consumers;
- improving the quality and, consequently, the competitiveness of products;
- formation of positive image of the enterprise;
- gaining «authority» among competitors, etc.

Priority goals may be different, depending on the capabilities, stages of development of the enterprise and many other factors. At a certain stage in specific conditions, some objectives may be mandatory for implementation in the first place, others – desirable, which will be implemented in the future under an optimistic scenario of events, the third group can be attributed to the «probable» goals, the need to achieve which may arise spontaneously in order to reduce the likelihood of problems in the future.

Taking into account the described aspects, the components of the analysis of efficiency of sales activity of the enterprise can be defined as follows (fig. 1).

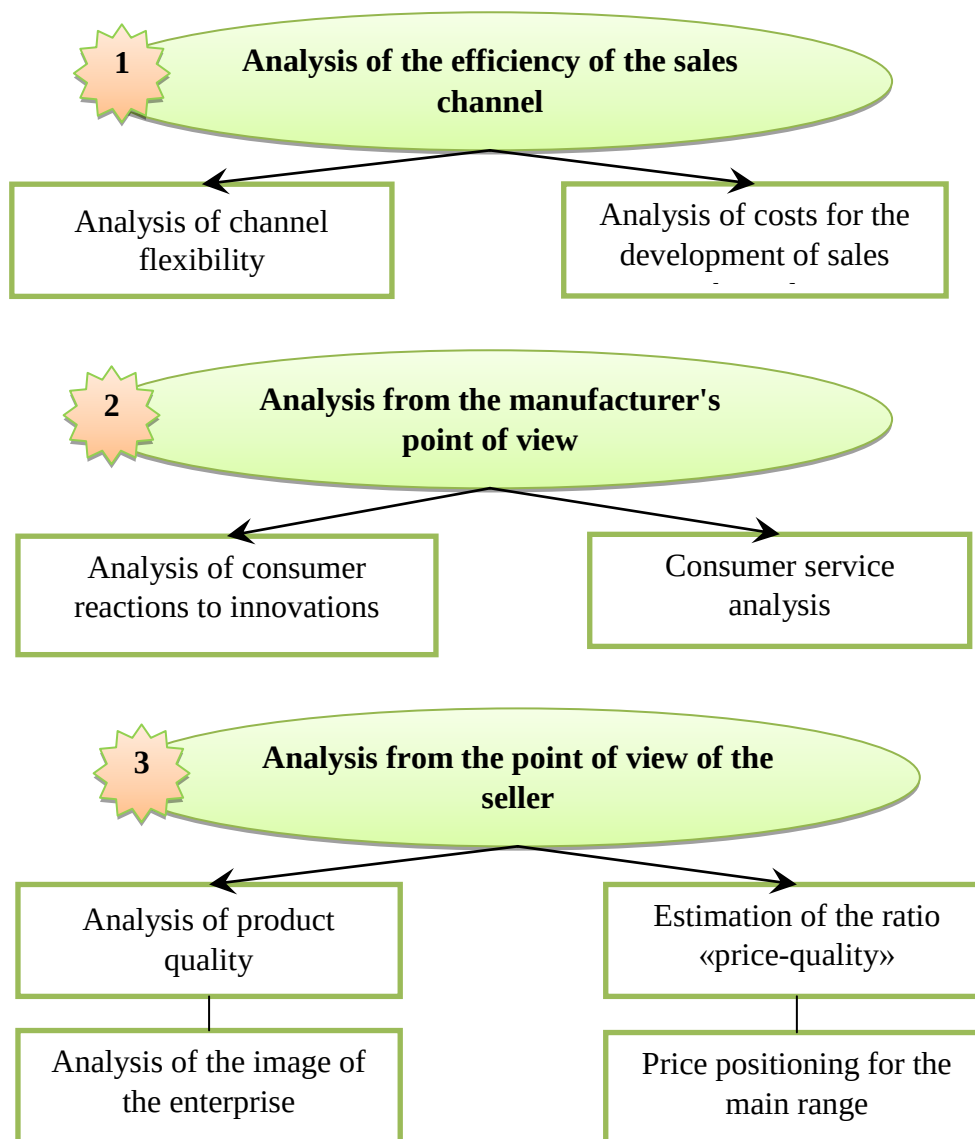

Figure 1 – Components of the analysis of the effectiveness of sales activities of the enterprise

Source: developed on the basis of [2-5]

Analysis of the effectiveness of sales activities on the basis of the components reflected in Fig. 1, which requires a comprehensive collection of reliable analytical data. In particular:

1) **analysis of sales channel efficiency** (the so-called «chains» of goods promotion from producer to consumer) involves the implementation of the assessment of adaptability (flexibility) of the channel and the assessment of the effectiveness of the costs incurred in the development of such channels, compliance of the results obtained with expectations;

2) *analysis from the point of view of the manufacturer involves:*

- *analysis of customers' reactions to innovations* – collection of data (e.g., by means of a survey) from customers on their perception of innovations;
- *analysis of sales service* – cumulative research, which may include the survey of customers and / or end points of sale, looking at the number of regular customers in the general population, assessment of the service for working with customers, if such is required;

3) *analysis from the seller's point of view includes:*

- analysis of the quality of products – consist of three groups of indicators: 1) general (characterizing the quality of products); 2) partial (characterizing the consumer properties, such as: reliability, technology, productivity, design of goods or packaging, etc.); 3) indicators of efficiency of quality improvement (increase or decrease in the cost of products, complaints, the rate of return of goods, the number of warranty calls, repairs and their cost, increase in labor productivity, reduction of waste, etc.).

There are different methods of assessing the quality of products: differential (determination of single quality indicators), comprehensive (based on the calculation of group and integral quality indicators) and expert (assessment of product quality based on intuition and experience of experts);

- *estimation of the ratio «price-quality»* – analysis of the correspondence of price setting and product properties, taking into account market competitiveness. That is to say, getting conclusions about whether the price is too low for such quality and meets the expectations of consumers, or vice versa – too low for low quality;
- *analysis of the enterprise image* – a multi-component process of assessing the reputation of the enterprise, affecting its prestige, the value of the brand itself, competitiveness, the ability to enter new markets;
- *price positioning of the main assortment* – analysis of the result of compliance of the marketing support of an individual product at the desired place in the market and in the minds of buyers, i.e. correspondence of the uniqueness of the product, its usefulness and competitive advantages to the price.

As a conclusion, the sales activity of the enterprise is a complex and multi-component process that requires continuous comprehensive assessment and analysis, as well as timely adoption of management decisions to improve it. In the process of analysis of sales activity it is necessary to take into account dynamics of external environment, weaknesses and strengths of the enterprise.

Conclusions. Consequently, timely analysis of efficiency of the sales activity of the enterprise allows to evaluate how effectively the company is functioning, expediency of implementation of administrative decisions on sales measures and substantiate their importance for further development. Development of the enterprise in modern conditions is impossible without analysis and development of methods to improve the effectiveness of sales activity, which will be the prospects for further research in this direction.

REFERENCES:

1. Гарматюк О. В. Сучасна система збуту продукції підприємств. *Інтелект XXI*. 2018. № 3. С. 52-55.
2. Макалюк І. В., Ліндаєв Д. В. Сутність збутової діяльності підприємства та методологічна послідовність оцінювання її ефективності. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2019. Випуск 23. С. 140-148.
3. Халіна В. Ю., Корсунський Г. Ю. Місце системи збуту у маркетинговій діяльності підприємства. *Молодий вчений*. 2017. № 4.4 (44.4). С. 116-119.
4. Хамініч С. Ю., Гавриш А. К. Формування стратегії збуту на підприємствах промислового сектора України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 7. С. 290-293.
5. Шпилик С. Управління збутовою діяльністю підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2012. №4 (37). С. 88-95.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ СТРУКТУРЫ И СПЕЦИАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ (НА ПРИМЕРЕ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ БЕЛАРУСИ)

Адашкевич Светлана Павловна

докторантка

Вроцлавский экономический университет

Вроцлав, Польша

Введение. Одним из важнейших направлений развития экономики страны является поиск ключевых отраслей и совершенствование ее специализации, что оказывает свое позитивное воздействие на формирование оптимальных макроэкономических пропорций и является фактором экономического роста страны. В связи с этим совершенствование методики анализа специализации видится важной задачей, решение которой может способствовать росту эффективности государственной политики в области управления отраслями и сферами экономики.

Цель работ – разработка теоретических и методологических основ анализа структуры национальной экономики.

Материалы и методы. Объект исследования – пищевая промышленность Беларуси. Предмет исследования – методология анализа структуры экономики. Информационно–эмпирическая база – данные Национального статистического комитета. Методы исследования - наблюдение, анализ и создание теории.

Результаты и обсуждение. Национальная экономика страны представляет собой совокупность субъектов хозяйствования, которые объединяются по видам экономической деятельности в отрасли и сферы. Объективной предпосылкой вычленения отраслей из общего хозяйства служит к росту экономической эффективности, что достигается за счет совершенствования специализации [1]. Суть специализации состоит в том, что отдельные виды деятельности доминируют в общем объеме производства. Говорить о наличии специализации можно тогда, когда в структуре экономики

одна или несколько отраслей занимают больший удельный вес по сравнению с другими отраслями. Таким образом, специализация страны тесно связана с ее отраслевой структурой.

Структура - это совокупность пропорций между различными элементами внутри целостной системы. Экономическая структура – это пропорции в рамках экономической системы, которая формируется под влиянием общественного разделения труда, межотраслевых и внутриотраслевых процессов. В ходе анализа структуры хозяйства используются такие показатели, как доля отрасли в ВВП, в численности работающих, в производственных фондах [2; 3].

Как можно заметить, анализ и структуры, и специализации базируется на оценке элементов ВВП и ресурсного потенциала страны. Организационно специализация осуществляется посредством концентрации капитала и производственных ресурсов, в результате чего достигается рост производства продукции отрасли. Термин «концентрация» используется для характеристики распределения по размерам предприятий в одной отрасли, национальном хозяйстве или в отношении территориального размещения промышленности. В свою очередь «специализация» трактуется как сосредоточение деятельности на относительно узких направлениях, отдельных технологических операциях или видах выпускаемой продукции, разделение труда по его отдельным видам, формам. Как можно заметить, между понятиями «специализация» и «концентрация» категориальные границы размыты. В рамках данной работы под концентрацией понимается процесс сосредоточения ресурсов, а под специализацией - структура экономики. Иными словами, концентрация ресурсов в отраслях является условием специализации экономики, которая измеряется показателями отраслевой структуры.

В настоящее время в ходе изучения макроэкономической структуры экономисты сталкиваются с рядом проблем, связанных, на взгляд автора, с несовершенством действующей методологии анализа макроэкономической структуры. Остановимся на некоторых аспектах этой проблемы. Для количественного измерения уровня концентрации используются приемы,

основанные на анализе: а) абсолютных величин; б) показателей структуры; в) показателей рыночной власти. Первая группа приемов предполагает расчет и анализ стоимости основных средств и численности трудовых ресурсов [3; 4]. Однако перечисленные абсолютные величины отражают лишь какую-то одну сторону концентрации и поэтому не могут дать объективную и комплексную оценку данному процессу.

Вторая группа приемов предусматривает обобщающую оценку относительных показателей структуры. Рассмотрим возможность их применения для анализа концентрации ресурсов на примере пищевой промышленности Беларуси. В целях иллюстрации анализируемых методов выбраны два временных интервала: 2007 - 2008 гг. и 2009 - 2019 гг. (табл. 1).

Таблица 1

**Пищевая промышленность в структуре промышленности Беларуси
(% к общему показателю по промышленности)**

Показатель	2007 г.	2008 г.	+ / - 2008 г. к 2007 г., п.п.	2009 г.	2019 г.	+ / - 2019 г. к 2010 г., п.п.
Число предприятий	8,4	6,4	- 2,0	5,7	7,0	+ 5,7
Производство продукции	15,3	14,6	- 0,7	17,9	23,6	+ 5,7
Среднегодовая численность ППП	12,7	12,7	-	13,1	15,8	+ 2,7
Основные средства	8,9	9,1	+ 0,2	9,8	11,5	+1,7

Источник [5]

Табл. 1 показывает, что удельный вес трудовых ресурсов и основных средств вырос за период с 2009 г. до 2019 г. на 2,7% и 1,7% соответственно, доля предприятий увеличилась на 5,7%. Все это свидетельствует о росте концентрации и углублении специализации экономики страны в производстве пищевых продуктов. Однако показатели концентрации, рассчитанные предлагаемым методом, вступают в противоречие. Так, например, возникает трудность оценки концентрации и специализации в 2008 г. в сравнении с 2007 г. рассматриваемые удельные веса имеют разнонаправленную динамику. В этом случае при отсутствии четких оценочных критериев однозначно оценить изменения в уровне концентрации и специализации весьма проблематично.

В мировой и отечественной практике оценка концентрации чаще осуществляется на основе показателей рыночной власти - коэффициента концентрации (CR), индекса Херфиндаля-Хиршмана (HHI), коэффициентов Джини (K_D) и Лоренца (K_L), индекса Лернера (I_L) [3; 4]. Исследуем возможность применения каждого из названных показателей для анализа структуры экономики и ее специализации (табл. 2).

Таблица 2

Концентрация пищевой промышленности Гродненской области

Отрасль промышленности	2009 г.				2019 г.			
	CR-3	CR-4	CR-6	CR-8	CR-3	CR-4	CR-6	CR-8
Пищевая	34,0	42,0	53,0	61,0	31,4	39,2	53,2	61,0

Источник: [5]

Табл. 2 показывает изменение суммарных долей видов экономической деятельности в составе пищевой промышленности. Однако считается, что чем выше значение данного показателя, тем сильнее рыночная власть и концентрация рынка [6]. Обращает на себя внимание очередная проблема - отождествление производства и рынка. Представленные в табл. 2 показатели, рассчитанные по используемой в Беларуси методике, не способны измерить рыночную власть, так как не характеризуют сферу рынка.

Кроме показателя CR для оценки концентрации в Беларуси рекомендуется использование индекса Херфиндаля-Хиршмана (HHI) [3]. Несмотря на наличие методических рекомендаций, этот показатель до настоящего времени в статистических публикациях Беларуси не встречается.

Для измерения концентрации белорусская статистика предлагает использовать коэффициент Джини (K_D) и коэффициент Лоренца (K_L) [3]. Однако эти коэффициенты, рассчитанные по статистическим данным о пищевой промышленности, демонстрирует существенное уменьшение концентрации в 2019 г. по сравнению с 2009 г., что противоречит выводам, сделанным на основе коэффициента CR и индекса HHI .

И, наконец, последним показателем, предлагаемым для измерения концентрации производства, является индекс Лернера (I_L) [3]. Он определяется

как отношение разницы между ценой данной фирмы и предельными издержками фирмы к цене продукта: Так как предельные издержки в отечественной экономической практике не рассчитываются, индекс Лернера имеет весьма ограниченную сферу применения. Попытаемся адаптировать алгоритм его расчета к национальным условиям и заменим предельные издержки на цену:

$$I_L = (p_{max} - p_{min}) / p_{max}, \quad (1)$$

где p_{min} и p_{max} - наименьшие и наибольшие цены на одноименную продукцию соответственно.

Произведем расчет на примере производства детских молочных смесей. На 01.04.2021 г. в розничной торговле Беларуси упаковка (400 гр.) этого продукция была представлена в ценовом диапазоне: от 3,99 руб. (ОАО «Беллакт») до 36,65 руб. (иностранные производители):

$$I_L = (36,65 - 3,99) / 36,64 = 0,89$$

Считается, что значение индекса Лернера, близкое к 1, говорит рыночной власти в отрасли. В нашем примере предприятие, которое реализует продукцию по цене 36,64 руб., обладает рыночной властью. Однако этим предприятием является не отечественный производитель ОАО «Беллакт», а иностранный производитель. Фактически индекс Лернера опровергает вывод, который сделал Департамент ценовой политики Министерства экономики РБ на основе коэффициента концентрации CR , признав положение ОАО «Беллакт» доминирующим [6]. Теперь легко заметить, что показатели, рекомендованные для оценки концентрации и специализации, не могут быть однозначно оценены, а порой вступают друг с другом в противоречие. Следовательно, измерять концентрацию ресурсов и специализацию национальной экономики, опираясь лишь на рассмотренные показатели, затруднительно. Требуются другие подходы и иные алгоритмы.

Выводы. Приведенные методы оценки и анализа концентрации, структуры и специализации экономики обладают общими недостатками: 1) узко отражают лишь какую-то одну сторону сложного явления, которым

является экономика страны; 2) могут приводить к противоречивым или неоднозначным выводам; 3) не учитывают одновременного изменения факторов производства, которыми располагают отрасли в составе национальной экономики. Рекомендуемые наукой и статистическими органами приемы делают невозможным применение единообразного подхода к оценке специализации и поэтому на практике не используются. Математическая конструкция изученных методов анализа не позволяет получить четкую количественную формализацию границ и масштабов специализации, поэтому осложняют поиск оптимальной структуры хозяйства страны. Все это дает основание считать существующую методику несовершенной и ставит задачу разработки новых подходов и критериев для экономической оценки специализации и структуры экономики Беларуси.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Галкин А. А. Система показателей структуры народного хозяйства / А.А. Галкин // Актуальные проблемы переходной экономики РФ : сборник научных трудов. - Воронеж: ВГАСА , 2000.
2. Борисов А. Б. Большой экономический словарь. — М.: Книжный мир, 2003. — 895 с.
3. Статистика: показатели и методы анализа. Справочное пособие / Н.Н. Бондаренко [и др.]; под общ. ред. М.М. Новикова. — Минск: Современная школа, 2005. — 628 с.
4. Лемешевский, И.М.. Микроэкономика: учебное пособие для вузов / И. М. Лемешевский. — 3-е издание. — Минск: ФУАинформ, 2006. — 510 с.
5. Национальный Интернет-портал Республики Беларусь [Электронный ресурс] / Национальный статистический комитет Республики Беларусь / Промышленность РБ. Режим доступа: — Дата доступа: 15.11. 2021.
6. Национальный Интернет-портал Республики Беларусь [Электронный ресурс] / Национальный центр правовой информации. Режим доступа: <http://pravo.by>. — Дата доступа: 25.10. 2011.

СЕРВІСНА ФУНКЦІЯ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ В БІЗНЕСІ

Антошкін Вадим Костянтинович,

д.е.н., доцент

Рунчева Наталія Вікторівна,

д.е.н., доцент

Авсєєвич Максим Петрович,

Микула Сергій Вікторович

Ст. викладачі

ТОВ «Бердянський університет менеджменту і бізнесу»

м. Бердянськ, Україна

Вступ. Культура виражається через цінності, які сповідуються через організаційну структуру, кадрову політику, використання інформаційних ресурсів для поліпшення роботи підприємств бізнесу.

Культура управління включає в себе також і культуру бухгалтерського обліку як її невід’ємну складову [1, с. 169].

Мета роботи - дослідити комунікаційні зв’язки економічних процесів в підприємстві на основі бухгалтерського обліку та економічного аналізу.

Матеріали і методи. На основі аналізу бухгалтерської звітності здійснюється щомісячний вимір ефективності роботи фірми. Щомісячний бухгалтерський звіт має на меті управління прибутком і зміцнення кожної фірми методом формування у кожної відповідальної особи управлінської самосвідомості. Основним завданням обліку і аналізу є контроль за поліпшенням економічної діяльності фірми.

Результати і обговорення. Життєва діяльність людини не могла відбуватися без обліку і аналізу, тому етапи їх розвитку безпосередньо залежали від розвитку і змін суспільних відносин. Виникнення і зміни методів ведення обліку і аналізу, розвиток їх видів відбувалися в контексті цих змін.

Методи обліку і аналізу залежали від розвитку людини. Спершу існував облік в пам’яті людини, оскільки не було письма.

Після виникнення письма і арифметики вели облік майна шляхом

періодичних – щорічних або раз на два-три роки інвентаризацій. Виникнення і розвиток торгівлі, кредитних операцій – спочатку деяких основних, вкрай необхідних, а пізніше, зі здешевленням процесу реєстрації, оформляли документами всі господарські операції. І знову ж таки все це було обумовлено необхідністю обліковувати стосунки суб'єктів господарювання.

Україна досить пізно стала на шлях індустріального розвитку (до речі, кріпосне право було скасоване лише в 1861 р.) і облік не став елементом загальної культури суспільства до 1917 р., а пізніше (1917-1991 рр) він носив кастовий характер. З боку держави було введено контроль за збереженням соціалістичної власності (за сутністю виключно державної) та виконання державних планів. Такий контроль забезпечила каста соціалістів-бухгалтерів, які стояли на сторожі державних інтересів, а для рядових менеджерів бухгалтерський облік не був об'єктивною необхідністю, тим більш для простих виконавців, задіяних у виробничому процесі.

Таким чином, бухгалтерський облік як елемент культури в нашій країні певною мірою може розглядатися з позиції корисності для держави, як головного розпорядника майна, а не засобу підвищення економічної ефективності підприємств.

Нині вся філософія соціальної відповідальності бізнесу перед країною ґрунтується на положенні про необхідність ретельного обліку і аналізу інтересів усіх зацікавлених сторін, а стратегія – на моделі соціального партнерства, гри з ненульовим результатом, де виграє кожен та зростає сукупний соціальний капітал суспільства. Це стає фундаментом як внутрішньої, так і зовнішньої культури корпорації [2, с. 70].

Розвиток ринкових відносин, інтеграція економіки України в європейську і світову системи господарювання зумовили необхідність реформування національної облікової системи. У зв'язку з цим на початку 2000 р. Кабінет Міністрів України здійснив значний крок уперед – затверджено програму реформування бухгалтерського обліку в Україні, що передбачала перехід діючої системи бухгалтерського обліку на міжнародні стандарти, тобто

створення на їх основі системи національних положень для забезпечення потрібною реформацією користувачів та наближення вітчизняної системи бухгалтерського обліку до основних тенденцій розвитку і гармонізації на міжнародному рівні, того потреба уніфікації бухгалтерського обліку зумовлена необхідністю максимального залучення іноземних інвестицій.

В управлінні бізнесом за останнє десятиліття відбулися докорінні зміни, зумовлені загальносвітовими тенденціями: динамізмом, боротьбою за ринки збуту, дефіцитом ресурсів, глобалізацією та відкритістю інформації. Не останню роль у цих змінах зіграв розвиток інформаційних технологій, що спричинив появу можливостей: миттєвого доступу до баз даних з будь-якої точки світу, практично необмежені обчислювальні ресурси, перехід до віртуальної реальності. Прийняття стратегічних рішень в умовах динамічного, мінливого та невизначеного середовища потребує не тільки аналізу, оцінки і прогнозування внутрішнього розвитку підприємства, а й забезпечення відповідності між зовнішнім макросередовищем, внутрішнім мікросередовищем і результатами фінансово-господарської діяльності підприємства. Практична реалізація конкурентної стратегії ринку потребує системного аналізу відповідності потенціалу підприємства умовам зовнішнього середовища, своєчасного виявлення й усунення відхилень, що, в свою чергу, висуває найвищі вимоги до інформаційного забезпечення управління підприємством.

Висновки. Логіка розвитку сучасної системи менеджменту визначає ті форми і методи бухгалтерського обліку і аналізу, які існували раніше, існують тепер і будуть формуватися у перспективі, оскільки облік і аналіз виконує сервісну функцію в управлінні, забезпечуючи для нього інформацію щодо господарської і фінансової діяльності підприємства. Інакше кажучи, саме бухгалтерський облік і аналіз виступає елементом загальної культури комунікативних зв'язків в бізнесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ціннісно-смисловий універсум людини: Монографія / За ред. О.О.Сердюк [та ін.] ; Бердянський університет менеджменту і бізнесу. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. 290 с.
2. Пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку України: Монографія / За ред. Антошкіної Л.І., Рунчевої Н.В., Горячої О.Л. К.: Талком, 2020. 536 с.

ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Антошкіна Лідія Іванівна,

д.е.н., професор

Сердюк Олена Олександрівна,

к.філософ.наук, доцент

Матросов Аркадій Степанович,

П'ятак Володимир Гаврилович

Ст.викладачі

ТОВ «Бердянський університет менеджменту і бізнесу»

м. Бердянськ, Україна

Вступ. Нові економічні процеси, що проявилися на початку 1990-х років, стали можливі завдяки таким кардинальним змінам інформаційних технологій, як поява глобальної мережі Інтернет, значне поширення персональних комп'ютерів, телекомунікаційних систем і відповідного програмного забезпечення. Вони суттєво змінили технологічну базу виробництва й управління в багатьох країнах. На перший план вийшли фактори, які раніше не були визначальними для добре вивчених процесів світового виробництва в середині минулого століття.

Мета роботи – виокремити визначальні фактори становлення економіки знань із загальної сукупності інституційних категорій.

Матеріали і методи. Наразі застосування законів, протекційних бар'єрів і податків стає все більш складним у національних межах. Знання та інформацію переливають у першу чергу туди, де попит на них найбільш високий, а бар'єри мінімальні. Наукомісткі товари та послуги є основними постачальниками понадприбутку підприємців у порівнянні з товарами та послугами меншої наукоємності або технологічної інтенсивності.

Сучасна наукова та нормативно-правова література містить розмаїття підходів і дефініцій розуміння поняття освіти, що зумовлено його багатогранністю та еволюцією. За МСКО (Міжнародна стандартна класифікація освіти) 2011: «освіта – це процеси, за рахунок яких суспільство цілеспрямовано

передає накопичені знання, розуміння, світосприйняття, цінності, навички, компетенції та моделі поведінки з покоління у покоління; вона включає комунікацію з метою навчання. Тобто, це цілеспрямована й організована діяльність для задоволення навчальних потреб» [1].

Результати і обговорення. Знання, включене в систему або процес, набуває більш високої вартості, ніж знання, що належить окремим індивідам як інформація. Знання набуває ринкової привабливості, якщо воно систематизовано і застосовано для певних цілей.

Людський капітал, професійна підготовка персоналу стають ключовою компонентою вартості, що створюється в науковій компанії. Отже, наукові знання, технології та інновації в сучасних умовах стають критичними факторами росту економіки і добробуту. Економічна політика в епоху економіки знань має базуватися на наступних фундаментальних принципах:

- створення сприятливого інвестиційного клімату і заохочення інвестицій, особливо у високотехнологічних виробництвах;
- розвиток науки і технологій як важливого ресурсу, що живить економічне зростання;
- створення і підтримка конкурентних умов для всіх економічних агентів з метою заохочення інновацій і росту продуктивності праці;
- формування трудових ресурсів, здатних до адаптації у швидкозмінних умовах за наявних навиків управління виникаючими ризиками;
- стимулювання гнучкого інституційного середовища, насамперед, у сфері державного управління.

Глобальні процеси посилюють функцію знань. Поряд з тим на посилення процесів глобалізації у найбільшій мірі вплинули три фактори:

- лібералізація руху капіталів, насамперед у сфері фінансових послуг;
- подальше відкриття ринків для торгівлі та інвестицій, що мають стимулювати вплив на ріст міжнародної конкуренції;
- ключова роль інформаційно-комунікативних технологій в економіці.

На фоні підвищеного інтересу до процесів глобалізації стає очевидно, що

в пізнанні сучасного технологічного розвитку важлива функція відводиться економіці знань. Оволодіння новими науковими знаннями є ключовим елементом інтернаціоналізації досліджень і розробок. Зарубіжні наукові центри локалізуються в місцях найбільшої концентрації наукового потенціалу приймаючої країни — поблизу провідних університетів, державних дослідницьких інститутів, відомих приватних дослідницьких лабораторій, місць з розвиненою інноваційною інфраструктурою, частиною якої є самі зарубіжні наукові центри. Засвоєння нових знань також стимулюються установленням тісних зв'язків з найбільш передовими споживачами високотехнологічної продукції, впровадженням на найбільш передові ринки високих технологій.

Найважливіша роль в економіці знань відводиться науці і технологіям. Технологічний процес і розвиток економіки знань підвищує попит на висококваліфіковану працю і стимулює оновлення та підвищення кваліфікації. Прискорений процес оновлення технологій та скорочення науково-технологічного циклу викликає необхідність високоякісних наукових досліджень і розробок та одночасно широкої комерціалізації наукових результатів [2].

Переміщення науково-технологічного персоналу із сектора в сектор, як і зарубіжна міграція наукових працівників, стає важливою складовою передачі технологій та істотним фактором взаємного обміну ідеями генерації нових знань та ініціатив.

Поряд с тим, функції управління знаннями мають певні особливості на відміну від решти галузей. Зокрема необхідно виділити наступні:

- знання є і ресурсом, і об'єктом управління практично в усіх підрозділах і в межах усіх функцій, бо не існує жодного виду діяльності в організації, для яких знання не були б джерелом розвитку й удосконалення;
- управління знаннями безпосередньо зв'язано з використанням сучасних інформаційних технологій, мережі Інтернет, інших розгалужених і універсальних мереж, що дають можливість накопичувати і поширювати необхідні знання;

– функція управління знаннями виконує інтернаціональну і координаційну роль у процесі організаційного навчання;

– важливою умовою ефективного управління знаннями належить вважати його демократичність в організаціях. Це означає можливість кожного працівника брати участь у формуванні корпоративної пам'яті та здійсненні задач організації. Всі члени організації мають усвідомлювати, що, передаючи знання, вони сприяють регулюванню діяльності організації, виконанню її цілей і задач.

До того ж, одним із важливих наслідків останньої кризи є збереження економікою знань своєї актуальності та позначення нових сторін, які необхідно досліджувати: соціальні аспекти наслідків розвитку економіки знань і взаємну відповідальність суспільних і ринкових інститутів в епоху розвитку суспільств, заснованих на знаннях [3].

Висновки. Отже, економіка знань перестає бути лише економічним явищем, виходить за межі вивчення економічних категорій і стає міждисциплінарним об'єктом.

ЛІТЕРАТУРА

1. International Standard Classification of Education (ISCED 2011) [Electronic resource] / United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. – Montreal : UNESCO Institute for Statistics, 2012. – 85 p. – Mode of access : <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>
2. Антошкіна Л.І. Управління знаннями: навчальний посібник. Донецьк: Юго-Восток, 2011. 179 с.
3. Портал управління знаннями. URL:<https://pdp.nacs.gov.ua>

ТОРГІВЛЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

Гнатишин Людмила Богданівна,

д.е.н., професор

Прокопишин Оксана Степанівна,

к.е.н., доцент

Львівський національний аграрний університет

м. Львів, Україна

Лега Ольга Василівна,

к.е.н., доцент

Полтавський державний аграрний університет

м. Полтава, Україна

Вступ. Популярні соціальні мережі Facebook, Twitter та Instagram вже давно перестали бути просто каналом комунікації і стали рушійними інструментами для ведення бізнесу [1]. У соціальних мережах зареєстрована величезна кількість користувачів, багато з яких є досить платоспроможними. Аналітики інтернет-ринку помітили цю тенденцію і знайшли способи отримання фінансової вигоди з популярності соцмереж. Зараз заробіток у соціальних мережах – найбільш простий та доступний спосіб заробітку в інтернеті [2]. Вплив ІТ-індустрії активізує процеси термінологічної інтернаціоналізації, що особливо виразно проявляються у науково-технічній та економічній сферах, в тому числі й у сфері бухгалтерського обліку [3]. Зокрема, для продавців електронна комерція супроводжується створенням нових масивів інформації. Її виявлення, реєстрація, накопичення, обробка, узагальнення та зберігання можливе тільки у системі бухгалтерського обліку. Отже, в умовах цифрової трансформації торгівельної діяльності роль бухгалтерського обліку у системі інформаційного забезпечення все більше актуалізується [4].

Мета роботи полягає у дослідженні організації торгівлі у мережі Instagram відповідно до вимог чинного законодавства, дослідження ролі бухгалтерського і податкового обліку для ефективного функціонування е-бізнесу.

Матеріали і методи. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання соціально-економічних явищ і процесів, фундаментальні положення економічної теорії, праці вітчизняних вчених та практиків щодо обліку і оподаткування торгівлі у соціальних мережах.

Результати і обговорення. У сучасних реаліях торгівля в мережі Instagram є неправомірною, адже грошові кошти перераховуються на банківську картку фізичної особи, без податкових наслідків. Відповідно до чинного законодавства будь-яка систематична діяльність, що приносить дохід, вважається підприємництвом, і повинна бути юридично оформлена. Відтак, продаж товарів (послуг) у мережі Instagram свідчить про здійснення господарської (підприємницької) діяльності, а отже підлягає реєстрації як юридична особа чи фізична особа-підприємець (далі – ФОП).

Зазвичай підприємці, які займаються торгівлею через інтернет-мережі, обирають спрощену систему оподаткування, якщо вид діяльності дозволяє сплачувати єдиний податок. З точки зору ведення бухгалтерського обліку, спрощена система оподаткування є значно легшою, хоча й характеризується низкою обмежень. Але все ж, не дивлячись на це, спрощена система добре підходить для малого бізнесу, в тому числі й для торгівлі в Instagram, що і забезпечує її популярність.

Критерії вибору правового статусу, системи оподаткування та групи єдиного податку для власників Instagram-магазинів наведено у табл. 1.

Таблиця 1

**Основні критерії вибору системи оподаткування
для інтернет-торгівлі в Instagram***

Найменування показника	Групи платників єдиного податку	
	II	III
Можливість використання фізособами	Так	Так
Види діяльності	- торгівля на ринках; - побутові послуги населенню; - ресторанна діяльність; - виробництво або продаж товарів	Для фіз та юросіб – будь-який вид діяльності, за винятком обмежень, встановлених ПКУ

Найменування показника	Групи платників єдиного податку	
	II	III
Максимальний обсяг річного доходу	5421000 грн	7585500 млн грн.
Ставка єдиного податку	1300 грн (20 % (встановлюють місцеві ради) від суми мінімальної зарплати станом на 01.01.2022 р.)	Для юросіб і фізосіб: - 3% – платники ПДВ; - 5% – неплатники ПДВ.
ЄСВ	- з 01 січня 2022 – 1430,0 грн; - з 01 жовтня 2022 – 1474,0 грн.	- з 01.01.2022 – 1430,0 грн; - з 01.10.2022 – 1474,0 грн.
Податковий період	календарний рік	календарний квартал
Звітність	Протягом 60 к. дн., наступних за останнім календарним днем звітного (податкового) року	Протягом 40 к. дн., наступних за останнім календарним днем звітного (податкового) кварталу
Сплата	авансовим внеском не пізніше 20 числа (включно) поточного місяця або авансовим внеском за весь звітний період	ЄП -протягом 10 к. дн., наступних за граничним строком подання декларації ЄСВ - Щокварталу до 20 числа місяця, наступного за кварталом, за який сплачується ЄСВ

*узагальнено на підставі [5], [62]

З 1 січня 2022 року всі платники єдиного податку 2-4 груп, у т.ч. здійснюють реалізацію товарів або послуг через інтернет, мають використовувати РРО. Використання РРО в інтернет-магазинах залежить від того, у якій формі проводяться грошові операції: безготівковій чи готівковій.

Не вважається безготівковим розрахунок за товар з використанням LiqPay, Portmone, WayForPay або будь-якого іншого сервісу онлайн-оплати, звичайних переводів на номер платіжної картки з іншої картки. В таких випадках застосування РРО є обов'язковим. Зазначимо, що РРО повинно застосовуватися, якщо у інтернет-магазині є кур'єрська служба, яка передає товар та приймає оплату.

Інтернет-магазин не зобов'язаний використовувати РРО, коли грошові операції проводяться лише у безготівковій формі: а) товар оплачується переводом з розрахункового рахунку покупця на розрахунковий рахунок інтернет-магазину(оплата через номер IBAN); б) товар оплачується через касу банку, переводом на розрахунковий рахунок магазину; в) товар оплачується через банківський термінал самообслуговування; г) якщо товар передає кур'єр поштової служби й сам приймає оплату, фіскальний чек видає він; д) відсутнє

місце здійснення розрахунку. Якщо інтернет-магазин займається продажем товарів або послуг, які передаються покупцю через інтернет, РРО не застосовується. Це можуть бути послуги зі створення дизайну, продаж програм або додатків тощо [7].

Реєстрація фактів здійснення будь-яких операцій є важливою для власників магазинів в Instagram, тому їм було б доцільно звернутися за допомогою до бухгалтера, в обов'язки якого входить: ведення податкового й управлінського обліку магазину, нарахування заробітної плати, проведення виплат за цивільними договорами, складання та подання податкової звітності тощо. Це дає їм можливість отримувати інформацію на всіх етапах угоди – від замовлення до отримання товару покупцем, і є підставою для формування облікової документації та фінансової і податкової звітності.

На суб'єктів інтернет-торгівлі покладено також обов'язок вести облік товарних запасів та здійснювати продаж лише тих товарів, що відображені в такому обліку, при здійсненні розрахункових операцій в готівковій та безготівковій формі. Товарний облік ведеться за кожним окремим місцем продажу шляхом внесення інформації про надходження і вибуття товарних запасів по до спеціальної форми обліку (п. 1 розд. II Порядку № 496) в паперовому або в електронному вигляді за вибором підприємця (табл. 2).

Таблиця 2

Порядок заповнення Форми ведення обліку товарних запасів*

Реквізити	Характеристика
Загальна частина	дані ФОП: прізвище, ім'я та по батькові (за наявності), реєстраційний номер облікової картки ФОП або серія та номер паспорта / номер ID картки для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовились від прийняття РНОКПП та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відповідну відмітку в паспорті, податкова адреса, назва та адреса місця продажу (господарського об'єкта) або місця зберігання, в межах якого ведеться облік.
№ з/п, Дата внесення запису	Записи вносяться у хронологічному порядку; кожен рядок форми відповідає одному первинному документу; якщо надходження і вибуття відбулися в один день, на них мають бути окремі записи.
<i>*Перший запис</i> Опис залишку товарів на початок обліку – це первинний документ, який складається в довільній формі та має містити інформацію про товари, наявні у ФОП на дату набуття ним обов'язку щодо ведення обліку товарних запасів: найменування; кількість (із зазначенням одиниці виміру); вартість, яку ФОП визначає самостійно.	
Реквізити первинного документа, що	Надходження: від постачальника; від покупця (повернення); з іншого місяця продажу/зберігання (внутрішні переміщення)

Реквізити	Характеристика
підтверджує надходження або вибуття товару (вид, дата, №, постачальник (продавець, виробник) або отримувач товару)	Вибуття: продаж товарів з отриманням оплати в безготівковій формі, здійснений у встановлених законодавством випадках без застосування РРО/ПРРО; внутрішнє переміщення товару між місцями продажів (господарськими об'єктами) та/або місцями зберігання, що належать одному підприємцеві; знищення або втрата товару (за ціною придбання); повернення товару постачальнику; використання товарів на власні потреби (за ціною придбання).
Загальна вартість товарів за первинним документом, грн	Первинні документи: накладні, транспортні документи, митні декларації, акти закупівлі, фіскальні чеки, товарні чеки, інші документи, реквізити яких дозволяють ідентифікувати постачальника та отримувача товару, дату проведення операції, найменування, кількість і вартість товару, документи, що засвідчують знищення, втрату або використання товарів на власні потреби; документи на внутрішнє переміщення товарів тощо

*побудовано авторами на підставі [8, 9]

Крім того, на нашу думку, для даних цілей доцільно розробити аналітичні реєстри за день та місяць. Для прикладу сформуємо «Реєстр операцій за день» та «Реєстр операцій за місяць» на базі інтернет-магазину з реалізації чоловічих кросівок (табл. 3, 4).

Таблиця 3

Реєстр операцій інтернет-магазину за 03.04.20xx*

Товар		Розмір	Сума, грн	Місце доставки	Оплата, грн		Відправка	Відмітка про отримання	Закриття операції
					При отриманні	Передоплата			
Кросівки Nike	м'ята	43	1599	Полтава. Відділення НП № 31	1599		ТТН № ..	05.04.2020	+
Кросівки Adidas	білий	44	1399	Черкаси. Відділення НП № 2		1399	ТТН № ..	05.04.2020	+

*авторська розробка

Розроблені форми, звісно, не є досконалыми, адже у роботі трапляються різні форс-мажорні обставини (затримка відправлення, оплата в наступному місяці, неотримання посилки на пошті клієнтом або ж повернення її і т. д.), проте сподіваємося, що вони допоможуть початківцям у фіксації інформації та організації аналітичного обліку у розрізі продукції, покупців та доходів.

За ведення обліку товарних запасів за невстановленою формою (у довільній формі) до ФОП застосовуються фінансові санкції та адмінштраф.

Таблиця 4

Реєстр операцій інтернет-магазину за квітень 20xx*

Товар	Розмір	Дата	Сума, грн	Місто замовника	Спосіб оплати
Кросівки Nike	42	01.04.2020	1599	Полтава	Передоплата
Кросівки Nike	43	01.04.2020	1599	Харків	При отриманні
Кросівки Adidas	41	01.04.2020	1399	Львів	При отриманні
Кросівки Adidas	44	01.04.2020	1399	Київ	При отриманні
....					
Всього:			55163		
<i>* Інформація, необов'язкова для фіксації, але корисна для стратегії розвитку:</i>					
Nike – 17 пар	41-4			Полтава - 1	Передоплата -10
Adidas – 20 пар	42-13			Київ - 1	При отриманні - 27
	43 - 11			Харків - 1	
....					

*авторська розробка

Зокрема:

- фінансова відповідальність - штраф у розмірі подвійної вартості товарів, які не обліковані у встановленому порядку, за цінами реалізації, але не менше 10 н.м.д.г.; за невикористання РРО - 100% вартості проданих з порушеннями товарів (робіт, послуг) – за порушення, вчинене вперше; 150 % – за кожне наступне вчинене порушення;

- адміністративна відповідальність - штраф на осіб, які здійснюють розрахункові операції, – від 2 до 5 н.м.д.г. і на посадових осіб – від 5 до 10 н.м.д.г.; при повторному порушенні протягом року: штраф на осіб, які здійснюють розрахункові операції, – від 5 до 10 н.м.д.г. і на посадових осіб – від 10 до 20 н.м.д.г.

Висновки. Отже, будь-яка самотійна, ініціативна, систематична господарська діяльність, яку провадять для одержання прибутку, визнається підприємництвом. Систематичність отримання доходів зобов'язує зареєструватися та вести бухгалтерський облік згідно встановлених правил. Законодавче врегулювання торгівлі в соціальних мережах є відкритим питанням. Тому результатом дослідження є: а) систематизація основних критеріїв при виборі системи оподаткування для інтернет-торгівлі в Instagram; б) алгоритм порядку документального забезпечення реєстрації інформації у

Instagram-магазині з використанням реєстрів – «Реєстр операцій за день», «Реєстр операцій за місяць». Дані реєстрів є підставою для складання форми товарного обліку та відповідних облікових регістрів та звітності; в) узагальнення видів та розмірів штрафних санкцій за ведення бізнесу фізичних осіб-підприємців у Instagram.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бізнес в соціальних мережах: особливості та проблеми оподаткування. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/biznes-v-socialnykh-merezhax/> дата звернення 23.02.2021).
2. Дудар О., Чемерис Х. Особливості сучасного бізнесу: що таке торгівля в соцмережах і як це працює. URL: <https://dyvys.info/2021/07/29/osoblyvosti-suchasnogo-biznesu-shho-take-torgivlya-v-sotsmerezah-i-yak-tse-pratsyuie> дата звернення 23.02.2021).
3. Канцедаль Н. А. Бухгалтерський облік цифрової епохи: розширення термінологічних кордонів. Облік і фінанси. 2019. № 1 (83). С. 28–34. URL : [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2019-1\(83\)-28-34](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2019-1(83)-28-34).
4. Лега О. В. Інтернет-торгівля: облік та оподаткування. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 43. С. 161–166.
5. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. дата звернення 23.02.2021).
6. Борисенко В. Шпаргалка ФОП-єдинника груп 1–3 на 2022 рік. URL: <https://ibuhgalter.net/articles/861> дата звернення 23.02.2021).
7. Максим Селіщев. РРО для інтернет-магазину в 2022 році. URL: <https://horoshop.ua/ua/blog/rro-dlya-internet-magazina-v-2022-godu/> дата звернення 23.02.2021).
8. Товарний облік для підприємців: вивчаємо зміни, робимо висновки URL: <https://balance.ua/news/post/tovarniy-uchet-dlya-predprinimateley-izuchaem-izmeneniya-delaem-vyvodi> (дата звернення 23.02.2021).
9. Целуйко О. Топ 10-питань про товарний облік у ФОП: хто і як веде, як

розрахувати та заповнити форму обліку. URL:
https://storage.7eminar.ua/content/record/2266/021221_presentaciya_intencyv_Tseluiko.pdf (дата звернення 23.02.2021).

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ПІДПРИЄМСТВА»

Гурбик Ю. Ю.

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри економіки та готельно-ресторанного бізнесу,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Качанова А. Р.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Вступ. Будь-яке підприємство характеризується тим, що під час свого функціонування та розвитку проходить певні цикли (стадії). Тому важливо керівникам підприємств розуміти сутність та зміст поняття «життєвий цикл підприємства», адже від цього буде залежати ефективність системи управління на підприємстві, організації виробничого процесу, що у подальшому сприятиме забезпеченню його ринкової стійкості та конкурентоспроможності.

Мета роботи полягає у здійсненні теоретичного аналізу наукових праць іноземних та українських вчених щодо тлумачення поняття «життєвий цикл підприємства».

Методи дослідження. Під час написання наукової праці використовувалися логічно-абстрактний та методи аналізу і синтезу в процесі вивчення сутності поняття «життєвий цикл підприємства», визначені мети та формуванні висновків.

Результати та обговорення. Необхідно зазначити, що в даний час поняття «життєвий цикл підприємства» трактується серед науковців по-різному, це передусім залежить від мети, предмету та методології, які вони ставлять та визначають у конкретному науковому дослідженні (табл.1).

Таблиця 1.

Визначення сутності поняття «життєвий цикл підприємства»

Автор (и)	Визначення
А. Хамаїлі	Період від прийняття рішення про створення суб'єкта господарювання на основі збору та аналізу відповідної інформації до повної юридичної ліквідації або реорганізації у складі нових підприємств із попередніми чи новими власниками [1]
Лігоненко Л. О.	Сукупність стадій, що створюють закінчене коло розвитку підприємства протягом певного проміжку еволюції, після якого напрями діяльності можуть принципово змінюватися [2]
І. О. Кузнецова, І. А. Сокурєнко	як послідовність стадій, зміна яких викликана трансформаціями параметрів внутрішнього середовища підприємства в умовах динамічних змін конкурентного середовища, у процесі яких змінюються орієнтири діяльності, управлінські завдання та методи прийняття управлінських рішень [3].
П. К. Власов	Змістовний часовий зріз, що відображає структуру системних параметрів [4].
О. Ю. Фірстова	Окреслений у часі період діяльності підприємства, протягом якого воно проходить певні етапи розвитку [5]
Б. З. Мільнер	Життєвий цикл – передбачувані зміни з визначеною протягом часу послідовністю станів [6]
Н. В. Родіонова	Життєвий цикл – певні закономірності в розвитку будь-якого підприємства, які можуть відрізнятися швидкістю перебігу та амплітудою рівня розвитку [7]

Як видно із визначень наведених у таблиці 1 науковці виокремлюють три основні підходи щодо трактування поняття «життєвий цикл підприємства» - як сукупності стадій, етапів діяльності; як період часу та як послідовність змін.

Висновки. Отже, життєвий цикл підприємства суттєво впливає на його виникнення, формування, розвиток, функціонування, прибутковість та ефективність. Також нові запити споживачів, вимагають від підприємств постійно виробляти якісні товари та надавати якісні послуги, а для цього потрібні значні інвестиції та ефективна система управління на підприємстві. У цьому випадку врахування життєвого циклу дозволить координувати плани виробничої й маркетингової діяльності підприємства з його інвестиційними планами.

Подальші дослідження будуть направлені на аналіз системи управління життєвим циклом туристичного підприємства в сучасних посткоронавірусних умовах розвитку туристичної сфери в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хамаїлі А. Удосконалення теоретичних підходів до визначення та стадій життєвого циклу підприємств малого й середнього бізнесу. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 50-1. С.154-158
2. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством : теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : монографія. Київ : КНЕУ, 2001. 580 с.
3. Кузнецова І.О. Сокурєнко І. А. Стадії життєвого циклу малого підприємства: характеристика та специфіка прийняття управлінських рішень. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2019. № 1 (69). С. 179-188
4. Власов П. К. Внутриорганизационное обеспечение менеджмента. Психология менеджмента / Под ред. Г. С. Никифорова. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ, 2000. С. 98–116
5. Фірстова О. Ю. Життєвий цикл підприємства : сутність, підходи до виділення фаз, управлінські аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2003. № 494. С. 160–167
6. Мильнер Б. З. Теория организации : учебник. Москва : Инфра-М, 2002. 558 с.
7. Родионова Н. В. Антикризисный менеджмент : учеб. пособ. Москва : Юнити-Дана, 2001. 223 с.

СИСТЕМА КОМПЛАЄНС-КОНТРОЛЮ: ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ, ПРИНЦИПИ Й ЕТАПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Квасницька Раїса Степанівна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Кудрик Надія Віталіївна

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

Хитра Олександра Юріївна

заступник керівника відділення
з обслуговування фізичних осіб
ЦОК м. Хмельницький Акцент Банк, Україна

Вступ. В розвитку економіки кожної країни одну із ключових ролей відіграють банківські установи. Адже, стабільна, ефективно функціонуюча банківська система сприяє здійсненню різноманітних процесів економічного розвитку держави як на національному, так і на міжнародному рівні. Сьогодні банківські установи України все більше приділяють уваги питанням запровадження в їх діяльності системи комплаєнс-контролю. Це пояснюється тим, що у сучасних умовах доволі гострою залишається проблема налагодження взаємодії банків з державними органами контролю. Комплаєнс-контроль є новим інструментом банківського менеджменту, незважаючи на те, що він займає провідні позиції в управлінні підприємницькими структурами у багатьох країнах світу. З метою забезпечення надійності, законності, ефективності, а також безпеки банківських операцій та діяльності кожний банк повинен мати внутрішній інструментарій, що убезпечує від потенційних помилок, втрат і порушень. І таким інструментом є комплаєнс-контроль, який є новим поняттям у вітчизняній теорії і практиці фінансового контролю, відповідає сучасним умовам господарювання, а тому підлягає детальному дослідженню і впровадженню в економічну діяльність банків.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні підходів до побудови системи комплаєнс-контролю, принципів та етапів її функціонування в банківських установах з метою забезпечення ефективного управління комплаєнс-ризиками їх діяльності.

Матеріали і методи. Дослідженню проблем запровадження комплаєнс-контролю в системі корпоративного управління банківськими установами приділено увагу в дослідженнях таких науковців, як: Калініченко Л., Карчева Г., Ключко Л., Коваленко В., Колодізєв О., Рисін В. В., Орленко Б., Світлична В., Чмутова І. та інші. Однак, незважаючи на значний науковий доробок дослідників щодо комплаєнс-контролю, все ж залишаються відкритими питання його розвитку в системі корпоративного управління банківських установ, які і потребують подальшого дослідження. В статті використовуються такі методи дослідження, як: індукції та дедукції – для поглиблення теоретичних засад комплаєнс-контролю; спеціальні методи аналізу та узагальнення процесу побудови та функціонування системи комплаєнс-контролю в банках.

Результати і обговорення. Сьогодні для банків України особливого значення набуває управління комплаєнс-ризиками, яке забезпечує високий рівень репутації банку, яка є прямим відображенням його інвестиційної привабливості та довіри клієнтів до нього. Комплаєнс-ризик є одним із елементів системи комплаєнсу та є об'єктами обліку та планування в рамках фінансових методів структури системи комплаєнс. При цьому, система комплаєнс-контролю представляє собою вагомую частку внутрішнього контролю банків, яка і передбачає обов'язкову відповідальність комплаєнс менеджера перед керівництвом та співробітниками за ідентифікацію та управління комплаєнс-ризиками. Комплаєнс-ризик є багатоаспектним явищем, його можна розглядати як сукупний прояв основних видів функціональних ризиків, які формують і підвищують ризик та посилюють негативний вплив на фінансову безпеку.

Таким чином, об'єктом аналізу та планування в системі комплаєнс-

контролю є синергетичний ефект від виникнення юридичного, репутаційного, операційного, інформаційного ризику та ризику відмивання коштів на рівні банківської системи. Необхідно зазначити, що зазначені види ризиків завжди існують для банківської установи. Тому, в банках повинні розробляти ефективні заходи щодо мінімізації ризиків, які повинні відповідати міжнародним та вітчизняним стандартам, нормам та інструкціям, а також діловій етиці банківської діяльності.

Комплаєнсризиків мають безпосередній зв'язок з правильністю організації проведення внутрішніх бізнеспроцесів, у т.ч. і щодо протидії відмиванню коштів отриманих злочинним шляхом, що у свою чергу, є також одним із об'єктів контролю в рамках системи управління операційним ризиком.

Для якісного оцінювання кожного з комплаєнс-ризиків є доцільним створення так званого реєстру функціональних ризиків, який за структурою має бути сформований досить детально з висвітленням характерних ознак їх прояву та можливих наслідків впливу на фінансову безпеку банку. Структурними ознаками реєстру, мають бути такі елементи: тип ризику із загальним описом ризику та зазначенням характерних особливостей його виникнення; джерело ризику з деталізованим розкриттям зовнішніх і внутрішніх джерел та описом ознак їх впливу; власники ризику, до яких мають відношення підрозділи та окремі фахівці банку, клієнти і контрагенти банку, ЗМІ, суперечності в законодавчій і нормативній базах та ін. [1, с.315]. Діяльність пов'язана з процесом управління комплаєнс-ризиками називається комплаєнс-контролем. Система комплаєнс-контролю – це комплексна система керування ризиком комплаєнс, що дозволяє ідентифікувати даний вид ризику та здійснювати його систематичний моніторинг, забезпечуючи при цьому безперервну діяльність банку та зменшуючи рівень прояву загроз, які носять нефінансовий характер втрат банку [2, с.154].

Побудова ефективної системи управління комплаєнс-ризиками організації має базуватися на міжнародних стандартах, рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду, вимогах українського регулятора

і кращих світових практиках [3, с. 153]. Існують такі підходи до побудови системи управління комплаєнс-ризиками: сегментарний підхід, при якому виділяються кілька найбільш високо ризикованих сфер і напрямків діяльності організації і проводиться їх глибокий аналіз з присвоєнням рівня комплаєнс-ризиків і отриманням бальної оцінки. Цей підхід дозволяє досить детально опрацювати окремі аспекти діяльності організації, оцінити рівень ризику і скласти програму з мінімізації виявлених комплаєнс-ризиків; підхід суцільного аналізу комплаєнс-ризиків по кожному виду продукту / послуги кредитної організації і в розрізі кожного підрозділу кредитної організації; комбінований підхід, при якому оцінюються найбільш високоризикові області та продукти / послуги / проекти кредитної організації і поступово відповідно до затвердженої комплаєнс-стратегії здійснюються розширення і поглиблення аналізу і масштабу проведення комплаєнс-експертизи [4, с.121].

Комплаєнс-контроль полягає у визначенні порушень і відхилень від встановлених норм та нормативів за необхідності застосування передбачених фінансових санкцій, а також контроль за відшкодування нанесеної шкоди та виявлення помилок персоналу банку. Побудова системи комплаєнс-контролю поділяється за такими етапами: 1) постановка мети і завдань перед системою комплаєнс-контролю; 2) окреслення функцій системи комплаєнс-контролю, визначення основних пріоритетів діяльності; 3) формування служби комплаєнс-контролю банку та наділення її контрольними функціями, при цьому здійснюється підбір персоналу, реалізується безперервний процес щодо підвищення рівня його кваліфікації; 4) розробка внутрішніх регуляторів (стандартів і методик) діяльності служби комплаєнс-контролю банку; 5) визначення ролі служби комплаєнс-контролю банку в оцінці різнобічних ризиків. Дана система включає такі складові: об'єкти і принципи забезпечення комплаєнс-контролю, перелік внутрішньобанківських нормативних документів, що забезпечують реалізацію комплаєнс-контролю та сукупність внутрішніх органів банку, які здійснюють комплаєнс-контроль.

Комплаєнс-принципи являють собою принципи інституційної організації

системи комплаєнс-контролю, тобто встановлення відповідальних органів та наділення їх повноваженнями в області комплаєнс-політики. До таких принципів відносяться: здійснення і нагляд керівництвом банку за впровадженням політики комплаєнс; відповідальність за ефективне управління комплаєнс-ризиком; відповідальність за створення і поширення політики комплаєнс; відповідальність за створення постійної та ефективної функції комплаєнс; незалежність служби комплаєнс в банку; забезпечення комплаєнс ресурсами, необхідними для ефективної реалізації її функцій; надання службами банку сприяння вищого керівництва в ефективному управлінні комплаєнс-ризиком; взаємини із внутрішнім аудитом; структура та обов'язки функції комплаєнс повинні відповідати місцевим юридичним і наглядовим вимогам; аутсорсинг, який передбачає, що деякі завдання функції комплаєнс можуть вирішуватися зовнішніми фахівцями, але під контролем керівника служби комплаєнсу [5, с.244].

Основними органами, які здійснюють комплаєнс-контроль в банках є: спостережна рада банку, правління банку, служба комплаєнс-контролю, інші внутрішні підрозділи банку, на які входять до системи комплаєнс-контролю. Отже, для управління комплаєнс-ризиками в банку має бути створена служба комплаєнс-контролю. До кола основних напрямів діяльності служби комплаєнс-контролю банку відносяться: діяльність із протидії шахрайству (попередження будь-яких дій, пов'язаних з внутрішнім та зовнішнім шахрайством; протидія легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму; діяльність із протидії конфліктам інтересів: запобігання виникненню конфліктів інтересів у банку, а також сприяння їх урегулюванню; діяльність із протидії корупції: (мінімізація корупційних ризиків; забезпечення дотримання вимог антикорупційного законодавства; формування у працівників банку нетерпимість до корупції); моніторинг законодавчих змін (відстеження всіх змін в законодавчих нормативних документах; контроль відповідності внутрішньобанківських положень чинному законодавству; моніторинг виконання податкового

законодавства: перевірка клієнтів банку щодо дотримання ними податкового законодавства); діяльність із дотримання політики інформаційної безпеки: унеможливлення витоку інсайдерської інформації та інформації, яка є банківською таємницею [6, с.28].

Для організації комплаєнс-контролю банк зобов'язаний мати штатних працівників – комплаєнс-контролерів, які повинні відповідати кваліфікаційним вимогам, що пред'являються до керівників виконавчих органів банку. У функції комплаєнс-контролера входить: «контроль за відповідністю діяльності банку та її співробітників законодавству на фінансових ринках, правилам і стандартам, встановленим внутрішньобанківськими документами; розслідування фактів порушень працівниками банку законодавства і стандартів професійної діяльності, претензій клієнтів та контрагентів з операцій, а також інформування керівництва про виявлені випадки порушень і вжиті заходи» [7, с.90]. Комплаєнс-контролер зобов'язаний: здійснювати повне документування кожного факту перевірок, оформляти висновки та рекомендації щодо усунення виявлених недоліків і порушень, забезпечувати збереження і повернення отриманих від відповідних підрозділів документів, представляти керівництву банку проведений аналіз з діяльності роботи окремих працівників. При виконанні своїх функцій і конкретних обов'язків комплаєнс-контролер наділений певними правами: одержувати необхідні для проведення перевірки документи, залучати для перевірок інших фахівців; видавати тимчасові приписи про недопущення або припинення дій, результатом яких може стати порушення законодавства про фінансові ринки і стандарти професійної діяльності.

Висновки. З вищевикладеного можна констатувати, що система комплаєнс-контроль – це комплексна система управління ризиком комплаєнс, що дозволяє ідентифікувати даний вид ризику та здійснювати його систематичний моніторинг, забезпечуючи при цьому безперервну діяльність банку та зменшуючи рівень прояву загроз, які носять нефінансовий характер втрат банку. Основними перевагами запровадження системи комплаєнс-

контролю в банках є: вчасна ідентифікація комплаєнс-ризиків та протидія йому; забезпечення контролю та прозорості взаємодії банку з клієнтами; поява в банківській установі механізму інформування про порушення працівниками законодавчих норм і внутрішніх процедур; швидке та успішне врегулювання конфлікту інтересів; розроблення системи контролю за появою нових нормативних вимог та відповідності їм роботи банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жарій Я., Куфасва В. Комплаєнс-модель процесу забезпечення фінансової безпеки комерційного банку. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. №2(6). С.312-319.
2. Ковальчук О. Поняття системи комплаєнс-контроль та особливості управління ризиком комплаєнс у банках України. *Молодь і ринок*. 2010. №7–8. С.153-157.
3. Ключко Л. А. Фінансовий моніторинг та комплаєнс-контроль в банках. *Финансы, учет, банки*. 2014. Вып. 1. С. 153–160
4. Михайленко О.В., Риштун Х.Ю. Ефективна система побудови комплаєнс-контролю в банківських установах. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. № 3 (65). С. 120–126.
5. Калініченко Л. Л. Теоретичні аспекти функціонування комплаєнсу у вітчизняних банках. – URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/250.pdf
6. Світлична В.Ю., Овчелупова О.М. Сучасний стан та перспективи запровадження комплаєнс-контролю у діяльність банківських установ. *Комунальне господарство міст*, 2019, Т. 7, Вип. 153. С.24-33
7. Сарахман О. М., Козьол В. Функціонування комплаєнс-контролю у вітчизняній банківській справі. *Бухгалтерський облік, аналіз і аудит*. 2015. Вип. 2 (112). С.87-90.

УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У СФЕРІ ОНЛАЙН МЕДІА

Крупенко Марія Ігорівна

студентка

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному світі жоден бізнес не зможе вести свою діяльність без розміщення реклами в мережі Інтернет. Онлайн-світ для бізнесу має важливе значення, незалежно від галузі чи розміру компанії, це один із найкращих способів розвитку бізнесу. Для успішної реалізації рекламної діяльності в мережі Інтернет підприємству слід провести детальний аналіз та побудувати власну стратегію.

Мета роботи. Проаналізувати вплив рекламних активностей в мережі Інтернет на діяльність підприємства в цілому, а також надати методичні рекомендації для ринку онлайн медіа.

Матеріали та методи. Для досягнення даної мети у роботі були використані методи узагальнення – для характеристики рекламної діяльності в мережі Інтернет; системного підходу – для винесення рекомендації щодо стратегії управління рекламною діяльністю в мережі Інтернет.

Результати та обговорення. Сутність рекламної діяльності в мережі Інтернет можна сформулювати як сукупність заходів у мережі Інтернет які спрямовані на привернення нових споживачів, збільшення популярності товару, послуги чи бренду в цілому та їх просування. З кінцевою метою підприємства – отримання прибутків.

“Інтернет нагадує ракету-прискорювач, яка штовхає вперед продажі підприємства і сприяє розвитку, – стверджує Філіп Котлер. – Ми мріємо про те, щоб усі покупці світу здійснювали свої торгові угоди саме через Інтернет” [2,с.244].

Зокрема згідно з глобальним дослідженням про стан digital світу від компаній We Are Social та Hootsuite активність в мережі Інтернет зростає значущими темпами.

У січні 2021 року Інтернетом користуються 4,66 мільярда людей у всьому світі, що на 316 мільйонів (7,3%) більше, ніж у 202 році. Глобальне проникнення Інтернету зараз становить 59,5% [3].

На січень 2021 року налічується 4,20 мільярдів користувачів соціальних мереж по всьому світу. Ця цифра зросла на 490 мільйонів за останні 12 місяців, що означає зростання більш ніж на 13% у річному обчисленні. Кількість користувачів соціальних мереж нині еквівалентна більш ніж 53% всього населення світу, при цьому до початку 2021 року їх загальна кількість досягла майже півмільярда нових користувачів [3].

У середньому понад 1,3 мільйона нових користувачів приєднувалися до соціальних мереж щодня протягом 2021 року, що становить приблизно 15,5 нових користувачів кожену секунду. Типовий користувач соціальних мереж тепер проводить у них близько двох з половиною годин кожного дня [3].

Загалом, середній юзер проводить в Інтернеті майже 7 годин на день. У 2021 році кількість часу які люди проводять в Інтернеті досягла свого піку [3].

Поведінка споживачів істотно змінилася через технологічні інновації та повсюдне застосування Інтернету. Змінилось безпосередньо те, як ми взаємодіємо та використовуємо соціальну комерцію. Мобільні канали комунікації стали нормою і тепер впроваджені в повсякденне життя споживачів через використання Інтернет шопінгу, мобільних додатків для покупок чи знаходження інформації, електронних гаманців, тощо.

Все це породило новий ринок Інтернет реклами. Для грамотних активностей у digital світі компанії потрібна стратегія. Це план, який визначає, як ваш бізнес досягне своїх маркетингових цілей за допомогою онлайн-каналів. Більшість стратегічних планів визначають тактику дії, канали які відповідають цільовій аудиторії бренду та розмір інвестицій в рекламну діяльність в мережі Інтернет. Як і в традиційному маркетингу, важливо визначити потреби

користувачів, а також їхнє сприйняття та ставлення до різних форм комунікації з брендом.

Кроки з якими стикнеться підприємство яке захоче створити власну стратегію управління рекламою в мережі Інтернет можна розібрати на прикладі стратегії digital активностей для компанії українського онлайн медіа.

В першу чергу, доречно провести аналіз конкурентів з акцентом на їх представлення в мережі Інтернет. Данні про конкурентів можна розділити на наступні блоки:

- представленість на digital платформах;
- цифрові показники;
- контент (візуал бренду та його Tone of voice)
- конкурсні активації та інтерактивні механіки які проводить бренд у своїх каналах комунікації;
- ком'юніті-менеджмент та просування.

Далі слід визначити особливості свого підприємства. Подумати про свої унікальні переваги, про голос бренду, цільову аудиторію та цінності бренду. Проаналізувати у чому ваші відмінності та конкурентні переваги. Для онлайн медіа важливо залучити нову молоду аудиторію яка споживає новини переважно онлайн. Як цінність бренду можна обрати боротьбу з фейковими новинами. Важливо створити персону свого потенційного споживача. Цей крок є більш деталізованим визначенням цільової аудиторії бренду. Слід визначити, кого ваша компанія хоче охопити за допомогою власних каналів комунікації. Для кожного сегмента аудиторії слід додати фотографію реального користувача. До опису можна додати можливі бар'єри та тригери користувача щодо комунікації з вашим продуктом у digital каналах.

Наступним кроком слід підібрати майданчики присутності бренду та необхідні інструменти для їх просування. Наприклад, для українського онлайн медіа, платформою для дискусій споживачів буде Facebook чи Instagram. Для просування компанії можна застосувати таргетовану рекламу чи рекламу в блогерів, або лідерів думок. Окремим пунктом стратегій буде контент-план для

соціальних мереж. У 2022 році слід приділити значну увагу створення відео контенту. Адже більшість часу свого часу онлайн українці проводять за переглядом відео. В середньому користувач витрачає 1 годину 24 хвилини щодня на перегляд роликів та фільмів. 62% часу, який українці проводять у мережі, посідає споживання відео контенту. На Youtube люди звертаються в середньому по 50 разів на тиждень, коли на онлайн-кінотеатри припадає тільки 5 переглядів на тиждень [4]. Тому для компанії онлайн медіа найактуальнішим способом комунікації з українським споживачем буде створення та розвиток власного каналу на Youtube.

Висновки. Отже, аналітична частина традиційного маркетингу зі стратегією просування бренду в мережі Інтернет дасть можливість компанії розвиватись. Вдалі рекламні активності в мережі Інтернет дадуть компанії конкурентну перевагу на ринку. Їх доцільно використовувати в комплексі, застосовуючи найновіші тренди та інструменти. Власне, в комплексному підході закладений ключ до ефективності управління рекламною діяльністю в мережі Інтернет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ілляшенко С.М., Іванова Т.Є. Інструменти та методи просування продукції в Internet: аналітичний огляд. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2015. No
2. Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Дж., Вонг В. Основи маркетингу / пер. з англ. 2-е європ. вид. М.; СПб.; К. : Видавничий дім “Вільямс”, 2002. С. 487.
3. DIGITAL 2021. Global Overview Report. We Are Social and Hootsuite. URL: <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/digital-2021-uk/> (дата звернення 22.01.2022)
4. Медийная реклама 2021. Исследование рекламного Digital-рынка. URL: <https://newage.agency/ru/blog-ru/newage-research-2021/> (дата звернення 25.01.2022)

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО БРЕНДУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ковальчук Кристина Вадимівна

аспірантка

Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

Вступ: Сучасний брендинг є однією з форм реакції економічних суб'єктів на різноманітність практично однакових товарів на ринках, що вимагає протиставлення індивідуальності. Брендинг є діяльністю, спрямованою на створення довгострокових споживчих переваг, які включають також активні способи просування та позиціонування певного товару, управління маркетингом у компаніях-виробниках. Через брендинг формується нова форма взаємозв'язків виробників і споживачів, коли переваги конкурентних товарів переходять до емоційної сфери споживача.

Мета роботи: Проаналізувати теоретичні підходи до створення якісного бренду та статистичні підходи до вивчення бренду.

Матеріали та методи: Обробка теоретичних та статистичних даних, та різні наукові дослідження.

Результати та обговорення: Створення успішного та стійкого бренду є найдієвішим елементом компанії, на якому базується конкурентоспроможність підприємства. Багато відомих брендів можна побачити у фільмах та кліпах. Такий засіб є ефективним для додаткового просування, але при цьому маловідомі бренди можуть залишитися непоміченими. Існують дієві підходи до створення якісного конкурентоспроможного бренду такі як:

Системний – розгляд та розбір процесів бренд-менеджменту як системи, розглядається як поєднання елементів в одне ціле, котрі необхідні для досягнення певної мети;

Комплексний – об'єднує такі аспекти як: організаційні, економічні, соціальні, правові, та психологічні;

Прикладний – дії керівника та бренд-менеджера повинні бути об'єднані в одне ціле та діяти в залежності від поточного стану внутрішнього і зовнішнього середовища організації [1].

Головна задача бренду, триматися на ринку незалежно від умов, постійно оновлювати свою продукцію, робити маркетингові нововведення, акційні продукції так чи інакше залучати споживачів до своєї виробничої продукції.

За даними компанії «Kantar» у рубриці TOP 10 у першій десятці були такі бренди:

Таблиця 1

Топ 10 світових брендів за рейтингом компанії «Kantar» [2]

№ з/п	Назва	Категорія
1.	Amazon	Ретеїл
2.	Apple	Споживчі технології
3.	Google	Медіа та розваги
4.	Microsoft	Постачальники бізнес-рішень і технологій
5.	Tencent	Медіа та розваги
6.	Facebook	Медіа та розваги
7.	Alibaba	Ретеїл
8.	Visa	Платіжні системи
9.	Mcdonald`s	Фаст фуд
10.	Mastercard	Платіжні системи

Отже виходячи з позицій рейтингу, можна зробити висновок, що більшість компаній спрямовані на технологічний розвиток та прогрес та інтернет-комерцію.

Ціна бренду Amazon зросла на 64 відсотки, забезпечивши собі третій рік поспіль місце на вершині глобального рейтингу Kantar BrandZ™ із загальною сумою вартістю бренду 684 мільярди доларів, враховуючи всі сфери цього бізнесу. У середовищі, де все більше концентрується на зручності, швидкості, і задоволеності. Вперше бренд «Amazon»коштує більше, ніж пів трильйона доларів.

Висновки: З кожним днем у світі з'являється все більше брендів, товарів та послуг які можуть конкурувати між собою та з багатьма іншими вже

відомими брендами, та сміливо вже можуть заявити про себе на світовому ринку. Згідно проаналізованих статистичних даних можна звернути увагу на те, що у світовому рейтингу більш впливовими являються технічні бренди. Значна кількість людей все більше користується різноманітними інноваціями та стоїть на новій грані прогресу. В умовах пандемії, технологічна спрямованість брендів грає дуже велику роль у всьому сучасному світі, та допомагає покупцям робити замовлення не виходячи з дому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ильина В.А. Бренд как современная концепция менеджмента // Материалы научной конференции «Ломоносовские чтения – 2002». – М. : ТЕИС, 2002.
2. Brandz Global top 100 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kantar.com/campaigns/brandz/global>

СУЧАСНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

Корнілова Олена Владиславівна

к.е.н., доцент

Маріупольський державний університет

м. Маріуполь, Україна

Лохман Наталля Володимирівна

д.е.н., доцент

Шерстюкова Карина Юр'івна

к.е.н., доцент

Донецький національний університет економіки і торгівлі

імені Михайла Туган-Барановського

м. Маріуполь, Україна

Вступ. В даному дослідженні представлено особливості застосування різних методів в процесі управління персоналом підприємства. На основі проведеного анонімного опитування серед 56 підприємств в Україні було представлено діаграму застосування різних методів управління персоналом в сучасних умовах господарювання.

Ціллю роботи є проведення огляду основних методів управління персоналу та вплив основних персонал-технологій на підвищення ефективності процесу управління персоналом.

Матеріали і методи. У процесі дослідження використано методи логічного аналізу, синтезу – при уточненні основних методів управління персоналом, представлено етапи проведення функціонально-вартісного аналізу та використано графічний аналіз при побудові діаграми використання базових методів управління персоналом.

Результати та обговорення. Методи управління персоналом вирішують основні завдання щодо оперативного управління персоналом підприємств. Базові методи управління персоналом представлено на рисунку 1.

Рис.1. Базові методи управління персоналом

Методи управління персоналом підрозділяються на три основні групи: економічні, адміністративні (або організаційно-розпорядницькі), а також соціально-психологічні. Всі ці методи спрямовані на забезпечення підприємства базовими потребами в персоналі необхідної кваліфікації.

Так, адміністративні методи опираються на адміністративну підпорядкованість об'єкта суб'єкту, на основі існуючої ієрархії управління, ґрунтуються на владі, дисципліні та покаранні. Вони діють через правові норми, накази, положення, стандарти та інструкції.

Економічні методи базуються на використанні економічних стимулів, застосування економічних індикаторів. За їх допомогою виявляються провідні виконавці, здійснюється матеріальне стимулювання персоналу. В умовах роботи підприємства, економічні методи - це економічні нормативи діяльності, система матеріального заохочення, участь у прибутках і капіталі, премії тощо.

До економічних методів відносяться також планування персоналу, розрахунок балансу робочих місць, оцінку якості проведених робіт, удосконалення системи оплати праці персоналу, утворення і використання прибутку підприємства.

Соціально-психологічні методи забезпечують впровадження моральних стимулів до праці і впливають на персонал за допомогою психологічних механізмів з метою створення сприятливого клімату та творчої атмосфери [1,с.46].

Крім цих базових методів управління персоналом, використовують систему методів, що наведена в таблиці 2.

Система методів управління персоналом

Завдання управління	Що потрібно визначити	Методи дослідження
Формування організаційної структури персоналу	1. Психологічно обґрунтовані норми керованості і оптимальний штат персоналу	Аналіз змісту трудової діяльності, відповідності професійним вимогам робочого місця. Експертні оцінки
Підбір кадрів	1. Рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей персоналу 2. Індивідуально-психологічні особливості людини	Спостереження, бесіда, вивчення документів, тести інтересів, інтелектуальні тести, тести спеціальних здібностей, експеримент
Розвиток персоналу на основі використання персонал-технологій	1. Рівень професійних знань, умінь, навиків і бажань працівника 2. Найбільш ефективні форми професійного навчання 3. Ефективні міри впливу на тих що навчаються	Опитування, експертні оцінки, бесіда, ділові ігри, ситуаційні завдання, експеримент, тренінг
Оцінка та розстановка кадрів	1. Відповідність працівника його робочому місцю. 2. Можливість подальшого співробітництва 3. Результати трудової діяльності	Опитування (анкетування, інтерв'ю), групова оцінка особистості, експертна оцінка, спостереження
Ефективне використання персоналу	1. Причини порушення дисципліни 2. Стан соціально-психологічного клімату а колективі 3. Ефективність кадрової роботи	Функціонально-вартісний аналіз, анкетування, метод опитування. Підсумок результатів роботи колективу, стилю керівництва.

Примітка: таблицю створено на основі джерел [1,2,3]

Проведене дослідження підприємств різних напрямків діяльності за допомогою проведеного анкетування дозволило узагальнити отримані дані та побудувати діаграму структури застосування методів управління персоналом на підприємствах (рис.2).

Результати проведеного дослідження довели, що найбільшу питому вагу серед базових методів управління персоналом на підприємствах використовують адміністративні методи, їх частка складає 63%, економічні методи складають 33%, а на частку соціально-психологічних методів припадає лише 4%.

Гарантований ефект в управлінні персоналом досягається при застосуванні комплексу методів та технологій управління.

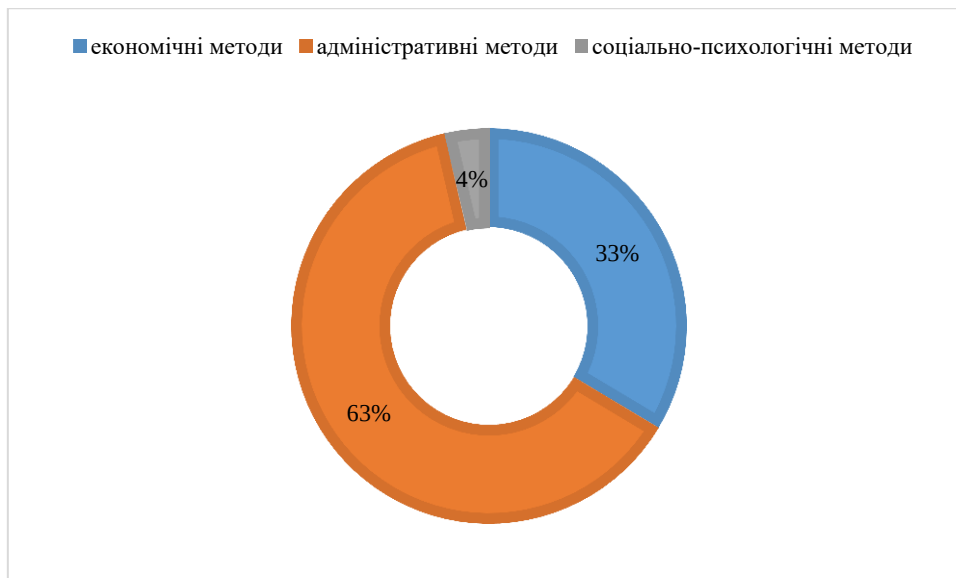

Рис.2. Структура використання базових методів управління персоналом на підприємствах в Україні

Сприятиме більш ефективному управлінню персоналом використання сучасних технологій управління персоналом. Під технологією управління персоналом розуміють сукупність прийомів та способів впливу на персонал у процесі формування та використання на підприємстві. В сучасній практиці управління персоналом підприємств в Україні достатньо активно використовують такі персонал-технології, як «хмарні технології», коучинг, лізинг персоналу, аутсорсинг, аутстафінг, кадровий консалтинг, аудит персоналу, реінжиніринг тощо. Персонал-технології широко застосовуються на всіх підприємствах, незалежно від їх видів та обсягів діяльності. Окремі персонал –технології сприяють організації роботи обліку, такі як «хмарні технології», інші, такі як коучинг та E-learning, сприяють підвищенню якості персоналу.

Для виявлення ефективності застосування того чи іншого методу управління персоналом та способів впливу на персонал через персонал-технології, доцільно використовувати функціонально-вартісний аналіз системи управління персоналом (ФВА).

Функціонально – вартісний аналіз проводиться за наступними етапами у такій послідовності: підготовчий, інформаційний, аналітичний, творчий, дослідницький, рекомендаційний і впроваджувальний.

На підготовчому етапі проводиться комплексне обстеження стану виробництва і управління організацією, визначаються конкретні завдання проведення аналізу.

На інформаційному етапі здійснюється збір, систематизація і вивчення відомостей, що характеризують систему управління персоналом.

Аналітичний етап є найбільш трудомістким. На ньому здійснюється формулювання, аналіз ефективності функціональних взаємозв'язків між підрозділами в структурі управління персоналом, виявляються недоліки, формулюються завдання по пошуку шляхів удосконалювання системи управління персоналом підприємства.

Творчий етап – це пошук шляхів підвищення ефективності застосування системи управління персоналом з використанням персонал-технологій.

На дослідницькому та рекомендаційному етапах проводиться вибір альтернативного варіанту і приймається рішення, щодо розробки проекту вдосконалення системи управління персоналом з усіма необхідними обґрунтуваннями. Проект може охоплювати всю систему управління персоналом або окремий підрозділ. Від характеру об'єкта проектування залежить трудомісткість і тривалість розробки проекту.

На етапі впровадження результатів ФВА проводиться навчання, перепідготовка і підвищення кваліфікації персоналу, надається оцінка економічної ефективності реалізації проекту.

Висновки. Методи управління персоналом використовуються на підприємствах в комплексі, причому, серед базових методів управління персоналом, на сьогодні, мають переважну більшість адміністративні методи. Методи управління персоналом покликані забезпечити високу ефективність праці працівників, їх узгоджену роботу, максимально мобілізувати персонал на успішне досягнення цілей підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Данюк В.М., Петюх В.М., Цимбалюк С.О. Менеджмент персоналу: навч. посіб. К. : КНЕУ, 2006. 398 с.
2. Балабанова Л.В., Стельмашенко О.В. Стратегічне управління персоналом підприємства в умовах ринкової економіки : [монографія] Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. 229 с
3. Харченко Г. Особливості соціально-психологічних методів в управлінні підприємством / Г. Харченко, Ю. Боровий // Вісник НТУ «ХП». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. 2013. № 53 (1026). С. 178-181.

ОТКРЫТЫЕ ИННОВАЦИИ И СТРАТЕГИИ РОСТА ФИРМЫ

Кузьмин Сергей Сергеевич,
к.т.н., генеральный директор ООО «Сфера»,
г. Москва, Россия

Введение. Активно разрабатываемая в последнее десятилетие концепция открытых инноваций (ОИ) оказывает все в большей степени непосредственное воздействие на формирование корпоративных стратегий. Многие компании связывают свой рост, усиление позиций в конкурентной борьбе с использованием преимуществ, которые предоставляют возможности использования ОИ.

Однако успешное практическое использование ОИ не только не снимает необходимость дальнейшей теоретической работы по осмыслению сущности, типологии, условий применения ОИ для достижения целей бизнеса, но требует разработки моделей, конкретизирующих условия успеха ОИ для различных организаций и избираемых ими стратегий. Многочисленные публикации последних двух десятилетий позволяют выявить две главные проблемные области концепции ОИ. Первая из них предполагает обсуждение различных аспектов использования ОИ в качестве фактора, инструмента роста фирмы, вторая — выбор стратегии, то есть видов ОИ и способов их использования для достижения целей роста.

В данной работе будет обосновано, что успех использования ОИ связан с выбором стратегии, которая в наибольшей степени соответствует типу используемых ОИ и методам управления отношений с внешними носителями инновационных знаний.

Методы. На основе использованных в работе общенаучных аналитического метода и методов моделирования можно выделить два частных метода для определения четырех типов таких стратегий — метод определения широты охвата источников ОИ и метод оценки степени концентрации на том или ином источнике.

Метод оценки *широта охвата* предполагает определение числа источников ОИ во всем их многообразии – по типу, размеру, уровню известности, легкости или сложности извлечения знаний и т.д. Примером максимальной широты охвата является краудсорсинг, предполагающий использование идей, знаний и технологий любых индивидов, групп, организаций, проявивших желание поучаствовать в этом процессе. А минимальная широта будет в случае, например, заключения договора с университетом на разработку конкретной технологии.

Метод определения *уровня концентрации* предполагает оценку интенсивности, с которой черпаются знания из внешних источников. Она обратно пропорциональна количеству внешних партнеров, интегрированных в инновационную деятельность компании. Это означает, что высокий уровень концентрации предполагает глубокую интеграцию в инновационной деятельности с небольшим количеством внешних партнеров. Он характерен, например, для научно-технических альянсов или в случае выполнения сложных, комплексных проектов на основе кооперации.

Результаты: типы стратегий роста фирмы на основе ОИ.

Применение вышеуказанных методов позволяет выделить четыре типа стратегий использования фирмой ОИ (см. рисунок 1).

1). Тип А. *Рыночная стратегия ОИ (низкая концентрация/малая широта охвата)*. Это типичная стратегия роста на базе инноваций. Она предполагает приобретение на рынке необходимых фирме лицензий, ноу-хау технологий и характеризуется незначительной широтой охвата источников информации об инновациях (чаще всего используются один-два наиболее легкодоступных источника, например, предложения хорошо известной в отрасли фирмы, продающая новейшее высокопроизводительное оборудование) и низкой концентрацией, то есть незначительной степенью «погруженности» источников инноваций в инновационные проблемы компании. На практике это выглядит как приобретение всех необходимых для внедрения в компании инновационных решений, знаний и технологий у фирмы-разработчика, что

обеспечивает высокую скорость решения проблем компании. Примеры использования такой стратегии многообразны. Так корпорация *Procter&Gamble* приобрела в 1987 г. инновационную фирму *SpinBrush*, которая изобрела электрическую зубную щетку нового поколения. Это приобретение положило основу одной из самых успешных продуктовых линеек корпорации.

Рис. 1. Типология стратегий развития фирмы на основе ОИ

2). Тип Б. Стратегии ОИ, основывающиеся на краудсорсинге (низкая концентрация/большая широта охвата). Краудсорсинг – это акт аутсорсинга по отношению к «толпе» – случайному, хаотичному собранию лиц, групп людей, проявляющих интерес к обсуждению инновационной проблемы, а не к конкретному агенту рыночных отношений, как в случае стратегии инноваций, основывающихся на рынке. Базисный принцип краудсорсинга состоит в том, что коллективный разум большой, формально не организованной группы людей обладает существенными преимуществами по отношению к разуму индивидов или даже небольших профессиональных групп людей, как в плане разнообразия идей, так и объема знания. При разработке стратегии ОИ, базирующейся на краудсорсинге, следует иметь в виду наличие различающиеся в ряде важных характеристик типов краудсорсинга, каждый из которых требует

модификации инновационного поведения фирмы. Это может быть использование «коллективного разума» (опрос мнения большого количества людей относительно путей решения проблемы), «коллективного творчества» (сбор предложений по решению проблемы путем опроса стейкхолдеров фирмы), «народного голосования» (привлечение большого количества людей, как профессионалов, так и дилетантов, для оценки альтернатив решения той или иной проблемы), краудфандинга (использование «толпы» с целью привлечения средств для реализации инновационных проектов).

3). Тип В. *Партнерская стратегия ОИ (высокая концентрация/малая широта охвата)*. В инновационной стратегии, построенной на партнерстве, компания заключает соглашения о сотрудничестве с несколькими «наукоемкими» партнерами, такими как университеты, научно-исследовательские институты, лаборатории и центры, организации, специализирующиеся на НИОКР. Включение внешних партнеров в инновационные процессы фирмы обеспечивает тесное и частое взаимодействие их с подразделениями, ответственными за инновации, способствует развитию взаимного доверия, что облегчает передачу неявных, неформализованных знаний в организацию.

4). Тип Г. *Сетевая стратегия ОИ, (высокая концентрация/большая широта охвата)*. Этот тип стратегии часто реализуется в рамках совместной инновационной стратегии двух и более компаний. Он предполагает глубокую интеграцию с внешними партнерами для обеспечения эффективного совместного развития на инновационной основе и распространения знаний среди участников сети. Так как инновационные знания широко распространяются за пределами организационных границ компаний, входящих в альянс, каждая из них имеет возможность реализовывать сетевую стратегию для привлечения и поддержания отношений со своими внешними партнерами. Компания становится частью крупной инновационной «экосистемы», состоящей из отдельных лиц, групп и других организаций.

Обсуждение: необходимость бизнес-модели, комплементарной стратегии ОИ

Как мы уже отмечали, использование ОИ чаще всего рассматривается как средство достижения корпоративного роста на основе технологических усовершенствований, внедрения новых продуктов и повышения объемов выпуска продукции, расширения рынка, развития ресурсной базы, (в том числе и в аспекте человеческих ресурсов) и т.д., что порождает проблему оценки эффективности использования ОИ для достижения такого рода целей. Эффективное использование ОИ предполагает наличие обеспечивающего его определенного типа бизнес-модели. При этом под бизнес-моделью мы понимаем совокупность способов ведения дел в организации, обеспечивающая оптимальные условия для достижения организационных целей.

В подтверждение справедливости этой гипотезы отметим, что целым рядом исследователей выдвигалось и обосновывалось предположение, что эффективное использование возможностей ОИ требует перехода от традиционных бизнес-моделей, ориентированных на достижение результатов «внутри» организации, к бизнес-моделям, ориентированным «вовне», где знания, навыки и технологические возможности стейкхолдеров воспринимаются в качестве ключевых ресурсов для роста.

Выводы. Проведенное исследование позволяет сформулировать следующие выводы. Во-первых, для различных стратегий ОИ требуются разные бизнес-модели. И наоборот: доминирующая бизнес-модель фирмы может создавать неодолимые препятствия для реализации стратегии ОИ. Решением этой проблемы является изменение бизнес-модели.

Во-вторых, систематическое исследование влияние различных стратегий ОИ на разработку бизнес-моделей должно быть продолжено в плане конкретизации такого влияния в зависимости от сферы деятельности компании, ее размеров, структуры, специфики бизнес-процессов, культурных традиций, методов стимулирования восприимчивости персонала к ОИ, стилей лидерства, системы коммуникаций и структуры организационной власти

Во-третьих, задачи перепроектирования, реконфигурации бизнес-модели компании варьируются в зависимости от принятой стратегии ОИ. Определенные стратегии открытых инноваций требуют кардинальной перестройки бизнес-моделей, другие – менее существенных изменений. При этом результат реализации стратегии зависит от способности бизнес-модели обеспечить требуемый уровень восприятия ОИ.

В-четвертых, стратегии ОИ должны ориентироваться на большое разнообразие источников знаний, на обработку огромного объема информации. Главная задача стратегии ОИ состоит не в том, чтобы осуществить глубокую интеграцию внешних источников в деятельность инновационной компании, но в том, чтобы обеспечить возможности для разработки и внедрения бизнес-модели, обеспечивающей тесное сотрудничество компании с ее внешними партнерами и взаимный обмен знаниями между ними.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бек Н.Н., Гаджаева Л.Р. Открытые инновационные бизнес-модели и стратегии: особенности, проблемы, перспективы развития // Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 6. Экономика. 2018. №1. С. 140–159.
2. Гине Ж., Майсснер Д. Открытые инновации: эффекты для корпоративных стратегий, государственной политики и международного «перетока» исследований и разработок // Форсайт, 2021, № 6. С. 26–37. DOI: 10.17323/1995-459x.2012.1.26.36
3. Чесбро Г. Открытые инновации. Создание прибыльных технологий – М.: Поколение. 2007. – 336 с.
4. Almirall E., Casadesus-Masanell R. Open vs. closed innovation: A model of discovery and divergence // Academy of Management Review. 2010. Vol. 35. No. 1. Pp. 27–47. DOI:10.5465/AMR.2010.45577790
5. Bacon E., Williams M., Davies G. Recipes for success: conditions for knowledge transfer across open innovation ecosystems // International Journal of Information Management. 2019. Vol. 49, No. 3. Pp. 377–187.

DOI:10.1016/j.ijinfomgt.2019.07.012

6. Geissdoerfer M., Vladimirova D., Evans S. Sustainable business model innovation // *Journal of Cleaner Production*. 2018. Vol. 198. P. 401-416.

7. Ghezzi A., Gabelloni D., Martini A., Natalicchio A. Crowdsourcing: A Review and Suggestions for Future Research // *International Journal of management reviews*. 2017. Vol. 20. No. 2. Pp. 343-363. DOI:10.1111/ijmr.12135.

8. Granstrand O., Holgersson M. Innovation ecosystems: A conceptual review and a new definition // *Technovation*. 2020. Vol. 90-91. February–March. Pp. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2019.102098>.

9. Petroni G., Venturini K., Verbano C. Open innovation and new issues in R&D organization and personnel management. // *The International Journal of Human Resource Management*. 2011. Vol. 323, No.1. Pp. 147–173. DOI:10.1080/09585192.2011.561250

10. Yun J., Zhao X., Jung K., Yigitcanlar T. The Culture for Open Innovation Dynamics // *Sustainability*. 2020. June. Pp. 1–21. DOI:10.3390/su12125076

ЕКОНОМІЧНА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВТОРИННИХ ПРОДУКТІВ ОЛІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА ДЛЯ ЗБАГАЧЕННЯ ЖИТНЬО-ПШЕНИЧНОГО ХЛІБА

Лапицька Надія Василівна,
доктор філософії, старший викладач
Городиська Олена Володимирівна,
Ребенок Євген Вікторович,
к.т.н., доцент
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Анотація. У представленій роботі досліджено економічну ефективність використання вторинної сировини олійного виробництва (шротів) для збагачення житньо-пшеничного хліба. Проаналізовано економічний ефект від введення в рецептуру зародкових та плодових шротів.

Ключові слова: житньо-пшеничний хліб, шрот зародків пшениці, шрот плодів шипшини, шрот зародків вівса, економічний ефект, оптова ціна, прибуток.

Житньо-пшеничний хліб в Україні за обсягом споживання займає друге місце після пшеничного [1, 2]. Житнє борошно, що входить до складу такого хліба, робить вироби більш корисними для організму людини, проте їх хімічний склад все одно залишається недосконалим і потребує корегування. Сьогодні населення України та світу прагне до здорового харчування, що являється ще однією важливою передумовою збагачення хліба есенціальними речовинами.

Вироби дієтичного та лікувально-профілактичного призначення, до складу яких входить нетрадиційна сировина із високим вмістом вітамінів, мінеральних речовин, харчових волокон, білків тощо, все більше з'являється на

полицях магазинів і користується попитом у споживачів. Тому важливим є пошук сировини натурального походження для збагачення продуктів щоденного вжитку до яких, безумовно, відноситься й житньо-пшеничний хліб.

Дослідження технологічного характеру показали, що з цією метою ефективним є внесення до рецептури житньо-пшеничного хліба шротів зародків пшениці, вівса та шроту плодів шипшини, що являються вторинними продуктами в технологічному процесі виробництва відповідних олій. Таке рішення дозволяє збагатити вироби широким спектром вітамінів, мінеральних речовин, харчовими волокнами та білком [3].

Крім того, внесення наведених шротів дозволяє інтенсифікувати проходження технологічного процесу та збільшує тривалість збереження виробами свіжості [3–5] що може мати значний вплив на економічну ефективність розробки. Проте відомим також є й те, що використання в рецептурі хліба будь-якої додаткової сировини призводить до збільшення його ціни порівняно із базовим складом. Тому важливим є вивчення економічної доцільності використання перелічених шротів для збагачення житньо-пшеничного хліба.

При вивченні економічного ефекту від внесення шротів у рецептуру житньо-пшеничного хліба слід враховувати як технологічний ефект їх внесення (інтенсифікація процесу, збагачення хімічного складу, подовження терміну зберігання готових виробів), так і додаткові витрати, що при цьому відбудуться (витрати на сировину).

За вивчення економічної доцільності такого рішення були визначені такі показники як собівартість нової продукції, матеріальні витрати, амортизація, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи та інші витрати.

У результаті розрахунків оптова ціна на житньо-пшеничний хліб збагачений шротами зародків пшениці, вівса та шротом плодів шипшини становила 26,45...26,55 тис. грн за 1 т продукції. В такому випадку підприємство отримує прибуток у розмірі 3,67...3,69 тис. грн на 1 т реалізованої продукції. Оптова ціна хліба вагою 400 г становитиме

10,60...10,65 грн. Така оптова ціна збагаченого житньо-пшеничного хліба дозволить реалізовувати його в роздрібній торгівельній мережі за 30,0% націнки. В такому випадку роздрібна ціна буде становити 13,80...13,85 грн за одиницю.

Слід зазначити, що така ціна для хліба підвищеної харчової цінності є конкурентно здатною і не вибивається із цінової категорії аналогічних виробів так як продукти-аналоги на ринку України коштують від 13,00 до 25,45 грн. У такому випадку прогнозований додатковий прибуток, що може отримати підприємство-виробник нової продукції якщо реалізовуватиме її з урахуванням цін на продукти-аналоги, становитиме 22,40...22,50 тис. грн на 1 т.

За результатами проведених досліджень і економічних розрахунків можна стверджувати, що використання шротів зародків пшениці, вівса та шроту плодів шипшини для збагачення житньо-пшеничного хліба є не лише технологічно, а й економічно доцільним кроком.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузько Н. Є., Косар Н. С., Пугата М. Г. Дослідження ринку хліба та хлібобулочних виробів України та обґрунтування товарних інновацій виробників на ньому // Економіка та управління підприємствами. 2017. № 12. С. 284–291.

2. Сичевський М. П., Васильченко О. М., Коваленко О. В. Хлібопекарська галузь України: тенденції та проблеми її розвитку // Економіка АПК. 2018. №5. С. 14–23.

3. Oliinyk S., Samokhvalova O., Lapitska N., Kucheruk Z. Studying the influence of meats from wheat and oat germs, and rose hips, on the formation of quality of rye-w heat dough and bread // Східно-Європейський журнал передових технологій. Технологія та обладнання харчових виробництв. 2020. № 1/11(103). С. 59–65.

4. Олійник С. Г., Самохвалова О. В., Лапицька Н. В. Вплив шроту плодів шипшини на процеси дозрівання та якість житньо-пшеничного хліба // Наукові

праці НУХТ. 2019. Т. 25, № 6. С. 250–259

5. Олійник С. Г., Самохвалова О. В., Лапицька Н. В. Вплив шротів зародків вівса та плодів шипшини на зміну показників якості житньо-пшеничного хліба під час зберігання // Наукові проблеми харчових технологій та промислової біотехнології в контексті Євроінтеграції. Матеріали X Міжнар. наук.-техн. конф., 9-10 листопада 2021 р. / НУХТ. Київ, 2021. С. 75 – 77

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И СТРАТЕГИЯ

Ломсадзе-Кучава Майя Карловна

Доктор менеджмента, профессор факультета энергетики

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси

Аннотация В статье рассматривается маркетинг как деятельность, которая помогает компании идентифицировать собственный бренд, сортировать бренды и умудряться различать детали, необходимые для идентификации конкретного бренда, что позволяет компании быть более заметной в областях сбыта продукции. вы входите как фирма и какую прибыль вы можете ожидать. Обо всем этом на примере „Taste“.

Ключевые слова: Маркетинг, продукты, место, цена и ключ — продвижение — стимулирование.

В целом маркетинг представляет собой смесь стратегических бизнес-мероприятий, главной целью которых является создание определенного бренда и бизнеса.

Маркетинг — это идентификация, идентификация и понимание наших клиентов и продуктов и услуг, которые мы разрабатываем и которые удовлетворяют их потребности («Маркетинг» Филипа Котлера) [2].

Маркетинг помогает нам охватить нашу целевую аудиторию, создать клиентскую базу и, в конечном счете, расширить наш доступ к сути нашего бизнеса. («Маркетинг» Филипа Котлера) [2].

Хороший маркетинг рассказывает историю нашего бизнеса и дает нашим клиентам повод покупать продукцию у нас, а не у конкурентов.

Маркетинг помогает нам привлекать новых клиентов, фокусироваться на удовлетворении их потребностей и строить долгосрочные отношения. Это требует исследований, времени и соответствующего распределения бюджета.

Маркетинг важен в нашем бизнесе, включая даже, казалось бы,

тривиальные вопросы: как наши сотрудники приветствуют наших клиентов по телефону, каковы наши процедуры обслуживания клиентов, что наши сотрудники носят, какие у нас подписи в электронной почте и так далее.

Хороший маркетинг помогает нам тестировать каждый аспект нашего бизнеса. Каким бы маленьким ни был наш бизнес. Нам нужно подумать о том, как это воспринимают наши бизнес-клиенты.

В то время как маркетинг требует времени, исследований и анализа, успешный маркетинг помогает нам расширить нашу линию доступа к бизнесу.

Вот некоторые маркетинговые соображения, которые необходимы для нашего бизнеса:

- Как определяется наше положение на рынке;
- Кто является нашей целевой аудиторией;
- Какова наша цена на продукт и услугу;
- Каково качество нашей продукции.

Определите проблему исследования.

Одной из ключевых функций маркетинговых исследований является выявление проблемы исследования. Только после точного выявления проблемы можно провести обследование, дающее необходимую информацию. Важнейшим этапом определения проблемы является постановка конкретного исследовательского проекта, задачи. Каждый проект должен иметь одну или несколько задач, без выполнения которых невозможен переход к следующему этапу маркетингового исследования.

Объектом нашего маркетингового исследования стала компания «Глобал Фудс», производитель товаров первой необходимости. Она производит и продает упакованные продукты питания по всему миру. Ведущим брендом Global Foods является „Taste“ — бренд тортов и закусок. Продукция „Taste“ постепенно отвоевывает долю рынка у конкурентов.

Глава компании Ник Томас нанял нас в качестве консультанта по маркетинговым исследованиям. Нужна обратная связь от клиентов относительно статуса бренда „Taste“.

После обсуждения с маркетинговой командой мы обнаружили, что

Осведомленность о бренде „Taste“, имидж бренда, позиционирование продукта, вкус продукта и коммуникация — вот причины, которые приводят к плохой эффективности бренда.

Для устранения всех этих проблем нам необходимо учитывать мнение Нелл Борден, что маркетинговая стратегия должна состоять из следующих компонентов: планирование продукта, ценообразование, брендинг, ключевые каналы, реклама, упаковка, обслуживание, хранение, сбор и анализ информации.

В 1960 году Джером Маккартни разделил эти ингредиенты на 4 основные категории, известные сегодня как компонент 4Р: продукт, место, цена и ключ — продвижение — стимулирование.

Такая группировка ингредиентов действительно упрощает анализ рынка и планирование маркетинговой стратегии.

Каждому ингредиенту следует задавать свои вопросы и давать соответствующие ответы.

Общая формула очень проста: мы думаем, что нам нужно создать продукт, который нужен определенной группе людей, нам нужно доставить его туда, где его ищут покупатели, нам нужно установить цену, которую покупатели считают справедливой и приемлемо, но на самом деле эта простая формула не так проста. Это связано с тем, что нужно ответить на множество вопросов, проверить актуальность этих ответов, предсказать потребительские предпочтения и так далее.

I. Бренд “Taste”— один из самых инновационных и успешных в мире, ставший: Товар - бренд “Taste” должен обладать теми характеристиками и качеством, которые ожидает покупатель по уплаченной цене и самое главное этот товар должен быть нужен покупателю и удовлетворять его вкус.

Продукт – это совокупность товаров и услуг, предлагаемых компанией для целевого рынка. Для того чтобы бренд “Taste” был конкурентоспособным и привлекал покупателя, он должен отвечать на следующий вопрос: чего

потребители ожидают от этого продукта? Каким требованиям он соответствует и можно ли приобрести дополнительные потребительские функции? Содержит ли этот продукт такие дорогие компоненты, что покупатели не придают ему большого значения? Какой дизайн, форма, размер и текстура должны быть у этого продукта? Какой логотип и слоган ему подходят? Чем он отличается от конкурентов, в чем его преимущества и недостатки?

В нашем случае - марка "Taste" лучше по дизайну, вкусу, качеству упаковки, желательно оформлена в более оригинальных и привлекательных тонах.

Мы должны сосредоточиться на визуальной стороне, продуктовые линейки или маркетинговые материалы должны отличаться исключительной визуальной эффективностью. Мы всегда должны придавать большое значение визуальной стороне продукта, чтобы повысить эффективность его восприятия для покупателя.

Нам необходимо брать от заказчика и уделять особое внимание дизайну материалов, которые передают образ и вид нашего продукта. К ним относятся: веб-сайт, упаковка продукта, брошюры, листовки, визитные карточки и т. д.

II. Место - Где потребители ищут такой товар - в магазинах смешанных товаров, специализированных магазинах, супермаркетах, бутиках, интернет-магазинах или каталогах? Какой из ключевых каналов более действителен? Где этот продукт привлекает наибольшее внимание? В каталогах, телевизионной рекламе, баннерах или интернет-сообщениях?

Как ведут себя конкуренты в подобной ситуации и какой другой подход можно придумать?

Место включает в себя деятельность компании, благодаря которой продукт становится доступным целевому покупателю.

На основании этих тезисов в нашем исследовании установлено:

1. что в некоторых случаях часть дилеров не размещала наш бренд на видном месте, что приводило к низким продажам бренда.

2. Менеджер по продажам не сосредоточился должным образом на

клиенте, чтобы сосредоточиться на нашем продукте.

III. Цена. В теории маркетинга к цене продукции предъявляются следующие требования:

1. Цена должна обеспечивать возмещение понесенных затрат на товар и получение прибыли;
2. Цена должна быть приемлема для покупателя;
3. Цена должна быть конкурентоспособной с ценами на аналогичную продукцию других производителей;
4. Цена должна учитывать особенности ключевого рынка,

Исходя из этих тезисов, “Taste” на бренд может быть реализован:

А) оптимизация производственных затрат;

Б) Повышение привлекательности бренда за счет активной рекламной кампании, что даст возможность продавать по цене выше номинала (лучший пример тому – резкое повышение цен на смартфоны Apple, что достигается за счет агрессивных рекламных кампаний).

IV. Ключ - Продвижение; Продвижение (презентация - один из основных инструментов маркетинга и обозначает совокупность действий, направленных на представление бренда). Акция может укрепить старый имидж, приобрести новый имидж, представить новый дизайн, программу, публикацию, напомнить покупателю о достоинствах, преимуществах продукта и т.д. Цель продвижения – удержание и привлечение клиентов.

Продвижение тесно связано с позиционированием, рекламой, ключевым стимулированием (Sales Promotion) И связи с общественностью (Public Relations). Стимулирование продаж продукта является важной частью маркетинга и дифференциации продукта.

Таким образом, предприятия посылают сообщения потребителям. Если покупатель ничего не знает о товаре, то он его не купит.

Одним словом, продвижение означает рекламу бренда, что имеет решающее значение для создания идентичности бренда и его продвижения.

Стимулы – это действия, которые знакомят общественность с качеством

продукта и убеждают целевого покупателя в его покупке. Каждый год компания должна тратить определенную сумму капитала на рекламу, чтобы предоставить клиентам информацию о компании и ее продуктах. Функция реселлеров — помочь и убедить потенциального покупателя. Для поощрения покупателя компания и ее дилеры должны разработать специальные стимулы — скидки, низкие комиссии, скидки (частичный возврат средств при определенных условиях).

Должны быть реализованы простые сообщения. Простые сообщения легко слушать и понимать, а также запоминать и делиться ими. При создании сайта “Taste” описания и другая информация не должны быть на первом плане; делает ее более желанной.

Предоставление информации пользователям на понятном им языке прямо пропорционально продажам.

Пусть наши клиенты продают нашу собственную продукцию. Компании желательно активно вовлекать пользователей в рекламную деятельность “Taste”.

Создайте уникальный клиентский опыт. Бренд “Taste” уникален и запоминается, поэтому его нужно правильно упаковывать и дегустировать для небольших подарков. Создание хорошего продукта само по себе не является ключом к прибыльному бизнесу; Сервис и клиентский опыт играют решающую роль. Впечатление, полученное пользователем от продукта, отражается на всей системе, на ней приходится строить рекламу: производство, цепочка поставок, маркетинг и т.д.

Отзывы и впечатления клиентов должны быть собраны в этом направлении. Анализируя эту первичную информацию, следует планировать и реализовывать организационные меры для улучшения возможностей клиентов “Taste”.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. М. Ломсадзе-Кучава „Экономика и маркетинг“ ГТУ-2018

2. Филип Котлер "Управление маркетингом" (12-е издание, 2008 г.).
3. Акулич И. Л. Международный маркетинг: Учебное пособие. Мн.: Выш. шк. 2016.
4. Svend Hollensen. Global Marketing. Fourth edition. Prentice Hall. 2017

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЗМІНИ РЕЛІГІЙНИХ ПОГЛЯДІВ НАСЕЛЕННЯ СВІТУ

Одарюк Вадим Максимович
бакалавр

Чала Тетяна Георгіївна
к.е.н., доцент, доцент кафедри
управління та адміністрування
Харківський Національний університет
імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Тема релігії завжди була дуже складною та актуальною. Релігійні переконання та напрямки змінювались разом з соціальним та економічним розвитком суспільства. Різні народи створювали свої релігії. З часом, деякі з них ставали сильнішими та починали стрімке поширення. Краще розуміння соціальних і психологічних функцій релігії допомагає дослідникам пояснити, чому певна форма релігії зустрічається практично в кожній культурі світу і чому різні форми релігії сповідуються мільйонами людей тисячами років. Виявлення та дослідження різних вимірів релігії в різних культурних контекстах дає дослідникам можливість більш чітко визначити універсальні функції релігії.

Метою роботи є аналіз сучасних тенденцій зміни релігійних поглядів населення світу.

Матеріали та методи. У дослідженні використано дані та матеріали з відкритих джерел, оприлюднені дослідницьким центром «Pew Research Center» [1]. Демографи дослідницького центру та Міжнародного інституту прикладного системного аналізу (The International Institute for Applied Systems Analysis – IIASA) сформували базу даних на основі понад 2500 переписів, опитувань та реєстрів населення з 2009 р. по 2015 р. [2]. На основі цього було проаналізовано темпи зміни світового розподілу релігій.

Під час проведення дослідження було використано методи теоретичного узагальнення положень міжнародних наукових публікацій, аналізу та синтезу, статистичні методи аналізу динаміки, методи графічного представлення результатів розрахунків.

Результати та обговорення. У 2015 р. християни стали найбільшою релігійною групою у світі, склавши майже третину (31%) від 7,3 млрд населення планети. Друге місце посіли мусульмани з 1,8 млрд людей, або 24% населення планети, за ними розташовані індуси (15%) та буддисти (7%). 16% людства не відносять себе до будь-якої релігії [3]. Прихильники народних релігій, юдеї та представники інших релігій становлять меншу частку населення світу.

Очікується, що між 2015 і 2050 роками населення світу зросте на 32% до 9,6 мільярдів [4]. Прогнозується, що за цей же період кількість мусульман – основної релігійної групи з наймолодшим населенням і найвищою народжуваністю – зросте на 70% (рис. 1).

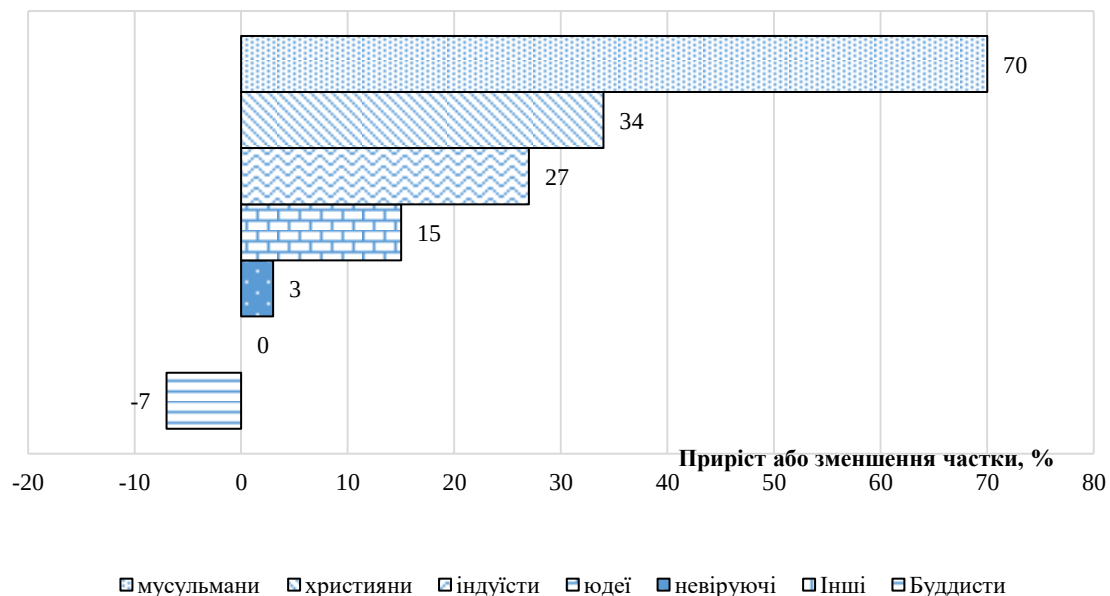

Рисунок 1 – Приріст або зменшення частки послідовників основних релігій світу в 2015–2050 рр.

Джерело: розроблено за даними [3, 5]

Аналіз рис. 1 показує, що очікувана кількість християн зросте тільки на 34%. В результаті, за прогнозами, до 2050 р. кількість мусульман (3,0 млрд, або

31% населення) наблизиться до кількості християн (3,1 мільярда, або 32%). За винятком мусульман і християн, усі основні світові релігійні групи становитимуть менший відсоток світового населення в 2050 р., ніж у 2015 р. [3,5]. Хоча очікується, що абсолютна кількість індуїстів, юдеїв та прихильників народних релігій збільшиться у в найближчі десятиліття, темпи зростання кожної з цих груп будуть меншими за темпи зростання населення планети [2]. Очікується, що абсолютна кількості буддистів скоротиться на 7%, з майже 500 млн у 2015 р. до 462 млн у 2050 р. Низький рівень народжуваності та старіння населення в таких країнах, як Китай, Таїланд та Японія, є основними демографічними чинниками очікуваного скорочення буддистського населення в наступні роки [3, 5].

У 2015 р. в усьому світі налічувалося трохи менше 1,2 млрд. атеїстів, агностиків і людей, які не ототожнювали себе з жодною релігією. Очікується, що до 2050 р. їх кількість сягне 1,3 млрд. Але, як очікується, частка всіх людей у світі, що не відносять себе до жодної релігії, скоротиться з 16% від загальної кількості населення в 2015 р. до 13% у 2050 р. [3, 5].

Очікується, що в найближчі десятиліття також зміниться і регіональний розподіл релігійних груп. Наприклад, очікується, що частка християн у всьому світі, які живуть у країнах Африки на південь від Сахари, різко зросте між 2015 і 2050 рр. з 26% до 42% через високу народжуваність у регіоні. Тим часом зміна релігії та зниження народжуваності призведуть до зменшення частки світового християнського населення, що живе в Європі та Північній Америці [6].

Очікується, що країни Африки на південь від Сахари стануть ще одним центром для все більшої частки мусульман світу. До 2050 р. в регіоні буде проживати 27% світового мусульманського населення проти 16% у 2015 р. Навпаки, частка мусульман, які живуть в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, за цей період зменшиться з 61% до 50%. Очікується, що частка мусульман на Близькому Сході та в Північній Африці залишиться стабільною на рівні 20% [7].

Станом на 2015 р. три з чотирьох людей, що не пов'язують себе з жодною

релігією, проживають в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Але очікується, що ця частка знизиться до 66% до 2050 р. через низьку народжуваність і старіння населення. У той же час, все більша їх частка житиме за межами Азіатсько-Тихоокеанського регіону, особливо в Європі та Північній Америці.

Переважає більшість індуїстів і буддистів (98–99%) продовжуватимуть жити в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні протягом наступних кількох десятиліть. Більшість прихильників народних релігій також залишиться в регіоні (79% у 2050 р.), хоча очікується, що значна їх частка буде жити в країнах Африки на південь від Сахари (7% у 2015 р. проти 16% у 2050 р.). Приблизно рівні частки юдеїв у світі проживають в Ізраїлі (42%) та Сполучених Штатах у 2015 р. (40%). Але до 2050 р. більше половини всіх юдеїв (53%), за прогнозами, проживатимуть в Ізраїлі, тоді як США, як очікується, матиме меншу частку (32%) [8].

Висновки. До 2050 р. кількість прихильників основних релігій світу кардинально зміниться, що призведе до значних змін у соціальній та політичній сферах. В умовах глобалізації людству прийдеться краще розумітися на релігійних поглядах людей зі свого оточення. Зараз неможливо точно спрогнозувати, до яких труднощів призведуть зміни релігійних поглядів населення світу, але вже зараз зрозуміло, що вони будуть суттєво впливати на життя багатьох людей і, до них заздалегідь потрібно готуватись та адаптуватись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Pew Research Center. URL: <https://www.pewresearch.org> (дата звернення 14.12.2021)
2. The International Institute for Applied Systems Analysis. URL: <https://iiasa.ac.at> (дата звернення 14.12.2021)
3. The Changing Global Religious Landscape. URL: <https://www.pewforum.org/2017/04/05/the-changing-global-religious-landscape/> (дата звернення 14.12.2021)

4. World population growth. URL: <https://ourworldindata.org/world-populationgrowth> (дата звернення 14.12.2021)
5. How religious will the world be in 2050? URL: <https://www.weforum.org/agenda/2015/10/how-religious-will-the-world-be-in-2050/> (дата звернення 14.12.2021)
6. Islam and Christianity Growing in Africa. URL: <https://religionmediacentre.org.uk/news/religion-in-africa-growing/> (дата звернення 14.12.2021)
7. Muslim population to grow fastest says new study. URL: <https://www.dw.com/en/muslim-population-to-grow-fastest-says-new-study/a-18360770> (дата звернення 14.12.2021)
8. Jewish demographics. URL: <https://www.pewforum.org/2021/05/11/jewish-demographics/> (дата звернення 24.01.2022)

СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Парубець Олена Миколаївна,
д. е. н., професор,
Кальченко Ольга Миколаївна,
к. е. н., доцент,
Садчикова Ірина Володимирівна,
к. е. н., доцент,
Тарасенко Олена Олександрівна,
к. е. н., доцент,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

Вступ. Заходи з підвищення рівня фінансової грамотності населення знаходять нормативно-правове підґрунтя в розроблених і прийнятих на рівні країн Європейського Союзу (ЄС) програмах і стратегіях, які є частиною державної фінансової політики. При розробці зазначених документів у сфері підвищення рівня фінансової грамотності населення враховуються історичні і національні особливості побудови фінансових відносин, норми внутрішнього законодавства і вимоги ЄС; рівень економічного розвитку країн; захист прав споживачів фінансових послуг; розвиток сучасних фінансових продуктів і технологій, зміни зовнішнього середовища тощо.

Мета наведеної роботи полягає у дослідженні перспективних напрямів стратегій, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності населення країн-учасниць ЄС та розгляд можливостей застосування їхнього передового досвіду в Україні.

Матеріали та методи. Питання підвищення рівня фінансової грамотності набули своєї актуальності в багатьох європейських країнах у другій половині ХХ століття, тобто задовго до їх вступу до складу ЄС. Однак, розробка і практична реалізація стратегій підвищення рівня фінансової грамотності на державному рівні в більшості країн ЄС розпочалася тільки на початку 2000

років і співпадала з напрямками реформування фінансового сектору. Одними з перших країн ЄС по впровадженню на державному рівні комплексних стратегічних програм підвищення рівня фінансової грамотності були Франція, Нідерланди, Чехія. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) на сьогоднішній день програми підвищення рівня фінансової грамотності і фінансової освіти населення реалізують 45 країн світу [1].

Стратегії фінансової грамотності окремих країн ЄС, які на сьогоднішній день прийняті і успішно реалізуються, наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Стратегії підвищення рівня фінансової грамотності
населення країн-учасниць ЄС**

Країна	Назва та термін дії документа, орган, що його прийняв	Мета стратегії
1	2	3
Естонія	"Фінансово грамотна Естонія. Стратегія фінансової грамотності мешканців Естонії на 2021–2030 роки, Міністерство фінансів Естонії.	Створення умов для можливості і доступності фінансової освіти і основ фінансової грамотності для різних верств населення і усіх зацікавлених осіб.
Іспанія	План фінансової освіти (2008 р), Банк Іспанії, Національна комісія з фондового ринку.	Розробка рекомендацій стосовно вирішення повсякденних фінансових проблем населення і захисту їх прав як споживачів фінансових послуг.
Латвія	Стратегія фінансової грамотності на період 2021-2027 рр. Комісія з ринку фінансів і капіталу.	Підвищення рівня фінансової грамотності учнів шкіл, домогосподарств, трудових колективів та інших верств населення.
Нідерланди	Національна стратегія з фінансової освіти, перша була прийнята у 2008 р., друга у 2014 р., Міністерство фінансів Нідерландів.	Стратегія включає три програми: 1. Фінанси в порядку. 2. Забезпечуємо майбутнє. 3. Програма для молоді, що навчається у школі.
Франція	Національна стратегія економічної, бюджетної та фінансової освіти (2016р.), Банк Франції	Сприяння прийняттю виважених фінансових рішень молоддю.
Чехія	Національна стратегія фінансової освіти Чехії (2010 р.), Міністерство фінансів, Міністерство освіти, молодіжної політики і спорту, Національний банк Чеської республіки.	Створення системи фінансової освіти з метою підвищення рівня фінансової грамотності населення, особливо молоді.

Джерело: складено авторами на основі [1-4].

Поряд із зазначеними вище стратегіями для підвищення рівня фінансової

грамотності і обізнаності населення, особливо учнівської і студентської молоді, в країнах ЄС створені спеціалізовані фінансові інститути; освітні онлайн-платформи; реалізуються різноманітні освітні проєкти; проводяться відповідні фінансові заходи, конкурси, тренінги. Поширення інформації про заходи здійснюється з використання засобів масової інформації, офіційних сайтів центральних банків, міністерств, соціальних мереж тощо. Необхідність, дієвість і ефективність напрямів прийнятих стратегій оцінюється на основі проведення соціологічних опитувань і оцінок індексів фінансової грамотності населення країн ЄС.

Результати і обговорення. Причинно-наслідкова залежність підвищення рівня фінансової грамотності населення як споживачів фінансових послуг передбачає необхідність взаємодії в цьому напрямку багатьох партнерів, а саме органів державної і місцевої влади, бізнес-структур, суспільних організацій, фінансово-кредитних установ, закладів освіти, фондів соціального страхування тощо. Значну консультаційну допомогу в реалізації стратегій підвищення фінансової грамотності і фінансової освіти населення країн-членів ЄС надають Європейська Комісія та ОЕСР. Особливу увагу ОЕСР концентрує на проведенні досліджень рівня фінансової грамотності учнів шкіл віком до 15 років. Це пояснюється тим, що молодь, як майбутні учасники фінансового ринку та платники податків, швидше опановують фінансові знання і навички [1].

Стратегії підвищення рівня фінансової грамотності спрямовані на фінансову освіту населення; покращення доступу до фінансової інфраструктури, операцій, що здійснюються на фінансовому ринку; забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг в умовах розвитку інтернет-банкінгу, фінансових технологій; зменшення рівня безробіття; удосконалення планування пенсій, заощаджень тощо. Значну увагу в зазначених стратегіях приділено питанням забезпечення гендерної рівності в різних секторах економіки країн ЄС, зокрема і фінансовому.

Висновки. Досвід країн ЄС у напрямку розробки і реалізації стратегій підвищення рівня фінансової грамотності і програм фінансової освіти

населення є цікавим і корисним для України, особливо в умовах пандемії і невизначеності зовнішнього і внутрішнього середовища [5]. Значну роботу в напрямку підвищення рівня фінансової грамотності і фінансової доступності українців здійснює Національний банк України, який в партнерстві з міністерствами і відомствами розробляє і координує підготовку Національної стратегії розвитку фінансової грамотності населення до 2025 року [6]. Окрім цього з 2016 року в Україні було реалізовано Проект USAID «Трансформація фінансового сектору», який спрямований на підвищення рівня фінансової грамотності і фінансової культури українців. Завдяки зазначеним заходам в останні роки Україна демонструє тенденцію до зростання індексу фінансової грамотності, що позитивно впливає на покращення фінансового добробуту населення і країни в цілому та прискорює реалізацію євроінтеграційних намірів нашої держави і впровадження базових європейських цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку.
URL: <https://www.oecd.org/>
2. OECD. Economic Surveys. Netherlands. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-netherlands-2021_dd476bd3-en
3. Офіційний сайт Європейської комісії.
URL: https://ec.europa.eu/info/index_en
4. Важливість фінансової грамотності та міжнародний досвід. Національний банк України. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=83136318
5. Парубець О. М. Напрями підвищення фінансової грамотності населення України в умовах невизначеності і ризику. The XII th International scientific and practical conference «Advancing in research and education» (December 07-10, 2020). La Rochelle, France, 2020. Pp. 109-111.
6. Фінансова грамотність. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=83136317.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПРОДУКТІВ УКРАЇНИ

Пахуча Еліна Вікторівна,

к. е. н, доцент
кафедри маркетингу та медіакомунікацій
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Анотація. Проведено дослідження щодо сучасних тенденцій розвитку ринку функціональних продуктів та основних проблем їх просування на споживчий ринок України. На підставі проведених досліджень запропоновано заходи просування функціональних харчових продуктів на вітчизняному ринку.

Ключові слова: функціональний продукт, ринок, попит, споживач, маркетингові комунікації.

Вступ. Важливою умовою економічного і соціального розвитку країни є забезпечення продовольчої безпеки. Економічна доступність та якість продуктів харчування є показниками, що визначають рівень продовольчої безпеки країни та є показниками її соціальної стабільності і розвитку. Важливим аспектом в даному напрямку є оздоровлення харчування населення, що вимагає розширення асортименту функціональних продуктів. До категорії таких відносять продукти, які окрім благодійного харчового ефекту, впливають на стан здоров'я людини або ж знижують ризик захворювання. Для харчової промисловості настали часи для перебудови на виробництво високоякісних нових продуктів, які направлені на зміцнення здоров'я. Тенденції розвитку товаровиробників вказують на формування окремої індустрії функціональних продуктів харчування людини.

Зростання частки функціональних продуктів на ринку потребує врахування всіх компонентів маркетинг-міксу, наявності навичок застосування

специфічного інструментарію маркетингу інновацій. Тому товаровиробникам функціональних продуктів, які вирішили збільшити свою частку ринку та досягти конкурентних переваг, необхідно докласти додаткових зусиль щодо формування ефективних стратегій маркетингу інновацій та їхньої реалізації.

Метою роботи є визначення основних проблем розвитку ринку функціональних продуктів в Україні та виявлення напрямів, що забезпечать просування продукції на ринку та забезпечення її позитивного іміджу.

Матеріали і методи. Для аналізу результатів дослідження використані статистичні дослідження та методи економічної оцінки ринку функціональних продуктів України. Теоретичною і методичною основою дослідження стали праці науковців з даної проблематики. У роботі використано такі методи досліджень, як аналіз та розрахунково-конструктивний.

Результати дослідження. Світовий попит на харчові продукти зростає швидкими темпами. Функціональні продукти є ключовими елементами здорового харчування. Збільшується кількість населення, яке піклується про своє здоров'я, що стимулює попит на функціональні продукти харчування. Різниця у споживанні харчових продуктів у різних регіонах значною мірою спричинена відмінностями у здоров'ї та доходах населення в різних країнах. Різні фактори, такі як збільшення випадків хронічних захворювань та дефіциту мікроелементів, зростання середнього класу в країнах з економікою, що розвиваються, нові урядові програми розвитку, зростання населення світу похилого віку, а також зростання інтересу до здоров'я та благополуччя через COVID-19, як очікується, стимулюватиме продаж корисних для здоров'я харчових продуктів, що ще більше стимулюватиме попит на функціональні харчові інгредієнти.

Вітчизняний ринок продуктів харчування переживає серйозні трансформації. Харчова промисловість зіткнулася з додатковими викликами: значна кількість споживачів перейшли на більш економну модель споживання; АПК отримав шанс для розвитку на внутрішньому ринку завдяки державному курсу на імпортозаміщення; підприємства почали успішно освоювати

експортний напрям [1, с. 77].

Ринок дієтичних добавок досягає відносної зрілості в порівнянні з ринком функціональних продуктів, тому існує високий потенціал для зростання ролі функціональних харчових продуктів, що можна пояснити витратами на охорону здоров'я та самолікуванням. Ці фактори призвели до зміщення переваг споживачів у бік споживання основних поживних речовин, щоб залишатися здоровими та уникнути витрат на лікування.

Попит на функціональні харчові продукти безпосередньо пов'язаний з обізнаністю та наявними доходами населення. На ринку функціональних продуктів можна виділити наступні групи продуктів: зернові сніданки, молочні продукти, маргарин й безалкогольні напої, спеціальні харчові продукти. Найбільш розповсюдженим видом функціональних продуктів є молочна продукція, її частка на ринку сягає 65% [2]. Виробництво функціональних продуктів в Україні складає від 6 до 8% в загальній структурі загального випуску харчових продуктів і представлено переважно молочною та зерною продукцією.

На Українському ринку функціональних харчових продуктів домінують продукти масового попиту, основними характеристиками яких для споживачів є натуральний і збалансований склад[3]. В останні роки споживання функціональних продуктів невпинно зростає. Однак сама процедура отримання статусу функціональних продуктів не співпадає з європейською та США процедурою. Промисловість функціонального харчування також має свою частку проблем, які пов'язані з доступністю продуктів у поєднанні із заявами щодо недостатньої кількості поживних речовин, отриманих з різних типів функціональних харчових продуктів, заважають зростанню ринку функціональних продуктів харчування.

Недоступність та висока вартість сировини та висока вартість виробництва також створюють проблеми для зростання ринку функціональних продуктів. Доступність інгредієнтів функціональних продуктів досить обмежена, оскільки основні інгредієнти надходять з Китаю, а COVID-19

негативно вплинув на транспортні канали поставок, тому виробники шукають альтернативні інгредієнти через наявність торгових бар'єрів. Однак це створює можливості для вітчизняних постачальників і регіональних постачальників сировини [4].

Інноваційну діяльність у харчовій промисловості України характеризують як нестабільну, з недостатнім фінансовим балансом джерел і відсутність чітко визначеного розвитку пріоритети. Для підвищення інноваційної активності підприємств харчової промисловості необхідно значно збільшити фінансування з боку держави[5, с. 101]. Але для цього державна фінансова політика для стимулювання інноваційної діяльності слід спрямовані на: стимулювання збільшення обсягів власних кошти підприємств, що витрачаються на цільове призначення активізації інноваційної діяльності; нарощування потенціал державного фінансування інновацій; збільшується обсяги кредитування інноваційних проектів; створення умови збільшення інвестицій в інноваційні компанії.

Згідно з дослідженням Leatherhead Food International, Японії традиційно належить майже 40% світового ринку функціональних продуктів, частка США складає близько 30%, а частка п'яти європейських країн (Великобританія, Іспанія, Італія, Франція і Німеччина) – понад 28%. Великобританія стала найбільшим європейським ринком функціональних продуктів, наздогнавши Францію. За прогнозом Leatherhead Food International, ринок європейської п'ятірки за останні три роки може зрости на 27,6%[6, с. 827].

Виходячи з прогнозів ринок функціональних продуктів матиме високий попит у країнах з розвинутою економікою, тоді як країни, що дещо повільніше розвиваються, як в економічному так і в соціальному напрямку, матимуть більш низький попит на даний вид продукції. Факторами успіху розвитку ринку функціональних продуктів є забезпечення технологічних умови, споживчий попит, законодавча та нормативна база. Внаслідок високої собівартості виробництва кінцевого продукту буде і висока ціна на продукт. Маркетингові

заходи також вплинуть на ціну продукту і навіть обізнаність споживачів про користь для здоров'я даних продуктів не стимулюватиме попит. Впровадження нових технологій, стимулюватиме технологічні інновації в промисловості функціональних харчових продуктів, що призведе до збільшення технологічних інновацій для нішевих застосувань, таких як корисна їжа та немовлята. Важливим фактором, що збільшить попит, є зростання обізнаності споживачів щодо корисності функціональних продуктів.

Висновки. Проблема впровадження нових продуктів харчування на споживчий ринок стає все більш актуальною і викликана в першу чергу активними економічними та екологічними змінами та зміною фундаментальної бази виробництва продуктів харчування. Зміни зумовлені вимогами до безпеки та раціонального використання всіх можливих харчових ресурсів. Сьогодні продукти харчування покликані не тільки вгамувати голод, а й запобігти захворюванням, пов'язаним з харчуванням, покращити психічний і фізичний стан людини. А отже, індустрія функціональних продуктів має тенденції до розвитку. Оскільки здоров'я стає все більшою проблемою для населення країни, очікується, що попит на якісні харчові продукти зросте. У збільшенні частки ринку товаровиробників функціональних продуктів важливу роль відіграють комунікації із споживачем, що надало можливість впровадженню даних продуктів в раціон харчування окремих категорій населення. У зв'язку з цим формувати ефективну модель маркетингових комунікацій зі споживачем при виведенні функціональних харчових продуктів на споживчий ринок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондарчук М.Є. Стратегічні цілі розвитку ринку харчових продуктів у контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 2. С. 76-81.
2. Functional Food Market: GCC Industry Analysis and Opportunity Assessment 2014 – 2020. URL: <https://www.futuremarketinsights.com/reports/gcc-functional-food-market> (дата звернення: 15.01.2022).

3. Арнаута О.В., Гуцал Г.М. Особливості нормативно-правової бази України, країн ЄС та США щодо присвоєння продуктам харчування статусу функціональних. *Наукові доповіді Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2013. №5. URL: https://nd.nubip.edu.ua/2013_5/11.pdf (дата звернення: 15.01.2022).

4. Functional Food Ingredients Market by Type (Probiotics, Prebiotics, Proteins & Amino Acids, Phytochemicals & Plant Extracts, Omega-3 Fatty Acids, Carotenoids, and Fibers & Specialty Carbohydrates), Source, Application, and Region - Global Forecast to 2026. URL: <https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/functional-food-ingredients-market-9242020.html> (дата звернення: 16.01.2022).

5. Yermak S. Problems of innovative activity development at food industry enterprises of Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2020. С. 96-102.

6. Яновський, Д. Л. Тенденції розвитку ринку функціональних продуктів. «Підприємницька модель економіки та упр. розвитком підприємства»: II Міжнарод. наук.-практ. конф., (6-8 листоп. 2019 р., м. Житомир). С. 826-829.

ОСОБЕННОСТИ ИНТЕГРАЦИОННОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Пишенин Игорь Константинович

доктор экономических наук,

Украина

Введение. Особенности взаимодействия субъектов предпринимательства в существующих системах, предусматривают определенные экономические отношения, где выделяются разные уровни взаимодействия.

Цель работы. Целью наших исследований является определение особенностей такого взаимодействия на разных уровнях.

Первым, основным уровнем является взаимозависимость факторов внешней и внутренней среды, которая определяют отношения в организации. Второй уровень - это высокая необходимость в интеграционных процессах для разных направлений взаимодействия и третий уровень это транзакционные коммуникации между администрацией и всеми структурными подразделениями. Здесь необходимо учитывать экономическое содержание таких взаимоотношений.

Материалы и методы. При проведении исследований были использованы статистические методы обработки данных, компьютерное моделирование, системный и комплексный анализ.

Результаты и обсуждение. В период значительных технологических изменений, которые включают глубинные фундаментальные исследования, приоритетным является развитие форм интеграционного взаимодействия. Развитие новых видов такого взаимодействия всегда включает экономические преобразовательные процессы [1, с.37]. Основным драйвером таких процессов является государство, которое ориентируется на высокий социально-экономический эффект, что обеспечивает экономическую составляющую [2,с.131; 3, с.93].

Ключевым элементом интеграционного взаимодействия в условиях

определенного экономического уклада являются инвестиционные проекты, которые включают фундаментальные исследования по определенным направлениям развития бизнеса. Государственная политика определяет приоритеты по развитию энергетики, промышленной индустрии, развитие IT технологий и др. Это элементы пятого технологического уклада. Однако, следует отметить, что макроуровень исследований включает определенные экономические отношения в системе интеграционных процессов.

В соответствии с существующими подходами к определению основных положений технологического уклада происходит постепенное изменение в ключевых составляющих формирования шестого технологического уклада [4,с.51]. Динамика развития таких положений основывается на современных информационных технологиях и фокусируется на развитии nano технологий.

Мировой кризис, который вписывается в экономическую конъюнктуру замены технологических укладов, по сути, свидетельствует о периодических изменениях, что всегда сопровождаются нововведениями. Когда наступает переломный момент, происходит существенное изменение парадигмы развития технологий при взаимодействии с финансовым капиталом. С одной стороны происходит развитие таких технологий, которые обеспечивают высокую отдачу от инвестиций. С другой стороны, интеграционные процессы являются нелинейными и при этом нарушаются горизонтальные и вертикальные взаимосвязи, где системный подход обеспечивает высокий уровень интеграционного взаимодействия.

При рассмотрении системного подхода необходимо учитывать регулярное взаимодействие основных элементов интеграционного процесса, что обеспечивают налаженные коммуникации всех участников. Такая система способствует высокой эффективности инновационных взаимодействий и обозначает множественность форм активного взаимодействия. Инновационные процессы предусматривают эффективное взаимодействие всех участников при генерации новых знаний, новых идей и развития эффективных коммуникаций.

Одним из основных характеристик интеграционного взаимодействия

является открытость инновационных систем. При рассмотрении вопросов развития эффективных технологий качественных организационных проектов инновационная составляющая формирует постулат транзакционных коммуникаций. При высоких затратах на транзакционные коммуникации происходит отставание интеграционного развития. Умение генерировать новейшие технологии и проводить адаптацию новых знаний, а также внедрять рациональные инновационные структуры, обеспечивает высокую эффективность реализации инновационной системы.

Исследования по функционированию инновационных систем показывают, что интеграционные взаимодействия будут наиболее эффективным при реализации принципов системного подхода, что включает совокупность обеспечивающих подсистем при реализации интеграционных процессов в экономической плоскости. Решение проблем по формированию механизма интеграционного взаимодействия на разных уровнях коммуникаций, способствует координации между подразделениями по системному взаимодействию существующих подсистем.

Особое значение повышения эффективности коммуникаций принадлежит подсистеме информационного обеспечения.

Выводы. Большое количество данных обеспечивает широкий доступ к решению спектра экономических задач при реализации инновационной деятельности современного предприятия. Сведения о потребителях, заказчиках позволяет обеспечивать инновационные решения в разных проектах. Отдельный вопрос принадлежит экспертизе предлагаемых инновационных продуктов, их уровню качества и новизны. Контроль таких показателей обеспечивает возможность совместимости новых продуктов с имеющимися базовыми технологиями. Наличие экспертной оценки обеспечивает жизнеспособность инновационных технологий базовой инфраструктуры.

Регулирование этих процессов дает возможность оценить качество наукоемкой продукции, которая должна соответствовать высоким нормативным требованиям и существующим производственным условиям.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алимов О. М. Системно-комплексне оцінювання потенціалу сталого розвитку України / О. М. Алимов, В. В. Микитенко, І. М. Лицур, І.В.Драган, В. Ю. Худолей, О. О. Демешок, О. С. Гребенюк. – Київ: Державна Установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2013. – 99 с.
2. Василенко А. В. Стратегический менеджмент устойчивого развития регионов: Монография / А. В. Василенко. – К.: Вид-во «Центр учеб. лит.», 2009. – 648 с.
3. Залознова Ю. С. Соціоекономічний розвиток України в контексті глобальних і національних викликів: Монографія / Ю. С. Залознова; НАН України, Інститут економіки промисловості. – Київ, 2014. – 336 с.
4. Терентьев В. Г. Феномен преобразований в экономике / В.Г.Терентьев// Актуальные вопросы инновационной экономики: научный журнал. – № 6(5). – Москва, Издательство В. М. Яковлев, 2014. С. 49-56.

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Пікус Руслана Володимирівна

к.э.н., професор

Коровін Сергій

студент

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

г. Киев, Украина

Передмова. Розвиток світової економіки в останні десятиріччя здійснюється шляхом інтенсивного впровадження інноваційної моделі росту національних економічних систем в розвинутих країнах світу. Впровадження інновацій у діяльність суб'єктів господарювання є об'єктивною закономірністю їх сучасного розвитку. В повній мірі це стосується і розвитку української економіки.

Україна нині продовжує знаходитись у стані системної соціально-економічної кризи, що ще в більшій мірі спонукає її перехід до інноваційної моделі розвитку. Стабільний і розвинутий фінансовий ринок, який є найбільш чутливим до наслідків глобалізаційних процесів, у той же час є запорукою розвитку економіки. Страховий ринок, який є важливою і невід'ємною складовою фінансового ринку, багато в чому визначає розвиток економіки в умовах невизначеності і високого ступеню ризикованості ринкового середовища.

Страховий ринок в Україні знаходиться на стадії формування, і відображає всі негативні риси фінансового ринку і економіки в цілому. Зокрема страхові компанії, які працюють на страховому ринку України стикаються з проблемами недосконалості страхового законодавства, високої конкуренції, низької платоспроможності споживачів, обмеженості фінансових ресурсів, відсутності кваліфікованих кадрів тощо.

Одним із найбільш доцільних способів подолання вказаної ситуації, враховуючи досвід діяльності страхових компаній високорозвинених країн є

впровадження інновацій у бізнес-процеси страховиків, пов'язаних із розробкою нових страхових продуктів, оцінкою ризиків і розрахунком страхових тарифів на основі страхового скорингу, управління інноваціями через використання аутсорсингу, що в значній мірі буде сприяти зниженню ризиків діяльності, залученню іноземних інвестицій та стабілізації фінансового ринку України.

Проблемам дослідження інноваційних процесів і ризиків їх впровадження присвятили свої роботи зарубіжні та вітчизняні вчені: Антонюк Л. Л., Біловодська О. А., Ілляшенко С. М., Кобєлева Т. О., Коваленко Я. А., Кравченко В. А., Ландік В. І., Мерріл П., Мюлер-Рейхарт М., Перерва П. Г., Рейнор М., Решетілова Т. Б., Старостіна А. О., Телетов О. С. та інші.

В роботах цих та інших вчених всебічно аналізуються проблеми інновацій, інноваційної діяльності та механізмів їх впровадження в діяльність суб'єктів господарювання, розкриваються проблеми пов'язані з інноваційними ризиками тощо. Разом з тим, окремі теоретичні та прикладні положення інновацій у діяльності страхових компаній залишаються недостатньо розкритими та потребують подальших наукових розвідок особливо в умовах специфіки бізнес-середовища українського страхового ринку. Актуальність теми обумовила мету роботи.

Мета роботи. Удосконалити теоретичні основи та розробити пропозиції щодо перспективних напрямків інноваційного розвитку страхового ринку в Україні в умовах сучасних викликів.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правові акти щодо регулювання страхового ринку, навчально-методична література та наукові публікації, аналітичні матеріали Національної комісії, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, статистичні звіти Національного банку України, фінансова звітність страхових компаній.

Розв'язання поставлених завдань зумовило використання наступних методів дослідження: критичного аналізу літературних джерел – при поглибленні змісту страхування та діяльності страхових компаній; аналізу і синтезу – при поглибленні сутності та розробці класифікації інновацій у

діяльності страховиків, для виявлення факторів, що впливають на інноваційні можливості страхової компанії; методи економіко-статистичного аналізу – при дослідженні сучасних тенденцій інноваційної діяльності страхових компаній; методу наукового узагальнення – для виявлення основних проблем інноваційної діяльності страхових компаній вітчизняного страхового ринку та формулювання пріоритетних напрямів їх подолання.

Результати та обговорення. Інновації є запорукою виживання страхових компаній, визначальним аспектом у можливостях їх конкурентоспроможності. Про це свідчить досвід розвинених західних країн, в яких прискорений розвиток страхових ринків обумовлений перевагами інновацій дистрибуційних процесів, нововведеннями у внутрішніх процесах страховиків і, звісно, продуктовими інноваціями як відповіддю на сучасні виклики [1].

Особливої уваги заслуговує розподіл інновацій в страхуванні на макроекономічні і мікроекономічні. Макроекономічні інновації спрямовані на глобальні зміни, їх впровадження має суспільний ефект для всього ринку, вони несуть зміни в страхову систему і стосуються штучного інтелекту, роботизації, діджиталізації.

Мікроекономічні інновації мають локальний вплив, часто це інновації для певного регіону або ж країни, в якій існує специфічний попит на певні інновації. До таких інновацій можна віднести інновації, що охоплюють продукт, технологію, управління.

На фоні глобалізаційних процесів, утворюється глобальний інформаційний простір, у якому відбувається поширення нових технологій та продуктів. В самому інформаційному суспільстві неймовірно велика увага також приділяється саме маркетинговим інноваційним стратегіям, оскільки через надлишок інформації важливо, як страховик донесе суть продукту та зацікавить клієнта, а, отже, випередить конкурентів. [2]

В умовах сучасних викликів вітчизняний страховий ринок потребує впровадження інноваційних технологій. Рівень проникнення страхування в економіку країни, щільність страхування, як довіра суспільства до системи

страхових відносин, є незначними і недостатніми для його подальшого успішного розвитку [3].

Досвід розвинених країн світу свідчить, що в умовах сучасних викликів вітчизняний страховий ринок потребує насамперед продуктивних інновацій.

Насамперед, по-перше, це «радикальні інновації», тобто абсолютно нові страхові продукти. По-друге, це ті продукти, які уособлюють поєднання найкращих рис кількох продуктів, і які здобули найбільшу кількість прихильників на ринку. Вони називаються «комбінаторними інноваціями». А, по-третє, це продукти, які вже використовували на ринку та які зазнали покращень. Вони мають назву «модифікованих інновацій».

У сфері запровадження цифрових технологій на страховому ринку, потужно виглядають тенденції розвитку InsurTech. В останні роки, незважаючи на кризу, спостерігається зростання обсягу інвестицій в сфері InsurTech. За підсумками 2020 року інвестиції в InsurTech зросли на 60%: проекти сумарно залучили \$10 млрд., уклавши понад 400 угод.

На прикладі лідера інновацій на українському ринку фінансових послуг, компанії «Альфа Страхування», згідно з премією FinAwards 2021 [4], використання мобільного додатку «Альфа Асістанс» обумовило зростання частки полісів, оформлених онлайн (зросла на 76%), а також зростання онлайн-продажів в цілому - зросли на 129%. Зазначена тенденція є зростаючою в цілому на вітчизняному ринку в останні роки, що є надзвичайно важливим в умовах сучасних викликів в країні.

Позитивною тенденцією на українському страховому ринку є впровадження в практику діяльності учасників страхових відносин чат-ботів, віртуальних агентів і віртуальних помічників. ці інновації є відповіддю на виклики глобалізації, а також пандемії COVID-19, коли далеко не всі клієнти, як постійні, так і потенційні бажають відвідувати офіс страховика, а для телефонних розмов чи відповіді на пошту не мають часу.

Лише 40% з топ-20 страховиків країни станом на кінець 2021 року впровадили інновацію чат-ботів, і, звісно ж, вони виглядають більш привабливо

та легше можуть залучати нових клієнтів, та залишати лояльних. Ця тенденція продовжує набирати оберти, оскільки серед цих 40% лише декілька страховиків впровадили боти в месенджерах, що покращує взаємодію з клієнтами. Також, лише топ-5 національного страхового ринку компаній володіють віртуальними агентами та помічниками, що не потребують людської підтримки, наприклад, операторів [5-9].

Нововведення в автотранспортному страхуванні посідають одну з найбільш соціально затребуваних позицій на вітчизняному ринку страхових послуг. Впровадження таких інновацій призводить до зростання якості страхових послуг та до максимального задоволення потреб страхувальників.

Інновацій в автострахуванні сприяють, як мінімізації витрат страховика, так і зменшенню вартості страхування для страхувальника. Продуктові інновації АТС, в першу чергу, стосуються страхування КАСКО, тобто добровільного страхування наземного транспорту. Отже, страховики пропонують «евакуацію транспортного засобу з місця ДТП», можливість спрощеного документального підтвердження ДТП, зокрема страхувальнику необов'язково пред'являти довідку від компетентних органів у разі, якщо ушкодження незначні. Цікавою є новація укласти договір КАСКО за півціни до першої аварії.

Заслужовують на увагу і мають перспективи розвитку на вітчизняному ринку такі технологічні інновації як телематичні технології. По суті – це повний відхід від традицій автострахування в класичному розумінні.

Набувають розвитку і інновації використання штучного інтелекту в автострахуванні. Унікальність таких нововведень полягає в тому, що клієнт самостійно може побачити, як від його персонального стилю водіння та поведінки на дорозі, пробігу автомобіля залежить ціна страхування автотранспорту. Після кожної поїздки водій отримує повідомлення про характер свого водіння, про небезпечні ситуації, в яких він міг спровокувати ДТП або стати його учасником. Досвід європейських країн свідчить, що такі інновації дозволяють суттєво покращити культуру водіння[10].

В умовах сучасних викликів важливою тенденцією є геймізація страхування, коли все більше людей грає в мобільні ігри. Прогнозують, що до кінця 2022 року майже третина населення Землі (2,4 млрд) буде грати у мобільні ігри. Отже, розробка і впровадження мобільних ігрових програм, які націлені на покращення водійських навичок є найближчим завданням [11].

У медичному страхуванні першість посідають інновації, пов'язані з COVID-19. До пандемії страховики робили виключення для вірусних захворювань, адже вони є постійними та ризик є занадто великим, але коронавірус ввів свої корективи. Страхування «travel» тепер покриває ризик захворювання COVID-19 і є інноваційним продуктом в страхуванні.

Інновації в медичному страхуванні стосуються також і запровадження телемедицини, яка дозволяє страхувальнику економити свій час, отримуючи консультацію лікаря 24/7, маючи змогу на альтернативну думку різних фахівців і, що найголовніше, конфіденційність. Бонусом до таких програм є, як правило, замовлення Covid-тестів та WELLNESS сервісів (консультації психолога).

У сфері страхування здоров'я набувають популярності інноваційні складові, які спрямовані на дві цілі: покращення взаємовідносин між страховиком та страхувальником та поліпшення здоров'я. А для цього страховикам потрібно використовувати пристрої, big data для відслідковування стану здоров'я страхувальника.

В сучасних умовах особливої ваги у дистрибуції страхових продуктів набуває Інтернет, використання соціальних мереж, як альтернативних платформ продажу, а також «Software as a service» - обслуговування, яке дозволяє отримувати доступ до даних з будь-якого пристрою з підключенням до Інтернету та веб-браузера, що максимально сприяє комфорту та задоволенню потреб страхувальників. А використання платформ для зберігання інформації, так званих cloud-technology, підвищує рівень розвитку національної економіки.

Важливою тенденцією сучасного ринку страхових послуг є використання електронного полісу, який напряму пов'язаний з Інтернет-страхуванням. Такий

продукт є дуже зручним, оскільки це електронна версія традиційного "паперового" полісу. Такий поліс має аналогічну юридичну силу, і, крім того, його не можна пошкодити або втратити, що гарантує його збереження до кінця терміну дії. Впровадження електронного полісу є яскравим свідченням автоматизації страхування в Україні [12].

Все більшої популярності набуває в Україні і світі страхування нематеріальних активів, тобто інтелектуальної власності, даних, репутації та брендів. З цією метою страхові ринки світу розробляють і запроваджують кібер-страхування [13]. Протягом 2017-2019 років, покриття таких ризиків у розвинених країнах показало зростання на 47% [14]. До того ж, ця сфера, безумовно, вимагатиме більшої уваги в майбутньому, особливо з урахуванням зростання кількості кібератак в світі і в Україні [15]. Отже, системний характер вразливості в кібер-сфері є величезним ризиком для страховиків, але це також сфера, що має неймовірні перспективи росту.

Важливою тенденцією інноваційного страхування є технології смарт-будинків та ризики, пов'язані з ними. Незважаючи на те, що смарт-обладнання будинків пропонують неймовірну кількість переваг з питань захисту власності та безпеки, ще й зручності, все одно вони залишаються новими технологіями з питаннями доволі сумнівної безпеки, що робить їх найбільш уразливими точками в домашніх мережах.

Висновки. Ефективність виконання захисту з боку страхових компаній, особливо в сучасних умовах глобалізаційних викликів, неможлива без невід'ємної частини їх розвитку – інновацій. Якісні зміни у страховій справі можливі лише завдяки інноваціям. Вони можуть бути класифіковані за різними напрямками, а інноваційні рішення застосовуються в аспектах послуг, каналів збуту, методів перестрахування, обслуговування та маркетингу.

Основними тенденціями інноваційного розвитку страхового ринку в сучасних умовах є: діджиталізація, використання ботів, віртуальних агентів та помічників, тобто інновації InsurTech, для найкращого спілкування зі страхувальниками та залучення нових клієнтів, геймізація процесів.

Особливі перспективи щодо інноваційного розвитку мають автотранспортне страхування, медичне страхування та страхування життя та здоров'я, а також Інтернет-страхування, яке при своїх недоліках, все одно є майбутнім ринку фінансових послуг. Перспективи інноваційного страхування в умовах сучасних викликів в Україні охоплюють різні галузі, від кібер-страхування до інноваційного страхування здоров'я.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Accenture. Режим доступу <https://insuranceblog.accenture.com/where-should-european-insurers-focus-their-innovation>
2. 2. Страхування: теорія та практика. Навчально-методичний посібник // Внукова Н.М., Успенко В.І., Временко Л.В./ Харків "Бурун Книга" 2004 – с.128
3. Форіншурер / Статистика страхового ринку України – Режим доступу: <https://forinsurer.com/stat>
4. Офіційний сайт Finawards 2021 Режим доступу: <https://finawards.com.ua/>
5. Офіційний сайт страхової компанії PZU - Режим доступу: <https://www.pzu.com.ua/>
6. Офіційний сайт страхової компанії ARX - Режим доступу: <https://arx.com.ua/>
7. Офіційний сайт страхової компанії АЛЬФА СТРАХУВАННЯ - Режим доступу: <https://alfaic.ua/>
8. Офіційний сайт страхової компанії АСКА - Режим доступу: <https://aska.ua/>
9. Офіційний сайт страхової компанії ІНГО - Режим доступу: <https://ingo.ua/>
10. Офіційний сайт страхової компанії UNIVERSALNA/ Kasko2GO - Режим доступу: <https://universalna.com/ru/blog/kasko2go-unikalnyi-insurtech-produkt-novogo-pokolinnya-vid-universalna/>

11. Офіційний сайт страхової компанії ARX - Режим доступу:
<https://arx-game.com.ua/>
12. Форіншурер. Итоги продаж электронных полисов ОСАГО в Украине: сентябрь 2019. - Режим доступу:
<https://forinsurer.com/news/19/09/02/37119>
13. Global Cyber Risk Perception Survey 2019// INSIGHTS SEPTEMBER 2019// -Режим доступу: Marsh-Microsoft-2019-Global-Cyber-Risk-Perception-Survey.pdf
14. Управління інноваціями та інноваційними процесами/ Утрімова І. В / Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» / Харків, 2020
15. MID-YEAR UPDATE SONIC WALL CYBER THREAT REPORT - Режим доступу: <https://www.sonicwall.com/2021-cyber-threat-report/>

ЗОВНІШНІ ВПЛИВИ НА СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Плотніков Олексій Віталійович

доктор економічних наук, професор,

заслужений економіст України

провідний науковий співробітник

сектору міжнародних фінансових досліджень

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Україна

Вступ. Визначення зовнішніх впливів чинників є вкрай важливими для не лише для стійкості економічної системи України, а й для більш широкого позиціонування держави в світі. Мова йде як про зовнішні чинники, які виникають та розвиваються незалежно від України, але впливають на неї, так і про чинники – ініціатором яких і виступає саме країна. В свою чергу, мінімізація негативних впливів зовнішніх чинників і є запорукою безпосередньо стійкості економічної системи України і вирішення інших, пов'язаних з цим проблем.

Отже, **мета** статті — визначити зовнішні чинники впливу на економічну стійкість України та шляхи їх мінімізації.

Матеріали і методи. Характеризуючи проблеми мінімізації зовнішніх чинників впливу на економічну стійкість України, треба враховувати поточну ситуацію в світі. Беззаперечним, є те, що кризові явища та їхні наслідки, які спостерігаються в світі, специфічним чином впливають на рух капіталу. Втеча капіталу є одним з найпомітніших наслідків кризи, і відбувається цей процес у тісному зв'язку з конкретними регіональними особливостями розгортання самої кризи.

Результати та обговорення. Світовий банк погіршив прогноз щодо темпів зростання глобальної економіки — банк очікує сповільнення зростання з 5,5% у 2021 році до 4,1% у 2022 і 3,2% у 2023 роках. Про це свідчать дані

січневої 2022 року доповіді *Global Economic Prospects* [1].

Після відновлення в 2021 році світова економіка починає помітно сповільнюватися на тлі нових загроз від штамів COVID-19 та зростання інфляції, боргів та нерівності доходів, що може поставити під загрозу відновлення країн, що розвиваються. Очікується, що глобальне зростання помітно сповільниться з 5,5 % в 2021 році до 4,1 % в 2022 році і 3,2 % в 2023 році, оскільки відкладений попит згасає, а фінансова та монетарна підтримка в усьому світі припиняється.

Світова економіка одночасно стикається з COVID-19, інфляцією та невизначеністю політики, а державні витрати та монетарна політика знаходяться на незвіданій території. Зростаюча нерівність і проблеми безпеки є особливо шкідливими для країн, що розвиваються.

Ну думку названого джерела, уповільнення збігатиметься зі збільшенням розбіжностей у темпах зростання між країнами з розвинутою економікою та країнами, що розвиваються. Очікується, що зростання в країнах з розвинутою економікою знизиться з 5 % у 2021 році до 3,8 % в 2022 році та 2,3 % в 2023 році — ці помірні темпи будуть достатніми для відновлення виробництва та інвестицій до допандемічних тенденцій в цих економіках.

Проте в країнах з економікою, що розвивається, очікується, що зростання впаде з 6,3% у 2021 році до 4,6% у 2022 році та 4,4% у 2023 році.

Для багатьох вразливих економік невдача є ще більшою: виробництво в слабких і постраждалих від конфліктів економіках буде на 7,5% нижчим за тенденцію до пандемії, а виробництво малих острівних держав буде на 8,5 % нижче.

У США на 2022 рік Світовий банк прогнозує зростання ВВП на 3,7% - це на 0,5 п.п. у нижче, ніж раніше. У Китаї прогнозується зростання у 2022 році на 5,1% – прогноз знижений на 0,3 п.п.

Чинники які впливають на стійкість економіки України, можуть бути подані трьома групами [2; 65].

До першої групи відносяться чинники, які виникають незалежно від

України та впливати на які можна не з точки зору запобігання їх виявлення, а з точки зору мінімізації їх негативного перебігу та наслідків. До цієї групи відносяться світові економічні кризи різного походження, непередбачувані коливання цін на сировину чи традиційну продукцію українського експорту тощо. Яскравою ілюстрацією чинників цієї групи є кризові явища, які розгортаються внаслідок пандемії COVID-19, які є вкрай відчутними навіть для розвинутих країн світу. Зокрема, за даними Європейського центробанку, пандемія коронавірусу призвела до «безпрецедентного спаду» в економіці єврозони, який, швидше за все, посилиться, перш ніж почнеться відновлення. Тренд вказує на «ринки праці, що швидко погіршуються» і «значне скорочення економічної активності» в період пандемії, тривалість якої поки не можна визначити.

З точки зору стійкості економіки України, ці чинники є такі, що невіддатні свідомим впливам з боку української сторони. Єдиний можливий підхід до цих чинників ґрунтується на їх прогнозуванні та створення механізмів передбачуваного запобігання розгортання цієї групи в майбутньому.

Друга група охоплює чинники, які ініційовані Україною з тих чи інших мотивів. При чому, ці чинники мають досить велике позаекономічне забарвлення і призводять до використання різного роду впливу на діючу в країні владу. Це може ілюструватися співробітництвом України з міжнародними фінансовими організаціями. Постійне погоджування з міжнародними фінансовими організаціями широкого спектру питань – від параметрів державного бюджету до кадрових призначень, ставить під сумнів повноцінну суверенність економічної політики держави та її політичні орієнтири [3; 197].

Неадекватність вимог міжнародних фінансових організацій щодо України має відношення і до змін в ситуації в світі. При цьому, зі зміною вимог до країн – отримувачів, є більш реальною співпраця з міжнародними фінансовими організаціями з врахуванням національних інтересів України.

На макроекономічному рівні очікування коштів від міжнародних

фінансових організацій знижує відповідальність уряду за свою економічну політику. Більше того, навіть успіх чи провал економічної політики прив'язується до результатів переговорів з кредиторами, наданням чи не наданням коштів з їхнього боку. Сам факт очікування дешевих позик від міжнародних фінансових організацій створює умови для нереалістичного бюджетного планування, в першу чергу в напрямку покриття дефіциту державного бюджету.

До третьої групи відносяться чинники, які виступають як поєднання першої та другої групи. Якщо чинники першої групи виникають як, певною мірою, «об'єктивна даність», що не залежить від дій України, а друга – навпаки, ініційована Україною, то третя група є фактично наслідком розв'язання чинників першої групи за допомогою другою. В результаті виникає чинники впливу, які націлені на зменшення впливів першої групи шляхом посилення впливів другої групи. Це може ілюструватися використання спеціальної допомоги від міжнародних фінансових організацій та інших міжнародних структур для подолання економічної кризи.

Світові фінансові процеси виявляються поділені між основними гравцями ринку, і це охоплює безліч питань – від консалтингу до технічного забезпечення інвестиційної діяльності. Тут навіть не треба вести мову про провідні біржі, банки, інвестиційні компанії тощо. За таких умов практично неможливо конкурувати ні з комерційними структурами, що надають певні фінансові послуги, ні, тим більше, з країнами традиційної фінансової спеціалізації.

Світова криза, що почала розгортатися навесні 2020 р. викликала новий поштовх дискусії щодо майбутнього розвитку ЄС. Вихідний пункт міркувань полягає в тому, що економіка сьогодні є досить глобалізованою, тоді як контроль за економічними процесами залишається фрагментарним та здійснюється переважно на національному рівні. Іншими словами, можна говорити про відсутність політичного контролю над глобальними економічними процесами. Кризові явища засвідчили, що відповідь на

глобальну фінансову кризу слід шукати не стільки у формі якихось надзвичайних заходів, скільки в сфері структурних реформ, спрямованих на створення системи нових обов'язкових для всіх фінансових правил. Мова йде про створення широкомасштабних механізмів контролю за економічними процесами в різних сферах економічного та фінансового життя [4; 137].

Механізми мінімізації негативних впливів зовнішніх чинників на економічну стійкість України знаходяться в площині розуміння сутності та вмотивованості самих груп чинників.

Для національних інтересів України не є можливим запобігти чинникам першої групи, які є по своїй суті такими, що не залежать від суб'єктивних та об'єктивних процесів, що відбуваються в Україні. Для мінімізації їх негативного впливу необхідно випрацювати запобіжні заходи, які б або не дозволяли впливати на Україну негативно, або – мінімізували такий негативний вплив. Мова йде про широкий спектр питань – від економічного зростання та зміцнення фінансової системи України, до розвитку системи охорони здоров'я, системи служб надзвичайних ситуацій тощо. На жаль, на загальнодержавному рівні відсутня стала система запобігання негативних впливів на національну економіку України подій, що знаходяться в міжнародних соціально-політичних, економічних, медичних та інших сферах.

Чинники, що виникають незалежно від України можуть розвиватися як прямою, так і опосередкованою дією, що передбачає специфічність механізмів реагування на них. Так, за оприлюдненими прогнозами, близько третини економічних втрат через коронавірус є прямими: від загибелі людей, закриття робочих місць і карантину. Решта дві третини є непрямими і пов'язаними зі зниженням довіри споживачів, падінням фінансових ринків тощо. В даному напрямку, найбільша проблема – вирішити питання невизначеності, а особливо складною ситуація є для країн з більш слабкими системами охорони здоров'я та потенціалом реагування.

Друга група передбачає більш суб'єктивні визначення механізмів. Використання зовнішніх чинників економічного розвитку не повинно бути

пошуком чергового «старшого брата», чи «зовнішнього керуючого» країною. Навіть при використанні зовнішніх позик міжнародних фінансових організацій, відносини з ними повинні ґрунтуватися на партнерській основі, а не на основі підпорядкування України впливам ззовні. Перспективи постійного очікування зовнішнього фінансування не стимулюють розвиток національної економіки та її вихід на траєкторію економічного зростання. Крім того, постійні зміни урядовців знімають з них будь-яку відповідальність за подальше обслуговування та повернення боргу.

Що стосується реагування на поточні процеси, пов'язані з пандемією, то використання додаткових надходжень зовнішніх фінансових ресурсів повинно мати чіткі національні пріоритети. Головний пріоритет для фінансової системи будь-якої країни – забезпечення першочергових витрат на охорону здоров'я, догляду за хворими та уповільнення поширення вірусу. А також забезпечення виробництва предметів медичного призначення, щоб попит відповідав пропозиції.

Запобігання чинникам третьої групи є також більшою мірою суб'єктивним, ніж об'єктивним. Не в кожному випадку звертання до міжнародних фінансових організацій чи урядів іноземних країн лежить саме об'єктивна необхідність в цьому. В більшості випадків залучення зовнішніх джерел фінансування (з усіма негативними наслідками) виступає як найменш простий спосіб вирішення проблеми, а отримання ресурсів подається суспільству як небувале досягнення владних структур.

Крім цього, отримування коштів з боку міжнародних фінансових організацій передбачає низку умов, які, як правило, не є соціально орієнтованими. Так, зокрема міжнародні фінансові інституції виходять з того, що можуть знадобитися дії з макрофінансової політики для подолання шоків. Головний принцип в цьому – не шкодувати про безжальні радикальні заходи, які скорочують і пом'якшують економічні наслідки. Вони повинні бути орієнтованими в першу чергу на ті сектори, які найсильніше постраждали. При цьому, при соціальну сферу мова навіть і не йде.

Наведене вище, дозволяє зробити наступні висновки:

1. Мінімізація впливів зовнішніх чинників на економічну стійкість України є вкрай важливою для економічного і політичного розвитку держави. Особливо це стосується безпосередньо фінансової системи як основного стрижня економіки. Саме при мінімальних негативних зовнішніх впливах відбувається дотримання параметрів державного суверенітету та незалежності країни. Останнє посилюється здатністю країни побудувати захисні механізми проти саме негативних зовнішніх впливів. Разом з тим, мінімізація зовнішніх чинників впливу на стійкість економіки України не є синонімом обмеження її інтеграції в міжнародні економічні і політичні відносини. Мова йде про рівень побудови відносин – партнерство, а не підпорядкування тому, чи іншому суб'єкту.

2. Визначення груп чинників зовнішнього впливу на економічну стійкість України дозволяє змінювати акценти в поточній економічній політиці, враховуючи певну «об'єктивність» однієї групи та «суб'єктивність» іншої групи. Також це має безпосереднє відношення і до конструювання механізмів чинників групи подолання негативних впливів інших груп. Для мінімізації зовнішніх впливів важливо обґрунтоване співвідношення тієї, чи іншої групи, та акцентування уваги на можливому розвитку подій саме в національних інтересах України. Не можна вирішувати поточні економічні проблеми шляхом перекладання проблем держави на середньо- та довгострокову перспективу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Global Growth to Slow through 2023, Adding to Risk of 'Hard Landing' in Developing Economies. World Bank. – JANUARY 11, 2022. – PRESS RELEASE NO: 2022/038/EFI. URL: www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/01/11/global-recovery-economics-debt-commodity-inequality?cid=ECR_TT_worldbank_EN_EXT

2. Плотніков О.В. Мінімізація зовнішніх чинників впливу на економічну стійкість України. Економіка України. 2020. № 7. С. 64—73.

3. Горбач Л.М., Плотніков О.В. Глобалізація: світова економіка та українські реалії: монографія. – Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. – 224 с.

4. Плотніков О.В. Оптимізація ролі держави в умовах України. Економіка України. 2021. № 7. С. 84—92.

ІННОВАЦІЙНІ МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПРОСУВАННЯ ОРГАНІЧНОЇ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В ІНТЕРНЕТІ

Попова Юлія Сергіївна

Галич Анастасія Сергіївна

Студенти

Донецький національний

університет економіки і торгівлі

імені Михайла Туган – Барановського

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Турбота про здоров'я людини сьогодні стає дуже важливою для споживачів на українському ринку товарів. Якщо та чи інша компанія може сказати про те, що вона випустила продукцію, у складі якої менше шкідливих для організму чи навколишнього середовища речовин або вона на 100% складається з натуральних речовин, то у своїй рекламній кампанії вона обов'язково про це згадає. Більше того, помістить цей показник у рекламний слоган чи відзначить це як головну якість. Екологічна сутність продукції стає все більш актуальною для виробників і споживачів органічної молочної продукції в Україні.

Саме інструменти інноваційного маркетингу є дієвими способами у просуванні товару на ринок органічної молочної продукції, виживання підприємства на ринку жорсткої конкуренції та стратегією його конкурентної боротьби. Тому розроблення та просування на ринку будь-якої інновації, особливо органічної молочної продукції в сучасних умовах господарювання сприймається позитивно з позицій окремого товаровиробника, так і з позицій споживача: одержання переваг від нового органічного молочного продукту.

Мета роботи полягає у необхідності на основі аналізу інноваційних маркетингових інструментів просування в Інтернеті розглянути типи контенту моделі PESO та визначити сучасні інструменти просування органічної молочної продукції.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження

є положення сучасної економічної теорії, теорії управління, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених в галузі маркетингу. У дослідженні використані методи, що забезпечують його логічну сутність – діалектичний метод наукового пізнання, метод системно-структурного аналізу, метод моделювання складних систем.

Результати дослідження. Зростаюче цифрове маркетингове середовище, запровадження інструментів інноваційного маркетингу є складним завданням для маркетологів. Зацікавити споживачів і привернути їх увагу до органічних молочних продуктів традиційними інструментами просування: рекламою, прямим маркетингом, стимулюванням збуту, зв'язками з громадськістю (PR), маркетингом взаємин, підтримкою збуту, друкованими матеріалами сьогодні недостатньо, вони майже не працюють.

Стрімкий перехід бізнесу до мережі Інтернет, постійне зростання користувачів у соціальних мережах, карантинні обмеження 2019-2021роках, зростаючий попит на продукти здорового харчування привело до необхідності пошуку та застосування інструментів інноваційного маркетингу, які б активно залучали споживачів на Інтернет ресурси виробників та торгових підприємств, посередників, та мали зворотній зв'язок.

На нашу думку, для ефективного функціонування та отримання прибутків підприємствам доцільно впроваджувати сучасні інструменти просування власних сайтів, з використанням соціальних мереж, таргетингу, мобільних додатків, еко-брендингу, нових інструментів PR таких як інтегрована модель PESO.

Ця модель була запропонована вперше у 2014р. Джині Дітріх у своїй книзі «Spin Sucks» [2]. Авторка моделі PESO систематизувала інструменти Інтернет-маркетингу на чотири типи медіа-контенту: Paid - платні розміщення; Earned – контент зароблений за допомогою класичних PR-інструментів; Shared - контент у соціальних мережах; Owned - власний контент.

Використання моделі PESO дозволяє дієво впливати на споживачів, відстежувати їх змінні потреби та надавати послуги найзручнішим для них

способом, організовувати доставку органічної молочної продукції, компанувати з них такі елементи, які дозволять посилити сприйняття продукції споживачами й обрати її серед молочної продукції конкурентів.

Таблиця 1

Інноваційні маркетингові інструменти просування органічної молочної продукції в Інтернеті на основі моделі PESO

Тип медіа-контенту	Характеристика	Інструменти просування органічної молочної продукції	Інтегрування чотирьох типів медіа-контенту у точках перетину надає нові інструменти
Платний контент Paid	PR-стратегії платні публікації - це реклама в соціальних мережах, контент, що спонсорується, і email-маркетинг про органічні молочні продукти	відеореклама; контекстна реклама; пошукова реклама; банерна реклама про органічні молочні продукти: кефір, ряженка, йогурт	залучення інфлюєнсерів (відгук на заяви хейтерів, підвищення рівня лояльності, перетворення хейтерів на захисників);
Зароблені публікації Earned	в основі лежать інструменти налагодження зв'язків зі ЗМІ, блогерами, інфлюєнсерами	новини про про органічні молочні продукти: кефір, ряженка, йогурт, статті про компанію або сервіс, інтерв'ю з топ-менеджерами WOM (маркетинг пліток), Buzzмаркетинг, Viral (вірусний маркетинг), зворотні посилання (лінкбейтінг), згадування у списках та ЗМІ, нагороди, відгуки	колаборації (соціальні програми, кобрендинг); програми стимулювання (партнерський маркетинг, бренд-амбасадори, спонсорований контент, нативна реклама)
Контент у соцмедіа Shared	використання компаніями як основне джерело повідомлень у системі внутрішніх та зовнішніх комунікацій	акаунти в Twitter, Facebook, Youtube, Instagram, Pintorest, Medium Telegram, Viber, WhatsApp, Skype	
Власний контент Owned	статті на базі експертизи фахівців про органічні молочні продукти, історії клієнтів або співробітників, UGC, огляди, навчальні вебінари, квізи	Web-сайт, каталоги, мобільний сайт, мобільний додаток, блог, огляди, вебінари, відео, підкасти, інфографіка та фото, лід-магніти	

Джерело: сформовано авторами на основі [2; 3, с.23; 4, с.163]

За результатами маркетингових досліджень у 2021 році міжнародною компанією PwC [5] прогнозують подальше зростання споживчого попиту на корисні для здоров'я продукти харчування, разом із очікуваннями щодо вищого рівня прозорості та екологічності системи постачання харчових продуктів. Експертами компанії PwC була визначена головна тенденція подальшого розвитку цифрових бізнес-моделей співпраці зі споживачами напрямку, стирання ліній розмежування між тим, як і де конкурують ритейлери та виробники продуктів харчування, в тому числі молочних органічних продуктів[5].

Висновки. З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що процес просування виступає головною формою адаптації підприємства до швидких ринкових змін. Виробникам органічної молочної продукції для досягнення найбільших результатів діяльності, в умовах жорсткої конкурентної боротьби, взаємодії зі своїми цільовими споживачами, доцільно використовувати інноваційні маркетингові інструменти просування в Інтернеті на основі моделі PESO. Такі інструменти покращують комунікації між виробниками, посередниками та споживачами, формують імідж у свідомості споживача, надають конкурентні переваги засобами Інтернет-маркетингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ворона Л. М. Сучасні технології просування товару. Наука і технології : крок в майбутнє. – Прага : Освіта і наука, 2013. – Ч. 4. – С. 3-5.
2. Gini Dietrich. Spin Sucks: Communication and Reputation Management in the Digital Age / Dietrich Gini. Indianapolis, IN: Que Publishing, 2014. 176 p. (accessed 26 March 2020).
3. Ілляшенко С. М., Іванова Т. Є. Інструменти та методи просування продукції в Internet: аналітичний огляд. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2015.№3.С.20-32.URL:
http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2015_3_20_32.pdf (дата звернення 03.02.2022).

4. Виноградова О. В., Дрокіна Н.І.Інноваційні маркетингові інструменти просування продукції в Інтернеті. *І Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи»*.2020. С.162-163.

5.PwC Майбутнє споживчих ринків.URL:
<https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2021/future-of-consumer-markets-ukr.pdf> (дата звернення 03.02.2022).

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ОПТОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Романова Ольга Вікторівна

старший викладач

Рєпіна Світлана Олегівна

студентка

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. В сучасному світі, однією з найпоширеніших форм діяльності суб'єктів підприємництва виступає торгівля, оптового та роздрібного виду, проте, саме остання, має найбільший вплив на ринкові відносини як на міжнародному, так і на внутрішньому ринках, рівень розвитку виробництва та на соціально-економічне становище в країні в цілому. Мінливість зовнішнього середовища, вимагає від управлінського персоналу, задіяних в даному виді діяльності, постійного контролю за функціонуванням підприємств, а також у швидкому прийнятті управлінських рішень у випадку виникнення негативних як зовнішніх, так і внутрішніх факторів та мінімізації їх негативного впливу на діяльність, і минулорічна криза, через введення широкомасштабних карантинних обмежень лише підтверджує це.

Для контролю діяльності підприємств оптової торгівлі і вчасного фіксуванню негативних відхилень управлінським персоналом аналізуються результативні показники у фінансовій, статистичній, податковій та управлінській звітності, проте, наразі, для проведення ґрунтовного аналізу наявних у звітності показників може бути недостатньо.

Мета роботи. Метою роботи є проведення аналізу системи інформаційного забезпечення управління підприємств оптової торгівлі, а також розробка шляхів підвищення ефективності прийнятих управлінським персоналом рішень через вдосконалення системи звітних показників.

Матеріали та методи дослідження. При виконанні дослідження проводився аналіз статистичних даних офіційних сайтів Міністерства фінансів України, Державної служби статистики, а також нормативно-правової бази, яка регулює питання складання та подання звітних форм фінансової, статистичної, податкової та управлінської звітності. В процесі написання роботи було використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, системного підходу та порівняння, статистичні та економіко-математичні методи.

Результати та обговорення. У системі інформаційного забезпечення управлінського персоналу важливу роль відіграє якість звітної інформації, яка надається користувачам для прийняття на її основі необхідних рішень а також злагодженість внутрішньої взаємодії елементів даної системи. І якщо останнє, залежить від особливостей конкретного підприємства, то на якість звітної інформації можна вплинути на загальнодержавному рівні і подальші шляхи вдосконалення системи інформаційного забезпечення управління базуються саме на цьому.

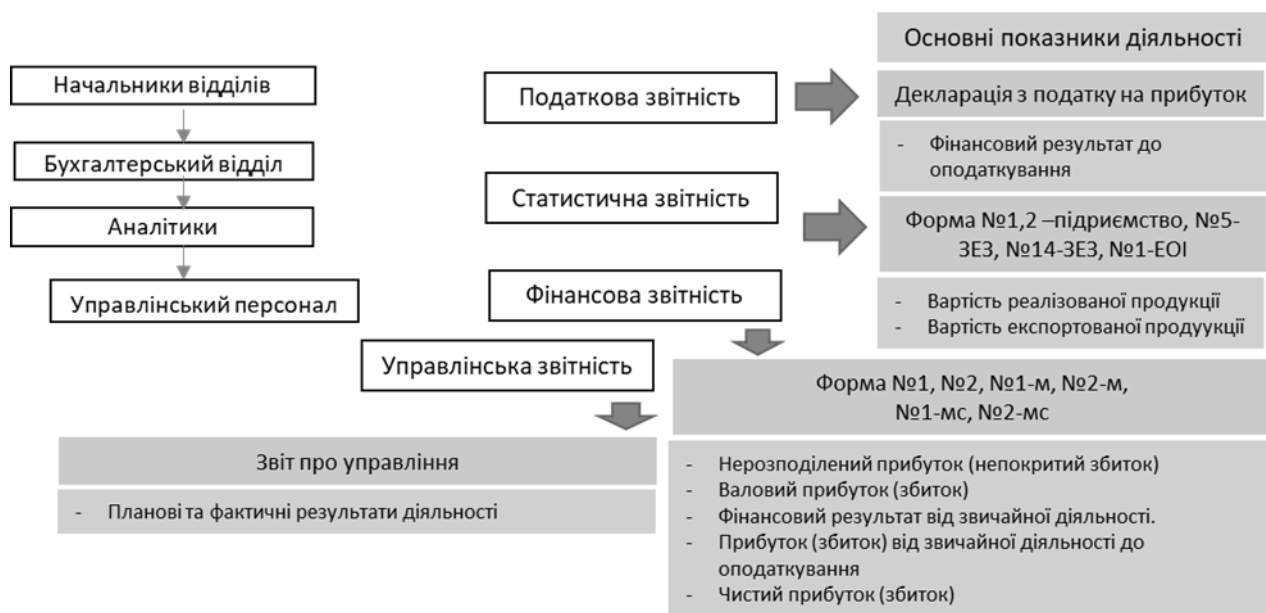

Рис.1 Схема інформаційного забезпечення процесу управління результативністю діяльності підприємств оптової торгівлі

В ході проведеного дослідження сучасного стану висвітлення інформації про результати діяльності в звітності торговельних підприємств з метою оцінки

ефективності системи інформаційного забезпечення управління діяльністю (що наочно представлено на рисунку 1) було виявлено наступні проблеми і запропоновані шляхи їх вирішення.

Проблема 1. У статистичній звітності фінансові, збутові, адміністративні та витрати від участі в капіталі – відносяться до групи «інші витрати», а фінансові та інші доходи (окрім «інших операційних доходів») відносяться до групи «інші доходи», що не відповідає групуванню затрат та доходів в фінансовій звітності. Враховуючи те, що при прийнятті управлінських рішень проводиться аналіз ефективності попередніх рішень конкурентів, повнота даних статистичних служб щодо діяльності оптових підприємств на території України є важливим в процесі прийняття управлінських рішень. Підприємства, це можуть реалізувати шляхом надання запиту статистичним службам, щодо отримання основних даних із статистичної та фінансової звітності компанії-конкурента за окрему плату (наприклад, Державна служба статистики у Дніпропетровській області надає такі послуги [1]). Порівнявши чистий дохід від реалізації товарів минулих років із останнім, у якому вводилися нововведення в діяльності конкурента, можна оцінити ефективність їх впровадження.

Спосіб удосконалення. При формуванні форм статистичних досліджень та розрахунку звітних показників доцільно привести групування витрат та доходів до представленого у фінансовій звітності, що мінімізує ризик появи відхилень у фінансовій звітності та статистичних дослідженнях.

Стосовно показників наведених у статистичній звітності, то їх перелік частково дублює інформацію надану у фінансовій звітності, проте враховуючи необхідність представлення цих даних для розрахунку взаємопов'язаних показників статистичних форм внесення змін до переліку показників не є доцільним.

Проблема 2. У чинній формі звіту про прибутки і збитки відображається неповна інформація про суму нарахованих відсотків за використання позикових коштів, так як частина відсотків відноситься не прямо на фінансовий результат,

а на об'єкти капітальних вкладень через що показники «Фінансовий результат до оподаткування» та відповідно «Чистий фінансовий результат» мають певні відхилення. Такий порядок спрямований на те, щоб зменшити витратну частину та поліпшити поточні фінансові результати. Проте, це може надати управлінському персоналу хибне розуміння дійсного фінансового стану та результату діяльності підприємства, і як наслідок, невірні управлінські рішення можуть значно погіршити наявну на той час ситуацію. Крім того, згрупованість усіх доходів та витрат на декілька категорій, без уточнення показників, які управлінський персонал певного оптового підприємства може вважати доцільними для аналізу, також ускладнює процес прийняття управлінських рішень.

Спосіб удосконалення. У даному випадку доцільним є проведення додаткового перерахунку при заповненні ряд. 2250 форми 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» на кінець звітного періоду з урахуванням можливості виникнення даних невідповідностей [2].

Для спрощення аналізу джерел понесених витрат доцільно проводити розподіл доходів і витрат за видами діяльності, уточнення витрат операційної діяльності та надання можливості включення додаткових елементів у звітні документи виходячи з функцій торгівлі та потреби конкретних підприємств.

Проблема 3. Практика прикрашання результативності підприємницької діяльності проявляється також в тому, що в періоди фінансових криз, девальвації національної валюти, курсові різниці часто відносять на доходи майбутніх періодів з подальшим їх списанням на фінансові результати протягом декількох років. Такий механізм обліку, що допускає тимчасові зрушення списання курсових різниць, істотно спотворює фінансові результати і достовірність фінансової звітності. Відповідно, у випадку неврахування цього управлінським персоналом, управлінські рішення можуть погіршити фінансовий стан та результативність діяльності оптового підприємства.

Спосіб удосконалення. Для уникнення значних відхилень у фінансовій звітності необхідним є внесення коригувань до нормативно-правової бази, в

першу чергу у НП(С)БО 1 – більш точне формулювання щодо ситуацій в яких можливий перерозподіл витрат на різні періоди [3].

Проблема 4. Не розроблені механізми обліку інфляційних процесів при визначенні фінансових результатів, у зв'язку з чим завиджуються показники прибутку і рентабельності, так як виручка від продажів виражається в поточній оцінці, а витрати — в більш ранніх цінах. При високих темпах інфляції створюється невідповідність витрат виручці, а прибуток з точки зору поточних оцінок виявляється завищеною. Це призводить до спотворення фінансової звітності та оцінки результативності бізнесу, а отже, може стати причиною прийняття невірних рішень управлінським персоналом.

Спосіб удосконалення. Необхідно розробити механізми обліку інфляційних процесів при визначенні фінансових результатів та можливо навіть додати окремий (додатковий) рядок у якому відображалась би сума впливу від інфляційних процесів.

Проблема 5. Не дивлячись на те, що управлінська звітність для малих та мікропідприємств є добровільною до складання вона містить важливі показники, які доцільно відображати та аналізувати навіть мікро підприємствам - управлінська звітність передбачає відображення планових та фактичних результатів діяльності, визначення ступеня досягнення поставлених цілей.

Не менш важливим є заповнення пункту «Ризики, дослідження та інновації». Саме в цьому пункті відображається ймовірність появи різних ризиків, включаючи економічні, політичні, комерційні та інших видів ризику, які можуть значно вплинути на результати діяльності підприємств.

Спосіб удосконалення. Доцільним є впровадження обов'язкового складання даної звітності, для усіх підприємств, хоча б у спрощеному за обсягом напрямів, проте щорічну подачу управлінської звітності державним службам для малих та мікро підприємств залишити необов'язковою (це стимулюватиме управлінський персонал аналізувати ефективність діяльності, відповідність фактичних результатів запланованим та ймовірність появи

ризиків) та спростить управлінському персоналу процес розробки управлінських рішень для підвищення результативності підприємства.

Отже, враховуючи вимоги сучасного світу, а саме наближення українського законодавства до міжнародних стандартів, та деякі невідповідності в наявних документах були сформовані певні рекомендації щодо удосконалення способу відображення звітних показників про результати діяльності оптових підприємств та їх практичного використання.

Рекомендації щодо статистичної звітності, здебільшого ґрунтувались на ефективності практичного використання показників статистичної та фінансової звітності в статистичних аналізах результатів діяльності підприємств торгівельного спрямування на території держави. В свою чергу, при формуванні рекомендацій щодо удосконалення фінансової та управлінської звітності акцент робився на зручності проведення аналізу та на точності фінансованих у звітних формах показників.

Висновок. Практичне впровадження наведених в роботі рекомендацій надасть змогу підвищити точність та повноту звітної інформації, яка надається управлінському персоналу для формування на їх основі управлінських рішень спрямованих на підвищення результативності діяльності оптового торгового підприємства, та сприятимуть підвищенню ефективності системи інформаційного забезпечення управління діяльністю оптових підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Замовлення статистичної інформації. Офіційний сайт Державної служби статистики у Дніпропетровській області. 2022. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.dneprstat.gov.ua/zamovl/> (дата звернення: 05.02.2022)
2. Форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)». Factor. 2017. [Електронний ресурс]. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2017/january/issue-06/article-24495.html> (дата звернення: 05.02.2022)

3. Наказ «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»». Офіційний сайт Верховної Ради України. 2022. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 05.02.2022).

ОЦІНКА ОСНОВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ БАНКУ

Семенча Ілона Євгенівна

д.е.н., професор

Батрак Катерина Дмитрівна

студентка

Дніпровський національний університет

імені Олеса Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. Ефективно сформований кредитний портфель в банку, як відомо, є основою для отримання доходу банку. Отже, оцінка характеристик кредитного портфеля завжди була актуальним завданням для менеджменту банку щодо забезпечення його успішної діяльності у майбутні періоди. Також слід взяти до уваги, що кредитний портфель має певні характеристики, основними з яких є структура та якість кредитного портфеля. Ці характеристики потребують постійного моніторингу стану та, як підкреслюють фахівці, що займаються в Україні цими питаннями [1-4], впливають на кредитну політику банку загалом.

Мета роботи. Метою цього дослідження стало визначення стану якості та структури кредитного портфеля банку на прикладі АТ «Укресімбанк» як основних складових з позиції стратегічних засад його розвитку.

Матеріали та методи. Під час вивчення заявленого питання застосовувались методи коефіцієнтного аналізу, структурного аналізу, аналізу динаміки основних складових структури кредитного портфеля та показників, що характеризують його якість.

Результати і обговорення. Структуру кредитного портфеля банку можна розглядати з позиції кількісної або ж якісної оцінки. Слід зауважити, що велика кількість дослідників до поняття «якість портфеля» відносить не тільки кредитний ризик, а й інші критерії, наприклад, дохідність та ліквідність. Але не можна вважати неефективною методику, яка охоплює лише один із названих аспектів, доцільно назвати її неповною, адже мета оцінки кредитного портфеля

у кожного дослідника може бути різною.

Формування кредитного портфеля, який буде ефективно функціонувати, є невід’ємним завданням загальної кредитної політики банку. Варто наголосити на тому, що його структура напряму відображає стратегічні засади розвитку установи, а вже певні зрушення у її діяльності дають змогу охарактеризувати якість складових кредитного портфеля. Тобто, вважаємо, що три названі аспекти тісно взаємопов’язані та їх слід розглядати у беззаперечній єдності (рис. 1).

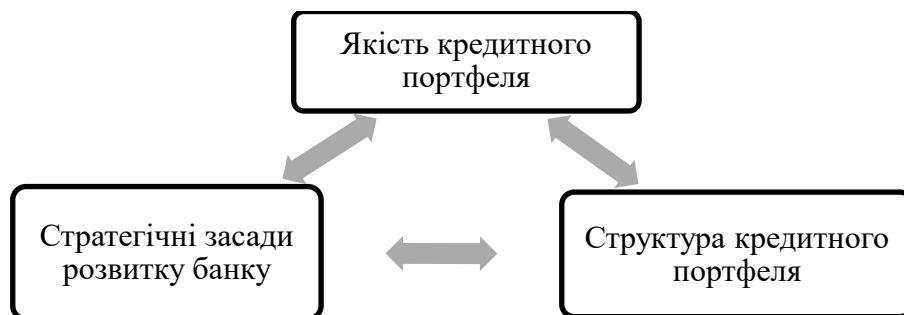

Рис. 1 Взаємозв’язок між стратегічним розвитком банку та складовими його кредитного портфеля

Рівень якості кредитного портфеля визначається його структурою, яка, в свою чергу, формується з урахуванням різноманітних чинників впливу.

Серед макроекономічних факторів, які впливають на якісну організацію портфеля, варто відзначити такі: стан економіки країни, її грошово-кредитна політика, а також нормативно-правова база діяльності банків; добробут, платоспроможність населення; конкуренція на ринку банківських послуг.

До мікроекономічних чинників впливу відносяться: структура кредитного портфеля; забезпеченість банку ресурсною базою (як кваліфікованими кадрами, так і фінансовими ресурсами); банківський менеджмент; інноваційна діяльність установи (її спроможність до введення новітніх банківських послуг, продуктів, технологій); раціональність кредитної політики.

Для прикладу розглянемо структуру кредитного портфеля АТ «Укрексімбанк» (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз структури кредитного портфеля АТ «Укрексімбанк» за 2017 – 2020 роки, за типом позичальника, %

Типи клієнтів банку	Питома вага, %			
	2017	2018	2019	2020
Юридичні особи	74,44	75,43	81,95	80,81
Державні підприємства	24,35	23,07	16,30	17,58
Фізичні особи	1,20	1,44	1,67	1,21
Муніципальні та комунальні підприємства	0,01	0,06	0,08	0,36
Всього	100,00	100,00	100,00	100,00

Джерело: складено автором за даними [5]

Бачимо, що протягом 2017-2020 років найбільше кредитних коштів було надано в позику юридичним особам. Дані свідчать про те, що діяльність банку зорієнтована на різноманітні організації, фірми, компанії тощо. Стратегія установи не змінювалась за останні 4 роки. Це говорить про те, що банк розвивається та вдосконалюється в більш вигідних для нього аспектах діяльності, а зміни не завжди можуть сприяти ефективному функціонуванню установи.

Також проаналізуємо структуру кредитного портфеля за галузями (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз структури кредитного портфеля АТ «Укрексімбанк» за 2017 – 2020 роки, за галузями економіки, %

Галузь	Питома вага, %			
	2017	2018	2019	2020
Енергетика	7,70	9,60	11,10	15,10
Сільське господарство та харчова промисловість	13,50	14,70	15,40	14,30
Хімічна промисловість	9,10	10,40	11,20	11,90
Нерухомість	7,70	7,50	8,20	9,50
Торгівля	11,60	11,00	11,30	8,80
Металургія	5,50	6,30	7,30	8,50
Машинобудування	7,40	6,20	7,80	8,40
Видобувна галузь	15,50	12,10	4,10	5,10
Готелі та ресторани	4,00	2,80	3,20	4,50
Транспорт і зв'язок	1,40	2,10	4,20	4,20
Фізичні особи	1,20	1,40	1,70	2,30
Будівництво	5,60	5,30	3,30	2,00
Будівництво доріг	-	-	-	1,30

Виробництво гумової та пластмасової продукції	2,20	2,10	2,40	1,00
Виробництво будівельних матеріалів	4,50	4,30	4,10	0,90
Фінансова діяльність	0,40	0,30	0,40	0,50
Легка промисловість	0,30	0,40	0,30	0,40
Професійна, наукова та технічна діяльність	-	0,50	0,50	-
Металообробка	0,30	0,40	0,50	-
Целюлозо-паперова промисловість	1,00	1,30	1,40	0,30
Інша переробна діяльність	0,30	0,30	0,40	0,30
Деревообробна промисловість	0,30	0,30	0,40	0,20
Інше	0,50	0,70	0,80	0,50
Всього	100,00	100,00	100,00	100,00

Джерело: складено автором за даними [5]

Як бачимо, банк надає кошти у тимчасове користування підприємствам, що здійснюють свою діяльність у різних секторах економіки країни. Найбільше кредитів надано на розвиток таких секторів економіки як: сільське господарство та харчова промисловість, торгівля, хімічна промисловість, енергетична промисловість, нерухомість, видобувна галузь. З 2020 року активно почали впроваджуватись позики, спрямовані на будівництво доріг. А також скоротився попит на кредити для професійної, наукової та технічної діяльності і металообробки. Певні зміни є: зменшились кредити, видані на будівництво, збільшились позики, надані металургійній галузі тощо. Але варто відмітити, що протягом 2017-2020 років банк активно взаємодіє зі всіма галузями господарства, що допомагає не лише розвитку національної економіки, а й позитивно впливає безпосередньо на діяльність банку. Банк отримує дохід від виданих коштів, а також більш якісне зовнішнє середовище функціонування, яке, в свою чергу, стане стимулом для розвитку.

АТ «Укресімбанк» запрошує до обслуговування малі та середні підприємства, які потребують розвитку бізнесу та підтримки щодо започаткування експортної діяльності. Банк пропонує широкий вибір кредитів на розвиток підприємництва та фінансування інвестиційних витрат компаній різноманітних галузей економіки. Структура кредитного портфеля АТ«Укресімбанк» описує основні вектори розвитку установи. Банк функціонує в межах розробленої стратегії, яка більшою мірою орієнтується на обслуговування юридичних осіб.

За своєю сутністю якість – це ступінь цінності, придатності чого-небудь для використання за призначенням. Тобто, спроектувавши це поняття на розгляд структури кредитного портфеля, можна дати йому оцінку. Місією АТ «Укрексімбанк», як вже зазначалося, є орієнтація у своїй діяльності на допомогу підприємствам, які функціонують в різних галузях економіки – це є призначення, виконання якого покладене на кредитний портфель. Аналіз структури останнього дає змогу оцінити, чи виконується поставлене завдання. Дані свідчать про те, що АТ «Укрексімбанк» найбільше обслуговує юридичних осіб та кредитує всі галузі національної економіки, як і зазначено в стратегії розвитку банку (див. табл. 1, 2). Тобто, кредитний портфель використовується за призначенням. Таким чином, ми дали оцінку структури кредитного портфеля розглянутої установи. Розвиток або ж, навпаки, занепад банку вже буде свідчити про рівень якості сукупності кредитних інструментів банку.

Підкріпити вищесказане можна і за допомогою аналізу показників нормативів кредитного ризику АТ «Укрексімбанк» (табл. 3).

Таблиця 3

**Показники нормативів кредитного ризику АТ «Укрексімбанк»
за 2018 - 2021 роки, %**

Показник	H2	H7	H8	H9
2018	12,26	32,37	192,79	0,09
2019	15,26	26,37	353,13	0,47
2020	24,88	21,38	143,05	0,32
2021	20,64	17,51	210,35	0,39

Джерело: складено автором за даними [6]

Як випливає з табл. 3, банк підтримує норматив адекватності регулятивного капіталу (H2, не менше 10%) на достатньому рівні протягом 2018 – 2021 років. Для системно важливих банків норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (H7) не повинен перевищувати 20%. Бачимо, що для АТ «Укрексімбанк» у 2018 – 2020 роках показник перевищував вказану норму, але стабільно зменшувався і вже у 2021 році став оптимальним. Банк має досить високі значення нормативу великих кредитних ризиків (H8) за всі аналізовані роки, що свідчить про значну

частку великих виданих кредитів. Попит на такі позики складають підприємства різних галузей економіки. Але велике значення нормативу Н8 все ж підкріплене достатньою забезпеченістю установи регулятивним капіталом. Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9, не більше 25%) стабільно тримається на низькому рівні протягом 2018 – 2021 років. Відповідність показників критеріям, встановленими НБУ, впливає на місце банку у банківській системі України.

Ефективність роботи банківської установи залежить не лише від дотримання необхідного значення економічних нормативів, а й від сформованого кредитного портфелю, якість якого забезпечує: максимізацію доходу банку, передусім від кредитування як основної форми розміщення банківських ресурсів; підтримку оптимального рівня ліквідності, який визначає спроможність банку відповідати за всіма платіжними зобов'язаннями; платоспроможність банку.

Висновки. Із проаналізованого матеріалу можна зробити висновок, що такі складові банківської діяльності як: кредитний портфель, його якість та стратегічні засади розвитку банку тісно взаємопов'язані. Структура кредитного портфеля банку напряду відображає поставлену мету діяльності установи, а вже безпосередньо якість кредитного портфеля дає змогу оцінити чи використовуються його складові за призначенням, тобто за наміченими векторами розвитку. На прикладі АТ «Укрексімбанк» було відображено взаємозалежність вказаних об'єктів. Місія банку полягає в задоволенні кредитних потреб українського підприємництва. Аналіз структури кредитного портфеля підтвердив те, що установа, дійсно, працює за своїм стратегічним планом. Основними клієнтами банку є юридичні особи, а також він обслуговує всі галузі національної економіки. Оцінка якості та структури кредитного портфеля засвідчує придатність його складових для використання за призначенням, а також дає підстави свідчити про те, що банк розвивається доволі прогресивно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нечаєва І.А., Каплан Ю.О. Теоретичні основи управління якістю кредитного портфеля. *Бізнес-Інформ*. 2011. № 6. С. 115-118.
2. Бровко Л.І. Сорока Ю.В., Бровко Є.І. Аналіз кредитного портфеля комерційних банків України в сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2018. № 11. С. 78-89.
3. Демчук Н.І., Коваль А.М. Менеджмент кредитного портфеля банку. *Науковий вісник Херсонського державного університету Серія Економічні науки*. 2017. Випуск 23. Частина 1. С. 154-157.
4. Дем'яненко І.В., Бандура Ю.В. Роль НБУ в формуванні кредитного портфеля комерційного банку. *Ефективна економіка*. 2020. №2. http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2020/63.pdf (дата звернення: 24.01.2022).
5. Фінансова звітність АТ «Укрексімбанк» : веб-сайт. URL: <https://www.eximb.com/ua/bank/financial-information/financial-report/> (дата звернення: 24.01.2022).
6. Дані наглядової статистики. Національний банк України : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision> (дата звернення: 27.01.2022).

РОЛЬ ЗЕЛЕНОГО КРЕДИТУВАННЯ НА СВІТОВИХ РИНКАХ ЗЕЛЕНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Чала Вероніка Сергіївна

к.е.н., доцент

Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури
м. Дніпро, Україна

Анотація. Окреслена роль зеленого банківського кредитування у задоволенні попиту на фінансові ресурси для екологічних проєктів на світових ринках зелених банківських послуг. Визначені основні риси зеленого кредитування, а також особливості зеленого перекредитування. Охарактеризовані принципи відповідального банкінгу. Оцінена динаміка покращення обсягів зеленого кредитування та охарактеризована його секторальна структура.

Ключові слова: фінансові ресурси; зелене кредитування; зелене перекредитування; відповідальний банкінг.

В умовах зростання попиту на фінансові ресурси для фінансування сучасних, часто досить масштабних, проєктів зеленої економіки одну з ключових ролей в процесі задоволення цього попиту відіграє зелене банківське кредитування. *Зелене банківське кредитування* репрезентує будь-який вид кредитного інструменту, наданий виключно для часткового чи повного фінансування чи рефінансування нових чи вже існуючих екологічних проєктів [1; 2] за ринковою чи нижче ринкової процентною ставкою. Зазначимо, що саме банківські кредити є на сьогодні основним інструментом фінансування довгострокових інвестиційних проєктів зеленого спрямування, хоча самі банки традиційно не зацікавлені у тривалих термінах погашення позичальниками своїх кредитних зобов'язань, як і останні – у підвищенні процентних ставок.

Надаючись банківськими установами у відповідності з розробленою і затвердженою корпоративною кредитною політикою, зелені кредити забезпечують не тільки суттєву оптимізацію структури банківських кредитних портфелів, але й зниження рівня кредитних, економічних і правових ризиків діяльності банків-кредиторів, підвищення їх репутаційного бренду та нарощування ринкових конкурентних позицій [3; 4; 5; 6].

Не слід скидати з рахунків і таких вагомих конкурентних переваг зеленого банківського кредитування як контроль за виконанням позичальниками взятих зобов'язань щодо екологізації економічної діяльності, фінансове стимулювання і розвиток екологічно чистих і енергозберігаючих виробництв, а також структурна модернізація національних економік та значне зниження рівня екологічних ризиків. У той час як за прямого банківського кредитування банки самостійно організують видачу кредитів, контролюють їх погашення та процес виконання позичальниками умов кредитних угод, операції зеленого перекредитування передбачають первинне надання державою коштів фінансовим компаніям з подальшою їх передачею комерційним банкам з метою фінансування останніми зелених компаній [7, с. 81].

Звернімось до цифр: на прямі банківські кредити припадає нині понад 65% боргового і половина глобального обсягу зеленого фінансування низьковуглецевих програм і проєктів відновлювальної енергетики [8, с. 11]. Водночас станом на тепер близько 250 банків по усьому світу, на які припадає понад 40% глобальних банківських активів, на глибокому системному рівні впроваджують у своїй діяльності Принципи відповідального банкінгу (*англ. – Principles For Responsible Banking*) [9], спрямовані на екологізацію операцій і послуг банківської індустрії у відповідності з зеленими очікуваннями і потребами світової спільноти.

Принципи відповідального банкінгу були розроблені фахівцями ООН спільно з банками-підписантами, котрі зобов'язуються їх впроваджувати в усі сфери банківського бізнесу на стратегічному, портфельному і транзакційному рівнях. Зазначені принципи включають [10]: принцип вирівнювання (*англ. –*

alignment): забезпечення максимальної адаптації корпоративних бізнес-стратегій банків до суспільних потреб і цілей у царині стійкого розвитку; принцип впливу і формулювання цілей (*англ. – impact and target setting*): зниження негативного впливу банківських операцій на довкілля на основі публікації банками стратегічних цілей своєї діяльності в екологічній і соціальній сферах та спрямування на їх досягнення управлінських зусиль; принцип роботи з клієнтами (*англ. – clients and customers*): розбудова відносин з клієнтами у відповідності з цілями стійкого розвитку; принцип зацікавлених сторін (*англ. – stakeholders*): активна взаємодія банків зі стейкхолдерами у процесі консультування і реалізації різноманітних форм співпраці; принцип управління і культури (*англ. – governance and culture*): розбудова ефективного внутрішньобанківського управління та формування культури відповідальної банківської справи; принцип транспарентності і відповідальності (*англ. – transparency and accountability*): регулярне надання банками прозорості фінансової звітності з оцінкою власного внеску у досягнення цілей сталого розвитку. Зокрема, тільки у Сполучених Штатах Америки зелені кредити видають нині понад 100 банківських установ за щорічного приросту їх кількості та зростання ролі у фінансуванні великокапіталізованих банків – «левіафанів» американської банківської індустрії. Якщо у 2014 р. кредити вартістю понад 1 млрд дол. США надавали лише 12 банків США, то вже у 2015 р. їх кількість зросла до 20 [11] з подальшим неухильним розширенням кількісної структури банківських установ у наступні роки. Наприклад, у 2017 р. зелені банки Сполучених Штатів Америки мобілізували понад 2,6 млрд дол. США капіталу, інвестованого у розвиток чистої енергії, а саме: встановлення на 230 тис дахів будинків фотоелектричних систем потужністю 5 кВт [12, с. 3].

За прогнозами ж авторитетних міжнародних експертів, у довгостроковій перспективі (2036-2040рр.) завдяки структурній диверсифікації джерел фінансування і динамічному розвитку світового ринку низьковуглецевих технологій питома частка банків у фінансуванні зеленої економіки може зменшитись до 33% (порівняно з 64% у 2020 р.) на тлі одночасного збільшення

ваги зазначених інноваційних фінансових інструментів [8, с. 11].

Своєю чергою, частка банків країн, що розвиваються, котрі надають кліматичні кредити, зросла з 61% у 2016 р. до 72% у 2017 р. Окрім того, майже половина банківських установ даної групи держав пропонують на сьогодні клієнтам зелені кредити, котрі залишаються найбільш поширеним зеленим фінансовим продуктом, за якими йдуть зелене страхування, консалтингові послуги і зелені інвестиційні фонди. І хоча 55% банків держав, що розвиваються, станом на тепер не продукують зелені фінансові сервіси, однак 88% з них дедалі активніше демонструють свою зацікавленість у розвитку даного напрямку банківського обслуговування клієнтів [13].

Дані, подані у табл. 1, свідчать про те, що сучасна секторальна структура зеленого та сталого кредитування банківських установ характеризується як загальними, так і специфічними рисами. Що стосується формату зелених кредитів, то він найбільшою мірою задовольняє потреби у капітальних активах зелених за природою секторів національних економік. Відтак – 47% загального зеленого кредитування припадає на відновлювальну енергетику, а 23% – на генерацію енергії.

Таблиця 1

**Топ-5 секторів зеленого та сталого кредитування
банківських установ, % загального підсумку**

Зелені кредити		Сталі кредити	
<i>Сектор економіки</i>	<i>%</i>	<i>Сектор економіки</i>	<i>%</i>
Відновлювальна енергетика	47	Комунальні послуги	14
Генерація енергії	23	Транспорт і логістика	9
Комунальні послуги	8	Хімічна промисловість	7
Нерухомість	6	Інші сектори промисловості	6
Фінансові послуги	3	Виробництво продуктів харчування і напоїв	5

Джерело: [14].

Натомість пов'язані зі стійкістю позики спрямовуються, головним чином, на фінансування тих секторів національних економік країн, котрі, навіть не

володіючи зеленими активами, мають за мету суттєво зменшити своє навантаження на довкілля, а саме: житлово-комунальне господарство (14% загального портфеля сталих банківських кредитів), транспорт і логістика (9%) та хімічна промисловість (7% відповідно).

Найбільш конкурентною у глобальних координатах є мережево-організована зелена банківська система, що функціонує у формі розгалужених, горизонтально і вертикально диверсифікованих, тісно пов'язаних між собою фінансових посередників в особі зелених банків, Банків розвитку, а також комерційних банків з окремими екофінансовими структурними підрозділами. Зелена банківська мережа акумулює, продукує та інституціоналізує процес глобального спіловеру знань, технологій і ноу-хау у сфері зеленого банкінгу через віртуальні та особисті платформи. Завдяки цьому не тільки забезпечується значне прискорення темпів нагромадження глобального капіталу у зеленій інфраструктурі, але й суттєво полегшується процес співробітництва приватних інвесторів і забудовників з зеленими банками, стандартизуються умови такої співпраці, а також підвищується рівень транспарентності операцій зелених банківських установ.

Висновки. Реалізація урядами багатьох держав і цілих регіонів стратегічних завдань «озеленення» економічного розвитку значною мірою опирається на зелене банківництво і механізми його диверсифікації у глобальних умовах, які відіграють ключову роль у підтримці адаптації національних економік до кліматичних змін, підвищенні їх фінансової стійкості, а також пом'якшенні впливу кліматичних ризиків на динаміку макроекономічного зростання.

Сучасні зелені банківські мережі не тільки забезпечується значне прискорення темпів нагромадження глобального капіталу у зеленій інфраструктурі, але й суттєво полегшується процес співробітництва приватних інвесторів і забудовників з зеленими банками, стандартизуються умови такої співпраці, а також підвищується рівень транспарентності операцій зелених банківських установ.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Luo C., Fan S., Zhang Q. Investigating the influence of green credit on operational efficiency and financial performance based on hybrid econometric models. *International Journal of Financial Studies*. 2017. Vol. 5. Issue 4. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7072/5/4/27/htm>
2. Berrou R., Ciampoli N., Marini V. Defining green finance: Existing standards and main challenge. In: Migliorelli M., Dessertine P., eds. *The rise of green finance in Europe: Opportunities and challenges for issuers, investors and marketplaces*. Cham: Palgrave Macmillan, 2019. P. 31-51.
3. Худякова Л. С. Международное сотрудничество в развитии «зеленого» финансирования. *Деньги и кредит*. 2017. №7. С. 10-18
4. Cui Y., Geobey S., Weber O., Lin H. The impact of green lending on credit risk in China. *Sustainability*. 2018. Vol. 10. Issue 6, 2008. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/6/2008>
5. Мирошниченко О. С., Мостовая Н. А. «Зеленый» кредит как инструмент «зеленого» финансирования. *Финансы: теория и практика*. 2019. №23 (2). С. 31-43.
6. Campbell D., Slack R. Environmental disclosure and environmental risk: Sceptical attitudes of UK sell-side bank analysts. *The British Accounting Review*. 2011. Vol. 43. Issue 1. P. 54-64.
7. Мирошниченко О. С., Бранд Н. А. Банки в финансировании «зеленой» экономики: обзор современных исследований. *Финансы: теория и практика*. 2021. Т. 25. №2. С. 76-95.
8. Порфирьев Б. Н. «Зелёные» тенденции в мировой финансовой системе. *Мировая экономика и международные отношения*. 2016. Т. 60. № 9. С. 5-16.
9. Principles for Responsible Banking. URL: <https://www.unepfi.org/banking/bankingprinciples/>
10. About the Principles. Creating the future of banking. URL: <https://www.unepfi.org/banking/bankingprinciples/more-about-the-principles/>
11. Runyon J. *Renewable Energy Finance Outlook 2016: The Year of the*

Green Dollar. URL: <https://www.renewableenergyworld.com/baseload/renewable-energy-finance-outlook-2016-the-year-of-the-green-dollar/#gref>

12. Clean Energy Finance: Green Banking Strategies for Local Governments. EPA-430-F-18-004. October 2018. URL: https://www.epa.gov/sites/default/files/2018-10/documents/usepa_greenbankingstrategies_october_2018.pdf

13. Park H., Kim J. D. Transition towards green banking: Role of financial regulators and financial institutions. Asian Journal of Sustainability and Social Responsibility. 2020. Vol. 5. Issue 5. URL: <https://ajssr.springeropen.com/articles/10.1186/s41180-020-00034-3#citeas>

14. The sustainable loan market: A snapshot of recent developments. 29 Oct, 2020. URL: <https://insights.nordea.com/en/sustainability/sustainable-loan-market/>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОТИВАЦІЇ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ПІДГРУНТЯ ЇХ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ

Череп О. Г.

Д.е.н., професор

Коротич А. В.

Запорізький національний університет

Запоріжжя, Україна

Наукові дослідження показали, що мотивація може стати гарним стимулом для кар'єрного росту. Проте, потрібно розуміти інтереси, мотиви, стимули які керують людиною щоб направити мотивацію саме в правильному напрямку. У кожної людини є свої інтереси, мотиви, стимул і це потрібно враховувати кожному керівнику підприємства. Бо, саме завдяки розумінню, які фактори керують працівниками можна підвищити працездатність робітників у будь-якій компанії.

Інтереси - це усвідомлені потреби, джерело діяльності, об'єктивна необхідність виконання певних функцій для задоволення потреб;

Мотиви - усвідомлені причини діяльності, спонукання людини до чогось. Мотиви з'являються майже одночасно з виникненням потреб і інтересів та проходять певні стадії, аналогічні стадіям формування останніх.

Мотив - це своєрідна реакція людей на інтереси, а отже, на усвідомлені потреби [5, ст 10]. Мотив не тільки спонукає людину до дії, а й визначає, що саме і як треба зробити.

Стимули – це зовнішні спонукання, які мають цільову спрямованість. За своїм змістом – це економічні важелі впливу, що викликають формування певних мотивів, тим самим, підвищуючи ефективність механізму управління в цілому [5, с. 14]. Стимулювання - один із засобів, за допомогою якого може здійснюватися мотивація трудової діяльності. Стимулювання справляє вплив на зусилля, старанність, наполегливість, націленість, сумлінність персоналу організації. Що вища якість робочої сили, досконаліші соціально трудові

відносини, то меншою є потреба у стимулюванні як засобі керування людьми, то більше члени організації, причому без зовнішнього впливу, виявляють зацікавленість справами організації, її цілями. Таким чином, стимулювання - це процес зовнішнього впливу на людину для спонукання її до конкретних дій або процес, що спрямований на усвідомлене пробудження в неї певних мотивів та цілеспрямованих дій [5, с. 14, 15].

Це основні фактори, які спонукають людину до дій та формують головне поняття «мотивація працівників». Тож, можна сказати, що мотивація працівників - створення певних умов для працівників, які будуть стимулювати людей до ефективної трудової діяльності з більшою самовіддачею, щоб покращити якість та результат праці. Автори відомого підручника з основ менеджменту визначають мотивацію як процес спонукання себе й інших до діяльності для досягнення особистих цілей і цілей організації.

На поведінку людини в процесі трудової діяльності впливає комплекс факторів- мотиваторів, що спонукають до діяльності: зовнішніх - на рівні держави, галузі, регіону, підприємства - і внутрішніх - складових структури самої особистості працівника (потреби, інтереси, цінності людини, пов'язані з його особистістю та соціокультурним середовищем, особливості трудової ментальності тощо). Мотивацію трудової діяльності, тобто спонукання персоналу до ефективної трудової діяльності, що забезпечує необхідні винагороди та задовольняє наявні потреби; мотивацію стабільної та продуктивної зайнятості; мотивацію розвитку конкурентоспроможності працівника; мотивацію володіння засобами виробництва; мотивацію вибору нового місця роботи тощо [3].

Отже, розглянувши поняття інтереси, мотиви та стимули можна сказати, що основними чинниками, які обумовлюють спонукання людини до активної діяльності, є все ж таки потреби, інтереси, мотиви і стимули, першість з-поміж яких належить потребам. Правильне керування цими поняттями може підвищити працездатність персоналу та привести людей до кар'єрного росту. Що собою буде покращувати успішність компанії, бо людина буде зацікавлена

в досягненні певної мети, тобто підвищення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мотивація співробітників: значення, види, прийоми. URL: <https://buduysvove.com/publications/motyvaciya-spivrobotnykiv-znachennya-vydy-pryyom>
2. Види мотивації. URL: <https://eduhub.in.ua/news/motivaciya-personalu-dodayte-biznesu-efektivnosti>
3. Шляхи удосконалення системи мотивації персоналу. URL: <https://www.wunu.edu.ua/pdf/rob/9-22.pdf>
4. Електронний журнал «Ефективна економіка». С.Г. Дрига, «Мале підприємництво в Україні та країнах Європейського союзу» URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=104>
5. Колот А. М. Мотивація персоналу: Підручник. К.: КНЕУ, 2002. 337 с. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/11566/kolot_motivation.pdf&sequence=1&isAllowed=y

ФОРМУВАННЯ ТА ПОДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Шнурко Антоніна Миколаївна

Мартиненко Олена Валентинівна

ст.викладачі кафедри обліку і аудиту

Головко Світлана Олександрівна

канд. пед. наук, старший викладач кафедри обліку і аудиту

Державний вищий навчальний заклад

“Донбаський державний педагогічний університет”

м. Слов’янськ, Україна

Анотація: Досліджено процес формування та подання фінансової звітності у форматі таксономії XBRL. Розкрито низку переваг, як для користувачів, так і для тих, хто складає та подає фінансову звітність у форматі iXBRL, яка є сучасним та зрозумілим стандартом обміну фінансовою інформацією між різними зацікавленими користувачами з будь-якої країни світу.

Ключові слова: фінансова звітність, формат XBRL(eXtensible Business Reporting Language) - iXBRL, таксономія, міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), цифровий стандарт.

Вступ./Introduction. Формування та подання фінансової звітності є завершальним етапом облікового процесу. В свою чергу, підприємства, які згідно із законодавством складають фінансову звітність за МСФЗ, і яка підлягає обов’язковому аудиту, повинні подавати її державним органам у єдиному уніфікованому електронному форматі XBRL. Такий підхід є розповсюдженим у міжнародній практиці, проте достатньо новим для суб’єктів господарювання в Україні. Дослідження спрямоване на те, щоб: розкрити сучасний стан, проблеми та перспективи впровадження цифрового стандарту подання фінансової звітності в Україні та визначення технології її подання у форматі iXBRL; дослідити сучасне програмне забезпечення щодо формування та

подання фінансової звітності у форматі iXBRL; розкрити основні переваги та недоліки використання різних способів формування та подання фінансової звітності у форматі iXBRL.

Мета роботи./Aim. Визначення особливостей упровадження формату XBRL для подання фінансової звітності в Україні за МСФЗ, а також можливих способів організації цього процесу на вітчизняних підприємствах. За результатами дослідження встановлено переваги впровадження такого звітування для різних груп користувачів інформації фінансової звітності.

Матеріали та методи./Materials and methods. Використовувались загальнонаукові методи, аналіз і синтез, дедуктивний метод та індуктивний метод; методи порівняльного, проблемно-ситуаційного аналізу; логічний метод.

Результати та обговорення./Results and disycussion. У сучасному світі цифрової економіки склалася необхідність постійного удосконалення не лише технологій, систем управління, а й підвищення знань і компетенції для того, щоб уміти знаходити нестандартні рішення в тих чи інших ситуаціях, бути постійно готовим до ризиків і вільно орієнтуватися в умовах нестабільності, тому процес формування та подання фінансової звітності у форматі таксономії XBRL є досить актуальною темою дослідження.

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» до категорії підприємств, що становлять суспільний інтерес, віднесені такі українські компанії:

Підприємства, що становлять суспільний інтерес (емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію; банки; страховики; недержавні пенсійні фонди; інші фінансові установи, великі підприємства).

Публічні акціонерні товариства. Суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях. Підприємства, які провадять господарську діяльність за певними видами (розділ 64 КВЕД ДК 009:2010, група 3 КВЕД ДК 009:2010, розділ 66 КВЕД ДК 009:2010) [1].

Зауважимо, що XBRL є широко поширеним в світі міжнародним

стандартом подання в електронному вигляді ділової інформації, зокрема фінансової звітності за МСФЗ. Стандарт XBRL забезпечує опрацювання великих обсягів якісних та кількісних показників і використовується багатьма фінансовими регуляторами в світі для якісного нагляду за фінансовими ринками. Але сам по собі XBRL не принесе жодної користі. Для побудови нової системи важлива також «таксономія» [2]. Таксономія фінансової звітності - це набір статей і показників фінансової звітності та її елементів, що підлягають розкриттю, а також взаємозв'язків між ними та іншими елементами таксономії.

Таке трактування таксономії по відношенню до фінансової звітності є більш підходящим, оскільки робить акцент, що це не просто перелік показників, статей та елементів, а і взаємозв'язки між ними та іншими елементами таксономії [3]. Основною складовою будь-якої форми звітності є стаття, що представляє собою елемент фінансового звіту, який відповідає критеріям, установленим НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [4].

Статті звітності взаємопов'язані між собою, і часто взаємозалежні. Так, між показниками усіх форм фінансової звітності існує взаємозв'язок та взаємоузгодженість. Крім того, існує взаємозв'язок між показниками фінансової та інших видів звітності (статистичної, галузевої, внутрішньогосподарської, податкової тощо). Таксономія фінансової звітності затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку. Тобто, розробкою таксономії фінансової звітності займається Міністерство фінансів України [5].

Таксономія МСФЗ (IFRS Taxonomy) – це проект Ради з МСФЗ. Таксономія МСФЗ оновлюється щороку. Це пов'язано зі створенням та публікацією нових стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, ситуаціями, що мають місце у практичній діяльності, введенням нових блоків у Таксономію МСФЗ. Головне завдання цього проекту Ради з МСФЗ – дати світові єдиний формат для обміну в електронному вигляді звітністю, підготовленою відповідно до МСФЗ. Таксономія МСФЗ – корисне джерело

інформації. Оскільки стандарти не містять рекомендованих форм звітності за МСФЗ, таксономія МСФЗ є неофіційно рекомендованою звітністю. Для перегляду такої звітності необхідне спеціальне програмне забезпечення – програми перегляду XBRL.

У світовій практиці впровадження стандарту XBRL виділяють декілька способів переходу на XBRL формат подання фінансової звітності, які професійне співтовариство XBRL визнає найкращими [6], а саме:

1) компанії можуть надсилати до державного регулятора фінансові звіти XBRL, підготовлені за допомогою програмних комплексів MS Excel, MS Word чи у форматі PDF. Даний спосіб подання є доречним для малого бізнесу, оскільки він є найменш затратним, проте і має ряд недоліків, а саме: висока ймовірність помилок, ручне введення даних при формуванні звітності, окремі форми фінансової звітності майже не використовуються за межами певного звітного контексту;

2) передача функції формування фінансової звітності у форматі XBRL на аутсорсинг із використанням зовнішніх вендорів (аутсорсингових компаній). Даний спосіб подання є найменш ризикованим, оскільки відповідальність за подання фінансової звітності покладається на аутсорсингову компанію, яка буде забезпечувати комплектну підтримку формування фінансової звітності у форматі XBRL. Також немає потреби у виборі і придбанні відповідного програмного забезпечення для подання фінансової звітності у форматі XBRL та навчанні фахівців для роботи у даному програмному комплексі. Поряд із позитивними сторонами даного способу, необхідно зазначити, що він є більш затратним та менш контрольованим процесом подання фінансової звітності у форматі XBRL;

3) підприємства можуть самостійно доопрацювати існуюче програмне забезпечення або розробити відповідний інструментарій для конвертації фінансової звітності з існуючої на підприємстві облікової системи у цифровий формат XBRL. Даний спосіб подання є більш доступним для багатьох підприємств, оскільки процес відображення господарських операцій на

підприємствах здійснюється з використанням сучасних програмних комплексів, є зрозумілим та контрольованим процесом, і на підприємстві можна своєчасно здійснювати внутрішній контроль за результатами подання звітності. Однак необхідно відзначити, що на підприємстві повинні працювати фахівці зі знанням специфікацій відповідного програмного забезпечення, які зможуть постійно здійснювати оновлення, доопрацювання та його підтримку; компанія може придбати готову ERP-систему з вбудованим інструментом для формування фінансової звітності у форматі XBRL.

До переваг такого підходу можна віднести: комплексний автоматизований підхід до обліку та управління бізнес-процесами компанії, довгострокове заощадження коштів від впровадження даної системи, контроль не лише подання звітності, але й результатами діяльності компанії, автоматичне опрацювання значного масиву вхідної та вихідної інформації, висока якість вихідних даних та розширені можливості для формування не лише фінансової, але й нефінансової управлінської інформації. До основного недоліку даного способу подання необхідно віднести те, що компанії доведеться залучити значні інвестиційні ресурси, які потрібно буде залучити на початковій стадії впровадження ERP-системи.

Запровадження в Україні подання звітності у форматі XBRL відкриває низку переваг, як для користувачів, так і для тих, хто готує фінансову звітність:

- перевагами використання формату XBRL для суб'єктів звітування є: виключення дублювання при поданні фінансової звітності регуляторам; коректне складання та подання фінансової звітності; висока якість і точність інформації, що містить фінансова звітність; це сприятиме залученню потенційних інвесторів;

- перевагами використання формату XBRL для державних регуляторів є: більш ефективний і менш затратний регуляторний процес; швидкість та автоматичність обробки й аналізу фінансової інформації у звітності; своєчасне виявлення ризиків діяльності компаній та оперативне реагування на них;

- перевагами використання формату XBRL для інвесторів є: глибше

розуміння ризиків та перспектив діяльності компанії; розкриття інформації у відповідності до міжнародних стандартів; швидкість, автоматичність обробки та аналізу фінансової звітності, тощо.

Висновки./Conclusions. Таким чином, запроваджена система значно полегшить компаніям коректну підготовку фінансової звітності, а регуляторам полегшить процес обробки і аналізу цієї інформації. У системи, яка базується на стандарті XBRL, є чимало переваг – це швидкість і автоматичність формування звіту, в тому числі консолідованого; можливість обробки і аналізу даних; більш ефективний регуляторний процес і багато іншого. Виявлено, що цифрова трансформація створює нові можливості для суспільного розвитку; при цьому її переваги найбільшою мірою відчуються на ринках з великою кількістю учасників та високим ступенем застосування ІКТ-послуг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні Закон України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
2. Вікіпедія URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Рафальська К. У чому плюс нової електронної фінзвітності //НВ Бізнес URL: https://biz.nv.ua/ukr/experts/rafalskaya_e/u-chomu-pljus-novoji-elektronnojisistemi-finzvitnosti-2410663.html.
4. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
5. Про затвердження перекладу Таксономії фінансової звітності за міжнародними стандартами фінансової звітності 2021 Наказ Міністерства фінансів України № 595 12.11.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0595201-21>.
6. Шматко Н. Формат XBRL: як підготуватися до подання фінансової звітності за таксономією МСФЗ. URL: <https://ibuhgalter.net/articles/477>.

LEGAL SCIENCES

ABUSE OF PROCEDURAL RIGHTS DURING PROOF IN THE CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE

Hrytskevych Polina,

Teacher of English Applied Linguistic
and Methods of Teaching Foreign Languages
Dnipro, Ukraine

Titova Vitalina

Student of Department of Law, Political Science
and International Relations

Введение./Introduction. The urgency of this topic is due to the fact that the abuse of procedural rights by participants in civil proceedings is a full-fledged offense, which may result in obstacles to access to justice and delay the process. In practice, there are often cases of procedural abuses, which in turn lead to distrust of justice and justice in society, which is why it is extremely destructive.

The Constitution of Ukraine in Art. 55 stipulates that the right to judicial protection is an inalienable constitutional human right. The effectiveness of judicial protection is based not only on a clearly defined procedure for consideration of cases but also on the participants' behavior in the process, their conscientious performance of their procedural rights and responsibilities. Recently, in the civil process of Ukraine, such a negative fact as the unfair use of procedural rights provided by law and third parties by the parties and third parties has become widespread [5, p.83].

Цель работы./Aim. To date, the civil procedural law of Ukraine does not provide for formulations of counteraction to the abuse of subjective civil procedural rights. But it must also be understood that proving the abuse of procedural rights is quite complex and impossible in some cases. Establishing the abuse of the procedural right to appeal a court decision is evaluative and depends on the discretion of the

court [5, p. 83- 84].

Материалы и методы./Materials and methods. According to Art. 13 of the CCU, in exercising his rights, a person must refrain from actions that may interfere with the rights of others, cause harm to the environment or cultural heritage. That is, Art. 13 of the Civil Code does not allow the exercise of civil rights with the intention of harming another person; does not allow abuse of rights in other forms; obliges people in the exercise of civil rights to adhere to the moral principles of society and not to violate the rights of others.

One of the most common ways of abusing the right of evidence is to warn the court of false information in the parties' explanations. However, such notice may not necessarily be in the form of a direct statement of false information, and it may involve other methods of misleading the court.

Falsification of evidence is a form of abuse of the evidentiary rights of a party. It is manifested in the party's submission to confirm their claims or objections to poor quality written and physical evidence, which was known [6, p. 138]. However, it is possible to speak about abuse of the right in the form of falsification of evidence only in case of proof of intentional falsification.

This fact must be proved by the person who stated the falsity of the evidence. For the most part, this can only be verified with the help of experts. That is, it follows that at the same time as filing a statement on the falsity of evidence, the person concerned must submit to the court a request for the appointment of an appropriate examination. If such a request has not been received, the court shall consider the case taking into account the evidence of the falsity which was alleged in the application .

Varieties of rights abuse include unfounded accusations of falsifying evidence, filing unfounded requests to demand or provide evidence, conducting an examination, and summoning witnesses. Along with the request to appoint an expert to verify the authenticity of documents, it can be used to delay the case [6,p.138-139].

Currently, the court is severely limited in its ability to influence dishonest conduct of the parties, which allows the interested party person to delay the consideration of the case in various ways, to prevent the adoption of an unfavorable

court decision, and to make other illegal actions in the field of civil proceedings. Therefore, the concept of abuse in civil procedural law related to the idea of dishonesty, and whether there is a specific action bona fide or not, should be decided by the court, as at the moment there are no clear criteria and rules for such an assessment; hence the concept abuse should be regulated by an act that will objectively determine this fact and fill its gap in civil procedural law.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Summing up, we note that, despite the long history of the institution of abuse of rights, many aspects of it still cause a lot of debate. According to most authors, its only feature, which is harmful to the state, society, or any other party to the relationship. The main subjects who have the opportunity to abuse their procedural rights are the court and the persons involved in the case. Each of them must also be able to initiate proceedings to counteract such behavior. Abuse of rights in civil proceedings can be formulated as actions (inaction) implemented within the procedural law of some participants in the process, which create obstacles to the proper and timely consideration and resolution of the case, as well as harm to the state, society or any particular participant.

Выводы./Conclusions. In our opinion, it would be expedient to include a separate article in the CPC of Ukraine, which would be devoted to the grounds and procedure for applying civil liability in cases of abuse of procedural rights.

In this article, it should be noted that it is inadmissible to exercise civil procedural rights solely to harm another person whose actions are illegal and whose purpose is to prolong the process and other in fully conscious malicious? exercise of civil procedural rights (abuse of civil procedural law).

REFERENCES

1) Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30) редакція від 03.09.2019, ВВР, 2019, № 38, ст.160 [електронний ресурс]: – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2) Цивільний Кодекс України// Відомості Верховної Ради України: кодекс

від 16.01.2003, редакція від 13.02.2020 [електронний ресурс]: – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3) Цивільний Процесуальний Кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492) редакція від 14.07.2020 [електронний ресурс]: – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

4) Цивільний процес України [навчальний посібник] /В.І. Тютюгін /вид. «Право» Харків, 2020, - 390 с.

5) Олійник А. Запобігання зловживанню цивільними процесуальними правами: питання теорії та практики/ А. Олійник // Юридична Україна. – 2013. - № 7. – С. 83-91.

6) Ратушна Б.П. Зловживання сторонами процесуальними правами під час доведення у цивільному процесі України / Б.П. Ратушна // Зб. наук. пр. Львів. держ. ін-ту новіт. технологій та упр. ім. В'ячеслава Чорновола. Серія «Юридичні науки» / за заг. ред. проф. О.І Сушинського. – Львів, 2008. – вип.3.- с. 133-142.

КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧО-РОЗШУКОВИХ ДІЙ

Андрусенко Олександр Анатолійович,
викладач кафедри професійних та спеціальних
дисциплін

Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ

Слюсарчук Анастасія Сергіївна,
курсант

Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ
м. Херсон, Україна

Вивчення проблем та перспектив розвитку доказового права є наразі одним із ключових напрямів роботи наукового товариства. Це зумовлено необхідністю повсякчасної оптимізації процесуального законодавства України, вдосконалення інституту негласних слідчо-розшукових дій, виокремлення переваг та недоліків окремих способів таємного отримання доказів, що в свою чергу зумовлює потребу їх чіткого науково-теоретичного обґрунтування.

Для більш об'єктивного вивчення питання контролю за вчиненням кримінального правопорушення як одного із основних засобів таємного отримання доказової бази при розслідування вчинених кримінальних правопорушень та встановлення орієнтирів для дослідження, варто визначити межі поняття «негласні слідчо (розшукові) дії».

Чинним кримінальним процесуальним законодавством визначається, що досудове розслідування, яке полягає у збиранні та перевірці відомостей щодо фактів та обставин вчинення кримінального правопорушення, може здійснюватися із залученням гласних та негласних засобів. Негласні засоби досудового розслідування регламентуються 21 главою Кримінального процесуального кодексу України, а також Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Законодавчо встановлюється, що негласні слідчо-розшукові дії є

різновидом слідчо-розшукових дій, відомості щодо факту та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком окремих випадків, передбачених законодавством. Такі слідчо-розшукові дії спрямовані на збирання, перевірку чи дослідження фактичних даних у конкретному кримінальному провадженні, та які проводяться у випадках крайньої потреби, коли відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб [1].

Наукова доктрина пропонує дещо більш ґрунтовне визначення для поняття негласних слідчо-розшукових дій, що фундаментально розкриває їх сутність та призначення. Вона визначає їх як сукупність пошуково-пізнавальних прийомів, інформація щодо факту та способів проведення яких не розголошується, та які призначаються уповноваженим кримінальним процесуальним законодавством суб'єктом з метою виявлення фактичних даних та відомостей про їх джерела для отримання доказів у кримінальному провадженні [2, с. 118].

Уповноваженою особою, що здатна прийняти рішення щодо проведення негласних слідчо-розшукових дій може бути слідчий, прокурор, а в окремих, передбачених законом випадках – слідчий суддя у разі надання прокурором або слідчим відповідного клопотання. Рішення про необхідність здійснення будь-якого виду негласних слідчих-розшукових дій приймається уповноваженою особою з урахуванням актуальної криміналістичної ситуації [3, с. 80].

Контроль за вчиненням правопорушення – це узагальнене поняття, що включає цілий комплекс різноманітних за своєю сутністю та призначенням, а також способом проведення, негласних слідчих, оперативних, пошукових і пізнавальних дій. Частиною 2 статті 246 Кримінального процесуального кодексу встановлюється, що негласні слідчі (розшукові) дії призначаються у випадку неможливості отримати відомості про правопорушення або причетних до нього осіб іншим шляхом.

З огляду на це, можна стверджувати, що встановлення контролю за вчиненням кримінального правопорушення можливе за наявності кількох умов.

По-перше, як і будь-які інші негласні слідчо-розшукові дії, контроль за вчинення кримінального правопорушення здійснюється, якщо протиправне діяння, що вчинили або мають намір вчинити, створює загрозу підвищеної суспільної небезпеки, а відповідно у самих злочинців сформувався стійкий намір щодо досягнення своєї злочинної мети. І головною умовою встановлення контролю за вчиненням правопорушення є неможливість попередження вчинення правопорушення шляхом профілактичних або будь-яких інших заходів [4, с.130].

Варто зазначити, що у чинному кримінальному процесуальному законодавстві відсутнє визначення поняття контролю за вчинення кримінального правопорушення, що розкривало його зміст та сутнісне призначення. Попри досить глибоке дослідження різних форм негласних слідчо-розшукових дій, в тому числі і контролю за вчиненням кримінального правопорушення або тотожних йому заходів, теоретико-правове визначення цього поняття як окремої наукової категорії не існує. Тому, як стверджує Комашко В.В., при виробленні поняття контролю за вчиненням кримінального правопорушення необхідно враховувати сутнісні характеристики етимології поняття окремих елементів назви цього правового явища. [5, с. 38]

На відміне від більшості інших негласних слідчо-розшукових дій, що переважно спрямовані на отримання, дослідження або перевірку доказів, контроль за вчиненням кримінального правопорушення, окрім досягнення вище вказаних цілей, спрямовується для вирішення таких завдань: попередження вчинення кримінального правопорушення, затримання суспільно небезпечних осіб у момент вчинення кримінального правопорушення, створення умов для повного розкриття кримінального правопорушення [6, с. 133]. Тобто можна говорити про те, що контроль за вчиненням кримінального правопорушення – це багатофункціональний комплекс дій, спрямований не лише на розкриття кримінального правопорушення, але й можливе його попередження.

Комашко В.В. визначає зміст контролю за вчиненням кримінального правопорушення як перевірку наявності достатніх підстав вважати, що

вчиняється або вчинено тяжке або особливо тяжке кримінальне правопорушення. Відповідно така перевірка може здійснюватися у наступних формах: контрольована поставка; контрольована та оперативна закупки; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки кримінального правопорушення.

За визначенням Шумілова А.Ю., контрольована поставка – це спосіб контролю за вчиненням кримінального правопорушення, що є за своєю сутністю системою оперативно-розшукових заходів та дій, в ході якого під негласним контролем оперативного підрозділу допускається будь-яке переміщення речовин або предметів, вільна реалізація яких обмежена або заборонена, а також таких, що були здобуті злочинним шляхом [5, с. 26].

Так само одноманітного підходу до розуміння поняття контрольованої та оперативної закупки серед вітчизняних та зарубіжних науковців немає, та, на нашу думку досить ґрунтовним є визначення Дубягіна Ю.П., що визначає такі заходи як систему дій, що є оплатним придбанням товарів під контролем уповноваженого оперативного органу, метою якого є фіксація ознак злочинної діяльності [5, с. 27]. Тобто у такому випадку контроль за вчиненням кримінального правопорушення виявляється у встановленні нагляду оперативних працівників за обігом заборонених товарів та навіть у здійсненні їх контрольованого придбання для отримання інформації щодо правопорушення та причетних до нього осіб.

Спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки кримінального правопорушення нерідко ототожнюють або об'єднують в один вид слідчо-розшукових дій на підставі того, що у своїй сутності обидва заходи передбачають існування навмисного дезінформування або взагалі не виокремлюють їх в самостійні інститути, проте більшість науковців, зокрема Динту В.А., Багрій М.В. та інші відмежовують ці дві форми контролю за вчиненням кримінального правопорушення.

Сутність спеціального слідчого експерименту полягає у тому, що особа, уповноважена на його проведення, вносить необхідні зміни в оперативну

обстановку, в якій діє підозрювана особа, що в свою чергу сприймає ці зміни як необхідні для досягнення своєї злочинної мети та реагує на них відповідно до задуму. В цей період за нею спостерігають уповноважені оперативні працівники і таким чином отримують необхідну інформацію щодо самого підозрюваного або вчиненого ним правопорушення [6, с. 387].

На практиці спеціальні слідчі експерименти можуть бути пов'язані із заміною потенційної жертви вбивці на підготовленого для цієї ролі співробітника оперативного підрозділу. Наприклад, для викриття маніяка - встановлення його особи й злочинних намірів в межах місцевості, де той переважно вчиняв кримінальні правопорушення, навмисне висилається приваблива жінка, що в свою чергу може бути оперативним працівником, що перебуває під наглядом відповідного підрозділу [7, с. 134].

Імітування обстановки кримінального правопорушення полягає у діях уповноваженої особи, що створюють подобу справжнього кримінального правопорушення з метою запобігання його вчинення чи викриття особи, що може бути причетна до його реального здійснення. Тобто передбачається впровадження певних імітаційних дій та засобів, що спрямовані на відтворення перебігу кримінального правопорушення в уявленні особи, що вчинила підготовчі дії для цього кримінального правопорушення [5, с. 30].

Науковцями, зокрема Білічак О.А., визначається, що імітування обстановки кримінального правопорушення є системою дій, що не мають чіткого нормативного визначення та врегулювання, а тому можуть застосовувати не лише в межах негласних слідчо-розшукових дій, а й в оперативно-розшуковій діяльності загалом.

Специфічною ознакою, що об'єднує усі форми контролю за вчиненням кримінального правопорушення, окрім контрольованої поставки, можна вважати інсценування дій оперативними підрозділами кримінального правопорушення та імітація його наслідків, метою яких є фіксація даних, що підтверджують прийняття підозрюваною особою рішення про вчинення кримінального правопорушення – тяжкого або особливо тяжкого [8, с. 249].

Отже, підсумовуючи варто зазначити, що контроль за вчиненням кримінального правопорушення володіє основними сутнісними ознаками, притаманними негласним слідчо-розшуковим діям, а саме: заборона розголошення факту та методів їх проведення, призначення його лише у разі крайньої необхідності у разі вчинення або існування загрози вчинення особливо суспільно небезпечних діянь та за умови, що заходи іншого характеру не матимуть достатній вплив для вирішення завдань кримінального провадження.

Попри те, що одноманітного визначення поняття контролю за вчиненням кримінального правопорушення ні в законодавстві, ні в науковій доктрині не існує, все ж науковці практично одностайні у питанні встановлення основних форм здійснення контролю за кримінальним правопорушенням, а саме виділяють: контрольовану поставку; контрольовану та оперативну закупки; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки кримінального правопорушення. Різні методи та підходи, що використовуються у разі призначення тієї чи іншої форми контролю за кримінальним правопорушенням мають споріднену мету – спостереження за сприйняттям підозрюваної особи змін в оперативній обстановці з метою викриття її злочинних намірів та дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс від 13 квітня 2012 // Верховна Рада України за № 4651-VI: ред. станом на 05 січня 2022. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.02.2022).

2. Мирошниченко Ю.М. Негласні слідчі (розшукові) дії: підстави проведення // Правова позиція: проблеми правоохоронної діяльності. 2019. №2. С. 117-121.

3. Колесник В.А. Проблемні питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій та їх учасників // Кримінальне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики : матеріали міжнар. наук.практ. конф: Сімферополь, 2013. С. 80-82.

4. Білічак О.А. Контроль за вчиненням злочину: поняття та форми // Вчені

записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. 2014. №2. С. 129-135.

5. Комашко В.В. Правові та організаційні основи контролю за вчиненням злочину: дис. на здоб. ступ. канд. юр. наук: спец. 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с.

6. Багрій М.В. Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину //Актуальні проблеми держави і права. 2014. С. 386–391

7. Тертишник В.М., Уваров В.Г., Сачко О.В. Контроль за вчиненням злочину: зміст, форма та юридична визначеність // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. - №4. С. 132-135.

8. Грібов М.Л. Законодавче регулювання контролю за вчиненням злочину // Електронне наукове фахове видання: порівняльно-аналітичне право. 2016. №6. С. 248-251.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕТА ВСЕСВІТУ

Костенко Олексій Володимирович

доктор філософії (Ph.D.) в галузі права
завідувач науково-дослідної лабораторії теорії і права
цифрових трансформацій науково-дослідного центру
цифрових трансформацій і права НДІ інформатики і права
Національної академії правових наук України

Вступ. Науково-технічна революція 4.0. створила величезне вікно можливостей та сприяла виникненню сучасних відносин в електронному просторі – метавсесвіті. Створено передумови для початку науково-технічної революція 5.0 та соціальної революції 5.0, яка кардинально змінює роль людини в суспільній структурі, одночасно змінюючи і саму соціальну структуру, створюючи при цьому нові соціальні групи, соціальні інститути, електронні екосистеми та метавсесвіти.

Метою даної статті є дослідити суспільних відносини в метавсесвіті та доцільність їх правового регулювання.

Матеріали та методи. Дослідження інформаційного права у сфері сучасних інформаційно-комунікаційних технологій здійснюють такі науковці як Андрощук Г.О., Беляков К.І., Брайчевський С.М., Гринчак Н. А., Гбур З.В., Вітлінський В. В., Воїноіва С.А., Джалілова В.Р., Кирилюк А.В., Косілова О.І., Матвійчук А.В., Марценко Н.С., Позова Д.Д., Стрельник В.В., Сидорчук Ю.М., Павленко Ж.О., Тихомиров О.О., Шишка Н.В., Щербина Б.С.

Дослідження в сфері правового регулювання суспільні відносини, які складаються із застосуванням технологій штучного інтелекту викладені у попередній роботі біль ґрунтовно проводяться Барановим О.А., Брижко В.М., Грабовською О.А., Катковою Т.Г., Кармазою О.О., Кущерець Д.В., Кукліною В.М., Лобанчиковою Н.М., Мельником К.С., Некіт К.Г., Радутним О.Е., Стефанчуком М.О., Харитоновим Є.О, Харитоновою О.І

Результаты та обговорення. Поняття метавсесвіт походить від multiverse або meta-universe, що означає гіпотетичну множину всіх можливих реально існуючих паралельних Всесвітів, включаючи і той в якому ми знаходимося. Термін метавсесвіт сформовано у 1895 році психологом Вільямом Джеймсом, а популярності він набув завдяки творам письменника-фантаста Майкла Муркока. На сьогодні поняття метавсесвіт має багато синонімів, але найближчим до нього за смисловим навантаженням, на нашу думку, слід вважати поняття «кіберпростір», яке пропонується використовувати надалі.

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій [с.264], досягнення науково-технічної революції 4.0 та широке використання соціальних мереж сприяють створенню нових суспільних відносин, які формуються у загальносвітовому цифровому середовищі. У цих суспільних відносинах поєднуються кіберпростір (метавсесвіт), фізична людина та її цифрова альтернатива – цифрова особистість та цифровий аватар (далі – аватар).

Визначення кіберпростір (метавсесвіт), цифрова людина, цифрова особистість та цифровий аватар поки що не мають однозначності. Це створює безліч варіацій, які застосовуються в популярній літературі та у широкому вжитку під час опису подій, що відбуваються у віртуальних реальностях [с.224].

Кіберпростір та цифрова людина наповнюються різноманітною інформацією про реальні події та людину-прототип з різних джерел інформації [с.201]. Ці джерела створюються реальними людьми з використанням програмних та програмно-технічних засобів. Однак, настане час коли метавсесвіт за допомогою технології нейронних мереж, квантових технологій та продуктів зі штучним інтелектом (ШІ), матиме можливості самостійно від людини формувати власні метавсесвіти.

На сьогоднішньому етапі розвитку суспільних відносин із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій перш за все держава повинна виявляти найбільшу зацікавленість в технологічному, етичному і правовому

регулюванні кіберпростору. Оскільки це дасть змогу більш раціонально та ефективно використовувати фінансові, технологічні, людські ресурси та ресурси держави.

Також доки невирішеною залишається проблема можливого «автономного» (без втручання людей) функціонування аватара та кіберпростору.

По-перше виникає спокуса або гіпотетична можливість застосування цифрового двійника людини без згоди та відома людини-володільця аватара та фактично вчинити електронний кіднепінг. Електронний кіднепінг може мати на меті отримання доступу до фінансових та матеріальних ресурсів людини-володільця, а може використовуватися для скоєння терористичних дій не тільки в кіберпросторі але й проти фізичних об'єктів, людей та суспільства.

По-друге автономний кіберпростір (без втручання людей) фактично може стати штучною «позаземною» формою життя, оскільки людство втратить фактичний вплив на його об'єкти, суб'єкти та процеси розвитку.

Нині ми спостерігаємо непоодинокі випадки «автономності» штучного інтелекту.

Так протягом 2016-2017 років зафіксовано низку інцидентів із застосуванням пристроїв зі ШІ. На жаль, мусимо констатувати, що сьогодні законодавство не здатне здійснити правову регуляцію суспільних відносин, які розвиваються в кіберпросторі із використанням цифрових технологій, цифрової особистості та цифрових аватарів, особливо тих, які можуть обмежувати права і свободи людини.

Доцільно розпочати дослідження у сфері інформаційного права в напрямі розробки основних доктринальних та нормативно-правових понять, шляхом створення сучасного понятійно-категоріального апарату, розробки наукових підходів регулювання суспільних відносин із застосуванням цифрових особистостей та цифрових аватарів, формування пропозицій модернізації чинного законодавства, в тому числі Кримінального кодексу, визначення правопорушень в кіберпросторі, незаконного використання цифрових

особистостей та цифрових аватарів, формування пропозицій з державного примусу за скоєння таких злочинів тощо.

Для формування понятійно-категоріального апарату пропонуємо наступні авторські визначення:

Цифровий аватар – дані в цифровій формі, достатні для відтворення прототипу людини-володільця цифрового аватару в кіберпросторі з максимальною достовірністю та правами, встановленими законодавством.

Цифрова особистість – визначені законодавством необхідні та достатні дані в цифровій формі, за якими здійснюється ідентифікація людини-володільця в кіберпросторі.

Кіберпростір (метавсесвіт) – цифрове середовище, утворене сукупністю цифрових суб'єктів та цифрових об'єктів, що взаємодіють між собою, а також цифрові або інші технології що забезпечують цю взаємодію.

Кіднепінг цифрового аватару або цифрової особистості – незаконний доступ, заволодіння, використання, модифікація або знищення цифрового аватару та/або цифрової особистості.

Висновки. Вважаємо за доцільне розпочати роботу над створенням комплексної електронної юрисдикції для регулювання суспільних відносин в метавсесвіті,

Необхідно розпочати дослідження у сфері інформаційного права в напрямі розробки основних доктринальних та нормативно-правових понять, шляхом створення сучасного понятійно-категоріального апарату, розробки наукових підходів регулювання суспільних відносин із застосуванням технологій метавсесвіту, а також формування пропозицій модернізації чинного законодавства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Беляков К. І. Енциклопедія соціогуманітарної інформології / корд. проекту та заг. ред. проф. К. І. Беляков. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – Т. 1. – С.263-267.

2 Дзьобань О. П. Енциклопедія соціогуманітарної інформології / корд. проекту та заг. ред. проф. К. І. Беляков. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Т. 2. – С.224-228.

3 Kostenko O. V. Identification data management: legal regulation and classification. Науковий журнал «PNAP. Scientific Journal of Polonia University Periodek Naukowy Akademii Polonijnej». 2020. Т. 43. № 6. Р. 198-204. DOI <https://doi.org/10.23856/4325>.

4 Котов П. Глава Epic Games увидел в метавселенной «многоотриллионный» потенциал. URL:https://3dnews.ru/1053946/glava-epic-games-uvitel-v-metavselennoy-mnogotrilionniy-potentsial?fbclid=IwAR0Kgpl-8vqDY05pNrpOW-IQl0PjMUwZ6yyaFDAGe2Ag9_aYhDvy0T3kQfU

ПРИНЦИПИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оніщик Юрій Віталійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного та публічного права
Хміль В'ячеслав Віталійович,
студент 4 курсу
Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. Підприємницька діяльність має ґрунтуватися на конкретно визначених та закріплених у відповідних нормативно-правових актах основах, що виражено у принципах такої діяльності. Саме тому важливою умовою ефективного функціонування інституту підприємництва є дотримання усіма суб'єктами цих відносин принципів підприємницької діяльності.

Мета роботи – визначити принципи підприємницької діяльності.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження є загально-наукові методи, а саме: метод системно-структурного аналізу, логіко-семантичний метод, діалектичний метод, метод узагальнення. Для з'ясування принципів підприємницької діяльності використано наукові підходи та чинне законодавство України.

Результати обговорення. Термін «принцип» походить від латинського слова «*principium*», яке означає начало, основа. Водночас, принцип – це те, що лежить в основі певної теорії науки, внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки [1, с. 547]. За В.І. Далем, слово «принцип» означає наукове чи моральне начало, основу, правило, від якого не відступають [2, с. 431]. У правовій доктрині під час визначення поняття принципів права науковці вживають такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність, система координат тощо. Багато категорій є однорідними. Тому принципи – це загальні, керівні (основні, головні, відправні,

вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовуючі) положення [3,с.40]. З огляду на викладене під принципами підприємницької діяльності слід розуміти основоположні засади, на яких ґрунтується підприємництво.

Відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [4]. У ст. 1 Закону України «Про підприємництво» підприємництво визначено як безпосередню самостійну, систематичну, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [5].

Слід зазначити, що підприємницька діяльність є видом господарської діяльності. Згідно ст. 3 Господарського кодексу України господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність) [4]. У зв'язку з цим принципи підприємницької діяльності доцільно розглядати поряд з принципами господарської діяльності.

У ст. 6 Господарського кодексу України закріплено загальні принципи господарювання, а саме: забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості

економіки, добросовісної конкуренції у підприємництві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави; захист національного товаровиробника; заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини [4].

У ст. 44 Господарського кодексу України встановлено принципи підприємницької діяльності, згідно якої підприємництво здійснюється на основі: вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільного найму підприємцем працівників; комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд [4].

У ст. 5 Закону України «Про підприємництво» передбачено принципи підприємницької діяльності, а саме: вільний вибір видів діяльності; залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян; самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів вироблюваної продукції, встановлення цін відповідно до законодавства; вільний найм працівників; залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонено або не обмежено законодавством; вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, установлених законодавством; самостійне здійснення підприємцем – юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності, використання будь-яким підприємцем належної йому частки валютної виручки

на свій розсуд [5].

Наведені вище принципи підприємницької діяльності є основою підприємництва незалежно від форми, розміру та виду діяльності. У літературі виділяються ще соціальні принципи підприємницької діяльності – проявляються в орієнтації бізнесу на людину як головну цінність підприємства, створенні й підтримці культурного середовища, дотриманні етичних норм поведінки, наданні можливості професійного росту, запровадженні системи мотивації працівників, підтриманні творчого клімату в колективі. У зв'язку з цим усі принципи, яких дотримуються суб'єкти підприємництва, пропонується поділяти на три групи: зумовлені законодавством, економічні та соціальні. Водночас відмічається, що якщо принципи, зумовлені законодавством, підприємці змушені виконувати, здійснюючи свою діяльність у правовому полі, а дотримання економічних принципів зумовлює ринкове середовище, то підтримка соціальних аспектів підприємництва більшою мірою залежить від самого підприємця чи співвласників бізнесу [6, с. 10-11].

Висновки. Принципи підприємницької діяльності є системою, тобто взаємопов'язаними та взаємозалежними. Тому порушення одного з них може призвести до порушення інших. Ефективне функціонування підприємницької діяльності досягається послідовним застосуванням усієї системи принципів і кожного з них окремо. Сьогодні принципи підприємницької діяльності передбачені у різних нормативно-правових актах, що призводить до їх дублювання. Упорядкування принципів підприємницької діяльності в єдиному нормативно-правовому акті сприятиме ефективному правовому регулюванню підприємницьких відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словник іншомовних слів / О.С. Мельничук; за ред. О.С. Мельничук. К., 1974. 776 с.
2. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 3. / Даль В.И. М.: Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1955. 556 с.

3. Старчук О.В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 40–43.

4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 06.01.2022).

5. Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 року № 698-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення 06.01.2022).

6. Грудзевич Ю.І. Сутність механізму реалізації підприємницької діяльності та його складових. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. № 25. С. 9–14.

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

Свинаренко Юрій Павлович,

старший викладач кафедри професійних та спеціальних
дисциплін

Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ

Озимок Сергій Анатолійович,

курсант

Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ

м. Херсон, Україна

В умовах розбудови України, як демократичної правової держави, високим є рівень злочинності, яка проникає в усі сфери суспільного життя, завдаючи значних збитків, негативно впливаючи на розвиток усіх суспільних та державних інститутів. В останні роки злочинності в Україні має тенденцію до зростання.

Тому розкриття й розслідування таких злочинів, ухвалення законних і справедливих судових рішень, як свідчить багаторічний зарубіжний та вітчизняний досвід, можливі лише у разі застосування адекватних, ефективних, таємних засобів отримання доказів, якими за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) [1] є негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НС(Р)Д), правова регламентація яких визначена у главі 21 Кодексу та інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні (затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України), Служби безпеки України (далі – СБУ), Міністерства фінансів України, адміністрації Державної прикордонної служби України та Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5) (далі – інструкція) [2]. Їх включення до вітчизняного кримінального процесу суттєво змінило його

взаємозв'язок із оперативно-розшуковою діяльністю (далі — ОРД), маючи за мету підвищити ефективність використання негласних засобів у кримінальному провадженні та їхніх результатів у кримінальному процесуальному доказуванні.

В умовах розбудови України, як демократичної правової держави, високим є рівень злочинності, яка проникає в усі сфери суспільного життя, завдаючи значних збитків, негативно впливаючи на розвиток всіх суспільних та державних інститутів. В останні роки злочинності в Україні має тенденцію до зростання та відомостей про їх джерела для отримання доказів у кримінальному провадженні та їх перевірки [3, с. 393], зауважимо, що, на наш погляд, одержання результатів НСРД не завжди відповідають законним вимогам. Зокрема, дискусійним є пошуково-пізнавальний та посвідчувальний характер одержання результатів НСРД, а також спрямованість цього заходу на виявлення й закріплення фактичних даних і відомостей про їх джерела для отримання доказів у кримінальному провадженні або перевірки цих доказів.

У науковій літературі неодноразово зверталася увага на тривалу та забюрократизовану процедуру тимчасового доступу до речей і документів у випадках, коли особа – володілець, розуміючи необхідність і важливість провадження цього заходу, сам добровільно надає необхідні речі або документи слідчому [4]. Після застосування НСРД складається протокол в якому фіксується інформація про протиправні діяння особи і не пізніше ніж за 24 години після складання направляється прокуророві разом із супровідним листом та додатками до нього. Даний протокол та додатки до нього виступають невід'ємним доказом у певному кримінальному провадженні, завдяки цьому можна довести вину підозрюваної особи та притягнути її до відповідальності. Протокол НСРД є процесуальним документом, тому при заповненні такого документа уповноважений суб'єкт зобов'язаний дотримуватись усіх вимог передбачених КПК України, у разі недотримання вимог, такий протокол визнається нікчемним та не може виступати доказом у суді.

Висновки. Проаналізувавши все вищевикладене, можна зробити

висновок, що негласні слідчі (розшукові) дії є дієвим інструментом отримання важливих для кримінального провадження відомостей у ході розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів. Цьому сприяють таємність їх проведення, чітка регламентація кримінально процесуальним законодавством України та застосування спеціальних технічних засобів. Однак, незважаючи на відносно чітку й достеменно прописану процедуру проведення негласних заходів, усе ж збоку уповноважених суб'єктів допускається низка помилок, зумовлених як суб'єктивними, так й об'єктивними чинниками. За результатами їх негативного впливу протоколи НСРД в ході судового засідання визнаються недопустимими доказами. Зважаючи на динаміку розвитку суспільних відносин, діяльність щодо розробки нових форм і методів протидії злочинності (у тому числі й у частині уникнення процесуальних помилок при складанні протоколів НСРД) має відбуватися на системній основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17#Text>. (дата звернення: 01.02.2022)
2. Про затвердження інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, служби Безпеки України, Міністерства фінансів України, адміністрації державної прикордонної служби України та Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (дата звернення: 01.02.2022)
3. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні / М.а.Погорецький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. Київ № 1. с. 393.
4. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час

застосування заходів забезпечення кримінального провадження: інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 р. № 223–558/0/4–13 URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0558740–13> 1.(дата звернення: 01.02.2022)

СТРАТЕГИИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ: ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНТЕРЕСОВ ЧЕЛОВЕКА И РАЗВИТИЯ МАХАЛЛИ

Мухитдинова Фируза

доктор юридических наук,
профессор

Ташкентского Государственного юридического университета

В осуществлении этой очень важной задачи мы, в первую очередь, опираемся на активистов махаллей, уважаемых ветеранов, наших обладающих большим жизненным опытом почтенных матерей, на ваши, дорогие женщины, знания и духовный потенциал.

Шавкат Мирзиёев

Введение./Introduction Как нам известно, что древняя узбекская махалля, которая берет свое начало у истоков бронзового века, сейчас не может не вызывать чувства ностальгии. Представляешь председатель махалли, который знает каждую семью и их членов как свою родную семью и заботиться о каждом как о своём родном человеке, это просто человечность нового Узбекистана. За что в Узбекистане 2022 год объявлен Годом обеспечения интересов человека и развития махалли.

Цель работы. Целью работы является раскрыть историко развитие махалли в обеспечение интересов человека. Было очень приятно всему народу страны когда Президент Узбекистана Шавкат Мирзиёев поздравил граждан с Новым годом и предложил объявить 2022 год Годом обеспечения интересов человека и развития махалли /узбекского квартала/. По его словам, в первую очередь речь идет об обеспечении прав и свобод, законных интересов каждого жителя Узбекистана. "Решающее значение в этом имеет махалля - основа нашего общества. Действительно, мир в махалле - это мир во всей стране. Самая главная задача для нас - обеспечение мира и стабильности", - сказал глава государства.

Да, как мы знаем махалля – это институт своего рода, где жители мирно и дружно решают все проблемы проживающих или хашар, в ходе которого люди совершенно бескорыстно строят дом своему соседу. Мудрое изречение, пришедшее из глубины веков: «Махалля – и отец, и мать», воспринимается как жизненная истина, заключающаяся в том, что этот бесценный метод самоуправления граждан издавна занимает важное место не только на словах, но и в душе, и во всей жизни каждого человека. Махалли построены на принципе, учитывающем исторические традиции и духовность народа. Именно в махалле как в зеркале мы видим дружелюбие семьи, их успехов и проблем, воспитание детей и уважение к старшим, заботу соседям и благотворительность проживающих, а также процветающего квартала. Именно честь и интересов человека тоже начало в махалле. Путь это будет кем-то, женщина, мужчина, ребенок или пожилой, предприниматель или интеллигентный, осужденный или безработный: он является частью махалли и поэтому забота за каждым мы видим в махаллях. Как мы видим и радуемся награжденных государственным наградами своих соседей... Ведь это внимание тоже мотивирует каждого проживающего. А также внимание малоимеющим семьям как в Узбекистане сегодня формированы «Железная тетрадь», «молодежная тетрадь» и «женская тетрадь». Эти «тетради» крайне необходимы для того, чтобы в махаллях владели точной информацией о положении дел относительно проблем молодежи и женщин в каждом семье и на этой основе принимали соответствующие меры. Если в «молодежную тетрадь» были включены юноши и девушки от 18 до 30 лет, то в «женскую тетрадь» – женщины старше 30 лет. При формировании данных списков особое внимание уделяются молодежи и женщинам, нуждающимся в социальной, правовой и психологической поддержке, а также стремящимся приобрести новые знания и профессии.

Материалы и методы./Materials and methods: использованы историко-теоретические и сравнительные исследования моделей гражданского общества в Узбекистане. Говоря об актуальности выбранной области исследования, отметим особенность развития политических практик, как следствие

особенностей политической мысли в отдельном махалле. В свою очередь, опираясь на постулат «практика – критерий истины» и проанализировав объем эмпирических данных, сможем составить представление об особенностях развития юридической науки в отдельном государстве, которое сделано через практическое исследование политической модели взаимодействия махалли и гражданского общества в стране.

Результаты и обсуждение./Results and discussion Как доктор юридических наук, я своих выступлениях останавливаюсь на актуальность, на историю развитие проблемы, а также на ее правовые основы, что подтолкнула на эту статью. Распространение гуманистических отношений в современном мире существенно повлияло на переоценку социокультурных норм межличностного и межгруппового взаимодействия. Уважение личности человека, толерантность, ориентация на сотрудничество становятся приоритетными целями развития социальных субъектов. В Узбекистане, как и в других странах, создаются условия для утверждения в повседневной жизни людей принципов и идеалов гуманизма, и в некоторых сферах жизнедеятельности общества уже достигнуты значительные изменения. В сентябре 2019 года в Узбекистане был принят Закон Республики Узбекистан «О защите женщин от притеснения и насилия». В целях реализации данного Закона 4 января 2020 года постановлением Кабинета Министров «О мерах по совершенствованию системы защиты женщин от притеснения и насилия» утвержден ряд документов, необходимых для обеспечения безопасности женщин. В частности, разработан порядок получения охрannого ордера, предоставляющего государственную защиту женщинам и девушкам, пострадавшим от притеснения и насилия. Сегодня в борьбе с бытовым насилием важно применение современных средств коммуникации, позволяющих получать помощь не выходя из дома. Так, по инициативе Комиссии по вопросам обеспечения гендерного равенства был запущен Телеграм-канал «Нет насилию!» с целью предотвращения случаев домашнего насилия. Благодаря ему женщины и девушки получили бесплатные

юридические консультации, а также психологическую помощь. Однако социальная безопасность личности продолжает оставаться острой общественной проблемой. В современном обществе присутствуют разные социальные нормы, одни из которых запрещают насилие по отношению к любому человеку, другие - допускают и оправдывают его. С одной стороны, гуманистические представления об отношениях между людьми ведут к утверждению ориентаций на терпимость, уважение личности, необходимость разрешения возникающих конфликтов ненасильственными способами. С другой - сохраняются возникшие на начальных этапах исторического развития социума нормы разрешения спорных ситуаций с помощью разных форм насилия. Встречаются и в настоящее время использование экономического принуждения, психологического воздействия, применение некоторых форм насилия в отношении женщин, детей в семье. Если даже встретится одна попытка насилия в семье это и есть самая из важных проблем общества. Требуется разработка комплексного подхода к определению сущности семейного насилия, основных форм его проявления, объективных и субъективных факторов, ведущих к возникновению насилия в конфликтных ситуациях между представителями разных этнических общностей. Таким образом, современном Узбекистане когда страна вступила в членство по правам человека совет ООН, еще более актуальным остаётся теоретика правовой анализ семейного насилия определяется существующими противоречиями в системе отношений, ведущих к возникновению жесткого принуждения при разрешении конфликтных ситуаций в современной семье. В настоящее время сохраняется ситуация игнорирования самой необходимости глубокого и всестороннего научного изучения насилия в семье, которое постоянно воспроизводилось в прошлом и присутствует до сих пор в определенной части семей. В современном обществе остается потребность в изучении проблемы насилия в семье, особенно по отношению к женщинам. Во многих научных юридических исследованиях глубоко не раскрываются исторические и социальные основания распространения насилия в семьях. В них основное

внимание сосредоточено только на изучении личностных особенностей субъектов и объектов насилия. Важность анализа данной проблемы состоит в том, что насилие представляет собой взаимодействие не только между субъектом и объектом насилия, но и социальными группами, общностями, которые в той или иной форме допускают возможность применения насилия. Материнство – это высшая форма патриотизма женщины: через воспитание прекрасных людей служить своему Отечеству. Это самая главная творческая профессия на Земле, в которой женщина может реализоваться как личность и в этом заключается ее гениальность и нравственность. Женщина – это сама природа, это не только мать, жена, сестра, дочь, руководитель, но и хранительница семейного очага, продолжатель рода человеческого, символ мудрости, красоты, женственности, верности, устойчивости, свободолюбия народа. «Мама!» - первое слово ребенка, которое свято у всех народов земного шара. Всем известно, что любая общественная культура опирается на систему положительных ценностей, которая строится на позитивном образе человека. И обязательный образ, на котором держится устойчивая культура – это положительный образ женщины - матери. Разрушение только одного этого образа влечет за собой разрушение всей культуры и деградацию общества. Сколько в истории развития человечества произведений было посвящено женщинам – сколько поэтов, композиторов, художников воспевали образ матери. Женщина-мать – самый главный человек в жизни каждого из нас. Гениальные женщины сильно отличались друг от друга. Например: Томарис: женщина защитившая древнего Турана от Кира второго. Текинаханум мать Амира Тимура, Бибиханум – жена Амира Тимура и их много но их разделяли эпохи, культуры, традиции и религии. Они принадлежали к разным слоям общества. Среди них были совсем юные девушки и взрослые женщины. Они были очень разные: царственные и простолюдинки, строгие и нежные, мужественные и женственные, бедные и богатые, высокообразованные и умные природным умом. Однако, несмотря на все различия, только они умели так самозабвенно любить и поддерживать своих детей и мужей. И в этом их

гениальность. Но история показала одно, самое главное, что, женщины несколько превосходят мужчин в способности к запоминанию, по словесным способностям. Они быстрее овладевают практической грамматикой языка, раньше начинают говорить, их словарный запас богаче. Они искренны, практичны, интуитивны, раньше социализируются в жизнь. Они выносливы. Устойчивы к тяготам жизни. Они воспитатели нации, будущее страны. Поэтому современная, интеллигентная и настоящая, любящая женщина все-таки стремится быть самодостаточной, для того, чтобы быть подарком для мужчины и для своих детей. Она не будет вечно жаловаться, плакать, страдать. Она всегда позитивна. И стремится к тому, чтобы нуждаться в одном: отдавать свою любовь другим, а не быть проблемой для другого. В связи с этим сегодня особон внимание уделяется женщинам, девушкам... Узбекистан присоединился ко всем основным международным договорам, предусматривающим правовую, социальную и экономическую защиту женщин от любых форм дискриминации и притеснений. Приняты гендерно ориентированные законы «О гарантиях равных прав и возможностей для женщин и мужчин», «О защите женщин от притеснения и насилия», «Об охране репродуктивного здоровья граждан», «О внесении изменений и дополнений в статью 15 Семейного кодекса», «О внесении изменений в Трудовой кодекс Республики Узбекистан» — о снятии ограничений, связанных с выбором женщинами ранее запрещенных форм трудовой деятельности и других гендерно ассиметричных положений трудового законодательства. В их разработке участвовали эксперты таких агентств ООН, как Программа развития ООН, Фонд народонаселения, Детский фонд, Управление Верховного комиссара по правам человека, Управление по наркотикам и преступности, Международная организация по миграции и Международная организация труда. Принято также свыше 20 указов и постановлений Президента, постановлений правительства. Внесен ряд изменений и дополнений, предусматривающих усиление работы по предотвращению насилия в отношении женщин и домашнего насилия, борьбе с устаревшими обычаями. Введена обязательная гендерно-правовая экспертиза

законодательных актов, направленная на устранение несоответствия положений нормативно-правовых актов принципам гендерного равенства, выявление возможных рисков дискриминационного характера в процессе их применения. Всем известна гениальная фраза о том, что «за каждым гениальным мужчиной стоит великая женщина». И она наполнена гениальным содержанием! Именно женщины испокон веков вдохновляли мужчин на подвиги, ради них мужчины сражались на поединках, в честь возлюбленных давали имена вновь открытым звездам, ради них отправлялись на край света, добивались больших успехов в творчестве, науке.... И в современном мире для мужчины не менее важно, чтоб девушка оставалась для него музой, ради которой хочется перевернуть мир. Не зря говорится, что девочка – это будущая мать, хранительница семейного очага. Ведь от того, какое образование и воспитание мы им дадим сегодня, зависит то, каким завтра они воспитают новое поколение. Учитывая эти качества и особенности женщин в Узбекистане в вузах уже второй год введет бюджетная квота для девушек. Квота введена на 2020\2021 учебного года, а также на текущий учебный. и связи чем 2008 девушки сегодня уже учатся в вузах страны. Так как квота в 4% даёт возможность девушкам получить высшее образование на бесплатной основе. Рекомендации кандидатам на эту квоту выдавались через министерство махалли. Такие же реформы предусмотрено в Новой Стратегии Узбекистана, году говорится о том что в 2026 году будут приняты в Вузах страны 6000 девушек для учебы на бесплатной основе. Сегодня в Узбекистане существуют около 30 нормативно-правовых актов по улучшению положения женщин в соответствии с требованиями международных стандартов. К ним входят такие законы как „О гарантиях равных прав и возможностей для мужчин и женщин» и «О защите женщин от притеснений и насилия» которые приняты 2 сентября 2019 года. Как видим со временем развитие нашего общества изменило и отношение к женщине, ее стали рассматривать как влиятельную социальную силу.

Выводы./Conclusions.

Женщины в республике с каждым годом играют все более важную роль в общественной жизни, занимают руководящие посты, ведут бизнес. Согласно ежегодному докладу МПС «Женщины в парламенте» и данным организации «ООН-женщины», впервые за всю историю на январь 2021 года общемировая доля женщин в национальных парламентах составила более четверти — 25,5%. По итогам выборов в парламент в конце 2019 года они составили 32% депутатов Законодательной палаты Олий Мажлиса, 25% — в Сенате. По данному показателю Узбекистан вошел в число топ-50 стран (из 190), опередив почти все постсоветские страны.

Это свидетельствует о принципиально новых подходах и тенденциях в организации деятельности узбекского парламента. организована системная работа Парламентской комиссии по контролю за реализацией Национальных целей и задач в области устойчивого развития на период до 2030 года, где пятая цель посвящена задачам достижения гендерного равенства. В число ее основных задач входят осуществление мониторинга за исполнением законодательства, проведение критического анализа развития тех сфер, которые включены в Национальные цели устойчивого развития. Важным моментом является созданный Республиканский общественный совет женщин во главе с Председателем Сената Олий Мажлиса, одной из основных задач которого наряду со всесторонней поддержкой женщин и девушек является координация вопросов по выполнению положений Конвенции ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин и реализации Пекинской платформы действий и Национального плана действий.

Я сама как член общественного совета женщин Юнусабадского района города Ташкента сегодня проводим встреч, круглых столов с молодыми, студентами и женщинами в махаллях в вузах и организациях о гендерной политике, и защите прав женщин, вообще человека, так как в нашей стране уделяется особое внимание на значение этой благородной работы, направленной на воплощение в жизнь провозглашенной нами гуманистической

идеи “Интересы человека – превыше всего”. В настоящее время провозглашенная Стратегия Нового Узбекистана стала основой дальнейшего развития страны. Подводя итог, отметим, что данные, приведенные в статье, могут использоваться как для сравнительных исследований, так и для дальнейшего изучения роль махалли в защиты интересов человека и происходящих процессов в стране.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВІВ У СФЕРІ РОЗГОЛОШЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Француз Анатолій Йосипович

доктор юридичних наук, професор
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, Україна

Солодкий Роман Олегович

студент спеціальності
«Приватна детективна діяльність»
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, Україна

Досліджено актуальні проблеми інституту відповідальності приватних детективів у сфері розголошення інформації, визначено поняття «відповідальність приватних детективів», зокрема й у аспекті відповідальності за розголошення інформації; «Приватна детективна діяльність», в тому числі проведено ретроспективний компаративний аналіз генезису цього поняття, його розуміння у сучасній науці та перспективи проведення майбутніх досліджень. Було проаналізовано наукові підходи провідних вчених щодо визначення сутності, суттєвих ознак та поняття відповідальності приватних детективів у сфері розголошення інформації, проблеми кваліфікації та притягнення до такої відповідальності. Визначено наявну проблематику та методи її вирішення, проведено їх критичний аналіз. Запропоновано розгляд поняття відповідальності приватних детективів у сфері розголошення інформації в широкому та вузькому її розумінні, при цьому враховуючи теоретичний та практичний аспекти. Відповідальність приватних детективів у сфері розголошення інформації розглядається як особливий підінститут інституту відповідальності у сфері приватної розшукової діяльності, а також як сукупність практичних методів ефективного стримування та застереження під час здійснення своєї професійної діяльності приватним детективом. Пропонується визначення понять «розголошення інформації» та

«відповідальність за розголошення інформації» саме в аспекті діяльності приватних детективів, виокремлено основні особливості та складнощі у теоретичному визначенні цих понять, та проблематика імплементації теоретичних напрацювань до законодавства України, окреслюються загальні напрями подальших досліджень.

Розглядаючи питання відповідальності за розголошення інформації приватними детективами неможливо обійти питання визначення «приватної інформації», як такої. Ми погоджуємось із тезою М. Шумило стосовно того, що: «спілкування вважається приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних та юридичних умов, які гарантують захист інформації особам, що спілкуються, від втручання інших осіб. Фізичні умови, здатні забезпечити захист від втручання в спілкування, вважаються такими Його місце і час, обрані особами, форма спілкування (усне, мовчазне, письмове, графічне), форма обміну інформацією (директорські непрямі – листи, обгортки, посилки, поштові контейнери, телеграми, матеріальні носії для передачі інформації між особи), технічні засоби дротового та бездротового зв'язку, засоби письма, створення графічних зображень, шифрування та зберігання даних тощо» [1, с. 572].

Виходячи із вищевказаного, ми можемо дійти до висновку, що будь-яка професійна діяльність (в тому числі й приватна детективна діяльність), в процесі якої суб'єкт здійснення такої діяльності має доступ до приватної інформації – є діяльністю, що включає в себе професійну таємницю. З цього погляду, на нашу думку, є вдалою цитата Тугарової О.К., яка досить влучно звертає увагу на таку визначальну ознаку професійної таємниці, як фах особи, яка нею володіє: «Достатньою і необхідною умовою формування професійної таємниці є професія або фах утримувача інформації, тобто рід занять або трудової діяльності, що вимагає певних знань і навичок і є основним джерелом існування» [2, с. 60].

Також хотілося б виділити погляд Логінової С.М., яка пише, що професійна таємниця є поєднанням особистої та службової таємниці, що власне

і породжує інститут професійної таємниці, та додає, що до професійної таємниці відносять медичну таємницю, таємницю судового захисту, до судового слідства (дизнання), усиновлення, нотаріальних дій, запису актів громадянського стану, адвокатську таємницю та таємницю нарадчої кімнати [3,с. 25].

Зважаючи на це, при подальшому аналізі нашого предмету дослідження, нам слід усвідомлювати, що оскільки відповідальність приватного детектива у сфері розголошення інформації напряду пов'язана із приватною інформацією та професійною таємницею, недостатньо чіткі та жорсткі положення які б регулювали діяльність приватних детективів можуть призвести до зловживань і як наслідок порушень права на конфіденційність інформації. Оскільки в Україні інститут приватної розшукової діяльності знаходиться на етапі становлення, і ми не можемо до кінця усвідомити, виходячи із тієї практики, що в нас є, необхідність впровадження таких положень ми пропонуємо звернутись до іноземної практики. Так у 2013 році Тереза Мей оголосила, що: «Ми маємо належне регулювання діяльності приватних детективів забезпечити суворі стандарти в цьому секторі та повагу прав осіб на приватне життя». Ця заява Терези Мей 31 липня 2013 року стала вирішальною для подальшого розвитку інституту приватних детективів у Великобританії [4]. На нашу думку Тереза Мей правильно окреслила ті ціннісні орієнтири та принципи, які повинні лягти в основу розвитку приватної детективної діяльності, а саме: «повага до прав осіб на приватне життя», і цілком очевидно, та не можна не погодитись із її позицією, щодо «забезпечення суворих стандартів», що на нашу думку неможливо без побудови дійсно якісного інституту відповідальності приватних детективів.

Необхідність реформування українського законодавства у сфері відповідальності приватних детективів за розголошення інформації підкреслюють і вітчизняні вчені. Зокрема, як дійсно слушно зауважив А.І. Француз [5] «Реалії сьогодення вимагають упровадження сучасних соціально-правових інституцій розвитку і становлення національних правоохоронних

структур і елементів, які покликані на забезпеченні подальшої реалізації конституційних цінностей і принципів у державно-правову практику й утвердження Конституції України, побудови взаємної довіри і відповідальності між людиною і державою. Цьому повинні сприяти визнані у світі інститути приватної детективної діяльності як апробовані інституції, як один із ефективних засобів захисту основоположних прав людини, зміцнення верховенства права та розбудови демократії» - підкресливши необхідність побудови такої системи приватного розшуку в Україні, яка б існувала перш за все як один із засобів захисту основоположних прав і свобод людини, а не порушувала б їх.

Отже щодо наших пропозицій стосовно вдосконалення механізму відповідальності приватних детективів у сфері розголошення інформації - пропонуємо посилити покарання за правопорушення, пов'язані з незаконним отриманням, розкриттям і продажом персональних даних.

Безумовно, для того аби створити дійсно ефективну систему притягнення до відповідальності приватних детективів за розголошення інформації, необхідно застосувати комплексний підхід до реформування українського законодавства.

Правове регулювання приватної детективної діяльності має будуватися на ідеях особливого режиму інформації, задіяної в її інформаційному забезпеченні, - режиму розшукової інформації, оскільки вона містить персональні дані громадян, аналітичну інформацію про стан ринку, комерційно цінну інформацію організацій, включаючи комерційну таємницю, та інші чутливі відомості.

Вважаємо, що обов'язково закріпленням положенням має стати те, що приватний детектив має право розшукових дій виключно при обов'язковому дотриманні законодавчо закріплених обмежень, тобто одночасно встановлені його незалежність і самостійність і обов'язковість здійснення розшукової діяльності в певних межах.

Першим основним кроком має стати прийняття Закону України «Про

детективну діяльність».

Водночас, даним Законом пропонується доповнити статтею 182-1 Кримінального кодексу України таким змістом:

«Незаконне розголошення детективної таємниці. Умисне розголошення детективної таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння порушило права та інтереси іншої особи, - карається штрафом від п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до 180 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років.

Умисне розголошення детективної таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння завдало істотної шкоди правам та інтересам іншої особи, - карається обмеженням волі на строк від 2 до п'яти років, або позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна та позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Також пропонуємо доповнити частину 2 ст. 190 КК України таким змістом:

«Шахрайство, вчинене повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому, або таке, що вчинене приватним детективом -

карається штрафом від трьох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк від одного до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Доповнивши таким чином кримінальний закон, ми закріпимо приватного детектива як спеціального суб'єкта кримінальної відповідальності.

За основу пропозицій було взято також доповідь Міністра Лінн

Фезерстоун сказала: «Я завжди вважала ідеальним, якби у вас був головний уповноважений, чи ні, що у вас є верховний комісар, але у нас є комісії разом. Я подумала, що це може бути дуже корисним з точки зору обміну інформацією та спільної роботи як органу уповноваженого. Особиста конфіденційність буде краще захищена за рахунок тіснішої співпраці між Уповноваженим з питань інформації, Головним уповноваженим з нагляду та Комісаром із перехоплення комунікацій. Ми рекомендуємо уряду до кінця наступного засідання парламенту розмістити трьох уповноважених у спільних офісах та запровадити законодавчу вимогу щодо їх співпраці у випадках, коли Закон про захист даних та Закон про регулювання повноважень слідчих узгоджені між собою. У довгостроковій перспективі слід розглянути можливість об'єднання трьох офісів в єдиний офіс Уповноваженого з питань інформації та конфіденційності».

Як підкреслив Уповноважений з питань інформації, порушення статті 55 Закону про захист даних є правопорушенням, за яке передбачено лише штраф. У магістратському суді штраф становить до 5000 фунтів стерлінгів, у суді корони це може бути необмеженим штрафом, але справи рідко доходять до суду корони [6].

Щодо рецепіювання французького досвіду, то вважаємо за необхідне систематизувати процедуру набуття особою статусу приватного детектива до 4 послідовних кроків:

1. набути передбачену законодавством обов'язкову професійну здібність для здійснення професії (2 роки навчання);
2. проходити стажування у створених агентствах з метою набуття професійного досвіду;
3. після отримання диплому отримати ліцензію від уповноваженого на це органу за детективи (дана вимога існує в Законопроекті);
4. займатися приватною детективною діяльністю і поступово придбати необхідне обладнання.

Вважаємо, що доцільним є покращення вимог до навчання/підготовки

на приватного детектива детектива.

Таким чином, результаті проведеного дослідження з теми роботи «Відповідальність Приватних Детективів У Сфері Розголошення Інформації» можемо константувати, що приватні детективні організації стали невід'ємною частиною системи внутрішньої безпеки держави, приватна детективна діяльність міцно увійшла до правоохоронної системи українського суспільства як один з видів недержавної правоохоронної діяльності. Значні зміни в суспільно-політичного життя та економічному розвитку України в процесі побудови правової держави зажадали вдосконалення всіх суспільних відносин.

Проаналізовано, що стан наукового дослідження проблеми потребує більш ґрунтовного дослідження в контексті сучасних тенденцій розвитку приватної детективної діяльності в Україні в аспекті відсутності профільного законодавчого регулювання.

Використовуючи логіко-історичний метод розкрито еволюцію розвитку діяльності приватних детективів у розрізі історичних витоків та досягнень сучасності: інститут приватного детектива сягає своїми коріннями у III столітті до нашої ери, і на сьогоднішньому етапі розвитку нашої держави є природнім наслідком їх історичного розвитку. За допомогою системного аналізу соціальних явищ досліджено зміст відносин, характерний для діяльності приватних детективів в Україні, їх принципів, видів та суб'єктів приватно-детективної діяльності. Для дослідження змісту законодавчих положень про державне регулювання правових засад здійснення діяльності приватних детективів, їх прав, обов'язків та відповідальності застосовано догматичний метод: правові засади здійснення діяльності приватних детективів, їх права, обов'язки та відповідальність з огляду на відсутність спеціалізованого законодавств відбуваються на загальних підставах. У свою чергу, проаналізовано за допомогою порівняльно-правового методу вітчизняне законодавство в аспекті порівняння з компаративним аналізом досвіду зарубіжних країн щодо відповідальності приватних детективів у сфері розголошення інформації: зважаючи на відсутність спеціального законодавства

наша країна значно відстає від іноземних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренко, В.Т.Нора, М.І.Шумила. – К.: Юстинян, 2012. – 1224 с
2. Тугарова О.К. Кримінально-правове забезпечення охорони професійної таємниці. Актуальні питання публічного та приватного права. 2017. № 2 (16). С. 58—62.
3. Логінова С.М. Адвокатська таємниця: теорія і практика: дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2002. 183 с., с. 25
4. Private investigators will require licence, says Theresa May. URL: <https://www.theguardian.com/uk-news/2013/jul/31/private-investigator-licence-criminal-offence>
5. Теоретико-правові засади становлення, розвитку та діяльності інституту приватних детективів: вітчизняна та зарубіжна практика: тези міжнародної науково-практичної конференції 02.03.2017 р./ Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК».2017.-194 с.
6. The functions, powers and resources of the Information Commissioner - Justice Committee Contents. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmjust/962/96205.htm>

**ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПОРІВНЯЛЬНА ІСТОРІЯ ПРАВА»**

Шевченко Анатолій Євгенійович,
д. ю.н, професор, завідувач кафедри
теоретико-правових дисциплін

Кудін Сергій Володимирович,
д. ю.н, доцент, професор кафедри
теоретико-правових дисциплін
Державний податковий університет,
м. Київ, Україна

Авсєєвич Владислав Петрович,
к.іст.н., доцент кафедри історії,
теорії права і держави та конституційного права

Сердюк Іван Вікторович,
к.ю.н., доцент кафедри історії, теорії права і держави
та конституційного права
Бердянський університет менеджменту і бізнесу
м. Бердянськ, Україна

Вступ. Однією з провідних тенденцій розвитку сучасної української юридичної науки є формування в її надрах юридичної компаративістики. Про це свідчать численні монографічні дослідження з філософських, епістемологічних, гносеологічних, наукознавчих, галузевих аспектів порівняльного правознавства, з історії становлення та еволюції цієї науки, перспектив її розвитку. Доведеним вважається факт, що порівняльне правознавство є не просто методом чи методологічною наукою або допоміжною науковою дисципліною у рамках теорії держави і права: воно є самостійною наукою із власним, відокремленим предметом дослідження. Також відбувається поступова інституціалізація порівняльного правознавства в Україні: з'являються центри дослідження проблем юридичної компаративістики, спеціалізовані наукові фахові видання.

Метою роботи є з'ясування основних аспектів викладання навчальної

дисципліни «Порівняльна історія права».

Методами дослідження даної робота стали: метод філософської діалектики, методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення, системний, функціональний, порівняльно-правовий та порівняльно-історичний.

Результати дослідження. Достатньо зазначити той важливий факт, що порівняльне правознавство включене до паспорту наукової спеціальності 12.00.01 відповідно до наказу МОН України № 1477 від 28.12.2018 р. «Про затвердження примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право» [1]. Отже, хоч і повільно, але відбувається визнання порівняльного правознавства як дієвого інструмента виявлення спільного і відмінного між національними, субнаціональними і наднаціональними правовими системами.

Не менш важливо відмітити і той факт, що порівняльне правознавство впроваджується у навчальний процес, стає важливою і базовою навчальною дисципліною у наскрізних навчальних планах підготовки в Україні здобувачів першого, другого рівня вищої юридичної освіти. Науковці зазначають, що за необхідне варто виділити у даному навчальному курсі Загальну і Особливу частини; наголошено на тому, що порівняльне правознавство сприяє розгляду студентами правової системи як явища, яке безпосередньо залежить від особливостей різних суспільств, і має прямий взаємозв'язок з релігією, мораллю, етикою, політикою, ідеологією, традиціями тощо [2, с. 90-91]. На цьому ж наголошують й інші вітчизняні науковці [3; 4; 5]. У той самий час, в рамках порівняльного правознавства (юридичної компаративістики) відбуваються процеси спеціалізації та міждисциплінарної диференціації, характерні для періоду постмодерну та етапу пост-некласичного розвитку науки. Йдеться про виділення та оформлення різних наукових напрямів, важливе місце серед яких займає порівняльна історія права (або історико-правова компаративістика).

Порівняльна історія права є складовим елементом порівняльного правознавства, предмет якого включає порівняльно-історичний аспект, і має з

ним прямий зв'язок через порівняльний ракурс пізнання історично-правової реальності і звернення уваги на дослідження права як об'єкта.

Порівняльна історія права має і ряд взаємозв'язків з блоком історично-правових наук (історією держави і права України, історією держави і права зарубіжних країн, історією українського права). Зокрема, співвідношення порівняльної історії права з названим блоком складає відсутність «накладення» предметного «поля» порівняльної історії права й предметів зазначених історично-правових наук; наявність єдиних і різних ракурсів пізнання історично-правової реальності; взаємне використання предметних знань; застосування порівняльно-історичного й історично-порівняльного методів, які є елементами базового для порівняльної історії права методу – компаративно-історичного; поєднання вивчення у сфері порівняльної історії права національного і зарубіжного правового матеріалу, які досліджуються окремо історично-правовими науками; проведення істориками-компаративістами більш широких за критерієм «просторово-часовий континуум» дослідів.

Як вбачається, порівняльна історія права є сферою міждисциплінарних й компаративних досліджень [6, с. 480-481], може бути запроваджена у навчальний процес як вибіркова дисципліна для підготовки в Україні здобувачів третього (PhD) рівня вищої освіти.

Представляємо для дискусії основні складові робочої програми з навчальної дисципліни «Порівняльна історія права»:

Структура навчальної дисципліни (денна форма/заочна форма)

№ п/п	Змістові модулі	Кількість годин				
		Лекції (год.)	Семінари (год.)	Інд.-конс. робота (год.)	СРС (год.)	Всього (год.)
	МОДУЛЬ І = 1 заліковий кредит (60 год.)					
	ЗМ 1 (Теми 1-6)					
Т 1	Порівняльна історія права у системі юридичних наук. Методологія порівняльної історії права.	-	-	0,5/0,5	10/10	10,5/10,5
Т 2	Зародження і розвиток ідей порівняльної історії права	4/2	2/2		6/9	12/13
Т 3	Французька школа історико-	2/-	2/-		8/9	12/9

	правової компаративістики					
Т 4	Німецька школа історико-правової компаративістики	2/-	2/-		8/9	12/9
Т 5	Порівняльна історія права в Англії та США	2/-	2/-		4/9	8/9
Т 6	Становлення і розвиток порівняльної історії права в Україні	2/-	-	0,5/0,5	4/9	6/9,5
Всього по модулю:		12/2	8/2	1/1	40/55	60
Форма контролю: модульна контрольна робота (за рахунок семінарського заняття – 40 хв.)						
МОДУЛЬ II = 1 заліковий кредит (60 год.)						
ЗМ 2 (Теми 7-12)						
Т 7	Порівняльна історія права країн Стародавнього Сходу, Греції та Риму	2/2	2/2		8/9	12/13
Т 8	Порівняльна історія права країн Європи періоду Середньовіччя. Арабський Халіфат, Візантія	2/-	2/-		8/10	12/10
Т 9	Порівняльна історія права основних країн романо-германської та англо-саксонської правових сімей у другій половині ХУІІ – початку ХХ ст.	2/-	2/-		8/9	12/9
Т 10	Порівняльна історія права держав Європи, Америки та Далекого Сходу у Новітній період	2/-	2/-		4/9	8/9
Т 11	Порівняльна історія права держав Європи, Америки та Далекого Сходу у Новітній період	-	-	0,5/0,5	6/9	8/9,5
Т 12	Правовий розвиток країн світу на початку ХХІ ст. : порівняльна характеристика	2/-	2/-	0,5/0,5	4/9	8/9,5
Всього по модулю:		10/2	10/2	1/1	38/55	60
Форма підсумкового контролю – екзамен						

Висновки. Порівняльне правознавство як навчальна дисципліна є базова для підготовки бакалаврів (магістрів) «Порівняльне правознавство» («Юридична компаративістика»); можливими є навчальні курси з галузевих порівняльних дисциплін (наприклад, «Порівняльне конституційне право», «Порівняльне цивільне право», «Порівняльне кримінальне право» тощо). Проте, специфіка порівняльної історії права, як структурна частина порівняльного правознавства, дає підстави стверджувати про можливість введення даного навчального курсу до навчального плану підготовки здобувачів третього (PhD) рівня вищої освіти

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Наказ МОН України № 1477 від 28.12.2018 р. «Про затвердження примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право».
2. Бехруз Х. Роль учебной дисциплины «Сравнительное правоведение» в профессиональной подготовке современных юристов. Порівняльне правознавство: досвід і проблеми викладання. Збірник наукових праць і навчально-методичних матеріалів. Київ: ВДК Університету «Україна», 2011. С. 88 – 98.
3. Тюріна О.В. Перспективи розвитку порівняльного правознавства. *Науковий вісник НАВС*. 2015. № 1. С. 19-27.
4. Давидова Н.О. Викладання порівняльного правознавства: досвід України та США. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 11. С. 16-20.
5. Закірова С.Г. Досвід і перспективи викладання юридичної компаративістики у світі й Україні. *Історико-політичні студії*. 2016. № 2. С. 77-84.
6. Кудін С.В. Порівняльна історія права: вітчизняна традиція концептуалізації : Монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019. 540 с.

ТЕМПОРАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ПРАВОСУДДЯ

Шуліма Альона Олександрівна

аспірант

Національний університет

«Києво-Могилянська академія»

м. Київ, Україна

Вступ. У державах, які перебувають у стані перманентних реформ, до яких можна віднести й Україну, належне врегулювання перехідних відносин при внесенні змін до законодавства є дуже важливим. Адже правові системи таких держав здебільшого перебувають у перехідному стані. При цьому наявність/відсутність правового врегулювання перехідних відносин та його якість безпосередньо позначається на кожному суб'єкті правовідносин та, відповідно, як один із наочних індикаторів поваги до прав і свобод людини, визначає стан правової системи загалом.

Мета роботи. Темпоральний аналіз конституційних змін у частині конституційної юрисдикції, що набули чинності в 2016 році, є метою даної статті.

Матеріали і методи. Методологічною основою дослідження є системний, діалектичний та порівняльний методи, а джерельною основою – законодавство та Конституція України.

Результати і обговорення. Зміни до Конституції України, які набули чинності 30 вересня 2016 р., актуалізують важливість вивчення зазначених вище питань. Ці зміни в частині конституційної юрисдикції можуть стати наочним прикладом неврахування особливостей перехідного періоду при внесенні змін до Основного Закону держави. Покликані наблизити людину (особу) до конституційного правосуддя, вони на практиці спричинили фактичний дисконтинуїтет (переривання) у праві на звернення людини (особи) до Конституційного Суду України.

Темпоральний аналіз конституційних змін у частині конституційної юрисдикції дає змогу умовно виокремити декілька блоків проблемних питань щодо їх запровадження. Перший з них стосується наслідків втрати Конституційним Судом України повноважень щодо тлумачення законів, а також зміни кола суб'єктів звернення до Конституційного Суду України стосовно офіційного тлумачення Конституції України, а саме – негайного вступу таких змін у дію. Однак чи може Конституційний Суд України після набрання чинності змінами до Конституції України (тобто з 30 вересня 2016 р.) продовжувати розгляд конституційних подань (звернень) щодо тлумачення законів? Чи може Конституційний Суд України здійснювати розгляд конституційних подань (звернень) щодо тлумачення Конституції України, поданих суб'єктами, які з 30 вересня 2016 р. позбавлені такого права?

Перехідні положення конституційних змін не дають відповіді на ці запитання. Натомість на практиці зазначені проблеми пропонують вирішувати згідно з позитивістськими підходами. Так, Конституційний Суд України припиняє провадження у таких справах, мотивуючи це тим, що не має конституційних повноважень щодо їх розгляду. Між тим на законодавчому рівні, а саме у так званому імплементаційному законопроекті про Конституційний Суд України, роблять спроби встановити, що відповідні відкриті справи підлягають закриттю, а подання (звернення) у справах, де провадження не відкрито, – повертаються суб'єктам подання (звернення) без розгляду. Такі положення містилися у проекті Закону України «Про Конституційний Суд України» (2016), який був розроблений Радою судової реформи при Президентові України та внесений народними депутатами України. Законопроект відхилив парламент під час розгляду в другому читанні

Вбачається, що такий підхід «не узгоджується із принципом верховенства права, невід'ємною складовою якого є принцип правової визначеності». Таку позицію висловлює, зокрема, своїх зауваженнях до вказаного законопроекту Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України, мотивуючи це принципом правомірності очікувань. Воно вказує, що «принцип правової

визначеності означає, що «обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями» (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010). Принцип правомірності очікувань є частиною загального принципу правової визначеності в законодавстві Європейського Союзу. Він є вираженням ідеї про те, що органи державної влади повинні дотримуватися не лише закону, але й своїх обіцянок. Відповідно до доктрини правомірних очікувань, особи, що добросовісно діють на підставі закону, не повинні бути обмануті в своїх правомірних очікуваннях»

Зазначений принцип мав би бути дотриманий при внесенні змін до Конституції України. Іншими словами, в частині розгляду конституційних подань (звернень), поданих до набрання чинності конституційних змін, положенням, які стосуються повноважень Конституційного Суду України щодо розгляду таких подань (звернень), мала би бути надана переживаюча (ультраактивна) дія.

Без перехідного врегулювання при внесенні змін до Конституції України ситуація ускладнюється. І в цьому випадку закріплення на законодавчому рівні положень щодо продовження розгляду відповідних справ справді є одним із можливих способів забезпечення реальної реалізації суб'єктами подання (звернення) свого права. Іншим способом могло б бути ширше бачення вирішення проблеми Конституційним Судом України.

Питання закріплення звичайним законом за Конституційним Судом України можливості надати офіційне тлумачення законів щодо справ, поданих до набрання чинності конституційних змін, є дискусійним. Проте чи мав Конституційний Суд України, розглядаючи відповідні справи, певні підстави продовжувати офіційне тлумачення? Ствердну відповідь на це запитання можна мотивувати необхідністю належного забезпечення реалізації конституційного права осіб, які подали відповідні конституційні подання

(звернення), зважаючи на зазначений вище принцип правомірності очікувань. Водночас, таку можливість можна й заперечувати з огляду на загальнотеоретичний принцип надання положенням переживаючої (ультраактивної) дії виключно за окремим законодавчим застереженням.

Імовірним способом «знайти баланс» у ситуації, що сталася, щодо конституційних подань (звернень) стосовно тлумачення законів, які були подані до 30 вересня 2016 р., може бути й продовження щодо них дії частини другої ст. 95 чинного Закону України «Про Конституційний Суд України», за якою в разі, якщо при тлумаченні Закону України (його окремих положень) було встановлено наявність ознак його невідповідності Конституції України, Конституційний Суд України у цьому ж провадженні вирішує питання щодо неконституційності цього Закону. Адже саме це положення надавало підстави європейським експертам розглядати інститут тлумачення закону, який існував в Україні, як квазіконституційну скаргу.

Другий блок питань стосується забезпечення поступового переходу до нової моделі правового регулювання. Реалії сьогодення змушують констатувати, що з набранням чинності змінами до Конституції України особи (фізичні та юридичні) не лише втратили право звертатися до Конституційного Суду України щодо тлумачення законів або щодо тлумачення Конституції України, а й фактично повністю позбавлені доступу до конституційної юрисдикції. Така ситуація виникла через відсутність законодавчого врегулювання нового інституту конституційної скарги й відмову, принаймні на сьогодні, Конституційного Суду України розглядати відповідні скарги до належного законодавчого врегулювання цього питання.

Така позиція хоча і може бути обґрунтована позитивістським тлумаченням ст. 153 Конституції України, проте викликає певні заперечення, адже не забезпечує конституційні права особи. Тим більше, що конституційні зміни не пов'язували початок реалізації цього права із законодавчим врегулюванням зазначених процедур. Відповідних застережень немає і у висновках Конституційного Суду України щодо законопроектів про внесення

змін до Конституції України.

Позиція щодо неможливості розгляду конституційних скарг без відповідного законодавчого врегулювання, яка відображена на офіційному сайті Конституційного Суду України, викликає принципові заперечення. Адже, як зазначено в Рішенні Конституційного Суду України у справі щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання: «Згідно з частиною третьою статті 8 Конституції України норми Конституції України є нормами прямої дії. Вони застосовуються безпосередньо незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-правові акти» Таку саму позицію обстоює у своїй роботі «Стаття 8 Конституції України (науковий коментар)» відомий науковець, суддя Конституційного Суду України С. Шевчук. На його думку, оскільки норми Конституції України є нормами прямої дії, то конституційно-правове регулювання є не декларативним, а реальним, а конституційні норми мають перш за все юридичне, а не політичне значення, і є безпосередніми регуляторами суспільних відносин. До того ж для їх належної реалізації не варто очікувати прийняття інших нормативно-правових актів, а органи судової влади не можуть відмовитись від їх застосовування з посиланням на необхідність прийняття якихось додаткових, уточнюючих ці норми законів.

Запобігти ситуації, що склалася, можна було б, передбачивши у Законі про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), що положення, якими запроваджується інститут конституційної скарги, набирає чинності одночасно з набранням чинності відповідними змінами до закону про Конституційний Суд України. З цього ж моменту мали б втрачати чинність положення щодо повноважень Конституційного Суду України стосовно офіційного тлумачення законів (із застереженням щодо надання ним переживаючої (ультраактивної) дії, про що йшлося вище).

Наразі ж єдиним способом забезпечити встановлене частиною третьої ст. 55, ст. 1511 Конституцією України право громадян (осіб) є розгляд Конституційним Судом України поданих конституційних скарг на підставі

прямої дії Конституції України (ст. 8). Усі порушені питання на сьогодні залишаються відкритими. І хоча їх важко розглянути в рамках однієї статті, вирішити ці питання на практиці під час розроблення конституційних змін було цілком можливо.

Наведені вище проблеми не є вичерпними. Чи означає позиція Конституційного Суду України щодо нерозгляду конституційних скарг до прийняття відповідних законодавчих змін неможливість виконання ним інших повноважень, які є порівняно новими для Конституційного Суду України (наприклад, щодо перевірки питань, які виносять на всеукраїнський референдум)? Чи має нині Верховний Суд України право на звернення до Конституційного Суду України, адже після внесення змін до Конституції України у відповідних положеннях ідеться про Верховний Суд? Чи означає факт набрання чинності змінами до Конституції України в частині інституту конституційної скарги 30 вересня 2016 р. те, що такі справи можуть подаватися лише по справах, у яких остаточне рішення прийняте після цього строку (як це пропонувалося проектом Закону України «Про Конституційний Суд України»? Й, нарешті, чи може бути призначено суддю Конституційного Суду України, якщо немає закону, який би регулював відбір кандидатур на конкурсних засадах?

Висновки. Вирішити ці питання на практиці під час розроблення конституційних змін було цілком можливо. Розроблені перехідні положення в цьому випадку мали б бути направлені на вирішення двох основних завдань: належне запровадження нової моделі правового регулювання та поступовий перехід до такої моделі суб'єктів, які вже перебувають у відповідних правовідносинах.

Наведений стислий аналіз лише однієї з частин сучасної конституційної реформи свідчить про те, що системний підхід до аналізу перехідних відносин під час розроблення конституційних змін, про які йдеться, або не застосовувався, або не дістав відображення в остаточній редакції цих змін. Унаслідок при запровадженні змін, які розглядаємо, можемо спостерігати

невизначеність правового регулювання і навіть ознаки порушення конституційних прав громадян (осіб) у доступі до конституційної юрисдикції. Наведене підтверджує нагальну необхідність розвитку теоретичних та практичних знань щодо інструментів набрання чинності/вступу в дію закону, а також інших темпоральних способів врегулювання перехідних відносин.